

BIBLIOTEKA

WYDZIAŁ

WYDZIAŁ

K.6585

<http://rcin.org.pl>

26.

MASTOLOGIA
CZYLI
HISTORIA NATURALNA
ZWIERZĄT SSĄCYCH.

108
MISTOLOGIA

IIYXO

MISTOYIA NATYRALNA

WYKŁADY DR. J. S. S. S.

MASTOLOGIA

C Z Y L I

HISTORIA NATURALNA ZWIERZĄT SSĄCYCH,

O B E J M U J Ą C A

OPISY ICH RODZAJÓW, GATUNKÓW I ODMIAN;

z dodatkiem nauki wyrazów zoograficznych i wiadomości
o szczątkach zwierzęcych kopalnych,

zdzieł PP. Cuvier, Geoffroy, Saint-Hilaire,
Pallasa, Illigera, oraz innych znakomitych
tegożczesnych Naturalistów zebrana,

i podług najnowszej metody ułożona

P R Z E Z

GUSTAWA BELKE.

La détermination précise des espèces et de leurs caractères distinctifs, fait la première base sur laquelle toutes les recherches de l'histoire naturelle doivent être fondées; les observations les plus curieuses, les vues les plus nouvelles, perdent presque tout leur mérite, quand elles sont dépourvues de cet appui; et malgré l'aridité de ce genre de travail, c'est par là que doivent commencer tous ceux qui se proposent d'arriver à des résultats solides.

(Cuvier, *Ossem. foss.* 5^{ed.} vol. V, p. 14).

Tom III.

(z 5 Tablicami).

Nakładem Autora.

WIENO.

DRUKIEM JÓZEFA ZAWADZKIEGO.

1850.

NARODOWE MUZEUM PRZYRODNICZE

DZIAŁ ZOOLOGICZNY

<http://rcin.org.pl>

Biblioteka. № Inwent. 4075.

(9103)

PAŃSTWOWE
MUZEUM ZOOLOGICZNE
BIBLIOTEKA
Nr. K.6585

Drukować pozwolono z warunkiem złożenia po wydrukowaniu w Komitecie Cenzury prawem przepisanej liczby exemplarzy. Wilno dnia 29 Lipca 1849 r.

Spraw. Obow. Cenzora Radzca Kollegialny i Kawaler A. Mucnik.

PAŃSTWOWE MUZEUM ZOOLOGICZNE
BIBLIOTEKA

<http://rcin.org.pl>

RZĘD VII.

BRUTA (1), SZCZERBATE.

Zębów jeden lub dwa gatunki, niekiedy żadne; przednie żadne; trzonowych, gdy się znajdują 14—98. *Pazury* końce palców okrywające, stożkowate, prawie obuwiate.

Główną cechą zwierząt tego Rzędu jest brak zębów z przodu gęby; ztąd właściwiej *Szczerbatemi* niż *Bezżębemi* (Edentata) nazwać je można: nie wszystkie bowiem gatunki zupełnie zębów są pozbawione. *Mrówniki* np. mają zęby trzonowe; niektóre *Pancerniki* posiadają równie też same zęby, a oprócz nich po 2 lub 3 inne, z miejsca swego do przednich nieco podobne. *Leniwiec dwu-palcowy* ma zęby kształtem i wielkością na nazwisko kłów zasługujące: lecz jakiegokolwiek byłoby rozmieszczenie, kształt i wielkość tych zębów, zawsze one i u wszystkich gatunków Zwierząt *Szczerbatych*, emalii czyli polewy, w składzie swoim nie mają. U *Mrówników* nadto, daje się spostrzegać ta mikroskopiezna budowa zębów, która cechuje zęby Ryb z Rodzajów *Plaszczki* (Raja) i *Pily* (Pristis antiq.) i niema podobnej sobie w całej Klasiie Ssących.

(1) Bruta, Linn. et all. Edentata, G. Cuv. (partim). Edentata Latr. Tardigrada, Effodientia Illig.

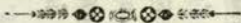
Takie niżenie systematu zębego w niniejszym rzędzie, stanowi analogją między składającemi go gatunkami, szczególnież zaś między *Mrówko-jadami*, które zupełnie zębów są pozbawione i Ptakami. Co do *Leniwców*, o nich powiedzieć można, że zbliżają się ku typowi *Jajorodnych* obecnością karkowych pacierzy nadliczbowych utrzymujących fałszywe żebra, zwinięciem krłani wewnątrz próżni piersiowej u *Leniwca trój-palcowego*, 23 parami żeber u *Łażęgi*, na podobieństwo Jaszczurek; małą objętością mózgu i wielką trwałością życia.

Pazury *Żwierząt Szcherbatych* są bardzo grube, obejmują końce palców i nieco do kopyt mają podobieństwa; pod tym przeto względem, *Żwierzęta* te stanowią przejście do następnego oddziału *Ssących Kopytowych*. Ruchy w ogólności mają powolne. Wszystkie są mieszkańcami Krajów gorących. Większa ich liczba karmi się owadami i robactwem, niektóre jedzą padlinę i owoce roślin (*).

(*) W Tomie I. niniejszego dzieła, między celniejszemi Klasyfikacyami umieściliśmy Układ Izidora Geoffroy St. Hilaire, według którego są uszykowane *Żwierzęta Ssące* Muzeum Zoologicznego w Paryżu. Z wielu względów zbliża się on do przyjętego przez nas układu Księcia Musignano; w nim bowiem także są ustanowione trzy Podklasy, podzielone na 13 Rzędów i liczne familie noszące nazwiska rodzajów typami ich będących; tudzież przywrócono, Rząd *Naczelných* (Primates) Linneusza. Dla łatwiejszego porównania obu tych układów w samém ich zastosowaniu do praktycznego użycia, umysłiliśmy, przy każdym z następujących jeszcze w Tomie tym Rzędów, wypisywać odpowiednie podziały układu Izidora Geoffroy w takim rozwinięciu, jakie mu nadał P. Payer w Tablicy r. 1845 ogłoszonej. (Mammifères. Classification Parallélique de M. Isidore Geoffroy Saint Hilaire d'après laquelle sont rangés les Mammifères dans les Galeries du Muséum d'Histoire Naturelle de Paris. Tableau dressé en 1837 retouché pour l'addition des genres nouveaux en 1845. Par I. Payer). Podziały odnoszące się do 6 rzędów w dwóch pierwszych Tomach już opisanych, umieścimy w dodatku na końcu dzieła.

Podział Izydora Geoffroy St. Hilaire.

Żwierzęta
Ssące o zę-
bach jedna-
kowych lub
żadnych.

Edentés
Bezzębne.

Ciało pokryte tabli-
cami rogowemi ulo-
żonemi w poprzecz-
ne pasy *Dasypodés.*

Ciało pokryte sier-
cią *Myrmecophagidés.*

Ciało pokryte łuska-
mi dachówkowatemi *Manidés.*

Ogon wolny, członki przed- nie zakończone	4 palcami 5 palcami z któ- rych średni jest:	ogon	splaszczony <i>Apar.</i>
			okrągławy <i>Cachicame.</i>
Ogon zakrzywiony i przytwier- dzony pod brzuchem			prawie równy 2 i 4mu <i>Tatou.</i>
			bardzo wielki <i>Tatusia.</i>
			sam przez się tak wiel- ki jak reszta członka <i>Priodonte.</i>
		 <i>Chlamyphore.</i>

Zęby bardzo niedoskonałe, końce uchove bardzo wielkie 4 palce z przodu, 5 z tyłu	Zęby żadne, końce uchove małe.	 <i>Orytérope.</i>

Ogon	niechwytny	4 palce z przodu, 5 z tyłu <i>Myrmecophage.</i>
		chwytny
		2 palce z przo- du, 4 z tyłu <i>Diomyx.</i>

Rodzaj jedyny *Pangolin.*

FAMILIA I.

Myrmecophagidae (1), Długojęzykie.

Zęby żadne, gęba bardzo mała, język wązki wysuwalny.

42. Manidina, LUSKOWCE.

Ciało łuskami pokryte.

R O D Z A J I. (164).

Manis (2), LUSKOWIEC *Kl.*

Zęby żadne. Ciało od szyi nie szersze. *Pysk* przedłużony, szczupły; nos wystający; ziew mały, końcowy. *Język* robaczkowaty, wysuwalny. *Ciało* z wierzchu tylko, a ogon z wierzchu i od spodu rogowymi, dachówkowatymi łuskami pokryte, i rzadko szczecią posiane. *Nogi* pochodne, krótkie, pięć lub cztero-palcowe, palce niewyraźne, poboczne, bardzo krótkie. Podeszwy nóg tylnych obnażone, stwardniałe, pazury szponiaste wielkie, u nóg przednich większe. Chód na pazurach. Cyce dwie, piersiowe. Ogon mierny lub długi.

Żwierzęta powolne, spokojne; od nieprzyjaciół napadnięte w kłębek się zwijają, podnosząc zewsząd rogowate łuski, któremi ciało ich jest okryte. Silnymi pazurami swemi kopią nory podziemne i w nich przesiadują. Pokarm ich składa się z owadów, a szczególnie z mrówek, które łowią,

(1) Bonap. Vermilinguia Illig. Myrmecophagineae, Orycteropideae, Manisidae Less.

(2) Manis L. Pholidotus Briss. Tatu, Klein. Pangolinus et Phataginus Rafin. Ящеръ, ross.; Schuppenthier, niem.

równie jak Mrówkojady, lepkiem i wysuwalnym językiem swoim. Są mieszkańcami krajów gorących starego ładu.

G a t u n k i.

1399. *Manis pentadactyla* (1), ŁUSKOWIEC PIĘCIO-PALCOWY 1

Ogon od ciała krótszy, przy nasadzie najszerszy. Łuski wyrastają na grzbiecie w jedynaście podłużnych rzędów, między którymi długie, szeciaste włosy są pomieszane. Łuski te są żółtawe, bardzo wielkie, grube, trójkątne, przy nasadach podłużnie pręgowane, tępemi ostrzami zakończone. Dolne części głowy i ciała, tudzież nogi na końcach, nagie. Średni pazur nóg przednich, od reszty daleko silniejszy.

Odmiana β. Z ogonem krótkim, niby przyciętym. (Leslie in *Asiat Research.* 1; Meyer *Zool. Ann.* 1. p. 301.)

Długość ciała 2' 3", ogona 1' 6".

Ojczyznę Indye Wschodnie: w Dekan dość pospolicie.

1400. *Manis Temminkii* (2), ŁUSKOWIEC TEMMINKA . 2

Z wierzchu blado-żółtawo, pod spodem czerwono-brunatny. Łuski grzbietowe na końcach żółtawą prążką naznaczone, przy nasadach delikatnie strychowane; w najgrubszym miejscu ciała we 14. przy nasadzie ogona w 5, na końcu zaś jego we 4 szeregi ułożone. Oczy czerwono-brunatne. Pysk czarny. Pazury nóg przednich ciemno, tylnych brunatno-żółte. Oczy małe. Otwory uszne szerokie, jajowate. Ciało zgrubiałe. Członki szczególnie przednie, krótkie i szczupłe. Nogi pięcio-palcowe, 3-środkowe palce nóg przednich silne; ogon gruby z końcem tępym.

(1) Syn. *M. pentadactyla* Linn. *M. macroura* Desm. *M. brachyura* Erxl. *Pangolinus typus* Less. *Pangolinus Brachyurus?* Less. *Nouv. tab. n.* 1231. *M. Crassicaudata* Geoff. *M. brevicaudatus* Tiedm. *M. laticaudatus* Illig. *Pangolin* Buff; *Pangolin à queue courte* Cuv. *Fisch Synop.* p. 398. *Schinz Synop.* 2, 323.

(2) Syn. *M. Temminkii* Smith. *illustr. Mamm. pl. VII. Smuts. Enum. Mamm. Capensium*, *Schinz Synop.* 2, p. 321.

Długość ciała 2' 3", ogona 1'.

Ojczyzną Przylądek dobrej nadziei.

1401. *Manis tetradactyla* (1), ŁUSKOWIEC CZTERO-PALCOWY 3

Ogon od ciała znacznie dłuższy, spłaszczony; na grzbiecie łuski w 11 szeregów ułożone. Spód głowy i ciała brunatnymi szczecinami zrzadka porośły. Łuski szerokie, brunatne, przy nasadach mocno strychowane; poboczne bardzo mocno żłobkowate, tworzą trójkątne kolce.

Długość ciała 1' 2", ogona 2' 1", szerokość ogona przy nasadzie 4".

Mieszka w Sierra Leona, Kongo, Gwinei i Senegambii.

1402, *Manis javanica* (2), ŁUSKOWIEC JAWAŃSKI . . . 4

Ogon od ciała cokolwiek krótszy, spłaszczony. Łuski grzbietowe w 17 podłużnych szeregów ułożone. Głowa i ciało pod spodem, a także końce nóg bezwłose. Głowa bardzo spiczasta; pysk na końcu przycięty, miernymi łuskami z wierzchu przez całą długość okryty. Łuski grzbietowe cieńsze i mniejsze niż w gatunku poprzedzającym; na ogonie trzy rzędy łusek zupełne, a dwa nabrzeżne. Łuski na udach żłobkowate, śniade.

Długość ciała 1' 6½", ogona 1' 3".

Mieszka w Jawie, Sumatrze i Borneo tudzież na półwyspie Malajskim.

1403. *Manis tricuspis* (3), ŁUSKOWIEC TRÓJKOŃCZASTY. 5

Łuski cieńsze niż u *Łuskowca 4-palcowego* (*M. tetradactyla*), szarawe lub szaro-żółte; na środku ciała we 24

(1) Syn. *M. africana* Desm. Less. Man. p. 316. Le Phatagin Buff. *M. tetradactyla* Lin. *M. Longicaudata* Geoffr. Pangolin à longue queue Cuv. reg. an Fisch. Synop. p. 399. Schinz Synop. 2, p. 325. *Pholidotus longicaudatus* Briss. *Manis Macroura* Erxl.

(2) Syn. *M. javanica* Desm. Less. Manuel p. 316. Fisch. Syn. p. 400. Schinz Synop. 2, p. 325.

(3) Syn. *M. tricuspis* Sundev. Stock. Netensk. Acad. Handl. 1842. Rafin. Annal. Gener. des sc. phys. VII. Jeune Phatagin Daub. Buff. X.; Schinz Synop. Suppl. p. 546.

szeregi ułożone. Średni szereg zawiera na ciele 18—20,, na ogonie zaś 38 łusek. Na końcach są one z obu stron wycięte, następnie trójkończaste, jednak niewszystkie; reszta łusek takiego kształtu jak u *Łuskowca cztero-palcowego*.

Długość ciała 1', ogona 1' 6".

Mieszka w Gwinei. Ekemplarze tego gatunku znajdują się w Muzeach Lejdejskim, Kopenhagskim i Stockholmskim.

1404. *Manis Dalmanni* (1), ŁUSKOWIEC PROSTOSZPONY. 6

Ciało krótkie, grube; konchy uchowe wielkie. Pazury prawie proste, prawie trójboczne; przednie dwa razy od tylnych dłuższe. Łuski brunatne, szerokie w części wolnej trójkątne, zaokrąglone, strychowane, z dość długimi gładkimi końcami; znajdujące się na tułowiu mają blade przepaski. Ogonowe wierzchnie nie żłobkowane, nabrzeżne zaś są w górze lancetowate; środkowy rząd łusek mieści w sobie na głowie 10, na tułowiu 20, na ogonie 18—20 łusek. Głowa stożkowata, pysk dość zastrzony. Ciało pod spodem szczecinią do skóry przylegającą, obficie porośniętą, a między łuskami znajdują się także długie szczecie.

Długość ciała 2' 6".

Mieszka w Chinach.

1405. *Manis multiscutata* (2), ŁUSKOWIEC WIELO-TAR-CZOWY 7

Ogon od ciała nierównie dłuższy, łuski na grzbiecie są podłużne, trójkątne, przy nasadach strychowane i tworzą na grzbiecie 23 szeregi.

Długość ciała 12", ogona 18".

Mieszka w Fernando-Po.

Znamy dotąd tylko niedorośnięte indywiduum, które przywiózł Frazer z Fernando-Po. Krajowcy zowią tego Łuskowca *Gahlach*, a Koloniści *Attadillo*.

(1) Syn. M. *Dalmanni* Sundeval. Act. Stock. 1740. Schinz Synop. 2. Suppl. p. 546.

(2) Syn. M. *multiscutata* Proceed. 1843. p. 22 i 53 Schinz Synop. Suppl. p. 547.

Manis Aspera (1), ŁUSKOWIEC SZORSTKI.

Łuski podłużne, całe strychowane z zaokrąglonemi, nieco koleczatkami kłapkami na końcach. Łuski na bokach ciała i nogach tylnych, mają wysokie, ostre rąbki. Średni rząd zawiera na głowie 12, na tułowiu 23, na ogonie 32 łuski. Pazury wszystkie zakrzywione. Głowa dość zeszcuplona, w górze przed kątem gębowym bardzo mało łuskowata.

Mieszka w Sumatrze. (Muzeum Paryskie).

Jest to gatunek wątpliwy.

W Nepal ma mieszkać gatunek *Łuskowca* bardzo podobny do Jawańskiego. Wspomniał o nim Hodgson (Proceed 1834. p. 98), lecz go nie opisał. Równie też Temminck zrobił wzmiankę o nowym gatunku *Łuskowca* znajdującym się w Japonii.

Manis Ceonyx Rafinesque Annal. gen. de Phys. VII. str. 215. jest gatunkiem wątpliwym, a jeżeli rzeczywiście się znajduje, musi być odmianą *Łuskowca cztero-palcowego*. Rafinesque nadał mu cechy następujące: Ogon od ciała pod spodem włosami porośnięty dłuższy, nogi na wewnętrznych stronach włosiste. Pazury 4 rozdzielone, brózdowane, wewnętrzny krótszy. Łuski jajowo podługowate, tępe, wyszczerbione lub całe, ostre. Ojczyzną Gwinea.

45. Myrmecophagina, MRÓWKOJADY.

Ciało włosiste. Pazury przednie potężne, po brzegach ostre.

(1) Syn. M. aspera Lund. Stockh. Acad. Handl. 1842. Wagner Forts. zu Schreb. IV. p. 220. Schinz Suppl. 546.

RODZAJ II. (165).

Myrmecophaga (1), MRÓWKOJAD *Kl.*

Zęby żadne. Głowa od szyi nie grubsza. Pysk przedłużony, wąski, walcowaty; Nos wystający. Ziew mały. Język bardzo długi, równowąski, walcowaty, wysuwalny. Konchy uchove małe, krągłe. Ciało włosami pokryte. Nogi przednie od tylnych dłuższe i silniejsze 2 lub 4 palcowe, tylne 4 lub 5 palcowe. Pazury długie, silne, szponiaste, zakrzywione. Chód na pazurach i wystającym nagniotku podszew. Cyce 2 piersiowe. Ogon mierny albo grzywiasty i wietki, albo chwytny i najczęściej łuskowaty.

Wyłącznym zwierząt tego Rodzaju pokarmem są Mrówki i Termyty, które łowią na długi i lepki swój język w mrówiska go zapuszczając. Są to stworzenia powolne, żyją zwykle na ziemi, niektóre jednak po drzewach łązić mogą. Wszystkie mieszkają w ciepłych krajach południowej Ameryki.

G a t u n k i.1406. *Myrmecophaga jubata* (2), MRÓWKOJAD GRZYWIASTY. 1

Nogi przednie 4 tylne 5 palcowe. Ogon długi, wietki, bardzo długimi, suchymi włosami porośły. Odzież siwo-czarna z ukośną czarną, biało-obrzeżoną pręgą, na barkach; grzbiet grzywiasty, włosy twarde, suche, biało, czarno i brudno-żółto obrączkowane. Ogon przy nasadzie bardzo grubo, poziomy. Cyce 2 piersiowe.

Długość ciała 4', ogona z włosami 3'.

Żwierzęta samotne; mieszkają w miejscach błotnistych Ameryki południowej.

(1) *Myrmecophaga* Lin. et al. *Myrmecophaga Tamandua*, *Cyclothorus* Gray. *Myrmidon*, *Uroleptes Myrmecophaga* Wagl. *Le Fourmilier* fr. *Ameisen-fresser* n. *Муравьедъ* ross.

(2) Syn. *M. jubata*, *tetradactyla* et *tridactyla* Linn. *Blumenb. Abbild.* Tab. 82. *Schreb. Tab. 67. fig. Buff.* (dość zła) *Le Tamanoir* Briss. *Gnourumi* lub *Jogni Azary*, *Pr. Max. Beitr. Reagg. Paraguay; Fisch Synop.* 396. *Schinz Synop.* 2, 320.

1407. *Myrmecophaga Tamandua* (1), MRÓWKOJAD TAMANDUA 2

Nogi przednie 4, tylne 5 palcowe. Ogon walcowaty, na końcu nagi, chwytny. Głowa, szyja; nogi przednie, żółtawo-izabellowe; na grzbiecie i barkach pręga tejże barwy; tylna część grzbietu, boki, brzuch i ogon czarne; sierć przy nasadzie żółta; nogi tylne żółte.

Długość ciała 21" 11", ogona 19".

Mieszka w Brazylii i Paragwai.

Ze sposobu życia podobny jest poprzedzającemu, może jednak łązić po drzewach, do czego ogon chwytny wiele mu dopomaga. Według Azary, prócz mrówek ma jadać miód pszczoł dzikich. Wydaje zapach piżma.

Do tego gatunku policzyć należy następane odmiany:

A) *Flavicans* Desm. *Tamandua* żółtawy.

Szaro-żółtawy z ukośną trójkątną smugą na każdym barku, która się zchodzi z takąż przeciwległą na linii grzbietowej. Smuga ta, bywa widoczna tylko w pewnym kierunku odbicia światła.

B) *Tamandua oeil taché* Desm. T. Czarnooki.

Brudno-żółty lub słomiastego koloru; pod oczami sierć czarna.

C) *T. bivittata* Desm. E. Geoff.

Żółty, na barkach pręga, kuper, boki ciała i brzuch śniado-czarniawe, sierć przy nasadzie żółta; na głowie włosy żółte, lśniące, bardzo krótkie; od oczów do pyska 2 śniade, nagie pręgi.

D) *Tamandua à ventre brun* Desm. *Tamandua* brunatno-brzuchy.

Brudno-żółty, krzyże brunatne, takiegoż koloru są słabizny, brzuch i na każdym barku ukośna pręga.

(1) Syn. *M. tetradactyla* Linn. Cagnaré Azara Desm. sp. 591. Lesson. Man. p. 314. Fourmilier *Tamandua* Buff. Schreber. Tab. 66 (bardzo zła) Fisch. Synop. p. 396. Prinz Max. p. 539. Rengger p. 307. Schinz Synop. 2, 321.

E) *Tamandua brunatre* Desm. T. brunatny.

Cały jasno-brunatny.

F) *T. nigra* (Geoff. Coll. du Mus; Schinz Synop 2, 321.)

T. Czarny.

Cały czarny, pazury stotunkowie silniejsze, włosy krótsze. Ogon nagi, czarny, przy nasadzie żółtawą siercią porośły.

Długość ciała 17", ogona 20"?

Mieszka w Paragwai.

G) *Tamandua striata* Schaw. gen. Zool. pl. 51. Less. nouv. Tabl. n. 1226. var. D.

1408. *Myrmecophaga didactyla* (1), MRÓWKOJAD DWÓ-PALCOWY 3

U nóg przednich tylko dwa palce, z tych jeden bardzo wielki; u tylnych cztery. Ogon bardzo długi, chwytny, na końcu pod spodem nagi. Odzież wełnista, płowa, z rudą na grzbiecie pręgą.

Długość ciała $6\frac{1}{2}$ ", ogona 8".

Mieszka w Gujanie i Brazylii. Przebywa zwykle na drzewach, szukając na nich gniazd niektórych gatunków Termitów i innych owadów pod spróchniałą korą drzew ukrytych. Na gałęziach zawiesza się z łatwością za pośrednictwem chwytanego ogona i łapek, których część końcowa będąc wewnątrz nagą, do mocnego trzymania się jest mu pomocną. Chód ma powolny i cichy. Rodzi jedno tylko młode, które składa w wydrążeniach drzew gęstwą liści ocienionych.

Gatunek wątpliwy.

Myrmecophaga annulata (1), MRÓWKOJAD OBRACZKOWANY.

Pysk trąbiasty; ogon walcowaty, włosisty, płowy śnia-

(1) Syn. M. didactyla Linn. Schreb. Tab. 68. Desm. Mamm. 593. Lesson Manuel. p. 315. Cuv. reg. an. 1. p. 223. Fourmilier à deux doigts.

(2) Syn. M. annulata Less. Manuel p. 315. Desm. Mamm. p. 374. Nouv. Dict. des sc. nat. XII. p. 107.

do-obraczkowany. Odzież na ciele jednostajnie śniada, końce pyska i nóg ciemniejsze. Policzki jaśniejsze, oczy opasane długą, trójkątną cętką. Ogon od ciała krótszy.

Mieszka w Brazylii.

FAMILIA II.

Dasypodidae, Pancerne.

Kły żadne. *Zębów* trzonowych 26—98. *Pysk* przedłużony.

44. Orycteropodina, MRÓWNIKI.

Ciało włosami pokryte. *Zęby* trzonowe włókniste, walcowate, bez korzeni.

RODZAJ III. (166).

Orycteropus (1), MRÓWNIK *Jar.*

Zęby przednie i *Kły* żadne. *Trzonowych* w górze 7, w dole 6, włókniste, bezkorzeniowe; górne mniejsze z łatwością wypadające.

Pysk przedłużony, szczupły, nos wystający; ziew mały. *Język* bardzo długi, wąski, płaskawy, wysuwalny. *Konchy uchowe* przedłużone ostre. *Ciało* siercią pokryte. *Nogi* wyraźne, pochodne, przednie 4 tylne 5 palcowe. *Pazury*, szczególnie przednie, bardzo wielkie, silne, kopne. *Ogon* mierzny, gruby, wietki, włosisty.

(1) Syn. *Myrmecophaga* Linn. et al. *Orycteropus* E. Geoff. *Ameisen-scharrer*, *Erdferkel* n.

G a t u n k i.

1409. *Orycteropus Capensis* (1), MRÓWNIK KAPSKI . 1

Odzież na grzbiecie brudno szara, nieco do Króliczej podobna, lecz na słabiznach i brzuchu dłuższa, rudawa; sierć pokrywająca nogi, jest także dłuższa, zupełnie czarna i prosta. Konchy uchowe długie, delikatnemi, zaledwo widocznemi włoskami porośłe. Ogon od trzeciej części ciała dłuższy.

Długość ciała 3' 5", konch uchwowych 6", ogona 1' 9".

Mieszka na przyłdku Dobrej nadziei w norach podziemnych, wychodzi na żer tylko w nocy. Żywi się głównie mrówkami i Termitami, które łowi w rozkopanych wprzód łapami mrówiskach, zapuszczając w nie swój lepki i długi język.

1410. *Orycteropus Senegalensis* (2), MRÓWNIK SENEGALSKI. 2

Sierć na całym wierzchu ciała, gruba, bardzo krótka, jednostajnie płowa. Sierć ta obfita, gęsta i krótka na głowie i policzkach, twardsza na szyi, jest białawo-płowa, rudopociągnięta na pysku i około uszu. Maść złotawo-ruda, mięsza się z płową na środku grzbietu; kuper, ogon cały, są jednostajnie białawo-płowe, lecz na ramionach i udach przebija się kolor złotawo-rudy; brzuch, próżnia piersiowa i niższe części słabiznu, są prawie bezwłose, lub przynajmniej bardzo rzadką siercią porośłe. Włosy dłuższe płowe i płowoczerwone, leżące, pokrywają cztery członki zewnątrz i nadają im odcień jasno-rudy, który niknie przy nasadzie pazurów, gdzie pęczliki grubych włosów przybierają barwę żółtawo-płową. Konchy uchowe są zewnątrz włosami porośłe, wewnątrz nagie, chrząstki ich grube i kruche. Pazury koloru rogowego; nad oczami i na brzegach górnej wargi, gdzie niegdzie czerwone rzęsówki. Pazury nóg przednich są dłuższe i silniejsze niż tylnych. Stopy, przednie są wężkie i przy zam-

(1) Syn. Myr. capensis Linn. Myrm. afra. Pallas Miscel. Zool. p. 64. Cochon de terre Buff. Oryctere du Cap. Cuv. reg. an. 1. Thunb. Mém. de Petersh. 111. Less. Species des Mammif. p. 284.

(2) Lesson Species des Mammif. p. 284. Orycteropé du Sénégal.

kniętych palcach przybierają kształt łyżeczkowaty; zaś na brzegu wewnętrznym gęstą, długą twardą siercią, nakształt szczotki ułożoną, są opatrzone.

Długość ciała 3' 9", konch uchwowych 6" 8", ogona 1' 4" 4".

Mieszka w Senegalu w miejscach piaszczystych, karimi się głównie Termitami. Mięso ma smaczne i od Negrów na pokarm poszukiwane.

1411. *Orycteropus aethiopicus* (1), MRÓWNIK ETIOPSKI. 3

Konchy uchowe zaostrome. Pysk włosami okryty; rzęśówki nie liczne i krótkie. U nóg przednich palec pierwszy od drugiego dłuższy. Pysk dość gęsto lecz krótko-włosy. Odzież krótka i rzadka, blado-żółtawa, na grzbiecie u Samca brunatna, na nogach dłuższa i czarna. Samica jest mniejsza, ubarwienie ma bladsze. Cyc 4.

Wielkość mrównika Kapskiego.

Mieszka w południowej Nubii.

45. *Dasypodina* (2), PANCERNIKI.

Ciało pancierzem pokryte. Zęby walcowate lub też warstwowate bez korzeni.

RODZAJ IV. (167).

Dasypus (3), PANCERNIK *Jundz.*

Zęby przednie żadne, (w jednym tylko gatunku 2.) *Kły* żadne, *trzonowych* albo $\frac{8}{8}$ albo $\frac{8}{9}$ albo $\frac{24}{4}$, wszystkie bez korzeni.

(1) Syn. *Or. aethiopicus*, Sundeval Stockholm Acad. Handl. 1842. p. 236. Tab. 3. f. 1—5. Wagu. Forts. zu Schreb. IV. p. 195. Schinz Synop. Suppl. p. 545.

(2) *Cingulata* Illig.

(3) Syn. *Dasypus*, *Tatusia*, *Priodontes*, *Tolyptes*, *Euphractus*, *Wagl.* *Xenurus* *Wagl.* *Priodontes* *Less.* *Tatou* fr. *Gürtelthier* n. *Броненосецъ* ross.

Pysk przedłużony, szczupły, walcowaty; *Nos* wystający. *Konchy uchowe* mierne, zaostrome.

Ciało pokryte kościanym pancerzem podzielonym na wielokątne tabliczki uszykowane w poprzeczne pasy. Pancerz ten składa się: 1) z Tabliczki czelnej. 2) Z obszerniej tarczy na barkach. 3) Z innego pancerza na krzyżach. 4) Z pasków ruchomych poprzecznych mniej lub więcej licznych, umieszczonych między dwiema tarczami. 5) Z piérścieni łuskowatych lub sęczków w szachownicę na ogonie ułożonych.

Spód ciała rzadką siercią porośły. Nogi wyraźne albo wszystkie pięcio-palcowe, albo przednie cztero, tylne pięcio-palcowe; palce na końcach tylko wyraźne, poboczne mniejsze. Pazury szponiaste, prawie proste; kopne na końcach przytępione. Cyc piersiowych i brzuchowych po dwie. Ogon mierny, walcowaty lub przy nasadzie płaski, już całkowitemi kościstymi obrączkami, już guzikowatymi kościanymi nadrostkami uzbrojony, już wreszcie nagi i tylko pod sam koniec łuskowaty.

Żwierzęta tego rodzaju przemieszkują w lasach. Karmią się owadami, padliną, robactwem, gadami, jajami ptaków, drobnym plastwem, a według niektórych podań, mają jadać korzenie roślin, jako to: Manioku, Maisu i t. d. Większa liczba gatunków kopie nory podziemne. Samice rodzą po kilkoro młodych za jednym pomiotem.

Rodzaj ten, według obecności lub braku przednich, tudzież liczby trzonowych zębów, podzielić można na następujące Podrodzaje:

† **Zębów przednich w górze 2 w dole żadne.**

Dasypus Fr. Cuv. (*Euphractus* Wagl.)

1412. *Dasypus Encoubert* (1), PANCERNIK SZCZECIASTY. 1

(1) Syn. D. Encoubert Desm. D. Setosus Pr. Max. D. sexcinctus et octodecincinctus Linn. Encoubert Buff. Tatou poyou Azara. D. Gilvipes Illig. Tatou à Six bandes Cuv. Reg. an. Fisch. Synop. p. 391, Schinz Synop. 2, 313.

Głowa wielka. Uszy i nogi krótkie. W pancerzu 6 ruchomych pasów, pola gładkie, wielkie i kątowate. Ogon ma 21 lub 22 pancernych obrączek; na spodzie szyi znajduje się odosobniony poprzeczny pancerz z 9 tabliczek składający się; wyższa strona głowy, wielą nieregularnie sześciokątnymi tabliczkami pokryta. Pancerz barkowy po środku z 5, po bokach z 7 poprzecznych rzędów nieregularnych sześciokątnych tarczyków złożony; pancerz krzyżowy o 10 pasach. Pozostałe części ciała są pokryte pomarszczoną skórą, na której wielka liczba miękkich brodawek wyrasta. Tarczyki mają kolor brunatno-żółty, skóra jest tejże barwy z szarą przymieszką. Włosy między tarczykami wyrastające, żółtawo-białe, na skórze brzuchowej brunatne, na nogach zaś rudawe. Nogi wszystkie 5-palcowe. W szczęcie górnej 18 w dolnej 20 zębów, wszystkie są walcowate, bez korzeni, bardzo cieniłą warstwą emalii powleczone. Niektóre individua miewają po 7 pasów pancernych.

Długość ciała 13" 7", ogona 8" 2".

Ojczyzną Brazylią i Paragwaja.

†† Zęby przednie w obu szczękach żadno.

a) Trzonowych $\frac{2-2}{8}$ (albo $\frac{8-8}{8}$). Pancerz pośrodku poprzecznymi pasami poprzerzynany. (Tatusia Fr. Cuv.)

1413. *Dasypus Peba* (1), PANCERNIK DŁUGO-OGONIASTY. 2
Nogi przednie 4, tylne 5-palcowe. Zębów trzonowych $\frac{8-8}{8}$. Ogon walcowaty, cały pancerny, prawie tak długi jak ciało. Pancerz z 7—9 ruchomych pasów składający się; tarczyki na pancerzu małe, krągłe, na pasach prosto-kątne. Konchy uchowe bardzo długie. Cyc 4.

(1) Syn. D. Peba Desm. D. Septem-octo et Novemcinctus Linn. et auct. Tatusia Peba Less. Man. Nouv. Tab. n. 1216. Le Cachicame Buff. le Tatou noir Azara. Tatou Peba Maregr. D. longicaudatus Pr. Max. Tatusia Peba Fr. Cuv. D. Peba Fisch. Synop. p. 391. Schreb. Tab. 74. Schinz Synop. 2, 315.

Długość ciała 1' 7", ogona 1' 1".

Najpospolitszy gatunek w Brazylii i Paragwai.

1414. *Dasypus hybridus* (1), PANCERNIK MIESZANIEC . 3

Ogon walcowaty, prawie połowie długości ciała równy; pysk przedłużony. Konchy uchowe wielkie; nogi krótkie, w pancerzu pasów 5, 6, lub 7 ruchomych.

Długość ciała od pyska do nasady ogona 11" 3", ogona 6" 3".

Poprzedzającemu gatunkowi bardzo podobny; różni się od niego ogonem nierównie krótszym, nogami niższymi, ciałem w tyle szerszym i pod spodem mniej włosami porośniętym, tudzież pasami ruchomymi bardziej oddalonymi. Pospolity w Paragwai i w Pampasach na południe od Buenos Ayres.

1415. *Dasypus gymmurus* (2), PANCERNIK NAGO-OGONIASTY. 4

Nogi wszystkie pięcio-palcowe. Ogon walcowaty, od połowy ciała krótszy, nagą, pomarszczoną, brodawkowatą skórą okryty. Pancerz z 12 lub 13 ruchomych pasów składa się, tarczki długie, prostokątne. Konchy uchowe wielkie. Głowa nieco wypukła, pysk przedłużony.

Długość ciała 19", ogona 7".

Mieszka w Brazylii i Paragwai.

Żwierze szpetnej powierzchowności, chodzi powoli, lecz w kopaniu nór bardzo jest zwinne.

Dasypus multicinctus. Obrączek pancernych 28 równych; uszy krągłe. Nogi wszystkie 5-palcowe. Długość ciała 1', ogona przeszło 4". Ojczyzna Brazylia (Thunb. Tekning af enny art Myrätare in Kongl. Vet. Acad. Hand. f. Av. 1818. p. 68. t. 1. Fisch. Synop 393 Less. Nouv. Tab. n. 1218).

Żwierzę to ma stanowić odmianę powyższego gatunku.

(1) Syn. D. hybridus Desm.. *Tatusia hybrida* Less. Man. p. 311. *Tatou mulet* Azara; Fischer Synop. 392; Schinz Synop. 2, 315.

(2) Syn. D. gymmurus Illig. Pr. Max. Beitr. 2, p. 520. Rengger Paragu. p. 290; *Tatusia Tatuay* Fr. Cuv. Das. *Tatuay* Desm. Lesson. Man. 311. Nouv. Tabl. n. 1218. *Le Cabassou Buff* D. *duodecim-cinctus* Schreb. Tab. 75 i 76. fig. 11, 12. D. *quadricinctus* L.? Fisch. Synop. 393. *Xenurus gymmurus* Wagl.

Dasypus quadricinctus Linn. Z samych tylko szczątków pancerza znajomy, wielkiej ulega wątpliwości.

1416. *Dasypus minutus* (1), PANCERNIK KARŁOWATY . . 5

Ogon walcowaty, cały pancerzem okryty, długością prawie połowie ciała równy. Na ciele 6 lub 7 pasów z prostokątnych tabliczek złożonych. Konchy uchowe małe. Głowa łuskami regularnemi, gładkiemi, nad oczami po bokach wyszczerbionemi pokryta. Na pancerzu i brzuchu sierć obfita śniada. Pasy i tarcza lędźwiowa na brzegach mocno ząbkowane.

Długość ciała 10", ogona $4\frac{1}{2}$ ".

Mieszka na polach Pampasami zwanych od Buenos Ayres aż do Patagonii.

1417. *Dasypus villosus* (2), PANCERNIK WŁOSISTY . . 6

Ogon trzeciej części długości ciała prawie równy, przy nasadzie pancerny. Na tyle pancerza ostre, ząbkowane łuski; pasów ruchomych 6—7, z prostokątnych tabliczek ułożonych. Konchy uchowe mierne, na głowie łuski nieregularne bardzo chropawe, nabrzeżne między oczami i uszami ostre, odstające. Sierć obfita, bardzo długa, śniada.

Długość ciała 14", ogona 5".

Mieszka na pampasach Bonarejskich (Buonos Ayres) między 35 i 36° szer. połud.

b) Zębów trzonowych $\frac{8-8}{8-8}$ lub $\frac{9-9}{9-9}$. Pancierz o trzech tarczach, składających się z różno-kształtnych, ozdobnie wyrzynanych tabliczek. Pasów ruchomych trzy.

Tolypeutes Illig. Apar. I. Geoffr. S. Hil. (3).

(1) Syn. D. Patagonicus D. minutus. Desm. Tatusia minuta Less. Tatou pichiy ou septième d'Azara Fisch. Syn. 393. Schinz Synop. 2, 315.

(2) Syn. D. villosus Desm. Tatusia villosa Less. Man. p. 312. Tatou velu ou quatrième d'Azara. Fisch. Syn. p. 394. Schinz Synop. 2, p. 316.

(3) Opisy *Apara*, umieszczone w dziełach Seby, Cuviera i niektórych innych Naturalistów, zdejmowane były z bardzo dawnego egzemplarza znajdującego się w Muzeum Zoologicznym Paryżkiem. Później dopiero P. Izidor Geoffroy St. Hilaire doszedł, że pomieniony

1418. *Dasypus Apar* (1), PANCERNIK APAR . . . 7

Pancerz żółtawy; każda łuska głębokim rowkiem opasana; chełm czyli tarcza główna, w którego części środkowej znajduje się wiele tabliczek ułożonych parami, pokrywa prócz wyższej części głowy, przestrzeń trójkątną między okiem i uchem. Zębów $\frac{9-9}{9-9}$. Nogi wszystkie pięcio-palcowe; palec wewnętrzny z pazurem długim, zewnętrzny szczątkowy lecz dobrze odznaczający się rozszerzonym, trójkątnym i dość sporym paznogciem. Sierć od spodu biaława. Ogon bardzo

egzemplarz był sztucznie złożony z dwóch różnych gatunków Pancernika. Tak więc *Dasypus tricinctus* Schrebera, *Tatou Apara* Maregrava, z którego Buffon ustanowił swój gatunek *Apar*, a nieco później Linneusz *Dasypus tricinctus*, nakoniec zaś Cuvier *Tatou Apara*, odnoszą się do indywiduum podrobionego, które się w Muzeum Paryżkiem znajduje. Lecz, że toż Muzeum posiada *Mataco* Azary, gatunek zupełnie odmienny, a nadto dwa zupełnie indywidua *Apara*; przeto P. Izidor Geoffroy St. Hilaire, cechy pomienionego zwierzęcia oddzielonego przez Illigera od Pancerników, poprawił następnie: Rodzaj *Apar* Is. Geoff. St. Hilaire, *Tolypeutes* Illig: Pancerz złożony z trzech tarczy, głównej, piersiowej i tylnej; między niemi mała liczba pasów ruchomych (trzy u gatunków dokładnie znajomych). Łuski wielo-kątne rozmaitej formy według miejsc, na których się znajdują, prawie wszystkie są najeżone małemi sęczkami, (które z resztą mniej więcej ścierają się z czasem). Nogi przednie mają dwa główne palce jeden (środkowy) krótki, lecz opatrzony bardzo wielkim pazurem, nieco zgiętym i splaszczonym; drugi (wskazujący) nierównie więcej przedłużony, lecz ma pazur szerszy, daleko krótszy, w ten sposób, że oba palce uważane wraz z pazurami, są między sobą prawie równe; zewnątrz palca mającego pazur długi, jest umieszczony palec krótki (serdeczny); palce wewnętrzny i zewnętrzny, gdy się znajdują, są bardzo małe; ostatni z nich zawsze tylko szczątkowy. Nogi tylne pięcio-palcowe z pazurami dość krótkimi, rozszerzonymi; palce wewnętrzny i zewnętrzny od innych nierównie krótsze. Ogon krótki, w całej swęj długości pancerny. Zęby jedno kształtne, walcowate w liczbie 8 lub 9 z każdej strony w obu szczękach, przodkowe i kątnie mniejsze od środkowych. Wielkość ciała 2 do 3 Centymetrów. (Revue Zool. 1847. str. 135. Bibl. Warsz. 1848. r. Zeszyt XCI. str. 191.) Nieznajując powyższych cech dostatecznemi do oddzielenia *Aparów* od naturalnego rodzaju *Pancernika*, zostawiamy w nim dwa poniższe gatunki, które wszakże złożyć mogą osobny Podrodzaj.

- (1) Syn. *Tatusia Apar* Less. Mam. Nouv. Tab. n. 1215. *Dasypus Apar* Desm. *Dasyp. tricinctus* Linn. Schreb. *Tolipeutes globulus* Illig. Rev. Zool. 1847. str. 136.

krótki, spłaszczony, trójkątny, szeroki przy nasadzie 4 centymetry, długi 5 cent. 50.

Mieszka w Brazylii.

1419. *Dasypus conurus* (1), PANCERNIK MATAKO . . . 8

Pancerz czarniawy; każda łuska opasana rowkiem dość płytkim. Chełm, w którego środkowej części są prawie wszędzie szerokie nieparzyste łuski, nie przedłuża się między okiem i uchem. Zębów $\frac{8-8}{8-8}$. U nóg przednich tylko trzy palce ze szczytkiem (wewnętrzny) czwartego palca; palec zewnętrzny żaden. Sierć spodnich części ciała brunatna. Ogon krótki, stożkowaty szeroki przy nasadzie 4 cent., długi 7 cent.

Mieszka w Tukuman i na Pampasach około Buenos-Ayres (Azara) Santa-Cruz de la Sierra (D'Orbigny).

Prócz dwóch powyższych gatunków, do niniejszego podrodzaju ma należeć i trzeci przywieziony przez P. Castelnau, którego opisu nieposiadamy.

c) Zębów trzonowych $\frac{8-8}{8-8}$. Grzbiet pokryty rzędami poprzecznych łuskowatych listków, które nie otworzą z przodu jednostajnego pancerza i tylko na średniej linii grzbietu do ciała są przyrośnięte. *Chlamyphorus* Harl. et al. (Kiraśnik n.)

1420. *Dasypus truncatus* (2), PANCERNIK PRZYCIĘTY . . . 9

Ciało z wierzchu skorupą skórkowatą, w tyle przyciętą, z łusek romboidalnych w poprzeczne szeregi ułożonych utworzoną, pokryte, pod spodem włosami białymi miękkimi, jedwabistymi porośłe. Głowa z przodu wielą łuskami mocno do kości przyrośniętymi okryta. Nogi wszystkie 5-palcowe; pazury przednie bardzo długie, spłaszczone, po brzegach zewnętrznych ostre. Ogon tęgi pod ciało podgięty. W miejscu

(1) Syn. *Tatusia mataco* Less. Nouv. tab. n. 1220. *Dasypus mataco* Beagle, 93. Apar à queue conique. Is. Geoff. [St. Hil. Rev. Zool. 1847. str. 137.

(2) Syn. *Chlamyphorus truncatus* Harlan. in Arm. of the Lyc. of nat. hist. of New-York, febr. 1825. c. tab. Desm. Dict. des sc. nat. L. 11. p. 325. Fichiciago u mieszkańców Chili. Less. Nouv. Tabl. n. 1224. Fisch. Synop. p. 394. Schinz Synop. 2, 317.

zwyczajnej uchwój konchy, okrągły skórkowato-obrzeżony otwór. Oczy małe i czarne, równie jak uszy, prawie zupełnie w miękkiej sierci ukryte.

Długość ciała 5" 2", ogona 1" 2".

Mieszka w Chili w prowincyi Mendoza; żyje pod ziemią.

d) Zębów trzonowych $\frac{25-25}{24-24}$. (Prionontes F. Cuv.)

1421. *Dasypus gigas* (1), PANCERNIK WIELKI . . . 10

Ogon walcowaty, prawie połowie długości ciała równy, dachówkowatemi łuskami pokryty. W pancerzu 12 lub 13 ruchomych pasów z tabliczek dłuższych niż szerszych składających się. Konchy uchowe małe. Głowa dość wypukła, pysk długi; pazury bardzo silne. Głowa, ogon i szeroka na boku pręga białe, reszta pancerza czarna. Nogi przednie 5 tylne 4 palcowe, zewnętrzny palec nóg przednich mały, od innych oddalony.

Długość ciała 3' 2", ogona 1' 5".

Mieszka w lasach Brazylii i północnej Paragwai.

Gatunek wątpliwy.

Dasypus Uroceras (2), PANCERNIK POCHWO-OGONIASTY.

Pasów ruchomych 8. Konchy uchowe wielkie. Ogon od ciała krótszy, pancerny, na końcu pochwą rogową opatrzony.

Miejsce mieszkania niewiadome.

(1) Syn. D. *gigas* Pr. Max. Geor. Cuv. *Prionodontes Giganteus* Less. Mann. p. 309. Deuxième. Cabassou Buff. Grand Tatou ou Tatou premier Azara; Fisch. Synop. 394. Schinz Synop. 2, 316.

(2) Syn. D. *uroceras* Lund in Dansk. Vindensk. Afhandl. VIII. p. 65. Tatou verdadeiro. Cuv. rech. V. I. p. 118. Tatu-hu? Azara; Schinz Synop. Suppl. p. 545.

FAMILIA III.

Bradypodidae, Leniwe.

Zęby przednie żadne; trzonowych nie więcej nad 18.
Pysk krótki. Członki przednie dłuższe.

46. Bradypodina (1), LENIWCE.

Ciało kudłate, kły ostre; trzonowe walcowate, bez ko-
rzeni. Cyce dwie piersiowe. Palce skórą obwinięte. Pazury
bardzo wielkie, szponiaste.

RODZAJ V. (168).

Bradypus L. (2), LENIWIEC Kl.

Zęby przednie żadne. Kły $\frac{1=1}{1=1}$, trzonowych $\frac{4=4}{3=3}$. Kły
krótkie, stożkowate; trzonowe walcowate.

Głowa okrągława, tępa z pyskiem obnażonym, z twarzą
krótką siercią porośłą. Oczy małe, naprzód posunięte. Kou-
chy uchowe małe w odzieży ukryte. Na piersiach Cyce dwie.
Ogon szczątkowy lub żaden. Odzież z włosów długich kru-
chych i grubych składa się. Członki przednie od tylnych
dłuższe z palcami w skórę obwiniętymi, pazury wystające u
przednich 2 lub 3, u tylnych 3. Wszystkie wielkie, silne,
szponiaste, w chodzeniu ciało na sobie utrzymują.

Żwierzęta roślinnożerne, bardzo powolne i głupowate,

-
- (1) Syn. Bradypusinae Less. Mastol. Targigrades Desm. (1806.) Tardigrada
Illig. (Prodr. n. 8. p. 108.) Bradypiens Isid. Geoff. (lec. 1835 str.
52). Edentés tardigrades G. Cuv. (Régne an.)
(2) Syn. Tardigradus Briss. Arctopithecus Gessn. Ignavus Aldr. Bradypus
et Choloepus Illig. Bradypus et Acheus F. Cuv. Primates Blaino
(ostéog. 5. fasc. 1840.) le Paresseux fr. Fauthier n. Тихоходъ ross.

większą część życia na drzewach przepędzają. Są mieszkańcami gorących krajów Ameryki południowej.

Rodzaj Leniwca, przedstawia tyle anomalii i tak wybitnie różni się od wszystkich innych oddziałów Klasy Żwierząt Ssących, iż w nadaniu mu właściwego w klasyfikacji stanowiska, nie zgadzają się Naturaliści. I tak, Cuvier (Régne animal) umieścił Leniwca na samym końcu *Żwierząt pazurowatych*, gdy przeciwnie PP. Blainville (Prodrome d'une nouvelle Zoologie 1846); Izydor Geoffroy St. Hilaire (Classification Parallele 1837) i Lesson (Nouv. Tabl. du Régne An.), kładą go w Rzędzie *Czwororęcznych* między najdoskonalszemi Żwierzętami tej Klasy. Chociaż podobne temu miejsce, i Linneusz w systemacie swoim dla leniwców przeznaczył, kładąc je zaraz po Nietoperzach; z tém wszystkiém, bliższe zastanowienie się nad składem i małym rozwinięciem mózgu tych Żwierząt, pochyłością ku przodowi powierzchni ich zatyłkowej kości, podobnie jak to widzimy u innych gatunków niniejszego Rzędu; tudzież nad niedoskonałością budowy zębów, dostatecznie przekonywa, że Leniwce właściwiej na końcu oddziału *Żwierząt Pazurowatych*, a niżeli w rzędzie *Naczelných* mieścić się powinny.

Rodzaj ten według ilości palców u nóg, tudzież kształtu koron zębów trzonowych, na dwa dzieli się podrodzaje.

† **Nogi przednie 2, tylne 3 palcowe. Kły ostre nierównie od trzonowych dłuższe; te ostatnie jednokończyste.**

Pysk dość wydatny. Uszy zaokrąglone. Ogon żaden. Paclerzów karkowych 7.

(Choloepus Illig. *Łażęga* Jar.)

1422. *Bradypus didactylus* (1), LENIWIEC DWÓ-PALCOWY. 1

Twarz ukośna; czaszka z przodu mało podniesiona. Nogi przednie 2 palcowe od tylnych o szóstą część dłuższe.

(1) Syn. Brad. didactylus Temm. Desm. Less. Unau Buff. Cuv. rég. an. Fisch. Synop. p. 388. Schinz. Synop. 2, 311.

Odzież jednostajnie rudawo-śniada, na potylicy brunatna. Włosy z tyłu ciała w kierunku przeciwnym włosom grzbietowym, podniesione.

Długość ciała 23".

Mieszka w Brazylii i Gujanie.

Wiek młody. Odzież krótka, żółtawa. E. Geoff. cat. p. 221.

Uwaga. *Kouri* Buffona, wymaga bliższego poznania. Jest to zwierzątko długie 33 centim. mające odzież na grzbiecie brunatną szaro i żółtawo pociągniętą, pod spodem nieco popielatą, z płową przepaską na szyi. (Le *Kouri* Buff. pl. 65. t. V. p. 502. le *Paresseux Kouri* De Laborde).

†† **Nogi wszystkie trójpalcowe. Kły od trzonowych mniejsze. Korony zębów trzonowych wydrażone, po brzegach kończyste. Pysk krótki i tępy.**

Pacierzy karkowych 8 lub 9.

(*Acheus* Fr. Cuv. *Bradypus* Illig.)

1423. *Bradypus tridactylus* (1), LENIWIEC WŁAŚCIWY. 2

Nogi tylne trzema długimi pazurami uzbrojone, wewnętrzny najkrótszy, przednie od tylnych dwa razy dłuższe. Twarz prostopadła. Głowa włosami długimi, wiszącymi porosła. Przez środek grzbietu pręga śniada; włosy wełniste, mniej więcej żółtawe. Obwódki oczne i smuga na skroniach, czarne.

Długość dorosłego zwierzęcia 17".

Mieszka w Brazylii.

Odmiana. Szara, czarno-cętkowana.

Mieszka w Gujanie, gdzie go zowią *Ouaiakaré* albo *Hay*.

(*Bradypus tridactylus* manibus tridactylis, Cauda brevi L. syst. nat. tom I. p. 51. *Pericoligeros* Gumila Orin. t. I. p.

(1) Syn. *Brad. tridactylus* Temm. Linn. Desm. *Acheus tridactylus* Fr. Cuv. Der Aï, Schreb. tab. 64. bardzo zła; *Acheus communis* Less. Mast.

298. *Ouakaré Paresseux* Barrère; G. Cuv. An. du Mus. t. V. p. 189. Blain. Osteogr. 5 liv. pl. 3 n. 2. *paresseux hon-teux* De Laborde w dziełach Buffona; Less. Mastol. p. 270.

1424. *Bradypus torquatus* (1), LENIWIEC OBROŻASTY . 3

Twarz prawie prostopadła; przednia część czaszki podniesiona. Nogi tylne wszystkie o trzech długich pazurach, z których zewnętrzny jest najmniejszy, średni zaś najdłuższy. Głowa, twarz, podgarle, włosami krótkimi czarniawymi, ni-by przypalonemi i nieco kędzierzawemi porośłe; na potylicy długie, czarne włosy; niekiedy na szyi czarna obroża. Odzież na ciele brudno-żółta; tył białawy.

Długość ciała 20", ogona 1" 20".

Mieszka w wielkich lasach Brazylii, karmi się liśćmi *Cecropii* i drzew rozmaitych.

Odmiana. Czoło, środek głowy, policzki, konchy ucho-we, przód szyi i wyższa część mostka, krótka, brudno-żółtą siercią porośłe, naszyjnik z włosów czarnych; włosy na bokach głowy przedłużone, głowa, przedramiona, grzbiet i środkowa jego linia szare; reszta odzieży szaro-rudawa; pazury koloru rogu; ogon rudy.

(Opisanie z natury. Less. Mastro. p. 271.)

1425. *Bradypus gularis* (2), LENIWIEC ŻÓLTO-GARŁY . 4

Twarz prawie naga. Czoło, policzki, okolice uszne, podbrodek, gardziel i część międzyopatkowa, siercią kruchą, żółtawą; reszta ciała włosami długimi, wielkimi, na wierzchu zatyłka i powyżej przedstopnika, na potylicy, bokach szyi i spodzie ciała, popielato-śniado-niebieskawemi; na grzbiecie

(1) Syn. Brad. torquatus Illig. Temm. Ann. sc. phys. t. VI. p. 212. pl. 44. (figura mierna lecz dobry opis). Brad. Aī variété à collier Desm. Mamm. p. 364. var. C. Guerin icon. pl. 6. f. 1. Cuv. Ossem. foss. T. V. p. 88. Bradypus variegatus Schinz Thier. T. IV. p. 510. Fischer. Synop. p. 387. n. 2. Schinz Synop. 2, 310.

(2) Syn. Br. gularis Rüppel. Mus. Senkenb. Vol. 111. Tab. XI. Schinz Synop. 2, 310. B. cuculliger Wagler. Isis 1831. Acheus ustus Less. Aī dosbrulé Daub. Brad. tridactylus Temm. An. d. sc. phys. t. VI. p. 212. Fischer. Synop. p. 387 var. B. Aī du Bresil, Blainv. Osteogr. 5. fasc. pl. 2. i tab. 3. f. 3.

i nogach szaro-izabelowými, popielato-cętkowanými pokryta; podłużna czarna pręga przechodzi przez żółtą grzbietową cętkę. Pazury wielkie, spłaszczone po trzy u każdej nogi. Pacierzy w karku 8.

Długość ciała 26", ogona 1½".

Mieszka w Gujanie, Surynam i w północnej Brazylii.

1426. *Bradypus pallidus* (1), LENIWIEC BLADY . . . 5

Blado-czerwono-siwo-żółtawy; wierzch ciała podłużnie biało-cętkowany; czoło białe; po za-oczami z każdej strony ukośna, śniada przepaska. Szyja i spód ciała jednakię z wierzchem barwy, niecętkowane. Grzbiet bez cętki pomarańczowej.

Długość ciała 19—20".

Mieszka w Brazylii wschodniej.

1427. *Bradypus infuscatus* (2), LENIWIEC PŁOWO-ŚNIADY. 6

Odzież płowo-śniada, z wierzchu 4 rzędami podłużnych białych cętek ozdobiona. Czoło i skronie żółtawo-białe; po za-oczami ukośna czarna prążka; na grzbiecie śniada smuga przecinająca znajdującą się u samca pomarańczową cętkę.

O d m i a n y :

a) Mocno płowo-śniada, cętki grzbietowe blado-brunatne; szczeka dolna i gardziel śniadawe.

b) Cętki grzbietowe brudno-białawe, szczeka dolna i gardziel siercią dwó-barwną, na końcach żółtawą, przy nasadach śniadą porośłe.

c) Nieco bladsza; szczeka dolna i gardziel brunatnawe lub brudno-żółtawe.

Długość 18—20".

Mieszka w północno-zachodniej Brazylii nad rzeką Amazońską i na granicach Peru.

(1) Syn. Br. tridactylus Schinz Synop. 2. p. 309. Cuv. reg. an. Desm. Mamm. p. 364. var D. Pr. Max. Beitr. mit Abbild. Bradypus A. Wagler Isis. p. 610. Schinz Synop. Suppl. 543.

(2) Syn. Schinz Synop. Suppl. p. 543.

ODDZIAŁ II.

Ungulata, Kopytowane.

Pazury obuwiaste, końcowe stawy palców okrywające, Obojczyki żadne, przedramię (podbarcze) zawsze pochyłe.

RZĘD VIII.

PECORA (1), BYDŁO.

Zębów rzadko trzy gatunki. *Nogi* dwó-kopytowe (racicowe); kości dłoni i przedstopnika (nadpęcia przedniego i tylnego) zrosłe. **Żołądki** cztery do przeżuwania pokarmów urządzone.

Żwierzęta do tego Rzędu należące, odznaczają się nader ważną fizyologiczną cechą, mianowicie, szczególnym urządzeniem żołądka, i tak są podobne do siebie, że składają jedną z najnaturalniejszych i najlepiej określonych grup Klasy Ssących.

(1) Pecora Linn. Ruminantia G. Cuv. Bisulca Ill.

Niektórzy Naturaliści, zowią je *Przeżuwającymi* (Ruminantia) dla tego, że raz połknięty pokarm znów zwracają do pyska dla powtórnego żucia, do czego osobna wewnętrzna organizacja im dopomaga. Pokarmowy bowiem ich kanał czyli połyk (oesophagus) kończy się nie prosto, jak u innych Zwierząt Ssących jedną żołądkową komorą, lecz jest bezpośrednio połączony z wielą torbami, ułożonemi w ten sposób, że jeżeli połknięty pokarm jest gruby i przytwardy, to przechodzi do pierwszego żołądka, i zabawiwszy tam czas niejaki, powraca za pośrednictwem odrzycania (regurgitatio) znów do pyska dla przeżucia; gdy zaś jest miękki, to w takim razie idzie dalej w komorę odrębną od pierwszego żołądka, i w niej się przetrawia.

Wyżej wspomniane cztery żołądki, są następne: pierwszy od innych obszerniejszy, nazywa się *Żwacz* (rumen, aqualiculus, la panse, l'herbier, der Pansen). Wewnętrzna jego powierzchnia jest opatrzona brodaweczkami i powleczonea plewką (epithelium, couche epidermique). Żołądek ten zajmuje większą część brzucha, a szczególnie lewą jego stronę. Drugi nazwany *Czepcem* (reticulum, receptaculum, le reservoir, le bonnet; die Haube, der Netzmagen) mniejszy jest od pierwszego; leży po prawej stronie kanału pokarmowego, z przodu *żwacza*, i na pierwszy rzut oka zdaje się być jego dodatkiem. Kleista błonka, która go wewnątrz wyścieła, tworzy liczne fałdy, wyobrażające mnóstwo gwiazdeczek, lub raczej wielokątnych komorek, podobnych nieco do tych jakie w plastrach wosku widzimy. Trzeci żołądek mniejszy od *Czepca* umieszczony jest z prawej strony *żwacza*, i otrzymał nazwisko *Ksiąg* (omasus, centipelio, Feuillet; der Psalter, das Buch, der Drüsenmagen, Faltenmagen) od szerokich podłużnych fałdów wewnątrz jego znajdujących i na podobieństwo Kartek w Książce ułożonych. Naostatek czwarty żołądek zwany *Ślazem* albo *Trawieńcem* (Caillette, abomasus, der Labmagen, der Fettmagen); w porównaniu ze *Żwaczem* i *Księgami* ma średnią objętość i leży z prawej strony tych ostatnich; wewnątrz

jego nieregularnie pomarszczone, jest odwilżane płynem kwaśnym, mającym własność zsiadania mleka.

Trzy pierwsze żołądki, bezpośrednio łączą się z kanałem pokarmowym, który na początku otwiera się zarówno i do żwacza i do czepca; dalej zaś przedłużając się żłobkowato po wierzchniej części czepca, kończy się w księgach, które znów ze ślazem są połączone.

Gruby pokarm rozdrobiony pierwszym żuciem, przechodzi do żwacza, z niego wraca do pyska, gdzie powtórnie odwilża się i przeżuwa, potem połknięty po raz drugi, wprost już przechodzi do trzeciego i czwartego żołądka i tam dopiero trawi się ostatecznie.

Wszystkie gatunki Bydła karmią się trawą i liśćmi. Ztąd kiszkowy ich kanał bardzo jest rozwinięty; długość jego przynajmniej o jedenaście razy przechodzi długość ciała, a u niektórych 22 lub 28 razy ją przewyższa. Przeciwnie kiszki grube i ślepa, słabe mają rozwinięcie.

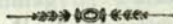
Z Zębostanu wszystkie są do siebie podobne. Przednich bowiem zębów w szczęce górnej nigdy prawie nie miewają, a ich miejsce zastępują na dziąsłach stwardniałe rąbki; dolna szczęka zawsze jest opatrzona ośmiu przednimi zębami. Między niemi zaś i trzonowemi, znajduje się przedziałka, a w niektórych tylko rodzajach dwa kły wyrastają; naostatek zęby trzonowe, których stale bywa z każdej strony w obu szczękach po 6, mają korony szerokie, naznaczone podwójnemi księżycowatemi łękami, których wypukłość w wierzchnich do wewnątrz, w dolnych zaś na zewnątrz jest obrócona. Tu także wspomnieć należy, że w czasie żucia, szczęki *Bydła* poruszenia kręgowie odbywają.

Do szczegółów organizacyi bydła na osobną zasługujących uwagę, należą nerwowe gruzły znajdujące się nad podniebieniem, między narzędziami węchu i wzroku, które P. Blainville pierwszy w r. 1815. w głowie Barana wyszedził i za narzędzie osobnego zmysłu poczytał, *zmysłem szóstym* go na-

zwawszy. Professor Jarocki (Zool. T. I.) polegając na pewnych prawdopodobnych postrzeżeniach nad domowem bydłem czynionych, wnosi, że ten zmysł, ma być zmysłem do parzenia się podniecającym.

Wszystkie Bydła gatunki, co do narzędzi ruchu, wielkie mają między sobą podobieństwo; u wszystkich bowiem nogi, kończą się dwoma palcami, a kości dłoni i przedstopnika w jedno są połączone; u niektórych z tyłu nóg, bywają dwa małe przydatkowe kopytka czyli racice fałszywe, (*ungulae succenturiatae*) ślady pobocznych palców oznaczające. Prócz Wielbłądów i Lam, u wszystkich innych, kopyta ostatni staw dwóch palców pokrywają, są wielkie i ze strony płaskiej uważane, zdają się stanowić jedno na dwoje rozdzielone kopyto. Z tej przyczyny zwierzętom rzędu tego nazwisko *Racicowych* czyli *Dwu-kopytowych* (*Biscula*) nadawane bywa. Golenie ich są cienkie, suche i długie, biodra zaś i barki krótkie. Cyce łonowe. Oczy w ogólności mają wielkie, zrenice długie, poprzecznie lub ukośnie czworokątne, uszy zwykle długie i bardzo ruchome; mózg w porównaniu do wielkości ciała, szczupły, mózdek prawie zupełnie swobodny, to jest mozgiem nie pokryty.

Bydło przynosi człowiekowi pożytki największej wagi. Mięso i mleko dają zdrowy pokarm; skóry, wełna, rogi i tłuszcz są przedmiotem handlu i materiałem rozmaitych rękodzieł. Nakoniec, niektóre domowe gatunki, do noszenia ciężarów i uprawy roli z korzyścią są używane. Zmyślność wszystkich, bardzo jest ograniczona.

Podział Izydora Geoffroy St. Hilaire.

Żwierzęta Ssące o zębach niejednakowych. Członki przednie zakończone długimi gołeniami (colonnes), żołądek bardzo składany; kanał pokarmowy z trzema żołądkowemitorbami połączony.

VII.
 Ruminants
 PRZEŻUWAJĄCE.

Podeszwy nagniotkowate; racie mierne kształtu symetrycznego; zębów przednich $\frac{2}{2}$ *Camelidés*

Podeszwy bez nagniotków; racie bardzo wielkie, z wierzchu wypukłe, od spodu płaskie; zębów przednich $\frac{0}{2}$. . . *Antilopidés*

Przedłużenia czelne żadne *Moschiens*

Przedłużenie czelne przynajmniej u Samców wyraźne, składa się:

{ Dwa palce u każdej nogi, wspólną podszwą połączone; na grzbiecie jeden lub dwa tłuszczowe narosty *Chameau.*
 { Dwa palce u każdej nogi podzielone, każdy z osobną podszwą; na grzbiecie tłuszczowe narosty zadne *Lama.*
 { Na napletku torebka wydzielająca materię wonną *Musc.*
 { Torebka na napletku żadna *Chevrotin.*

{ Z rogów trwałych niepodzielonych. *Camelopardaliens* Rodzaj jedyny. *Giraffe.*
 { Z rogów spadających zwyklegałczystych

{ *Cerviens* { Racie rozszerzone *Renne.*
 { Racie zwyczajnego kształtu. Rogi { bez przysadek (non pedienté) } *Elan.*
 { przysadkowate. } *Cerf.*
 { } *Cervule.*
 { } *Antilope.*
 { } *Gazele.*

{ Z rogów o moźdzeniach kościastych *Antilopiens.* { Moździeń kościasty zбитy (solide). { Tył ciała od przodu wyższy { Tył ciała od przodu niższy *Alcelaphe.*
 { } *Chamois.*
 { } *Boselaphe.*

{ Moździeń kościasty komórkowaty. { Postać mniej więcej wysmukła. { Postać ociężała { *Bouquetin.*
 { } *Mouflon.*
 { } *Ovibos.*
 { } *Boeuf.*

FAMILIA I.

Camelidae, Garbate.

Kły w górze i w dole po jednym, *zębów przednich* w górze dwa, w dole sześć. *Rogi* żadne.

47. *Camelina*, WIELBLĄDY.

Pysk przedłużony; *łzocieki* żadne, na piersiach i nogach *nagniotki*. *Palce* skórą obwinięte, na samych tylko końcach dwu-dzielne.

R O D Z A J I. (169).

Camelus (1), WIELBLĄD.

Zębów przednich $\frac{2}{2}$ krających. *Kły* $\frac{1}{1}=\frac{1}{1}$, stożkowate. Między zębami przednimi i kłami przedziałka. *Trzonowych* $\frac{6}{5}=\frac{6}{5}$ przerwanych, ściśnionych, ukośnych, w pół-składanych, trących; pierwszy z każdej strony w obu szczękach fałszywy do kła podobny, oddalony, w środku przedziałki wyrastający. *Pysk* przedłużony; wargę górną rozciętą. *Rogi* i *łzocieki* żadne. *Konchy uchove* mierne, podłużne. Na grzbiecie jeden lub dwa *garby*, z muskularnej, tłuszczowej, elastycznej masy, za każdym poruszeniem trzęsącej się, utworzone. Na piersiach i nogach *nagniotki*. *Nogi* wyraźne, pochodne, prawie dwu-kopytowe, dwu-palcowe, palce skórą obwinięte tylko na końcach wyraźne, pod spodem nagniotkowate; palców podniesionych wcale niema. Kopytka dwa małe, tylko na końcach palców osadzone. *Cyc* brzuchowych 4—5. *Ogon* krótki, grzywiasty.

(1) Syn. *Camelus* Linn. et al.

Wielblądy odznaczają się w ogólności niezgrabnym kształtem ciała. Szyję mają bardzo długą, krzyżę słabe, nogi nieproporcjonalne, oczodoły wydatne. Są to zwierzęta łagodne, posłuszne. Chód mają nader prędkie, siłę znaczną, siłę dwóch koni wyrównyującą. W jedzeniu są umiarkowane i nie wymyślne; pragnienie czas długi znosić mogą; co zjad pochodzi, że prócz czterech żołądków wszystkim Rzędu tego zwierzętom właściwych, mają jeszcze przy pierwszym z nich osobny komórkowaty worek, w którym wypitą wodę na zapas chowają i w razie potrzeby znajdujące się wewnątrz pokarmy odwilżać nią i gasić pragnienie są w stanie; a ta woda tak czy sta jest i niezepsuta, że podróżni wśród pustyni długie wędrówki odbywający, przy zupełnym niedostatku innej, niekiedy Wielblądów zabijają, i wyczerpniętą z ich żołądka wodą, pragnienie swe gaszą. Wiek Wielblądów do lat 40 lub 50 dochodzi. Samice wydają tylko po jedném młodem, które rodzi się z nagniotkami na piersiach i nogach, W ogólności zwierzęta te w krajach, gdzie się znajdują, mianowicie w ciepłej i umiarkowanej Azji, tudzież w Afryce południowej i zachodniej, nader ważne przynoszą pożytki.

1428. *Camelus Bactrianus* (1), WIELBLĄD DWU-GARBOWY. 1

Na grzbiecie dwa garby, jeden na międzyłopatczu, drugi ku tyłowi ciała; odzież ciemno-śniado-kasztanowata, miękka, rozmaita ma długość, najdłuższa jest na wierzchu głowy, w górze i u spodu szyi, na garbach, przedramionach, udach i na końcu ogona, który do połowy goleni dosięga. Na piersiach i kolanach nagniotki.

Długość ciała 10' 6", ogona bez włosów 1' 8", konch uchowych 5"; wysokość przodu 6' 1", tyłu 5' 5".

Odmiłany:

- a) *Orientalis*.
- b) *Tauricus*.

(1) Syn. *Camelus bactrianus* Linneusza i wszystkich Autorów Schreb. Tab. 304.

c) *Albus*.

d) *Albo flavicans*.

Wielbłądy dwu-garbowe mieszkają we wschodnich i północnych krajach Azji aż do 60 stopnia. W Tartaryi, Mongolii, w części Chin aż do Bucharyi i Kabul; w Stepach między Kaspijskiem i czarnem morzami, między Donem i Wołgą, w Taurydzie i w pewnej części Syberyi. Nigdzie zaś w stanie dzikości ich niema, niekiedy tylko dziczeją.

1429. *Camelus Dromaderius* (1), WIELBŁĄD DRABARZ. 2

Na grzbiecie garb tylko jeden. Ciało dość długą, miękką nieco kędzierzawą rudawo-siwą wełną okryte. Różni się maścią, wzrostem, siłą i szybkością; od poprzedzającego słabszy.

Długość od końca pyska do odchodka 7' 6", ogona 1' 4" 6" bez włosów. Konch uchwowych 3" 6", wysokość przodu 4' 8½", tyłu 4' 7".

Odmiany:

a) *Turcomannicus*.

b) *Arabicus*.

c) *Dromas*.

d) *Hybridus*. (Mieszaniec wielbłąda jedno-garbowego z dwu-garbowym.)

Mieszka w Azji zachodniej i północnej Afryce, Arabii, Syrii, Azji mniejszej, Egipcie, Nubii aż do Senegambii. W Europie aklimatyzowany jest, tylko w Toskanii.

P. Ewersman mniema, że prócz powyższych dwóch, za trzeci osobny gatunek uważać należy Wielbłąda w Bucharyi pod nazwą *Luk* w domach chowanego. Ma on garb tylko jeden; różni się od Drabarza wełną krótką, kędzierzawą, czarno-śniadą. Od obu zaś poprzedzających jest nierównie silniejszy, lecz do długich podróży mniej wytrzymały. (Fisch. Synop. p. 436).

(1) *Syn. Syn. Camelus Dromaderius* Erxleb. Linn. i u wszystkich Autorów.

RODZAJ II. (170).

Auchenia (1), LAMA.

Zębów przednich $\frac{2}{6}$, klów $\frac{1}{1}$, trzonowych $\frac{5}{2}$ lub $\frac{4}{3}$ przerwanym, ukośnym, w pół składanym, trącym.

Pysk przedłużony z wargą górną przeciętą. Garb żaden. Nogi dwu-palcowe z kopytami na końcach palców osadzonemi. Szyja przedłużona. Konchy uchowe mierne. Cyce 4 łonowe. Ogon bardzo krótki.

Lamy mieszkają w górzystych okolicach Ameryki południowej; żyją trzodami. Są zwierzęta łagodne i pracowite.

G a t u n k i.

1430. *Auchenia Lama*. LAMA WŁAŚCIWA . . . 1

Odzież wełnista, gęsta; grzbiet łukowato-wydatny, pysk przedłużony. Maść odzieży rozmaita.

O d m i a n y:

Auchenia Lama domestica vulgaris. LAMA DOMOWA.

Wielka, silna, rozmaitej maści, najczęściej śniada, białawemi cętkami upstrzona.

Długość ciała 5' 4", ogona 9".

Ojczyzną Peru. Żyje licznymi stadami w miejscach górzystych od 4 do 11000' nad poziom morza wzniesionych.

(Syn. *Camelus Lama et Auchenia Lama*. *Lama Peruvianorum* Abbild; Cuvier Menag. du Musée p. 156. Fred. Cuv. et Geoff. Mamm. Liv. 31. Brandt. Abbild. und Beschr. merkwürdiger Säugeth 1. Tab. 1, 2. Schreb. Tab. 305 i 306.)

Auchenia Guanaco. LAMA GWANAKO.

Wielka, wysmukła. Grzbiet rudawy; pysk czarniawy; uda i członki białawe.

Mieszka w Kordylkach, od łańcucha Magellańskiego aż do Peru i Chili, w Stadach po 100 sztuk zawierających.

(1) Syn. *Lama Cuv. et al. Auchenia Illig. et al.*

(Syn. Huanacus, Garcilasso, Uloa etc. Camelus Huana-
cus Molina; Gmel. Linn. Zool. Abbild. Schreb. T. 305;
Shaw. Gen. Zool. Tab. 169; Griff. Anim. Kingd. IV. Brandt.
Abbild. Meyen. in nov. act. acad. Caes. Tom XVI. 2. Tab. 40.)

Auchenia Paco. LAMA PAKO.

Mniejsza, pysk i nogi krótsze. Odzież na ciele z włosów
płowych bardzo długich i gęstych złożona, na nogach krót-
ka, czarniawa, uda zaś wewnątrz i brzuch, są prawie na-
gie, białe.

Wysokość w krzyżach 3', do wierzchu głowy 4'. Długość
ogona 1'.

Mieszka w Peru, gdzie ją szczególniej dla wełny wychowują.

(Syn. Pacos. Acosta. Garcilasso. Molina. Alpaca Buff.
Suppl. Alpaque. Auchenia Paco Desm. Mamm. Camelus Al-
paca Desmoul. Dict. d'hist, Nat. 111. p. 455; Abbild.
Schreb. Tab. 307. A. Fred. Cuv. et Geoff. Mamm. 33. Livr.
Brandt. Abbild. Meyen nov. acta. l. c.)

Auchenia Moromoro. LAMA MOROMORO.

Wielka, silna, cętkowana.

Ojczyzną Boliwia.

(Syn. Moromoro Acosta hist. de Indes; Aries Moromoros
Nieremb. hist. nat. p. 182; Brandt. Abbild. und Beschreib.
p. 19; Meyen l. c. Lama arucana? Fisch. Syn, p. 438.)

Do tej odmiany odnieść należy zwierzę pod nazwiskiem
Camelus Arucanus, przez Molinę opisane.

Wszystkie powyższe odmiany łączą się między sobą. La-
my mieszkańcom Ameryki nader wielkie przynoszą korzyści;
mogą bowiem znaczne dźwigać ciężary; mięso ich dobry da-
je pokarm, a wełna do wyrabiania materyi na odzież jest
przydatna.

1431. *Auchenia vicunna* (1), LAMA WIGONIA . . . 2

(1) Syn. Camel. Vicugna Molina; Gmel. Linn. Shaw. Gen. Zool. tab.
168. La vicogne Cuv. reg. an. Desmar. Less. Desmoul. Auchenia
Vicugna Fisch. Syn. p. 437. A. Vicogna Brandt. Abbild. Meyen. in
nov. Act. Acad. Caes. T. XVI. 2. p. 573.

Od poprzedzającego gatunku mniejsza i cieńsza ma wełnę; pysk krótszy; członki dłuższe. Grzbiet rudawo-śniady, brzuch biały, reszta ciała izabelowa, szczeka spodnia żółta-wo-biała; piersi, brzuch, wewnętrzne strony ud, spodnia część ogona, białe. Nozdrza i wargi szare z brunatną przymieszką; kopyta czarne, cienkie. Konchy uchowe, długie i zaostrzone.

Długość ciała z głową 4' 4½", ogona 8" 9", wysokość przodu 2' 4" 9", tyłu 2' 6", uszu 4" 3".

Mieszka w Peru na górach do 14000' nad poziom morza wzniesionych. Wełna Wigoni w rękodziełach do różnych wyrobów używana, drogo się płaci i ważnym handlu jest przedmiotem.

FAMILIA II.

Cervidae, Jeleniaste.

Kły w dole żadne; *zęby przednie* w górze żadne, w dole ośm. Samce zwykle *rogami* uzbrojone, samice rzadko z rogami. *Rogi* spadające pełne, przysadkowate, gałęziste, skórą kosmatą (powłóczka), przynajmniej czasowie okryte.

48. *Moschina*, PIŻMOWCE.

U samców w szczęce górnej *dwa kły* wielkie. *Łzocieki* i *rogi* żadne; przy napletku *piżmowy woreczek*.

RODZAJ III. (171).

Moschus (1), PIŻMOWIEC.

Zębów przednich $\frac{0}{8}$, dolne krające. *Kłów* $\frac{1}{0} \frac{1}{0}$, górne u samców wystające. Między przednimi i trzonowemi prze-

(1) Syn. *Moschus*. Linn. et al. *Tragulus* Briss. *Tragus* Klein. *Memina* Gray. *Chevrotin* fr. *Bisamthier* niem.

działka. Trzonowych $\frac{6}{6} = \frac{6}{6}$, przerwanych, ściśniętych, ukośnych, w pół-składanych, trących. *Pysk* przedłużony z podnoskiem (rhinarium). *Rogi* i *Lzocięki* żadne. *Konchy* uchowe mierne, zaostrome. *Nogi* wyraźne, pochodne, dwu-kopytkowe; palce dwa pochodne i najczęściej dwa podniesione. Kopytka także dwa pochodne i często dwa fałszywe, u niektórych przedłużone. *Cyce* dwie łonowe. *Ogon* bardzo krótki.

Zwierzęta roślinożerne, mieszkają w lasach Azji umiarkowanej i północnej, a także na wyspach Sondy.

G a t u n k i.

1432. *Moschus moschiferus* (1), PIŻMOWIEC PIŻMORODNY. 1

Konchy uchowe prosto stojące wielkie; kopytka fałszywe bardzo duże. Ciało okryte siercią długą, gęstą, siwo-obraczkowaną, na końcach czarną, z wierzchu ciemno-śniadą; konchy uchowe wewnątrz i podgarle białe; rzadko cała odzież żółtawa. Młode z wierzchu są czarniawe z cętkami żółtawymi. Samiec ma około części płciowych torebkę z piżmem i kły górne bardzo długie.

Długość ciała 3'.

Mieszka w górach Azji wschodniej, szczególnie zaś w Tybetańskich między 60 do 20° szerokości północnej; znajduje się także w Syberji od rzeki *Obi* ku wschodowi. Indwidua Syberyjskie, za świadectwem Pallas'a, mają odzież cętkowaną, a piżmo ich nie jest tak dobre jak tybetańskich.

1433. *Moschus javanicus* (1), PIŻMOWIEC JAWAŃSKI. 2

Rdzawy, czarno-upstrzony; szyja ciemno-brunatna, szarochmurkowana; brzegi podbródka, trzy pęgi piersiowe z ty-

(1) Syn. *Moschus Moschiferus* Schreb. Tab. 242. A. Brandt. und Ratzeb. Med. Zool. Chevrotin, Porte musc. Lesson Desmar. Desmoul. Pall. Spicil. Zool. XIII. t. 4. Zoogr. rosso asiatica 1. p. 198. Bisamthier niem., Kačapra ross.

(2) Syn. *Moschus javanicus* Linn. Gmel. Raffles. Linn. Trans. XIII. M. indicus Gmel. Cervus javanicus Osbelk Itin. p. 273. M. Napu Fr. Cuv. et Geoff. Mamm.

tu szersze, piersi, spód ciała, wewnętrzne strony ud i ogon pod spodem, białe. Nogi, boki głowy i krzyże świetnie płowe; głowa czarniawa.

Długość ciała 24".

Mieszka w Jawie i Borneo.

Moschus Kanchil (1), PIŹMOWIEC KANCHIL.

Płowy, czarno-upstrzony. Na potylicy podłużna, szeroka, czarna pręga. Gardziel, boki szyi i ciała blado-żółtawe z czarnymi końcami sierci. Nogi przednie świetnie płowe, brzegi podbródka, trzy pręgi na piersiach, piersi, spód ciała, tylne uda i ogon pod spodem, białe; podłużna pręga na piersiach jest żywszej barwy, na brzuchu zaś bladsza.

Długość ciała 20".

Ma mieszkać na wyspach Jawie lub Sumatrze. Niektórzy Naturaliści za jedno z powyższym gatunkiem go uważają.

1434. *Moschus fulviventor* (2), PIŹMOWIEC PŁOWO-BRZUCHY. 3

Płowy, czarniawo-upstrzony. Na potylicy podłużna, szeroka, czarna pręga. Gardziel, boki szyi i nogi przednie rudawo-płowe, boki i spód ciała żółtawo-płowe; brzegi podbródka, na piersiach trzy pręgi, smuga szeroka z każdej strony piersi i spodu ciała, uda wewnątrz i z przodu, a także ogon spodem, białe.

Długość?

Mieszka na wyspach Malajskich i na półwyspie wschodnio-indyjskim.

1435. *Moschus Stanleyanus* (1), PIŹMOWIEC STANLEJA. 4

Rudawo-płowy, końce włosów czarne; pod spodem bladszy, szyja i piersi świetnie płowe; brzegi podbródka, trzy

(1) Syn. M. Kanchil Linn. Trans. XIII. p. 262. Le chevrotin adulte Buff. T. XII. p. 344. Le Chevrotin de Java Buff. Suppl. T. VI. p. 219. Javan. Musk. Shaw. Zool. t. 173. Fisch. Synop. p. 440. Proceed. 1836. p. 64.

(2) Syn. M. fulviventor Gray. Proceed. 1836. p. 65. Le jeune chevrotin Buff. T. XII. f. 42, 43.

(3) Syn. M. Stanleyanus Gray. Proceed. 1836. p. 65.

pręgi na piersiach, piersi, uda wewnątrz i z przodu, tudzież ogon pod spodem, białe; przód głowy, nogi począwszy od kolan ciemniejsze, podnosek, prążki z obu stron oczy otaczające, konchy uchowe zewnątrz i po brzegach, czarne.

Wydarza się odmiana, z mniej białemi brzegami podbródka, pręgami piersiowemi przerwanemi, mniej widocznemi, gardziela cokolwiek ciemniejszą.

Miejsce mieszkania niewiadome.

1436. *Moschus meminna* (1), PIŻMOWIEC CEJLOŃSKI . . . 5

Z wierzchu popielato-oliwkowy, pod spodem białawy, boki białawo-cętkowane. Konchy uchowe długie, jajowate, nogi cienkie, kopyta fałszywe żadne.

Długość ciała 1' 5".

Mieszka na wyspie Ceylon.

1437. *Moschus chrysogaster* (2), PIŻMOWIEC ZŁOTO-BRZUCHY. 6

Odzież śniada, złotawo-nakrapiana; kraina oczna, konchy uchowe wewnątrz i przy nasadach, spód ciała i wewnętrzne strony członków, płowo-złociste; około krzyżów cętka śniado-czarna.

Ojczyzną Himalaja.

1438. *Moschus leucogaster* (3), PIŻMOWIEC BIAŁO-BRZUCHY. 7

Ciało z wierzchu i członki ciemno-śniade, płowo-nakrapiane. Głowy część dolna, przód szyi, spód ciała i wewnętrzne strony konch uchowych, a także kraina oczna, popielato-białe.

Ojczyzną Himalaja.

1439. *Moschus saturatus* (1), PIŻMOWIEC CIEMNY . . . 8

(1) Syn. *M. memmina* Erxl. Syst. p. 332. Linn. Gmel. 1. p. 174. Schreb. t. 243. Desm. nouv. dict. VI. p. 437. Desmar. Mamm. Less. Man. p. 354. Chévrotin à peau marquée des taches blanches Buff. Tom. XXIII. p. 315. Desmoul. Indian Musk, Pennant Syn. Tab. 10. f. 2.

(2) Syn. *M. chrysogaster* Hodgson Proceed. Journ. of the asiat. soc. 1839. Schinz Synop. 2. p. 373.

(3) Syn. *M. leucogaster* Hodgs. Proceed. Journ. of the asiat. Society 1839 Schinz Synop. 2. p. 373.

(4) Syn. *Moschus saturatus* Hodgs. Journ. of the asiat. Society of Beng. 1839. N. 3. p. 202. Schinz Synop. 2, 374.

Ciemno-śniady, pod spodem bladszy. Podbródek i konchy uchowe wewnątrz białawo-siwe.

Ojczyzną Indye.

1440. *Moschus aquaticus* (1), PIŻMOWIEC WODNY . . . 9

Składem głowy różni się od wszystkich gatunków tego rodzaju; gdy bowiem inne Piżmowce mają kości międzyszczękowe wielkie, trójkątne, z tyłu przycięte i po za nasadę kłów górnych bardzo przedłużone; w tym przeciwnie gatunku, kości międzyszczękowe są wąskie, krótkie i po za nasady górnych kłów niewydatte. Przez wzgląd na to, Ogilby oddzielił go od Piżmowców pod rodzajową nazwą *Hyemoschus*. Gatunek z powierzchowności do *Piżmowca Stanleyowego* podobny, odzież ma biało-cętkowaną.

Mieszka w Sierra Leon.

49. *Cervina*, JELENIE.

Kły zwykle żadne. *Lzocięki* często wielkie. Samce uzbrojone *Rogami*.

RODZAJ IV. (172).

Cervus (2), JELEŃ.

Zębów przednich $\frac{0}{8}$, dolne krające. *Kły* $\frac{0}{0}=\frac{0}{0}$ lub $\frac{1}{0}=\frac{1}{0}$, małe, bardzo przedłużone, wystające. Między przedniemi i trzonowemi przedziałka, *Trzonowych* $\frac{6}{6}=\frac{6}{6}$, przerwanych, ścięśnionych, ukośnych, w pół składanych, trących.

(1) Syn. *M. aquaticus* Ogilby Proceed. 1840. Lesson Nouv. Tabl. n. 1327. *Hyemoschus* Ogilby An. of Nat. hist. XVI. p. 350. Archiv. für. Naturg. 1846. 4. Heft. p. 160.

(2) Syn. *Cervus*. Linn. et al. *Cervulus* Blainv. *Muntiacus*, *Coassus*, *Capreolus*, *Dama*, *Tarandus*, *Achlis* Gray; *Mazama* Rafin. *Rusa* H. Sm. *Cariacus*, *Corvequus*, *Subula*, *Stylocercus* Less.

Pysk przedłużony pyzą (chiloma) lub też tylko podnoskiem (rhinarium) opatrzony. *Łzocięki* wyraźne. *Gałęzie* czelne spadające, kościane, najczęściej krzewiste; u samic prawie zawsze żadne. *Konchy* uchowe mierne, zaostrome. *Nogi* wyraźne, pochodne, dwu-kopytowe, palce 2 pochodne i często 2 podniesione, małe. *Kopyta* 2 pochodne i 2 najczęściej fałszywe. *Cyce* 4 łonowe. *Ogon* bardzo krótki.

Jelenie mają w ogólności kształty subtelne i piękne; poruszenia ich są lekkie, przyjemne i żywe. Ciało wysmukłe i zaokrąglone, nogi szczupłe, lecz silne. Odzież gęsta i lśniąca z sierci kruchej, przy nasadach nader cienkiej złożona. Rogi zdobiące głowę samców, u samic się nieznajdują, wyjąwszy jeden tylko gatunek, pod nazwą *Renifera* (C. Tarandus) znajomy.

Sposób jakim się tworzą i odnawiają rogi Jelenie, godzien jest bliższej uwagi. Po upływie pierwszego roku życia zwierzęcia, z obu stron głowy pokazuje się sęczkowaty wyrostek, z substancji bardzo zbitej utworzony, który rośnie prędko i podnosi pokrywając go skórę. Ta ostatnia znajdując się w stanie prawie zapalnym, wciąga w siebie znaczną ilość krwi za pośrednictwem licznych naczyń krwistych rozpościerających się na powierzchni rogów; lecz wkrótce przy nasadzie tych kostnych wyrostków tworzy się szereg sęczków, które powiększając się w objętości, sciskają i niszczą naczynia krwiste, i tym sposobem skórzana pokrywa rogu, nie będąc więcej zasilaną, umiera, a następnie uschnawszy odpada. Wtenczas obnażone rogi zostawszy pod bezpośrednim wpływem powietrza stopniowo martwieją, oddzielają się od czaszki i spadają. Zwierzę staje się wówczas bezrogiem, lecz po krótkim przeciągu czasu, pozostała po odpadnięciu rogów blizna, zaciąga się cienką błonką i niebawnie na témże samém miejscu, daje się widzieć nowy kościany wyrostek. Zwykle nowy róg w pół roku zupełnie wyrasta i bywa większy od dawnego; liczba gałęzi czyli wyrostków pomnaża się także przy każdym nowem tworzeniu się rogów, jednym

więcej sękiem; lecz trwałość ich nie jest większa, podlegają bowiem tymże przemianom, jakim uległy gałęzie dawniejsze. Rogi Jelenie zazwyczaj spadają corocznie na wiosnę; a doświadczenia przekonały, że czas ich odnawiania się, jest w ścisłym związku z peryodycznym odbywaniem funkcyi płciowych. Jelenie bowiem niemające w swoim czasie silnego do parzenia się popędu, zatrzymują rogi dłużej niż rok jeden, a pozbawione będąc organów rodzajnych przed dostaniem rogów, już tych ostatnich mieć nie będą; po wyrośnięciu zaś, już więcej nie zrzucą.

Jelenie są zwierzęta spokojne, pierzchliwe; wyłącznie roślinożerne. W porze miłośnej, samcy zacięte z sobą staczają boje i wówczas bardzo są groźne. Żyją już to w licznych stadach, już pojedynczo lub parami. Lubią przebywać w wielkich, równych i bagnistych lasach. Rodzą po jednym lub dwoje młodych, w krajach umiarkowanych tylko na wiosnę, w gorących zaś w każdym czasie. Są mieszkańcami różnych klimatów na obu Lądach.

Trzydzieści kilka gatunków rodzaj ten składających, sławny Hamilton Smith (Griff. Anim. Kingd. V.), według rozmaitego kształtu i położenia rogów, tudzież różnic zębostanu, na następujące dzieli podrodzaje:

1.) *Alces*. Rogi w gałąź dłoniastą, mniej więcej zębatą przedłużone; podnosek i kły żadne. Ogon bardzo krótki.

2.) *Rangifer*. Płci obie z rogami, rosocha nasadowa (parostek) tudzież druga i najwyższa, dłoniaste i zastrzone; podnosek (rhinarium) prawie żaden. Kły u płci obójga.

3.) *Dama*. Rogi walcowate; wierzchy ich podłużnie dłoniaste, rosocha nasadowa i druga po niej, zastrzone. Kły żadne. Podnosek wyraźny.

4.) *Elaphus*. Rogi walcowate; trzy rosochy ze wspólnego środka wychodzące, ku czołu są skierowane, wierzchołek widelkowaty. Łzocięki pod oczodołami. Samce opatrzone kłami; podnosek wyraźny.

5.) *Rusa*. Rogi trójwidlaste, rosocha nasadowa znajduje się, lecz środkowej niema. Pnie widełkowate. Podnosek szeroki. Łzocieki pod oczodołami głębokie. Kły niekiedy znajdują się u samic. Grzbiet grzywiasty. Maść najczęściej ciemna.

6.) *Axis*. Rogi podobne jak w podrodzaju poprzedzającym, lecz subtelniejsze; kły żadne. Łzocieki małe lub żadne. Odzież zwykle biało-cętkowana. Grzywa żadna. Ogon aż do przegubów przedłużony. Wzrost średni lub mały.

7.) *Capreolus*. Rogi poprzedzającym dość podobne, w górze pnia mała rosocha ku czołu podana, tworzy z rosochą wyższą w tył zawróconą, widełkowatą, niekiedy spłaszczoną gałąź. Kły i Łzocieki żadne. Ogon prawie żaden.

8.) *Mazama*. Rogi nieco spłaszczone, łukowato zgięte, stroną wypukłą ku czołu skierowane, rosocha przodkowa wewnętrzna jedna, inne z tyłu wyrastają i powiększej części są prostopadłe. Ogon długi. Otwory podoczodołowe tworzą fałd skórzany. Podnosek wyraźny. Kły żadne.

9.) *Subula*. Rogi małe, proste nierosochate. Łzocieki małe, podnosek bardzo obszerny.

10.) *Styllocerus*. Rogi małe; rosocha jedna z przodu na wyniosłej nasadzie wyrastająca. Kły u samców często długie. Łzocieki głębokie. Podnosek mały.

PODRODZAJ 1. **Alces**, ŁOSIE.

1441. *Cervus Alces* (1), JELEŃ ŁOŚ 1

Rogi prawie beztrzonowe dłoniaste, bardzo wielkie, rosochy liczne. Podnosek i kły żadne; wargą górną przedłużoną, zgrubiałą. Ogon bardzo krótki.

(1) Syn. *Cervus Alces* Linn. Müll. Zoog. Daniae Prodrum p. 5. Erxleb. Zimmerm. Schreb. Säug. Tab. 46. A—D. l'Elan Buff. Jundzill Zool. 1. str. 212.

Wielkość konia, wysokość z szyją przeszło 6' wynosi; długość od pyska do ogona 8'. Głowa wielka, niezgrabna, przedłużona, szyja krótka; przód od tyłu ciała wyższy; warga górna od dolnej dłuższa, rogi wielkie 50 i więcej funtów ważące; barki grzywiaste; członki długie; ogon krótki, maść mniej więcej ciemno-śniada w czarną wpadająca, niekiedy biała; włosy przy nasadzie popielate, na końcach czarno-śniade. Samica mniejsza, bez roga; kopyta ma dłuższe.

Łosie są zwierzęta bojaźliwe i łagodne; bieg mają rączy i wytrwały. Karmią się roślinami, pączkami i korą drzew. Mięso młodych jest smaczne, a skóry wybornego dostarczają zamszu. Mieszkają w wielkich bagnistych lasach obu lądów. W teraźniejszym Królestwie Polskiem w Augustowskiem i w Litwie znajdują się lecz rzadko. Za świadectwem Rzączyńskiego przebywały niegdyś w Województwach Kijowskiem, Sandomirskiem, tudzież w Inflantach.

O d m i a n a :

β. Część nasadowa gałęzi bardzo głęboko zębata, prawie zupełnie rozdzielona i widlasta.

(Hamilt. Smith Griff. Anim. Kingd, IV p. 72. Fisch. Synop. Addenda p. 413.)

1442. *Cervus coronatus* (1), JELEŃ KORONOWANY . . . 2

Rogi czarniawe, beztrzonowe, dłoniaste; dłoń prosta, cieńka, gładka nieco wklęsła, na zewnętrznym brzegu na 5—7 rosoch podzielona.

Gatunek ten polega na jednym tylko rogu znajdującym się w Muzeum Zoologicznem Paryzkiem. Samo zwierzę i ojczyzna jego nie są wiadome.

(1) Syn. Geoff. Schreb. Säugt p. 1135, 18. Desm. Nouv. Dict. V. p. 521. 2. Mamm. p. 439, 673. Fred. Cuv. Dict. de sc. nat. VII. p. 486. Hamilt. Smith. apud Griff. Anim Kingd. V. p. 772. 2. i IV. p. 95. z figurą rogu n. 4. Fisch. Synop. Add. p. 413.

PODRODZAJ 2. **Rangifer**, RENIFER.1443. *Cervus Tarandus* (1), JELEŃ RENIFER . . . 3

Rogi gałęziste, w tył zagięte, walcowate (czyli raczej spłaszczone), wierzchołki dłoniaste; podnosek i kły żadne; ogon krótki; obrączka na końcu pyska, nogi powyżej racic, ogon od spodu i natyłki białe.

Domowy, cokolwiek od *Daniela* (Dama) większy, dziki, wielkości *Jelenia właściwego*. Ciało ma cięższe, członki krótsze i grubsze niż u obu pomienionych zwierząt. Włosy długie, gęste i kędzierzawe, szczególnież zimą; maść z początku roku ciemno-śniada, od Lipca siwiejąca, później zaś prawie zupełnie biała; kraina oczna zawsze czarniawa. Młode z wierzchu śniade, od spodu rude. Samica ma rogi mniejsze, ciensze, mniej gałęziste.

O d m i a n a :

β. Americanus. Rogi krótsze, silniejsze, prostsze, dłonie węższe, gałęzie mniej obfite.

(Hamilt. Smith Griff. Anim. Kingd. V. 773.)

Renifer, przez mieszkańców krajów najbardziej ku północy posuniętych, jako to: Norwegii i Laponii w trzodach od 4—5000 w stanie domowym utrzymywany, wielkie przynosi korzyści i jest zewszęd miar najużyteczniejszém zwierzęciem. Skóry jego na odzież, mięso i mleko na pokarm służą, a sam do pociągu jest używany. Bieg ma rączy, a gdy biegnie, racicami trzeszczący odgłos wydaje.

Renifery prócz Norwegii i Laponii, znajdują się w Rosyi w Gubernii Archangielskiej i w innych północnych Europy i Azji krajach aż do Kameczatki, tudzież w Syberyi, Ameryce, Grenlandyi i Labradorze.

(1) Syn. *Cervus Tarandus* u wszystkich nowszych Autorów. *Cervus mirabilis* Jonston Quad t. 36. *Cerv. palmatus* ejusd. *C. rangifer* Ray, *Rangifer*. Gess. *Renne* Buff. *Rhenne* Cuv. reg. an. Schreb. Tab. 248. A. Cuv. et Geoff. *Mammif* T. VI. *Jundzill Zool.* 1. str. 215
Сѣверный олень, ross.

PODRODZAJ 3. **Dama**, DANIEL.1444. *Cervus Dama* (1), JELEŃ DANIEL 4

Rogi gałęziste, zakrzywione, spłaszczone; wierzchołki dłoniaste, parostki dwa naprzód zwrócone; podnosek i łzocięki wyraźne; zęby trzonowe żadne. Odzież latem biało-cętkowana, na zimę jednostajnie śniada. Ogon przedłużony, z wierzchu czarny, spód jego i natyłki białe.

O d m i a n y:

α. *Vulgaris*, D. zwyczajny.

Ciało latem płowe biało-cętkowane, zimą śniado-czarniawe; natyłki (zawsze) białe, z obu stron czarno-obrzeżone (Daim fauve Fr. Cuv. et Geoff. Mamm. fasc. 11.)

β. *Leucaethiops*, cały biały. (Fisch Synop. p. 448.)

γ. *Maura*. Odzież jednostajnie ciemno-śniada, natyłki prawie czarne (*Cervus Mauricus* Fr. Cuv. Bull. de la Soc. phil. 1816. Desm. nouv. Diction. V. p. 533, 5. Daim varieté noire Fr. Cuv. et Geoff. Mamm. fasc. 12.)

Daniel mniejszy jest od Jelenia właściwego. Długość jego od nosa do odchodka, około 4 stopy, wysokość przy międzyopatczu $2\frac{1}{2}$ stopy wynosi. Szyję, uszy i członki ma krótsze; ogon dłuższy; ciało więcej zgrubiałe. Samica bez roga.

W Europie utrzymywany bywa tylko w zwierzyńcach, szczególnie w Anglii. Za świadectwem Rzączyńskiego i Kluka miał się znajdować w lasach Litewskich i Inflantskich; teraz mieszka dziko w Persyi, Chinach, Abissynii i Barbaryi. Odmiana γ właściwa jest Danii i Norwegii.

PODRODZAJ 4. **Elaphus**, JELEŃ.1445. *Cervus elaphus* (2), JELEŃ POSPOLITY 5

Rogi gałęziste, całe walcowate, zakrzywione, rosochy

(1) Syn. *Cerv. Dama* Linn. et omnium auct. Schreber Tab. 249. A. B. le Daim fr. Damm Hirsch. n. Лань или чубарый Олень ross.

(2) Syn. *Cervus Elaphus* Linn. i wszystkich Autorów System.

najwyższe niby w koronę ułożone; kły górne tępe; podnosek i łzocięki wyraźne; kuper i ogon jasno-płowe.

O d m i a n y :

β . *Germanicus* większy, sierć ma na szyi dłuższą (Erxl. Syst. p. 304. α Gmel Syst. nat. 1. p. 176. 3. β *Cervus germanicus* Briss. Reg. an. p. 87, 2. *Tragelaphus* Germ. *Pferdhirsch* Ejus. *Cerf. d'Ardenne* fr.)

γ . *Corsicanus*, od pospolitego o półowę mniejszy, śniady (Erxl. l. c. β Gmel. l. c. δ ; *Cerf. de Corse* Buff. Hist. nat. VI. p. 95. t. II.)

Wysokość 3', długość 5'.

Odzież latem z wierzchu płowo-śniada z pręgą czarniawą na grzbiecie, zimą jednostajnie siwo-śniady, kuper i ogon zawsze bardzo blado-płowe. Młode Jelonki są śniado-płowe, drobno biało-cętkowane. Odmiana β ma odzież bardziej śniadą w czarną maść wpadającą. Wydarzają się niekiedy individua białe. Samica bez roga.

Jelenie pospolite znajdują się w wielkich lasach całej Europy i północnej Azji. W dzisiejszem Królestwie Polskiem nie są rzadkie; za świadectwem Rzączyńskiego lasy Radomskie i Niepołomickie sławne były z łowów na te zwierzęta. Norwegczycy dziwnym sposobem umieją wabić Jeleni; rozsypując bowiem sól wołają jednocześnie głosem donośnym *Salt, Salt*, (t. j. sól) i *kom-hit* (pójdź tutaj), a gdy który z Jeleni tamtych okolic, obeznanych już z tém wezwaniem ukaże się i zbliży, zwykle pada ofiarą swęj na sól chciwości. Ciekawe szczegóły o łowach tego rodzaju opisał P. Ross w podróży do Norwegii (*A Jacht Voyage to Norway, Denmark and Sweden* by 3. IV. A Ross.)

1446. *Cervus canadensis* (1), JELEŃ KANADYJSKI . . . 6

(1) Syn. *Cer. Wapiti* Journ. de Phys. V. 85. p. 66. *Cerv. elaphus* var. *Canadensis* Linn. *Cerf. du Canada* Perault Mem. sur les Animaux 11. pl. 43. *C. Strongyloceros* Schreb. Tab. 246. *Le Wapiti* Fr. Cuv. et Geoff. *Fisch Synop.* p. 442. i Add. p. 414. *C. major* Ord. Less. *Nouv. Tab.* n. 1284.

Rogi bardzo wielkie pozginane, gałęziste, na końcach widełkowate; parostek po nad twarzą wystający. Podnosek szeroki. Łzocięki obszerne. Kły wyraźne. Ogon bardzo krótki. Odzież letnia czarno-śniada, zimowa, ciemno-śniado-siwa; tył ciała jaśniejszy, sam kuper żółtawy czarną pręgą obrzeżony.

Większy od Jelenia pospolitego. Wysokość przodu 4', długość rogów 3', ciała 6', ogon 2".

Mieszka w Stanach Zjednoczonych nad rzekami Missouri i Missisipi, a także w Kanadzie.

O d m i a n y :

α. Campestris. Większy, grubszy, na krótszych nogach. Rogi ma dłuższe, rosochy bardziej pozginane; parostek mniej do czoła równoległy. (Wapiti u Amerykanów, Warden Descr. des Etats-unis V. p. 638.)

β. Sylvestris, nieco mniejszy, członki ma węższe; rogi grubsze z wierzchołkami często trój-widłastymi, rosochy więcej do góry zagięte. Maść ciemniejsza (Canadian Stag. American, Reed. Deer. Ward. Descr. des Etats-unis V. p. 637?)

1447. *Cervus occidentalis* (1), JELEŃ ZACHODNI . . . 7

Korona rogów tylko o jednej widełce, rosochy dwie lub trzy jedna na drugiej i trzy na czole, z których środkowa najdłuższa. Ogon 5—6" kiciasty. Konchy uchowe długie. Postać Jelenia pospolitego.

Twarz ciemno-śniada. Kraina oczna i podskronniki małżowate. Wewnętrzny brzeg podbródka i członków białe. Podnosek szeroki, czarny. Łzocięki długie. Konchy uchowe bardzo długie zewnątrz ciemne, wewnątrz, czarno i biało-obrzeżone. Szyja, grzbiet, boki i uda śniade. Członki glinowato-żółte. Na piersiach między nogami biała cętka.

Ojczyzną zachodnie kraje Ameryki północnej.

(1) Syn. Hamilt. Smith Griff. Anim Kingd. V, 777, 7, i IV. p. 101. C. auritus Warden Descr. des Etats-Unis V. p. 640? Fisch. Synop. Add. p. 414. Less. Nouv. Tab. n. 1285. Schinz Synop. 2, 382.

1448. *Cervus Wallichii* (1), JELEŃ WALLICHA . . . 8

Rogi walcowate, krótkie, silne, zastrzone, przy nasadzie bardzo rozłożyste; rosochy dwie nasadowe naprzód podane, pierwsza z nich nachyla się aż po nad oczy, wyższa zaś jest nieco w górę zagięta, pod wierzchem tworzą się widełki, od których jednak wierzchołek pnia daleko jest dłuższy. Łzocięki obszerne. Ogon bardzo krótki.

Głowa i ciało z żółtawo-śniado-popielate; kraina oczna, nos i gęba białawo-popielate; przy kącie gębnym na wardze dolnej cętka czarna. Konchy uchowe krótkie, szerokie, zastrzone, zewnątrz białawe, wewnątrz białe z 3 czarnymi prążkami. Środek zadu białawy. Sierć prosto stojąca, twarda; członki najczęściej płowe, kopyta czarne, ostre, pięciny krótkie.

Ojczyznę Nepal.

PODRODZAJ 5. **Rusa.**1449. *Cervus Hippelaphus* (2), JELEŃ GRZYWIASTY . . . 9

Rogi walcowate rozłożyste, parostek zakrzywiony, wierzchołek dwu-widlasty; rosocha tylna od przedniej dwa razy dłuższa. Płci obie kłami opatrzone. Podnosek wyraźny, szyja, podskronniki i gardziel brodate i grzywiaste. Odzież twarda, siwo-śniada, piersi u spodu i po bokach czarniawe. Ogon od uszu trzy razy dłuższy, z kosmykiem na końcu śniadym.

Wielkość konia.

Mieszka w Bengalu i na niektórych wyspach Indyjskiego Archipelagu.

(1) Syn. Fr. Cuv. et Geoff. Mammif. Vol. IV. Hamilt. Smith apud Griff. Anim. Kingd. V. 788, 8. i IV. p. 103. z figurą. *Cervus Duvaucelii* Cuv. Ossem. foss. Desmoul. Dict. Class. III. p. 384. Fisch. Syn. Add. 420. Schinz Synop. 2, 390. n. 27, 29. Less. nouv. Tab. 1286.

(2) Syn. Cer. *hippelaphus* Desm. Mamm. Less. Man p. 363. Fr. Cuv. et Geoff. St. Hil. Mammif. fasc. 39. Desmoul. Dict. class. III. p. 383. C. Axis Gmel. Daim noir de Bengal Duvaucel in Asiat. research. Schinz Synop. 2, 387.

C. malaccensis (1), JELEŃ MALAKSKI.

Odzież śniado-czarniawa, grzbiet i szyja prawie czarne; uda płowe; ogon śniado-czarny, na końcu zgrubiały, długości konch uchowych. Łzocieki obszerne; podnosek wyraźny; pod oczami dwie skórzane zakładki.

Mieszka w Malace. Samica tylko znajoma, być może, że jest Synonimą Jelenia grzywiastego (*C. hippelaphus*).

1450. *Cervus unicolor* (2), JELEŃ JEDNOBARWNY . . . 10

Rogi długie, wysmukłe na wyniosłej nasadzie wyrastające; rosochy bardzo wielkie, nasadowa czyli parostek, blisko obrączki umieszczona z przodu do góry i do wewnątrz zwrócona; druga krótka w połowie pnia do wewnątrz podana. Konchy uchowe szerokie; gardziel włosami długimi szczeciastymi porośla; barki od tyłu ciała wyższe. Ogon dość krótki. Ciało jednostajnie śniade. Wzrost wielki.

Mieszka w największych lasach wyspy Cejlon.

1451. *Cervus Aristotelis* (3), JELEŃ ARYSTOTELESA . . . 11

Rogi krótkie, silne, spiczaste; parostek na obrączce osadzony; rosocha druga do końca pnia zbliżona i ukośnie w tył zwrócona, z tymże końcem tworzy widełkę. Na podgarlu i szyi grzywa obszerna. Odzież czarniawo-śniada z końcami sierci śniadawymi. Ogon krótki.

Od *Jelenia grzywiastego* większy, łzocieki ma jeszcze większe i głębsze; kształt czaszki odmienny, przedziałkę między rogami mniej wystającą, kość zatyłkową krótszą, otwory nadoczne (foramina superciliaria) większe; pysk dłuższy.

Mieszka w Nepal.

(1) Syn. *C. Malacensis* Fr. Cuv. et Geoff. Mamm. fasc. 10. Desmoulin Dict. class. III. p. 383. 17. Schinz Synop. 2, 387.

(2) Syn. Hamilt Smith. Griff. Anim Kingd. V, 780, 10. Gona Rusa Daniell's Scenery in Ceylon etc. Fisch. Synop. Add. p. 420.

(3) Syn. *C. Aristotelis* Cuv. Desmoul. Dict. Class. III. p. 384. Fr. Cuv. et Geoff. Mammif. Vol. IV. Hippelaphos Aristot. Hist. Anim. Schinz Synop. 2, 389.

1452. *Cervus equinus* (1), JELEŃ KOŃSKI 12

Rogi krągłe, silne; parostek skierowany ku przodowi, na końcu widełkowaty. Rosocha wyższa w tył zwrócona mniejsza. Kły znajdują się u płci obójga. Ciało siwo-śniade pod spodem ciemniejsze; tył i ogon rdzawo-pociągnięte; członki wewnątrz i szczęki białawe; podnosek czarny. Łzocieki wyraźne. Konchy uchove wielkie, nagie.

Wielkość konia; wysoki 4'; rogi samca 2'. Samica bez-roga.

Mieszka w Sumatrze i Borneo w miejscach bagnistych. Przebywa zawsze samotnie i tylko w porze miłostek łączy się w pary,

Cervus Russa, o którym namienia Salamon Müller (Verhandeligen Zoologie Heft 7. Mamm. pl. 45.) do powyższego gatunku bardzo jest podobny. Parostek gałęzi bardzo ma długi, prosto-stojący, z końcem do pnia zagiętym; wierzchołki widlaste, niekiedy trójkończyste. Więcej szczegółów o nim nie wiemy. *Russa* żyje w stadach od 50 do 100. indywidualów w sobie zawierających na obszernych równinach wysp Jawy i Borneo. Stare tylko Jelenie chodzą samotnie.

Tu także umieścić by należało Jelenia nazwanego przez Hogdsona (Proceed. 1836) *Cervus Bahraiya* czyli *elaphoides*. Ma on być podobny do Jelenia *Russa* i mieszka w Nepal. Opisu jego nieposiadamy.

C. Peronii (2), JELEŃ PERONA.

Rogi okrągłe, szczupłe, blado-śniade, trój-widlaste; rosocha ostatnia wierzchołkowi pnia wyrównywa; tylna krawędź oczodołów bardzo wydatna. Kły wyraźne; pysk długi zastrzony.

Mieszka w Timor. Dotąd tylko głowę jego poznano.

(1) Syn. *C. equinus* Cuv. reg. an. V. *Russa* Raffl. in Linn. Trans. XIII. p. 263? *C. equinus* Müller Verhandelingen. Fisch. Synop. p. 455. Schinz Synop. 2, 392.

(2) Syn. *C. Peronii* Cuv. Ossem. foss. IV. p. 46. t. 5. fig. 41. rogi f. 45. czaszka, Desm. Dict. class. III. p. 385. *C. Axis* β. Linn. Gmel? Schinz Synop. 2, 393.

1453. *Cervus Marianus* (1), JELEŃ MARYAŃSKI . . . 13

Rogi okrągłe, dwu-widlaste, rosocha jedna naprzód, druga do wewnątrz zwrócona, końce niepodzielone. Podnosek i łzocięki wyraźne. Kły żadne. Ogon krótki.

Rogi przez całą prawie długość, głęboko bruzdowane; parostek tak długi jak u Jelenia grzywiastego, lecz grubszy niż u wszystkich innych współ-rodzajowych, prosto-stojący. Odzież twarda, czarniawa. Młode Jelonki jednostajnie są płowe.

Postać Sarny. Długość głowy 8", rogów 1', ogona 3".

Na wyspach marjańskich bardzo pospolity.

Tu policzyć należy dwa następujące mniej pewne gatunki Jeleni:

Cervus Leschenaultii (2), JELEŃ LESZENOLTA.

Rogi sęczkowate, parostek mierny, wierzch dwu-widlasty, rosochy prawie równe, czwartą część całej długości rogów wynoszące.

Rogi tak długie jak u *Jelenia Arystotelesowego*; mniejsze zaś, lecz równie więcej sęczkowate jak u zwyczajnego.

Samo zwierzę nieznanome, ma mieszkać w Koromandelu.

Cervus niger (3), JELEŃ CZARNY.

Rogi mierne okrągłe pojedyncze; parostek stożkowaty nieco zakrzywiony. Odzież śniada z wierzchu czarniawa; spód ciała jaśniejszy wewnętrzne i górne strony członków białe.

Mieszka w Indyach wschodnich.

(1) Syn. C. Marianus Quoy et Gaim. Desm. Mamm. p. 436. Desmoul. Dict. class. II. p. 384. Schinz Synop. 2, 389.

(2) Syn. Cuv. Ossem. foss. IV. p. 508. Tab. 39. fig. 9. Rogi Desmoul. Dict. class. III. p. 384. Fisch. Synop. 452. Less. Nouv. Tabl. n. 1292. Schinz Synop. 2, 391.

(3) Syn. Desmar. Mamm. p. 437. Blainv. Bull. de la Societé philom. 1816. p. 76. Schreb. p. 1133. Fisch. Synop. p. 455. Less. Nouv. Tabl. n. 1293. Schinz 2, 393.

PODRODZAJ 6. **Axis.**1454. *Cervus Axis* (1), JELEŃ AKSYS 14

Rogi prawie prosto-stojące, nieco naprzód podane, końcami do siebie zbliżone, trój-widlaste; parostek prosty, naprzód, a następująca po nim rosocha do wewnątrz nachylna. Kły żadne; podnosek wyraźny. Odzież z wierzchu płowa biało-cętkowana, pręga grzbietowa czarna; spód dolnej szczęki, gardziel i przód szyi w górze, tudzież brzuch i wewnętrzne strony ud, białe. Samica bezroga.

Wielkość Daniela.

O d m i a n y:

β. Ceylonensis śniady, małemi nieregularnemi cętkami upstrzony, czoło bez cętek; głowa bardziej przedłużona. (Hamilt. Smith. in Griff. Anim. Kingd. V, 786, 16).

γ. Indicus mniejszy; cętki mniej regularne. Członki krótkie, rogi wysmukłe, rosochy bardzo krótkie, ostatnia wyrasta przy samym wierzchołku (Hamilt. Sm. I. c.)

Mieszka blisko Syrpułu w Indyach Wschodnich, a także w gęstych lasach wschodnio-indyjskich i na wyspach Cejlon, Jawie i Sumatrze.

1455. *Cervus pseudaxis* (2), JELEŃ NIBY-AKSYS 15

Z wielkości i rogów do poprzedzającego podobny, lecz czoło ma nieco więcej spłaszczone. Przepaska szyjna i inne części, które u Aksysa są białe, równie też obwódki oczu, ma żółtawo-szare, czyli koloru kawy z mlekiem. Ogon z wierzchu przy nasadzie jak u Daniela, czarny; białe cętki po bokach nie tak są liczne. W zimie sierć gruba bardzo długą się staje, cętki zupełnie nikną, a szare włosy na szyi znacznie podrosły, tworzą wyraźny kołnierz, jak u Jelenia

(1) Syn. C. Axis Linn. Erxl. Desm. Desmoul. Schreb. Säugt. T. 250. Cuv. et Geoff. Mamm. T. I. Shaw. Gen. Zool. 11. Menag. du mus. Fisch. Syn. Add. p. 419. Schinz Synop. 2, 386.

(2) Syn. C. pseudaxis Zool. de la Bonite p. 64. Schinz Synop. 2, 387.

Końskiego (*C. equinus*) przez co zmienia się cała powierzchowność zwierzęcia.

Mieszka na wyspach Filipińskich.

1456. *Cervus nudipalpebra* (1), JELEŃ NAGO-POWIEKI. 16

Jednostajnie czaruiawo-brunatny, na głowie, szyi, środkowej linii grzbietu i ogonie, prawie czarny. Ciało niewyraźnie biało-cętkowane, cętki te tylko w pewnym kierunku światła są widzialne. Odzież gruba, krótka, na ciele dłuższa niż na głowie, szyi i członkach. Rogi długie, mają tylko dwie rosochy; jedna blisko głowy, druga pośrodku pnia; wierzchołek trój-kończysty. Pysk szeroki, nagi, czarny. Oczy wielkie i wydatne. Uszy szerokie, poboczne jak u wołu. Powieki i wyraźna obwódka około oczu, nagie.

Wielkość Daniela.

Mieszka nad brzegami Gangesu.

1457. *Cervus porcinus* (2), JELEŃ TLUSTY . . . 17

Rogi wysmukłe trójwidlaste. Odzież dorosłych jednostajnie kasztanowata, młodych cętkowana. Ciało grube; przyczołek łukowaty. Łzocieki małe. Brzegi warg, obwódki oczne, spód ogona, wewnętrzne strony członków i spód ciała, białe.

Długość ciała 3' 6", ogona 8", rogów 15".

Wysokość przodu 2' 4".

Jelenie te pomimo ociężałej postaci biegają prędko i skaczą lekko, oswajają się z łątwością i w Bengalu są prawie domowymi zwierzętami. Niekiedy dają się widzieć indywidua zupełnie białe.

Cervus pumilio. Znajomy jest tylko z części głowy i rogów, które są białawe, prawie dwu-calowe, z parostkiem małym prosto-stojącym; pniem płaskim, zaostrzonym poje-

(1) Syn. *C. nudipalpebra*. Ogilby Proceed. 1831. p. 136. Less. Nouv. Tab. n. 1299. Schinz Synop. 2, 385.

(2) Syn. *Cervus porcinus*. Cuv. regn. an. Fr. Cuv. et Geoff. Mammif. Vol. IV. Porcine Deer. Penn. Syn. taf. 8. fig. 2. Fisch. Synop. p. 454. Schinz Synop. 2, 391.

dyńczym. Ojczyzną pod wątpieniem Indya. (Hamil. Smith. Griff. Anim. Kingd. V, 788, 18, i IV. p. 95. z figurą rogów (*C. minimus*) Fisch. Synop. Add. 422.)

Cervus guineensis Linn. *C. minutus* Blainville; *griseus subtus nigricans*, do jakiego rodzaju, czy do Jeleni, czy do Antylop, lub do Piźmowców należy, albo też czy się różni od powyżej wzmiankowanego gatunku; dla braku dokładnych opisów, z pewnością niewiadomo.

PODRODZAJ 7. **Capreolus**, SARNA.

1458. *Cervus Pygargus* (1), JELEŃ AHU 18

Rogi trój-widlaste. Ogon żaden. Odzież pod spodem żółtawa, zad biały. Kły żadne. Podnosek wyraźny. W miejscu ogona skórkowaty wyrostek 9" długi, nadzwyczaj miękkie. Sierć latem krótsza, krucha, prosto stojąca, rudawo-śniada; spód ciała i członki na wewnętrznych stronach białe; zimą długa, gęsta, falista, krucha, siwa z końcami śniadymi; na bokach i członkach biaława, na brzuchu biała. Młode są żółtawo-śniade, białocętkowane.

Wielkość Daniela. Długość ciała 4' i więcej, wysokość z przodu 2' 4", z tyłu 2' 8".

Mieszka w górach Hirkanii i innych okolic północnej Azji; za świadectwem Pallasa i Hardwicka znajduje się także w środkowej Azji w śnieżnych górach *Mulkinach* zwanych.

1459. *Cervus capreolus* (2), JELEŃ SARNA 19

Rogi gałęziste, krągłe, proste, wierzchołki dwu-dzielne. Samice bezrogie. Kły i łzocięki żadne; ogon bardzo krótki. Odzież latem więcej rudawa na zimę siwieje; spód ciała

(1) Syn. Cer. *Pygargus* Pallas Reise 11. p. 159. Spicil Zool. XII. p. 7. Linn. Gmel. Schreb. Säugeth. Tab. 233. Desm. Desmoul. Ahu Gmel. Reise; Chèvreuil de Tartarie Cuv. reg. an. *Ahu* u Persów; Schinz Synop. 2, 385.

(2) Syn. *C. capreolus* Briss. L. le Chevreuil Buff. Das Reh. niem. Козула ross.

i kuper białe. Bywają odmiany z odzieżą *ciemno-sniadą*, *czarną* i *białą*. Młode są rudawe, żółtawo-biało-cętkowane.

Długość ciała 4', rogów 8", wysokość przodu 2' 2", tyłu 2½".

Mieszka w większych suchych lasach całej Europy wyjąwszy kraje bardzo północne. W dzisiejszem Królestwie Polskiem w Litwie i na Wołyniu pospolita, na Podolu dość rzadko widzieć się daje; trzyma się w małych stadkach. Mięso sarn bardzo jest smaczne, a skóry na zamsz się wyprawiają.

1460. *Cervus humilis* (1), JELEŃ KARŁOWATY . . . 20

Zaledwo 1½ stopy wysoki, ogon nie więcej nad cal 1 długi. Nogi krótkie, ciało ogрубne; twarz szeroka; pysk krótki, tępy; łzocieki mierne. Odzież na całym ciele czerwono-brunatna, z przodu czarniawa; czoło, tylne części ciała i nogi ciemniejsze, spód ciała jaśniejszy. Młode żółto-cętkowane.

Najmniejszy ten z pomiędzy wszystkich Jeleń, mieszka małemi stadkami w Chili i Chiloe.

Capra Pudu Moliny, ma być synonimą tego gatunku. (Arch. f. Naturg. 3 Heft. 1847.)

PODRODZAJ 8. **Mazama**, MAZAMA.

1461. *Cervus virginianus* (2), JELEŃ WIRGIŃSKI . . . 21

Postać wysmukła; głowa szczupła, pysk zaostrowany. Odzież latem pięknie cynamonowa, zimą rudawo-szara. Brzuch i wewnętrzne strony ud tylnych, białe. Rogi przy nasadach w tył są podane, dalej łukowato się zaginają, tak, że lu-

(1) Syn. *C. humilis* Bennet Proceed. 1831. p. 27. Less. Nouv. Tab. 1303. Schinz Synop. 2, 381.

(2) Syn. *Cer. virginianus* Harl. Fauna p. 238. Cariacou Buff. Cerf. de la Louisianne ou du Virginie Cuv. reg. an. Fr. Cuv. et Geoff. Mammif. fasc. 2. et 48. Chèvreuil Charlevoix. Virginisches Reh. Schöpf. Schinz Synop. 2, 377.

kowate ich końce po nad oczami wyrastają. Podnosek i łzocięki wyraźne; kły żadne. Ogon gruby, kudłaty, przy nasadzie z wierzchu jest jednej z ciałem barwy, dalej czarny, a koniec i pokrywające go włosy, równie jak spodnia jego strona, białe. Konchy uchowe 6 cali długie, zewnątrz są siwe, z wierzchu czarno-obrzeżone, wewnątrz białe.

Długość ciała 5' 8", ogona 10", wysokość przodu 3', tyłu 3'.

Ojczyzną Stany Zjednoczone.

1462. *Cervus mexicanus* (1), JELEŃ MEKSYKAŃSKI . 22

Rogi mierne, grube, bardzo zmarszczkowane, rozłożyste, przy nasadach ukośnie na zewnątrz podane; wierzchołki naprzód i do wewnątrz zakrzywione, rosochy 2, 3 lub 4 proste: przednia silna, stożkowata niefukowata. Odzież siwo-śniada, spód ogona biały.

Długość ciała 4' 9", ogona 6", konch uchwowych 5½", wysokość z przodu 2' 9", z tyłu 2' 10".

Mieszka w Meksyku.

Do tego oddziału policzyć należy, z Rogów tylko znajomy gatunek *Cervus clavatus* zwany. Rogi te są ciemno-żółtawe, bardzo silne, zmarszczkowane, poziomo rozpostarte zakrzywione i spłaszczone, parostek silny, dwó-widlasty, prosto-stojący; pnie na wyższym brzegu trzema dwó-widlastymi rosochami opatrzone; przy wierzchołkach dwie pojedyncze, naprzód skierowane rosochy, przy brzegu niższym rosocha długa, gruba, buławkowato-spłaszczona. Samo zwierzę ma mieszkać w Ameryce. (Hamilt. Smith in Griff. Anim. Kingd. V, 793, 23 i IV. p. 132. z figurą rogów p. 95. n. 4. Fisch. Syn. Add. p. 416.)

(2) Syn. C, mexicanus Desm. Mamm. p. 444. Desmoul. in Diet. class. III. p. 378. Chevrcuil d'Amérique Buff. T. VI. Tab. 37. fig. 1, 2. Lichtenstein Darstell. Taf. XVIII. Fisch. Synop. p. 445. Schinz Synop. 2, 378.

1463. *Cervus macrotis* (1), JELEŃ WIELKOUCHY . . . 23

Rogi prawie dwó-rzędno rosochate. Konchy uchowe bardzo długie. Odzież z wierzchu blado-rudawo-śniada, boki głowy i przód nosa brudno popielate; czarne końce włosów grzbietowych tworzą na wierzchu szyi wyraźną smugę. Ogon blado-rudawo-popielaty, na końcu spłaszczony, pod spodem prawie nagi, czarny.

Długość ciała 5' 9" 8", ogona 10" 8", konch uchwowych 8" 7", wysokość przodu 3' 9", tyłu 4' 3".

Mieszka nad rzeką Missury i w przyległych jej okolicach.

1464. *Cervus macrurus* (2), JELEŃ DŁUGO-OGONOWY . . . 24

Rogi gałęziste, cienkie, gładkie, walcowate naprzód skierowane; przy nasadach $1\frac{3}{4}$ ", w wierzchołkach $9\frac{1}{2}$ " od siebie odległe. Ogon blisko na 18" długi, z wierzchu czarny, biało-obrzeżony, w biegu zwierzęcia prosto-stojący. Głowa, szyja, ciało i członki jasno-popielate; latem rdzawo-śniade; brzuch, strona wewnętrzna członków i spód ogona białe; wargi i końce konch uchwowych czarne. Młode są w pierwszym roku biało-cętkowane.

Długość ciała 4' 3", wysokość przodu i tyłu 3' 5".

Bardzo pospolity nad rzeką Kolumbią.

1465. *Cervus paludosus* (3), JELEŃ BŁOTNY . . . 25

Rogi wielkie, walcowate, na końcach dwó-widlaste; parostek naprzód i do góry obrócony, niekiedy także dwó-więłkowaty. Łzocięki bardzo wyraźne. Ogon micrny. Odzież

(1) Syn. *C. macrotis* Say in Longs. Exped. II. p. 88. *C. auritus* Desmoul. Dict. class. III. p. 379. Der Schwarzschwanzige Hirsch. Prinz Max. Reise 1. p. 404. Schinz Synop. 2. 377.

(2) Syn. Hamilt. Smith. in Griff. Anim. Kingd. V. 795. 25. *C. leucurus* D. Douglas Observations on 2. undescribed species of North. American Mamm. in Zool. Journ. n. XV. p. 330. Fisch. Synop. Addenda p. 415. Schinz Synop. 2, 381. n. 12.

(3) Syn. *C. paludosus* Desm. Mamm. p. 445. Cuv. Ossem foss. IV. p. 37. t. 5. f. 23. (rogi). *C. palustris* Desmoul. Dict. Class. III. p. 379, 8. Biche de Barallon et Biche des paletuviens. De la Borde n. Buff. Hist. nat. Suppl. 111. p. 126. Hamilt. Sm. Griff. An. Kingd. V. 796, 26, i IV. p. 134.

z wierzchu latem rudo-kasztanowata, zimą popielatawa, pod spodem biała; włosy łonowe i pod ogonem długie białe; cętki na nosie i między oczami tudzież kraina oczna biała.

Wielkość zwyczajnego Jelenia,

Mieszka na polach wodą zalanych w Meksyku, Paragwai, Gujanie i Brazylii.

1466. *Cervus campestris* (1), JELEŃ POLNY 26

Z wierzchu śniady, pod spodem biały. Rogi naprzód podane, zmarszczkowane, walcowate, dwu lub trójwidlaste. Obwódki oczne i koniec ogona, białe.

Niekiedy zdarza się odmiana biała.

Długość ciała 4' 4", ogona 5 $\frac{1}{2}$ "; konch uchwyców 4 $\frac{1}{4}$ ", wysokość przodu 2' 3 $\frac{1}{2}$ ", tyłu 2' 5". Samica mniejsza.

Mieszka na obszernych nizinach Brazylijskich, Paragwajskich i na Pampasach w Buenos Ayres.

1467. *Cervus gymnotis* (2), JELEŃ NAGOUCZY 27

Konchy uchwycowe długie, zewnątrz nagie. Rogi mierne, grube, zmarszczkowane, rozłożyste, przy nasadach ukośnie naprzód skierowane, na końcach naprzód i do wewnątrz zakrzywione, rosochy 2—4 prosto-stojące, przednia silna nie łukowata. Odzież rudawo-siwa, boki glinkowato-żółte, na nosie biała, trój-kątna cętka.

Długość ciała 3' 10", wysokość przodu 2' 2", tyłu 2' 4", ogona 5 $\frac{1}{4}$ ", z włosami 7 $\frac{1}{4}$ ".

Ojczyzną Kolumbia.

1468. *Cervus Khulii* (3), JELEŃ KULA 28

Rogi krągłe, dwó-widlaste, parostek prosty. Odzież

(1) Syn. *C. leucogaster*, Goldfuss u Schrebera. *C. bezoarticus* Linn. Gmel. *C. campestris* Cuv. Desm. Desmoulins Prinz Max. Beiträge; Fischer Synop. Rengger Lichtenst. Darstell. Tab. XIX. Schinz Synop. 2, 379.

(2) Syn. *C. gymnotis* Wiegmann. *C. Nemoralis* Hauilt. Smith. Bürde Abbild. und Beschreib. merkwürd. Säugeth 2te Liefer. Isis 1833. p. 963. Fisch. Synop. Add. 417. Schinz Synop. 2, 380. n. 10.

(3) Syn. *C. Khulii* Salom. Müll. Verhandlungen Zool. V. 7. Tab. 44. Schinz Synop. 2, 393.

jednostajnie ziemisto-śniada. Głowa, przód szyi i brzuch białawo-śniade; podnosek czarny. Kły żadne. Ogon długi.

Mieszka na wyspie Bawian, jednej z wysp Moluckich.

PODRODZAJ 9. **Subula**, JEDNACZEK.

1469. *Cervus rufus* (1), JELEŃ CZÉRWONY . . . 29

Rogi pojedyncze, ostre. zmarszczkowane. Samiec kłami opatrzone. Odzież świetnie ruda, sierć położysta. Przód głowy, nogi, kolana, konchy uchove zewnątrz, ciemno-rudo-śniade; wargi, spód głowy i ogona, podbrzusze i natylki białe. Młode, biało-cętkowane. Od Sarny nieco wyższy.

Długość ciała samca 4' 5 $\frac{1}{2}$ " , ogona 5 $\frac{1}{2}$ " , rogów 3—4" , konch uchowych 4 $\frac{1}{2}$ " , wysokość przodu 2' 2 $\frac{1}{2}$ " , tyłu 2' 4" .

Mieszka stadami w lasach północno-wschodniej Ameryki, w Brazylii i Paragwai.

1470. *Cervus simplicicornis* (2), JELEŃ POJEDYŃCZO-ROGI. 30

Od *Jelenia Czerwonego* około 6 cali (w barkach) niższy, rogi ma ostrzejsze. Samiec bez kłów; obrączka otaczająca oczodoły i cętki w kątach warg, ciemne. Odzież świetnie płowa; ogon krótszy, włosy na nim dłuższe rude. U młodych głowa i szyja popielato-śniade.

Ojczyzną Brazylia.

1471. *Cervus nemorivagus* (3), JELEŃ GAJOWY . . . 31

(1) Syn. Goldfuss Schreb. Fortzetz Fr. Cuv. Dict. VIII. Desmar. Guazu Pyta, Azara, Rengger. Pr. Max. Fisch. Synop. Add. 417. Lichtenf. Darstell. Tab. XX. Schinz Synop. 2, 379.

(2) Syn. Hamilt. Smith. Griff. Anim. Kingd. V, 800, 30. i IV. p. 141. C. Nemorivagus Cuv. Oss. foss. IV. p. 54. t. 5. f. 50. (rogi); Biche rouge ou B. des Bois De la Borde, u Buff. Hist. nat. Suppl. 111. p. 126. Cuguacu Apará. Maregr. Bras. VI. p. 235. Fisch. Synop. Addenda p. 418.

(3) Syn. *Dorosly* Goldfuss Schreb. Säugt. p. 1132, 17. Desmoul. Dict. class. III. p. 380, 11. C. nemorum Desmar. Mamm. p. 446. C. Simplicicornis Illig. C. minor. palustris cornibus brevissimis. Buff. Hist. nat. XII. p. 318. Petit cariacou ejusd. ib. IX. p. 90. Cariacou De la Borde ibid. Suppl. 111. p. 127. Hamilt. Smith. apud Griff. Anim.

Nogi pochyłe, silne, zastrzone, dwu-calowe. Głowa do owczej podobna; łzociaki małe. Odzież z wierzchu-popielato-śniada; brzuch, członki, ogon pod spodem, konchy-uchowe wewnątrz, wargi i spód szyi, białe. Samica bez roga. Młode białocętkowane.

Żyje samotnie w lasach południowej Ameryki.

PODRODZAJ 10. *Styllocerus*, ROGACZEK.

1472. *Cervus Muntiac* (1), JELEŃ MUNTIK . . . 32

Nasady rogów $2\frac{1}{2}$ —3 cali wysokie, skórą pokryte, naprzód podane, u wierzchu spłaszczone. Rogi 3—4 calowe na końcach do wewnątrz zwrócone; parostek mały, naprzód podany; między nozdrzami fałd skurzany. Ciało grube, członki subtelne. Odzież popielato-śniada, pod spodem bladsza; piersi i zewnętrzne strony członków białe; maść ta z wiekiem co raz na większą przestrzeń się rozchodzi. Samica bezroga, ciemniejszą ma odzież.

Nieco większy od Sarny.

Żyje parami nad brzegami lasów, na wyspach Sondy.

Według zdania niektórych Naturalistów, pod powyższem gatunkowem nazwiskiem, mają być objęte następujące gatunki Jeleni,

Cervus stylloceros. MUNTIK BRUNATNY.

Mniejszy od Sarny, siwo-śniady; gardziel, cętki po nad kopytami, ogon i wewnętrzna strona goleni, białe.

Kingd. V. 801, 31, i IV. p. 142. z figurą. *Młody Cervula Surinamensis*: Subruba albis maculis notata Klein Quadr. p. 22. Briss. R. An. Moschus Americanus Erxl. Syst. nat. Linn. S. nat. ed Gmel. M. delicatulus Shaw. Fisch. Syn. 446. i Add. 418.

- (1) Syn. Horsfield. Zool. Research. z figurą. C. Muntiac Linn. Schreb. Tab. 254. A. B. Raffl. Linn. Trans. XIII. Desmoul. Dict. Class. III. p. 27. C. vaginalis Bodd. Chevreuil des Indes. Allam. Buff. Suppl. C. Muntiac Fr. Cuv. Mammif. T. VII. Hamilt. Smith. Griff. Anim. Kingd. V. 802, 32, i IV. p. 144. Fisch. Synop. Add. p. 422.

(Cer. Muntiac Schreb. Tab. 254. Ogilby in Royles illustr. XI. Schinz Synop. Suppl. p. 549.)

Mieszka w górach himalajskich.

Cervus Ratwa. JELEŃ RATWA.

Ciemno-żółtawo-płowy, pod spodem bladejszy, ogona i goleni wewnętrzne strony białe. Rogi na końcach do wewnątrz i nieco w tył zwrócone.

(Cer. Ratwa Hodgs. asiat. research. XVIII. p. 130. z figurą; Royle illustr. of the Him. mount. T. 5. f. 2.)

Długość 3' 4½", ogona 7" 3", wysokość z przodu 1' 7½".

Mieszka stadkami 20—30. w górach Himalajskich.

Cervus albipes. JELEŃ BIAŁO-NOGI.

Z wierzchu świetnie rdzawo-płowy, pod spodem w większej części biały. Członki płowe; ogona i goleni zewnętrzne strony, białe. Rogi w tył zakrzywione. Kły u płci obójga wyrastają.

(Syn. Cer. Ratwa Fr. Cuv. Mammif Liv. 71. Wagner Schreb. Vol. IV. Schinz Synop. 2 Suppl. p. 550.)

Długość ciała 5' 11", ogona 3½", wysokość przodu 1' 5".

Mieszka w Indyach wschodnich.

Cervus muntiac. MUNTIAR SONDSKI.

Wielkość Sarny; złocisto-płowy, tył ciała kasztanowaty, członki śniade, cętki po nad racicami, tudzież spód ogona i wewnętrzne strony goleni, białe. Końce rogów do wewnątrz i w tył zakrzywione.

(Syn. C. Muntiac Horsf. zool resear. z figurą; Raffl. Linn. Trans. XIII; Cuv. recherches IV. Tab. 3. fig. 49—56. Rogi; Tab. 5. f. 48. Czaszka; Wagner Suppl. zu Schreber; *Cervus moschatus* et *C. Moschus* Desmar.; Schinz Synop. Supl. 2, 550.)

Długość ciała 4' ogona 7".

Mieszka na wyspach Jawie, Banka, Sumatrze i Borneo.

Cervus Reevesii. MUNTIAR CHIŃSKI.

Prawie tak wielki jak poprzedzający, ma jednak dłuższą

głowę i ogon; w odzieży mało-czerwonawej, a więcej modroszarzej sierci; cętki nad kopytami żadne.

(Syn. Cer. Reevesii Ogilby Proceed. VI. p. 105. Ann. of Nat. histor III. p. 282. Wagn. Supp. zu Schreb.

Ojczyzną Chiny.

Cervus Antisiensis. JELEŃ ANDYJSKI.

Śniady, białawo-cętkowany; członków strony wewnętrznej i spód ogona białe. Odzież twarda, krucha, sucha. Łzocieki obszerne. Przez nos biała przepaska; konchy uchowe zewnątrz siwo-śniade, z cętką u dołu białą; okolica około części płciowych, zad, ogon od spodu i na końcu białe. Rogi przy nasadzie dwu-widlaste.

(Syn. Cer. Antisiensis. Pucheran Dict. Univers. d'hist. nat. III. p. 828. Al. d'Orbigny voy. Tschudy Fauna Peruv. Wagner Suppl. zu Schreb. Schinz Synop. 2. Suppl. p. 551. Equus bisulcus Molina. Less. Nouv. Tabl. n. 1313.)

Mieszka w Andach peruwiańskich i boliwijskich w miejscach przeszło 12000 stop nad poziom wzniesionych.

Cervus Sika. JELEŃ JAPONSKI.

Rogi walcowate, gałęziste, proste, na wierzchołkach dwudzielne, kły żadne. Ogon krótki. Odzież cała jednostajnie ziemisto-śniada, rudo-pociągnięta. Ogon białawy. Konchy uchowe wielkie.

(Syn. C. Sika Temm. Fauna Jap. Mamm. tab. 17. Schinz Synop. 2. Suppl. p. 552.)

Długość 4' 2".

Ojczyzną Japonia.

1473. *Cervus philippinus* (1), JELEŃ FILIPIŃSKI . . . 33

Nasady rogów krótkie, zaledwo czwartej części długości głowy równe. Przyczółek prosty, pośrodku nieco wypukły. Kąty oczodołowe wyższe, bardzo wyraźne, każdy z nich u-

(1) Syn. Hamilt. Smith. Griff. Anim. Kingd. V. 803, 33. i IV. p. 147. z figurą głowy p. 95. n. 5. Cerf. de Philippines Desmar. Mamm. p. 442. nt. Fisch. Synop. Add. p. 422. Less. Nouv. Tabl. n. 1318.

kośną linią opisany, łącząc się z przeciwległym, ku środkowi przyczółka; tworzą żłobek ku podnoskowi ciągnący się. Konchy uchowe mierne. Ogon cienki, trzy-calowy. Odzież popielato-śniada, grzbiet ciemniejszy. Szyja u spodu, brzuch i wewnętrzne strony członków jaśniejsze; przestrzeń między oczami, dwie linie kąta na przyczółku tworzące i żłobek z połączenia ich pochodzący, czarne.

Od Sarny nieco mniejszy.

Ojczyzną wyspy Filipińskie.

1474. *Cervus subcornutus* (1), JELEŃ KRÓTKO-ROGI . . . 34

Rogi bardzo małe, regularną obrączką i małym parostkiem opatrzone, na końcach nagle zakrzywione. Nasady krótkie nieco przedłużają się ku bokom przyczółka. Samce bez kłów.

Ojczyzna niewiadoma.

Dotąd poznano tylko głowę tego gatunku, której skelet znajduje się w Muzeum Chirurgicznem Londyńskim.

1475. *Cervus aureus* (2), JELEŃ ZŁOCISTY . . . 35

Samiec nieznanomy. Samica wielkości *Jelenia Muntiaka*. Przód głowy kwadratowy; pysk stożkowaty. Nad oczodołami dwie pręgi z włosów twardych, szczeciastych nakształt brwi ułożone. Łzocięki obszerne, wewnątrz białe. Gardziel, brzuch, wewnętrzne strony członków i pęciny białe.

Długość 3' 4" (angielskie) wysokość w barkach około 2 stopy. Głowa 7" długa. Oczy do podnoska dość zbliżone. Konchy uchowe 4-calowe wewnątrz prawie nagie; nos śniadawy. Członki wysmukłe, kształtne; zewnątrz małżowate.

(1) Syn. Desmar. Mamm. p. 442, 678. Blainv. Bullet. de la Soc. Phil. 1816. p. 77. Goldf. apud Schreb. Säug. p. 1137, 22. t. 254. B. fig. 2. (rogi). Hamilt. Smith. Apud. Griff. Anim. Kingd. V. 804, 34. Less. Man. p. 368. Fisch. Synop. Add. p. 422. Less. Nouv. tab. n. 1320.

(2) Syn. Hamilt. Smith. in Griff. An. Kingd. V. 805, 35. i IV. p. 148. z figurą. Ubi Muntiak Raffl. in Linn. Trans. XIII. p. 265.? Fisch. Suppl. p. 423. Less. Nouv. Tab. n. 1321.

Racice małe, czarne, zaostrome. Ogon 4" długi, z pęczkiem czarnych włosów na końcu.

Ojczyzną Malakka.

1476. *Cervus moschatus* (1), JELEŃ PIŻMOWY . . . 36

Samiec 2' 11" długi, 2' wysoki. Rogi ma wysmukłe, pojedyncze, pochyłe, nasady ich wyniosłe. Głowa długa 7". Odzież twarda, szczeciasta, długa, wszędzie śniadawa. Ogon 6 $\frac{3}{4}$ " ciemny. Członki wysmukłe; szyja dość krótka. Kopytka fałszywe małe. Kły długie.

Mieszka w Nepal.

P. Lesson w katalogu zwierząt ssących (Nouv. Tableau du Reg. an. n. 1316.) wyliczył jeszcze jeden gatunek Jelenia do podrodzaju tego należący, mianowicie, *Cervus labipes* Fr. Cuv. f. 4. mieszkający w Indyach, którego opisu nie posiadamy.

FAMILIA III.

Camelopardalidae, Długoszyje.

Kły żadne. Zęby przednie w górze żadne, w dole 8. Rogi u płci obójga trwałe, pełne, krótkie, pojedyncze, powłóczką okryte.

50. **Camelopardalina, ŻYRAFY.**

Zębów trzonowych w obu szczękach po 6 ściśnionych; nogi dwu-kopytowe.

(1) Syn. Hamilt. Smith. Griff. an. Kingd. V. 806, 36. i IV. p. 149. z figurą. Blainv. in Bullet. de la Soc. philomat. 1816. p. 77? Schreb. Saug. p. 1137, 21. t. 254. B. f. 1. rogi? C. Moschus Desm. Mamm. p. 441, 677. Fisch. Synop. Add. 423. Less. Nouv. Tab. n. 1322.

R O D Z A J V. (173.)

Camelopardalis (1), ŻYRAFA.

Zębów przednich $\frac{0}{8}$, dolne krające. W miejscu kłów przedziałka, *Trzonowych* $\frac{0}{6}$, przerwanych, ściśnionych, ukośnych, warstwowatych, trących. *Pyza* z wargą górną całą. *Rogi* trwałe, pełne, kościste, proste, krótkie, pojedyncze, skórką powleczone; u samca 3, u samicy 2 wierzchołki ich płaskie, po bokach siercią porośłe. *Łzocięki* żadne. *Konchy uchowe* mierne, zastrzone. *Nogi* wyraźne, pochodne; dwupalcowe, dwu-kopytowe, palce podniesione żadne. *Kopyta* 2 pochodne. *Cyce* 4 Łonowe. *Ogon* krótki na końcu kiciasty

1477. *Camelopardalis Giraffa* (2), ŻYRAFA WIELBLADORYŚ.

Wysokość zwierzęcia od podszew do wierzchu rogów 17—19', długość rogów tylnych 7", rogów przednich $3\frac{1}{2}$ " wysokość przodu 9', tyłu 7' 9", długość głowy 2' 3", konch uchowych 7", szyi 6', nóg przednich od podszew do łokcia $6\frac{1}{2}$ ', nóg tylnych do kolan 6'. Ciała od piersi do nasady ogona 5' 3". Odzież izabelowa cętkami płowemi, wielkimi, wielo-kątnymi, nieregularnymi, linią białą przedzielonemi, ni-by siatkowana. Okolica uszna, policzki i szczęka górna, cętkami mniejszemi, prawie krągłemi, kropkowatemi, pokryta; nogi niecętkowane, białawe. Tęcze oczne śniade. *Konchy uchowe* poziome; grzywa nakszałt osłej z włosów miększych przez cały grzbiet ciągnie się nie dochodząc na 13" do ogona. *Ogon* cienki z kitą długą, czarną. Samica ma tylko 2 rogi i mniej wyraźnie jest cętkowana.

Żyrafy mieszkają w Afryce od Nubii do Przylądka, małemi stadami składającemi się z 5 lub 6 indiwiduów. Są to

-
- (1). Syn. *Camelopardalis* Gmel. et al. *Giraffa* Briss. et al. *Cervi* Species Linn. et al.
- (2) Syn. *Camelopard.* *Giraffa* u wszystkich nowych Autorów. Ryciny tego zwierzęcia bardzo dokładne znajdują się w dziełach Schrebera Tab. 255. Kretschmar in Rüppel Atlas Geoff. i Cuv. Mamm. Shaw. general. Zool. 11. T. 181. Figura w dziele Buffona jest mylna. Arabowie zowią to zwierzę *Serapha*.

zwierzęta łagodne i bojaźliwe; bieg mają bardzo rączy, lecz gdy ucieczką od napaści nieprzyjaciół uchronić się nie mogą, bronią się wówczas tak mężnie i wytrwale, że niekiedy, Lwów nawet opór stawiają. Główny ich pokarm stanowią liście i gałązki drzew, których dla nader wysokiego wzrostu, z łatwością dostawać mogą.

Geoffroy i niektórzy nowsi Naturaliści mniemają, że mieszkające na przykładu Żyrafy, różnią się od północno-Afrykańskich.

FAMILIA IV.

Bovidae (1); Bycze.

Kły żadne; zęby przednie w górze żadne, w dole 8. Rogi najczęściej u płci obójga trwałe, z kości czelnej wyrastające, sprężystą pochwą pokryte,

51. Antilopina, ANTYLOPY.

Możdżenie rogów pełne.

R O D Z A J VI. (174).

Antilope (2), ANTYLOPA.

Zębów przednich $\frac{0}{8}$ dolne krające. W miejscu kłów przedziałka. Trzonowych $\frac{6-6}{6-6}$ przerwanych, ukośnych, w półskładanych, trących.

(1) Bovidae. Bonap. Antilopeae, ovesideae, Bovesideae Less. Cavicornia Illig.

(2) *Antilope* Pall. et al. Caprae spec. Linn. et al. *Antilocapra* Ord. *Catoblepas* Gray *Tetracerus* Leach.

Pysk przedłużony, rogi czelne, trwałe, pochwiaste, walcowate lub okrągławe, bardzo rzadko kątowate, rozmaicie pogięte lub proste. Samice często bezrogię. Podbrodek krótko-włósy. *Konchy uchowe* mierne, zaostrome. Nogi wyraźne, pochodne, dwu-kopytowe, wysmukłe, palce dwa pochodne i dwa fałszywe, małe, *Cyce łonowe* 2. (u niektórych 4 lub 5.) Ogon dość długi, u jednych kitą zakończony, u innych grzywiasty, u niektórych zaś mierną lub krótką siercią porośły.

Zwierzęta łagodne, i wyłącznie roślinożerne. Zwykle trzymają się w licznych stadach. Największa ich liczba mieszka w strefach gorących; znajdują się jednak w klimatach umiarkowanych, a nawet w krajach północnych i na szczytach gór wiecznymi śniegami okrytych. Bieg mają rączy jak Jelenie. Samice rodzą po 1 lub dwoje młodych.

Rodzaj ten składający się z wielu gatunków, dla łatwiejszego ich determinowania, podzielić można na następujące podrodzaje:

1.) *Gazella* Blainv.

Rogi u płci obójga lirowate, obrączkowane, lecz bez kantów. Łzocięki u większej części wyraźne. Podnosek (rhinarium) żaden. Kolana najczęściej pęko-włosami opatrzone. Pory łonowe wyraźne. *Cyce* 2. Ogon krótki.

2.) *Antilope* Blainv.

Rogi dwa lub trzy razy zgięte, prawie spiralne, obrączkowane, lecz bez kantów. Łzocięki wyraźne. Podnosek żaden. Pęko-włosy na kolanach u wielu gatunków. Pory łonowe wyraźne. *Cyce* 2. Samice bezrogię.

3.) *Cephalolophus* Ham. Smith. (*Tragulus* et *sylicapra* Ogyłby. *Cervicaprae* ad partes Blainv.)

Rogi małe, proste, lub nieco naprzód zakrzywione, krótkie, od głowy krótsze, wyraźnie lub słabo-obrączkowane. Samice bezrogię.

4.) *Tetracerus* Ham. Smith.

Rogów u samców 4, wyższe czyli właściwe w krawędzi

czelnej biorą początek, proste, równo-ległe, oddalone; bez zmarszczków, lub słabo pomarszczone, walcowate, gładkie, czarne, zastrzone; fałszywe czyli niższe, prawie między oczodołami wyrastają, są stożkowate, krótkie, gładkie, przy nasadach tylko zlekka pomarszczone. Ogon krótki.

5.) *Tragelaphus* Blainv.

Rogi spleśzczone, spiralne, kanciaste (*carinatae*). Łzocieki u większej liczby i pękowłasy żadne. Podnosek i pory łonowe wyraźne. Ogon mierny, kiciasty. Cyce 4. Samice często bezrogie.

6.) *Nemorhedus* Smith.

Postać kozia. Czaszka silna, gruba. Rogi krótkie, walcowate, zakrzywione; przy nasadzie obrączkowane. Podnosek mały. Sierć gruba, twarda, ciemna. Członki silne.

7.) *Oryx* (Schinz.)

Rogi u płci obójga poziome, bardzo długie, subtelne, zastrzone, czarne, obrączkami prawie ślimakowato-zwiniętymi do połowy długości otoczone. Konchy uchowe długie. Podnosek jak u owcy, przez oczy pręga. Kark grzywiasty. Ogon aż do przegubów sięgający, pękiem długich włosów zakończony. Pękowłasy i pory łonowe żadne. Cyce 2; wzrost wielki.

8.) *Aigoceros* Sch.

Rogi u płci obójga bardzo wielkie, zastrzone, raz w tył zakrzywione, obrączkowane, nad oczodołami umieszczone. Podnosek niewyraźny. Łzocieki i pory łonowe żadne. Ogon aż do przegubów sięgający. Na szyi grzywa. Przed oczami cętka biała. Szczeka dolna małą bródką obrośła. Cyce 2. Wzrost wielki; barki od tyłu ciała wyższe.

9.) *Damalis* Hamilt. Smith. (*Bubalides* Sch. *Alcephali* Blainv.)

Rogi u płci obójga z podwójnym zgięciem mniej więcej wyraźnym; przy nasadach zbliżone pod spodem obrączkowane, na końcach gładkie i zakrzywione. Głowa wązka, długa. Podnosek mały lub żaden. Łzocieki małe; pękowłasy żadne.

Pory łonowe wyraźne. Barki wyniosłe. Krzyże szerokie, niższe. Ogon kiciasty. Cyce 2 lub 4.

10.) *Catoblepas* (Boselaphus. Blainv. Connochoetes Lichtenst.)

Rogi przy nasadach płaskie i szerokie, blisko krawędzi kości czelnych osadzone; z początku w dół i naprzód, dalej znów w tył i do góry zakręcone. Podnosek szeroki; nozdrza jak u wołu, lecz wewnątrz ruchomą klapką opatrzone. Szyja grzywiasta; na podgarlu obfita broda; wole małe. Oczodoły i wargi szczecią obrosłe. Przyczółek włosistym grzebieniem opatrzone. Ciało i ogon końskiemu podobne. Członki silne lecz subtelne.

Mieszkają stadami w Afryce.

11.) *Portax* (Damalis, Boselaphus, Ham. Sm.)

Rogi albo lekko zakrzywione, albo prawie proste, lub też przy nasadzie ślimakowato-kanciaste, podnosek i łzocieki wyraźne; pęko-włosy żadne. Ogon długi, kiciasty.

12.) *Anva*.

Rogi na brzegu krawędzi czelnej na jednej płaszczyźnie z twarzą osadzone, bardzo silne, nieco spłaszczone, prawie trójkątne, krótkie, proste, pomarszczone i zaostrome. Linia twarzy prosta. Łzocieki żadne.

13.) *Rupicapra*.

Postać kozia. Rogi u płci obójga, proste, walcowate, przy nasadach nieco pomarszczone, prawie stożkowate, na końcach nagle zakrzywione. Członki silne. Pory łonowe wyraźne. Cyce 2. Około rogów 2 gruczołkowate otwory. Odzież z krótkiej sierci i włosów dłuższych złożona. Wzrost mierny.

14.) *Dicranoceros* (Aplocerus Ham. Smith. Antilocapra Ord. Dicranoceros Smith.)

Rogi u płci obójga widłowate, spłaszczone, prosto-stojące, zakrzywione. Łzocieki i pękowłosy żadne. Cyce 2. Pory łonowe wyraźne. Ogon bardzo krótki.

PODRODZAJ 1. **Gazella**, GAZELLA.

1478. *Antilope Dorcas* (1), ANTYLOPA GAZELLA . . . 1

Rogi czarne, krągłe, lirowate, długie 13", przy nasadach obrączkowane, pośrodku w pół pierścieniaste, obrączek 12—13; z lekka zakrzywione, boki strychowane. Linia twarzy wklęsła; twarz ruda, pośrodku czarna, na bokach żółtawo-biała; także barwa ciągnie się od oczodołów aż do nosa. Od oczu do wewnętrznej strony nosa przebiega biała i czarna prążka. Konchy uchove czarno-strychowane. Oczy wielkie, czarne. Odzież ciała blado-płowa. Ogon krótki, na końcu kiciasto-czarny. Pękowłosy wyraźne. *Samiec* dorosły mniejszy jest od *Sarny*. *Samica* ma rogi wysmuklejsze, na końcach do wewnątrz podane. Cyce 2.

Mieszka w północnej Afryce, Syryi, Persyi.

Niżej opisane zwierzęta, przez niektórych naturalistów za osobne gatunki uważane, zdają się być tylko odmianami *Gazelli*.

β. Corinna samiec dorosły od *Gazelli* nieco mniejszy; rogi ma czarne, przy nasadach spłaszczone, położyste, lirowate, nieco nabrzmiąte, długie około 7"; u dołu dość gęsto pomarszczone, w środku niewyraźnie drobno-obrączkowane. Nos i pysk białe; przczołek i pręga przed oczami świetnie płowe; czoło i ciało blado-glinkowato-rude, boki z przymieszką popielatą i podłużną pręgą jasno-kasztanową. Spód ciała biały. Pękowłosy małe.

(*Hamilt. Smith. Griff. Anim Kingd. V. p. 333. Corine Adans. Korin Aethiop. Gazella rufifrons Sundewall., An. laevipes id.*)

γ. Kevela. Samiec dorosły wielkości *Gazelli*. Linia twarzowa prostsza; rogi silniejsze, przy nasadach spłaszczone,

(1) *Ant. Dorcas* u wszystkich nowszych Autorów. *An. Corinna et Kevela Buff. XII. p. 23. An. Gazella Pallas miscel. Tzebi Shaw. An. Cora. Ham. Sm.. Fisch. Synop. p. 459. i Suppl. Gazelle Buff. Schreb. Tab. 269. Lichtenst. Darstell. T. V. Jundzill Zool. 1. p. 224.*

dłuższe; zgięcia wyraźniejsze, obrączek 12—20, końce zakrzywione. Oczodoły dłuższe. Oczy pełniejsze, kasztanowate; przestrzeń biała oczy otaczająca szersza; szczeka dolna biała; pręga twarz przebiegająca płowa; cętka pod każdym okiem płowo-śniada, czarném niepopruszona. Ciało z wierzchu blado-płowe, pod spodem białe. Zad biały niewyraźną śniadą smugą od blado-płowego koloru ud odznaczony, podłużna śniada pręga niekiedy na bokach niknąca. Pękowłosa wyraźne.

(Hamil. Smith. l. c. p. 332. A. Kevella Auct. Kevel. Buff.)

Mieszka w północno-zachodnich prowincjach Maroku, w Afryce północnej między górami Atlantu i pustynią Sahary.

1479. *Antilope Arabica* (1), ANTYLOPA ARIEL . . . 2

Wielkość *Sarny*. Postać *Gazelli*, lecz ubarwienie w ogólności ciemniejsze. Rogi w obu płciach nieco lirowate, prawie równo-odległe, obrączkowane, na końcach gładkie, u Samicy bardzo subtelne. Odzież z wierzchu kasztanowato-płowa, pod spodem biaława, pręga poboczna ciemniej śniada, cętka nosowa czarna; od oczu aż do nosa biała, czarno-obrzeżona pręga.

Długość ciała 3' 3" 6", wysokość przodu 2' 2", tyłu 2' 1", rogów 9" 1".

Mieszka na wschodnich brzegach czerwonego morza. Arabowie *Ariel* ją zowią.

O d m i a n y:

α. *An. Cuvieri* (Ogilby Proceed. 1840). Nieco większego wzrostu, z poboczym pasem ciemniejszym.

β. *Cora*. Samiec w barkach 20" wysoki, od nosa do ogona 3' 2" długi. Głowa krągła, długa 7 $\frac{1}{2}$ "; pysk mały, stożkowaty. Przestrzeń między nosem i rogami 5 cali wynosi.

(1) Syn. Lichtenst. Darstel. Tab. V. Ehrenb. Symb. phys. Decas prima. Fisch. Synop. p. 460. Schinz Synop. 2, 399. Ant. Cora Hamil. Smith. in Griff. au. Kingd. W. Rüppel Abyss. Wirbelth. A. dorcas varietas. Wagner Suppl. zu Schreb. W. Abtheil. An. Benneti Sykes Proceed. 1830.

Rogi na linii środkowej między oczodołami umieszczone, prawie prosto-stojące około 5" wysokie, walcowate, subtelne, na końcach skrzywione, gładkie, niestrychowane, lecz 1—2 równkami kolistymi naznaczone; od nasady rogów aż do nozdrzy pręga czarna i druga takąż przez oczy ku nosowi pociągnięta. Czoło i przyczołek rude; zatylek ciemno-śniady; pysk, nos, przestrzeń między pręgami i okolicą oczną białe; policzki białawe. Odzież na ciele żółtawo-ruda, pod spodem biała, pręga poboczna ciemna; na kolanach nagniotki małe; pękowłosa ciemno-śniada. Samica do samca podobna; rogi 4 calowe.

(Hamilt. Smith. l. c. p. 333.)

Mieszka nad odnogą Perską w Arabii wschodniej.

γ. *Antilope Bennetii*. Rogi czarne lirowate na końcach gładkie, słabo do wewnątrz i naprzód nachylone, od nasad przeszło do połowy obrączkowane, obrączek 8—9. Odzież rudawo-brunatna, spód biały, smuga poboczna prawie niewidzialna; smuga środkowa i pręga od kąta ocznego do kąta gęby pociągnięta czarne, ogon czarny.

Mieszka w Dekan (Indye wschodnie). Przebywa między skalistymi pagórkami po troje lub czworo razem, niekiedy zaś pojedynczo.

Antilope Hazenna (Jacquem. Voy. dans l'Inde. Archiv. f. Naturg. 1846. 4. H. p. 161) bardzo do powyższej podobna bliższego wymaga poznania.

1480. *Antilope Euchore* (1), ANTYLOPA TESBE . . . , 3

Rogi lirowate, potężne, doskonale obrączkowane, na końcach do wewnątrz zakrzywione, grzbiet i brzuch białe, pręga poboczna z wierzchu płowa u spodu kasztanowata. Głowa biała, pręga od oczu do gębnego kąta śniada; przód szyi, spód ciała, strona wewnętrzna ud i środek tyłu, białe.

(1) Syn. A. *Euchore* Thunb. Cuv. Desm. Desmoulin. Pronkbock; Springbock *Tesbe Caffrorum*. Schreb. Tab. 272. fig. Buff. Lichtenst. Darstell. Tab. 7. Mas. et facmina. Schinz Synop. 2, 400.

Długość ciała 4' 7", ogona 10", konch uchowych 7", wysokość przodu 2' 5½", tyłu 2' 6½".

Mieszka w ziemi Kafrów około Przylądka Dobrej Nadziei.

1481. *Antilope Hodgsonii* (1), ANTYLOPA CHIRU . . . 4

Rogi bardzo długie, spłaszczone, stopniowo coraz szersze, prawie równe, lirowate; obrączek 15—20. z przodu wydatnych, końce rogów gładkie. Odzież dwójaka, spodnia wełnista popielato-błękitnawa, zewnętrzna włosista. Wierzch ciała jeleniasty, spód biały, nad nozdrzami z obu stron miękkie nabrzmiałości.

Długość ciała 5', ogona 8", konch uchowych 4½", rogów 2' 9".

Mieszka w Nepal, szczególnie w górach Tybetańskich licznymi stadami składającymi się niekiedy z kilkuset indywiduów. Jest bardzo dzika i do ugłaskania trudna.

1482. *Antilope Subgutorosa* (2), ANTYLOPA CZARNO-OGONIASTA 5

Rogi wielkie, popielato-czarne, lirowate, obrączkowane. Odzież ciała z wierzchu popielato-śniada, od spodu biała; pręga poboczna śniada. Krtań znacznie wydatna.

Długość ciała 3' 4", wysokość przodu 2' 11".

Mieszka gromadnie w Stepach Perskich, Chińskich, w Dauryi i nad jeziorem Bajkał, na płaszczynach kamienistych w Naftę obfitujących, po brzegach morza Kaspijskiego, od Kaukazu aż do Abszeronńskiego półwyspu. Rośliny gorzkie i pierwiastki solne w sobie zawierające, są jej ulubionym pokarmem.

(1) Syn. An. Chiru Less. Mam. p. 371. Ant. Hodgsonii Abel. Fisch. Synop. p. 462. i Suppl. Proceed. 1830. p. 52. 1833. p. 110. 1834. p. 80. An. Kemas Griff. an Kingd. Schinz Synop. 2, 401. Panthalops Hodgsonii Hodgson. Ann. of nat. hist. 1. p. 153.

(2) Syn. An. Subgutorosa guldens. Act. Petr. 1778. p. 751. tab. 9—12. Gmel. Linn. Lichtenst. Berl. Mag. VI. p. 271, 20. Pall. Zoogr. 1, 252. Schreb. Tab. 270. B. Desm. Nouv. Diet. 11. p. 185, 7. Gùldenstedts Antilope Pennant. Hamil. Smith. Griff. Anim. Kingd. V. 824, 17 i 14. p. 210. c. figura rogów i czaszki (pod nazwiskiem A. mytilopae) Fisch. Synop. Suppl. 429.

1483. *Antilope pygarga* (1), ANTYLOPA NUNNI . . . 6

Rogi 12 do 15" wysokie, przy nasadzie w obwodzie 7" trzymają, są czarne, bardzo silne, na przedniej stronie 10—12 półpięści, przedziałki pręgowane. Głowa, szyja, przednia część barek, ciemno-kasztanowate w purpurowy kolor wpadające. Twarz na całej krainie nosowej i czole biała. Brzuch, wewnętrzne strony ud i natyłki białe, równie jak nogi od kolan; grzbiet błękitnawo-biało-nakrapiany.

Samiec dorosły przy barkach 3' 8" wysoki, 6' długi.

Samica niewiadoma.

Mieszka gromadnie na przylądku Dobrej nadziei.

1484. *Antilope albifrons* (2), ANTYLOPA BIAŁO-CZOŁA . 7

Dotąd poczytywana była za jedno z Antylopą *Nunni* (*A. pygarga*). Uszy ma długie, wązkie, białe. Rogi samców są bardzo silne, przy nasadach 10—14 pół-obraczkami opatrzone, szarawo-białe. Łzocieki małe. Na barkach i grzbiecie sinawo-biała siodłata plama. Szyja i boki głowy purpurowo-czerwone; poboczna pręga, zad i zewnętrzna strona członków, rudawo-śniade; na pysku eliptyczna cętka i natyłki białe. Rogi okrągłe, pomarszczone, prawie lirowate. Samica mniejsza i mniej pięknie ubarwiona.

Długość ciała 6' 3", ogona 1' 3", rogów 1' 3".

Mieszka wielkimi stadami w wyniosłych okolicach Przylądka Dobrej Nadziei.

1485. *Antilope Sömmeringii* (3), ANTYLOPA SEMERRINGA. 8

Odzież z wierzchu ciała izabelowa, lśniąca; pod spodem

(1) Syn. *A. pygarga* Lichtenst. Berl. Mag. VI. p. 166, 10. Pallas Spicill. XII. p. 15. Sparm. Acta Stockh. 1780, Zimmerm. Linnæi. Gmel. Desm. Lesson. Cuv. regne An. Desmoulin. Ant. personata. Proceed. 1833. p. 45. (jest to individuum młode). Ant. *pygarga* Schreb. T. 275. Fischer Synop. p. 461. Hamilt. Smith apud. Griff. Anim. Kingd. V. 820, 13.

(2) Syn. Ant. *albifrons* Harris portraits. p. 100. tab. 21. Schinz Synop. 2, 552.

(3) Syn. *A. Soemmeringii* Kretschmar, Rüppel atl. Tab. 19. Fisch. Synop. p. 462. Schinz Synop. 2, 403.

świetnie biała. Twarz i czoło sadzowato-czarne. Ogon z wierzchu biały, na końcu niewielą czarnymi włosami obrosły, pod spodem nagi, czarny. Pękwłosy szerokie. Kopyta i głębokie łonowe pory, czarne. Tęcza oka śniada. Łzocięki na cał poniżej oka na czarnej smudze umieszczone. Rogi potężne, czarne o 16 wyraźnych obrączkach. Konchy uchove z przodu białe, z tyłu izabelowe.

Długość ciała 4' 6" 6", konch uchwowych 6½", ogona 9", wysokość przodu 2' 7", tyłu 2' 8" 6".

Mieszka parami, rzadko w większych stadach, na wschodnich, krzakami zarosłych wzgórzach Abissynii.

1486. *Antilope melampus* (1), ANTYLOPA PALLAS . . . 9

Rogi długie, lirowate, pomarszczone, obrączkowane z obrączkami wydatnemi, na końcach gładkie. Odzież z wierzchu ciała rdzawa, pod spodem biała, pręga grzbietowa i cętki nad kopytami fałszywemi, czarne. Ogon i natyłki białawe, pręga poprzeczna i ogon przy nasadzie czarne, spód ciała biały.

Długość ciała 4½', wysokość przodu 3'.

Mieszka małemi stadami w środkowych prowincjach Przykładka Dobrej Nadziei.

1487. *Antilope ellipsiprymna* (2), ANTYLOPA SENEGALSKA. 10

Rogi długie, zlekka ściśnione, zakrzywione, obrączkowane; końce gładkie, zakrzywione, ostre. Odzież na ciele żółtawo-szara, pomarańczowo-brunatno-przycmiona. Nad oczami długa cętka, wargę, pręga na szyi i okolice krzyżowe na 4" przy nasadzie ogona białe. Ogon kiciasty. Spodnie włosy odzieży miękkie, dłuższe czyli wierzchnie grube, na

(1) Syn. A. melampus. Lichtenst. Berl. Mag. VI. p. 167, 11. Reise p. 544. tab. 4. Desmar. Mamm. Less. Man. p. 374. Fisch. Synop. p. 462. Schinz Synop. 2, 405.

(2) Aegocerus ellipsiprymnus Ogilby Proceed. 1833. p. 47. Kobus ellipsiprymnus Smith. illustr. of South. afr. Zool. Mamm. p. 28, 29. Der Wasserbock. Kobus Senegalensis Desm. Kob. Adansonii. Ant. Kob. Erxleben. Schinz Synop. 2, 405.

częściach przednich, osobliwie na szyi długie. Samice nie mają rogów. Całe ich ubarwienie jest jaśniejsze i odzież dłuższa.

Gatunek ten zamieszkuje wewnętrzne części południowej Afryki, przebywa stadami od 12 do 15 indywiduów.

Laurillard opisał pewien gatunek Antylopy, pod nazwiskiem *An. unctiosa* do Antylopy *Koba* bardzo podobny, i według P. Sundeval (Arch. für Naturg. 1846. 4 H. p. 161) stanowiący z nią jedno. Żwierzę te potrzebujące bliższego poznania, ma rogi prawie proste, bardzo mało naprzód zgięte. Głowę krótką, włosy długie, żółtawo-brunatne. Koniec pyska biały, otwory nozdrzy czarne; pod gardzielią białą cętkę; lecz na tyle białej łatki brakuje. Z miejsc łzociękom przyległych wydobywa się tłusta wilgoć. Ojczyzną zachodnia Afryka. (Dict. d. hist. Nat. par d'Orbigny 1841. T. I. p. 16. Less. nouv. Tabl. n. 1374.)

1488. *Antilope Defassa* (1), ANTYLOPA KOB . . . 11

Rogi potężne długie, księżycowate, zaostrome, od nasady do końców obrączkowane, a na końcach gładkie pośrodku na zewnątrz, w końcach naprzód wygięte. Ciało świetnie czerwone, przestrzeń od kąta nosowego do oczodołów czysto-biała, okolica nosowa brunatna. Pyza z podbrodkiem i obroża od konch uchowych do gardła, białawe. Odzież ciała z wierzchu rudawa z przymieszką popielatą sierci, pod spodem ciemniejsza. Przez środek brzucha prążka biała; kolor nóg okopciały. Ogon prawie kiciasty pod spodem białawy. Samica bez rogów, ma cyce 4.

Długość ciała 6' 7", ogona 1' 5", konch uchowych 8", rogów 1' 10", wysokość przodu ciała 3' 9", tyłu 3' 8".

Mieszka w Abissynii, Senegambii, Kordofanie, i Sennarze, małemi stadami od 5 do 6 sztuk.

Antilope adenota. Samiec około 26" w barkach wysoki,

(1) Syn. Ant. de fassa Rüpp. Abyss. Wirbelth. Tab. 3. Damalis Senegalensis. Hamilth. Smith. Griff. Animal. Kingd. Ant. Koba Erxleben Koba Buff. Ant. corrigum Clapperton. A. adenota? Ant. forfex.

rogi w nasadach prawie wertykalne na zewnątrz podane, potem zakrzywione, na końcach zlekka zakręcone, $9\frac{1}{2}$ " długie, silne, czarne, strychowane, przy nasadach spłaszczone; na zewnętrznej stronie w 10 pół-pierścieni zmarszczone, końce gładkie. Głowa przedłużona, zastrzona; podnosek mały, czarny. Spód ciała kasztanowato-płowy; cętka otaczająca oczodoły tudzież wargi białe; sęczek lędźwiowy, mały, gruczołkowaty; na przedniej stronie nóg przednich pręga podłużna; ukośna smuga nad pęciami nóg tylnych i pękowłosa ciemne. Ogon krótki, długimi, czarnymi włosami cały obrosły. Samica do samca podobna, lecz bez rogów. Ojczyzną środkowa i zachodnia Afryka.

(Hamilt. Smith. apud Griff. Anim. Kingd. V. 828, 21, et 14 p. 223, c. fig. anim. p. 211. fig. cran. A. Kob. Rogi pośrodku zgięte, przy nasadach obrączkowane, końcami bardzo zbliżone. Erxl. Syst. p. 293, 23? Zimmerm. Geogr. Gesch. 11. p. 124, 38? Desm. Nouv. Dict. 11. p. 187, 11? Mamm. p. 457, 700? Desmoul. Dict. class. 11. p. 443, 8? Kob Buff. Hist. nat. XII. p. 216, 34.)

Antilope forfex. Samiec z przodu około 25" wysoki. Ciało dość otyłe. Rogi na stopę długie, czarne; przy nasadzie zbliżone, z lekka zakrzywione, potem na zewnątrz rozwarte, na końcach do wewnątrz zbliżone, 12 obrączkami opatrzone, na końcach gładkie; czoło szerokie; nos stożkowaty; podnosek mało-wyraźny. Konchy uchove obszerne, dość otwarte, na zewnętrznej stronie konchy, kosmyk długich włosów. Łzocięki przedłużone. Ciało płowo-śniadawe; spód jego i cętka około oczu białe. Ogon krótki z kitą czarną. Podłużna pręga na przedniej stronie nóg przednich i cętka na pęcicach ciemne. Pękowłosa małe, ciemne. Samica mniejsza, ma 2 cyce. Konchy uchove bez kosmyków. Ojczyzną Afryka środkowa i zachodnia.

(Hamilt. Smith. Anim. Kingd. V. 827, 20 et IV. p. 221.

Gambian Antelope Penn. Syn. p. 39. 34. Shaw. Gener. Zool. 11. 2. p. 338? Fisch. Synop. Suppl. 427.)

Oba powyższe opisy odnoszą się zapewne do odmian *Antylopy Koba*.

PODRODZAJ 2. **Antylope**, ANTYLOPA.

1489. *Antylope cervicapra* (1), ANTYLOPA JELENIO-KÓZ. 12

Rogi ślimakowate, walcowate, obrączkowane, długie, czarne. Odzież z wierzchu ciemno-śniado-rudawa, boki szyi i barki wzdłuż prawie czarne; kark szaro-żółtawy. Głowa czarniawa. Oczodoły, spód ciała, nogi wewnątrz i ogon pod spodem białe; pysk śniady, ogon krótki z wierzchu czarny. Odzież samicy więcej szarawo-brunatna, rogi żadne.

Wielkość Daniela. (Damae).

Mieszka w Indyach wschodnich.

1490. *Antylope Saiga* (2), ANTYLOPA SUHAK 13

Rogi odległe, lirowate, w pół-przeświecające; nos chrząstkowaty, wypukły; odzież z wierzchu latem blado-jeleniasta z ciemniejszą na grzbiecie smugą, w zimie brudno-biała; pod spodem świetnie biała.

Długość ciała 4' 9", wysokość przodu 2½'.

Ojczyzną Suhaków są obszerne stepy między Donem i Dnieprem aż do Astrachania, gdzie licznymi, niekiedy z kilku tysięcy indywiduów złożonymi stadami przebywają. Niegdyś za świadectwem Rzeczyńskiego dość obficie znajdowały

(1) Syn. An. cervicapra. Pallas. Misc. et Spicil. Zool. Erleben. Zimmer. Lichtenst. Desmar. Desmoulin. Schreb. Säug. Tab. 218. fig. Pallas. Fred. Cuv. et Geoff. Mammif. fasc. 43. Fisch. Synop. p. 457.

(2) Syn. A. Saiga Pall. Zoogr. 1. p. 252. Miscel. p. 6. Spic. XII. p. 21. T. 1. fig. 6. Lichtens. Berl. Mag. VI. Schreb. Tab. 276. Desmar. Lesson. Man. p. 31. Capra tartarica Linn. Syst. Colus Strabo Sahar. Aldro. Scythian Antylope Pennant. Fisch. Synop. p. 458. Rzeczyński Hist. nat. Cur. R. P. 224. Auctuar p. 320. Jundziłł Zool. 1. p. 220. Caïra ross.

się na Ukrainie niedaleko Humania, Taszlika i t. d. dzisiaj po zaludnieniu przyległych tym miejscom stepów, już się tam wcale niepokazują.

Suhaki sól i wody słone nadzwyczaj lubią i zwykle tam najobficiej przebywają, gdzie sól na ziemi osiadającą znaleźć mogą. Karmią się stepowemi aromatycznemi ziołami, jako to: piołunem, wrotyczami, lebiodami i t. p., od których mięso ich bardzo mocnej nabiera woni i dla tego do jedzenia nie jest smaczne. Bieg Suhaków jest nader rączy, lecz nie długi. Wzrok mają słaby, węch bardzo delikatny. Są to zwierzęta bojaźliwe i do oswojenia trudne.

1491. *Antilope guttorosa* (1), ANTYLOPA TZERAN . 14

Rogi lirowate, obrączkowane, blade. Gardziel wielka, bardzo wydatna. Odzież latem krótka, do ciała przystająca; w zimie grubsza i dłuższa. Gardziel, spód ciała, członki wewnętrzne i wielka na natyłkach cętka, białe. Ogon niebieskawo-popielaty. Samiec ma gardziel nadzwyczaj wielką i przy obrzezku fałd skórkiowaty. Pękowłosa na kolanach żadne. Samica bezroga, mniejszego wzrostu.

Długość ciała 4', ogona 5", wysokość przodu ciała 2' 4", rogów 9".

Mieszka w piaszczystych stepach Daurii, Mongolii i Chin, aż do Tybetu.

PODRODZAJ 3. **Cephalolophus**, KOZOCZUB.

1492. *Antilope Oreotragus* (2), ANTYLOPA SKOCZNA . 15

Głowa krótka i szeroka. Rogi około 5" długie, odległe,

(1) Syn. A. guttorosa Pall. Spic. XII. tab. 2. 3. Zoogr. 1. p. 251. Lichtenst. Berlin. Mag. VI. Schreb. t. 275. Capra guttorosa Messerschm. et Gmel. Ant. guttorosa Desmar. Lesson. Cuv. regn. an. Desmoulins. Fischer. Synops. p. 458. Tzeiran Buff. Supp. VI. Chinese Ant. Penn. Schinz Synop. 2, 409.

(2) Syn. Lichtenst. Berlin. Mag. VI. Ejusdem Darst. Tab. XX. Schreb. Tab. 259. A. oreotragus. Cuv. reg. An. Forster. Thunb. Desmar. Less. nouv. Tab. n. 1352. Desmoul. Ant. Saltatrix Bodd. Fisch. Synop. 466. Schinz Synop. 2, 410.

walcowate, proste, zlekka naprzód podane, przy nasadzie niewyraźnie pomarszczone, w środku obrączkowane, na końcach gładkie, zaostrome. Członki silne. Odzież świetnie oliwkowa, włosy twarde, kruche, przy nasadach popielate, pośrodku śniade, na końcach żółte. Racice bardzo wysokie spłaszczone, rozwarte, u spodu zaokrąglone.

Samiec dorosły 21—22" wysoki, 3' 7" długi.

Mieszka w górzystych okolicach Przylądka Dobrzej Nadziei.

1493. *Antilope Capreolus* (1), ANTYLOPA SARNIA . 16

Rogi walcowate, przy nasadach obrączkowane, zupełnie proste. Odzież wełnista, rudawo-szara, brzuch, koniec ogona, wnętrze konch uchowych i koniec nosa białe. Na kolanach pękowłosy żadne. Włosy z wierzchu ciała rdzawe, siwo-obrączkowane, na grzbiecie z długimi czarnymi końcami.

Długość ciała 4' 4", ogona 8", rogów 9", konch uchowych 7", wysokość przodu ciała 2' 4", tyłu 2' 5".

Mieszka na Przylądku Dobrzej nadziei.

1494. *Antilope Eleotragus* (2), ANTYLOPA RITBOK . 17

Konchy uchowe 6-calowe. Ogon 9—10". Rogi 10—12" długie, poniżej płaszczyzny twarzowej pochylone, rozłożyste, na końcach zakrzywione, przy nasadach pomarszczone, w środku niewyraźnie obrączkowane. Odzież popielato-siwa, glinkowato-żółto pociągnięta; spód ciała biały. Na gardzieli włosy długie, wiszące, białawe.

Samiec dorosły przy barkach 2 stopy 10" wysoki, 4 stopy 6—8 cali długi. Samica mniejsza, zresztą do samca podobna.

(1) Syn. *A. capreolus* Lichtenst. Berl. mag. VI. Darstell. Tab. VIII. Thunb. Mém. de S. Petersb. 111. Desm. 461. Less. Man. 377. Fisch. Synop. p. 467. Schinz Synop. 2, 410.

(2) Syn. *Ant. Eleotragus* Lichtenst. Berl. Mag. VI. p. 173, 24. Darstell. 9. Schreb. Tab. 266. (źle iluminowana) Desmar. Less. Thunb. Desmoul, Cuv. An. Arundinacea Shaw. Gener. Zool. 1. T. 193. Buff. Rietbock. Fisch. Synop. Suppl. p. 433.

Odmiany:

β . *Fulvo-rufula*. Odzież rudawa (Ant. fulvo-rufula Afzel in nov. act. Ups. VII. p. 289. Ritbock var. Allam. Braunrothe Antilope Schreb. p. 1226, 26. Fisch. Synop. 455). Według Hamiltona Smith ma to być dorosły Samiec *Antylopy Nagor* (Ant. redunca).

γ . *Isabellina*. Samiec przy barkach 2' 6" wysoki, 4' 10" długi. Głowa 10-calowa, rogi 11-calowe, silne; w nasadach zbliżone, płaszczyźnie twarzy równo-ległe, na końcach skrzywione, walcowate, ukośnie obrączkowane; z przodu 6—7, z tyłu 8—9 obrączek. Przed oczami trójkątna naga cętka. Włosy długie naostrzone, z pomiędzy nich krótsze śniade, dłuższe zaś popielate. (A. Isabelina Ham. Smith. Afzelius. Lichtenst. Darstell. T. X. Fisch. Synop. Suppl. 443. Schinz. Synop. 2, 411.)

Mieszka parami w miejscach nadwodnych w kraju Kafrów, głównym jej pokarmem są rośliny na błotach rosnące.

1495. *Antilope Tragulus* (1), ANTYLOPA KOZIA . . . 18

Rogi proste, szydłowate, przy nasadach obrączkowane zakrzywione. Konchy uchowe śniade. Odzież na ciele ruda, spód biały. Nad oczami cętka biała. Części nagie czarne. Lzocięki wyraźne.

Wielkość kozła. Długość ciała 2' 10", wysokość przodu 1' 9½", tyłu 2' 1", rogów 5—6".

Mieszka w skalistych zaroślach na Przylądku Dobrej nadziei.

Antilope rupestris (2), ANTYLOPA SKALNA.

Głowa owalna; pysk ostry; podnosek czarny bardzo zeszczuplony wydatny. Rogi prostopadłe równo-odległe, walcowate, wysmukłe i zaostrzone długie 4", przy nasadach ślady

(1) Syn. A. tragulus Licht. Berl. Mag. VI. Darstell. Taf. XIV. Die Stein-Antilope. A. ibex Afzel. A. campestris Thunb. Mém. de Petersb. 111. A. fulvo-rubescens, Desmoul. Diet. class. Desm. Mamm. A. Stenbock Lesson Man. 376. Stenbock Buff. Fisch. Synop. p. 464.

(2) Syn. A. rupestris Ham. Smith. Griff. Anim. Kingd. Schinz. Synop. 2, 412.

jednego lub dwóch zmarszczków. Konchy uchowe długie, otwarte, zastrzone. Odzież na ciele kasztanowato-ruda, pod spodem biała. Łono nagie, czarne. Ogon we włosach ukryty. Pęciny krótkie. Samiec dorosły $3\frac{1}{2}'$ długi, w barkach $20''$, w krzyżach 22 wysoki.

Antilope rufescens (1), ANTYLOPA RUDA.

Rogi zlekka w tył podane na końcach naprzód skrzywione, krągłe, gładkie, bez zmarszczków i obrączek, równo odległe, $3\frac{1}{2}''$ długie w nasadach $1\frac{1}{2}''$, na końcach na $2''$ od siebie oddalone. Głowa więcej czworoboczna niż u *Antylopy Kozięj* (An. tragulus). Podnosek mały czarny. Odzież świetnie płowo-ruda, granatowo-czerwono-pociągnięta, spód biały. Ogon bardzo krótki.

Długość ciała $2\frac{1}{2}''$, konch uchowych $4\frac{1}{2}''$.

Mieszka w Kafreryi na otwartych nizinach. Gatunek bardzo rzadki.

Wagner powyższe dwa gatunki uważa za jedno z *Antylopa Kozią* (A. tragulus).

1496. *Antilope melanotis* (2), ANTYLOPA SZARA . . . 19

Rogi prosto-stojące, krągłe, spiczaste, przy nasadach obrączkowane; nieco skrzywione. Konchy uchowe zewnątrz czarne. Odzież czerwono-brunatna z przymieszką białej sierci, pod spodem biaława. Oczy czarno-obwiedzione.

Długość ciała $3'$, ogona $1\frac{1}{2}''$, konch uchowych $5''$, rogów $2\frac{1}{2}''$. Wysokość przodu $1' 5\frac{1}{2}''$, tyłu $1' 7\frac{1}{2}''$.

Mieszka na przylądku Dobrej nadziei.

(1) *A. rufescens* Burchell. Ham. Smith. in Griff. Anim. Kingd. Vlachte Steenbock, Fisch. Synop. Add. p. 432. Schinz Synop. 2, 413.

(2) Syn. An. *melanotis* Afzelius Nov. Act. Upsal. VII. Thunb. Mém de Petersb. 111. *A. grisea* Cuv. dict. des Sc. nat. 11. p. 244. *A. tragulus* var. *melanotis* Lichtenst. *A. melanotis* ejusd. Darst. Tab. XII. *A. Gribock* Less. Man. p. 376. Desm. Desmoulin. *A. pedio-tragus* Afzelius. *A. pallida* et *A. grisea* Ham. Smith. Griff. an. Kingd.

1497. *Antilope scoparia* (1), ANTYLOPA CZUBATA . . . 20

Głowa mała i szczupła, konchy uchowe połowie jej długości wyrównywają. Rogi prawie prosto-stojące z lekka zgięte, czarne, okrągłe, 5-calowe, przy nasadach 6—7 zmarszczków, a nad nimi 5 obrączek mające, na końcach gładkie. Łzocięki wyraźne; podnosek mały. Pękowłosa na kolanach długie. Twarz i grzbiet blado-czerwono-awo-łowe, nad oczami łuk białawy; spód ciała biały; gardziel i piersi białe. Ogon krótki z wierzchu czarny. Konchy uchowe od strony zewnętrznej ciemno-brunatno obwiedzione, a między nimi, szczególnie u samicy, wydatny czub włosisty.

Długość ciała 3' 8", ogona 3 $\frac{1}{2}$ ", konch uchowych 2 $\frac{3}{4}$ ", wysokość przodu 1' 10", tyłu 1' 11 $\frac{1}{2}$ ".

Mieszka w Kafirryi.

1498. *Antilope Natalensis* (2), ANTYLOPA NATALSKA . . . 21

Twarz, wyższa część szyi, barki, boki ciała i członki pomarańczowo-łowe. Boki głowy i szyi, piersi i brzuch jasno-żółtawo-rude. Nizsze części twarzy około pyska, przeguby i pęciny brunatne. Boki dolnej szczęki, kąt gębny i brzegi obu szczęk białe. Część czuba na głowie czarniawo-brunatna. Ogon na końcu ciemno-brunatny, równie jak zewnętrzne strony konch uchowych. Koniec pyska czarny. Rogi i racice czarniawo-szare.

Długość ciała 2' 2 $\frac{1}{2}$ ", ogona 4", wysokość przodu 1' 3 $\frac{1}{2}$ ", tyłu 1' 6".

Mieszka w ziemi Kafirów około Port-Natal.

1499. *Antilope Sylvicultrix* (3), ANTYLOPA GAJOWA . . . 22

(1) Syn. A. *Scoparia* Licht. Darstell. T. XIII. Schreb. Tab. 261. Desmar. A. *Ourebi* Less. Man. p. 378. A. *Ourebi* Shaw. gen. Zool. 11. *Ourebi* Buff. Suppl. V. fig. 12. *Ourebi* Antil. Pennant. Fisch. Synop. p. 468. A. *melanura* Bechst. Schinz Synop. 2, 414.

(2) Syn. *Cephalophus Nataliensis*. And. Smith. *Afric. Quarterli Journ. Second. Series* VI. p. 217, 1834. *Illustr. of South. African. Zool. Mamm. pl. XXXII.* Schinz Synop. 2, 414

(3) Syn. *Afel.* in nov. *Act. Ups.* VII. p. 1238, 35. Desmar. *Mamm.* p. 462, 710. *Bushgoat Kolonistów w Sierra-Leona.* Lisch. *Synop.* I. p. 467. *Add.* 434. Schinz. *Synop.* 2, 415.

Głowa 10-calowa; rogi 4-calowe w tył podane, proste, zaostrome, przy nasadach obrączkowane, w górze pomarszczone; na końcach gładkie, zlekka na zewnątrz wygięte. Ogon zwisty, kiciasty. Cyce 2. Czub między rogami jasno-śniady. Odzież wierzchu ciała ciemno-śniada; włosy na linii grzbietowej i lędźwiach dłuższe, żółtawo-białe; spód siwiejący. Nogi tylne ciemno-kasztanowate, bez pękowłosów; Samiec dorosły 3'—3' 2" wysoki, 5' długi.

Zamieszkuje pojedynczo-zarosłe krzakami góry w Sierra-Leona.

?β. *Antilope Platyotis*. Wielkości poprzedzającego gatunku; członki ma krótsze. Głowę długą, zaostromą. Rogi czarne, 5" długie, pochylone, proste, rozłożyste, nieregularnie obrączkowane i pomarszczone. Konchy uchove bardzo wielkie, śpiczaste od rogów dłuższe, wewnątrz białawe, z tyłu śniadawe. Oczy wielkie; na podskronnikach cętki czarne; na przyczółku pręga ciemno-kasztanowata, na czub między rogami zachodząca. Odzież ciała z wierzchu śniado-żółtawo-biała, pod spodem siwiejąca. (A. Platons Ham. Smith, in Griff. anim. Kingd. V. 846, 39 i 1V. p. 258. c. fig. Fisch. Synop. Addenda p. 434). Żwierzę to niedokładnie dotąd poznane, zdaje się być odmianą poprzedzającego.

1500. *Antilope Ogilbyi* (1), ANTYLOPA OGILBY . . . 23

Świetnie rdzawo-płowa, pod spodem bledsza. Na grzbiecie pręga czarna. Ogon krótki, kiciasty, czarniawy, pod spodem białą siercią przerosły. Rogi krótkie, prawie proste, ostre.

Mieszka na wyspie Fernando-Po.

1501. *Antilope mergens* (2), ANTYLOPA NUREK . . . 24

(1) Syn. Ant. Ogilbyi Waterton Proceed. VI. p. 60. Ant. of nat. hist. 11. p. 472. Schinz Synop. 2, 553.

(2) Syn. Cephalophus mergens Ogil. Desm. Mamm. Ant. Ducker. Less. Man. 378. Chèvre plongeante du Cap. Desmoul. Blainv. Ant. nictitans Thunb. Mém. de Petersb. 111. Fisch. Synop. p. 467. Lichtenst. Darst. T. XI. A. Schinz Synop. 2, 416.

Rogi proste, dość grube, przy nasadach obrączkowane od głowy o połowę krótsze. Odzież na ciele płowa. Końce członków tudzież pręgi na nogach przednich i piszczele nóg tylnych śniade, na kolanach pękowłosy żadne. Nad oczodołami smuga z włosów obnażona. Ogon z wierzchu ciemno-śniady pod spodem biały. Samica bez roga.

Długość ciała $3\frac{1}{2}$ ", konch uchowych $5\frac{1}{4}$ ", wysokość przodu $1' 9\frac{1}{2}$ ", tyłu $1' 11\frac{1}{2}$ ".

Mieszka u podnóża gór wysokich, w części zachodniej przyładka Dobrej Nadziei.

Antilope Ptox (1), ANTYLOPA GWINEJSKA.

Od *Antylopy Nurka* szczuplejsza; rogi trzy-calowe, krągłe, zewnątrz zakrzywione, nachylone, przy nasadach trzy obrączki. Między rogami mały kosmyk, czarnych prosto-stojących włosów. Twarz i czoło rude. Oczodoły wydatne. Łzocięki nieco przedłużone z rowkiem około nosa. Odzież na ciele z wierzchu blado-śniada pod spodem biała; na przednich piszczelach podłużna pręga i cętki na tylnych pęcinach ciemne. Ogon krótki, śniady z końcem czarnym.

Długość ciała 3', wysokość samca 20", rogów 3".

Mieszka w Gwinei i zachodniej Afryce.

Antilope Burchellii (2). Rogi cokolwiek po nad czaszkę podniesione, równo-ległe, w trzeciej części długości nieco na zewnątrz zgięte, na końcu do wewnątrz i naprzód podane, czarne, walcowate, tępe, przy nasadach mają 6—7 zmarszczków, dalej są strychowane, na końcu nieregularnie pomarszczone, pręgowane i obrączkowane, Łzocięków wyraźnych nie ma. Konchy uchowe obszerne, długie, otwarte, trzema prążkami naznaczone. Na czole cętka z długich świetnie płowych włosów utworzona. Przyczołek czarny. Ciało z wierzchu

(1) Syn. A. Ptox. Ham. Sm. Griff. an. Kingd. V. p. 850. A. Grimmia Pallas Miscel. Zool. Tab. 1. Spicil. Zool. 3, 4. fig. 3. a, b. Licht. Berl. Mag. VI. p. 177. Cuv. Dict. des sc. nat. VI. p. 241. Gwinea Ant. Penn. Schinz Synop. 2, 417.

(2) Syn. A. Burchellii Hamilt. Sm. apud Griff. an. Kingd. V. p. 848.

śniadawo-rude, pod spodem popielate. Członki silne. Pęciny krótkie, ciemne.

Długość ciała 3' 5", wysokość 22", rogów 5".

Mieszka w ziemi Kafrów.

Oba powyższe gatunki zdają się stanowić jedno z *Antylopą Nurkiem*, ostatni z nich ma być starym Samcem. (Wagner).

1502. *Antilope pygmaea* (1), ANTYLOPA KARŁOWATA . 25

Głowa długa z pyskiem zaostrzonym, szczupłym. Uszy o trzecią część od głowy dłuższe. Rogi jęj równe, u samicy nieco krótsze, w tył podane, stożkowate, przy nasadach pomarszczone, świetnie czarne. Odzież czerwono-śniada. Konchy uchowe wielkie. Ogon czysto-biały. Samica rogata.

Długość ciała 2' 2", ogona 2½", rogów 2", konch uchowych 2", wysokość przodu 1', tyłu 1' 1".

Mieszka w leśnych okolicach przylądka Dobrej Nadziei.

1503. *Antilope Grimmia* (2), ANTYLOPA GRYM . . 26

Ciało grube. Głowa także zgrubiła w podnosek przedłużona. Rogi bardzo krótkie, silne, w tył zagięte. Czub na czole długi, ciemny. Konchy uchowe krótkie i szerokie; pod oczodołami rowek podłużny sączący tłuszczawą wilgoć, łzocieki jednak żadne. Odzież z wierzchu ciała płowo-żółtawo-

(1) An. minuta Forst. A. regia Erxl. A. monticola Thunb. Mém. de S. Petersb. 111. Capra pygmaea Linn. Capra perpusilla ejusd Mus. Adol. Fred. 1. p. 12. Tragulus guineensis Klein. Petite espèce de la biche Adans. Seneg. p. 114. Chevrotain du Senegal. Buff. Royal. Antilope Pennant. Pigmy Antilope Shaw. Fisch. Synop. p. 470. Abbild. Schreb. 260, 13. Lichtenst. Darst. XVI. Schinz Synop. 2, 417. Nanotragus pygmaeus Gray.

(2) Syn. Ham. Sm. in Griff. an. Kingd. V. 851, 44. Fr. Cuv. i Geoff. St. Hil. Mamm. avr. 1821. Desm. Mamm. p. 464, 712. Moschus Grimmia Linn. Syst. nat. ed. 12, 1. p. 92, 2. Capra Grimmia ejusd. ib. 10, 1. p. 70. C. Sylvestris africana Grimm. in Miscell. nat. Cuv. dec. 11. ann. 4. p. 131. fig. 13. Tragus. C. silvestris Klein Quadr. p. 19. Tragulus africanus Briss. Reg. an. p. 97, 4. Seb. Thes. 1. tab. 43. fig. C. D. (rogi)? La Grimme. Buff. Hist. nat. XII. p. 307, 329. tab. 41. fig. 2. 3. (rogi)? Fisch. Synop. Add. p. 436.

biała, pręga grzbietowa ciemno-popielata, pod spodem biaława; nogi ciemne. Ogon dość długi.

Długość ciała 2' 3", wysokość 1' 5—6".

Mieszka w Gwinei i zachodniej Afryce.

Antilope Maxwellii. Hamilt. Smith; samica dorosła około 16" wysoka, od poprzedzającej wysmuklejsza; konchy uchove dłuższe; czoło czworoboczne; nos więcej przedłużony i ostrzejszy; podnosek zaokrąglony; cętka pod oczami czarna; czoło i nos ciemne; poprzeczna pręga nad oczami, brwi naśladuje. Szyja, grzbiet i krzyże ciemno-śniade; spód ciała biały. Cyce 4 żółtawe. Ogon dwu-calowy, czarny. (Hamilt. Smith. in Griff. Anim. Kingd. V. 852, 45.)

Mieszka w Sierra-Leona. Zdaje się być odmianą poprzedzającego gatunku.

Antilope Philantomba. Rogi walcowate, obrączkowane, naprzód zagięte. Odzież ciemno-myszata. Konchy uchove wewnątrz białawe. P. Schinz (Synop. 2, 422) uważa ją za jedno z Antylopą Makswella.

1504. *Antilope saltiana* (1), ANTYLOPA OZDOBNA . . . 27

Rogi stożkowate, bardzo małe, ostre, w niższej połowie obrączkowane czarne, zagięcie tylne niewyraźne, racice bardzo długie. Głowa cała siercią delikatną, krótką z wierzchu płową, pod bródą białą odziana. Nogi przednie od przegubu 13", tylne od pięt 10" długie, płowe; kopyta fałszywe bardzo krótkie. Postać wysmukła zgrabna. Czoło płaskie; wierzeh głowy czubaty; otwory łzociekowe znaczne. Odzież siercią białą i rudob obrączkowaną pięknie i gęsto upstrzona; grzbiet i nogi rude; czoło ciemniej czerwone; gardziel, piersi i spód ciała białawe.

Długość ciała 2", ogona 1½", rogów 3", konch uchowych 2½", wysokość przodu 1' 1¾", tyłu 1' 3".

Mieszka w Abissynii.

(1) Syn. Ant. Saltiana Fisch. Synop. Lichtenst. Darst. Tab. XVI. Kretsch. Rüppel Atlas T. 21. Ant. Hemprichiana Ehrenb. Symb. Phys. Dec. 1. Die Madoqua Antilope Lichtenst. Fisch. Synop. Add. 438. Schinz. Synop. 2, 418.

1505. *Antilope quadriscopa* (1), ANTYLOPA KOSMATO-NOGA. 28

Wielkość *Antylopy Sarniej* (*A. capreola*). Członki krótsze. Głowa okrągła, nos stożkowaty. Rogi cztero-calowe w tył podane, proste, rozwarte, na końcach ostre, przy nasadach 6—7 wązkich obrączek; konchy uchowe obszerne od rogów dłuższe, wewnątrz dwoma czarnymi strzechami oznaczone. Szyja długa. Na przyczółku podłużna, czarniawa prążka. Pod oczami mały łzociekowy otwór od którego ciągnie się wzdłuż nosa do drugiego takiegoż otworu, naga smużka. Czoło długimi ciemnymi włosami porośnięte. Odzież śniadawo-żółto-popielata, pod spodem biała; na bokach niewyraźna pręga, nad przegubami gdzie niegdzie ciemne cętki; pęciny krótkie; członki wysmukłe, pękowłose na zgięciach i przegubach ciemne.

Mieszka w zachodniej Afryce.

1506. *Antilope spinigera* (2), ANTYLOPA NAJMNIJSZA. 29

Rogi bardzo krótkie, proste, sztyfowate. Odzież z wierzchu śniado-ruda, pod spodem biała.

Długość ciała $9\frac{1}{2}$ ", ogona 1".

Mieszka w Gwinei i Loango. Jest to najmniejsze w tym rzędzie zwierzę.

1507. *Antilope montana* (3), ANTYLOPA GÓRNA. 30

Ciało z wierzchu kasztanowate, pod spodem białe. Rogi gładkie, proste. Około uszu naga, krągła cętka. Ogon krótki. Ubarwienie na wierzchu głowy ciemniejsze, na podskronnikach, bokach głowy, szyi i członkach jaśniejsze. Łzocieki łukowate. Szyja pod spodem niby grzywiasta. Spód ciała, członki na stronach wewnętrznych i natylki białe. Pęciny

(1) Syn. An. *quadriscopa* Hamilt. Smith. Griff. An. Kingd. V. 1847. i IV. p. 261. Schinz Synop. 2, 419.

(2) Syn. *Moschus pygmaeus* Linn. Erxl. Zimmerm. Desmar. Schreb. Tab. 244. A. *Spinigera* Temminck Fisch. Synop. p. 469. Less. Man. 379. *Nanotragus spiniger* Gray.

(3) Syn. An. *montana* Kretschmar in Rüppel. Atl. T. 3. Fisch. Synop. 469. Schinz Synop. 2, 421.

kowłosa na kolanach białawe, kruche. Kopyta fałszywe małe.

Długość ciała 2' 6", ogona 1' 10", rogi 2' 8", wysokość z przodu 1' 7½", z tyłu 1' 8".

Mieszka w górzystych okolicach Fazuglo przy zachodniej odnodze Nilu.

1508. *Antilope coerulea* (1), ANTYLOPA MODRA . . . 31

Samiec dorosły wysoki 13", długi 28". Głowa przedłużona, ostra; podnosek mały. Łzocięki żadne, lecz pod oczami torebka podłużną prążką oznaczona. Rogi 1¼" długie, w tył podane, na końcach zaś do góry skierowane, czarne, zaostrome; włosami czoła nieco zakryte, pięcią półpięściami opatrzone. Konchy uchowe krótkie, okrągławe. Odzież łupkowato-purpurowo-modra; pod spodem biała; pęciny krótkie. Nogi tylne śniade. Racice koleru rogowego.

Mieszka na przylądku Dobrej nadziei i w ziemi Kafrów. *Antilope perpusilla* (Hamilt. Smith. in Griff. Anim. Kingd. V. 854, 47.) jest odmianą poprzedzającego gatunku. Samiec około 26 cali długi, 12" wysoki. Głowę ma krótszą, czoło wynioslejsze niż u Antylopy Modrej, torebka pod oczodołami takąż, łzocięki żadne. Konchy uchowe małe, okrągłe. Rogi czarne, stożkowate, cienkie, cokolwiek wewnątrz podane, prawie dwu-calowe. Zęby przednie szersze, pęciny dłuższe. Ciało ciemno-śniado-małowate, pod spodem białe.

Mieszka w ziemi Kafrów.

Wszystkie powyżej opisane drobne gatunki Antylop, wymagają bliższego poznania i dopiero po należytem ich zbadaniu można będzie wyjaśnić wiele wątpliwości co do nadarżających się w nich odmian.

1509. *Antilope Madoqua* (2), ANTYLOPA MADOKA . . . 32

Rogi mierne, proste, walcowate, podłużnie przegowane,

(1) Syn. *Cephalophus coeruleus* Hamilt. Smith. in Griff. Anim. Kingd. V. 853. Schinz Synop. 2, 422.

(2) Syn. An. *Grimmia* Pall. Misc. p. 1. tabl. Spicil. 1. p. 38. tabl. 3. i 4. fig. 3. a. b. Schreb. Tab. 260. Lichtenst. Berl. Mag. VI. p. 177. Ant. *Madoqua* Rüppl. Abyss. Wirbel. p. 22. Tab. 7. fig. 2.

na końcach uieco ściśnione; przy nasadach obrączkami fałdzistemi opatrzone, na końcach gładkie. Przed oczami pręga pozioma, naga, lepka, mocno woniejąca wilgoć z siebie sącząca. Między rogami kosmyk długich włosów; ogon krótki, pod spodem i z wierzchu włosisty; pękowłosy żadne. Kopyta fałszywe bardzo małe. Odzież popielato-rudawa, od nosa aż do wierzchu głowy pręga czarniawa. Gardziel, wargi, brzuch i wewnętrzna część nóg białawe, z każdej strony wargi dolnej, cętka popielatawa. Nogi od kopyt fałszywych począwszy, do wierzchu czarniawe, ubarwienie czarne rozchodzi się na golenie nóg przednich w postaci wązkich prążek. Ogon z wierzchu czarny, od spodu białawy.

Długość ciała 2' 8", ogona bez włosów 2" 3", z włosami 4½". Wysokość rogów 7".

Mieszka w Abissynii.

1510. *Antilope Dama* (1), ANTYLOPA NANGER . . . 33

Kształty ciała wysmukłe i zgrabne. Głowa szeroka, nos owczemu podobny, mały. Rogi czarne na stopę długie, lirowate, 12—15 obrączkami opatrzone, na końcach naprzód i do środka napięte. Łzocięki wązkie. Ogon krótki. Pękowłosy na dwa rzędy podzielone do brzegów kolan sięgające. Głowa biała, cętka przy nasadzie rogów świetnie rdzawa. Konchy uchowe sześć-calowe, zewnątrz przy nasadach rude, po środku białe, na końcach czarne. Szyja, barki i grzbiet białawo-rude; cętka na gardzieli, reszta ciała, piersi, członki i ogon białe; na przednich piszczałkach podłużna ruda pręga.

Długość ciała 5' 4", ogona 10", konch uchowych 6½", rogów 1' 7", wysokość przodu 3' 2", tyłu 3' 4".

(1) Syn. A. *Dama* Licht. Darstell. Tab. 3. Berl. Mag. 1814. Fisch. Synop. p. 170. Rüppl. Atlas. T. 14, 16. Ehrenb. Symb. Decas 1. Mamm. VI. Pallas Linn. Gmel. Nanguer. Buff. XII. Tab. 50. Lichtenst. Berl. Akad. Abhand. f. 1824. p. 231. t. 5. Hamilt. Smith. in Griff. Anim. Ringd. V. 822, 15. A. *ruficollis* ejusd. ib. IV. p. 205. i p. 353. figura pękowłosów Fisch. Synop. Add. p. 431. Schinz Synop. 2, 425. Addra i Ledra u Arabów.

Mieszka w puszczach północnej Afryki od Nubii aż do Senegambii.

Antilope Mhorr (1). Ciemno-kasztanowata; twarz biała z trzema szaremi lub czarniawemi pręgami. Piersi, brzuch, krzyże, wewnętrzne strony nóg, cętka na środku z przodu szyi, wargi i spodnia szczeka, okolice oczne i wewnętrzne strony uszów, czysto-białe. Podnosek, policzki i skronie rdzawe. Rogi krągłe w dolnej połowie obrączkowane, w tył zwrócone z końcami z przodu gładkimi naprzód zgiętymi.

Długość ciała 4' 2", ogona 7", wysokość przodu 2' 6", tyłu 2' 8".

Mieszka w zachodniej Afryce około Wednun. Rüppel uważa ją za odmianę poprzedzającego gatunku.

1511. *Antilope redunca* (2), ANTYLOPA NAGOR . . . 34

Rogi mierne, księżycowate; połowa ich niższa ukośnie obrączkowana, na końcach gładkie, zbliżone. Ogon mierny, kudłaty. Łzociaki i pękowłosy żadne; na zgięciu przedramienia nagniotek, podnosek mierny, ciemny. Konchy uchowe długie; głowa i szyja żółtawo-białe; grzbiet płowy śniadopurpurowo-pociągnięty; włosy długie, twarde, wolne, rozmaicie powichrzone. Podbródek i spód ciała białe. Ogon długo-włosy, przy nasadzie ciemny, pośrodku płowy, na końcu biały; nogi silne, płowe.

Długość ciała 3' 1" 3", ogona bez włosów 5", z włosami 8", Konch uchowych 6" 3", rogów 9" 3", wysokość przodu ciała 2' 9", tyłu 2' 9".

Mieszka w Abissynii i Senegambii.

(1) Syn. Ant. Nanguer. Ant. Addra Trans. of the Zool. Society, Bennet. p. 13. Vol. 1. pl. 1. Schinz Synop. 2, 426.

(2) Syn. Ant. redunca Pall. Spicil. XII. p. 5. Erxl. Linn. Gmel. Lichtenst. Berl. Mag. VI. p. 170. Nagor Buff. Red. Antilope Penn. Schreb. Tab. 268. figura (zła) Fisch. Syn. p. 464. Add. 431. Rüppel Abyss. Wirbelt Tab. 7, 20.

Antilope Lalandii (1).

Rogi szczupłe prosto-stojące, równo-ległe, od głowy krótsze; sierć długa, ani kędzierzawa, ani połyskowna; grzbiet i boki jasno-siwo-płowiejące, głowa i szyja siwo-płowe, brzuch biały. Łzocięki i pękowłosa żadne. Prażka nad brwiami biała; strona wewnętrzna członków aż do piszczałek biaława, piszczałki śniade. Ogon od konch uchowych dwa razy dłuższy, z wierzchu płowy, pod spodem i na końcu siwy, równymi włosami porośły, z kitą na końcu.

Wysokość przodu 2' 3".

Mieszka gromadnie w górzystych okolicach przyłądku Dobrzej nadziei.

Hamilton Smith uważa ją za samicę poprzedzającego gatunku.

Antilope acuticornis (2).

Rogi trzy-calowe walcowate, gładkie, czarne, zaostrome, średnica ich przy nasadzie wynosi $\frac{3}{8}$ cala, zlekka na zewnątrz i naprzód zgięte. Krawędź czelna przy rogach obszerna i połączona z kością ścienną, która szeroką czworokątną łodką jest zakończona.

Ojczyzną Indye Wschodnie.

Antilope Subulata (3).

Średnica rogów $\frac{3}{8}$ cala; rogi prawie prosto-stojące, walcowate, gładkie $4\frac{1}{2}$ " długie, pośrodku na zewnątrz zgięte, na końcach zlekka do wewnątrz obrócone, w nasadach 1' 2", pośrodku 2" od siebie odległe; kości czelne wyżej niż w po-

(1) Syn. A. Landiana Desm. Mamm. p. 462. Lesson Man. p. 378. Desmoul. Dict. cl. 1. p. 445. Fisch. Synop. 467. Schinz Synop 2, 415.

(2) Syn. Blainv. Journ. de Phys. août. 1818. Isis 1819. t. 12 fig. 3. Desmar. Nouv. Dict. 11. p. 193. 23. Mamm. p. 460, 706. Desmoul. Dict. class. I. p. 446, 20. Hamilt. Smith. Griff. Anim. Kingd. V. 842, 35 i IV. p. 198. c fig. Czaszki.

(3) Syn. Hamilt. Smith Griff. an. Kingd. V. 843, 36. i IV. p. 198. fig. Czaszki.

przedzającym gatunku osadzone; czoło szersze, kości ścienne wąskie.

Ojczyzną Indye Wschodnie.

Antilope grandicornis? (1).

Rogi (proste?) z końcami zakrzywionemi, spłaszczone, na kantach zaokrąglone, łódkowate, pomarszczone, z pręgą na kantach i trzema obrączkami białemi. Podbrodek brodaty.

Długość rogów $2\frac{1}{2}$ stopy mierząc w prostej linii, a po zagięciu zewnętrzném 3 stopy wynosi. Obwód przy nasadzie 15", waga 8 funtów.

Ojczyzna niewiadoma.

Dotąd tylko głowy powyższych trzech gatunków są wiadome, samych zaś zwierząt nieznamy.

P. Dübben ustanowił nowy oddział Antylop pod nazwiskiem *Nesotragus*, odznaczający się głębokimi, pokrzywionemi łzociekami. Jedyny tu policzony gatunek *N. moschatus* wielkości *Antylopy najmniejszej* (*A. spinigera*) odkryty został w Afryce na wyspie Zanzibar. (Archiv. für Natur. 3 H. 1847.)

PODRODZAJ 4. **Tetracerus**, CZWORORÓG.

1512. *Antilope Chikara* (2), ANTYLOPA CZYKARA 101. 35

Rogów na głowie cztery, przednie prosto-stojące, walcowate, krótkie, nagle zastrzone, przy nasadach zbliżone; tylne dłuższe, sztyłowate, gładkie, proste, nieco rozwarte. Konchy uchove trochę podniesione, jajowate. Podnosek i brzegi warg czarne. Członki wysmukłe. Racice czarne. Odzież jednostajnie świetnie kasztanowata; podbrodek, spód szyi,

(1) Syn. An. *grandicornis* Ham. Smith. apud Griff. an. Kingd. V. 812, 5. Empalunga, Empalunga, Empabunga Purch. Pilgr. ? De Bry. Regn. Cong. p. 2. c. fig. in prima parte Jeon. Ind. Orient. P. 11? Fisch. Synop. Add. 433.

(2) Syn. A. *Chikara* Hardwicke Linn. Trans. Vol. XIV. p. 520. Tab. 15. Samiec T. 16. Samica. *Tetrocerus striaticornis* Leach. *Tschikara* Fr. Cuv. Geoff. Mamm. fasc. 14. Vol. IV. Fisch. Synop. p. 471.

spód ciała, wewnętrzne strony członków i ogon pod spodem białawe z przymieszką sierci ruděj. Samica bezroga, ubarwienie ma jaśniejsze.

Długość ciała 2' 9", wysokość przodu 20 $\frac{1}{2}$ ", ogona 5 $\frac{1}{2}$ ", konch uchowych 5".

Gatunek ten pospolity w Indyach, zamieszkuje lasy Bengalu i Oryssy.

1513. *Antilope quadricornis* (2), ANTYLOPA CZWOROROGA. 36

Czaszka 7 cali długa. Rogi wyższe podłużnie przegowane i poprzecznie strychowane, przy nasadach obrączkowane, niższe przed środkową linią oczodołów osadzone, prawie trójboczne, wewnątrz żółtawe, zewnątrz czarne, silne, prostowzniesione 1 $\frac{2}{3}$ " długie, z trzema fałdami przy nasadzie. Odzież śniada, spód ciała siwiejący?

Mieszka na wschodniej stronie rzeki Burampootra w Indyi, w Nepalu.

Gatunek ten wymagający bliższego poznania, polega na opisie czaszki badanej przez P. Blainville. Hamilton Smith dał o nim nieco więcej szczegółową, lecz sprawdzenia potrzebującą wiadomość.

PODRODZAJ 5. **Tragelaphus**, JELENIKOZ.

1514. *Antilope Decula* (1), ANTYLOPA CĘTKOWANA . 37

Rogi prosto-stojące, silne, przy nasadach trójkątne, po środkach zgięte, na końcach zaokrąglone, ku sobie i naprzód podane; kant (carina) przedni krótszy, tylny dłuższy. Odzież śniado-kasztanowata, grzywa grzbietowa i spód ciała czarniawe; pręga po bokach grzbietu biała, trzema lub czterema poprzecznymi białawymi prążkami połączona, po bokach piersi

(1) Syn. Blainv. Journ. de Phys. Août. 1818, Desm. Mamm. 466. Less. Man. p. 381. Nouv. tab. n. 1359. Hamilt. Sm. in Griff. Anim. Kingd. V. p. 845, 38. i IV. p. 256. c. fig. (?) Fisch. Synop. Addenda p. 439. Cervus latipes Fr. Cuv. jest samicą tego gatunku.

(2) Syn. A. Decula Rüppel Abiss. Wirb. Tab. 4. Schinz Synop. 2, 427.

i lędźwi linia z białych cętek utworzona. Ogon prawie kiciasty z wierzchu czerwony, pod spodem biały, na końcu czarniawy; z resztą ubarwienie takie jak u *Antylopy Leśnej* (Ant. Sylvatica).

Długość ciała 4' 7", ogona z włosami 9" 8", rogów 8" 6", konch uchwytów 4", wysokość przodu 2' 3", tyłu 2' 3½".

Mieszka w Abissynii nad jeziorem Dembea.

1515. *Antilope sylvatica* (1), ANTYLOPA LEŚNA . . . 38

Rogi prawie ślimakowate obrączkowane, kantami opatrzone, na końcach gładkie, ostre; ciało z wierzchu śniade, z tyłu biało-cętkowane, pod spodem białe. Włosy na głowie i członkach krótkie, delikatne, na reszcie ciała dłuższe do kozich podobne, na szyi i karku krótką grzywę tworzące.

Długość ciała 5', ogona 3", wysokość przodu 2' 10", tyłu 5', rogów 10".

Mieszka parami w leśnych okolicach południowo-wschodniej Afryki, około przylądka Dobrej nadziei i w ziemi Kafrów.

1516. *Antilope scripta* (2), ANTYLOPA UPSTRZONA . . . 39

Rogi sztydłowate, prosto-stojące, zakręcone. Odzież rude, strychami na krzyż i krągłymi cętkami białymi upstrzona. Członki subtelne; sierć krótka, leżąca z połyskiem. Ogon krótki.

Wielkość Daniela.

Mieszka licznymi stadami w Senegambii, a niekiedy daje się widzieć na przylądku Dobrej nadziei.

1517. *Antylope Phalerata* (3), ANTYLOPA PRĘGOWANA. 40

(1) Syn. A. Sylvatica Sparm. Act. Holm. 1780. T. 7. Linne. Gmel. Thunb. Mém. de Petersb. 111. p. 315. Lichtenst. Berl. Acad. VI. p. 173. Desmar. Lesson. p. 383. Buschbock. Schreb. Tab. 257. B. Fisch. Synop. 472. Forestantilope Penn. Schinz Synop. 2, 428.

(2) Syn. Ant. scripta Pall. Linn. Desm. Less. Desmoul. Ant. Maculata Thunb. Mém. de Petersb. 111. Schreb. Tab. 257. Cuv. et Geoff. Mamm. Vol. IV. Samica VI. Samiec Fisch. Synop. Schinz Synop. 2, 429.

(3) Syn. A. phalarata Ham. Smith. Griff. Anim. Kingd. V. 860, 53. A. Scripta. Desm. Mamm. p. 476, 722. Schinz Synop. 2, 430.

Rogi 3 lub 4-calowe, w tył podane, stożkowate, nieściśnione, bez wydatnych kantów. Czoło szerokie. Podnosek mały, czarny. Ciało rude, przez grzbiet aż do ogona czarna prążka, z obu stron białym strychem obrzeżona, iuna linia biała od środka barków aż do łona ciągnąca się. Pręgi prostopadłe w liczbie dziewięciu, które pomiędzy te dwie linije zachodzą, lecz niższej z nich nieprzecinają, tudzież cętki na udach, twarzy i podskronnikach czysto-białe.

Długość ciała 4', wysokość 2' 4".

Mieszka na polach krzakami zarosłych zachodniej Afryki nad rzeką Kongo.

Antilope Doria.

Z wierzchu płowa z szerokimi poprzecznymi czarnymi pasami, pod spodem bledsza, na zewnętrznych stronach nóg siwo-śniada; mieszkająca w Sierra Leona, której dokładniejszego opisu niemamy, bardzo się zbliża do poprzedzającego gatunku.

(Ant. Doria Ogilby Proceed. IV. p. 121. Lond. und Edinb. Phil Mag. XI. p. 125. Ann. of nat. hist. 1. p. 27. Ant. Zebra Gray. Ant. Zebrata Robert. Echo du monde Savant. 1836. Dict. des Sci. nat. Suppl. 1. p. 267. Schinz Synop. 2, 430. w przypisku i Dod. p. 554.)

1518. *Antilope Strepsiceros* (1), ANTYLOPA KUDU . 41

Rogi ślimakowate zakręcone, bardzo wielkie, kantami opatrzone, nieco pomarszczone. Na ciele poprzeczne pręgi i grzbiet białe. Uda szczupłe. Sierć krótka, gładka; podbródek brodaty. Kolor odzieży rudawo-szary. Samica bezroga.

Długość ciała 4½', wysokość 3', długość rogów przeszło 3'.

Jest to jeden z większych gatunków Antylop, mieszka w przyłdku Dobrej nadziei, pojedynczo lub parami.

(1) Syn. A. *Strepsiceros* Pall. Linn. Forst. Thunb. Mém. de Petersb. Desmoul. Desmar. Lesson. Schreb. Tab. 267. Condoma Buff. Fisch. Synop. p. 472. *Calliope Strepsiceros* Ogilby *Damalis Capensis* Smith. Schinz Synop. 2, 430.

Do tego podrodzaju policzyć należy:

Antilope Euryceros. (Ogilby Proceed. 1836. p. 120.), której znamy tylko rogi białe jak kość słoniowa.

Antilope torticornis. (Hermann Observationes Zoologicae 1. p. 87). Rogi spiralne nieco spłaszczone prawie pomarszczone z kantami niewyraźnymi, długość ich w prostej linii wynosi 23 cale, po zagięciach 26½ cali. Waga 1 funt 13 uncji. Samego zwierzęcia dotąd niepoznano.

PODRODZAJ 6. **Nemorhedus**, LASÓWKA.

1519. *Antilope Sumatrensis* (1), ANTYLOPA SUMATRYJSKA. 42

Rogi walcowate, przy nasadach pomarszczone, w tył podane, zastrzone; podnosek szeroki, czarny. Łzocieki nagim szwem opasane z krągłym otworkiem. Odzież czarna, na szyi grzywa biała. Dolna szczęka i gardziel białe. Sierć gruba. Uszy od ogona krótsze, wąskie, spiczaste; ogon równo-długości włosami porośły.

Długość ciała 4' 6", wysokość 2' 4".

Mieszka w lasach Sumatry.

1520. *Antilope Goral* (2), ANTYLOPA GORAL . . . 43

Rogi krótkie, czarne, spiczaste, zakrzywione, gładkie, przy nasadach o pięciu lub sześciu obrączkach. Oczy wielkie ciemne. Ciało okrągłe. Odzież popielatawo-szara, podgarle białawe. Ogon krótki. U samicy w miejscu rogów, sęczki kosmykami ciemnych włosów zakończone. Konchy uchove

(1) Syn. A. interscapularis Licht. Berl. Mag. VI. p. 165. Raffles Linn. Trans. XII. A. Sumatrensis Desm. Less. Man. p. 380. Fisch. Synop. p. 470. Sumatran Antilope Pennant Salomon Müller Verhand. Fr. Cuv. Geoff. Mammif Hamilt. Smith. Griff. an. Kingd. V.

(2) Syn. Ant. Goral Hardwicke Linn. Trans. XIV. p. 518. t. 14. Bouquetin de Napaul Fred. Cuv. et. Geoffr. Mammif. Vol. IV. A. Duvaucellii Hamilt. Smith. Griff. Anim. Kingd. Varietas Goral Fisch. Synop. 470. et Add. 439. Schinz Synop. 2, 432.

jajowate, prosto-stojące, wewnątrz biało-włosiste; grzbiet nieco wypukły; członki wysmukłe. Racice czarne.

Długość ciała 3' 1", ogona 4", rogów 4½", wysokość 2'.

Mieszka towarzysko w górach Himalajskich.

Antilope Duvaucelii, jest odmianą powyższego gatunku (Proceed. 1844. p. 45.) Pysk ma szczuplejszy, rogi więcej w tył wygięte mniej obrączkowane. Odzież popielato-siwa. Wargi, podbródek i gardziel białe; grzywa na szyi krótka i prosto-stojąca.

1521. *Antilope Thar* (1), ANTYLOPA TAR 44

Rogi słabsze i prostsze niż u *Antylopy Sumatryjskiej*, z końcami ku sobie i nieco naprzód podanymi, obrączkowane, na końcach gładkie. Łzocieki wyraźne. Podnosek szeroki, ogon krótki, spłaszczony, pod spodem nagi. Odzież z włosów twardych leżących złożona; z wierzchu czarna, po bokach płowa, członki blado-płowe, wargi i podbródek szare, grzywa na szyi w pół podniesiona.

Długość ciała 5' 4", wysokość 3' 2".

Mieszka w górzystych okolicach Nepalu. biega i skacze nader szybko.

1522. *Antilope crista* (2), ANTYLOPA KĘDZIERZAWA . 45

Rogi proste, nieco w tył zakrzywione, krótkie, okrągławe, przy nasadach obrączkowane, dalej pomarszczone. Ogon krótki. Konchy uchove owalne, mierne. Ciało całe kudłate, włosy twarde, kędzierzawe, rudawo-popielate. Golenie i zewnętrzne strony konch uchowych rudawo-powleczone; głowa pięknie popielata, około oczu cętka czarna. Ogon krótki, długo-włosy, od ciała ciemniejszy.

Długość ciała 3', wysokość przodu 20", długość rogów 3' 9".

Mieszka w Japonii.

(1) Syn. A. Thar. Proceed. 1834. p. 86. Hodgson.

(2) Syn. A. crista Temm. Fauna Japonica Mamm. Tab. 18. i 19. Less. Nouv. Tab. 11. 1376. Schinz Synop. 2, Suppl. 555.

PODRODZAJ 7. **Oryx**, KOPACZKA.

1523. *Antilope Oryx* (1), ANTYLOPA PAZAN . . . 46

Rogi zupełnie proste, zaostrome, pomarszczone. Odzież szara z pręgą grzbietową czarniawą. Twarz biaława wielą poprzecznymi i podłużnymi prążkami upstrzona. Konchy uchowe zewnątrz śniadawo-czarne; nad oczami plama czarna, nasadę rogów otaczająca w pręgę czelną przedłużona, inna pręga przez oczy przechodząca ciągnie się aż do kąta gęby i łączy się z trzecią, głowę po nad nosem opasującą. Piersi, brzuch i członki białe; pręga od potylicy do nasady ogona pociągnięta, szeroki ukośny pas na łokciu, przedłuża się po bokach ciała i nad udami rozchodzi się w szeroką, czarną plamę, na zgięciach nóg pod kolanami cętka także czarna.

Długość ciała 4' 11", ogona z kitą 2', rogów 3', konch uchowych 7½", wysokość przodu 3' 2", tyłu 3' 1½".

Mieszka małemi stadami lub pojedynczo na przyładku Dobrej nadziei.

1524. *Antilope leucoryx* (2), ANTYLOPA PROSTOROGA. 47

Głowa prawie czworo-boczna, gruba; szyja krótka; ciało otyłe, członki wysmukłe. Rogi na trzy stopy wysokie, wysmukłe, poziome, zakrzywione, ukośnie obrączkowane na końcach gładkie; cętka przy nasadach rogów przez twarz przechodząca, inna zaś przez oczy ku gębie na podskronnikach rozszerzona, czarna; pręga na ramionach poprzeczna ciemna; ud część dolna ruda na nogach w czarną się zmienia. Grzywa krótka i kita ogonowa czarne; reszta ciała mlecznie biała.

Długość ciała 5' 8", ogona 2', rogów 3', wysokość przodu 3' 7".

(1) Syn. *A. Oryx*. Pall. Licht. Thunb. Desm. Lesson Desmoul. *A. beoardica* Pall. Misc. *A. reticornis* Erxl. Egyptian Antilope Pennant *Oryx*. Cuv. Schreb. Tab. 257. Pasan Buff. Gemsboeck Batavis Fisch. Synop. p. 438. i 447. Schinz Synop. 2, 434.

(2) Syn. *Ant. leucoryx* Pall. Licht. Desm. Less. Blainv. Schreb. T. 256. *Gazella reticornis* Pall. Fisch. Syn. 479. i 445. Hamilt. Smith. in Griff. an. Kingd. Licht. Darstell. T. 1. Ehrenb. Symb. Phys. Fr. Cuv. et Geoffr. Mamm. Schinz Synop. 2, 435. Suppl. p. 555.

Mieszka w Sumatrze, Kordofanie i wschodniej Arabii, na wyspie i prowincyi Bahrein, Mekran i w pustyniach Perskich.

Antilope ensicornis. (Ehrenb. Symb. phys. decas 1. tab. 3. Ant. Algazella Rüppell. Abyss. Wirbelt. s. 26. Ant. Tav. s. 435.) jest młodem indywiduum powyższego gatunku.

Antilope gazella (1), ANTYLOPA GAZELLA.

Rogi okrągłe, wysmukłe, zakrzywione, obrączkowane, czarne. Łzocięki wyraźne. Czoło wąskie, głowa długa, szyja krótka. Ciało grube, członki wysmukłe, na potylicy czub z białej krótkiej sierci. Głowa biała na przyczółku, i przy nasadach rogów siwa; pręga nieco ciemniejsza przez oczy przechodzi. Ciało i szyja płowo-popielate.

Długość ciała 5', ogona 1' 7", rogów 3', wysokość do wierzchu głowy 4'.

Mieszka w środkowej Afryce.

Uważać ją należy za odmianę *Antylopy prostroggięj* (A. Leucoryx).

1525. *Antilope Tao* (2), ANTYLOPA TAO 48

Kształty zgrabne. Rogi długie i silne, dziwnie ślimakowato pokręcone i naprzód zgięte. Nos tępy. Szyja długa. Racice krótkie i płaskie. Odzież rdzawo i biało-upstrzona. Nos, skronie, podskronniki, szyja i dolne części nóg szarawe. Barki, grzbiet, boki okolicy krzyżowej czysto-białe, pręga nad i pod każdym okiem czarniawa; inna szeroka od oczu do uszów kąta przechodząca, grzywa i ogonowa kita, białe.

Długość ciała 7', rogów 3' 4".

Mieszka w wewnętrznych częściach północnej Afryki. Niektórzy uważają ją za odmianę, poprzedzającego gatunku.

1526. *Antilope Beisa* (3), ANTYLOPA BEIZA 49

(1) Syn. A. gazella Pallas Linn. Erxl. Lichtenstein Desm. Lesson. Schreb. 257. Lichtenst. Darstell. Fisch. Synop. p. 479. Schinz Synop. 2, 438.

(2) Syn. A. Tao Hamilt. Smith. Griff. Anim. Kingd. V. p. 816. Tao Aegypt. et Judaeis. Dante et Lout Congensibus. Schinz Synop. 2, 435.

(3) Syn. A. Beisa Rüppell. Abyss. Wirbelth. A. Dammah Rüppell. Atl. Schinz Synop. 2, 436.

Rogi długie, okrągłe, cienkie, proste, przy nasadach obrączkowane. Twarz biaława trzema prążkami śniado-ziemistymiznaczona, z pomiędzy tych prążek, jedna od czoła ku krainie nosowej szeroka, lecz między oczami węższa, inna od czoła przez oczy do podskronników, trzecia od krainy uchowej do gardzieli rozciąga się. Tegoż koloru są przepaska od gardzieli na mostek rozchodząca się, która dzieląc się przechodzi na boki piersi i brzucha, tudzież na golenie nóg przednich i koniec kiciastego ogona. Odzież izabelowa, na piersiach i brzuchu biaława; grzywy na karku i grzbiecie rdzawe. Samica różni się od dorosłego samca grzywami, które są koloru głowy.

Długość ciała 6' 1'', ogona 1' 3'', 6'', rogów 2' 9'' 6'', konch uchowych 7'' 2'', wysokość przodu i tyłu 3' 2''.

Mieszka w okolicach Massany nad morzem czerwonym.

Antilope Dammah. Płowa z czołem białym jest odmianą tegoż gatunku. (Kretschm. in Rüppell. Zool. Atl. p. 22.)

1527. *Antilope leptoceros* (1), ANTYLOPA DŁUGOROGA. 50

Rogi u płci obójga długie cienkie, obrączkowane, pochyło-zakrzywione, równo-ległe. Ciało z wierzchu i zewnętrzne strony członków jasno-płowe, spód i boki białe. Ogon krótki z końcem czarnym. Uszy długie wewnątrz białe.

Długość ciała samca 3' 2'', ogona 5'', konch uchowych 6''.

Mieszka w Sennar. Z postaci ma wiele podobieństwa do *Antylopy Arabskiej*, z rogów zaś do *Antylop Pazana i Gazelli*.

1528. *Antilope Addax* (2), ANTYLOPA ADAX . . . 51

Postać ma do Renifera podobną. Rogi prosto-stojące przeszło 2 stopy długie mają na sobie dwa ślimakowate zagięcia, z których dolne jest dalsze, w niższej swęj części

(1) Syn. A. leptoceros Fr. Cuv. Geoff. Mamm. Vol. VIII. Samiec i Samica.

(2) Syn. A. Addax Rüppell. Atl. Tab. 7. Licht. Darstell. T. 1. Ehrenb. Symb. Phys. Den. 1. T. IV. Fisch. Synop. p. 474. Hamilt. Smith. in Griff. Anim. Kingd. A. gibbosa? Savi Schinz Synop. 2, 438.

34—36 nieregularnemi obrączkami są opatrzone, w nasadzie zaś i na końcach gładkie. Odzież krótka, twarda, leżąca, tylko na spodzie karku i na czole dłuższa. Ogon krótki, cienki, z kitą na końcu. Pękowłosa na kolanach żadne. Kolor ciała mlecznie biały. Szyja blado, głowa ciemniej śniadawe, pod oczami przez nos, poprzeczna pręga i cętka przed uszami białe. Czub półkolisty, kasztanowaty. Ogon biały ru-do-zakończony,

Długość ciała 5' 1" 1", ogona 1', rogów 2' 7", wysokość przodu 2' 8", tyłu 2' 11" 6".

Mieszka w Sumatrze i Kordofanie.

Jako odmiany powyższego gatunku uważać należy:

Antilope Suturosa (1). Ciało długie, ciężkie, niskie. Ogon długi, kiciasty. Rogi długie, wielkie, obrączkowane, dwa razy skręcone, na końcach zagięte. Sierć nierówna, tu i ówdzie szwy w odzieży tworząca. Odzież brunatno-popielatawa; spód ciała, natyłki, ogon i nogi białe. Na czole okrągła brunatna cętka i z każdej strony głowy trzy cętki białe.

Długość ciała 4', rogów mierząc w linii prostej 15", ogona z kitą 10" 9", wysokość przodu 2 $\frac{1}{2}$ ', z tyłu 2' 9".

Mieszka w Syrii.

Antilope Tendal. Wielkość konia. Rogi czarne, ślimakowato-owinięte jak u *Antylopy Addax*, lecz większe i grubsze. Odzież ruda, czoło czarne. Nogi przednie czarniawe. Kita ogonowa bardzo długa.

Mieszka w północnej Afryce w puszczy Sinerie; w porze słotnej aż do Ambukol zabiega. (Kretschm. in Rüpp. Zool. Atl. p. 22, 1.)

Antilope Chora. Wielkość konia. Rogi długie, grube, ślimakowato-zwinięte. Samica bezroga. Odzież czarno-siwa; nogi u dołu poprzecznie biało strychowane.

(1) Syn. An. *Suturosa*. Otto Nov. Acta Nat. Curios. XII. 2. p. 521. tab. 48. *Damalis Suturosa* Hamilt Smith. in Griff. Anim. Kingd. V. 878, 3. et IV. p. 350.

Mieszka w górach północnej Afryki (Rüpp. Kretzschm. 1. c. 2.)

1529. *Antilope naso-maculata* (1), ANTYLOPA CĘTKOWANA. 52

Rogi długie, przy nasadach naprzód, na zewnątrz; dalej w większej części długości naprzód i do wewnątrz nachylone, obrączkowane. Odzież ciała z wierzchu śniada, pod spodem biała; czoło świetnie czerwone, na przyczółku wielka poprzeczna, biała pręga. Nogi przednie od kolan białe.

Do *Antilope Ninni* (A. pygarga) bardzo podobna; różni się od niej szczególnie pękowłosami na kolanach, krótszymi nogami, krótszym ogonem, który jest śniady krótko-włosy i bez kity na końcu, a także odzieżą twardszą.

Miejsce mieszkania z pewnością niewiadome, zdaje się pochodzić z Afryki, — znajduje się w Muzeum P. Bullock.

1530. *Antilope Mytilopes* (2), ANTYLOPA WIELKO-KOPYTOWA. 53

Samiec nieznamy. U *Samicy* rogi na stopę długie, walcowate, prawie lirowate, czarne na wielkiej czerwonej cętkie wyrastające, obrączek 13—14 wyraźnych. Konchy uchove 6-calowe. Łzocięki powierzchowne żadne. Między nozdrzami podnosek (rhinarium) szczątkowy, ciemny. Przestrzeń między oczami, gębą, podbródkiem, piersią, brzuchem, tył ciała i uda białe. Poprzeczna pręga nosowa, szyja, barki, i część dolna zadu, płowo-glinkowate; międzyłopatecze i grzbiet siwo-upstrzone. Poniżej kolan małe nagniotki. Pod kopytami fałszywymi plamy ciemno-śniade. Kopyta szerokie, płaskie, okrągłe. Ciało dość otyłe. Cyce 4.

Długość ciała 4' 2", ogona? wysokość 2' 8".

Mieszka w zachodniej Afryce.

(1) Syn. *A. naso maculata* Blainv. Bull. de la soc. philom. 1816. p. 78. Isis 1819. T. 12. fig. 7 i 4. Desm. Nouv. Dict. 11. p. 188. 12. Mamm. p. 456. Lesson Man. p. 374. Fisch. Synop. p. 462. Schinz Synop. 2, 404.

(2) Syn. *A. mytilopes* Hamilt. Smith, in Griffith. Animal. Kingd. V. p. 828. et IV: p. 210. z figurą Czaszki (pod nazwą *A. subgutturosa*) i p. 353. z figurą kopyta.

Niektórzy Naturaliści (Schinz Synop. 2. p. 555.) uważają powyższe dwa gatunki za młode indywidua Antylopy *Addax*.

PODRODZAJ 8. **Aegoceros**, KOZIOROŻEC.

1531. *Antilope leucophaea* (1), ANTYLOPA MODRA . . . 54

Rogi w tył zakrzywione, krągłe, obrączkowane, nieco spłaszczone, długie, niepręgowane, obrączek 20—30. Konchy uchowe długie. Odzież srebrzysto-błękitnawo-siwa; cętka przed oczami, brzuch i zewnętrzne strony członków białe. Grzywa krótka, biała, ku głowie skierowana; skóra czarna, ogon na końcu kiciasty; podbródek nieco brodaty.

Długość ciała 6', rogów 19½".

Ojczyzną przyładek Dobrej nadziei. Dziś bardzo rzadki gatunek.

1532. *Antilope equina* (2), ANTYLOPA KOŃSKA . . . 55

Rogi bardzo wielkie, zakrzywione, przy nasadach nieco pomarszczone, dalej przez dwie trzecie części obrączkowane. Szyja grzywiasta, ciało i członki rudawo białe. Barki, grzbiet, natyłki, członki zewnątrz rdzawe, pomarańczowo-pociągnięte. Boki głowy, środek twarzy i piersi rudawo-czarne. Brwi, twarz przed oczami, podbródek i okolice około kąta pyskowego, tudzież podnosek białe. Grzywa żółtawo-biała z wierzchu brunatno-czerwona, pomarańczowo-obrzeżona. Oczy pomarańczowo-brunatne.

Długość ciała 7' 6", ogona 2' 4½", wysokość przodu 4' 6", tyłu 4' 4½", długość konch uchowych 10½", rogów 2' 3½".

Mieszka w południowej Afryce stadami od 6—12 sztuk. Samice mają rogi mniejsze i same są drobniejszej budowy ciała.

(1) Syn. *A. leucophaea* Pall. Exrl. Thunb. Licht. Cuvier Desmoul. Desmar. Lesson. *A. glauca* Forst. Fisch. Synop. p. 480. i 446. Suppl. Schinz Synop. 2, 440.

(2) Syn. *An. equina* Geoff. Catal. du Mus. Cuv. rég. an. 1. p. 263. Desm. Mamm. Lesson. Man. p. 387. Fisch. Synop. 480. Schinz Synop. 2, 441.

1533. *Antilope nigra* (1), ANTYLOPA CZARNA 56

Rogi obrączkowane, pół-księżycowate. Ciało, członki i ogon całe czarne; głowa biało-cętkowana. Spód ciała i natylki białe. Konchy uchowe rdzawe, na końcach czarne. Ogon kiciasty. Szyja grzywą opatrzona.

Samica rogata, kasztanowato-ruda.

Długość ciała 9', ogona 25", konch uchwowych 10", rogów 3' 1", wysokość przodu 4' 6".

Gatunek rzadki, przebywa w małych stadkach na górach wschodniej części kraju Moszlikat w południowej Afryce.

Gatunki wątpliwe.

Antilope Struteri. Rogi łukowato-zakrzywione od nasady aż do $\frac{2}{3}$ obrączkowane. Odzież popielato-błękitnawa. Grzywa długa czarna, broda długa zaostrowana.

Wielkość konia. Ojczyznę północna Afryka (Trutter Somerville geogr. Ephem. Bouquetin à crinière de l'Afrique Cuv. Reg. An. 1. p. 266. Fisch. Synop. p. 478.)

Antilope barbata. Wielkość Antylopy końskiej. Nos szeroki ciemny; przed oczami pręga czarna. Rogi szablówate, prostsze, mniej obrączkowane. Broda i grzywa długie. Odzież popielato-czerwona. Ogon bez kity. (Hamilt. Smith. Griff. Anim. Kingd. V. p. 813, 6. Fisch. Synop. Add. p. 444. Lesson. Nouv. tab. n. 1388.)

Antilope Lervia. Rogi zakrzywione, zmarszczkowane. Odzież rudawa, potylicy grzywiasta. Wielkość cielęcia. Rogi przeszło na stopę długie. Pękowłosy na kolanach 5-calowe, kędzierzawe. W biegu bardzo rącza.

Mieszka w północnej Afryce. (Pall. Spicill. XII. p. 12.

(1) Syn. *Aegoceros niger*. Ogilby Proceed. 1838. p. 2. Trans. of the Zool. Society 1839. Vol. 2. pars. 3. *Aegoceros Harrisii* Froriep. neue Notizen. B. II. Schinz Synop. 2, 442.

Linn. Syst. nat. et Gmel. 1. p. 182, 2. Cuv. Dict. des sc. nat. 11. p. 234. Fisch. Synop. p. 480. Less. Nouv. tab, n. 1387.)

PODRODZAJ 9. **Damalis** (1), KROWIANKA.

1534. *Antilope bubalis* (2), ANTYLOPA KROWIA . . . 57

Nogi około 13 cali długie, potężne, czarne, przy nasadach prawie stykające się, poprzecznie brózdowane, dalej rozwarte, zakrzywione z końcami krzywymi. Oczy bardzo wysoko-osadzone. Łzocięki wyraźne. Barki bardzo wyniosłe. Krzyże spłaszczone. Odzież krótka, gładka, cała żółtawniada.

Długość ciała 5', ogona 15".

Mieszka w pustyniach północnej Afryki. Zwierz dziki i złośliwy.

(1) Hamilton Smith (Griff. Anim. Kingd. VI i V.) ustanowił osobny rodzaj *Damalis*, któremu nadał następną charakterystykę: Zębów przednich $\frac{6}{8}$, kły $\frac{2}{2}$, trzonowych $\frac{6-6}{6-6}$; Rogi u płci obójga lub tylko u Samców na krawędzi czelnej umieszczone, rozmaicie pogięte; trzony przy nasadach zewnątrz opatrzone wydrążeniem przez otwór pod pochwę kościaną przenikającym; głowa długa; szyja krótka przedłużenia kolczaste (processus spinosi) początkowych pacierzy grzbietu najczęściej wyniosłe. Kuper często zgnieciony. Ciało grube. Członki silne. Ogon zwisły mniej więcej przedłużony. Grzywa i broda wyraźne. Wole mniej więcej doskonałe. Wzrost wielki. Tak nacechowany rodzaj dzieli Hamilton Smith stosownie do obecności lub braku rogów u Samic, tudzież rozmaitego kształtu tychże rogów i innych podrzędnych różnic, na 4 Podrodzaje, mianowicie: *Aerototus* z gatunkami *D. Bubalis*, *D. caama*, *D. Saturosa*, *D. Senegalensis*, *D. lunata*. 2. *Boselaphus* z gatunkami *D. Oreas*, *D. canna*. 3. *Strepsiceros* z gatunkiem *D. Strepsiceros* i 4. *Portax* z gatunkiem *D. Risia*. (*A. picta*).

(2) Syn. A. *bubalis* Pall. Linne. Cuvier Licht. Desmar. Less. Desmoul. Schreb. Tab. 277. B. Geoffr. et Fr. Cuv. Mammif. Vol. V. *Bubalis* Buff Shaw. gen. Zool. t. 184. Fisch. Synop. p. 473. *Damalis bubalis* Ham. Smith.

1535. *Antilope Caama* (1), ANTYLOPA KAAMA . . . 58

Głowa, kark i ciało cynamonowe. Czoło, twarz, wierzch głowy, cętka przy nasadzie konch uchwowych, smuga karkowa i zewnętrzne strony członków powyżej kolan, brunatno-czerwone z szarym połyskiem. Oczy blado-czerwono-pomarańczowe. Rogi przy nasadach proste, nieco zbliżone, silne, czarne, na krawędzi kości czelnych osadzone, na końcach rozchodzące się naprzód, a potem w tył zwrócone, z przodu o 5—6 wydatnych kolankach. Barki mniej wyniosłe jak w gatunku poprzedzającym.

Długość ciała 6' 11", ogona 1' 4½", wysokość przodu 3' 10½". tyłu 3' 6½".

Mieszka w południowej Afryce,

1536. *Antilope lunata* (2), ANTYLOPA SASSAKI . . . 59

Rogi pół-księżycowe, w samym wierzchu głowy osadzone, przy nasadach na zewnątrz i w tył, w końcach do wewnątrz podane, do rogów wołu bardzo podobne. Podskroniki, kark i ciało z kasztanowata purpurowo-szaro-pociągnięte; pręga między nosem i wierzchem głowy brunatno-szara, czarno-brunatno-obrzeżona. Każda noga w górze i na stronie zewnętrznej brunatno-szaro naznaczona. Oczy blado-brunatno-czerwone.

Długość ciała 6' 10", ogona 1' 3½", rogów 1' 1", konch uchwowych 7", wysokość przodu 4', tyłu 3' 6" 6".

Mieszka w Afryce południowej. Bojaźliwa i ostróżna. Afrykanie zowią ją *Sassaki*.

(1) Syn. *A. Caama* Schreb. Goldfuss. Taf. 277. Smith. illustr. Mammal. pl. XXX. Samiec *A. bubalis* Pall. Erxleb. Gmel. Boddaert. *Bubalis Caama* Ogilby. Fisch. Synop. p. 474. i 441. Griff. An. Kingd. Schinz Synop. 2, 443.

(2) Syn. *Acronotus lunatus* Hamilt. Smith. *Bubalus lunatus* Andr. Smith. illustr. Mammal. pl. XXXI. Schinz Synop. 2, 444. Hamilt. Smith. Griff. Anim. Kingd. V. 880, 5. i IV. p. 352. Fisch. Synop. Add. p. 442.

PODRODZAJ 10. **Catoblepas** (1), NIZKOZOR.1537. *Antilope Gnu* (2), ANTYLOPA GNU . . . 60

Głowa czworoboczna, barki zapadnięte, ciało okrągławe; na udach tłuszczowe narośle. Członki wyniosłe i kształtne. Rogi ciemne, szerokie, na szczycie głowy wyrastające, na boki po nad oczy wychodzące, kaczkowatém ostrzem zakończone; twarz włosami szczeciastými zarosnięta; podobnych włosów kosmyki pod każdém okiem zakrywają znajdujące się tam gruczoły. Konchy uchowe krótkie; szczeciny około oczu; na górnych częściach nóg są rzadkie, białe. Grzywa karkowa prosto-stojąca, pośrodku czarna na bokach biała; dolna szczeka opatrzona brodą, od gardzieli aż do nóg przednich włosy fręzłowate ciemno-śniade. Kopyta zaostrome czarno-błękitnawe. Samica mniejsza; Rogi jej przy nasadzie mniej są zbliżone. Odzież z kruchych włosów złożona. Młode zupełnie białe.

Długość ciała $5\frac{1}{2}'$, wysokość przodu $3' 10''$.

Mieszka wielkimi stadami w południowej Afryce. Jest dzika i szkodliwa.

1538. *Antilope Gorgon* (3), ANTYLOPA WIELKA . . . 61

Rogi na wzajem do siebie zbliżone, białe, okrągłe, pro-

(1) Hamilton Smith. (Griff. Anim. Kingd.) wyniósł Podrodzaj mniejszy *Catoblepas* do Rodzajowej godności, nadając mu następane Cechy: Zębów przednich $\frac{2}{8}$, kły $\frac{2}{8}$ trzonowych $\frac{2-2-2}{2-2-2}$. Głowa czworoboczna. Rogi przy nasadzie płaskie i szerokie, blisko krawędzi kości czelnych osadzone, wypukłe; wierchołki haczkowate w dół zakręcone. Podnosek szeroki, nozdrza jak u wołu lecz wewnątrz ruchomą klapką opatrzone. Na podskronnikach gruczolki. Szyja grzywiasta. Podgarle obficie brodate. Wole małe. Oczodoły i wargi szczecią obrosłe. Przyzołek włosistym grzebieniem opatrzony. Ciało i ogon końskie. Członki silne, lecz kształtne. Gatunki *C. Gnu*. *C. taurina*. *C. Gorgon*.

(2) Syn. A. Gnu u wszystkich nowych Autorów Schreb. Tab. 280. Geoffr. et Fr. Cuv. Mamm. Voll. 11. Bos. connochaetes Forst. Gnou. Fisch. Synop. p. 475 i 442. Schinz Synop. 2, 445.

(3) Syn. *Catoblepas Gorgon* Hamilt. Smith. in Griff. Anim. Kingd. V. p. 887. i IV. p. 371. Fisch. Synop. Add. p. 443. Schinz Synop. 2, 446.

sto-stojące, naprzód zgięte, wierzchołkami schodzące się, czarne. Na czole i przczołku nieregularne wklęsłości. Nos i uszy płaskie, czworoboczne. Uszy krótkie. Grzywa karkowa długa, wisząca, po za-międzyłopatcze rozciągająca się. Podbrodek bez brody. Gardziel i wola długimi, czarnymi włosami ozdobione. Ogon czarny, lecz krótszy jak u *Antylopy Byczej* (*A. taurina*). Ciało brudno-popielato-śniade z kasztanowato-popielatą przymieszką i poprzecznymi ciemnymi strychami. Na przednich nogach 4—5 brunatnych, poprzecznych prążek.

Antilope taurina. ANTYLOPA BYCZA.

Twarz, wierzch głowy, grzywa, ogon i środek piersi czarniawe; kark i ciało żółtawo-szare. Potyllica, łopatki i przednie części boków czerwono-brunatnymi pręgami upstrzone. Członki żółto-brunatne; nozdrza klapkami zewnątrz nagimi opatrzone. Ciało z przodu ogrubne, z tyłu wysmukłe. Oczy czerwono-pomarańczowe.

Długość ciała 7' 4", ogona 1' 9", rogów 1' 9½", wysokość przodu 4', tyłu 3' 10", konch uchwowych 7".

Mieszka w Afryce południowej.

Według Andrzeja Smith ma być Samicą poprzedzającego gatunku.

1539. *Antilope bubalina* (1), ANTYLOPA AZYATYCKA. 62

Grzywa na karku. Rogi krótkie, stożkowate, zakrzywione, brózdowane i obrączkowane. Konchy uchwowe obszerne, prosto-stojące. Ciało grube, krótkie, siercią rzadką, kruchą obrosłe. Odzież z wierzchu czarna, na bokach z ciemnopłową siercią pomieszana. Samica bezroga. Cyce 4. Ogon krótki.

Długość ciała 5', ogona 6½", wysokość z przodu 3' 1", konch uchwowych 7¾", rogów 8".

Mieszka na pagórkach Nepalu, rzadko przebywa w sta-

(1) Syn. *A. Bubalina* Hodgson. *Bubaline Antilope* Proceed. 1833. p. 12. *Schinz* Synop. 2, 447.

dach; Samce najczęściej chodzą pojedynczo, wyjąwszy porę parzenia się. Jest to najpospolitszy gatunek w prowincjach górach przyległych, unika zarówno miejsc bardzo wyniosłych jako też i niskich. Mięso ma twarde i niesmaczne.

PODRODZAJ 11. **Portax**, ANTYLOBYK.

1540. *Antilopa picta* (1), ANTYLOPA BIAŁO-NOGA . . . 63

Rogi krótkie, prawie trójkątne, po bokach kości czelnych wyrastające, przy nasadach grube, ku czółowi kantami opatrzone, z przodu u góry zgięte, czarne, 7-calowe. Łzocięki obszerne; podnosek szeroki. Konchy uszowe szerokie wewnątrz czaruemi pręgami ozdobione. Grzywa podniesiona, czarna, do międzyłopatecza rozciąga się. Na podgarlu kosmyk długich włosów spadający na wole. Odzież łupkowato-siwa; nogi ciemniejsze; pęciny często jednym lub więcej białymi pierścieniami naznaczone. Ogon z kitą czarną. Samica mniejsza z czerwonawą popielato-siwa, bezroga.

Długość ciała 4', rogów 7", wysokość przodu 4' 4" tyłu 4'.

Mieszka w Indyach Wschodnich. W mowie Sanskryckiej nazywa się *Risia*.

1541. *Antilope Oreas* (2), ANTYLOPA KUDU . . . 64

Rogi prosto-stojące gładkie, przy nasadach ślimakowato-zwinięte kantem opatrzone. Grzywa krótka. Ciało byczemu podobne; obwód jego przy ramionach przeszło 5 stóp wymierza. Szyja gruba, barki bardzo podniesione. Gardziel na-

(1) Syn. *A. picta* Pall. Gmel. Desm. Less. Desmoul. Schreb. T. 262 i 263. Fr. Cuv. et Geoff. Mammif. Vol. IV. Neelghau Shaw. Gen. Zool. Ant. tragocamelus Pall. *A. albipes* Erxl. *A. leucopus* Forst. *Damalis Risia*. Ham. Smith. in Griff. Anim. Kingd. V. Fisch. Synop. p. 477. i Add. 443. *Tragelaphus hippelaphus*. Ogilb. Lond. Edimb. phil. Mag. *Portax*. *Risia* Hamil. Smith. in Griff. Anim. Kingd.

(2) Syn. *A. Oreas* Pall. Gm. Licht. Desm. Lesson. Cuv. Thunb. Schreb. Tab. 256. *Coudou* Buff. *Boselaphus oreas* Hamilt. Smith. in Griff. An. Kingd. V. Fischer Synop. p. 477. *Damalis oreas* Schinz Synop. 2, 449.

der wydatna. Wole długimi, fręzłowatemi włosami zarosłe, na czole grzebieni z włosów szczeciastych. Krzyże spłaszczone. Ogon na dwie stopy długi, z wielką kitą na końcu. Skóra na ciele czarna. Odzież rudo-śniado-popielata, spód biały.

Długość ciała 9', ogona 18", konch uchowych 8", rogów 2', wysokość z przodu 5', waga 800 funtów.

Największy ten gatunek Antylopy mieszka na przyłądku Dobrej Nadziei i w kraju Kafrów, gdzie go zowią *Poffo*. Przebywa w małych stadkach.

1542. *Antilope Canna* (1), ANTYLOPA KANNA . . . 65

Dorośla mniejsza jest od poprzedzającej i wysmuklejsza; głowę ma krótszą; rogi bez kantu spiralnego lecz z przodu tępo-kątowate, przy wierzchołku jednem skrętem opatrzone i więcej równo-ległe; bardzo gęsto-pomarszczone, po niżej linii twarzowej w tył, na końcach zaś nieco naprzód zakrzywione, u Samca 17", u Samicy 22" długie. Na czole podłużna, czarna pręga. Przedni kąt oka przechodzi w wązki otwór łzocieków, pod którym znajduje się ciemna, kątowata cętka. Barki miernie podniesione; grzywa na karku znajdująca się, naprzód nie jest zwrócona. Odzież ciemno-popielato-śniada. Mostek biały; członki czarniawe.

Mieszka na przyłądku Dobrej Nadziei.

PODRODZAJ 12. **Anoa**, DZICZKA.

1543, *Antilope depressicornis* (2), ANTYLOPA PŁASKO-ROGA. 66

Postać ociężała bawolój nieco podobna; nogi bardzo niskie. Głowa gruba, czoło szerokie; pysk mało wydatny. Rogi w górze mało rozchodzące się krótkie, proste; przy na-

(1) Syn. A. Canna Hamilt. Smith. in Griff. Anim. Kingd. V. p. 882, 7 i IV. p. 198. figura rogów. Schinz Synop. 2, 450.

(2) Syn. A. depressicornis Quoy et Gaimard. Annal. des sc. nat. Vol. 17. p. 423. Astrolabe Zool. T. 26. Less. Nouv. Tabl. n. 1383. Schinz Synop. 2, 451.

sadach płaskie i mniej więcej obrączkowane, dalej coraz szczuplejsze z końcami bardzo ostremi, gładkimi i pięknie czarnymi, u każdego prawie indywiduum i stosownie do wieku cokolwiek odmienne. Konchy uchowe mierne, tępo-zakończony. Łzocięki żadne. Szyja krótka i gruba. Przednie nogi nieco koślawe. Ogon krótki, przy nasadzie zgrubiał z końcem czarnym. Samica ma 4 cyce. Maść odzieży bywa rozmaita: Widziano Samca jasno-brunatnego, barwy ciemniejszej na grzbiecie niż na brzuchu, z nogami czekoladowymi; sierć miał cienką lecz krótką i rzadką; Samica która była większa i grubsza, miała ogon cieńszy, nogi krótsze, wszystkie części ciała czarne i bardzo była podobna do Bawołu; młode zaś indywidua wydarzają się ciemno-brunatne, niekiedy bladsze lub ciemniejsze.

Długość ciała 5' 4", ogona 6", rogów 10", konch uchwyc 6½", wysokość przodu 1' 5" 6", tyłu 2".

Mieszka w lasach Celebes; jest dzika złośliwa i bardzo niebezpieczna, gdyż ostremi rogami silnie ranić jest w stanie.

PODRODZAJ 13. **Rupicapra**, SKAŁOKOZ.

1544. *Antilope Rupicapra* (1), ANTYLOPA CIEMNA . 67

Rogi prosto-stojące, 7—8 cali długie, na końcach raptem w tył haczkowato-zagięte i zaostrome; u Samców dorosłych przy nasadach pomarszczone. Podskronniki i gardziel żółto-białawe, przez oczy poprzeczna, sniada pręga. Odzież latem ruda z czarną przez grzbiet pręga, zimą sniada lub sniado-czarna; nogi ciemniejsze, podogonie białawe. Konchy uchowe wewnątrz żółtawo-białe. Ogon czarny.

Długość ciała 3' 8", ogona 3", wysokość przodu 2' 4", tyłu 2' 5".

(1) Syn. *A. rupicapra* u wszystkich Autorów Schreb. T. 279. *Capra rupicapra* Linn. Chamois Buff. Koza dzika, Skalna. Rzącz. Hist. Nat. p. 223. Auct. p. 319. Antylopa górna Jundzill. Zool. p. 219.

Mieszka w górach środkowej Europy, jako to: Pirenejskich, Karpatach, a także na Kaukazie. W Polsce około Krakowa i w Galicyi dawniej bardzo pospolita, dziś dość rzadka. Mięso jej białe jest i smaczne.

Odmiany:

β . *Pyrenaica* mniejsza, popielato-śniada, podskronniki i tył białawo-żółty. (Hamilt. Smith. Griff. An. Kingd. V. 863. i IV. p. 281.)

γ . *Persica* mniejsza, rogi od nasady haczkowato-zakrzywione; poprzeczna przez oczy pręga bardzo niewyraźna. Sierć gęsta, delikatna, rudawo-żółta. (Hamilt. Smith. tamże.)

PODRODZAJ 14. **Dicranoceros**, WIDŁORÓG.

1545. *Antilope furcifer* (1), ANTYLOPA WIDŁOROGA . 68

Rogi spłaszczone, wewnątrz płaskie, z przodu groszkowate i strychowane, parostek spłaszczony, krzywy; z częścią tylną rogów w tył zakrzywioną widelkę stanowiący. Oczy wielkie, wysoko-osadzone. Nozdrza owcze. Czoło, nos, skronie, szyja, grzbiet i zad rudawo-śniade; wargi, podbródek, gardziel, piersi i brzuch żółtawo-białe. Krzyże i ogon czysto-białe. Członki świetnie glinkowato-żółte.

Długość ciała 4' 10" 8", ogona 7" 3", wysokość przodu 2' 6" 10", tyłu 3' 1", rogów 8—10".

Mieszka małemi gromadkami na dolinach nad Missouri i między skalistemi pagórkami, w Ameryce północnej.

(1) Syn. A. furcifer Richards. fauna Amer. Ant. Americana Harl. faun. p. 250. Antilocapra Americana Ord. Journ. de phys. 1818. Cervus bifurcatus Rafin. A. bifurcata et furcifer. Smith. Linn. Trans. Vol. XIII. pl. 2. Cerf. à bois recourbé; Cervus hamatus Blainv. Nouv. Bull. de la Soc. philom. 1816. Schreb. Goldfuss T. 264. Desm. Mamm. Less. Nouv. Tabl. n. 1380, 1381. Cabri Antilope Pr. Max. Reise. p. 403. Vol. 1. Dicranoceros furcifer. Schinz Synop. 2, 454.

1546. *Antilope palmata* (1), ANTYLOPA ŁOPATKOROGA. 69

Rogi bardzo spłaszczone, z przodu i z tyłu ostre, szerokie, groszkowate i pręgowane, z przedniego brzegu przy nasadzie parostek szeroki, spłaszczony, liściowaty, tępy, z częścią tylną na tył i do wewnątrz podaną, widelkę stanowiący. Linia twarzowa prawie prosta, głowa krótsza niż w gatunku poprzedzającym. Odzież miększa, i więcej wełnista, zewnątrz siwa. Twarz i krzyże nieco białawe. Postać Sarny.

Niewiemy z pewnością Ojczyzny tego gatunku, lecz zdaje się mieszkać w północnej Ameryce.

Antilope Mazama. Rogi niewyraźnie obrączkowane, ostre, zakrzywione. Ciało blado-rudawe; brzuch, członki wewnątrz, piersi i podbródek, żółtawo-białe. Kraina nad oczami i nosem siwa. Ogon krótki, gruby. (Smith. in Linn. Trans XIII. p. 33. Mazama s. Cervus Cornutus Seba Thes 1. p. 69. t. 42. f. 3. Hamilt. Sm. Griff. Anim. Kingd. V. 865, 58.)

Antilope Temamazama. Rogi cienkie u spodu zmarszczkowane, dość prosto-stojące i z sobą schodzące się, na końcach zlekka zgięte $5\frac{1}{2}$ " długie, czarne. Odzież blado-kasztanowata, spód białawy. Ogon prosty 5—6" długi. Wielkość kozła. Mieszka nad rzeką czerwoną w Północnej Ameryce. (Smith, Linn. Trans. XIII, 1. p. 36. Cervus Macatlehichilt in Seba Thes. 1. p. 69. t. 42. f. 4.? Hamilt. Smith. Griff. Anim. Kingd. V. 866, 59.)

Obadwa powyższe gatunki bliższego wymagają poznania i pod wątpieniem do rodzaju Antylop policzone być mogą.

32. Bovina, WOŁY.

Możdzenie rogów paczęści komórkowate. Łzocieki najczęściej żadne.

(1) Syn. An. palmata Smith. in Linn. Trans. XIII. 1. p. 31. Tab. 3. rogi. Hamilt. Smith. in Griff. Anim. Kingd. V. p. 809. Fisch. Synop. Add. 447. Schinz Synop. 2, 454.

RODZAJ VII. (175).

Capra (1), KOZIEŁ.

Zębów przednich $\frac{0}{8}$, dolne krające. W miejscu kłów przedziałka. Trzonowych $\frac{6-6}{6}$, przerwanych, ściśnionych, ukośnych, składanych, trących. Pysk przedłużony bez podnoska. Podbrodek u jednych brodaty u innych bez brody. Łzocięki u wielu gatunków. Rogi czelne, trwałe, rogowe, wydrażone, pochwiaste, pojedyncze, kątownate, poprzecznie pręgowane lub kolankowate, rozmaicie pogięte. Konchy uchowe mierne, zaostrome. Nogi wyraźne, pochodne, dwuracicowe, palce 2, pochodne. Kopytka dwa pochodne i 2 fałszywe małe. Cyce 2 łonowe. Ogon krótki lub bardzo krótki.

Rodzaj ten składający się z gatunków roślinożernych, gromadnych, lubiących miejsca górzyste obu pół-sferzy, bardzo naturalnie daje się podzielić na dwa podrodzaje: t. j. na *Kozły* i *Barany*.

PODRODZAJ 1. *Capra*, KOZIEŁ.

Rogi spłaszczone, kątownate, najczęściej kolankowate, księżycowate. Samce z brodami. Ogon krótki.

G a t u n k i.

1547. *Capra Ibex* (2), KOZIEŁ SKALNY 1

U Samca rogi bardzo silne, grube, zakrzywione, po większej części czworo-kątne, poprzecznie pomarszczone, z przo-

(1) Syn. *Capra* Linn. et al. *Ovis* ejusd. et al. *Aries* et *Stircus* Briss. Musmon et *Tragus* Schrank. *Aegoceros* et *Aegionomus* Pall. *Mazama* et *Oreamnos* Rafin. *Ixalus* Ogilb.

(2) Syn. *Capra Ibex* u wszystkich Autorów, oprócz Pallasa, Jundzill *Zool.* 1, 233. Figury jego podali, Meisner *Museum der Naturgesch. Helveticas* T. 1. Samica i młody Koziołek, a Tab. 5. Stary Samiec w odzieży letniej. Schinz und Brodtmann. *Naturgesch. und Abbildungen der Gatt. der Säugeth.* Tab. 164. 2te Ausgabe. T. 131.

du płaskawe, kolankowate. Broda w zimie gęsta, krótka, latem żadna. Rogi Samicy małe, do rogów domowej kozy podobne, niewyraźnie kolankowate. Odzież latem popielatawosiwa z włosów krótkich, leżących złożona, futro żadne. Odzież zimowa długa, płowo-śniada, futro gęste z dłuższymi włosami pomieszane; broda gęsta, krótka, śniada, podbródek zarasta.

Długość ciała 4' 6", ogona 4½", rogów największych 3' 2", wysokość przodu 2' 5", tyłu 2' 6".

Znajduje się tylko na górze Mont-blanc, i bardzo rzadko w Karpatach; w górach zaś Tyrolskich i Szwajcarskich zupełnie wyniszczony został.

Sundewall przyjmuje w tym gatunku odmianę pod nazwiskiem *Capra Ibx var. Sarda*. Wagner zaś mniema, że egzemplarz, z którego zjął opis pomieniony Autor, był mieszańcem *Kozła Skalnego* (Archiv. für naturg. 3 Heft. 1847.)

1548. *Capra pyrenaica* (1), KOZIEŁ PIRENEJSKI . . . 2

Rogi grube, wielkie, prawie trójkątne, z przodu zaokrąglone, kolankowate w tyle z kantami, pośrodku na zewnątrz, na końcu zaś do wewnątrz skrzywione, rozłożyste. Podbródek Samca w zimie brodaty, broda krótka, gęsta. Odzież z wierzchu i po bokach popielatawo-śniada, boki głowy czarno-śniade; broda, smuga grzbietowa, ogon z wierzchu, przód szyi, nogi przednie i pręga środkowa pod spodem, czarne lub sivo-czarne. Latem odzież jest krótka rudawo-biała. Czoło i nos śniade; podskronniki śniadawo-popielate; przód szyi, piersi i spód ciała czarniawo-siwe, członków zewnętrzne części rudo-śniade.

Długość ciała 5', ogona 8", wysokość przodu 2' 8", tyłu 2' 10", rogów z zakrzywieniem 2' 6", brody 2".

Mieszka w górach Pirenejskich,

(1) Syn. C. pyrenaica Schinz Denkschrift. der Schweizer Naturforsch. Gesellschaft Vol. 11. 1838. Schinz Synop. 2, 457.

1549. *Capra Sibirica* (1), KOZIEL SYBERYJSKI . . . 3

Rogi Samca zakrzywione, na końcach haczkowate, od rogów Kozła Skalnego dłuższe i wysmuklejsze, na końcach okrągławe, z przodu kątowe, poprzecznie pomarszczone, kolankowate, końce spłaszczone, ostre. Na ciele futro bardzo długie, miękkie, gęste, z dłuższymi włosami pomieszane; broda długa, zaostzona, obwisła. Głowa, podbrodek, broda, kark, przód szyi, piersi, linia grzbietowa podłużna, pręga poprzeczna, członki, ogon pod spodem i krzyże, śniade. Tył szyi włosami bardzo długimi, białawymi porośły. Konchy uchowe i podskronniki brudno-białawe, boki ciała izabelowe, ogon pod spodem i po bokach białe, spód ciała śniady.

Długość ciała 4' 1", ogona bez włosów 4½", z włosami 7", wysokość przodu 2' 9", tyłu 2'.

Kozieł ten przebywa w górach Syberyjskich i Songarskich aż do Kamezatkan.

1550. *Capra Pallasii* (2), KOZIEL PALLASA . . . 4

Samiec brodaty, większy, ciało ma przedłużone z odzieżą śniado-kasztanową. Rogi pomarszczone, silniejsze, dłuższe czarniawe, przy nasadzie prawie trójboczne, zewnątrz rozłożyste, półkolisto-zgięte, pośrodku walcowate z wierzchami spłaszczonymi, do góry i wewnątrz zakrzywionymi. Samica bezbroda, szaro-kasztanowata, mniejsza dłuższa, z rogami mniejszemi słabo-łukowatemi.

Długość ciała 4' 3", rogów 2' 3".

Mieszka w górach Kaukazkich. Karmi się ziołami na górach i w ich rozdołach rosnącemi, a w zimie, uzbierane przez

(1) Syn. *C. Sibirica* Pall. *Ibex Alpium Sibiricarum* Pall. *Capra Pallasii* Schinz Thierr. *Naturgeschichte und Abbildungen der Säugethiere von Honegger* 2de Auflage Heft. 25. Tab. 80. Schreb. *Capra Ibex* T. 281. Schinz Synop. 2, 458.

(2) Syn. *Aegoceros Pallasii*, Rouiller *Bullet de Moscou* 1841. p. 910. Tab. XI. Schinz Synop. 2, 459.

pewne ptaki bez wątpienia *Tetrao Caucasica* czyli *Chourta alpina* (1), zapasy traw suchych sobie przyswaja; te zaś Ptaki dla braku innego pożywienia, w gnoju grabieżcy swego szukać go muszą i ztąd w ślady jego chodząc, nieodstępniemi są mu towarzyszami.

Kozieł ten mięso ma bardzo smaczne. Krajowcy skór jego na odzież, a rogów zamiast kielichów używają.

1551. *Capra Walie* (2), KOZIEŁ WALIE 5

Rogi grube, kolankowate, przy nasadach prawie romboidalne. Czoło wydatne, nos spłaszczony; broda mierna. Odzież ziemisto-śniada, pod spodem w części biaława; nogi białawe, przedramię, pięście i nadstopniki przednie, czarniawo-plamiste. Nasada ogona kasztanowato-brunatna, koniec jego czarny. Uszy pod spodem białe, z wierzchu rudawo-brunatne.

Długość ciała 4' 10", ogona bez włosów 3½", z włosami 7", wysokość przodu 2' 8", tyłu 2' 7", rogów zakrzywienie 1' 11", konch uchwyców 4⅓".

Mieszka w Abissynii na najwyższych przez większą część roku śniegami okrytych górach. W prowincjach Symen i Godian, zowią go *Walie*.

1552. *Capra Beden* (3), KOZIEŁ BEDEN 6

Śniady, nogi czarno-śniado i biało upstrzone; Samiec brodaty, rogi ma długie, wysmukłe, pół-koliste, na końcach mocno-zakrzywione, przy nasadach czworo-kątne, pośrodku trój-boczne; wzdłuż grzbietu grzywa. Samica bez brody, z rogami krótszemi, odzież brudno-śniado-żółtawą. Odzież zimowa Samca brunatna, grzywa ciemniejsza. Obwód pyska i większa część dolnej szczęki czarno-brunatne; broda takiejże

(1) *Kuropatwa Olbrzymia* Tyzenh. Ornit. Powszechna T. 3. str. 103.

(2) Syn. C. *Walie* Rüppell Abyssinische Wirbelthiere pl. 5. Schinz Synop. 2, 460.

(3) Syn. *Capra Jaela* Griff. an. Kingd. IV. C. Arabica Mus. vindebonense. C. Nubiana Fisch. Synop. p. 483. Fr. Cuv. i Geoffr. Mammif. V. Gray Spicil. Zool. C. sinaitica Ehrenb. Symb. Phys. Tab. 18. Schinz Synop. 2, 460.

barwy z żółtawą smugą; gardziel biała; na podskronnikach i przed oczami ciemne cętki.

Długość ciała 4' 4" 9", ogona bez włosów 3" 3", z włosami 5" 5", rogów 2' 9", brody 3—6", wysokość przodu 2' 8", tyłu 2' 1" 8".

Mieszka na górze Synai i nad brzegami czerwonego morza. Od Arabów *Beden* nazwany.

1553. *Capra Caucasica* (1), KOZIEŁ KAUKAZKI . . . 7

Samica ma rogi trój-boczne, kolankowate, zakrzywione; na wierzchołkach do wewnątrz zwrócone; brodę mierną. *Samica* bez brody. Samiec dorosły wielkością wyrównywa *Kozłowi Skalnemu*. Rogi ma długie 22' ciemno-śniade, mniej zakrzywione, trójboczne, z przednim brzegiem tępym; kolanka ich są nieregularne, zmarszczki poprzeczne, jednostajne. Odzież z wierzchu ciemno-śniada, pod piersiami biała, linia grzbietowa ciemna. *Samica* ma rogi prawie proste, wysmukłe, krótkie i pomarszczone.

Mieszka w górach Kaukaskich

1554. *Capra Iharal* (2), KOZIEŁ IHARAL 8

Rogi krótkie, zakrzywione, prawie trójboczne, szyja i barki grzywiaste. Odzież łupkowata, na bokach z rdzawą pomieszana; czoło, szyja z tyłu i grzbiet rudo-śniade. Członków przednie części pod kolanami, linia od oka do kąta pyska, cętka na bokach dolnej wargi, tudzież końce ogona i konch uchowych czarne. Nasada ogona, krzyże i obwódki oczne rude. Przód szyi, średnia część spodu ciała i członki wewnątrz, żółtawe z łupkowatą siercią pomieszane.

Długość ciała 4' 4", ogona z włosami 7", wysokość z przodu 2' 6", konch uchowych długość 4 $\frac{1}{2}$ ".

(1) Syn. *Capra caucasica* Schreb. *Aegoceros* Ammon. Pall. Zoogr. Rosso-asiat. 1. Tab. 17 i 18. Hamilt. Smith. Griff. anim. Kingd. V. Fisch. Synop. p. 483. i Addenda 448. Schinz Synop. 2, 462.

(2) Syn. *Capra Iharal* Hodgs. Asiat. resear. Calcutta 1833. XVII. Lond. und. Ediab. Philos. Mag. 1835. Marza. p. 225. *Capra jemlaica*.—*Remas Iharal* Ogilby Sch. 2, 464 Less. Nouv. Tabl. n, 1411.

Mieszka w górach Himalajskich; można go łatwo ugłaskać i łączyć z kozami pospolitemi.

1555. *Capra himalayana* (1), KOZIEŁ HIMALAJSKI . . . 9

Broda mała. Odzież w ogólności ziemisto-brunatna. Rogi nierównie dłuższe, lecz nieco mniej rozłożyste niż u Kozła górnego, na końcach zaś bardziej zeszcuplone i naprzód raptowniej zagięte.

Mieszka w małym Tybecie licznymi stadami. Wełnę ma nader delikatną, i tak obfitą, że jedno indywiduum tego gatunku tyle jej dać może, co trzy Kozy Kaszemirskie.

W górach Nielgherries znajduje się także gatunek dzikiego Kozła z długimi, kolankowatymi około grzbietu zgiętymi rożkami. Długa broda różni się od Kozła Himalajskiego; przebywa w miejscach niedostępnych stadkami od 12 i więcej indywiduów. (Bragin. Proceed. 1841).

1556. *Capra Falconeri* (2), KOZIEŁ FALKONERA . . . 10

Rogi czarne, przy nasadach zbliżone, dalej każdy z nich przybiera kształt łukowaty i tworzy wielkie pół-kole, potem pochyla się w tył i znów na końcach naprzód jest zakrzywiony. Rogi te są silne, z obu stron ściśnione, rogom koz pospolitych podobne; wewnętrzna ich strona jest z początku płaska, dalej wklęsła, zewnętrzna zaś wypukła; tylny ostry kant ma dziesięć ukośnych karbów, a zewnętrzna strona wielą poprzecznymi zmarszczkami pokryta. Każdy róg w zagięciach wymierza 3' 4", konce są od siebie odległe na 2' 3". Odzież krótka z włosów krótkich, gęstych złożona, brudno-biała, śniado-pociągnięta, pod spodem ciała bladsza. Szyja długa grzywą obrosła. Broda długa, czarna. Konchy uchowe krót-

(1) Syn. *C. himalayana* Blyth. Samiec nazywa się w Tybecie *Skyn*, Samica *Dannah*.— Proceed. 1840. p. 81. *Aegoceros Skyn*. Wagn. Schreb. Schinz Synop. 2, p. 463.

(2) Syn. *Aegoceros Falconeri* Münchener gelchrte Anzeigen 1839. IX. p. 4301. Mar. Khur. Vigne Blyth. Proceed. 1411. Schinz Synop. 2, 464.

kie. Ogon krótki, prosty. Czoło, grzywa i nogi tylne brudno-żółte, przednie kasztanowate.

Mieszka w górach Himalajskich.

1557. *Capra aegagrus* (1), KOZIEŁ BEZOAROWY . . . 11

Rogi kantami opatrzone, płaskie, z przodu ostro-kątowe, z tyłu zaokrąglone, poprzecznie obrączkowane, a zład na przednim brzegu faliste, trzy stopy długie. Przód głowy czarny, broda śniada; odzież na ciele śniada i popielata, według pór roku odmienna. Samica ma rogi krótkie lub żadne.

Większy od *domowego* lecz mniejszy od *skalnego Kozła*.

Mieszka od Kaukazu aż do gór himalajskich; według wszelkiego podobieństwa jest pierwotnym szczepem *Kozła domowego*. Nazywa się *Kozłem Bezoarowym* zład, że w kiszkiach jego znajdują się kamieniste zlepki *bezoarem* (lapis bezoar) zwane, którym niegdyś przypisywano własności lekarskie.

1558. *Capra hircus* (2), KOZIEŁ DOMOWY 12

Rogi z kantami, łukowate. Maść rozmaita. Konchy uchove małe, prosto-stojące; odzież długa. Zwierzę wszystkim znajome; mieszka wszędzie i wiele wyradza odmian; takimi są następujące:

a.) *Ecornis. Bezrogi*. Rogi żadne; konchy uchove proste, lejkowate, przyczołek zupełnie prosty. Odzież długa, jedwabista. (C. aeg. acera Desmar. Mamm. p. 483. C. hircus ecornis Schreb. Säug. t. 287. B. Chevres sans Cornes Fr. Cuv. et Geoff. St. Hil. Mamm.)

Mieszka w Hiszpanii.

b.) *Laniger. Kaszemirski*. Rogi proste, spiralne, rozchodzące się. Konchy uchove szerokie, zwisłe. Włosy dłuższe są proste, wełniste zaś bardzo delikatne, siwe. (C. Aeg. la-

(1) Syn. C. aegagrus Gmel. Schreb. Säug. T. 282. Pall. Cuv. Menag. du Mus? Ger. Cuvier Regne Animal; Fr. Cuv. Erxl. Fischer. Synop. Hamilt. Smith. Griff. Anim. Kingd. V. Schinz. Synop. 2, 465.

(2) Syn. Capra hircus u wszystkich Autorów.

nigera Desm. l. c. Chèvre de Cachemire Fr. Cuv. et Geoff. Mamm. fasc. 6. Desmoul. Dict. class. III. p. 578.)

Odzież biała, czarno-cętkowana. Samiec niema tej odrażającej woni, którą wydają Kozły domowe.

Mieszka w Kaszimirze, z wełny jego najdelikatniejsze materje się wyrabiają.

c.) *Reversus. Krótkorogi.* Rogi proste na końcach zakrzywione. Odzież krótka, jeleniasta. Wielkość młodego *Kozła domowego*; rogi zaledwo na palec długie. (*Capra reversa* Linn. Syst. Nat. 12, 1, p. 95, 6. Erxl. Syst. p. 267, 5. Desmar. l. c.—*Ibex parvus americanus* Briss. Reg. an. Petite chèvre à cornes droites et recourbées à la pointe Buff. hist. nat. XII. p. 154. Bouc de Juida Ejusd. t. 21.)

Mieszka w Królestwie Juiddach w Afryce.

d.) *Thibetanus. Tybetański.* Rogi płaskie rozłożyste, na boki zgięte, spiralne; konchy uchowe wiszące, jajowate. Włosy bardzo długie, kosmykowate. Przyczołek prosty. Odzież powiększłej części śniada, włosy dłuższe, najczęściej na końcach z połyskiem złocistym; wełna bardzo delikatna, rzadka, czarniawa. Rogi Samicy cienkie, poprzecznie obrączkowane, zakrzywione. (Desm. l. c. p. 484. T. Chèvre de Thibet. Fr. Cuv. et Geoff. Mamm.)

Ojczyzną Tybet.

e.) *Angorensis. Angorski.* Rogi mniejsze, zakręcone na boki rozchodzące się. Konchy uchowe płaskie, zwiste. Odzież bardzo długa, nadzwyczaj miękka, jedwabiowi w delikatności nieustępująca, kędzierzawa, śnieżno-biała. Ciało krótsze, nogi dłuższe. Wełna tych Kóz do najdelikatniejszych wyrobów używana bywa i bardzo drogo się płaci. (*C. angorensis* Linn. Briss. Hir. angorensis Erxl. C. Aegagr. angorensis Gmel. C. angolensis Hasselque.)

Wychowuje się w małej Azji koło Angory.

f.) *Indicus. Indyjski.* Rogi żółtawe, na zewnątrz podane kątowne, potrójnie śrubowate. Konchy uchowe małe, proste. Odzież długa, kędzierzawa biała. Samica ma rogi krót-

kie, zakrzywione, na dół zgięte. Twarz i nogi żółtawo-białe. (Domestic Goat. Indian variety. Hamilt. Smith. in Griff. Anim. V. p. 307. Fisch. Synop. Add. p. 448.)

g.) *Aegyptiacus*. *Egipski*. Tu wyradzają się cztery pododmiany:

1.) Z rogami spłaszczonymi prawie śrubowatymi, uszami małymi, wiszącymi. Odzież długą najczęściej śniadą.

2.) Z rogami wyraźnie śrubowatymi, uszami dłuższymi od głowy; odzież gęstą, równą, śniadą.

3.) Z rogami małymi, lub wcale bez rogów. Uszami bardzo długimi i bardzo szerokimi, odzież długą, najczęściej rudawo-śniadą.

4.) Bez rogów, z przyczołkiem szczególnie wyniosłym, nosem krótkim, członkami wysokimi, odzież twardą, rudawo-śniadą; Samica ma cyce bardzo wielkie, obwisłe. (Domestic Goat. Egyptian. breeds. Hamilt. Smith. in Griff. Anim. Kingd. IV. p. 308.)

h.) *Mambrius*. *Długouchy*. Rogi małe, leżące. Konchy wiszące, bardzo długie; od zwyczajnego Kozła nieco większy. Odzież płowa. (*Capra mambrica* Linn. *C. Aeg. mambrica* Gmel. Desmar. *C. syriaca* Briss. Syrian goat. Penn.)

Mieszka w Syrii.

i.) *Arietinus*. *Barani*. Rogi małe, śrubowate. Konchy uchwowe bardzo wielkie, wiszące. Przyczołek dość wypukły. Odzież ciała jedwabista. (*C. aeg. arietina* Desmar. Mamm. p. 483. *K. Chèvre de Nepaul* Fr. Cuv. et Geoff. Mamm. fasc. 18). Ciało wysmukłe, członki wyniosłe. Maść ciemno-siwa, pysk, podbródek i uszy zewnątrz białe.

Mieszka w Nepal.

k.) *Depressus*. *Płaski*. Rogi spłaszczone, krzywe, bardzo małe, na czaszce leżące. Wielkość zwyczajnego Kozła. Włosy długie, wiszące. Rogi trój-kątne, księżycowate, grube, ledwo na palec długie. (*C. depressa* Linn. *C. aeg. depressa* Gmel. Desmar. *C. parva americana* Briss. *Bouc d'Afrique*, *Chèvre naine* Buff.)

Mieszka w Afryce. — w Ameryce w domach się wychowuje.

l.) *Jamaicensis. Jamajski.* Rogi kolankowate, na grzbiet nachylone. (Bastard Ibex Brawn Jam. p. 488.

Ojczyzną Jamajka.

m.) *Capricornus. Koziorogi.* Rogi krótkie, na końcach naprzód podane, po bokach obrączkowane. (Erxl. p. 364. *Capra capriarnus* Meyer. *Capriorne* Buff.)

n.) *Persicus. Perski.* Rogi jak u *Kozła Bezoarowego* lecz mniejsze. Odzież długa, twarda, popielata, na końcach ruda; między rogami czub obszerny, naprzód zwrócony. Konchy uchowe małe, proste. (Domestic Goat Persian breed. Hamilt. Smith. Griff. an. Kingd. V. p. 306. Fisch. Synop. Add. p. 448.)

1559. *Capra Jemlahica* (1), KOZIEŁ SĘKOROGI . . . 13

Samiec prawie tak wielki jak Kozieł górny. Rogi ukośnie na kości czelonej w największej jej części osadzone, przy nasadach prawie schodzące się $4\frac{1}{4}$ cala szerokie, spłaszczone, prawie płaskie, 9 calowe, popielato-cieliste, na zewnątrz nachylone, potem nagle zwężone i wewnątrz zwrócone, na brzegu przed nim 7 małemi sęczkami opatrzone, z których liczne poprzeczne marszczki do tylnej części rogu się rozchodzą. Linia twarzowa prawie prosta, na grzbiecie pręga żadna. Konchy uchowe małe, wąskie, na końcach zaokrąglone. Broda żadna. Boki głowy i całe ciało obfitą, długą, brudno-izabelową odzieżą pokryte. Oczy małe; włosy na twarzy i nogach krótkie. Ogon bardzo krótki. Członki silne.

Mieszka w górach Jemlah należących do pasma gór himalajskich, na wschód rzeki *Buramputer*.

1560. *Capra hyloeria* (2), KOZIEŁ KRÓTKO-OGONOWY. . . 14

(1) Syn. Aeg. Cossus. Blainv. Bull. de sc. par la soc. philom. 1816. C. Jemlahica Ham. Sm. Griff. Anim. Kingd. z piękną ryciną V. 872, 5. Fisch. Synop. Add. p. 449. Wagn. Schreb. T. 291. E *Capra tubericornis* Schinz Synop. 2, 467.

(2) Syn. *Kemus hyloerius* Ogilby !Jungle-Schaf Proceed. Less. Nouv. Tab. n. 1412. Schinz Synop. 2, p. 468.

Mniejszy od *Kozła Iharał*. Rogi ma proste, w tył łukowato-zgięte, nieco spłaszczone, czarne, drobno-obraczkowane, konchy uchowe mierne. Ogon bardzo krótki. Odzież gruba, krótka i kędzierzawa.

Mieszka w górach Malaboru.

1561. *Capra lanigera* (1), KOZIEL WELNISTY 15

Rogi krótkie zgrubiałe, okrągłe, zastrzone, słabo zakrzywione, gładkie, przy nasadach dwie lub trzy obrączki. Ciało włosami długimi, prostymi, bardzo gęstymi, żółtawymi okryte. Dorosły wielkością sporęj Owcy wyrównywa, nos ma Owczy, przyczółek prawie prosty, rzęsy oczne białe. Ogon krótki. Budowa ciała bardzo silna; pod długą, miękką odzieżą, wyrasta obficie najdelikatniejsza biała wełna. Racice czarne.

Mieszka w skalistych górach Ameryki.

1562. *Capra nubiana* (2), KOZIEL NUBIJSKI 16

Rogi długie, wysmukłe, wewnątrz ściśnione, z przodu okrągławe o 12—13 kolankach. Od *Kozła Skalnego* wysmuklejszy i lżejszy. Rogi $2\frac{1}{2}$ stop długie. Odzież płowo-siwa ze śniadą pomieszana; dolna część barek, boków i nóg przednich z przodu śniada; nogi tylne, pęciny, oraz cętki na pięściach i ostrogach białe; linia grzbietowa i ogon czarniawe. Broda czarna.

Mieszka w Nubii, Arabii.

1563. *Capra Jaela* (3), KOZIEL JAAL 17

-
- (1) Syn. *C. montana* Harl. fauna Amer. p. 258. Ord. Journ. of Philad. Vol. 1. p. 1. 1816. *Rupicapra Americana* Blainv. *Antilocapra Americana* Blainv. *Mazama Sericea* Rafinesque. *Antilope lanigera* Ham. Smith. in Linnean. Trans. 1822. Rocky mountain Goat. Richardson fauna z figurą. *Capra Columbiana?* Fisch. Synop. 487. Add. 449. Schinz Synop. 2, 468.
- (2) Syn. *C. nubiana* Fr. Cuv. et Geoff. Mamm. fasc. 50. *C. Arabica* Mus. Vindob. Fisch. Synop. p. 483.
- (3) Hamilt. Smith. apud Griff. Anim. Kingd. V. p. 869. 2. i IV. p. 301. z figurą. *Jaela* Chald. *Jaal*. Arab. *Akko Deuteronomiae?* Fisch. Synop. Add. p. 448.

Samiec od poprzedzającego gatunku z przodu cokolwiek wyższy. Rogi 3-stopowe koloru brudno-rogowego, prawie prostopadłe w pół-kole zgięte, prawie trójkątne, z przodu zaokrąglone, o 23 wydatnych nieregularnych kolankach, z których znajdujące się przy nasadach, są mniejsze. Broda krótka, gardziel i piersi długimi włosami pokryte. Ciało brudno-śniado-żółtawe, linia grzbietowa czarniawa.

Mieszka w górach Abissynii, wyższego Egiptu, Sinai, a według wszelkiego podobieństwa i w Persyi.

1564. *Capra hispanica* (1), KOZIEŁ HISZPAŃSKI . . . 18

Wielkością i stosunkami ciała podobny jest Kozłowi *Beden* (*Capra Sinaica*). Sierć na nim krótka bez wełny, na grzbiecie i na bokach ciemno-brunatno-żółta, pod brzuchem i na wewnętrznej stronie nóg, biała. Pojedynczy włos od wierzchołka jest brunatny, od środka w całej niższej połowie popielaty. Głowa jaśniejszego niż wierzch ciała koloru, wyjąwszy na twarzy i z tyłu, gdzie jest czarna z białymi centkami; za każdym uchem znajduje się biaława plamka. Czarna plama na tyle głowy przedłuża się w mniej więcej wyraźną pręgę idącą wzdłuż grzbietu aż do ogona, który jest mały; kończy się wiązką włosów głębokiej czarności. Tylko samiec ma krótką, równo-ściętą brodę, która mało co góruje, tworząc raczej plamę czarną kształtu trapeza. Nogi po stronie zewnętrznej są aż do racic lśniaco-czarne, a ten kolor zachodzi od przodu aż na piersi, od tyłu przechodzi w czarny pasek, brunatny grzbiet od białego podbrzusza oddzielający.

Rogi są wielkie i grube, u podstawy zupełnie zbliżone; trój-kanciaste, kantem siecznym skierowane do wewnątrz i mają 12 do 14 poprzecznych wyłęczystości, które u starszych indywidualów prawie się całkiem spływają, ale bardzo wyraźnie poodłączane są od siebie u młodych. Rogi wznoszą

(1) Syn. *Capra hispanica* Schimper.—Froriep Notiz. nr. 136. Comptes rendus. n. 10. 1848. Opis niniejszego gatunku wyjęty został z Biblioteki Warszawskiej za Maj 1849. r. str. 408.

się nad czoło prosto i prawie równolegle do siebie, ale potem nagle zakrzywiają się od siebie, tworząc łuk nachlony nieco do poziomu, poczem opisawszy pół spiralnego zakrętu wracają do swojej osi. Rogi nie są tak ciężkie jak *Kozła pirenejskiego*, ale ten sam kolor mają. Samica jest daleko mniejsza od Samca, niema u niej żadnego śladu brody, a rogi tylko małe, nieco spłaszczone.

Kozieł ten przywieziony został w r. 1847. przez P. Schimpéra Konserwatora Muzeum Zoologicznego w Strasburgu z Andaluzji z okolic Sierra Nevada i Sierra de Ronda, gdzie go zowią *Capra montes albo montesa*.

PODRODZAJ 2. *Ovis*, OWCA.

Rogi ślimakowate w tył i naprzód zgięte. *Przyczółek* wyniosły, łukowaty. *Broda* żadna.

G a t u n k i.

1565. *Capra Polii* (1), OWCA PAMIRA 19

Rogi bardzo wielkie trójboczne, wąskie i bardzo wysokie, z przednimi kątami równymi; zewnątrz spiralnie skręcone i tak długie jak największe rogi domowych Baranów, poprzecznie brózdowane, blade. Samego zwierzęcia dotąd nieopisano; ma wyrównywać wielkością *Owcy Ammon*.

Jest bardzo dzika, mieszka wielkimi trzodami w Azji środkowej na wyniosłych równinach *Pamir* zwanych.

1566. *Capra montana* (2), OWCA GÓRNA 20

Rogi bardzo wielkie trój-boczne, bardzo grube i często między kątami niby nabrzmiące, ku końcom nieco spłaszczo-

(1) Syn. *Ovis Polii* Blyth. Proceed. 1840. p. 77. Schinz Synop. 2, 469.

(2) Syn. *O. montana* Geoff. Ann. du Mus. 11. p. 351. tab. 60. Schreb. tab. 295. B. Desm. Mamm. Less. Man. Isid. Geoffr. Dict. class. XI. *Ovis Ammon* Harlan fauna Amer. p. 259. Fisch. Synop. p. 488. Schinz Synop. 2, 469.

ne, poprzecznie brózdowane, na dół i na przód równo-legło zagięte, konce na boki rozchodzące się.

Wzrostem *Jeleniowi pospolitemu* prawie wyrównywa, odzież ma bladą-szaro-płową, cętki na twarzy, piersiach i członkach sniade. Ogon najkrótszy z obwódką białawą.

Długość ciała 5', ogona 4".

Mieszka w Północnej Ameryce.

1567. *Capra Ammon* (1), OWCA AMMON 21

Rogi sniade księżycowato-zwinięte, tępo trój-boczne; konce na zewnątrz zgięte, ściśnione. *Odzież letnia*: Głowa przez nos aż do czoła, poza uszami i wzdłuż tyłu szyi, tudzież grzbiet brudno-białe; boki ciała i brzucha kasztanowato-brunatne, uda tylne są równie brunatne, jakowa maść aż na drugą stronę przez krzyże ciągnie się i otacza brudno-białe pole, które tył, odchodek i ogon zajmuje, ztamtąd zaś na tylne uda przechodzi, środek brzucha także kasztanowato-brunatny; wszystkie cztery nogi od spodu aż do kolan białe, boki szyi i piersi brunatne; gardziel i kraina gębna białe. Zimą wszystkie części są więcej białe, tylko na ogonie znajduje się wązka brunatna obrączka.

Przebywa małemi trzodkami w górach Altajskich i w Syberyi.

1568. *Capra nivicola* (2), OWCA ŚNIEŻNA 22

Rogi trójboczne, do rógów Owcy *Pamiry* i *górnjej* nieco podobne, a raczej między niemi środek trzymające, konce ich dłuższe są niż u *Owcy górnej*, a przy nasadach grubsze i więcej niż u *Pamiry* przedłużone, od obu zaś powyższych mniejsze. *Odzież zimowa* Sarniej podobna, krucha, zaledwo 3" długa, na grzbiecie żółtawo-brunatna, na brzuchu nieco

(1) Syn. *Capra Ammon*. Linn. Erxleb. Schreb. Tab. 288. *Aegoceros Argali* Zoogr. 1. p. 224. *Argali de Siberie* Cuv. reg. An. 1. Fisch. Synop. Mamm. p. 487. Hamilt. Smith. in Griff. Anim. Kingd. Schinz Synop. 2, 470.

(2) Syn. *O. nivicola* Eschscholz Atlas. Le Moufflon de Kamtschatka, Schinz Synop. Mamm. 2, 471. Less. Nouv. Tab. n. 1436.

jaśniejsza, na szyi i głowie rudo-żółtawa, między temi włosami znajduje się cienka wełna. Nogi pokryte są bardzo krótką siercią, na przedniej stronie rdzawe, na tylnej żółtawoszare; kolana także żółtawoszare i od ciemniejszej dolnej części wyraźnie odznaczone. Cała tylna strona tylnych ud i okolica podogonowa, żółtawo-białe; ogon bez brunatnej prążki. Racice czarne. Na wyższej części ud przednich, włosy bardzo długie i wiszące.

Długość ciała 5', wysokość 2' 3".

Mieszka na pół-wyspie Kameczatki.

1569. *Capra californiana* (1), OWCA KALIFORNIJSKA. 23

Rogi grube, trój-boczne, na końcach ściśnione, poprzecznie brózdowane. Zakrzywienie nachyla się na zewnątrz lecz nie naprzód; końce rogów także na zewnątrz są podane. Odzież blado-rudawo-pociągnięta. Wzrostem *Owcy Ammona* równa lub nieco od niej mniejsza; ogon ma krótszy i bez ciemniejszej obwódki.

Długość ciała 5' 10", ogona 18", wysokość przodu 2' 8".

Ojczyznę Kalifornia.

Blasius uważa *Owce śnieżną* i *Kalifornijską* za jedno z *Owca górną*.

1570. *Capra Nahoor* (2), OWCA NAHOR 24

Rogi grube, prawie walcowate, w górze więcej spłaszczony, mocno na zewnątrz końcami w tył zgiętymi skrzycone; poprzeczne brózdki niewyraźne. Wielkość sporęj domowej *Owcy*. Odzież dorosłej ciemno-brunatno-szara, u młodych z płowemi końcami sierci. Ogon krótki, kiciasty.

Długość ciała 4', ogona 4' bez włosów, z włosami 7".

Mieszka w Tybecie.

(1) Syn. *O. californiana* Douglas. *O. californiana* Blyth. Proceed. 1840. p. 65. Schinz Synop. 2, 472. *O. Pygargus* Fisch. Synop. Add. p. 430. Less. Nouv. Tab. n. 1437.

(2) Syn. *O. Nahoor*. Hodgs. The Nahoor or hervati, and Sua of Tibet. Proceed. 1840. p. 66. Schinz Synop 2, 472. Less. Nouv. Tabl. n. 1433.

1571. *Capra Burrhel* (1), OWCA BUREL 25

Rogi grube, prawie walcowate w górze wypuklejsze. Odzież dłuższa i grubsza niż w gatunku poprzedzającym, wełna też mniej obfita. Maść ciemno-kasztanowato-brunatna; cętki które u wszystkich dzikich owiec znajdują się, czarne są i wyraźne; ogon bardzo mały nieco kiciasty. Samica niezajoma.

Długość ciała 4' 4", wysokość przodu 2' 8".

Mieszka w najwyższych niedostępnych okolicach gór Himalajskich, wyżej niż Owca Nahoor; skacze lekko i zręcznie.

1572. *Capra Gmelini* (2), OWCA GMELINA 26

Rogi trójboczne, silne, poprzecznie gęsto brózdowane, łukowato w tył zagięte, końcami naprzód skierowane, koloru bladego. Włosy bardzo krótkie świetnie kasztanowato-płowe z cętkami bardzo niewyraźnymi. Smuga z dłuższych czarnych włosów utworzona rozciąga się na piersi, a u pści obójgu widać na przednich nogach ślady włosów dłuższych jak u Owcy grzywiastej (*C. tragelaphus*). Ogon krótki i bardzo cienki.

Wielkość Owcy domowej. Długość ciała 5', ogona 4", rogów 20".

Mieszka w górach Armenii i Zachodniej Persyi.

1573. *Capra Vignei* (3), OWCA DŁUGO-NOGA 27

Do Owcy Sardyjskiej (*C. musimon*) bardzo podobna, wielkością zaś dużemu *Danielowi* wyrównywa; członki ma bardzo długie; rogi silne, ściśnione i prawie trój-boczne, kąty przednie równe, księżycowato lecz niespiralnie zagięte i poprzecznie brózdowane, blade. Odzież rudo-brunatna, twarz i członki sinawo-czarne. Brzuch i obrączki powyżej racic, bia-

(1) Syn. O. *Burrhel*. Blyth. Proceed. 1840. p. 67. Schinz Synop. 2, 473. Less. Nouv. Tabl. n. 1434.

(2) Syn. O. *Gmelini* Blyth. Proceed. 1840. p. 78. The Armenian Sheep. Schinz Synop. 2, 474. Less. Nouv. Tabl. n. 1431.

(3) Syn. O. *Vignei* Blyth. Proceed. 1840. p. 78. The Sha of little Tibet. Roch. w Chorazanie. Schinz Synop. 2, 474. Less. Nouv. Tabl. n. 1438.

łe, linia poboczna tudzież nogi i powtórna na nich obrączka czarna, przód nóg biały; koniec ogona czarny, równie jak i smuga utworzona z włosów od środka szyi aż do piersi ciągnących się.

Mieszka w małym Tybecie. Podczas zimy schodzi licznymi stadami z gór himalajskich ku źródłom Indu.

1574. *Capra Musimon* (1), OWCA SARDYŃSKA . . . 28

Rogi ściśnione, księżycowato-zgięte, poprzecznie brózdowane, blade, przy nasadach trój-boczne; kąt wewnętrzny nieco wydatny. Wielkość małej domowej Owcy. Ogon krótki i więcej kudłaty. Odzież śniada lub wątrobiasto-popielata, twarz i członki tu i ówdzie białawe; pręga grzbietowa i boczna ciemne, szyja często czarniawa; gardziel prawie grzywiasta. *Samica* zwykle bezroga, mniejsza.

Długość ciała 3' 4", ogona 3 $\frac{1}{2}$ ", wysokość przodu 2' 3".

Mieszka w Sardynii, Korsyce i Hiszpanii. Ma się także znajdować w Grecyi i na wyspach Archipelagu.

1575. *Capra Ophion* (2), OWCA CYPRYJSKA . . . 29

Do *Owcy Sardyńskiej* bardzo podobna. Rogi jej są o trzech płaszczyznach, przy nasadach bardzo zbliżone; około połowy łukowato naprzód zakrzywione, dalej na dół i do wewnątrz, na końcach zaś znów do góry zagięte, w górnej i średniej częściach obrączkowane. Odzież cienka, kręcąca się, wełnista, białawo-szara; dłuższe włosy są grube i także się kręcą. Głowa żółtawo-brunatna z białą przymieszką. Okolica oczna, pręga przez nos, koniec pyska, podbródek, uszy i mała cętka na przodzie szyi brunatno-białe; szyja żółto-brunatna z białą i brunatną przymieszką, takiejże maści jest średnia część boków ciała. Ramiona, uda, przednie i tylne nogi i zad, żółtawo-szaro-brunatne, czarną siercią przyćmio-

(1) *Syn. O. musimon* Schreb. Tab. 286. le Moufflon de Sardaigne et de Corse. Fisch. Synop. Add. p. 450. Schinz Synop. 2, 475.

(2) *Syn. O. ophion* Blyth. Proceed. 1840. p. 78. Brandt und Ratzeburg Med. Zool. Ovis cyprius Blasius. Less. Nouv. Tabl. n. 1427. Schinz Synop. 2, 476.

ne; piersi, brzuch, wewnętrzne strony tylnych nóg i ud, tudzież spodnia strona ogona, brunatnawo-białe. Na piersiach i u spodu ud przednich podłużna czarno-brunatna pręga. Wierzch ogona czarno-brunatny.

Długość ciała 3' 8", ogona 3½".

Mieszka na wyspie Cyprze, a może w innych krainach wschodu.

1576. *Capra Aries*, OWCA DOMOWA 30

Rogi spłaszczone, księżycowate. Ciało wełną okryte.

Kształt rogów, wielkość, maść, wełna tych owiec, jak i wszystkich innych zwierząt domowych, według klimatu, utrzymania i sposobu życia bardzo są rozmaite. Główniejsze odmiany jakie ztąd wynikają, są następujące:

a.) *A. hispanicus*. O. *Merynos*.

Rogata, rogi Samców silne, szerokie, jednakowo od głowy odstające, dwukrotnie śrubowato-zwinięte, końcami wydatnie do góry zachylone. Samce niekiedy bezrogię. Wełna gęsta, delikatna, zawsze w jednostajne kędziory wijąca się.

(Linn. Amoen. Ac. IV. p. 174. Desmar. Mamm. p. 491. G.)

Tu mieszczą się jeszcze niektóre pododmiany według lepszej i obfitszej wełny. Owca ta początkowie pochodzi z Hiszpanii, dziś pielęgnowuje się w wielu umiarkowanych krajach Europy.

b.) *Aries anglicus*. OWCA ANGIELSKA.

Bezroga. Ogon i moszny do kolan prawie wiszące.

(Erxl. p. 246. a. Gmel. p. 197. a. Desmar. l. c. II. O. anglicana Linn. Amoen. Acad. IV. p. 174.)

W Anglii pospolita; największe bywają w Lincolnszire.

c.) *Aries rusticus*. OWCA POSPOLITA.

Rogata lub bezroga. Wełna mniej lub więcej miękka. Tu jako pododmiany policzyć należy: Owce Włoskie, Fran-

cuzkie, Niemieckie, Czeskie, Węgierskie, Polskie, Batawskie, Szwedzkie, Duńskie, Tureckie.

(O. Gallica Desmar l. c. F. O. brachyura Pall. Spic. XI. p. 61. O. leptura Schreb. Säugth. t. 290. A. B.)

d.) *Aries Polyceratus.* OWCA WIELO-ROGA.

Rogów 4—6; dwa wewnętrzne proste, poboczne pokrzywione; ogon krótki; węża gruba, twarda.

(Desmar. l. c. p. 499. E. Schreb. t. 289. O. sexcornis Aldron. O. tricornis ejusd. Brébis à plusieurs cornes Buff. Hist. Nat. XI. p. 354. Belier d'Islande ejusd. XI. t. 31 i 32. Fisch. Synop. p. 490.)

Pospolita w Islandyi i innych bardzo Północnych krajach.

e.) *Aries laticaudatus.* OWCA SZEROKO-OGONOWA.

Ogon długi nadzwyczaj gruby, często prawie dwu-dzielny, od 30—40 funtów wazący. Konchy uchowe zwykle wiązające. Rogi żadne albo liczne; przyczołek mocno spłaszczony.

(O. laticauda, platyceros, lub arabica Linn. O. cauda obesa Ludolf. O. turcica Charlet. Mouton de Barbarie Buff.)

Mieszka w umiarkowanych stronach Azji, w Południowej Rosyi, w górnym Egipcie i t. d. Ogony tych Owiec tłustością porośłe, tak są ciężkie, iż owczarze dla dopomożenia w ich dźwiganiu, dwa kółka pod koniec podstawiają.

Jako pododmiany tej Owcy uważać należy następane:

A. *Steatopygus.* W ogonie pacierze bardzo nieliczne; natyłki tłuszczem porośłe. (Pall. Spicil. XI. p. 63. t. 4. f. 1. bicornis f. 2. 6. quadricornis; a. eornis Schreb.)

Mieszka w południowej Rosyi, w Chinach, Persyi.

A. *ecaudatus.* Natyłki z wielkimi tłuszczowemi naroślami, ogon bardzo krótki tylko szcztątkowy; odzież krótką, twardą; ciało zupełnie białe; głowa i szyja czarne. (Isid. Geoff. in Dict. class. XI. p. 268.)

A. *macrocerus.* Ogon bardzo długi, przy nasadzie bardzo zgrubiałą; przyczołek prosty. (Schreb. T. 293. Mouton à grasse queue Fr. Cuv. et Geoff. Mamm.)

A. *Bucharicus.* Bezroga, ogon przy nasadzie zgrubiałą;

wełna długa, włosami jedwabistemi przerosta. (*Ovis bucharica* Pall. Mouton d'Astrachan Desmar.) Wyporki czyli pług niedonoszony tych Owiec, dostarczają futerek z wełną nadzwyczaj delikatną, w małe, gęste, białe i czarne kędziorki poskręcają.

Mieszka w Bucharyi, Syryi, Persyi, Palestynie.

A. *Tibetanus*. Z wełną najdelikatniejszą jedwabistą. (Caschemirisches und Thibetanisches Schaf. Walt. Tus Aessel. u Tybetańczyków.)

A. *Capensis*. Ogon bardzo wielki, długi; rogi małe; konchy uchowe długie, wiszące; przyczołek bardzo spłaszczony. (Erxl. p. 250. d. Gmel. Syst. Nat. 1. k. Thunb. in Mém. de l'Acad. de Petersbourg 111. p. 318.) Ogon niekiedy 50 funtów waży z samej tłustości złożony, za największy przysmak od mieszkańców przylądka Dobrej Nadziei uważany bywa.

f.) *Aries longicaudatus*. OWCA DŁUGO-OGONOWA.

Ogon najdłuższy do ziemi sięgający. Rogi spiralne; wełna dość twarda.

(*O. longicaudata* Briss. *O. dolichura* s. *tscherkessica* Pall. Spic. p. 60. *O. arabica* Jonst.)

Utrzymuje się na Kaukazie, w Rosyi Południowej, tudzież graniczących z nią prowincjach Polskich.

g.) *Aries Strepliceros*. OWCA PROSTO-ROGA.

Rogi proste, kantowate, zwinięto-śrubowate.

(*O. Cretensis* Jonst. Belier et Brebie de Valachie Buff. Hist. Nat. Suppl. 111. t. 7 i 8. das Zackelschaf. niem.)

Znajduje się w Krecie, na Archipelagu tudzież w Węgrzech i Austrii.

h.) *Aries africanus*. OWCA AFRYKAŃSKA.

Ciało krótką siercią porośłe.

(*A. africanus* Linn. *O. aethiopica* Charlet.)

Mieszka w Afryce.

i.) *Aries barbarus*. OWCA BARBARYJSKA.

Rogi bardzo ściśnione, nieco skręcone, poprzecznie

zmarszczkowane, przy nasadach bardzo zbliżone, dalej na zewnątrz i w tył się rozchodzą. Wole wiszące. Ogon zakrzywiony. Ciało cętkowane krótko-włose.

Ojczyzną Indyę.

k.) *Aries cossus*. OWCA DŁUGO-WŁOSA.

Rogi do głowy ściśle przystające w tył zakrzywione, końce na zewnątrz zgięte. Przyczołek prawie prosty. Konchy uchowe poziome. Cała odzież z włosów bardzo długich, wiszących, białych złożona. Ogon krótki.

(*Capra aegagrus Cossus* Blainv. Bull. de la Soc. philom. 1816.)

Ojczyzną Indyę.

l.) *Aries Thebaicus*, Przyczołek nadzwyczaj spłaszczony. Odzież jedwabista rudo-śniadawa. Ogon krótki.

(*Capra aegagrus*, J. thebaica Desmar. Mamm. p. 484. C. Judica Gesn. Bouc de la haute Egypte Fr. Cuv. et Geoff. Mamm. fasc. 10.)

Rogi rozmaite; podbródek bez brody. Samiec ma woń odrażającą pospolitego Kozła. U Samice cyce są bardzo długie do ziemi sięgające.

Ojczyzną Egipt.

m.) *Aries recurvicaudus*. Ogon przy nasadzie bardzo grubo, tłuszczem narosły, na końcu zwężony, krótko-włose, w tył zakrzywiony. Uszy wiszące. Samiec bezrogi. Odzież biała. Głowa i wierzch szyi ciemno-czarne; na szyi tłuszczowa narośl.

(Syn. *O. recurvicauda*. Acta taurinensa.)

Pochodzi z Afryki, zkąd do Turynu sprowadzona została.

Prócz powyższych, znajdują się jeszcze inne Azyatyckie odmiany, których wizerunki ogłosił Buchanan.

(Buchanan Trawels of Mysore.)

Owca *Ladaky* czyli *Purri*. (Froriep Notitz. B. 28 p. 275.) w Himalaj do pociągu używana bywa. Wełnę ma połyskowaną, kędzierzawą i długą, budowę ciała zgrabną; pysk zaokrąglony. Owca ta w pokarmach niewymyślna, je wszelkie chwasty, w domach pije pomyje i resztki mięs pożera, dla tego

łatwo utuczyc się daje i utrzymanie jój nie jest kosztowne. Mięso daje bardzo dobre. Strzyże się dwa razy do roku i razi na rok dwoje Jagniąt.

1577. *Capra tragelaphus* (1), OWCA GRZYWIASTA . 31

Rogi na dwie stopy długie, pomarszczone, obrączkowane, spiralnie w tył i do wewnątrz skręcone; broda na policzkach i szczękach dolnych, obszerna, na dwoje rozdzielona. Szyja krótka, podniesioną grzywą ozdobiona; na kolanach włosy długie, gęste. Odzież rudawo śniada; brzuch i wewnętrzne strony członków białe.

Długość dorosłego Samca 5' 9", wysokość przodu 3½", rogów 2', ogona 7".

Mieszka w Północnej Afryce.

Egzemplarz, który P. Geoffroy przywiózł z Egiptu był bez brody, wydawał się jednak brodatym, gdyż długie włosy policzków na obie strony podbródka opadały; rogi miał stosunkowie mniejsze, przy nasadach prawie czworoboczne, z końcami podanemi do wewnątrz. Na środkowej linii szyi wystawała grzywa prawie trzecią jój część zajmująca.

Piękny egzemplarz Samicy tego gatunku znajdujący się w Muzeum Brytańskim, P. Blyth opisał następnie: (Proceed. 1840. p. 26.) „Broda żadna, na czole zaś, na spodzie karku i górnej części ud przednich, włosy bardzo długie. Ogólne ubarwienie żółto-brunatne. Długość od pyska do ogona 5', ogona 9" kity ogonowej 13". Największy róg jaki widział Blyth był długi 25" mierząc po zakrzywieniach. Samice o trzecią część od Samców są mniejsze. *Owce grzywiaste* znajdują się w Etyopii, Abissynii i na górze Atlas. Są bardzo chyże i skaczą wybornie.

Do odmian tego gatunku policzyć należy:

- (1) Syn. *O. tragelaphus* Desm. Mamm. p. 480. *Ovis ornata* Isid. Geoff. in Dict. Class. XI. Shaw. gen. Zool. 11. T. 202? Moufflon. d'Afrique. Cuv. rég. an. Geoffr. Memoires de l'Inst. d'Egypte Hist. Nat. Fisch. Synop. p. 487. Hamilt. Smith. Griff. Anim. Kingd. Schinz Synop. 2, 480.

Aries Guineensis. OWCA GWINEJSKA.

Konchy uchowe wiszące; wole obwisłe, włosiste, zatyłek wydatny. (*O. guineensis* Linn. Syst. Nat. *O. Aries longipes* Desmar; *A. Angolensis* Marcgr. Belier du Senegal Buff. B. des Indes ejusd. Schinz Synop. 2, 478.

Mieszka w Gwinei, utrzymuje się w Barbaryi i na Przylądku Dobrzej Nadziei, z Batawii do niektórych krajów Europy sprowadzona została. Zdaje się pochodzić od *Owcy Grzywiastej* (*C. tragelaphus*).

Tu jako pododmiany policzyć można:

A. Numida. Rogi małe spiralnie na zewnątrz zwrócone; konchy uchowe małe, poziomo-stojące; odzież biała cętkami śniadawemi upstrzona; włosy na szyi krótkie, falisto-rudo-śniade; moszna na dwa osobne worki przedzielona. (Domestic. Sheep. Marocco Breed. Hamilt. Smith. in Griff. Anim. Kingd. IV. p. 326). Mieszka w Maurytanii.

A. Congensis. Chuda, wąta, rogi bardzo krótkie, w tył zwrócone; uszy wiszące; przyczołek bardzo wypukły, na gardzieli dwie narośle; słabizny zapadnięte; ogon bardzo długi, prawie nagi, cienki; ciało siercią wolną pod gardłem nieco dłuższą pokryte; odzież biała, blado-rudawo-śniado-cętkowana. Samica bezroga. (Congo breed. Hamilt. l. c. Fisch. Syn. Add. p. 451.)

A. Angolensis. Rogi małe, konchy uchowe poziomo-stojące, przyczołek miernie wypukły. Ogon bardzo długi. Odzież biała rudo-nakrapiana; między siercią mniej więcej wełna jest pomieszana; kraina oczna najczęściej czarna. (Angola breed. l. c. Fisch. l. c.)

A. Statinion. Rogi bardzo krótkie, cienkie, od wewnątrz do czoła zagięte; uszy zwisłe, narośle 2, jedna na zatyłku koło rogów, druga na gardzieli; czoło bardzo wydatne. Członki krótkie. Ogon długi aż do pęcin sięgający. Odzież wisząca; uszy, szyja, ciało i ogona część wyższa, śniade; głowa, gardziel, nogi, brzuch i dolna połowa ogona białe, (*Ovis*

Steatinion. Zunu or Goitered Sheep of Angola, Hamilt. Smith. 60. Fisch. Synop. Add. p. 451).

Prócz powyższych gatunków Owiec, Naturaliści wspominają jeszcze o niektórych, dotąd Systematyczną nazwą nieoznaczonych, a mianowicie:

P. Karelin w buletynie Moskiewskiego Towarzystwa Naturalistów 1841. r. str. 563 i 564. donosi, że w górach Tehinguis-Taou w Stepach Kirgizkich, na wschód Powiatu Karkalińskiego, znajdują się Owce *Arkhari* zwane; wymiary jednego z zabitych przezeń indywiduów były następujące: Długość od pyska do nasady ogona 2. arsz. $8\frac{1}{4}$ werszków, ogona 3 wer., pyska od końca do nasady rogów $7\frac{3}{4}$ wersz. Wysokość od grzbietu aż do nasady racie nóg przednich 1 ar. $7\frac{1}{2}$ wersz. Obwód ciała wzięty przy nasadzie nóg przednich 1 ar. 15 wersz. przy nasadzie nóg tylnych 1 ar. 9 wersz. przy nasadzie szyi blisko piersi 1. ar. 6. wer. Długość rogów po zakrzywieniu zewnętrznem 1. ar. 9 wer., objętość rogów przy nasadzie 9 wer. objętość nóg przy kolanach $4\frac{1}{2}$ wersz. Waga zwierzęcia z wnętrznościami 8 pudów (320 funt.), wypróżnionego 6 pud. 3 fun. (243),

P. Brandt z nad brzegów morza Kaspijskiego otrzymał nowy gatunek Owiec, którego jednak nie opisał.

Dr. Lord w *Burnes Cabul* p. 384 wspomina o gatunku Owcy znajdującej się w górach północnej części Kabulu. Rogi jej mają być trójboczne z kantem na przodzie, przy nasadach bardzo zbliżone nieco czworoboczne, na końcach w tył zakrzywione z zakrętem spiralnym ku czołu, białawo-jasno-brunatne, poprzecznie pomarszczone; nos wypukły, łzocieki wielkie. Odzież blado-rudo-brunata, uda z szarą przymieszką. Spód ciała brudno-biały. Głowa szara, z białą lub siwą brodą, której koniec jest czarny. Długość ciała 4' 10", ogona $3\frac{1}{2}$ ", wysokość w barkach 3' $2\frac{1}{2}$ ", rogi mierząc po zakrzywieniu 2' 8". (Schinz Synop. 2, 476. w przypisku).

Capra Pudu. Z rogami krągłymi gładkimi, rozłożystemi; bez brody, małego wzrostu. Ma mieszkać w górach An-

dyjskich. (Molina Chil. p. 273. Ovis Pudu Linn. Syst. Nat. et Gmel.) Według niektórych Naturalistów zwierzę to nie różni się od *Jelenia karłowatego C. humilis*. (Arch. f. Naturg. 3 H. 1847. p. 30.)

Boura Arabów wielkości Osła, bezroga, długa, śniadoreda siercią okryta, z grzywą czarną na grzbiecie i nogami czarno-śniedemi, mieszkająca w górzystych miejscach Afryki. (Rüppel. Fisch. Synop. p. 493), do jakiego mianowicie rodzaju, t. j. czy do *Owiec* lub też do *Antylop* należy, dla niedokładności opisów niewiadomo.

RODZAJ VIII. (176).

Bos (1), WÓŁ.

Zębów przednich $\frac{0}{8}$; dolne krające. W miejscu *kłów* przedziałka. *Trzonowych* $\frac{6}{6}=\frac{6}{6}$, przerwane, między sobą ściśnione, ukośne, składane, trące.

Pysek przedłużony, *pyza* szeroka. *Łzocieki* żadne. *Rogi* na czole trwałe, rogowe, wydrążone, pochwowate, pojedyncze, całe albo też tylko ku końcowi, okrągłe, gładkie, księżycowate. U wielu gatunków na szyi i piersiach *wole* wiszące. *Nogi* wyraźne, pochodne, dwu-kopytowe, dwu-palcowe, kopytka fałszywe żadne. *Cyce* 4 łonowe. *Ogon* mierny kiciasty.

Woły, podobnie jak inne przeżuwające Zwierzęta, karmią się wyłącznie roślinami. W stanie dzikości, z małym wyjątkiem, nie na górach lecz na równinach zwykle w trzodach przebywają i są mieszkańcami całej kuli ziemskiej.

Rodzaj ten podzielić można na cztery podrodzaje:

1.) *Bubalus*. *Bawół*. Ciało w stosunku do swój wielkości niskie; członki bardzo potężne, głowa wielka; czoło wą-

(1) Syn. *Bos*. Linn. et al. *Ovibos* Blainv. et al.

kie, bardzo silne, wypukłe; przyczołek prosty; podnosek czworoboczny; rogi w tył zagięte; oczy wielkie; konchy uchove po większej części lejkowate; garb żaden, wole szczupłe. Samica z cycami o 4. smoczkach. Ogon długi, szczupły.

2.) *Bison. Bison.* Czoło słabo-łukowate, szersze niż wyższe; rogi przed linią krawędź czelną przecinającą, osadzone; płaszczyna półkolista zatyłka, tworzy z czołem kąt rozwartoty; barki podniesione; ogon krótki, członki wysmukłe, język błękitny, włosy miękkie, gładkie. Żeber 14—15.

3.) *Taurus. Tur.* Czoło czworo-boczne, od oczodołów do krawędzi zatyłkowej nieco wklęsłe, nigdy nie jest wypukłe lub łukowate; rogi z boków krawędzi czelnej wyrastające; płaszczyna czworo-kątna zatyłka, tworzy z płaszczyną czelną kąt ostry; rogi na zewnątrz, do góry i naprzód zakrzywione; grzywa żadna, wole obszerne. Ogon długi; Cyce 4 smoczkami w czworokąt ustanowionemi opatrzone. Żeber 13 lub 14. (u Żubra).

4.) *Ovibos. Bykowiec.* Głowa krótka, czoło bardzo wyniosłe; przyczołek długi i bardzo wypukły. Rogi bardzo silne, na boki skierowane, gładkie. Pyza żadna. Ogon bardzo krótki.

PODRODZAJ 1. **Bubalus**, BAWOŁ.

1578. *Bos caffer* (1), WÓŁ KAFRERSKI 1

Samiec dorosły, wysoki w barkach $5\frac{1}{2}$ ', od nosa do nasady ogona 9' długi; rogi poziomo-rozpostarte przy nasadach schodzące się 8—10" grube, bardzo ciężkie, barwy ciemnej, na końcach około 5' od siebie odległe, moźdzeń mają bardzo komorkowaty. Konchy uchove obszerne, nieco wiszące; podbródek brodaty; grzbiet prosty; skóra czarna, prawie naga; koniec ogona rzadką, dwu-rzędną siercią porośły. Mło-

(1) Syn. *Bos Caffer* Sparrm. Zimmerm. Gmel. Shaw. Thunb. Hamilt. Smith. Griff. an. Kingd. Fisch. Synop. p. 495. i Add. 452.

dy ma sierć czarniejszą i dłuższą, szczególnie na wierzchu grzbietu.

Z pomiędzy wszystkich tego rodzaju gatunków zwierz ten jest najdzikszy i największą siłą opatrzony. Zamieszkuje gromadnie miejsca leśne w trawy obfitujące w południowej Afryce, mianowicie w Kafirryi.

Bos Pegasus. Młody Samiec ma rogi na samym szczycie głowy osadzone, zgięte, na końcach do góry zadarte, czarniawe, niewyraźnie poprzecznie kolankowate. Głowa bardzo krótka, gruba, około nosa zwężona; czoło obszerne. Oczy wielkie, płaskie; szyja obfitą grzywą porośnięta. Konchy ucho- we długie, obwisłe; ogon poniżej przegubów sięgający, długą, wełnistą, czarną siercią okryty. Ciało ciemno-śniade, nogi białe. (Hamilt. Smith. in Griff. anim. Kingd. V. 890. 2. i IV. p. 386. Pegasus Plin. Hist. Nat. VIII. Fischer. Synop. Add. 452. Less. Nouv. Tab. 1449). Ojczyzną Kongo, Angola, Afryka środkowa.

Niektórzy Naturaliści uważają go za odmianę Wołu Kafirskiego.

1579. *Bos Bubalus* (1), WÓŁ BAWÓŁ 2

Rogi czarne w tył zwrócone, ściśnione, z przodu podłużnym kantem opatrzone, ku szyi zgięte; na końcach do góry podniesione, na bokach krawędzi czelnej wyrastające, nadzwyczaj silne; czoło wypukłe. Skóra czarna, rzadką, twar- dą siercią porośnięta. Ogon długi, cienki, kiciasty.

Długość ciała 8', ogona 2' 4", wysokość 4½—5'.

Mieszka dziko w okolicach bagnistych Indostanu. Oswo- jony prawie w całych Indjach, Afryce, Grecyi, Turcyi, Włoszech, Węgrzech i w niektórych miejscach południowej Rosyji się wychowuje.

Bawół lubi tarzać się w wodzie i w błocie; szuka miejsc

(1) Syn. *Bos bubalus communis omnium Auctorum.* Le Buffle fr. Fisch. Synop. p. 495. Schreb. Tab. 300. A. Geoffr. et Cuv. Mammif. Liv. 13. Jundzill Zool. 1. p. 250 Knnel i Gör 1. p. 167.

bagnistych; jest złośliwy i dziki, człowieka jednak gdy nie jest zaczepiony, nie napastuje. Ognia się boi, czerwonego koloru nienawidzi. Wiek jego przeszło do lat 25 dochodzi; mięso jego niezbyt jest smaczne, mleko zaś tłuste ma i wyborne. Oswojony w niektórych krajach do uprawy roli i do wożenia ciężarów używany bywa.

Odmiany:

β. *Bos Arni* (1), BAWÓL ARNI.

Czarny, z nadzwyczajnie długimi, prosto-stojącymi księżycowato-zakręconymi rogami; które są z wierzchu płaskawe, pomarszczone, trójkątne, ukośnie podnoszące się, słabo naprzód skierowane, na końcach do wewnątrz i w tył nachylone. Twarz prawie prosta; szerokość głowy od wierzchołka kości czelnej do zębów trzonowych przodkowych zmniejsza się. Skóra biała, gęstą czarną siercią porośła. Ogon kiciasty, długi.

Dorosły wysoki 7', długość rogów 5 do 7'.

Dziko mieszka w leśnych dolinach u podnóża gór Himalajskich i w państwie Birmanów. Oswojony wychowuje się w Chinach, na pół-wyspie Malajskim i na niektórych wyspach Archipelagu Indyjskiego.

γ. *Bubalus Minor*. Ciało bez-włose.

(Naked buffalo Penn. Syn. p. 8. t. 2. f. 1. Fisch. Synop. p. 495.)

1580. *Bos Brachyceros* (2), WÓŁ KRÓTKOROGI . 3

Przód głowy szeroki, płaski; rogi krótkie, okrągławe, przy nasadzie ściśnione, pobocznie rozchodzące się, końcami naprzód i do wewnątrz nachylone. Wole żadne; konchy u-

(1) Syn. *Bos Arni* Auctor. *Arni* Pall. neue nordische Beiträge. *Bos Arni* Hamilt. Smith. Griff. Anim. Kingd. IV. p. 388. Blumenb. Abbild. Tab. 63. Czaszka. Fisch. Synop. 495. Add. 453. Schinz Synop. 2, 485.

(2) Syn. *B. brachyceros*. Clappert. voy. Schinz Synop. 2, 488.

chowe bardzo wielkie, wewnątrz dwóma rzędami dłuższych włosów porośłe; ogon długi, kiciasty.

Wielkość zwyczajnej domowej krowy.

Odkrył go Clapperton w Sierra Leona.

PODRODZAJ 2. **Bison**, BIZON.

1581. *Bos americanus* (1), WÓL AMERYKAŃSKI 4

Czoło wypukłe; rogi krągłe, mierne, do góry podniesione; wole zadne; podbródek obrosły brodą, szyja i grzbiet garbate, grzywiaste; na wyższej części ud i nóg przednich, długie, wiszące włosy. Ogromna broda, tudzież czoło, szyja i piersi zewsząd bardzo długimi włosami przyodziane, wszystko to nadaje temu zwierzęciu, dziką i straszną postać. Ogon nagi, na końcu kiciasty. Odzież czarniawo-śniada.

Długość ciała 7' 10", ogona 1' 6", wysokość przodu 4' 11", tyłu 3' 11". Waga 1000 do 1200. funtów.

Zwierzęta te trzymają się w licznych trzodach do kilku tysięcy indywidualów wynoszących, niekiedy jednak po kilka ich tylko napotykać można.

Ojczyzną ich jest północna Ameryka od Meksyku aż do bieguna.

1582. *Bos gaurus* (2), WÓL GAUR 5

Rogi krótkie, grube, silne, zewnątrz zakrzywione; grzbiet garbaty, wole zadne; sierć bardzo krótka czarno-śniada. Czo-

(1) Syn. *Bos Americanus* Gmel. Wagn. Suppl. zu Schreb. Tab. 296 i 296. a. *Bos Bison* Erxl. *Bos americanus* Ham. Smith. in Griff. an. Kingd. Richards. Fauna Americana 1. p. 279. Fisch. Synop. Mammal. Godm. Vol. 2. z figurą.

(2) Syn. *Bos Gaurus* Traill. in Edinb. Philos. Journ. N. XXII. oct. 1824. *B. Gaurus* Ham. Smith. in Griff. Anim. Kingd. IV. Gour. Breton. in Trans. of the medical and. Physic. Society of Calcutta. Ham. Smith. Anim. Kingd. V. 894, 6. Gour. Johnson. Bibos Subhaemachals Hodg. Schinz Synop. 2, 483. Rysunek tego. Wola w dziele Cuviera i Geoffroya o Zwierzętach Ssących, nie zaleca się dokładnością i zdaje się wyobrażać *Wola Soudskiego*.

ło jak u *Wolu domowego* lecz bardziej wypukłe, białą wełną obrosłe; na między-łopateczu wyrostki pacierzów kolczaste (*processus spinosus*) bardzo wyniosłe, na zewnątrz wydadne. Oczy małe, blado-błękitne, sierć gładka, leżąca, śniada z połykiem. Ogon krótki, kiciasty.

Długość ciała z ogonem 11' 11 $\frac{3}{4}$ ", wysokość przodu 5' 11 $\frac{3}{4}$ ".

Mieszka w górach *Myn-Pat* zwanych w środkowych Indyach.

1583. *Bos grunniens* (1), WÓŁ KWICZACY 6

Ogon długo-włosy końskiemu podobny; rogi krągłe do wewnątrz zakrzywione, ostro-kończaste niekiedy żadne. Wole żadne, na barkach znaczna wyniosłość. Członki krótkie i silne. Racice wielkie. Całe ciało pokryte długą, kudłatą siercią, która na wierzchu głowy jest kędzierzawa i od barek na dół spadając, formuje rodzaj grzywy. Spodnia strona ciała i grubsze części nóg, także obrosłe są włosami przeszło na stopę długimi u spodu szyi potężną brodę składają. Włosy grzbietu nie od przodu w tył jak zwykle, lecz wstecznie wyrastają. Odzież indywidualów bywa rozmaita jako to: czarna, biała, szara i brunatna.

Długość ciała 6' 9", ogona bez włosów 1' 6".

Wół ten jest domowem zwierzęciem w Ladaku, Tybecie, północnej części Chin i Mongolii. Dziko przebywa w górach Himalajskich w miejscach od 10 do 17000 stóp nad poziom morza wzniesionych aż do krainy odwiecznych śniegów.

1584. *Bos gavaeus* (2), WÓŁ GAYAL 7

Rogi silne, krótkie, odległe, poboczne, ściśnione, do

(1) Syn. *Bos Grunniens* Linn. Erxl. Blumb. *Bos* Poephus Pall. Zoogr. Hamilt. Smith. in Griff. an. Kingd. IV. p. 404. Fisch. Synop. 496. i Add. p. 453. Schreb. Säug. Tab. 299. A. i 299. B. Schinz Synop. 2, 487.

(2) Syn. *B. gavaeus* Ham. Smith. apud Griff. an. Kingd. V. 897, 9 i IV. p. 466. *Bos Sylhetanus* Fr. Cuv. i Geoff. Mammif. 42. livr. B. *frontalis* Fischer. Synop. p. 500. *Bibos frontalis* Less. Nouv. Tab. n. 1443.

góry i naprzód nachylone. Głowa szeroka i płaska, około nosa nagle zeszczuplona. Na czole czub z włosów białych, kędzierzawych utworzony. Oczy dość małe. Konchy uszowe długie, szerokie, na boki odchylone. Szyja wysmukła. Wole mierne, kędzierzawym włosem porośnięte. Ogon długi, kiciasty. Odzież na ciele śniada, nogi białawe.

Długość ciała 7' 2", wysokość 4 $\frac{3}{4}$ ', ogona 2' 4".

Żwierzęta te u ludów Indyjskich w prowincjach Chittagong, Tipura i Silhet domowem są bydłem, głos mają podobny bawolemu.

PODRODZAJ 3. **Taurus**, TUR.

1585. *Bos Urus* (1), WÓŁ ŻUBR 8

Cecha. Rogi okrągłe, rozłożyste, na przód podane, końcami w górę wzniesione. Grzbiet garbaty, łukowato-wzniesiony. Podgarle i mostek zaokrąglone bez owisłej skóry. Na podgarlu i na mostku włos długi.

Opis. Rogi czarne, mierne długie, okrągłe, grube rozłożyste naprzód podane, końcami w górę zwrócone, pod krawędzią ciemieniową osadzone. Czoło szersze niż dłuższe, wypukłe, kędzierzawe, piźmem woniejące. Podgarle i mostek zaokrąglone bez owisłej skóry. Na całym podgarlu i mostku, (mianowicie u Samic i młodych Samców), włos długi nakształt brody zwisły. Bardzo stare Samce bez brody na podgarlu, mają tylko podbródek brodaty. Szyja krótka, głowa nisko osadzona. Na karku grzywa krótka, w górę stercząca. Tułów w przodzie wysoki, silny; w tyle zeszczuplony. Grzbiet na przodzie łukowato-wzniesiony, ku tyłowi spadzisty. Ogon

(1) Syn. *Bos Bison* seu *Bonasmus*. Wagn. Fortsetz. zu Schreb. p. 1481. Thur. Heberstein rer. Moscov. Comment. 1556. *Bonasmus* Gessner. Aldrov. *Bos Krus* Gilbert. opuscula philologica Zoologica *B. Urus* Schreb. T. 295 i 295. *B. Bos Urus* Fischer. Synop. Eichwald Naturg. von Lithauen. Jarocki opis Puszczy Białowiezkiej.

od połowy mocno kiciasty. Otwór gęby ciasny. Zęby przednie ściśnione, ostre ze szczytami głęboko wydrążonemi. Sierć na ciele w *zimie* gęsta, wełniasta, miernie długa, zbita, pieprzykowo-brunatna bez połysku; na bokach szyi i na łopatkach bladsza, z białawą siercią pomieszana; a na nogach przednich czarniawa, w *lecie* krótka, położysta, połyskująca, wszędzie czarniawo-brunatna czyli gniada. Policzki, broda, kiść ogonowa i kopyta zawsze czarne. *Młode jedno-roczone są w zimowej barwie* popielato-siwe, mocno-kosmate; mają policzki, brodę, grzywę, kiść ogonową i nogi czarniawe (1).

Długość ciała 10', wysokość przodu 7', tyłu 6' 4", ogona bez kiści 1' 6", z kiścią 1' 9".

Żubry pomimo wielkości i znacznej bardzo siły, są łagodne zwierzęta; ugłaskać ich jednak nader jest trudno (2). Główny ich pokarm składają trawy leśne, między którymi kilka ulubionych mają gatunków; gryzą także korę młodych drzewek i krzewów liściowatych. Mieszkały niegdyś we wszystkich wilgotnych lasach umiarkowanej Europy; co do Polski, przebywały aż do roku 1627. na Mazowszu pod Warszawą; dziś znajdują się tylko w Litwie w puszczy Białowiezkiej, gdzie starannie kosztem Rządu są pielęgnowane, mają się także znajdować na Kaukazie. W Gubernii Niżegorodzkiej Powiecie Semenowskim w lasach Lychowszczyńskich, spostrzeżono przed niedawnym czasem dzikie Woły, które od miejscowych włościan *Bugłami* są zwane. Wspomina o nich *Pszczola Północna* w N. 66. z r. 1849. wnosząc, że te zwierzęta do gatunku Żubrów należą.

Niektórzy Autorowie, a nawet sławny Cuvier *Tura* (Urus) i *Żubra* (Bison) za dwa osobne poczytywali Gatunki. Badania jednak Kluka, Tadeusza Czackiego, Bojanusa, Jarockiego, Pusza i Weissenbrona dostatecznie przekonały o tożsamości tych nazwisk, które za Synonimy jednego gatunku uwa-

(1) Powyższe opisanie Żubra wyjeliśmy dosłownie z opisu Puszczy Białowiezkiej przez Prof. Jarockiego, umieszczonego w Tomie 2 pism różnych tegoż Autora na str. 259.

(2) Wszelako udało się połączyć żubry z bydlęm domowem, Panu Waliickiemu pod Grodnem.

zać należy. (Ob. Nova Acta Acad. Caes. Leop. Carol. nat. Curios T. XIII. De Uro nostrate— Neue Beitrage zur Erlauterung und endlichen Erledigung der Streitfrage ueber Tur und Zubr w Archiv. für Naturgeschichte von Wiegmann. Jahrg. 1840. Heft. 1.— Opis Puszczy Białowiezkiej w pismach Jarockiego Tom 2. str. 259.— Biblioteka Warszaw: r. 1848. z Maja str. 349.— Polens Paläontologie nebst einigen allgemeinen Beiträgen zur Petrefakten-Kunde und einem Versuch zur Vervollständigung der Geschichte des Europäischen Auer-Ochsen v. Pusch. Stuttgart 1837.)

1586. *Bos Taurus* (1), WÓŁ DOMOWY 9

Rogi krągłe, zewnątrz zagięte; wole wiszące, czoło wypukłe, kędzierzawe.

Zwierz z postaci swojej każdemu dobrze znajomy. Mieszka w stanie domowym wszędzie, wyjąwszy kraje najzimniejsze. O dzikim typie jego dotąd z pewnością nie wiemy.

Znaczniejsze odmiany domowego Wołu są następujące:

a.) *Indicus. Zebu*. Rogi krótkie, na grzbiecie jeden lub dwa garby z tłuszczowatą narośli utworzone. Grzywa żadna. (Linn. Syst. Nat. 12. 1. p. 99, 6. Erxl. Syst. p. 240, 6. B. Scythicus gibbosus Charlet. Exerc. p. 8. Zebu Buff.

Pododmiany: 1) *Major*, rogaty, z jednym garbem (Zébu grande race Desm. Mamm. p. 499. A. a.— 2) *Medius*, rogaty, z jednym garbem (Zébu moyenne race Desm.)— 3) *Minor*, bezrogi, z jednym garbem. (Petit Zébu sans cornes Cuv. Ménag. du Mus. Desmar. l. c.) 4) *Ditophus*, z dwoma garbami na grzbiecie (Zébu à deux bosses Desmar. l. c.)

Woły *Zebu*, których prócz powyższych możnaby odróżnić jeszcze kilka pododmian ze względu na różnicę w ubarwieniu odzieży, niekiedy czerwonej lub cętkowanej; mają w ogólności obyczaj podobny pospolitemu wołowi, są jednak nierównie w chodzeniu prędze; zamiast ryku wydają głos podobny do głosu wołu kwiczącego. Ojczyzną ich są Indye,

(1) Syn. *B. Taurus* u wszystkich Autorów.

Persya, Arabia, część Afryki na południe Atlasu aż do przyładka Dobrej Nadziei i wyspa Madagaskar; mogą wszakże żyć i mnożyć się w krajach zimniejszych.

b.) *Africanus*. Afrykański. Rogi kragłe, do góry zagięte i ku sobie zakrzywione (ciało pokryte siercią żółtą, gładką, lśniącą). (*Bos bubalus Africanus* Briss. *Regne Anim.* p. 79, 2. *Fisch. Synop.* p. 499.)

c.) *Europaeus*. Europejski. Tu policzyć można kilkadziesiąt pododmian według miejsc mieszkania, różności ubarwienia, wzrostu i wielkości rogów. (*Desm. Mammal.* p. 500.)

d.) *Timianensis*. Czarnouchy: Śnieżysto-biały z czarnymi uszami. (*Gmel. Syst. Nat. Anson. Voy.* p. 285. *Fisch. Synop.* p. 500.)

e.) *Abissynicus*. Abissyński. Największy z pomiędzy wszystkich z nadzwyczaj wielkimi rogami. (*Gmel. l. c. Ludolf. Fisch. Synop.* p. 500.) *Hamilton Smith. (Griff. an. Kingd. IV. p. 411.)* podaje jeszcze dwie następujące odmiany;

f.) *Sylvestris*. Leśny. Z rogami białymi do góry podniesionymi, na końcach czarnymi, z odzieżą czarną i podbródkiem białym. Miał się znajdować niegdyś w lasach Europy, dziś wygasł zupełnie.

g.) *Scoticus*. Szkocki. Od zwyczajnego Europejskiego mniejszy; rogi czarne na dół zgięte, cały biały. Niegdyś mieszkał w Szkocyi, dziś nie istnieje.

1587. *Bos sondaicus* (1), WÓŁ SONDSKI 10

Rogi grube, na zewnątrz, potem do góry, w wierzchołkach zaś do wewnątrz i w tył zagięte. Odzież ciemno-śniado-czarniawa, zad i nogi śnieżysto-białe. Ogon długi z czarną kłasią. Konchy uchowe szerokie, wewnątrz białe.

Mieszka w lasach górzystych Jawy i Borneo.

Blyth wspomina jeszcze o niektórych gatunkach dzikich wo-

(1) *Syn. Bos Sondaicus. Sal. Müller Verhandelingen. Mamm. Tab. 35. Bos Bunteng. Schinz Synop. 2, 485. Bos leucoprymnus Quoy i Gaim? Less. Nouv. Tab. n. 1453?*

łów znajdujących się w północno-zachodniej Afryce, z których jednemu nadał nazwisko *Bos atlanticus*. Opisów tych wołów nieposiadamy i niewiadomo czyli rzeczywiście nowe stanowią gatunki.

PODRODZAJ 4. **Ovibos**, BYKOWIEC

1588. *Bos moschatus* (1), WÓŁ PIŻMOWY . . . 11

Rogi na wierzchołku głowy wyrastające, bardzo zbliżone, przy nasadach nader grube, z razu na dół zgięte, potem ku końcom pobocznie podniesione; pyza żadna. Odzież składa się z długiej wełnistej, ciemno-brunatnej sierci.

Postać w ogólności podobną ma raczej do Barana niż do wołu, ciało i głowa długie mocno piżmem wonieją, czoło bardzo wyniosłe, a na niem pewien rodzaj grzywy z długich, rozłożystych włosów utworzonej, która nasady rogów zakrywa. Głowa wielka i szeroka; uszy krótkie; oczy mierne, nos tępy; pysk bardzo wąski; członki krótkie i grube; racice wąskie. Ogon krótki w długich włosach ukryty. Koniec nosa, środek wargi górnej, warga dolna i podbródek, krótką, białą siercią okryte. Na szyi, ramionach, grzbiecie, lędźwiach, z przodu rogów, a także na udach, włosy długie i wiszące, między którymi miękka, gęsta, szara wełna jest pomieszana; na członkach odzież krótka. Głowa ziemista, na potylicy i barkach ciemno-brunatna; uda, boki i spód ciała czarniawo-brunatne; na środku grzbietu brudnoszarawo-biała cętka. Rogi brudno białe, na końcach czarne, racice czarne. Młode individua mają odzież jaśniejszą.

(1) Syn. *Ovibos Moschatus* Hamilt. Smith. in Griff. an. Kingd. V. p. 888. i IV. p. 466. fig. nóg; *Bos moschatus* Gmel. Cuvier regne an. Desmoul. Fisch. Synop. p. 494. Blainvill. Desmar. Mamm. p. 492. Lesson. Richard. Fauna Amer. Schreb. Tab. 302. A. 302. B. Godman Vol. 11. Schinz Synop. 2, 489.

Wielkość krowy małego wzrostu, waga 700. funtów.

Bykowce czyli *Woły piżmowe* trzymają się w stadach od 20 do 30; lubią szczególniej przebywać na górach bezleśnych, rzadko zaś w miejscach drzewami zarosłych. Biegają prędko i z łatwością na skały się wdzierają.

Ojczyzną ich jest północna Ameryka aż do morza lodowatego.

RZĘD IX.

BELLUAE (1), OCIEŻAŁE.

Zębów często trzy gatunki. **Żołądek** pojedynczy, a chociaż niekiedy składany, do przeżuwania pokarmów niezdatny.

Zwierzęta tego rzędu odznaczają się w oddziale *Kopytowych* sposobem przyjmowania pokarmu, który chociaż żują w gębie przed połknięciem, lecz nieprzeżuwają. Większa ich liczba ma skórę grubą, twardą i prawie nagą; ztąd niektórzy Autorowie nazwali je *Gruboskórnemi* (*Pachyderma*, *Pachydermata*) (*) ztąd też Linneusz uważając w nich pewną analogią z wielorybami, umieścił je bezpośrednio obok Zwierząt wodnych. Prócz koni, wszystkie inne tego rzędu gatunki nie są usposobione do prędkiego biegu. Niektóre z nich przynoszą pożytek z mięsa i skór, inne do noszenia ciężarów i do jazdy są używane. Wszystkie sposobem życia i postacią bardzo się różnią między sobą.

(1) Syn. *Bellua* Linn. Bonap. *Pachyderma*, *Pachydermata* Cuv. Latr. Desmar et alii; *Multungula* et *Solidungula* Ill.

(*) Ad *Παχίς* twardy i *βερμα* skóra.

Podział Izydora Geoffroy St. Hilaire.

Zwierzęta Ssące o zębach	rozmaitych Członki przednie zakończone długimi golemi (colonnes), żołądek	pojedynczy lub złożony z torb końcami z sobą połączonych, z których pierwsza tylko łączy się z kanałem pokarmowym	VI. Pachydermes.	Kopyta jednokowe.	Trąba szczątkowa lub żadna.	Kopyta rozmaite	Hyracidés	Rodzaj jedyny	<i>Daman (Hyrax).</i>
						Trąba dobrze rozwinięta, Elephantidés	Rodzaj jedyny	<i>Elephant.</i>	
					o wielu kopytach Symetrycznego kształtu.	Tapiridés	Rodzaj jedyny	<i>Tapir.</i>	
						Rhinocérédés	Rodzaj jedyny	<i>Rhinocéros,</i>	
						Hippopotamidae	Rodzaj jedyny	<i>Hippopotame.</i>	
					o dwóch kopytkach głównych wewnątrz spleaszonych	Suidés	4 palce wszędzie. Ryjek.	{ bardzo szeroki; kły bardzo składane Zwyczajny. zębityrzonowe zwyczajne.	<i>Phacochere.</i> <i>Sanglier.</i> <i>Babiroussa.</i>
					o jednem kopycie	4 palce z przodu, 3 z tyłu	Rodzaj jedyny	<i>Pécari.</i> <i>Cheval.</i>

FAMILIA I.

Elephantidae (1), Słoniowate.

Palce pod skórą ukryte, pazury tylko widoczne.

55. Hippopotamina, HIPPOPOTAMY.

Nogi cztero-palcowe.

R O D Z A J I. (177).

Hippopotamus (2), HIPPOPOTAM.

Zęby przednie $\frac{4}{4}$ zakryte, stożkowate, górne odległe prosto-stojące, dolne pochylone ostre, środkowe 2 dłuższe z przodu równkami powierzchniami brózdowane. Kły $\frac{1}{1}$ zakryte; górne od przednich krótsze; dolne od nich dłuższe, zakrzywione, brózdowane, na końcach ukośnie przycięte. Trzonowych $\frac{7}{7}$ przerwanych, w pół składanych; początkowe 4 w górze, a 3 w dole z obu stron prawie stożkowate, pozostałe trące, korona (starta) kształtem do listka koniczyny podobna..

Głowa mierna, czworo-kątna. Pyza nadzwyczaj szeroka, tępa. Oczy małe, Konchy uchowe mierne, zaostrome. Ciało ogromne, rzadką szczecinią porośnięte. Nogi krótkie, wyraźne, pochodne, 4-palcowe, palce skórą obwinięte z 4 kopytami. Cyce brzuchowe 2. Ogon krótki.

(1) Syn. Pentadactyla Latr. Proboscidiens Cuv.

(2) Syn. Hippopotamus Plin. Linn. Fisch. Cheropotamus Alpiu. Beremomъ ross. Flusspferd. u.

1589. *Hippopotamus amphibius* (1), HIPPOPOTAM ZIEMNO-WODNY.

Ciało bardzo grube i wielkie, nogi tak krótkie, że w chodzeniu brzuch prawie ziemi się dotyka. Głowa i górne strony szyi, a także grzbiet, brunatno-purpurowo-rude; spód ciała, boki warg, powieki, blado-brunatno-żółte, ogona i konch uchwytowych włosy czarne; sierć na nosie żółto-brunatna. Oczy pomarańczowo-brunatne.

Długość ciała 11' 4", ogona 1' 1", wysokość przodu 4' 8", obwód ciała 10' 6",

O d m i a n y:

α. H. Capensis. Z pomiędzy zębów przednich dolnych, poboczne bardzo łukowate, średnie bardzo pochyłe; kły mniejsze; krawędź ścienna wyrównywa prawie piątą częśći odległości krawędzi zatyłkowej od końca kości nosowych. (Desmoulin, Determination de 2. espèces vivantes d'Hippopotames w Journ. de Physiol. V. p. 354. Dict. Class. VIII. p. 222.)

β. H. Senegalensis. Z pomiędzy zębów przednich dolnych, poboczne mniej łukowate; środkowe mniej pochyłe; kły większe. Krawędź ścienna za ledwo szóstą częśći odległości krawędzi zatyłkowej od końca kości nosowych wyrównywająca. (Desmoul. l. c.)

Hippopotamy są zwierzęta ocieźałe i głupowate; przebywają na bagnistych brzegach wielkich rzek Afryki, jako to: Senegalu, Nigru, Kongo, Nilu wyższego, a także nad rzekami i jeziorami przyładka Dobrej Nadziei; w błocie tarzać się lubią, w nocy tylko na żer wychodzą. Pożywienie ich jest wyłącznie roślinne i powiększłej części z korzeni ziół wodnych się składa. Pływają i nurzają się doskonale. Samica rodzi tylko jedno młode. Samce w porze miłośnej zażarte

(1) Syn. *H. amphibius* u Autorów Schreb. Tab. 318. fig. Buff. *H. Antiquorum* Columna; Fischer. Synop. Mamm. p. 425. *Hipp. Capensis* et *Senegalensis* Desmoul. Schinz Synop. Mam. 2. p. 343.

między sobą staczają bitwy. Kły Hippopotamów dają kość podobną słońsiowej, która w długim przeciągu czasu pożółknieniu nie ulega. W Egipcie zwierzę to zostało wyniszczone.

Duvernoy (Instit. 1846. p. 333) na zasadzie pewnych różnic w budowie zębów i czaszek, z odmian Hippopotama utworzył trzy gatunki, które nazwał: *Hip. typus* mieszkający w Senegambii, *Hip. australis* czyli Kapski i *H. minor* (Archiv. für Naturg. 1817. 3 Heft. p. 26.)

54. **Rhinocerotina**, NOSOROŻCE.

Nogi trój-palcowe.

RODZAJ II. (178).

Rhinoceros (1), NOSOROŻEC.

Zęby przednie żadne, albo $\frac{2}{2}$ lub $\frac{4}{4}$ małe, nierówne, zakryte. W miejscu klów przedziałka. Trzonowych $\frac{7}{7}=\frac{7}{7}$ w pół składanych, sęczkowatych; korona zębów górnych po starciu, rozmaite wydatte linie, dolnych zaś podwójne lub potrójne półksiężycowate figury, na swój powierzchni okazuje.

Pysk przedłużony, pyza tępą; warga górna wystająca ruchoma; na kościach nosowych jeden lub dwa, silne, ostre, kręgielkowate rogi są osadzone. Oczy małe, daleko w górę usunięte. Konchy uchowe podługowate, od głowy nierównie krótsze, przy nasadach lejkowate. Ciało rzadką siercią porośnięte; skóra najczęściej pofałdowana. Nogi wyraźne, pochodne, trój-palcowe, palce skórą obwinięte trój-kopytowe. Cyce 2 łonowe; ogon krótki.

Nosorożce karmią się trawą i młodei gałązkami drzew; żyją zwykle pojedynczo w miejscach cienistych i wilgotnych

(1) Syn. *Rhinoceros* Lin.

w błocie tarzać się lubią. Są to dzikie nadzwyczaj silne zwierzęta; ludzi nie napastują, lecz zaczepione zajadłe się bronią i wówczas bardzo są niebezpieczne. Węch mają nader delikatny. Chodzą zwykle powoli, w niebezpieczeństwie jednak lub gniewie znacznie przyspieszają kroku. Mieszkańcy Afryki i wschodniej Azji mięsa ich na pokarm, skór zaś i rogów do różnych wyrobów używają.

† Nosorożce jednorogie.

1590. *Rhinoceros indicus* (1), NOSOROŻEC INDYJSKI . 1

Róg na nosie jeden. Skóra głęboko-pofałdowana, tworzy jeden poprzeczny fałd około barek, drugi na krzyżu, trzeci na szyi, czwarty nakoniec, na udach. Róg jest prosty ostry, osadzony na nosie. Zębów przednich $\frac{4}{4}$; w górze środkowe są silne, poboczne małe; w dole środkowe małe, poboczne zaś większe. Skóra bardzo pomarszczona $1\frac{1}{2}$ cala gruba, rzadką siercią posiana, szarawo-czarna, w fałdach w fioletową barwę wpadająca.

Długość ciała 10' 11", ogona 2', rogów 2', wysokość przy międzyłopatu 5'.

Mieszka w Indiach wschodnich, w Bengalu, Assam i na półwyspie Malajskim.

1591. *Rhinoceros Sundaicus* (2), NOSOROŻEC SONDSKI. 2

Róg jeden. Zmarszczki na szyi wyraźne; fałdy prawie takie jak w poprzedzającym gatunku. Skóra małemi, kątowatemi, pośrodku wklęsłemi tarczycami pokryta, rzadką siercią posiana. Konchy uchove po brzegach, ogon zaś od spo-

(1) Syn. Rh. unicornis Linn. Fisch. Syn. p. 413. Schreb. Tab. 77. Schinz Naturgesch. von Brodtmann ed. 1. T. 124 i 125. ed. 2. T. 92 i 93. Fred. Cuv. et Geoff. Mamm. V. 1. Rh. asiaticus Blumenbach.

(2) Syn. Rh. javanicus Fred. Cuv. et Geoffr. Mamm. Vol. IV. Horsf. Zool. research. N. 4. c. tab. Salom. Müller Verhand. fasc. 7. pl. 33. Desmar. Lesson. Fisch. Synop. Schinz Synop. 2, 234.

du włosisty. Postać i zębostan jak u Nosorożca Indyjskiego. Samica w miejscu rogu ma tylko rogowaty sęczek.

Długość ciała 10', wysokość 4' 3".

Mieszka na wyspie Jawie i na półwyspie Malajskim.

†† Nosorożce podwójnorogie.

1592. *Rhinoceros Sumatranus* (1), NOSOROŻEC SUMATRYJSKI. 3

Rogi dwa. Skóra cienka, fałdy prawie żadne; zębów przednich $\frac{2}{3}$ bardzo szerokich. Głowa przedłużona; róg przedni mierny, tylny bardzo mały; na barkach wielki fałd skórzany; skóra tu i ówdzie niby trędowata, wszędzie włosy rzadkie, kruche, prawie na cal długie; na nogach gęstsze. Samica ma rogi słabsze, a fałdy skóry mniej wyraźne.

Długość całkowita 6' 4", wysokość 4'.

Mieszka w Sumatrze i na półwyspie Malajskim.

1593. *Rhinoceros niger* (2), NOSOROŻEC CZARNY . . . 4

Rogi dwa; przedni szablowlaty w tył zakrzywiony, drugi stożkowato-splaszczony. Skóra gładka, zupełnie bezwłosa, wyjąwszy brzegi konch uchowych i ogona. Im starsze jest zwierzę, tém krótsze ma rogi, gdyż je o drzewa lub kopiąc ziemię przyciera; u starych obadwa rogi równo są długie, u młodych zaś przedni bywa dłuższy, a oba zaledwo $1\frac{1}{2}$ długości dochodzą.

Zwierzę, w porze spoczynku, nosowe rogi swoje na skórze wolno-osadzone, na dół opuszcza, za najmniejszym jednak wzruszeniem lub w obawie niebezpieczeństwa, głowę raptownie podniósłszy i rogi też naprzęza.

(1) Syn. Rh. *Sumatranus* Raffl. in Linn. Trans. Vol. XIII. p. 268. Desmar Lesson. Cuv. regn. Anim. Rhin. de Sumatra Shaw. gen. Zool. p. 207. Tab. 62. Fr. Cuv. et Geoffr. Mammif. Vol. IV. Sal. Müller Verhand. et Zool. fasc. 7. Tab. 35. Fisch. Synop. p. 415. Schinz Monogr. 2. T. 5.

(2) Syn. Rh. *niger*. Capit. Alexander Discovery in the interior of South Africa. Schinz Synop. 2. 335.

Ojczyzną środkowe prowincje południowej Afryki; gdzie go odkrył Kapitan Aleksander.

1594. *Rhinoceros Camperi* (1), NOSOROŻEC KAMPERA. 5

Rogi dwa nierówne; przedni długi, ostry w tył zakrzywiony, tylny w pośrodku w kłębłości kości nosowych osadzony, mały, trój-boczny, spłaszczony. Ciało blado-śniade, boki głowy, pysk i części płciowe cieliste; rogi oliwkowo-śniade, skóra niefałdowana, naga.

Długość ciała 10' 11", wysokość przodu 4' 10", długość przodu 1' 7", tyłu 6 $\frac{1}{2}$ ".

Mieszka w przylądku Dobrzej Nadziei.

1595. *Rhinoceros Simus* (2), NOSOROŻEC TEPO-NOSY . 6

Rogi dwa; przedni bardzo długi, bardzo ostry; tylny krótki, stożkowaty, na końcu tępy. Głowa przedłużona; kraina nosowa mniej wklęsła niż u innych tego rodzaju gatunków. Koniec pyska bardzo tępy wolemu podobny. Ciało blado-śniado-szare, żółtawo-śniado-pociągnięte. Ogon na końcu twardą, kruchą siercią odziany, równie jak brzegi konch uchowych.

Długość ciała 11", ogona 2' 2"; wysokość przodu 5', tyłu 4' 10", obwód ciała 9' 8".

Mieszka w środkowych krajach południowej Afryki aż do 25 stopnia. Jest złośliwy i dziki.

1596. *Rhinoceros Keilloa* (3), NOSOROŻEC KEJTLOA . 7

Rogi prawie równo-długie; przedni walcowaty w tył zakrzywiony; tylny spłaszczony, prosty, ostry. Warga górna

(1) Syn. R. bicornis u Autorów Rh. bicornis Smith Zool. of South. Africa 1. Mamm. pl. 2. Rh. Africanus Desm Cosmas Aldr. Teaurcau d'Ethiopie. Paus. Less. Nouveau Tabl. n. 1246. Rh. Camperi Schinz Monogr. T. 1.

(2) Syn. Rhin. Simus Burchell. Journ. de Phys. Vol. 85. p. 163. Rh. de Burchell. Desm. Rh. Burchellii Less. Man. p. 322. Rhin. Simus Smith. Zool. of South. Africa. Fischer. Syn. p. 416. Schinz Monogr. T. 2. Synop. 2, 336.

(3) Syn. Rh. Keitloa Smith. illustr. 1. pl. 1. Schinz Monogr. T. 3. Synop. 2, 337.

przedłużona, zaostzona, ruchoma. Ciało żółtawo-śniade; wewnętrzne strony członków i części płciowe, cieliste; konchy uchove rzęsowate; ciało nagie.

Długość ciała 11", ogona 2' 2", wysokość przodu 5', tyłu 4' 10".

Mieszka w Lataku w Afryce południowej aż do 25 stopnia połud. w stadach od 6—8 indiwiduumów.

1597. *Rhinoceros cucullatus* (1), NOSOROŻEC KOLNIERZASTY. 8

Rogi dwa. Głowa nieco wyniosła. Fałdy skóry głębokie, tarczyc na łopatkach niedzielny w górze szerszy, skóra drobnymi brodawkami posiana. Głowa przedłużona, na szyi dwa fałdy, z których przedni całą szyję otacza. Konchy uchove w pół-walcowate. Wargę górną długą, chwytną. Ogon mierny. Maść brunatna, na brzuchu i bokach głowy w rudawą wpadająca.

Długość ciała 6' 11", ogona 1' 7", wysokość przodu 3' 4½", tyłu 3' 4½".

Sposób życia i ojczyzna niewiadome. Egzemplarz tego gatunku znajduje się w Muzeum Monachijskiem.

P. Lesson w katalogu Zwierząt Ssących (Nouv. Tabl. du Reg. an. n. 1245.) wylicza prócz powyższych gatunek zwany *bezbronnym*, *Rhinoceros inermis*, którego opisu nieposiadamy.

55. **Elephantina, SŁONIE.**

Nogi pięcio-palcowe.

RODZAJ III. (179).

Elephas (2), SŁOŃ.

Zęby przednie w górnej szczęce tylko 2 wielkie z paszczy wystające, naprzód i do góry zagięte, w dole żadne.

(1) Syn. *Rhin. cucullatus* Wagner Suppl. zu Schreber Tab. CCCXVII.

F. Schinz Monogr. T. 4. Synop. 2, 337.

(2) Syn. *Elephas* u wszystkich Autorów.

W miejscu *klów* przedziałka. *Trzonowych* $\frac{1}{1}=\frac{1}{1}$ lub $\frac{2}{2}=\frac{2}{2}$, wielkie, warstwowate, trące; na koronach z poprzecznemi fałdami polewy.

Głowa bardzo wielka; *szyja* krótka. *Nos* w długą, walcowatą, chwytną *trąbę* przedłużony. *Oczy* małe, poboczne. *Konchy uchowe* obszerne. *Ciało* ogromne, członki wyniosłe; sierć rzadka. *Nogi* pięcio-palcowe, palce skórą obwinięte, z pod której tylko 3—5 paznogiowatych pazurów są widoczne. *Cyce* dwie na piersiach. *Ogon* krótki.

Słonie są zwierzęta nadzwyczaj wielkie i silne; znakomitą pojętnością i pamięcią obdarzone; trąbą zaś która jest siedliskiem zmysłów dotykania i węchu najrzęczniejsze poruszenia wykonywać mogą. Przebywają w wielkich lasach licznymi stadami, zwykle pod przewodnictwem stariej Samicy lub dorosłego Samca; a tak zgromadzone, zwyciężkie staczają walki, z Nosorożcami, Lwami i Tygrysami. Pożywienie ich składa się z liści, korzeni, owoców, które za pomocą trąby zrywają, niekiedy zaś niszczą uprawne pola. Pijąc wietrzą wprzód napój nozdrzami, a potem do gęby trąbą go wlewają. Samica zdolna jest do parzenia się w latach 15; nosi płód 22 lub 23 miesiące, rodzi tylko jedno Słoniątko i to prawie przez dwa lata ssie pokarm matki gębą, lecz nie trąbą jak mniemali dawniejsi naturaliści. Główny zoologiczny charakter Słonia stanowią zęby trzonowe, które składają się z pewnej liczby warstw kości, powleczonej polewą i połączonych masą korkową jak w rodzaju *Cavia*, i u wielu innych szczerowatych zwierząt; sposób zaś jakim wyrastają te zęby zasługuje na szczególną uwagę. U większej bowiem liczby zwierząt ssących, zęby które następują po pierwszych to jest mlecznych, rosną prostopadle do góry, u Słonia zaś dobywają się z tyłu naprzód, tak że każdy ząb trzonowy w miarę ściierania swego, w tymże czasie wypchnięty bywa naprzód, następującym po nim zębem. Tym sposobem jeden i tenże Słoń stosownie do wieku swego, posiada już jeden, już dwa trzonowe zęby

z każdej strony i taka przemiana zębów odbywa się do 8 razy; zęby zaś przednie raz tylko się odnawiają po 12 lub 13 miesiącach od urodzenia, a te których zwierzę potem dostaje, rosną całe życie. Pierwsze trzonowe pokazują się po 6 tygodniach od urodzenia, a dochodzą zupełnej wielkości po 3 miesiącach; powtórne wyrastają po 2 latach, a w 6 roku następują po nich trzecie trzonowe, które w latach 9 wypadają i na ich miejsce wyrastają czwarte; liczba warstw powiększa się w następujących zębach według porządku w jakim wyrastają, tym sposobem: że pierwszy ma cztery, drugi 8 lub 9, trzeci 13 lub 14, a siódmy lub ósmy 22 lub 23 warstwy. Jest rzeczą do prawdy podobną, że Słonie żyć mogą do lat 200, gdyż były przykłady, że wiek chowanych w stanie niewoli do 120 i 130 lat dochodził. Łatwo je ugłaskać i nauczyć nawet wtenczas, gdy są pojmane już w wieku dorosłym. Do pielęgnowanych je osób nabierają przywiązania; lecz na urazy bardzo są pamiętne. Głos mają świszczący, zwykle dość słaby, który jednak bardzo bywa straszny w rozgniewaném zwierzęciu.

W stanie niewoli Słonie zjadają na dzień około 200 funtów rozmaitej żywności. Lubią się kąpać, a w niedostatku wody, wilgotną ziemię trąbą na siebie wyrzucają. Dźwięku muzyki rade są słuchać; śpią zaś leżąc.

Słonie przez starożytnych do działań wojennych używane były, dziś do jazdy, noszenia ciężarów, a niekiedy do polowania na dzikie zwierzęta, mieszkańcom Azji i Afryki służą. Przednie ich zęby z paszczy wystające i do kłów podobne, dają każdemu wiadomą *kość słoniową*, która w rękodzielniach ważnym jest materiałem i znaczny przedmiot handlu stanowi. Zęby te u Słoniów indyjskich nie zbyt są wielkie, lecz u Afrykańskich do 8 niekiedy stóp długości i 200 funtów wagi dochodzą.

Między dziś żyjącymi dwa tylko znamy gatunki, a te są następujące:

1598. *Elephas indicus* (1), SŁOŃ INDYJSKI 1

Głowa przedłużona, czoło wklęsłe; konchy uchowe małe, kątowate. Korona zębów trzonowych fałdami polewy fałsto-równoległymi naznaczona. Zęby przednie daleko mniejsze niż w następującym gatunku. Maść siwo-śniada lub czarna, rzadko biała. U nóg przednich paznogi 5, u tylnych 4.

Wysokość zwykle od 8—12', rzadko 15'.

Mieszka w Indiach wschodnich, a także na wyspach Cejlon i Sumatrze; zdaje się równie przebywać w Borneo.

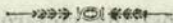
1599. *Elephas africanus* (2), SŁOŃ AFRYKAŃSKI 2

Głowa okrągława; czoło wypukłe; konchy uchowe bardzo wielkie. Korony zębów trzonowych romboidalne. Zęby przednie silniejsze i dłuższe niż u Słonia Indyjskiego. U nóg paznogi po 4. Maść ciemno-śniada.

Wysokość 8—10'.

Mieszka w południowej Afryce, trudniejszy jest do oswojenia niż poprzedzający. Słonie Kartagińskie i Maurytańskie żyły zapewne w północnej Afryce, lecz dziś już się tam nie znajdują.

Temminck w swoim *Coup d'oeil général sur les possessions Néerlandaises dans l'Inde Archipelagique*. 1. p. 328, utrzymuje, że *Słoń Sumatryjski*, obficie znajdujący się w kraju Lamponys, tudzież w okolicach górzystych Padang i Palembang, za osobny trzeci gatunek uważany być powinien.

FAMILIA II.

Suidae, Wieprzaste.

Palce przynajmniej na końcach podzielone.

(1) Syn. *El. indicus* Cuv. regn. an. 1, u wszystkich nowych Systematyków. Schreb. Tab. 78. fig. Buff. Menag. du Mus. figura doskonała; Fr. Cuv. i Geoffr. Mamm. fasc. 51. Schinz Synop. 2, 331.

(2) Syn. *El. Africanus* Blumenb. Cuv. regn. An. u wszystkich nowych Systematyków Fr. Cuv. i Geoffr. Mamm. fasc. 51. Schinz 2, 332.

36. **Tapirina**, TAPIRY.

Nogi przednie cztero-palcowe, palce skórą obwinięte, na końcach podzielone.

RODZAJ IV. (180).

Tapirus (1), TAPIR.

Zębów przednich $\frac{6}{6}$ zakrytych, ściśnionych, nieco ukośnych, z pomiędzy górnych 4 środkowe siekące, poboczny z każdej strony większy, do kła podobny, dolne 4 środkowe górnym równe, poboczny z każdej strony mniejszy. *Kły* $\frac{1-1}{1-1}$ zakryte, górne od przednich oddalone, bardzo małe; dolne z przednimi stykające się, mierne; przednie górne zewnętrznym w długości równe. *Trzonowych* $\frac{7-7}{6-6}$ przerwanych, w półskładanych, na koronach dwa sęczki poprzeczne. *Pysk* ostry, nos przedłużony, ruchomy. *Oczy* małe. *Konchy* uchowe podłużne. Ciało rzadką, pożywą siercią pokryte. Nogi przednie 4-palcowe z palcem zewnętrznym krótszym i mniejszym, tylne 3-palcowe. Kopyta wszystkie pochodne. Cyce 2 łonowe. Ogon bardzo krótki.

Tapiry są zwierzęta roślinożerne. Mieszkają w wilgotnych i błotnistych lasach Indyi wschodnich i południowej Ameryki.

G a t u n k i.

1600. *Tapirus suillus* (2), TAPIR ANTA 1

Jednostajnie szaro-brunatny; u Samca na grzbiecie mała grzywa. Odzież bardzo krótka, leżąca, gruba. Potylica ostrowydatna. Ogon bardzo krótki. Młode są podłużnie czarno-brunatno i biało-strychowane.

(1) Syn. *Tapirus* Briss. et al. *Tapir* Zimmerm. et al. *Hippopotami* species Linn. *Hydrochaeri* Spec. Erxleb.

(2) Syn. *T. americanus* Schreb. Tab. 319. fig. Buff. *T. anta* Zimmer. *Hippop. terrestris* Linn. Fisch. Synop. p. 409. Fred. Cuv. et Geoff. *Mammif.* Tom V, Schinz Monogr. T. 1. Synop. 2, 356.

Długość ciała 6', ogona 2'.

Mieszka w Brazylii, Kajennie i Paragwai, w lasach nad rzekami.

1601. *Tapirus villosus* (1), TAPIR DŁUGO-WŁOSY . . . 2

Różni się od poprzedzającego gatunku brakiem wyniosłości na potylicy. Odzież gęsta, długa, z włosów czarniawo-brunatnych na końcach ciemniejszych złożona. Na krzyżu znajduje się z obu stron cętka, naga, lecz bez nagniotka, a między palcami białe, nagie strychy.

Długość ciała 5' 6" 6".

Mieszka w Kordylierach, w prowincyi Mariquita.

1602. *Tapirus indicus* (1), TAPIR MAIBA 3

Bez grzywy, czarny; grzbiet, boki brzucha, kuper i końce konch uchwowych białe. Pysk 6—8 calowy. Konchy uchwowe okrągławe, biało-obrzeżone. Skóra gruba, twarda, krótką rzadką siercią porośnięta. Członki krótkie silne. Młode do 6 miesięcy są czarne, z wierzchu żółtymi pod spodem zaś białymi cętkami i prążkami ozdobione, później przybierają barwę dorosłych.

Długość ciała 6' 10", wysokość przodu ciała 3' 2".

Mieszka w Malacce, Sumatrze i Borneo.

57. **Suina, SWINIE.**

Nogi cztero-palcowe; tylne czasem trój-palcowe; palców pochodnych zawsze dwa.

(1) Syn. *Tap. malayanus* Horsfield Zool. Resear. Horsf. in Linn. Trans. XIII. p. 270. Fr. Cuv. i Geoff. Mamm. z figurą wyborną. Vol. I. i IV. Schinz Synop. 2, 357.

R O D Z A J V. (181.)

Sus (1), ŚWINIA.

Zęby przednie w rozmaitej liczbie; w górze od 2—6 lub zupełnie żadne; w dole 6 lub żadne. *Kły* najczęściej z paszczy wystające, w górę zakrzywione. *Trzonowych* 3—7 katne sęczkowate. *Nos* trąbiasty, ruchomy, na końcu przycięty. *Nogi* cztero lub trójpalcowe, palce te w dwa rzędy są ustawione; lecz tylko dwa z pomiędzy nich pochodne, reszta fałszywe. *Odzież* szczeciasta.

Jerzy Cuvier podzielił Rodzaj ten na cztery następne Podrodzaje:

PODRODZAJ 1. *Sus*, ŚWINIA WŁAŚCIWA.

(les Cochons proprement dits.)

Zębów przednich $\frac{6}{6}$ lub $\frac{4}{4}$, górne stożkowate pochyłe; *kłów* $\frac{1-1}{1-1}$, wystających, zakrzywionych, trójkątno-pryzmatycznych, ostrych; *trzonowych* $\frac{7}{7}$ lub $\frac{5}{5}$ pojedynczych, początkowe małe, fałszywe, wypadające; pozostałe 4 sęczkowe. *Nos* przedłużony w ryjak ruchomy, chrząstkowaty; na końcu tępy z obrąbką. *Oczy* małe; *uszy* mierne, zaostrome. *Ciało* szczecina pokryte. *Nogi* cztero-palcowe, palce dwa pochodne dwa podniesione. *Kopytka* dwa pochodne, dwa fałszywe. *Cyce* brzuchowe. *Ogon* mierny.

Zwierzęta wszystko-żerne, nadzwyczaj żarłoczne; szczególnie domowe odmiany, nieschludne, w błotach i nieczystościach leżeć i tarzać się lubiące. Pożytek z nich każdemu wiadomy.

G a t u n k i.

1603. *Sus scrofa aper* (2), ŚWINIA DZIKA 1

Ogon włosisty; wywyższenie pod oczami żadne. Grzbiet

(1) Syn. *Sus* Linn. *Babirussa* Dicotyles, *Phacochoerus* Fr. Cuv.

(2) Syn. *Sus scrofa aper* u Autorów; Schreb. Tab. 320. i 322. Le Sanglier Fred. Cuv.— U myśliwych małe nazywają się *Warchlakami*, po skończonym roku *Pojedyńkami*, dorosłe zaś *Odyńcami*.

dłuższymi włosami pewien rodzaj grzywy stanowiącemi, pokryty. Kły u Samca bardzo długie, z paszczy wystające. Odrzeź czarniawo-śniada. Konchy uchowe włosiste. Prosięta rdzawe czarno-pregowane.

Długość ciała 5', ogona 1'.

Świnie Dzikie czyli *Dziki* jak je zwykle nazywają, są zwierzęta nieugłaskane i zuchwałe, przebywają w miejscach ciemnych i wilgotnych wielkich lasów; w nocy tylko na żer wychodzą, karmią się żołądźią, kasztanami i innymi dzikimi owocami, tudzież korzonkami roślin, które z ziemi wykopują. Pożerają także młodą zwierzynę, jaja ptasze, które na ziemi znaleźć mogą i t. p. Zebrane niekiedy w liczne stada, wychodzą na pola uprawne i wówczas wielkie w nich czynią zniszczenia. Długość życia tych zwierząt dochodzi do lat 25. Mięso ich smaczne jest, lecz nigdy niema na sobie właściwej słoniny jaka w domowych odmianach się znajduje.

Mieszka w lasach umiarkowanej i ciepłej Europy, w Królestwie Polskiem, w Litwie i na Wołyniu dość pospolita znajduje się także w Azji i Afryce.

Od tej Dzikiej Świni pochodzi domowa z następującemi pododmianami:

a.) *Vulgaris. Pospolita.* Uszy bardzo długie, wiszące lub przez pół zwisłe. Szczecina dość rzadka, jednakowa. Kły w porównaniu z kłami dzika bardzo krótkie. Wielkość często dość znaczna. Maść pospolicie biała, czarna lub srokata, czasem ruda. (Cochon commun ou à grandes oreilles Buff. tome 5. pl. 16 i 17. fig. 2.)

aa.) *Anglica. Angielska.* Ciało bardzo przedłużone, białawe. (Race anglaise Fr. Cuv. Dict. des scienc. nat. IX. p. 512. a. Porc anglais de grande race, Desm. Mamm. p. 390).

bb.) *Julica. Jutlandzka.* Ciało przedłużone; grzbiet zgarbiony; członki wysokie. (Fr. Cuv. l. c. p. 513. b. Porc de Jutland l. c. b.)

cc.) *Meridionalis. Południowa.* Ciało przedłużone, szczecina rzadka; głowa krótka; szczęki grube; konchy uchowe

krótkie, prosto-stojące; pod oczami fałdy. (Race noire a jambes courtes Fr. Cuv. l. c. p. 513 e.)

b.) *Turcica. Turecka.* Ciało krótkie; sierć nieco kędzierzawa żelazisto-śniada lub czarna; głowa krótka, wązka; konchy uchowe prosto-stojące, zaostrome, członki krótkie, cienkie. (Cochon turc. Fr. Cuv. l. c. p. 514. Porc Turc. ou Mongalitz Desmar. l. c. C.) Prosięta pręgowane.

c.) *Polonica. Polska.* Mała rudawa. (Race de Pologne et de Russie Fr. Cuv. l. c. p. 513. Desmar. t. c.)

d.) *Sinensis. Chińska.* Z ogonem, brzuch aż do ziemi prawie zwisły. Ogon włosisty. (Briss. Regn. an. p. 108, 2. Sus scrofa Sinensis Erxl. Javanische Schweine, Kolbe. Cochon de Siam Buff. Siamiche Schwein Schinz 2. p. 348.)

Mniejsza od pospolitej, grzbiet prawie nagi, nogi krótsze, ogon wiszący. Maść biała i czarno-upstrzona lub też czarniawo-siwiejąca.

e.) *Porcus. Gwinejska.* Grzbiet w tyle szczecina porośły; ogon długości nóg. Mniejsza nieco od pospolitej, ruda, włosy krótkie, rude, lśniące, szczeciny żadne prócz tylko zadu; głowa mniejsza. Uszy długie zaostrome; ogon nagi aż do stóp prawie sięgający. (Sus Porcus Linn. S. Guinensis Briss. Cochon de Guinée Buff.)

Mieszka w Gwinei, a ztamtąd i do Brazylii ją przeniesiono.

f.) *Mononyx. Jednokopytowa.* Nogi jedno-kopytowe (3 kopytka w jedno zrosłe). (S. Scrofa monungulus Linn. Amoen. V. p. 461. Syst. Nat. et Gmel. p. 218. b; Sues unguis solidis Plin. Hist. Nat. XI. c. 46.)

1604. *Sus papuensis* (1), ŚWINIA PAPUAŃSKA . . . 2

Ciało wysmukłe. Pod oczami wydutna, miękka nabrzmiałość. Zębów przednich $\frac{6}{6}$, trzonowych $\frac{5-5}{5-5}$. (Zębobstan wię-

(1) Syn. *Sus papuensis* Lesson et Garnot Zool. de la Coquille Mamm. T. 8. Bull. des sc. nat. VII. Desmar. Dict. des sc. nat. XLVII. p. 204. Béné Papuensibus. Schinz Monogr. T. 6. Synop. Mamm. 2. p. 348.

ty z młodego zwierzęcia). Konchy uchowe krótkie, prostostojące. Członki krótkie i grube. Szczecina na ciele podniesiona. Maść brunatna; skóra po-zauszami, policzki i niektóre części spodu ciała nagie, czerwonawe. Na dolnej szczęce dwa czarne strychy. Na końcu pyska długie, czarne włosy. Konchy uchowe zewnątrz krótką, wewnątrz dłuższą białą siercią porośte. Górne części ciała czarno i czerwono-upstrzone, na bokach i członkach bardziej brunatne. Włosy policzków, gardzieli i spodu ciała białe i czarno-upstrzone, to jest: przy nasadach białe, na końcach zaś czarne, obwódki oczu brunatne.

Młode są zrazu srokatę, ciemno-brunatne z dwoma lub trzema jaśniejszemi strychami.

Długość ciała 3', wysokość 18—20", ogona 3".

Mieszka w lasach Nowej Gwinei.

1605. *Sus larvatus* (1), ŚWINIA ZAMASKOWANA . . . 3

Ciało porośte długą, twardą szczecina, która na brzuchu i członkach jest krótsza; uszy podobne do uszów pospolitej świni, brzegi ich są obrośte długimi, brunatno-czarnymi włosami, które na końcach tworzą pewien rodzaj pęczlika. Głowa biaława, ciało brunatne. Kły mierne kątowne. Na obu policzkach wielkie nabrzmiałości. Szczecina na grzbiecie dłuższa, czarna, z białą pomieszana. Boki ciała czerwonawe czarniawo-brunatno pociągnięte.

Wielkość i postać pospolitej Świni.

Mieszka w lasach przyładka Dobrej Nadziei i na wyspie Madagaskar.

1606. *Sus barbatus* (2), ŚWINIA BRODATA . . . 4

(1) Syn. *Sus africanus* Schreb. 327. (Głowa) Thunberg Mém de l'Acad. de Petersb. 111. p. 320. Samuel Daniels african Scenery f. 21. Le Sanglier à Masque Cuv. reg. An. 1. p. 236. *Sus larvatus* Fr. Cuv. Diet. des sc. nat. IX. p. 515. Desmar. Less. Man. p. 340. Fr. Cuv. Mém. du Mus. VIII. tab. 22. p. 448. Desmoul. Diet. d'hist. Nat. IV. p. 272. Fisch. Synop. p. 420.

(2) Syn. *Sus barbatus* Salom. Müller neue Säugethiere Verhandlungen Zoogr. Taf. 30. Schinz Monogr. T. 3. Synop. 2, 349.

Głowa przedłużona, wązka. Ciało z wierzchu szczecina glinkowato-żółta; po bokach i pod spodem rzadszą, czarną porośle; boki głowy i szczęk, siercią dłuższą rozmaicie pokręcaną odziane; na przodzie i tyle głowy sierć krótka. Konec ogona pęczelkowaty, czarny.

Długość ciała 4' 11".

Mieszka na wyspie Borneo i w Indyach wschodnich.

1607. *Sus indicus* (1), ŚWINIA INDYJSKA 5

Ciało rzadką szczecina pokryte, tak że z pod niej widać skórę, najrzadsza odzież znajduje się na brzuchu, a podbrzusze jest prawie całkiem nagie. Na nogach i pysku szczeciny krótkie, po za-uszami znajduje się prawie naga cętka. Włosy na podskronnikach rosnąc w kierunku wstecznym, tworzą brodę w niższej ich połowie. Na czole szczeciny są dłuższe i formują na grzbiecie leżącą grzywę. Nad i pod oczami tudzież pośrodku górnej wargi, znajdują się długie, czarne szczecie. Konchy uchove są wielkie i szerokie, zewnątrz prawie nagie, wewnątrz i po brzegach dłuższymi włosami porośle. Maść odzieży żółtawo-brunatna na międzyłopatczu z wielą zupełnie czarnymi włosami pomieszana. Nogi i ogon jasno-brunatne, brzuch bardzo biały; przy nasadzie ogona znajduje się niewyraźna, czarna cętka. Ogon prawie nagi z kosmykiem na końcu.

Wielkość pospolitej dzikiej Świni. (Długość ciała 3', ogona 8".)

Mieszka w Indyach wschodnich.

1608. *Sus verrucosus* (2), ŚWINIA BRODAWKOWATA 6

Ciemno-śniada, wierzch głowy i potylicy rudawe; pod uszami cętka biaława z dłuższych włosów składająca się. Pierś, spód ciała i przednie części tylnych ud żółtawo-siwe;

(1) Syn. *Sus cristatus*. Wagner in Münch. gelehrten Anzeigen IX. 1839 p. 535. Schinz Synop. 2, 350.

(2) Syn *S. verrucosus* Salom. Müll. Verhandl. Tab. 28. Schinz Monogr. T. 1. Synop. 2, 350.

na głowie brodawkowate wyrostki. Kły bardzo wielkie trój-
boczne.

Ojczyzną wyspa Jawa.

1609. *Sus celebensis* (1), ŚWINIA CELEBSKA . . . 7

Cała czarniawo-śniada, broda policzki obrastająca ma
koniec żółtawo-biały.

Mieszka na wyspie Celebes.

1610. *Sus vittatus* (2), ŚWINIA PRZEPASANA . . . 8

Cała ciemno-brunatna, po nad nosem biaława przepaska,
która po obu stronach na policzki się rozszerza. Świnia ta
w składzie głowy, połyskowności skóry, i małej ilości szcze-
cin, wiele ma podobieństwa z Chińską domową świnia; z tém
wszystkiem, nogi jej są wyższe, a brzuch mniej obwisły.

Mieszka w Jawie, Sumatrze i Banka.

1611. *Sus timoriensis* (3), ŚWINIA TIMORSKA . . . 9

Do poprzedzającego gatunku bardzo podobna lecz mniej-
sza. Odzież czarniawo-śniada; kraina nosowa biaława.

Ojczyzną Timor.

PODRODZAJ 2. **Phacochoerus**, GUZIEC. Jar.

(Eureodon Fisch.)

Zębów przednich $\frac{2}{6}$ lub żadne; górne wielkie, trój-boczne,
prawie prosto-stojące; z pomiędzy dolnych dwa środkowe ma-
łe, odległe; reszta większe, zbliżone. Kły $\frac{1}{1}$ wielkie z pasz-
czy wystające, zakrzywione, bardzo silne, dolne mniejsze.
Trzonowych $\frac{1}{3}$ składanych, trących; ostatni z obu stron
w każdej szczęce największy.

Głowa bardzo wielka. Nos w ryjak chrząstkowaty bardzo

(1) Syn. *Sus celebensis* Sal. Müll. Verhand. Zoogr. pl. 28. bis. Schinz
Monogr. T. 4. Synop. 2, 351.

(2) Syn. *S. vittatus* Sal. Müll. l. c. pl. 29. Schinz Monogr. T. 2. Schinz
Synop. 2, 351.

(3) Syn. *S. timoriensis* Sal Müller l. c. T. 31. Schinz Monogr. T. 4.
Synop. 2, 351.

szeroki i spłaszczony, przedłużony. Ziew obszerny. *Konchy uchowe* dość wielkie, poboczne, zastrzone. *Oczy* małe, zbliżone. *Ciało* twarde, długą szczecina porośłe. *Nogi* 4-palcowe, tylko 2 palce są pochodne, pozostałe zaś fałszywe. Ogon krótki.

1612. *Sus (Phacochoerus) aethiopicus* (1), GUZIEC SZCZEBATY 10

Zęby przednie w górze żadne; pysk bardzo szeroki; kłapy podskroniowe (*lobae zygomaticae*) wielkie; twarz w górze podniesiona, wypukła, poniżej oczu miękka torebka, a pod nią wielka, twarda, płaska, kolista, prawie pozioma kłapka. Kły górne ogromnej wielkości, ku sobie zwrócone, w kształt rogów z paszczy wystają. Barki i szyja aż pomiędzy uszami, włosienią długą, gęstą, ciemno-śniadą, porośłe. Głowa czarniawa; ciało siwo-rudawe, prawie nagie. Ogon nagi na końcu pęczelkowaty.

Długość ciała 4' 9", ogona 10" 6".

Mieszka w Afryce około przylądka Dobrej Nadziei. Dzie, głupowate zwierzę.

1613. *Sus (Phacochoerus) Aeliani* (2), GUZIEC ELIANA. 11

Zęby przednie niewypadające $\frac{2}{5}$. Czaszka zwężona, przedłużona; czoło spłaszczone. *Oczy* małe, w górze osadzone, zbliżone; kłapy podskroniowa i szczękowa małe; od tyłu głowy do barek ciągnie się grzywa, której szczeciny często na

(1) Syn. *Der Emgallo Barbot Guinea*; *Sus aethiopicus* Linn. *Aper aethiopicus* Pall. *Porc. à large groin*; *Phacochoerus aethiopicus* Fr. Cuv. *Mém. du Mus. VIII. Tab. 23. a. b.* (Czaszka); *Phaco: africanus* Desmar. *Less. Isid. Geoffr. Cuv. regn. an. Fischer Synop. Mamm. p. 424. Schreb. Tab. 326. Blumenb. Abbild. T. 92. (figura bardzo dobra)*; *Schinz Synop. 2, 353.*

(2) Syn. *Le Sanglier du Cap Verd. Daub. Phacochoerus africanus* Fr. Cuv. *Mém. du Mus. VIII. Dict. des sc. nat. XXXIX. p. 385. Ph. Aeliani* Kretschm. *Atlas von Rüppel. Phac. Haroia Ehrenb. Symb. phys. Dec. 11. T. 20.*— *Ph. incisivus* Isid. Geoffr. *Dict. class. Ph. africanus* Fisch. *Synop. Mamm. p. 624, i 608. Das bärtige Warzenschwein* Wagn. *Suppl. zu Schreb. Tab. 326. A. Schinz Synop. 2, 354.*

10" bywają długie; na policzkach znajduje się obszerna broda z pokręconych włosów składająca się; nad oczami wyrasta szereg twardój, prostój szczeci przeszło na 5" długiej. Uszy po brzegach i wewnątrz są szczecina porośłe; na wargach znajdują się także pojedyncze szczecie. Ogon nagi z pęzlikiem na końcu. Skóra ziemisto-brunatna; szczeciny białawe nieco w płową masę, szczególnie na grzywie wpadające, włosy jasno-brunatne, przy nasadach czarniawe, na końcach jaśniejsze, brwi i koniec ogona czarne.

Długość ciała 3' 11", ogona 1'.

Ojczyzną Abissynia i Kordofan.

PODRODZAJ 3. **Babyrussa**, BABIRUSA.

Zębów przednich $\frac{4}{5}$, Kły bardzo przedłużone; wierzchnie szczuplejsze, na szczęce przed oczami nakształt rogów ślimakowato-zwinięte; dolne grubsze, mniej zakręcone. Trzonowych $\frac{5}{5}$. Głowa szczupła, długa. Konchy uchowe małe, kończyste, w górę podniesione. Ciało wysmukłe, nie szczecina, lecz bardzo rzadką siercią pokryte. Ogon długi, zakręcony, na końcu kiciasty. Nogi szczupłe, wysokie, cztero-kopytkowe.

1614. *Sus babyrussa* (1), ŚWINIA BABIRUSA . . . 12

Ciało prawie nagie, rzadką siercią posiane. Ogon długi, nagi. Ciało popielate, pod spodem czerwonawe; na szyi i ciele liczne fałdy skórzane.

Długość ciała 3' 6", ogona 8", wysokość 2' 6".

Ojczyzną wyspy Celebes i Buru.

(1) Syn. *Sus Babyrussa* Erxl. Linn. Shaw. Cuv. reg. An. Fred. Cuv. Dumont d'Urville voyage autour du Monde Zool. t. 22. i Fred. Cuv. Mamm. Tom VI. Samiec, Samica i młode, Schinz Monogr. T. 6. Synop. Mamm. T. 2, 352.

PODRODZAJ 4. **Dicotyles**, PIŻMOŚWIŃ *Jar.*

(Notophorus Fisch. Nabelschwein n. Pécarri fr.)

Zębów przednich $\frac{4}{4}$, kły $\frac{1-1}{1-1}$ ostre ściśnione, wystające, trójboczno-pryzmatyczne lecz do góry niezadarte. Trzonowych $\frac{6-6}{6-6}$ sęczkowatych, z pomiędzy górnych 3 o trzech, kątnie o 4 sęczkach, z pomiędzy dolnych pierwszy dwu, drugi trój, pozostałe cztero-sęczkowe.

Głowa długa, zaostzona. Nos w ryjak chrząstkowaty, ruchomy, przedłużony. Konchy uchowe mierne, ostre. Oczy małe. Ciało szczeciną porośnięte. Na łędźwiach gruczoł z otworem zewnętrznym, lepka, smrodliwą ciecz sączący. Nogi wyrażne, pochodne, przednie cztero, tylne trój-palcowe, 2 tylko palce są pochodne, dwa zaś na przednich, a 1 na tylnych nogach podniesione. Kopytka 2 pochodne, dwa zaś u nóg przednich i jedno u tylnych fałszywe. W miejscu ogona sęcdek.

1615. *Sus (Dicotyles) torquatus* (1), PIŻMOŚWIŃ OBRÓZASTY 13

Ciało szczecinami bardzo grubemi, długimi, białe i czarno-obraczkowanemi pokryte, pręga grzbietowa czarna od barek na boki szyi z obu stron rozchodzi się szeroka, biaława przepaska. Członki czarne i równie jak głowa bardzo krótką siercią pokryte. Młode jednostajnie rudawe.

Długość ciała 2' 6".

Mieszka gromadnie w południowej Ameryce.

1616. *Sus (Dicotyles) albirostris* (2), PIŻMOŚWIŃ BIAŁOPYSKI 14

Jednostajnie śniadawo-czarny; szczeka dolna, biaława; szyja bez przepaski; szczeciny przy nasadach popielato-siwe,

(1) Syn. Cuche Oviedo Nat. hist. p. 21. Tajasu Caaigoara Maregr. *Sus Tajassu* Erxl. Schreb. Tab. 325 i 325. A. S. Tajassu Linn. *Dicotyles torquatus* Cuv. Fred. Cuv. i Geoff. Mamm. Livr 5. Desmoul. Desmar. Less. Pr. Max. Rengger. Griffith. Fischer Schinz Synop. 2, 345.

(2) Syn. *Sus labiatus*. *Dicotyles labiatus* Cuv. reg. an. Fred. Cuv. Mammif. fasc. 27. Desmar. Desmoul. Lesson. Pr. Max. Rengger. Griffith. Fischer. Dic. albirostris Illig. Lichtenst. Schreb. Tab. 325. 13. Schinz. Synop. 2, p. 346.

dalej czarne; znajdujące się na grzbiecie bardzo długie, spłaszczone.

Długość ciała 2' 10", ogona 8".

Mieszka stadami w lasach południowej Ameryki.

FAMILIA III.

Hyracidae, Góralcowate.

U nóg przednich palców 4, u tylnych 3, skórą obwiniętych, na końcach rozdzielonych; pazury listewkowate.

58. Hyracina, GÓRALKI.

Wewnętrzny palec członków tylnych zakrzywionym pazurzem opatrzony; skóra gęstym włosom porośnięta. Zębów przednich w górze dwa. Zwierzęta z postaci do *Szczurowatych* nieco podobne.

R O D Z A J VI. (182.)

Hyrax (1), GÓRALEK.

Zębów przednich $\frac{2}{4}$ zakrytych; górne trój-boczne, odległe, ostre; dolne pochyłe, ściśnięte, walcowate; ostrza ukośnie przycięte. *Kły* $\frac{1}{1}$ fałszywe, małe, wypadają prędko, zostawiając na swém miejscu przedziałkę. *Trzonowych* $\frac{7}{7}$ trących, składanych. *Pysk* krótki, nieco zaostroszony; podnosek wystający. *Warga* przecięta. *Oczy* małe, błoną różną opatrzone. *Konchy* uchowe krótkie, okrągławe. *Ciało* gęstą siercią pokryte. *Nogi* wyraźne pochodne; palce skórą obwinięte,

(1) Syn. *Cavia* Pall. *Hyrax* Herm. *Daman* fr. *Klippschliefer* niem.

tylko na końcach widoczne. Nogi przednie 4-palcowe z drugim palcem dłuższym, zewnętrznym zaś krótszym, paznogie płaskie, kopytkowate, tylne 3-palcowe z palcem pierwszym dłuższym kończystym. Brodawek *Cycowych* 2 na piersiach, a 4 na brzuchu. *Ogon* żaden.

Góralki są małe zwierzątka z powierzchniowej postaci do *Szczurowatych*, z zębostanu zaś i budowy nóg, do *Nosorożców* podobne.

Niektórzy Naturaliści mniemają, że zwierzę przez Illigera *Lipura hudsonia* nazwane, do tego rodzaju odnosić się powinno (1).

G a t u n k i.

1617. *Hyrax capensis* (2), GÓRALEK KAPSKI . . . 1

Nogi tylne 3-palcowe; pazur wewnętrznego palca przedłużony, krzywy. Odzież glinkowato-żółta z czarnymi końcami sierci, głowa i grzbiet ciemniejsze, spód ciała jaśniejszy lub bielszy, wąsy żółtawe. Nogi krótkie.

Długość ciała 1' 4 $\frac{1}{2}$ ", wysokość 7".

Mieszka na przylądku Dobrej Nadziei w miejscach górzystych.

1618. *Hyrax arboreus* (3), GÓRALEK DRZEWNY . . . 2

Odzież z wierzchu rudawo-śniada z czarną pomieszana; spód ciała i cętka na środku grzbietu białe. Konchy uchove krótkie, zaokrąglone, niewiele z pod odzieży wystające, zewnątrz długą, białawą siercią porośte; wewnątrz takąż rzadką siercią posiane. Nogi i palce z wierzchu brudno-rudawo-białą siercią porośte; rzęsówki długie, czarne. Zęby przed-

(1) Zdanie nasze w tym względzie, znajdzie Czytelnik w Tomie 2. Mastologii na str. 304 w przypisku.

(2) Syn. *Cavia Capensis* Pall. *Miscell.* p. 34. *Tab.* 3. *Spicill.* p. 22. *Tab.* 2. *Schreb.* *Tab.* 240. *Daman.* *Cuv. Ann. du Mus.* 111. p. 171. *Tab.* 19. 20. *Ossem. foss.* 11. p. 127. *Tab.* 1. 2. 3. *Klippdachs u Kolonistow.*

(3) Syn. *H. Arboreus* Smith. in *Linnean Transactions* XVII. p. 418. u *Kolonistow Boomdas.*

nie górne bardziej zaostrome, dolne poboczne są od środkowych wielką przedziatką odosobnione krótsze i na końcach trójzębkowe.

Długość ciała 20—21".

Mieszka w lasach południowej Afryki, kryje się w wydrążeniach drzew, a przed nastąpić mającym deszczem, załośnym krzykiem się odzywa.

1619. *Hyrax Syriacus* (1), GÓRALEK SYRYJSKI . . . 3

Sierć grubsza niż u *Góralka Kapskiego*, z wierzchu żółtawo-śniada z cętką białawo-żółtą na grzbiecie. Spód ciała białawy. Koniec nosa nagi, ciemno-brunatny. Przedziatka między trzonowemi i przedniemi zębami mała. Zatyłek węższy. Nogi tylne 3-palcowe, pazury wszystkie prawie równe.

Długość ciała 1' 8".

Mieszka na górze Synai.

1620. *Hyrax ruficeps* (2), GÓRALEK CZERWONO-GŁOWY. 4

Sierć gruba, odzież z wierzchu żółtawo-śniada; wierzch głowy u dorosłych czerwono-brunatny; cętka grzbietowa żółta; głowa szczuplejsza; szczęki węższe; przedziatka między przedniemi i trzonowemi zębami i zatyłek szersze; przedramiona i nogi nieco dłuższe.

Długość ciała 1' 10".

Mieszka w Dongola.

1621. *Hyrax abyssinicus* (3), GÓRALEK ABISSYŃSKI . . . 5

Odzież gruba, z wierzchu szaro-brunatna, z dłuższemi czarnemi włosami pomieszana; na środku grzbietu czarna cętka; spodnie części białawe. Głowa szczupła, dolna szczęka

(1) Syn. H. *Syriacus* Schreb. T. 240. B. fig. Buff. H. *Syriacus* Ehrenb. Symb. Phys. Decas. 1. Tab. 2. Daman Israel fr. Schinz Synop. 2, 341.

(2) Syn. Ehrenb. Symb. Phys. Decas 1. pl. 2.

(3) Syn. H. *abyssinicus* Ehrenb. Symb. Phys. Decas 1. Schinz Synop. 2, 342.

węższa. Między przednimi i trzonowemi zębami znaczna przedziałka.

Długość ciała 1' 2" 3".

Ojczyzną Abissynia.

FAMILIA IV.

Equidae (1), Końskie.

Nogi trój-palcowe; dwa palce poboczne szczątkowe, niewidoczne, główny palec twardem kopytem okryty.

59. Equina, KONIE.

Ciało gęstym włosom porośłe; szyja i ogon grzywiaste; zębów krajających w górze i w dole po 6.

Familię tę *jedem* tylko składa Rodzaj, a tym jest:

RODZAJ VII. (183.)

Equus (2), Koń.

Zębów przednich $\frac{6}{6}$ zbliżonych, składanych, korona płaska, kant zęba wewnętrzny, obrączkowaty poprzeczny do kantu brzeżnego równoległy. Kły albo żadne, albo $\frac{1}{1}$ zakryte, małe, stożkowate, od przednich mniejsze, górne do przednich zbliżone. Trzonowych $\frac{6}{6}$ przerwanych, ukośnych ściśnionych składanych.

Pysk przedłużony, pyza szeroka, podnosek żaden. Konchy uchowe mierne lub dość długie. Nogi jedno-kopytowe. Cyce

(1) Syn. Solidungula Ill. Anomalopoda Pall. Equideae Less. Equidae Ch. Bonap.

(2) Equus u wszystkich Autorów.

2 brzuchowe. *Ogon* mierny albo grzywiasty albo tylko z kitą na końcu.

Zwierzęta wyłącznie roślinożerne; obyczaje mają łagodne. W stanie dzikości żyją w mniej więcej licznych stadach pod wodzą starego Samca. Napadnięte od zwierząt drapieżnych, skupiwszy się w gromadę, tylnymi nogami zacięcie się bronią.

Wszystkie gatunki pochodzą z Azji i Afryki.

G a t u n k i.

1622. *Equus Caballus* (1), KOŃ POSPOLITY . . . 1

Ogon zewsząd długo-włosy. Maść i wzrost rozmaite. U Samic kły żadne.

α.) *E. C. Ferus* (2), K. Dziki. Głowa wielka, niezgrabna; konchy. uchove długie, zaostrome; grzywa krótka, kędzierzawa. Odzież dość długa myszata (Azyatyckie) lub ciemnogniada (Amerykańskie); ogon płowy; pysk białawy około gęby czaruiawy. W połączeniu z domowými końmi, różne miewa ubarwienie. Mniejszych są zwykle tuszy od domowych, głowę mają większą, nogi wyższe; konchy uchove dłuższe na końcach nieco kończysto-zgięte; czoło nad oczami wypuklejsze. Kopyta ściśnionoee w pół-walcowate. Grzywa od wierzchu głowy do łopatek mniej obfita, podniesiona. Odzież zinną długa, wolna, na grzbiecie nieco falista; ogon mniej włosisty. Bieg ich nader jest rączy, są bardzo ostrożne i od ludzi zdaleka uciekają. Młode z łatwością ugłaskać można, dorosłe zaś nigdy się nieoswajają. Konie dzikie żyją po dziś dzień stadami po kilkadziesiąt indiwiduumów zawierającemi, w stepach całej Tartaryi wielkiej w Mongolii, Rossyi około gór Altajskich; w Ameryce nad rzeką Plata w bardzo licznych stadach, gdzie tudzież przed najściem Hiszpanów wcale nieznane były, a ztąd niektórzy Zoologowie mniemają, że dzisiejsze dzikie konie od do-

(1) *Eq. Caballus* u wszystkich Autorów.

(2) *Syn. E. Cab. ferus* Schreb. Säugth. t. 109. *Equi feri* Hasselqu. Palaest. p. 282. Rzecz. Hist. Nat. p. 237. id. *Auct.* 310. *Jundzill Zool.* 1. str. 251.

owych zdziczałych pochodzą, z tem wszyskiem wnosić można, że prócz zdziczałych, pierwotny szczep domowego konia zachowuje się dotąd w stanie dzikości w rozległych Azji stepach.— Według podania Rzączyńskiego. (Hist. nat. cur. R. p. p. 217. i Auctuar p. 310.) Konie dzikie miały się znajdować niegdyś w Litwie tudzież na Ukrainie około Humania, Jahorlika i Czechryna.

β. *E. C. domesticus*. Koń domowy.

Główne Rasy domowych Koni są następujące:

1. a.) *Arabicus*. *Arabski*. Miernie, wysmukłe, głowa prawie czworo-kątna, przyczółek dość wypukły; skóra cienka, krótko-włosa. Maść zwykle siwa lub gniada. Ręce, wytrzymałe, odważne, rostopne, do jeźdźca w wysokim stopniu przywiązane, a ztąd od Arabów nader cenione. Rozróżniają się na *popolite* i *Szlachetne*; o pochodzeniu ostatnich genealogiczne księgi od 2000 lat prowadzone być mają. (Desm. Mamm. p. 417. aa. Nobilis Desmar. l. c. Kochlani, Kohejile s. Kailhan u Arabów, bb. Vulgaris. Desmar. l. c. B. Kadischi v. Hatik u Arabów).

b.) *Barbarus*. *Barbaryjski*. Podobny do poprzedzającego, lecz mniejszą ma głowę i szyję cieńszą. (*E. C. Persicus nobilis* Desmar. l. c. C.)

c.) *Turcicus*. *Turecki*. Szyja cienka, przedłużona. (Desmar. l. c. p. 418.) Są gorące, ręce, lecz nietrwałe.

d.) *Tataricus*. *Tatarski*. (*Transylvanicus*, *Hungaricus*). Mniejszy, głowa czworo-kątna; grzywa długa, nogi grubsze. (*E. C. Tartaricus vulgaris*, *Transylvanicus et Moldavicus Mold. vulgaris* Desmar. l. c. p. 418. D. F. G. H.)

e.) *Hispanicus*. *Hiszpański*. Głowa większa, gruba; przyczółek łukowaty; szyja, piersi i barki potężne, mięsiste. Sierć powiększłej części czarna. (*E. C. andalusius nobilis* Desmar. l. c. p. 419. Ch. d'Espagne Fred. Cuv. et Geoffr. Mamm. fasc. 47.)

f.) *Anglicus*. *Angielski*. Do Arabskiego podobny, lecz większy, ciało ma dłuższe, głowę większą, uszy dłuższe. Pięk-

ny, nadzwyczaj rączy, w gonitwach o znaczne zakłady odbywanych, na jedną sekundę 40 do 60 stóp ubiegać jest w stanie. (aa. Nobilis Desmar. l. c. p. 419. O. Race Horse Shaw. Gen. Zool. 11. p. 419. t. 215. bb. Venaticus cc. Vulgaris Desmar. l. c. P.)

g.) *Neapolitanus*. *Neapolitański*. Ciało ma większe i grubsze; przyczółek mocno spłaszczony. (E. C. Italicus Nobilis Desmar. l. c. M.)

2.) *Frisius*. *Fryz*. Ciało wielkie, grube; szyja krótka, nogi kosmate. (Desmar. l. c. K. b. Germanicus (Megapolitanus!) c. Gallicus. d. Helveticus. e. Danicus. f. Islandicus.)

3.) *Nanus*. *Karłowaty*. Wielkości osiołka lub Barana. (E. C. Corsicus Desmar. l. c. p. 421. CC.)

Z pomiędzy krajowych, Konie Polskie są lekkie, rącze i wytrzymałe. W Rosyji niezliczone koni stada utrzymują narody koczujące po Stepach Tartaryi i Syberyi. Najlepsze są *Czerkieskie* po nich *Truchmeńskie* w Kumańskiej pustyni; pierzchliwe i słabe *Kalmuckie*; odważniejsze i dzielniejsze *Kirgizo-Tatarskie*; mniejsze lecz silniejsze i posłuszniesze *Baskirów* Uralskich. Najmniejsze koni Rasy znajdują się w Gubernii Archangielskiej, a karłowate prawie na wyspie *Oesel*.

Pallas cztery odmiany Koni w Rosyji postrzeżone opisał. (Zoogr. T. 1. p. 258. Spicill. Fasc. XI. p. 5. tab. 5. f. 6):

1) Z wąsami obfitými szczeciasto-pokędzierzawionými na wardze górnej. 2) Z odzieżą całego ciała wełnistą, obfitą, kędzierzawą. 3) Zupełnie nagie, z włosów ogołoczone, lecz pięknych kształtów; takim był jeden z Koni ostatniego Krymskich Tatarów Chana *Schahin gireja*; któremu w porze słotnej na całe ciało ubranie nakładano. 4) Z grzywą od karku aż do nasady ogona wyrastającą.

W krajach północnych konie miewają grzywy nader długie aż do ziemi prawie wiszące, prócz tego na zimę wyrasta im sierć dość długa, która z wiosną lenieje.

1623. *Equus Hemionus* (1), KOŃ CZYKITAJ 2

Jasno-żółtawo-śniady z pręgą grzbietową ciemniej śniadą, na tyle rozszerzoną, ku ogonowi znów zwężoną. Ogon nagi, na końcu tylko włosisty, równie jak grzywa czarniawy; odzież zimą dłuższa, na lato krótka. Członki wysmukłe. Konchy uchowe mierne, podniesione; głowa zgrubiała. Kopyta małe.

Długość ciała 6' 7" 10", ogona bez włosów 2' 4", konch uchwowych 7".

Czykitaj mieszka stadami w stepach Mongolskich i Tatarskich, tudzież w Syberyi między rzekami Onon i Argun. Jest bardzo rączy, ugłaskać się nie daje. Tunguzy i Mongoły mięso jego jadają.

1624. *Equus asinus* (2), KOŃ OSIEL 3

Ogon na końcu tylko włosisty; na barkach krzyż czarny.

β. Domesticus. Każdemu znajomy, do noszenia ciężarów, a w krajach górzystych do jazdy wierzchowej używany. Zwierzę powolne lecz pracowite, w pożywieniu niewymyślne, na byle jakim chwaście lub słomie poprzestaje. Głosem jego jest chrapliwe, przerywane, silne i bardzo niemiłe ryczenie.

γ. Mulus. *Muł.* Pochodzi z połączenia Klaczy z Osłem. (*E. mulus* Briss. *Asinus biformis* Klein. *Grand mulet* Buff.)

δ. Hinnus. Pochodzi z Oślicy z Koniem spuszczonej. (*E. hinnus* Schreb. *Petits Mulets* Buff.)

Osły dzikie mieszkają stadami w południowej Tataryi; bieg mają nader rączy. Oswojone tracą wrodzoną żywość, leniwe mi się stają; najlepsze Osłów rasy pochodzą z krajów cieplejszych.

1625. *Equus Quagga* (3), KOŃ KWAGGA 4

(1) Syn. *E. hemionus* Pall. nov. *Comment Petropol.* XIX. p. 394. T. 7. *Eq. hemionus* Lion. *Le Dziggtai* Cuv. reg. an. 1. *Chéval Dziggtaj* Desmar. *Less. Marz.* p. 346. *Asinus hemionus* Gray *Zool. Journ.* 1. p. 340. Koń tatarski Jundz. *Zool.* T. 1. p. 256.

(2) Syn. *E. asinus.* Linn. *E. onager.* Schreb. Pallas. *E. hemionus* Pall. *Icones ad Zoogr. ross. Asiat.* Fasc. 2.

(3) Syn. *E. Quagga* Gmel. Cuv. reg. an. Cuv. Desmar. *Less Asinus Quagga* Gray.

Kasztanowaty, głowa, szyja, łopatki czarne biało-smugowane, tył ciała i członki jedno-kolorowe. Brzuch, nogi i ogon białymi włosami porośnięte. Postać wysmukła; głowa i konchy uchowe małe; ogon osli.

Długość ciała 6' 3", ogona 2' 3", konch uchwowych 6", wysokość przodu 3' 9".

Mieszka w południowej Ameryce.

1626. *Equus Zebra* (1), KOŃ ZEBRA 5

Białawy. Głowa, ciało i nogi, czarno-paskowane; brzuch biały, środkowa pręga czarna, piłkowato-zębata; linia grzbietowa niewyraźna. Pysk gruby, konchy uchowe długie, proste; na szyi grzywa krótka czarno-biało-upstrzona. Ogon oslemu podobny, na końcu czarny. Nogi czarno-pręgowane.

β. Mieszaniec z Osła i Zebry pochodzący, bywa ciemnosiwym, na członkach między-łopateczu i ogonie poprzecznie śniado-pręgowany. (Fr. Cuv. et Geoff. Mammif. fasc. 15.)

Wielkość miernego konia.

Ojczyzną górzyste kraje południowej Afryki.

1627. *Equus Burchellii* (2), KOŃ GÓRNY 6

Białawy, potylicy i grzbiet pręgami na przemianległymi czarnymi i śniadymi, z których czarne są szersze, ozdobione; pręga grzbietowa czarna, biało-obrzeżona; brzuch, ogon i członki niepręgowane. Grzywa kosmykami naprzemianczarniawymi i białymi oznaczona. Brzegi kopyt węższe i ostrzejsze niż u Zebry.

Długość ciała 6' 3", ogona 15", wysokość 3' 4".

Mieszka w południowej Afryce.

(1) Syn. *E. Zebra* Linn. i inni Autorowie.

(2) Syn. *E. festinus* Wagn. *Eq. Zebra Burch.* travels 1. p. 439. *Asinus Burchellii* Gray. *Zool. Journ.* 1. p. 247. Tab. 9. *Eq. Montanus* Geoffr. et Fr. Cuv. *Mamm. Livr.* 55. *Le Quagga ou Dauv.* Cuv. *Reg. an.* 1. *Eq. Burchellii* Fisch. *Synop.* p. 432. *Schinz Synop.* 2, 362.

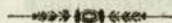
Gatunki wątpliwe.

Equus Khur. O tym mało znanym gatunku zrobiono wzmiankę w 7 zeszytce Pisma periodycznego *Izys* z r. 1823. na str. 764. pod nazwą dzikiego Osła przez Persów *Khur* zwanego. Odzież jego ma być z wierzchu popielato-szara, pod spodem w brudno-szary kolor wpadająca. Kształt ciała zwyczajnemu osłowi podobny z dłuższą głową i silniejszymi członkami. Mieszka w puszczech Azyatyckich licznymi stadami; latem przebywa na górach, w zimie zaś schodzi na doliny. (Lesson Man. .p. 348.)

Equus bisulcus (Cheval Guémul). Molina w Historji Naturalnej Chili (p. 303) opisał pod tém nazwiskiem zwierzę, które jeżeli rzeczywiście istnieje, zapewne nie do Koni, lecz do Lam należy. Postać ma mieć podobną osłój, lecz nogi dwu-kopytowe jak u zwierząt Przeżuwających. Mieszka na najnieodostępniejszych gór wierzchołkach. (Less. Man. p. 348. Fisch. Synop. p. 433.)

PODKLASSA II.

Cete (1), WIELORYBY.

Członki tylne zewnątrz żadne; przednie płetwowate. *Głowa* dla braku szyi od tułowia meoddzielona. *Ciało* kształtem rybiemu podobne, poziomym, chrząstkowatym, płetwiastym ogonem zakończone. Zwierzęta wodne; kouch uchowych i włosów pozbawione.

Gatunki do tej podklasy policzone, chociaż z powierzchownej postaci bardzo do ryb są podobne, z tém wszystkiém wewnętrzną organizacją zupełnie się od nich różnią i do zwierząt ssących niezaprzeczenie należą; co z resztą w dzisiejszym stanie nauki tak już każdemu jest wiadome, że dowodzenia niepotrzebuje. Wzrost ich prawdziwie olbrzymim nazwać można; pomimo jednak ogromnej wielkości ciała nadzwyczaj rąco pływają. Znakomita ilość powietrza zamknięta w ich obszernych piersiach i mnóstwo tłustości, którą prześiąkłe jest ich ciało, dopomagają im unosić

(1) Syn. Cete Linn. Cetacea Cuv. et al. Natantia Illig.

się w otaczającej je wodzie. Długi i gruby ogon stanowi wiosto równie silne jak to którym natura opatrzyła ryby odznaczające się prędkim pływaniem, a płetwa kończąca ogon nie pionowe jak u ryb, lecz poziome ma położenie, co szczególnie im dopomaga podpływać dla oddechu na powierzchni wody. Przednie członki Wielorybów acz w płetwy są przekształcone, mają jednak pod skórą skład właściwy nogom ssących czworonożnych: tylko kość barkowa (humerus) i kości przedramienia (promienna i łokciowa) są krótsze, a kości ręki bardziej płaskie i powleczone ścięgnową błoną, która niedopuszcza innego poruszenia w członku, prócz tego jakie się odbywa w spojeniu ramienia z łopatką. Niekiedy stawy ich palców liczniejsze są niż u innych zwierząt ssących; lecz zresztą te organa dopomagają jedynie do utrzymania ciała w równowadze i ułatwiają jego zwroty; główna bowiem siła poruszająca zwierzę mieści się w ogonie. Tylnych członków wieloryby zupełnie są pozbawione; lecz w niższej części brzucha mają dwie lub trzy szcztątkowe kostki ukryte w mięsie i stanowiące ślady miednicy (pelvis); pod ogonowemi zaś pacierzami znajdują się także kosteczki w kształcie litery V., do których są przytwierdzone mięśnie poruszające ogon i zwiększające jego siłę; pacierze szyjowe w liczbie siedmiu bardzo są krótkie i prawie wszystkie z sobą zrosłe, a część skalistą skroniowej kości, obejmująca wewnętrzne ucho, jest oddzielona od głowy i łączy się z nią tylko za pośrednictwem więzów.

Wieloryby mają w ogólności zmysły łepe; konch ucho- wych zawsze, a często i nerwów węchu są pozbawione; język ich jest prawie nieruchomy; skóra na ciele gruba; zmysłność ograniczona; pomimo to jednak mózg ich, wielką ma objętość i półsferza jego znacznie są rozwinięte.

Nozdrza umieszczone mają w najwyższej części głowy, a tym sposobem zwierzę nie wystawiając pyska z wody, może wciągać powietrze; krtani ciągnąc się do tylnych nozdrzy, łą-

czy niezależnie od gardzieli zatoki nosowe z płucami i pozwala zwierzęciu nieprzerwywając oddechu, napełniać pisk wodą i przełykać pokarmy. Naostatek żołądek wielorybów tak, a niekiedy więcej jeszcze jest złożony jak u zwierząt *przeżuwających*. Zęby, gatunków które je posiadają wszystkie są jednakowe.

Do tej podklasy należą dwa następujące rzędy:

Podział Izydora Geoffroy St. Hilaire.

D w ó n o ż n e.

MIEDNICA SZCZĄTKOWA LUB ŻADNA.

Rząd 1. SIRÉNIDÉS. (*Bezpryskawkowe*).

Ogon szeroki i zaokrąglony	1. <i>Manatidés.</i> Rodzaj jedyny <i>Lamantin.</i>
Ogon zakończony trój- kątną płetwą.	{ W szczęce górnej
	{ zęby obronne 2. <i>Halicoridés</i> <i>Dugong.</i>
	{ zęby obronne żadne 3. <i>Rytinidés</i> <i>Rytine.</i>

Rząd 2. CETATÉS.

GŁOWA	mierna	Liczne i ustawione rzędem w obu szczękach. Pysk	dość krótki w dziób nieprzedłużony	na grzbiecie płetwa <i>Marsouin.</i>			
					Zęby stoż- kowate.	przedłużony w dziób.	grzbiet bez płetwy <i>Delphinoptere.</i>
							mierny, stożkowaty <i>Dauphin.</i>
							długi i szczupły <i>Inie.</i>
							bardzo długi i szczupły <i>Plataniste.</i> <i>Delphinorhynque.</i>
Nieliczne, końce tylko szczęk lub jednej z nich zajmują		<i>Hétérodon.</i>					
Zadne, na ich miejscu jeden lub dwa zęby obronne wielkie, poziomo skierowane		<i>Narval.</i>					
			5. <i>Physetéridés.</i>				
bardzo wielka szczęka dolna	{ opatrzona zębami górna bez rogowców.	Grzbiet	{ opatrzonej płetwą <i>Physetère.</i>				
			{ bez płetwy <i>Cachalot.</i>				
			6. <i>Balénidés.</i>				
	{ bezzęba górna opatrzona rogówcami.	Grzbiet	{ opatrzonej płetwą <i>Balénoptère.</i>				
			{ bez płetwy <i>Baleine.</i>				

RZĘD X.

SIRENIA (1), BEZPRYSKAWKOWE.

CYCE piersiowe. Pryskawki żadne. Pokarm roślinny.

Natura opatrzyła zwierzęta tego rzędu zębami trzonowemi o koronach płaskich, tudzież sposobnością pełzania po ziemi aby im przez to ułatwić przyjmowanie pokarmów roślinnych. Ten rodzaj pożywienia obok wielkiego wzrostu i ociężałej budowy ciała, zjednał im u niektórych wędrowników nazwiska *wolów*, *krów* lub *cieląt* morskich. Żołądek podzielony mają na cztery worki, z których dwa są poboczne. Słupa ich kiszka nader bywa wielka. Wszystkie gatunki trzymają się zwykle blisko wód powierzchni i daleko w głąb nie zachodzą. Mały ten oddział składa się z jednej tylko Familii.

FAMILIA I.

Manatidae (1), Nabrzeżne.

Zęby trzonowe składane albo w pół składane z koroną płaską lub brózdowaną.

(1) Syn. Cetacea herbivora Cuv. Sirenia Illig. Natantia non spiraculata Jar.

(2) Syn. Edentata Hydraula Less. Nouv. Tabl. p. 154.

60. Manatina, BRZEGOWCE.

Członki prawie rękate, powiększłej części pazurami opatrzone,

RODZAJ I. (184).

Manatus (1), BRZEGOWIEC Jar.

Zęby przednie 0. (u płodu 2 górne, wypadające). W miejscu kłów przedziątka. *Trzonowych* $\frac{8=8}{8=8}$ przerwanych, ustawionych, składanych, trących; korony 2 lub 3 poprzeczne, trójścżkowatemi wywyższeniami oznaczone.

Pysk tępy. Oczy bardzo małe. *Konchy uchove* żadne. *Ciało* rzadką szczecią porośłe, przedłużone, ku tyłowi węższe. *Nogi* przednie niewyraźne, płetwowe, pięcio-palcowe, pazury paznogciowate; tylne w długi, szeroki ogon zrosnięte.

Brzegowce są zwierzęta łagodne i spokojne; karmią się wyłącznie roślinami, żyją gromadnie. Samice ku potomstwu swemu wiele okazują przywiązania i w pierwszych dniach po urodzeniu pod jedną z płetw swoich go noszą. Wychodzą niekiedy z wody i wzdłuż brzegów pełzając, prócz płetw dwoma twardemi, naksztalt zębów sterzczącemi wąsami się podpierają.

G a t u n k i.

1628. *Manatus Australis* (2), BRZEGOWIEC POLUDNIOWY. 1

Ciało jajowato-podłużne, nagie, z wierzchu wypukłe, pod spodem płaskie. Ogon poziomy skórkowaty, płaski zao-krągłony. Ciało błękitnawo-siwe, pysk przycięty, twardą szczecią obrosły. *Nogi* niewyraźne, płetwowe.

(1) Syn. *Manatus Rondel et al. Manati Bodd. Tricheci Spec. Linn. et al. Lamantin fr.*

(2) Syn. *M. americanus Desmar. M. australis hilesius Jahrb. der Naturgeschichte 1. p. 25. Fr. Cuv. Dict. des sc. nat. Ozereczkowski Nov. Act. Petrop. XIII. p. 375. Trichecus Manatus Linn. Schreb. 296. Schreb. T. 80. Fig. Buff. Wieg. Archiv. 1830. Tab. I. i II.*

Długość 12—20'.

Mieszka w rzekach południowej Ameryki, St. Matheo, Orenoko.

1629. *Manatus Senegaliensis* (1), BRZEGOWIEC SENEGALSKI. 2

Skelet głowy w stosunku do swęj szerokości dość krótki, a otwory nozdrzy tak szerokie jak długie. Zresztą z powierzchni do poprzedzającego gatunku bardzo podobny.

Długość ciała 8'.

Mieszka w wielkich rzekach Afryki, szczególnie w Senegalu.

Gatunki wątpliwe.

Manatus latirostris. P. Harlan w Tomie III. Dziennika Akademii Filadelfskiej (Journal de l'Acad. des scien. nat. de Philadelphie) opisał głowę nowego gatunku *Brzegowca*: ma ona być podobna do głowy *Brzegowca Senegalskiego*, a bardzo znacznie różnić się od *Brzegowca południowego*; posiada tylko 32 zęby. Samo zwierzę wielkości wołu, ma mieć 8 do 10' długości. Mieszka w rzekach wschodniej Florydy.

Manatus Exunguis Natterer; nieopisany; znajduje się w południowej Ameryce.

Manatus Simia. Illig. Abhandl. der Berliner Acad. 1813. zdaje się być zwierzęciem urojoném.

R O D Z A J II. (185).

Halicore (2), PIERSIOPŁAWKA. Wg.

Zęby przednie $\frac{2}{5}$ u młodszych $\frac{4}{8}$ lub $\frac{4}{6}$; górne stożkowate, wydatne; ukośnie ku przodowi zniżające się, odległe.

(1) Syn. M. Senegalensis Desm. Mamm. Nouv. Dict. XVII. Fr. Cuv. Dict. des sc. nat. XXV. Lamantis du Senegal. Adanson. Seneg. p. 143. Cuv. ann. du Mus XIII. tab. 19. fig. 4, 5. Fisch. Syn. p. 502.

(2) Syn. Halicore Ill. et al. Dugungus Lacep. et al. Tricheci Spec. Storr. et al. Rosmarus Bodd. Amblychilus Fisch. Księżyconog. Jar.

Trzonowych $\frac{3}{5}$ u młodszych $\frac{5}{5}$ przerwanym, składanym, wstawionym, trących z końcami wypukłymi, gładkimi; tylne większe, poboczną brózdą prawie na dwoje przedzielone.

Pysk tępy. *Wargi* bardzo twardą szczecią obrosłe. *Oczy* małe. *Kończy* uchowe żadne. *Ciało* siercią pokryte, przedłużone, ku tyłowi węższe. *Nogi* przednie ukryte, płetwowate, pięcio-palcowe, o czterech palcach bez pazurów. *Tylne członki* w ogon płaski, dwó-klapowy, zrosnięte.

W rodzaju tym jeden tylko znamy gatunek.

1630. *Halicore Dugong* (1), PIERSIOPŁAWKA DUGONG.

Skórę ma grubą, błękitną z ciemniejszymi cętkami po bokach; brzuch białawy.

Długość 7—8".

Dugongi od brzegów się nie oddalają, zawsze jednak zostają w wodzie i nigdy na ląd nie wychodzą. Pożywienie ich składa się z porostów morskich, które za pomocą grubych warg i stwardniałych dziąseł, z łatwością wrywają. Niektórzy Naturaliści przypisują im zdolność wzajemnego przywiązania, a Buffon wspomina o Samcu, który zabić się dał raczej, a nie opuścił zwłok swjej Samicy. Mięso Dugongów ma być bardzo smaczne. Mieszkają około wysp Soudy, Filipińskich i Nowej Holandyi. Malajczycy odróżniają dwie odmiany, nazywając jedną z nich *Busban* drugą *Buntal*, ostatnia krótsza jest i grubsza od pierwszej.

R O D Z A J III. (186).

Stellerus (2), STELLERYNA. Wg.

Zęby przednie i *kły* żadne. *Trzonowych* $\frac{1-1}{1-1}$, z listewek u dołu schodzących się, złożonych; korony tępe, trące, rowkami krzywymi powyrzynane.

(1) Syn. Hal. Dugong Fr. Cuv. et Geoff. H. Cetacea Illig. H. indicus Desmar. Trichecus Dugong. Exl. Dugungus Marinus Tiedm.

(2) Syn. Rytina Illig. Stellerus Cuv. Hydrodamalis Retz. Suchogrzbiet Jar.

Pysk tępy, wargi podwójne. Oczy błoną mróżną, chrząstkowatą opatrzone. *Ciało* nagie, skórą grubą, twardą, porożadą pokryte, przedłużone, ku tyłowi węższe. *Członki* przednie wydatne, płetwowate, stwardniałością kopytko nasładująca zakończone, bez widocznych palców; członki tylne w płaski, dwó-klapowy, rogowemi listewkami zakończony ogon zrosnięte. *Cyce* dwie na piersiach.

1631. *Stellerus borealis* (1), STELLERYNA PÓLNOČNA.

Skóra brunatna. Głowa krągła; otwór gęby mały pod spodem pyska umieszczony; wargi podwójne, grube, bardzo nabrzmięte, zewnątrz białą szczecinią, pogiętą, na 4 lub 5 cali długą, wąsy stanowiącą, obroste; szczęka dolna dłuższa od górnej. Otwory nozdrzy ku końcowi pyska umieszczone, tak długie jak szerokie. Oczy bez brwi, błoną mróżną opatrzone. Otwory uszne widoczne.

Długość ciała 20—23'. Waga około 8,000 funtów.

Jedyny ten i dziś już wygasły gatunek, mieszkał około Kamczatki i wysp Kurylskich; parzył się na wiosnę, Samica jedno tylko rodziła młode; karmił się porostami morskimi, a głos do ryku wołu miał podobny.

Steller pierwszy odkrył to zwierzę i bardzo dokładnie opisał, in novis Comm. Petrop. Złąd Cuvier od imienia jego nazwał rodzaj niniejszy. Niedawno, bo dopiero w r. 1848. Petersburska Akademia Nauk, otrzymała prawie całkowity Skelet Stelleryny, zebrany na wyspie Berynga, staraniem Generał-Gubernatora rosyjskich kolonii w Ameryce.

(1) Syn. Ryt. *Stelleri* Desmar. Ill. *Stellerus borealis* Desmar. Trich. *borealis* Shaw. Tr. *Manatus* Müller. Tr. *Manatus borealis* Linn. *Manatus Gigas* Zimmer. *Vacca Marina* Steller. nov. Comm. Petrop. 11. P. 294.

RZĘD XI.

HYDRAULA (1), PRYSKAJĄCE.

Cyce łonowe. Prysawkki wyraźne. Pokarm zwierzęcy.

Wieloryby tego rzędu różnią się od poprzedzających, cycami umieszczonemi nie na piersiach, lecz blisko odchodka; narzędziami żucia, które jeżeli się składają z zębów, to korony ich są ostre; używaniem pokarmów mięsnych i położeniem nozdrzy; lecz główna ich charakterystyczna cecha zawiera się w przyrządzie od którego wzięły nazwisko *Pryskających*. Woda bowiem pochłonięta ogromną paszczą Wielorybów nie wchodzi do żołądka, gdyż początek pokarmowego kanału sciskając się wówczas, w gardle ją zatrzymuje; jednocześnie spuszcza się zasłonka podniebienna, przerywa komunikacją między przodem i tyłem pyska, a silne mięskły otaczające tę ostatnią przestrzeń, kurcząc się ugniatają wodę, która nieznajdując innego wyjścia prócz tylnych nosowych otworów przechodzi w zatoki nosa i zbiera się w dwa błoniaste worki między zakończeniem kościanej części nosowego kanału i skórą

(1) Syn. Hydraula Bonap. Cetacés ordinaires ou Souffleurs.

umieszczone. Mięsiasta zasłonka urządzona w ten sposób, że może podnosić się, gdy woda z dołu do góry ją uderza i przerywać wszelką komunikacją między temi workami i nosowemi zatokami; zostawszy ugniecioną z góry do dołu, nie dozwala wodzie, zebranej w opisane miejsca, powrócić do zatok nosowych; naostatek, włókna mięsne, promienistotaczające całą czaszkę i przytwierdzone do tych dwóch worków, kurczeniem swoim silnie sciskając ich, wytlączają wodę, która dobywa się na zewnątrz przez wązki otwór nozdrzy zwany *Pryskawką*, w postaci fontanny niekiedy do 40 stóp w górę tryszczącój.

Zwierzęta te nie żują pokarmu, lecz natychmiast go połykają. Żołądek ich składa się z pięciu lub siedmiu oddzielnych worków, a w miejscu jednej znajduje się kilka małych kolistych z pierwszym żołądkiem połączonych śledzion, niektóre gatunki mają na grzbiecie pionową, żylastą płetwę bez kościanych podpórek, nakoniec skóra ich jest gładka i zupełnie naga.

FAMILIA I.

Delphinidae, Delfiniaste.

Korony zębów niapłaskie. Członki zupełnie płetwowe, bez pazurowe. Głowa albo mierna, albo mała.

61. Delphinina, DELFINY.

Zęby stożkowate, najczęściej liczne w górze i w dole.

R O D Z A J I. (187.)

Delphinus (1), DELFIN.

Zęby niekiedy liczne (od $\frac{2-2}{9-9}$ do $\frac{5-0-5-0}{5-0-5-0}$), kończące w obu szczękach aż do końca pyska znajdujące się, albo tylko dwa kończące w górnej szczęce, lub nakoniec żadne; u niektórych na podniebieniu wyrastają liczne, fałszywe zęby. Pysk wązki, przedłużony, spłaszczony. Pryskawki w jeden prostopadły księżycowaty otwór połączone. Ciało podłużne, gładkie z ogonem. Płetwa grzbietowa pojedyncza lub podwójna niekiedy zaś żadna. Cyce 2, łonowe.

Żwierzęta tego rodzaju są najmniejsze z pomiędzy innych tej rodziny. Zamieszkują wszystkie morza pod rozmaitą szerokością. Pływają zwykle gromadami. Są bardzo żarłoczne i często podchodzą bardzo blisko do okrętów, aby chwycić

(1) Syn. *Delphinus* Lin. et al. *Delphinapterus* Lacép. et al. *Monodon* Fabr. *Hyperoodon* et *Anarnacus* Lacép. et al. *Uranodon* et *Ancylodon* Illig. *Epiodon* et *Oxypterus* Rafin et al. *Phocaena* Cuv. et Illig. *Balaena* Spec. Chemm. *Beluga* et *Grampus* Gray; *Globicephalus* Less.

Gray (Zool. of the voy. of H. MS. Erebus and Terror Mammal) podzielił następnie rodzinę Delfinów:

a) Szczęki zwężone; spojenie dolnej szczęki krótkie (półowie długości szczęki niewyrównyujące). Płetwa grzbietowa zwykle wyraźna. *Mieszkańcy morz.*

1. Szczeka górna bezzęba, dolna z każdej strony tylko 1—2 często w dziąsłach ukrytymi zębami opatrzona. Szczyt czaszki na bokach kanciasty lub przysadkowaty. *Hyperooodontina*.

2. Górna i dolna szczęki niewielką lub wypadającymi zębami opatrzone. Przysadka (wings). Szczeka w dół skierowana. *Monoceratina*.

3. Górna i dolna szczęki wielką zębami opatrzone. Przysadka szczęk pozioma. *Delphinina*.

b) Szczęki mocno ściśnione; spojenie dolnej bardzo długie, przeszło półowie jej długości równe. Płetwa grzbietowa żadna. Zęby w obu szczękach. *Mieszkańcy rzek.*

4. Przysadki szczęk naprzód wygięte. *Platanistina*.

5. Przysadki szczęk rozszerzone. *Iniina*.

A. *Hyperooodontina* zawierają następujące Rodzaje i gatunki: 1. *Hyperoodon* α) Płetwa grzbietowa na środku grzbietu: 1. H. Butskopf Lacép. β) Płetwa grzbietowa po zaśrodkiem grzbietu, trójkątna:

ostatki wyrzucanej z nich ryby. Ku potomstwu swemu wielkie okazują przywiązanie.

Rodzaj ten przez niektórych Naturalistów na kilka osobnych rozerwany; wygodnie podzielić można na następujące grupy czyli Podrodzaje:

† Pysk bardzo długi, bardzo wielki i od czoła rowkiem nieoddzielony. Szczęki prawie równowazkie, licznymi zębami uzbrojone; płetwa grzbietowa pojedyncza, lub na jej miejscu fałd podłużny, na grzbiecie zlekka podniesiony. (*Delphinorhynchus* Lacép. et al.)

†† Pysk mierny, przy nasadzie szeroki, na końcu zaokrąglony, od czoła rowkiem oddzielony. Szczęki przy nasa-

2. *H. rostratum* Wesm (D. Hunteri, diodon etc.) 3. *H. Doumetii**.
4. *H. Desmarestii* Riss. 5. *H. latifrons** (polega na czaszce).

II. *Ziphius*: 1. *Z. Soverbiensis* (Diodon bidens Bell. Delph. Soverbyi Desm.) 2. *Z. zechellensis* (Czaszka).

III. *Delphinorhynchus*. D. *micropterus* Cuv. (Dauphin de Dale Blainv.)

- B. *Monoceratina*: a) Szczeka dolna bezzęba: I. *Monodon mosoceros*. II. *Anarnacus groenlandicus*.

b) Górna i dolna szczęki, stożkowatemi, prędko wypadającymi zębami opatrzone. III. *Beluga Catodon* (D. leucas Pall.) i 2. B. *Kingii** (Czaszka).

c) Górna i dolna szczęki uzbrojone zębami ściśnionymi, trwałymi. IV. *Neomeris* phocaenoides*. (D. melas Schleg), V. *Phocoena communis*. (D. Phocoena Linn.)

- C. *Delphinina*. a) Głowa z przodu zaokrąglona, niedziobata. Szczyt czaszki ledwo tak długi jak komora mózgowa: 1. *Grampus Cuvieri* (D. griseus Cuv.) G. *Rissoanus*. 3. G.—? 4. G. *sakamata* (D. orca Schleg. faun. jap. 25).— II. *Globicephalus Svineval* (D. globiceps Cuv.) 2. G. *affinis** (Czaszka); 3. G. *Sieboldii** (D. globiceps Schleg. faun. jap.); G. *macrorhynchus** (Czaszka)— III. *Orca gladiator* (D. orca Linn.); 2. O. *crassidens* (Kopalny); 3. O. *capensis** (Czaszka); 4. O. *intermedia** (Czaszka).

b) Głowa dziobata. Szczyt czaszki dłuższy od komory mózgowej: 1. *Lagenorhynchus leucopleurus* Rasch. 2. L. *albirostris* Gray. 3. L. *electra** (Czaszka). 4. L. *asia* (Czaszka). 5. L. *acutus* (D. Eschrichtii).— II. *Delphinapterus Peronii*. III. *Delphinus*. a) Głowa krótko-dzioba, szczyt czaszki mierny; z przodu linii zębnej, po-

dach rozszerzone, przez całą długość licznymi zębami uzbrojone. Na grzbiecie płetwa jedna. (Delphinus Blainv.)

††† Delfinom podobne; lecz na grzbiecie dwie płetwy. (Oxypterus Rafin.)

†††† Pysk krótki, sklepisty. Zęby liczne, nieregularne. Płetwa grzbietowa. (Phocaena Cuv.)

††††† Głowa tępa; pysk krótki stożkowaty lub przedłużony. Liczba zębów rozmaita. Na grzbiecie płetwa żadna. (Delphinopterus Lacép.)

†††††† Zębów mało lub wcale żadne, szczeka dolna od górnej dłuższa i szersza. (Hyperodon, Anarnacus Lacép. et al. Monodon Fabr. Uranodon, Ancylodon, Illig. et alior. Heterodon Blainv. et al. Epiodon Rafin. et al.)

dłużny trójkąt. Podniebienie płaskie. † Dziób zaledwo wystający; szczyt bardzo zgnieciony, nieco dłuższy od komory mózgowej (*Cephalorhynchus*): 1. *D. Heavisidii* 2. *D. obscurus*. 3. *D. compressicauda*.— †† Dziób krótki, szczyt czaszki gruby, stożkowaty w górze wypukły, półowie długości głowy równy (*Tursio*). 4. *D. Tursio*. 5. *D. abusalam*. 6. *D. Eurynome** (Czaszka). 7. *D. metis** (Czaszka). 8. *D. Cymodoce** (Czaszka). 9. *D. Doris** (Czaszka). 10. *D. frenatus*.— β. Głowa długo-dzioba, szczyt szczipły dość wygnieciony, nieco naprzód wydany, znacznie od głowy dłuższy (*Delphinus*). 11. *D. metis** (Czaszka). To nazwisko nadal Gray i powyżej wymienionemu pod N. 7. gatunkowi.— 12. *D. Styx** (Czaszka). 13. *D. Euphrosyne** (Czaszka). 14. *D. Delphis*. 15. *D. Janira** (Czaszka). 16. *D. Novae Zelandiae*. 17. *D. Sao** (Czaszka). 18. *D. Forsteri** 19. *D. coeruleo-albus*. 20. *D. longirostris*. 21. *Microps** (Czaszka).

IV. *Steno* Gray: 1. *St. rostratus*. 2. *St. malayanus*. 3. *St. frontatus*. 4. *St. compressus** (Czaszka). 5. *St. attenuatus** (Czaszka). 6. *St. fuscus* (Plód).

D. *Platanistina gangetica*.

E. *Iniana*; I. *Inia* (zęby brózdowane, kątnie ze stopniami na stronie wewnętrznej: 1. *I. Geoffroyi* (*I. boliviensis*). 2. *I. canadensis* (*Delph. canadensis* Desmar.)

II. *Pontoporia* Gray. (Zęby walcowato-stożkowate, ostro zakrzywione. 1. *P. Blainvillei* (*D. Blainvillei* Frem.)

† **Delphinorhynchus.** PYSZCZAK.**Gatunki.**1632. *Delphinus Geoffroyi* (1), DELFIN DZIOBATY . 1

Szczęki wąskie, bardzo długie; czoło bardzo sklepiste. Zębów $\frac{26-26}{26-26}$ grubych. W miejscu płetwy, podłużny fałd na grzbiecie. Ciało z wierzchu siwo-perłowe, pod spodem białe.

Długość 7' pyska 8—10".

Mieszka w morzu Brazylijskiem.

1633. *Delphinus coronatus* (2), DELFIN UWIEŃCZONY . 2

Szczęki w dziób bardzo długi i bardzo ostry przedłużone; dolna dłuższa. Zęby bardzo śpiczaste $\frac{24-24}{15-15}$. Płetwa grzbietowa mała, pół księżycowa, prawie ku ogonowi zbliżona; ogonowa pół-księżycowa. Ciało czarne; powyżej czoła dwa współ-środkowe żółte kółka.

Długość 30—36'.

Mieszka w morzu lodowatém blisko Szpicbergu.

1634. *Delphinus Bredaensis* (3), DELFIN BREDÉGO . 3

Pysk mierny, spłaszczony. Zęby grube, w obu szczękach, z obu stron 21-23. Czoło nieco spłaszczone. Płetwa grzbietowa pół-księżycowata, prawie w pośrodku ciała umieszczona.

Długość 8'.

Mieszka na brzegach Batawii. Pan Breda pierwszy go opisał.

(1) Syn. Desmar. Mammal. p. 512, 753. D. Geoffrensis (Blainv.) D. frontatus Cuv. oss. foss. D. frontatus Griff. An. Kingd. Dauphin à bec mince, Cuv. reg. an. Less. Man. p. 405. Fisch. Synop. p. 505. i Suppl. 455. Schinz Synop. 2, 496.

(2) Syn. D. coronatus Frémainville. Nouv. Bullet de la Soc. philom 111. Desmar. Desmoulins; Delphinapterus coronatus Less. Man. p. 405. Nouv. Tabl. n. 1559. Fisch. Synop. p. 505. Schin. Synop. 2, p. 496.

(3) Syn. D. Bredaensis Cuv. Oss. foss. Tab. 21. f. 7, 8, (czaszka); Del. rostratus Cuv. Ann. du Mus. Desmar. Desmoul. Less. Man. p. 409. Nouv. Tabl. n. 1561. Fisch. Synop. p. 505. Schinz Synop. 2, 497.

1635. *Delphinus gangeticus* (1), DELFIN GANGETAŃSKI. 4

Pysk bardzo długi, bardzo wązki, spłaszczony. Zębów w obu szczękach z obu stron około 30. Płetwa grzbietowa bardzo krótka; płetwy piersiowe prawie wachlarzowate, na końcach przycięte. Ciało z wierzchu siwiejące, pod spodem białawe; skóra bardzo połyskowna.

Długość ciała 5—7.

Mieszka w Gangesie.

1636. *Delphinus micropterus* (2), DELFIN MAŁOGŁOWY. 5

Głowa, grzbiet i wyższa część boków łupkowato-czarne, niższa część boków ołowiasta; brzuch jaśniejszy z połyskiem. Ciało przedłużone wrzecionkowate; pysk stożkowaty, wązki, na końcu okrągły. Płetwy mierne, ogonowa pół-księżycowata. Szczeka górna krótsza, obie bezzębe.

Długość całkowita 15', waga 25,000 funtów.

Znajduje się w morzu Śródziemnym.

Delphinus Philipii opisany przez Professora Cocco, według zdania Pr Wagnera jest indywidualnem tego gatunku (Archiv. f. Naturg. 1846. 1. Heft. p. 104. Tab. IV. fig. C.)

Gatunki wątpliwe.

Delphinus canadensis (3).

Głowa bardzo sklepista, czoło nader wyniosłe; pysk

(1) Syn. *D. gangeticus* Lebeck Schriften der Berl. naturf. Freunde 111. p. 280. Tab. 2. *Delphinorhynchus gangeticus* Less. Man. p. 416. Nouv. Tabl. *Susu Gangeticus*, *Platanista gangeticus* n. 1567. Fisch. Synop. 506. Schinz Synop. 2, 497.

(2) Syn. *D. micropterus* Fr. Cuv. hist. Nat. des Cetacés p. 114. Fred. Cuv. i Geoff. Mammif. T. VI. pod mylnym nazwiskiem *Delphinus Dalei*, *Dauphin de Dale*; Less. Nouv. Tabl. *Aodon micropterus* n. 1607. Schinz Synop. 2, 498. *Del. Desmarestii* Risso hist. nat. de l'Europe Mérid. 111. pl. 2. f. 3. Schinz Synop. 2, 513. *D. Philipii* Cocco Arch. f. Naturg. 1846—1. Heft. p. 104. Tab. IV. fig. C.

(3) Syn. *Del. canadensis* Desmar. Mamm. p. 516. Nouv. Dict. IX. p. 163. *Dauphin blanc de Canada*; Duhamel traité des peches 11. tab. 10, fig. 4. Fisch. Synop. p. 504. Schinz Synop. 2, 496.

nadzwyczaj zaostrzony, od czoła raptownie oddzielony. Ciało białe.

Mieszka w morzu Kanadyjskiem.

Być może Synonimą *Delfina dziobatego*.

Delphinus longirostris (1).

Kość podniebienna łódkowata, z tyłu wypukła; pysk nadzwyczaj długi, zeszczipiony z wierzchu spłaszczony, linia środkowa wydatna; zęby małe 48—48+50—50. Wierzch ciała czarny, spód białawy.

Mieszka około Malabaru.

†† **Delphinus.** DELFIN WŁAŚCIWY.

G a t u n k i.

1637. *Delphinus Delphis* (2), DELFIN POSPOLITY . . . 6

Pysk mierny, szczęka dolna nieco dłuższa od górnej. Zębów $\frac{42-42}{42-42}$ lub $\frac{47-47}{47-47}$ spiczastych. Płetwa grzbietowa dość wyniosła, prawie w pośrodku ciała umieszczona, z końcem krzywym. Ciało z wierzchu czarniawe, pod spodem białe.

Długość ciała 6—7'.

Mieszka w morzach Europejskich.

Delphinus Pernettyi. Z głową z przodu wyniosłą, dość ostrym pyskiem, szczęką dolną od górnej dłuższą, grzbietem czarniawym, brzuchem jasno-siwym czarno i stalisto-cętkowanym; zdaje się być odmianą pospolitego Delfina. (D. Pernetti Desm. Mann. p. 443. *Delphinorhynchus Pernettyi* Less. Man. p. 406. Nouv. Tab. n. 1569. Delph. *Delphis Varietas*. Bonat. Cet. p. 21. Fisch. Synop. p. 507. Schinz Synop. 2, p. 499.)

(1) Syn. Gray Spicil. Zool. c. fig. Bullet des sc. XVI. p. 116. 1? D. longirostris, dentibus utrinque utrinsecus 55—60. (Dussum). Cuv. Reg. An. ed. 2, 1. p. 288. Fisch. Synop. suppl. 455. Less. Nouv. Tab. n. 1585. Schinz Synop. 2. suppl. p. 556.

(2) Syn. D. *Delphis* u Linn. i wszystkich nowych Autorów. Del. Novae Zelandiae Quoy i Gaim? Arch. f. Naturg. 1846. 4. Heft. p. 163.

Delphinus Sinensis. (Desm. Mamm. 759. *D. chinensis* Osbeck. Less. Man. p. 408). Zupełnie podobny do *Delfina pospolitego*, różni się od niego świetnie białym ubarwieniem i najpewniej jest tylko odmianą jego.

1638. *Delphinus Boryi* (1), DELFIN BORY 7

Pysk przedłużony, bardzo płaski, przy samej głowie bardzo szeroki; głowa mało wyniosła. Płetwa grzbietowa w pośrodku między głową i ogonem umieszczona. Wierzch ciała myszaty, jasno-siwy, niewyraźnie błękitnawo siwo-cętkowany; boki głowy wydatnie białe.

Postać *Delfina pospolitego*.

Mieszka w Oceanie między wyspami Madagaskar, francuzkimi i Maskareńskimi, równie też przy brzegach Nowej Hollandyi.

1639. *Delphinus cruciger* (2), DELFIN KRZYŻOWY 8

Ciało białe z dwiema podłużnymi czarnymi pręgami, które trzecią poprzeczną w kształcie krzyża są przecięte.

Mieszka w morzu między nową Hollandyą i Przylądkiem Hora pod 49° szerokości południowej.

1640. *Delphinus maculatus* (3), DELFIN CĘTKOWANY 9

Głowa zeszczuplona. Pysk długi, wysmukły. Ciało w miarę długości szczupłe. Płetwy wielkie, potężne; grzbietowa często dwa razy zgięta. Ciało z wierzchu sine, boki i brzuch brudno siwe, okrągłemi, białemi różowo obwiedzionemi cętkami upstrzone.

Długość 6'.

Mieszka w morzach Archipelagu wysp Towarzyskich i Pomotu.

(1) Syn. D. Boryi Desm. 757. Less. Man. 406. Nouv. Tabl. n. 1571. Fisch. Synop. p. 506. Schinz Synop. 2, 498.

(2) Syn. D. cruciger Quoy i Gaim. Zool. de l'Uranie. Desmoul. Diet. class. V. p. 339. Less. Man. p. 407. Nouv. Tabl. n. 1573. Fisch. Synop. p. 507. Schinz Synop. 2. p. 500.

(3) Syn. Less. et Garn. Zool. de la Coquille p. 183. Less. Bull. des se. nat. VII. p. 374. Fisch. Synop. p. 508. Less. Man. 407. Schinz Synop. 2, 500.

1641. *Delphinus Tursio* (1), DELFIN NEZARNAK . . . 10

Pysk krótki, szeroki, spłaszczony. Zębów w obu szczękach z obu stron od 21—23, stożkowatych, powiększej części przytępionych. Płetwa grzbietowa ku ogonowi zbliżona. Ciało bardzo grube, z wierzchu czarniawe, pod spodem białawe.

Długość 9—15'.

Mieszka w morzach Śródziemnym i Grenlandzkim.

1642. *Delphinus malayanus* (2), DELFIN MALAJSKI . . . 11

Ogon przy nasadzie łódkowaty; płetwa grzbietowa pośrodku ciała wyrastająca, na końcu wycięta; pryskawka blisko oczu umieszczona. Głowa bardzo sklepista, czoło raptownie spłaszczone i przy nasadzie przedłużonego pyska głębokim rowkiem przecięte. Zęby liczne. Ciało jednostajnie popielate.

Długość 5' 11", głowy 15".

W morzach między wyspami Borneo i Jawą.

Delphinus plumbeus. Jednostajnie ołowiany, ze spodnią szczęką białą, zdaje się być Synonimą poprzedzającego. — (Syn. *D. plumbeus*, Dauphin plombé Fr. Cuv. Mammif. T. VI. N. 1. i 3. Less. nouv. Tabl. n. 1581. Fisch. Synop. Suppl. 445. Schinz Synop. 2, 202.)

1643. *Delphinus fraenatus* (3), DELFIN ZAUZDANY . . . 12

Z wierzchu czarniawy, pod spodem biały; głowa z wierzchu czarna, po bokach popielata; od kąta gęby do oczu ciemniejsza smuga.

(1) Syn. *D. Tursio* Fabr. Faun. Groenl. p. 49. Bonnat. cetat. p. 21. Tab. 11. f. 1. Schreb. Säugeth. Tab. 344. Desmar. Mamm. p. 515. *D. Nesarnak* Lacépede Hist. Nat. des Cét. T. 2. p. 230. *D. Orca*. Gérard; Dauphin ou Souffleur Cuv. reg. an. et ossem. foss. V. Tab. 21. fig. 3—4. Tab. 23. fig. 23, 29. (Czaszki) Less. Man. p. 408. Nouv. Tabl. n. 1578. Fisch. Synop. p. 519. Schinz Synop. 2, p. 501.

(2) Syn. *D. malayanus* Lesson et Garnot. Zool. de la Coquille Tab. 9. fig. 5. Bullet. des sc. nat. VII. Fisch. Synop. p. 508. Schinz Synop. 2, 513. Less. Nouv. Tabl. n. 1562.

(3) Syn. *D. fraenatus* Dauphin bridé Fr. Cuv. et Geoff. Mammif. T. VI. Schinz Synop. 2, 502. Lesson. Nouv. tabl. n. 1583.

Długość ciała $4\frac{1}{2}'$.

Mieszka około Zielonego Przylądka.

1644. *Delphinus velox* (1), DELFIN SZYBKI 13

Z wierzchu czarniawy, pod spodem ciemno-zielony czarno-marmurkowany. Zębów w obu szczękach z obu stron po 40. Czoło wyniosłe; pryskawka umieszczona przed oczami. Płetwa grzbietowa pośrodku ciała. Ogon krótki, łódkowaty.

Jedyny tego gatunku Egzemplarz złapany został między wyspą Cejlon i równikiem. Pływa nader szybko.

1645. *Delphinus Harlani* (2), DELFIN HARLANA 14

Z wierzchu jednostajnie czarny, na piersiach biała cętka od której wążka, biała, podłużna pręga aż do płetw się rozciąga. Zębów przyzmatycznego kształtu w każdej szczęce z obu stron po 20.

Długość $16'$.

Mieszka przy brzegach Nowej Anglii.

1646. *Delphinus coeruleo albus* (3), DELFIN BŁĘKITNAWO-BIAŁY 15

Do pospolitego Delfina bardzo podobny. Piersiowa i grzbietowa płetwy bardziej zaostrome i nieco wycięte. Cały grzbiet, czoło i pysk ciemno stalowo-błękitne. Od grzbietowej płetwy ciągną się bardzo ciemno-błękitne pręgi ku przodowi, na którym zupełnie nikną. Od oczu idą wężkie błękitne pręgi przez boki ku ogonowi i rozszerzając kończą się przy odchodku. Piersiowe płetwy szaro-błękitne. Brzuch, koniec pyska i pozostałe ciało pięknie białe.

Długość ciała $5\frac{1}{2}'$.

Mieszka około wschodnich brzegów Ameryki południowej.

(1) Syn. *D. velox*; Dauphin léger Fr. Cuv. Mamm. T. VI. Less. Nouv. Tabl. n. 1582. Schinz Synop. 2, 502.

(2) Syn. *Del. intermedius* Harl. Journl. of Philadel. VI. p. 51. Less. Nouv. Tabl. n. 1600. Fisch. Supl. 456. Schinz Synop. 2, 503.

(3) Syn. *D. coeruleo-albus*. Meyen. Act. Acad. Caesar. V, XVI. Tab. 43. fig. 2. Schinz 2, 504. Less. Nouv. Tab. n. 1597.

1647. *Delphinus abusalam* (1), DELFIN ABUZALAM. 16

Pysk stożkowaty, szczeka dolna nieco wystająca; w obydwóch z każdej strony 25—27 zębów stożkowatych, dość silnych. Czoło kuliste. Oczy nie na przedłużeniu linii gębnego kąta, lecz pod nią są umieszczone. Grzbiet zielonawo-śniady; brzegi warg, gardziel i brzuch cielisto-białawe, drobnymi, czarnymi cętkami upstrzone.

Długość 7—8'.

Mieszka w morzu Czerwonym. (Egzemplarz tego gatunku znajduje się w Muzeum Frankfurtskiem).

1648. *Delphinus lunatus* (2), DELFIN KSIĘZYCO-CĘTKI. 17

Ciało ogрубne; pysk zeszczuplony; płetwa grzbietowa zaokrąglona. Z wierzchu jasno-śniado-płowy, pod spodem białe, obie te barwy z sobą się mieszają; przed płetwą grzbietową śniada cętka w kształcie pół księżyca,

Długość 3'.

Mieszka w Chili w Zatoce *Conceptionis*.

1649. *Delphinus leucopleurus* (3), DELFIN CĘTKO-BOKI. 18

Ciało z wierzchu błękitnawo-czarne, pod spodem śnieżno-białe, na bokach cętka podłużna, wielka, ukośna, biała, szara lub brunatna; pysk krótki, szczeka dolna dłuższa; zęby widoczne w górze i w dole z obu stron 28—35 spiczaste zakrzywione.

Kilkanaście indywidualów tego nowego gatunku złapano w 1843 roku w Zatoce Chrystianii. Doktor Rasch pierwszy go opisał.

(1) Syn. Del. abusalam. Rüppel Museum Senkenberg Vol. 111. p. 140. Tab. 12. Revue Zool. 1843. p. 82. Schinz Synop. 2, 504.

(2) Syn. D. lunatus Less. et Gar. Zool. de la Coquille Tab. 9. fig. 4. Bull. des sc. nat. VIII. p. 375. Fisch. Synop. p. 509. Less. Nouv. Tabl. n. 1576. Schinz Synop. 2, p. 505.

(3) Syn. Del. leucopleurus Nova Species descripta ab H. Rasch conservatore Musaei Zoologici universitatis regiae Fredericianae 1843. Christianiae: Rev. Zool. 1843. p. 369.

1650. *Delphinus minimus* (1), DELFIN NAJMNIJSZY . 19

Pysk zeszczipiony. Ciało śniade, na końcu pyska biała cętka.

Długość całkowita 2'.

Mieszka gromadnie w morzach podrównikowych blisko wysp Salomona.

Gatunki wątpliwe.

Delphinus dubius(2). Głowa mniejsza niż u zwyczajnego Delfina; pysk węższy, więcej zaokrąglony; szczeka górna prawie stożkowata, pośrodku niewydęta. Zębów w obu szczękach z obu stron 36 do 38.

Mieszka około wysp Zielonego przylądka.

Delphinus frontalis (3). Poprzedzającemu bardzo podobny. Zębów w obu szczękach z obu stron 34.

Delphinus niger (4). Pysk bardzo spłaszczony i nadzwyczajnie przedłużony. Zębów w obu szczękach z obu stron przeszło 12; płetwa grzbietowa mała, bliżej ku ogonowi niż ku pierśm umieszczona. Ciało czarne; brzegi warg tudzież płetw piersiowych i ogonowej białe.

Mieszka w morzu Japońskim. Opis podług malowidła Japońskiego.

††† **Oxypterus.** DWUPŁETNIK.1651. *Delphinus Mongitori* (5), DELFIN MONGITOR . 20

Na grzbiecie dwie płetwy. Szczegółowego opisu zwierzę-

(1) Syn. D. *minimus* Less. et Gar. Zool. de la Coquille p. 183. Bull. des sc. nat. VIII. p. 375. Fisch. Synop. p. 509. Schinz Synop. 2, 505.

(2) Syn. D. *dubius* Cuv. Ossem. foss. V. p. 295. Fisch. Synop. p. 508. Schinz Synop. 2, 501.

(3) Syn. Cuv. Reg. au. 2. ed. 1. p. 288. Fisch. Synop. Suppl. p. 455.

(4) Syn. D. *niger* Lacépède sur les Cet. des mers de Japon. Mém. du Mus. IV. p. 475. Desm. Mammal. Schinz Synop. 2, 501. Del: melas Schinz Synop. Suppl. 2, p. 556.

(5) Syn. *Oxypterus Mongitori* Desmar. Mamm. p. 516. Nouv. Dict. IX. p. 663. Rafinesque Précis de Somiol p. 13. Less. Man. p. 411. Nouv. Tab. Fisch. Synop. p. 509. Schinz Synop. 2, 506.

cia tego nieposiadamy. Że zaś powyższa cecha zbyt jest niedostateczna, bo i drugi gatunek tuż następujący także ma dwie płetwy grzbietowe, przeto życzyć by należało aby naturaliści Włoccy postarali się bliżej go poznać i dokładnie opisać, co jak się zdaje niepowinno nawet z wielką połączone być trudnością, gdyż Mongitor na brzegach Sycylii bardzo jest pospolity.

1652. *Delphinus Rhinoceros* (1), DELFIN ROGACZ . 21

Pierwsza grzbietowa płetwa, po za-czołem w kształcie rogu podniesiona. Ciało z wierzchu czarne biało-nakrapiane.

Dwa razy większy od *Morswina*.

Mieszka w Oceanie równo-nocnym pod 5° szerokości.

†††† **Phocoena.** MORSWIN.

1653. *Delphinus Phocoena* (2), DELFIN MORSWIN . 22

Pysk krótki, zaokrąglony. Zębów w obu szczękach z każdej strony 21—25 spłaszczonych, okrągławych, gładkich lub strychowanych. Płetwa grzbietowa prawie pośrodku ciała umieszczona; ciało przedłużone, z wierzchu czarniawe, pod spodem białawe.

Długość 4—5'.

Pospolity w Oceanie Europejskim i morzu Bałtyckim. Znajduje się także w morzach czarném, Kaspjskiem i oceanie wschodnim.

Delphinus Dussumieri. Zębów $\frac{2s-2s}{2s-2s}$ walcowatych nieco kończystych niespłaszczonych. (Capensis Dussum. Cuv. reg.)

(1) Syn. D. Rhinoceros Quoy i Gaim. Zool. de l'Uranie Tab. 11. fig. Oxypterus Rhinoceros Less. Man. p. 411. Nouv. Tabl. n. 1589. Fisch. Synop. p. 509. Schinz Synop. 2, 506.

(2) Syn. Del. Phocoena Linn. Müll. Erxleb. Bonnat. Phocoena communis Less. Man. p. 413. Nouv. Tabl. n. 1590. Tursio Plin. Meer-schwein Mart. Spitzberg p. 92. Niser ou Marsouin Ege de Grönl p. 60. Marsouin commun. Cuv. reg. An. 1. p. 279. Fisch. Synop. 510. Schinz Synop. 2, 506. Мангакъ ross.

An. 2 ed. 1. p. 288. Fisch. Synop. Suppl. 456). Mieszka około Przylądka Dobrzej Nadziei.

Delphinus Homei. Z wierzchu czysto-czarny. Boki głowy i ciała czarniawe i biało-nakrapiane. Zębów $\frac{40}{36} = \frac{40}{36}$ tylny brzeg grzbietowej płetwy szabelkowaty. (Smith. Zool. Journ. n. XVI. Bullet. de sc. nat. XVIII. p. 276).

Mieszka około Przylądka Dobrzej Nadziei.

Oba powyższe gatunki bardzo są podobne do Morswina zwyczajnego i bliższego wymagają poznania.

1654. *Delphinus leucocephalus* (1), DELFIN BIAŁOGŁOWY. 23

Płetwa grzbietowa przedłużona, na końcu zaostrowana. Ciało ciemno-siwe, głowa i szyja, całe czysto-białe. Głowa krótka mniej stożkowata niż w gatunku poprzedzającym.

Długość 6'.

Mieszka w Archipelagu niebezpiecznym zwanym, w Nowej Hollandyi.

1655. *Delphinus bivittatus* (2), DELFIN DWÓ-PRĘGOWY. 24

Pysk krótki, stożkowaty. Ciało krótkie, gładkie, z wierzchu i po bokach czarne, pod spodem białe. Dwie szerokie białe pręgi, pośrodku ciała przerwane, czarne ubarwienie przecinają. Płetwa grzbietowa mierna, czarna, ogonowa pośrodku wycięta, piersiowe cienkie, białe, z przodu czarno-obrzeżone.

Długość 2'.

Mieszka w morzach południowych.

1656. *Delphinus superciliosus* (3), DELFIN BIAŁO-BREWNY. 25

Zębów w górze z obu stron 30 w dole 29. Pysk stoż-

(1) Syn. Ph. leucocephala Lesson et Garnot. Zool. de la Coquille Less. Bull. des sc. nat. VII. p. 373. Fisch. Synop. 510. Schinz Synop. 2, 507.

(2) Syn. Ph. bivittata Lesson. Man. p. 414. Lesson. et Garnot. Zool. de la Coquille pl. 9. fig. 3. Schinz Synop. 2, 507.

(3) Syn. Phocoena Superciliosa. Less. Man. p. 415. Nouv. Tabl. n. 1575. Fisch. Synop. 520. Less. et Garnot Zool. de la Coquille tab. 9. fig. 2. Bull. des sc. nat. VII. p. 378. Schinz Synop. 2, 507.

kowaty. Ciało z wierzchu łupkowane; boki i spód ciała białe; nad oczami smuga biała aż do czoła ciągnąca się.

Długość 4'.

Mieszka w morzach południowych.

Delphinus albigena. Z bokami głowy biało-smugowanymi, znajdujący się w morzach Nowej Hollandyi. (Quoy et Gaimard Zool. de l'Uranie). Tudzież

Delphinus Fitzroyi. Z wierzchu czarny, z bokami głowy i ciała śnieżno-białymi, ogonem i wargą dolną czarnymi, dwoma ukośnymi czarnymi pręgami po obu bokach ciała i jedną takąż od kąta pyska do płetwy piersiowej. Długi 5' 4" mieszkający na brzegach Patagonii, oba są synonimami jednej odmiany *Delfina* biało-brewnego. (Syn. D. Fitzroyi Proceed. 1838 Beagle voy. Less. Nouv. Tabl. n. 1574. Schinz Synop. 2, 504).

Inne mniej znajome, a do *Delfina białobrewnego* podobne gatunki są następujące:

Delphinus acutus. Kość podniebienna łódkowata; pysk długi ściśniony, ostry, z wierzchu wypukły, w środku płaski, podłużnie głęboko-brózdowany. Zęby małe, szczupłe z obu stron 28—28+30—30. (*Grampus acutus* Gray Spicil Zool. c. fig. Bullet des sc. nat. XVI. p. 116. 1. Fisch. Synop. Supl. 456. Less. Nouv. Tabl. n. 1586.)

Delphinus Heavisidii. Ciało otyłe, czoło ukośne; płetwy krótkie, tępe; grzbietowa trójkątna; pod spodem smuga, kresy i cętki białe, zresztą cały czarny. Zębów małych stożkowatych 25—25+26—26 z obu stron. (*Grampus Heavisidii* Gray Spicil. Zool. c. fig. Bull. des sc. nat. XVI. p. 116. 2. Fisch. Synop. Suppl. 456). Mieszka około Przyładka Dobrej Nadziei.

Delphinus obscurus. Ciało lancetowate; głowa ukośna zaostrzona; płetwy mierne mieczykowate; szyja i brzuch białawe. Smuga czarna od kąta pyska aż do płetw piersiowych, a po za-nią pręga ukośna poboczna biała; z resztą cały czarny. Zęby małe, stożkowate z obu stron 24—24+26—26.

(*Grampus obscurus* Gray Spicil. Zool. c. fig. Bullet des se. nat. XVI. p. 116. 3. Fisch. Synop. Suppl. 456, Less. Nouv. Tabl. n. 1596.)

1657. *Delphinus Orca* (1), DELFIN KOSATKA 26

Pysk bardzo krótki zaokrąglony; zębów w obu szczękach z obu stron jedenaście grubych, stożkowatych, nieco zakrzywionych, kątnie poprzecznie spłaszczone, czoło bardzo wypukłe. Płetwa grzbietowa bardzo wyniosła, zaostrowana. Ciało i ogon przedłużone. Ciało z wierzchu czarne, spód jego i cętka nad oczami białe.

Największy ze wszystkich tego rodzaju gatunków, długi 20—30 stopy. Kraina między-nosowa nie nabrzmiata jak u Morswina, lecz wklęsła. Jest najzawziętym Wielorybów nieprzyjacielem, gromadami na nich napada.

Pospolity w północnych morzach Europy, w Oceanie wschodnim, morzu Ochockim.

1658. *Delphinus griseus* (1), DELFIN SZARY 27

Pysk krótki, tępy; czoło wypukłe; zęby nieliczne, w górze najczęściej żadne; płetwa grzbietowa wysoka, zaostrowana. Ciało z wierzchu błękitnawo-czarne, pod spodem białawe; obie barwy razem się zlewają.

Długość ciała 7—12 stop. Płetwa grzbietowa 14" wysoka, przy nasadzie 15" szeroka.

Mieszka w morzach Europejskich.

(1) Syn. Linn. Mant. Pl. 11. p. 523. Syst. nat. ed. Gmel. 1. p. 231. β. *D. gladiator* Bonnat. Griff. anim. Kingd. V, 910, 2. *D. Grampus* ejusd. *D. aries*; *Aries Marinus* Plinii. *D. Duhamelii* Lacép. Cet. p. 240. Tom. 2. *D. Grampus* (Hunt) Desmar. Nouv. Diet. des se. nat. *Phocaena gladiator* Less. *Del. ventricosus* Hunt. *Orca Rondel Butzkopf*. Mart. Spitzb. p. 93. *Butzkoper* Egede Grönl. p. 56. *Schwertfisch* ejusd. fig. p. 48. *Epaulard* Cuv. reg. an. 1. p. 279. Ossem. foss. V. p. 281. t. 22. f. 3, 4. (czaszki) Pall. Zoogr. Ross. as. 1. p. 205. Fisch. Synop. p. 511. Less. nouv. Tabl. 1591. Schinz Synop. 2. p. 508.

(2) Syn. *Del. griseus* Cuv. Ann. du Mus. XIX. p. 14. Tab. 1. Ossem. foss. V. Tab. 22. fig. 1 i 2 czaszka; Schreb. T. 345. Desmar. Mamm. p. 518. Lesson. Man. p. 415. *Phocaena grisea*. Fisch. Synop. 512. Less. Nouv. Tabl. 1592. Schinz Synop. 2, p. 508.

Delphinus intermedius. Do Delfina szarego zupełnie podobny; lecz zębów ma w górze 11 w dole 10. Mieszka w morzach Europejskich, wymaga bliższego poznania. (Syn. Gray Annal. of Philos. Nev series N. 11. 1827. p. 376. Fisch Synop. 511. Less. Nouv. Tabl. n. 1587. Schinz Synop. 2, 509.)

Delphinus Rissoanus. Głowa tępa nieco zaokrąglona; płetwa grzbietowa miernie podniesiona, z tyłu wycięta bliższa ogona niż głowy. Płetwy piersiowe wielkie, zastrzone. Ciało z wierzchu ciemne, pod spodem białe; nad oczami niema białej cętki. (Syn. Desmar. Mamm. p. 519, 778.— Nouv. Dict. IX. p. 172, 21. D. prior Aldr. Pisc. p. 703. c. fig? Phocoena Rissoanus Less. Man. p. 416, 1088. Dauphin de Risso. Cuv. Ann. du Mus. XIX. p. 12.)

Długość 9'. Mieszka w morzu Śroziemnym. Według Fischera jest Synonimą *Delfina Szarego*.

1659. *Delphinus globiceps* (1), DELFIN KULISTO-GŁOWY. 28

Pysk bardzo krótki, okrągły. Zębów w obu szczękach z obu stron 9 lub 13. (niekiedy żadne). Głowa nadzwyczaj wypukła. Płetwa grzbietowa niewysoka, wycięta, ku ogonowi zbliżona; płetwy piersiowe bardzo wąskie. Ciało z wierzchu lśniące siwo-czarniawe lub czarne, pod spodem pręga podłużna biała.

Długość przeszło 20 stóp.

Mieszka w północnych morzach Europy.

1660. *Delphinus Feres* (2), DELFIN BONNATERA. 29

Pysk krótki, okrągławy; szczęki równe. Zębów wsze-

(1) Syn. Cuv. Ann. du Mus. XIX. p. 14. t. 1. Ossem foss. V. p. 285. t. 21. f. 11, 12, 13. (czaszka), D. melas Traill; D. deductor Scoresby; Phocoena globiceps Less. Man. p. 416, 1087. Catodon Swinewal Lacép Cét p. 216, 3. Narval edenté Camp. Cet. t. 22—34 (czaszki) Fisch. Synop. 512. Less. Nouv. Tabl. n. 1598, 1599. Schinz Synop. 2, p. 509.

(2) Syn. D. Feres. Desmar. Mammal. p. 516. Nouv. Dict. IX. p. 162. Bonnat. Cetac. p. 27. Lacépéd. Cet. p. 312. Gerand. in Dict. des sc. nat. VI. p. 70. Delp: Bonnaterei Tiedem Zool. 1. p. 583. Fisch. Synop. p. 513. Schinz Synop. 2, 510.

dzie 20. nierównych, jajowatych, dwu-klapowych na końcach zaokrąglonych. Ciało 'jednostajnie czarniawe.

Mieszka w morzu Śroziemném.

Gatunek wątpliwy.

Delphinus Commersonii (1).

Postać i wielkość zwyczajnego Morswina. Ciało jednostajnie srebrzysto-białe, wyjąwszy pyska, płetw piersiowych i ogonowych, które są aksamitno-czarne.

Znajduje się licznymi stadami w morzach przy biegunie południowym i około wysp Maluińskich.

††††† *Delphinapterus*. DELFINOWIEC.

1661. *Delphinus Leucas* (2), DELFIN BIELUGA . . . 30

Głowa tępa; pysk stożkowaty, krótki; zębów w każdej szczęce z obu stron dziewięć krótkich, przytępionych: górne naprzód, dolne w tył ukośnie podane. Ciało żółtawo-białe. W miejscu płetwy grzbietowej lekkie kątowate wywyższenie; płetwy piersiowe krótkie jajowate, ogonowa zlekka wycięta z kłapami zaostrozonymi.

Długość 12—18 stop.

Mieszka w morzach północnych, szczególnie w cieśninie Dawis i odnodze Sud-Bucht zwanej.

1662. *Delphinus Peronii* (3), DELFIN PERONA . . . 31

(1) Syn. *Phocoena Commersonii*. Del. *Commersonii* Lacép. Le Jacobite Desm. Mamm. p. 517. Less. Man. p. 414.

(2) Syn. *D. leucas* Pall. Reise. Zoogr. 1. p. 273. Linu. *Delph. albicans* Fabr. Jaun. Grönl. p. 50. Bonnat. Cet. *Delphinapterus Beluga* Shaw. Hirtsch. Scoresby; Cuv. Reg. An. 1. Fisch. Syn. p. 513. Griff. Anim. Ringd. V. p. 912. Schinz Synop. 2, 511.

(3) Syn. Lacéped. Cet. p. 317, 10. *D. leucoramphus* Peron. Voy 1. p. 217. t. 1. *Delphinapterus Peronii* Less et Garn. Zool. de la Coquil. Dauph. de Péron Cuv. Ossem. foss. V. t. 21. f. 5, 6; (czaszki); Fisch. Synop. p. 514. Schinz Synop. 2, 511. Less. Nouv. Tabl. n. 1565.

Pysk długi, od czaszki głębokim rowkiem oddzielony. Zębów w obu szczękach z każdej strony 39. Ciało pięknie zaokrąglone, z wierzchu błękitnawo-czarne, koniec pyska, boki, tudzież płetwy piersiowe i grzbietowe srebrzyste; brzegi płetw śniade.

Długość ciała 5—6'.

Mieszka w morzach południowych pod 45° szer. południowej.

Inne mniej znajome i wątpliwości ulegające gatunki tego Podrodzaju są następujące:

Delphinus Kingii. Kształt i skład czaszki prawie taki jak u *Bielugi*; pysk nierównie (przeszło o połowę) krótszy; szczeka przy pryskawce daleko węższa; czaszka bardziej kulista; pryskawka więcej ku końcowi pyska zbliżona. Zębów w górze z obu stron 9. do 10. w dole 9. małych, stożkowatych. (Syn. D. Kingii Gray Ann. of Philosop. New. Series n. 11. 1827. p. 375. Fisch. Synop. 514; Less. Nouv. Tabl. 1588.) Znamy tylko czaszkę, którą przywiózł Kapitan King z nad brzegów Nowej Hollandyi.

Delphinus phocaenoides. Głowa okrągła; zęby spłaszczone, tępe. (Cuv. Reg. An. 2. ed 1. p. 291. Fisch. Synop. Suppl. p. 657.)

Delphinus Senedetta. Lacépède. Gatunek ten przez P. Lacépède przyjęty, Cuvier uważa za nieistniejący. Ma on mieć wzrost wielki; gębę szeroką; zęby śpiczaste w obu szczękach i z każdej strony od 8—9, pysk długi i ostry; płetwy piersiowe bardzo szerokie. Ma mieszkać w Oceanie i Morzu Środiemném. (Lacépède Hist. Nat. des Cet. T. 2. p. 151. Less. Manuel. p. 417. Fisch. Synop. p. 513.)

+++++ **Hyperoodon.** Anarnacus, Lacépède. Monodon Fabr. Uranodon, Ancyclodon. Illig. Heterodon. Blainv. Epiodon Rafin. *Gardtozab. Jar.*

1663. *Delphinus Dalei* (1), DELFIN DAŁA . . . 32

Czoło wypukłe; rurki pryskawkowe naprzód podane; podniebienie gładkie; linia grzbietowa przy płetwie grzbietowej łódkowata. Ciało wrzecionkowane, głowa od tułowia nieco odznaczona; pysk prawie walcowaty od czoła rowkiem nieoddzielony. Zęby wypadające. Płetwy piersiowe i grzbietowe małe, ogonowa bardzo szeroka, z obu stron mniej lub więcej wyraźnie łódkowata. Kolor ciała z wierzchu ciemno-siwo-czarniawy, pod spodem białawy.

Długość 15—25'.

Mieszka w północnych Europejskich morzach.

Gatunki wątpliwe.

Delphinus Hyperoodon (2). Pysk spłaszczony, okrągławy; pryskawki księżycowate z rurkami w tył podanymi; szczeka wewnątrz i podniebienie ząbkami najeżone. Głowa wyższa niż szeroka, zęby w szczękach żadne. Wyższa część czaszki o 2-ch wywyższeniach znaczną wklęsłością rozdzielonych.

(1) Syn. *Del. edentulus* Schreb. Tab. 347. Desmar. *Nouv. Dict. D. bidentis* Schreb. t. 346. *D. bidentatus* Desmar. *D. diodon*. Gérard. *Diet. des sc. nat. VI. p. 78.* *D. Hunteri* Desmar. *Mamm. 520.* *D. Sowerbii* ejusd. p. 521. *D. Sowerbensi* Blainv. *D. Chemnitianus* Blainv. Desm. *Heterodon. Chemnitzianum* Less. *Man. p. 418.* *H. Sowerbyi* ejusd. 419. *H. Hunteri* ejusd. 419. *H. Dalei* ejusd. *Balaena rostrata* Chemnitz in Berl. *Beschäft IV. Delph. Diodon* Lacépède *Fisch. Synop. 514.* w dodatku u Fischera p. 657. *Synonima D. micropterus* umieszczona mylnie na zasadzie takiejże myłki Cuvier'a, który opisowi *Delfina małogłowego* (patrz wyżej n.) nadal niewłaściwie nazwę *D. Dalei*; Schinz *Synop. 2, 512.* Less. *Nouv. Tabl. n. 1605, 1606.*

(2) Syn. Desmar. *Mamm. p. 521, 784.* Cuv. *Ossem. foss. V. p. 324. t. 24. f. 19.* *D. Butzkopf.* Desmar. *Nouv. Dict. IX. p. 176, 30.* *Heterodon Hyperoodon* Less. *Man. Fisch. Synop. 515.* Многозубъ. ross.

Długość $23\frac{1}{2}$ '.

Mieszka w północnej części Atlantyckiego Oceanu.

Cuvier uważa go za Synonimę Delfina Dala.

Delphinus spurius (1). Zębów w górze dwa zakrzywionych, w dole żadne. Ciało bardzo przedłużone, czarniawe; płetwa grzbietowa mała, śniada.

Wzrost mały.

Mieszka w Oceanie Grenlandzkim, rzadko do brzegów podchodzi.

Delphinus epiodon (2). Czoło podługne, z tyłu zwężone; pysk zaokrąglony; szczeka dolna bezzęba od górnej krótsza; górna wielu zębami uzbrojona. Płetwa grzbietowa żadna.

Mieszka w morzu Sycylijskiem.

Delphinus capensis (3). Ciało lancetowate. Płetwa grzbietowa podniesiona, mieczykowata; płetwy piersiowe mierne, także mieczykowate. Grzbiet, wargi, płetwy czarniawe; brzuch białawy; zębów w obu szczękach 5—5+0—0.

Delphinus densirostris. (Desm. Nouv. Dict. d'hist. Nat. 2. ed. T—9 p. 178. Mammalogie p. 522. w przypisku). Pande Blainville pod tym nazwiskiem opisał odłamek szczęki dolnej, należącej zapewne do zupełnie nowego i dotąd nieznanego gatunku Delfina. Jest on 9. cali długi, $2\frac{1}{2}$ cali wysoki i w najgrubszej swjej części, tylko 2 cale szeroki. Kształt ma niby piramidalny, wierzch trójkątny, a brzegi jego ząbkowane, bardzo mało rozwinięte, wspierają nieznaczną krawędź wystającą z obu stron; koniec ich stanowi małą, przedłużoną wstawę, i ciągnie się aż do tępego końca szczęki. Po

(1) *Monodon Spurius*. O. Fabr. Fn. Grönl p. 31, 19. Anarnae Groenlandicus Lacép. Cet. p. 164. Virey Nouv. Dict. 1. p. 487. Del. Anarnacus Desmar. Mamm. p. 520, 780. Heterodon Anarnacum. Less. Man. Nouv. Tabl. n. 1603. Fisch. Synop. 515.

(2) Syn. Desmar. Mamm. p. 521, 786. *Epiodon Urganantus* Rafin. Précis p. 13. Heterodon *Epiodon* Less. Man. p. 410, 1098. Fisch. Synop. p. 515.

(3) Syn. Gray. Spicil. Zool. c. fig. Bullet des sc. nat. XVI. p. 116. 2. Fisch. Synop. Supl. 657. Less. Nouv. Tab. n. 1579.

brzegach jej niewidać żadnego śladu zębów ani też żadnych wgnieceń, któreby mogły świadczyć o istnieniu zębów w szczęce przeciwległej. Miejsce zkąd pochodzi ta szczęka nie jest wiadome; masa jej nadzwyczaj gęsta i zbita, a ciężkość gatunkowa bardzo znaczna, zjednały gatunkowi do którego należy, nadane przez P. de Blainville nazwisko.

Pod nazwę Delfinów podciągnięto jeszcze niektóre niedobrze znajome zwierzęta tego rzędu, takimi są następane:

1°) *Le dauphin Germon*, który jak mówią zbliża się do brzegów Onisy (l' Aunis prowincya francuzka w Depart. Charente-Inf.) od Czerwca do Sierpnia, waga jego zaledwo 30 funtów wynosi; sądząc po niektórych wiadomych o nim szczegółach, zdaje się, że nie jest Delfinem lecz Rybą z rodzaju *Scomber*. 2°) *le Dauphin Onette* z ponadbrzegów Normandyi, który ma być bardzo podobny do *Morswina pospolitego*, lecz daleko mniejszy. 3°) *le Dauphin dalippus* z morza Sycylijskiego, wspomniony bez opisu przez P. Rafinesque Smaltz (Desmar. Mammalogie p. 522. w przypisku.)

Wyliczone w Spisie Zwierząt Ssących p. Pana Lesson (Nouv. Tabl. du Reg. an.) n. 1567. *Delph. Santonicus*, 1568. *Del truncatus*, najpewniej są tylko odmianami pospolitego Delfina. n. 1580. *Del. Novae Zelandiae* Quoy. et Gaim n. 1584. *D. cephalorynchus*, z których pierwszy w morzach nowej Zelandyi, ostatni zaś około Przylądka Dobrej Nadziei mieszka, także bliższego wymagają poznania.

R O D Z A J II. (188).

Inia (1), INIA.

Pysk wązki, prawie walcowaty, na końcu przytępiony. Zębów w szczęce górnej z obu stron 66—68. w dolnej 64—66. pomarszczonych, brózdowanych; przednich 23 w górze za-

(1) Syn. *Inia* D' Orbigny Less. Schinz.

krzywionych, stożkowatych; w dole przodkowych 19 zakrzywionych.

Ciało bardzo gładkie, krótkie, grube; pysk siercią kručą, kędzierzawą rzadką, pokryty.

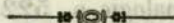
Płetwy wielkie, szerokie, przytępione; płetwa grzbietowa bardzo krótka.

W rodzaju tym *jedyn* tylko znany gatunek:

1664. *Inia boliviensis* (1), INIA BOLIWIJSKA.

Zęby 23, początkowe w górnej szczęce są zakrzywione, stożkowate, pomarszczone, brózdowane, w dolnej z początkowych 19 zakrzywionych. Ciało z wierzchu blado-błękitne, pod spodem różowe. Ogon i płetwy błękitne.

Mieszka w rzekach i jeziorach Boliwii; indywidua rzeczne blade, jeziorne zaś ciemniejsze bywają. Wychodzą często na powierzchnię wody dla oddychania powietrzem, pływają nie tak szybko jak Delfiny Morskie i trzymają się w małych stadkach.

62. **Monodentina**, JEDNOROŻCE.

Zęby tylko dwa bardzo długie, śpiczaste, srubowato powyrzynane, do kości szczękowej przytwierdzone, (często jeden szczytkowy.)

R O D Z A J III. (189.)

Monodon (2), NARWAŁ.

Zęby dwa (drugiego najczęściej niestaje), na końcu górnej szczęki umieszczone, przedłużone, wystające, prosto sterzące, niekiedy zupełnie żadne.

(1) Syn. *Inia boliviensis*. Nouvelles Annal. du Musée T. 3. pl. 3. Less. Nouv. Tabl. n. 1602. Schinz Synop. 2, p. 514.

(2) Syn. *Monodon* Linn., *Ceratodon*. Briss. *Diodon* Storr; *Narwahlus* Lacépède *Ророзубъ* ross.

Pryskawki na zatyłku w jeden otwór połączone, *Ciało* podługne, nagie, w ogon zwężone. *Płetwa* grzbietowa żadna. W miejscu członków na piersiach płetwy; *członki tylne* żadne. *Cyce* dwie łonowe.

Zwierzęta tego rodzaju różnią się od *Delfinów* Zębostanem; lecz z postaci nieco do *Morswinów* są podobne, zresztą łatwo jest odróżnić ich na pierwszy rzut oka od wszystkich innych Wielorybowatych zwierząt, długiem, obronném narzędziem które z górnej szczęki wychodzi i jest raczej do wielkiego rogu, aniżeli do zęba podobne. *Narwale* takich zębów miewają po dwa; lecz jeden z nich, prawie zawsze, niedorasta, drugi zaś przeciwnie (zwykle z lewej strony) naprzód w prostej linii wystający, bywa bardzo długi, kragły, spiczasty, śrubowato skręcony i wyrównywa $\frac{1}{3}$ lub też połowie długości ciała. Zęby te niegdyś za zęby bajecznego Jednorożca uważano.

Dawniejsi Naturaliści liczyli do rodzaju tego *trzy* gatunki (*Monodon monoceros*, *microcephalus* i *andersonianus*); później przekonano się, że to są tylko Synonimy jednego gatunku.

1665. *Monodon Monoceros* (1), NARWAŁ JEDNOROŻEC.

Długość ciała (za świadectwem sławnego Cuvier) 15—16'; obwód 8—9', głowa prawie czwartą część długości ciała zajmuje. Według innych 30—60' długi, zęby 9 do 10' dochodzą, są śrubowate, niekiedy gładkie (*Narwahlus Andersonianus* La Cépède) z których jeden u Samców (obadwa u Samic) niewidoczny w uliku jest ukryty. W miejscu grzbietowej płetwy ostrze bardzo długie, zaledwo 2' wysokie. Ciało dorosłych białawe, cętkami małemi, siwemi i płowemi u-

(1) Syn. *Monodon Monoceros* Linn. et plur. Auctorum; *Monodon Unicornis* Linn. Mus. Adolph. M. Narwahl. Blumb. Abb. T. 44. *M. microcephalus* Desm. i La Cépède. *M. Andersonianus* et *Nar. Andersonianus* Desmar. *M. vulgaris* Lacép. *Ceratodon Monodon* Pall. Zoogr. Keiserl i Blasius Faun. Europ. Fisch. Synop. p. 517. Schinz Synop 2. 515.

prstrzone, pod spodem prawie niecętkowane. Młode siwiejące małemi nieco ciemniejszymi cętkami upstrzone.

Narwale mieszkają w północnym Oceanie Europy szczególnie między Grenlandyą i Islandyą. Pływają gromadnie, karmią się rybami z rodzaju *Flądry* (*Pleuronectes*), również też mięczakami. Napadają i ciężkie zadają rany Wielorybom, odcinając im długim zębem swoim tłusty język na który bardzo są chciwe. Tłustość ich daje tran wyborowy którego z jednej sztuki 2. lub 3. beczki natopić można; zęby w rękodzielnach kość słoniową zastępują.

FAMILIA II.

Balaenidae. WIELORYBIE.

Zęby liczne, korony ich niepłaskie. Członki zupełnie płetwowate, bez pazurowe. Głowa nadzwyczajnie wielka,

65. **Physeterina,** POTFISZE.

Zęby dolne stożkowate, górne małe, ukryte.

R O D Z A J IV. (190.)

Physeter (1), WIELKOGŁÓW.

Zęby szczęki górnej niewidoczne, w dołkach (ulikach) dziąseł ukryte, w dolnej (z obu stron 18—23) wielkie stożkowate, spiczaste; w dołki górnej szczęki zapadające. *Pryskawki* połączone w jedną, która na końcu pyska lub przy nasadzie jego jest umieszczona. *Ciało* podługne, nagie, ogonem zakończone. *Płetwa* grzbietowa w niektórych znajduje się,

(1) Syn. *Physeter* Linn. et al; *Cetus* Briss. *Physalus* i *Catodon* Lacép. et al. *Cachalot* fr. *Pottfisch* n.

inne zaś jej niemają. W miejscu członków piersiowych płetwy, *Członki brzuchowe żadne. Cyce* dwie łonowe.

Głowa ogromnej wielkości z przodu bardzo jest rozdęta a w górnej części mieści dwie obszerne komory chrząstkowatemi ściankami przedzielone, które przez różne kanały z rozmaitemi częściami ciała związek swój mają. Komory te napełnione są tłustością do oliwy nieco podobną, która wystawiona będąc na powietrze tężeje, staje się białą w pół przezroczystą i w takim stanie pod nazwiskiem (Sperma ceti lub blanc de baleine) jest znajoma. *Szara ambra* (l' Ambre gris) jest także produktem Wielkogłowów; tworzy się ona z soków oddzielających się w kiszkaach tych zwierząt, zwłaszcza w pewnym stanie słabości.

Wielkogłowy lubią przebywać w podrównikowych częściach wielkiego i Atlantyckiego Oceanów, lecz znajdują się niekiedy i w klimatach umiarkowanych. Żyją w licznych stadach składających się z Samic pod przewodnictwem kilku Samców. Staczają bitwy z Fokami, karmią się także Rybą i mięczakami z rodzaju *Mątwy* (*Sepia.*)

Wszystkie tego rodzaju gatunki, bliższego wymagają poznania, a według braku lub obecności grzbietowej płetwy tudzież położenia Pryskawek, P. Desmarest i niektórzy późniejsi Naturaliści, dzielą je na następne podrodzaje:

† **Płetwa grzbietowa żadna.**

- a) Pryskawka na brzegu pyska umieszczona.

Catodon Lacep. et al.

- b) Pryskawka umieszczona na potylicy.

Physalus Lacep. et al.

††. **Płetwa na grzbiecie, Pryskawka na końcu lub blisko końca wierzchniej części pyska.**

Physeter Lacep. et al.

PODRODZAJ 1. **Catodon**, KRYTOZĄB. *Jar.*

1666. *Physeter macrocephalus* (1), WIELKOGŁÓW PLWACZ. 1

Zębów w dolnej szczęce z obu stron 20—25, nieco zakrzywionych; ogon bardzo wąski, stożkowaty. Nad odchodkiem podłużne wywyższenie czyli fałszywa płetwa. Ciało z wierzchu łupkowate pod spodem białawe. Głowa zajmuje 3 część długości całego ciała.

Długość 40—80'.

Mieszka w morzach północnych i południowych. Naturaliści dwie odmiany w tym gatunku rozróżniają:

a) *Ph. Trumpo* (2).

Głowa od ciała dłuższa; zęby proste, spiczaste. Ciało i ogon przedłużone; przed nasadą ogona znajduje się okrągławe wywyższenie.

Długość 50'.

Dość pospolity około nowej Anglii i wysp Bermudzkich.

b) *Ph. Catodon* (3), SWINEWAŁ.

Mniejszy; zęby ostrzejsze. Na grzbiecie narodził do garbu podobna.

Długość 24—30,

Mieszka w Oceanie północnym.

Ta odmiana równie jak *Delfin Bertina* (*Delphinus Bertini*;) z czołem sklepistym; pyskiem bardzo grubym, oczami blisko gęby umieszczonemi; szczęką górną bez zębą płetwami grzbietowemi bardzo podniesionemi, ogonową bardzo małą. (Duhamel *Traité de peches* 11. Tab. 10. fig. 3.) zdają się być *Wielkogłowem Plwaczem* w wieku młodym.

(1) Syn. *Ph. macrocephalus* Linn et al. *Catodon Macrocephalus* Lacép. *Cetus dentatus* Mus. Worm. *Плевунъ* ross. (Pall. *Zoogr.* 1. p. 287).

(2) Syn. *Cat. Trumpo* Gerard *Diet. des sc. nat.* VI. p. 57 Lacép. *Cel.* Tab. 10. fig. 2. *Physeter trumpo* Bonnat. *Cet.* p. 14. T. 8 f 1. *Ph. gibbosus* Schreb. T. 338. Schinz *Synop.* 2, 517.

(3) *Ph. Catodon* Linn. Müll. *Zool. dan.* Bonnat. *Cet.* Desmar. Desmoul. *Catodon Swinewal* Lacép. *Cet.* Schinz *Synop.* 2, 517.

Physeter polyciphus (1), WIELKOGŁÓW GUZOWATY.

Od potylicy aż do ogona około 10, garbami opatrzoney. Głowa przedłużona.

Mieszka w Oceanie Moluckim i Archipelagu Wschodnim.

Gatunek ten polega jedynie na rysunku Hammata Kapita-
na Floty Angielskiej.

PODRODZAJ 2. **Physalis**, POTFISZ.

Physeter cylindricus (2), WIELKOGŁÓW WALCOWATY. 2

Grzbiet bez płetwy, garbem opatrzoney; Pryskawka na potylicy.

Długość przeszło na stóp 60.

Mieszka w morzu lodowatém północném i w północnej części Atlantyckiego Oceanu.

Prócz Andersona nikt go niewidział i dla tego nim za niewątpliwy uznany będzie, należało by bliżej go poznać i dokładniej opisać.

PODRODZAJ 3. **Physeterus**, DZIWOGLÓW. Jar.

1667. *Physeter Tursio* (3), DZIWOGLÓW DŁUGOPLETWY. 3

Na grzbiecie płetwa bardzo wysoka. Końce zębów płaskie i nieco zagięte; zęby z resztą nieregularne, około grzbietowej płetwy 1—3. garby.

Długość przeszło na 80—100', co z resztą wymaga potwierdzenia.

(1) Syn. Ph. polyciphus Quoy i Gaim Zool. de l' Uranie T. 12. Ph. australasianus Desmoul. in dict. class. 11. p. 618. Catodon polyciphus Less. Man. p. 422. Fisch. Synop. p. 518.

(2) Syn. Physal. cylindricus Lacépède Cét. p. 219. Tab. 9. Bonnat. Cét. p. 16. T. 7. f. 1. Cachelotte Anderson Fisch. Synop. 519. Schinz Synop. 2, 518.

(3) Syn. Ph. Mular. Bonnat. Lacep. Desm. Mular. Nierembergii Klein. Balaena macrocephala tripinnis Rai, Cetus tripinnis Briss. u Grenlandczyków *Pernak*.

Mieszka w morzu śródziemném i Oceanie północném.

Inne wątpliwe tego Rodzaju gatunki są następane:

Physeter microps (1).

Zęby zakrzywione. Na grzbiecie płetwa długa. Szczęka górna dłuższa od dolnej. Głowa nadzwyczaj wielka. Oczy bardzo małe. Pryskawka około środka pyska. Skóra bardzo gładka, śniado czarniawa.

Długość ciała 70—80'.

Mieszka w oceanie północnym.

Physeter Orthodon (2).

Zęby proste, spiczaste, na grzbiecie garb bardzo wysoki; płetwa grzbietowa blisko ogona umieszczona.

Długość 80—100'.

Mieszka w Oceanie lodowatym północnym.

Physeter Sulcatus.

Płetwa grzbietowa stożkowata, zgięta, na piersiowych umieszczona, jednakiej prawie z niemi długości. W szczęce dolnej zęby proste, ostre; szczęka dolna z obu stron brózdowana. Ciało czarne. (Opis według rysunku Japońskiego) Lacépède Mem. du Mus. IV: p. 474. Desm. mam. p. 526, 797. Fisch. Synop. 520.)

64. **Balaenina, WIELORYBY.**

Zęby w dole żadne; w górnej szczęce rogowce.

Wieloryby właściwe mają głowę mniej rozdętą niż *Wielokogłowy*, jednakże równie ogromną. Obie ich szczęki są bez zębe, lecz wierzchnia z nich opatrzona jest *Rogowcami*. (Elastmia, fanons.) Są to rogowe, bardzo sprężyste, na bokach

(1) Syn. Linn. Syst. nat. ed. 12, 1. p. 107 3—ed Gmel. 1. p. 228, 3. Dritte Species der Cachelotte. Fisch. Synop. p. 520. Schinz Synop. 2, 518. w przypisku.

(2) Syn. Phys. orthodon Lacép. Cet. p. 236. 2. Ph. microps β. Linn. Syst. nat. ed Gmel. 1. p. 288. Zweyte Species der Cachelotte; Fisch. Synop. 520. Schinz Synop. 2, 518. w przypisku.

cięższe, włókniste listewki, (Terminol. n. 175.) poprzecznie, na podobieństwo zębów grzebienia wyrastające, które ściśle nie jedne do drugich przystają i w nasadach swoich do szczęki są przymocowane; tym sposobem ciągnąc się po obu stronach podniebienia, tworzą rodzaj obszernego sita przez które po części przechodzi na powrót woda, pochłonięta ogromną paszczą zwierzęcia, nie unosząc z sobą jednak małych znajdujących się w niej tworów. W chwili zamknięcia paszczy, dolny brzeg rogowców, pomiędzy dolną szczęką na zewnątrz łukowato wyginającą się i tłustym nieruchomym językiem zapada. Przy takim urządzeniu, żucie miejsca mieć nie może i dla tego Wieloryby zmuszone są poprzestawać na małych i miękkich zwierzętach (jak to niektórych Skorupiakach, Mięczakach, Polipach); Scigają też często stada śledzi, makrel i innych ryb drobnych, a niekiedy karmią się prawie mikroskopnemi żyjątkami, które wraz z wodą w niezliczonej pochłaniają mnogości.

RODZAJ V. (191).

Balaena (1), WIELORYB.

Zęby żadne z obu stron podniebienia poprzeczne ściśle do siebie przystające, ukośnie rozpołożone, wiszące, rogowe trójkatne, na końcach włókniste płatki czyli *Rogowce*.

Pryskawki na czole wyraźne. *Ciało* przedłużone, nagie, płaskim, skórą płetwiastą otoczonym ogonem kończące się. *Płetwa* grzbietowa u niektórych wyraźna u innych zaś żadna. W miejscu członków piersiowych płetwy, członki brzuchowe żadne. *Cyce* 2. łonowe.

Rodzaj Wieloryba, według braku lub obecności grzbieto-

(1) Syn. *Balaena* Linn et al. *Balenoptera* Lacép. et al.

wej płetwy bardzo naturalnie dzieli się na dwa Podrodzaje:

† Płetwa grzbietowa żadna.

Balaenae Lacep et al.

†† Płetwa grzbietowa łuszczołata.

Balaenopterae Lacep. et al.

PODRODZAJ 4. *Balaena*.

1668. *Balaena mysticetus* (1) WIELORYB WŁAŚCIWY . 1

Ciało krótkie, grube; ziew obszerny, łukowaty. Rogowce bardzo wielkie czarniawo błękitne. Pryskawki kręte na środku głowy umieszczone; pięć dolnych karkowych pacierzy ruchomych. Żeber z obu stron 13. Kolor ciała czarniawosiwy.

Wieloryb właściwy uważany był za największe z pomiędzy zwierząt, lecz prawdziwa długość jego wynosi od 50 do 60 stóp, a nigdy stóp 70 nieprzechodzi. Pomimo to objętość jego jest ogromna, a waga jednego Wieloryba długiego tylko na stóp 60, ma dochodzić 70 Tonn, to jest prawie wyrównywa wadze trzech set karmnych wołów. Głowa stanowi trzecią część długości całego ciała; szczęki są od 16 do 20 stóp długie a ogon prawie na stóp 20 szeroki. Czarna i gąbczasta skóra jego, często pokryta bywa mnóstwem pasożytnych zwierzątek, jedne z nich siedzą na nim niby na skale, inne zaś zapuszczywszy się w grubość pokrywy, znajdują w niej pożywienie. Warsta tłuszczu pokrywającej ciało Wieloryba, często bywa gruba na stóp kilka i dostarcza wielką ilość oleju; nakoniec Rogowce mają od 3 do 15 stóp długości według tego w jakim miejscu paszczy się znajdują.

Dotąd niewiadomo jak długie jest życie tych zwierząt; brzemienność zaś ich ciągnie się od 9 do 10 miesięcy; młode rodzą się w Lutym lub Marcu i są w ówczas długie około

(1) Syn *B. mysticetus* Linn. et omn. auct. novorum; *Baleine franche* fr; *der Gemeine Wallfisch* n. *Обыкновенный КЕЛЬ* ross.

stóp 14. Samica zwykle rodzi tylko po jedném młodem, i nader troskliwe ma o niem staranie. Siła wielorybów jest nadzwyczajna; jedném uderzeniem ogona są w stanie przewrócić szalupę napełnioną ludźmi, a zostawszy ranione, tak szybko pogrążają się na dno, iż jeżeli sznur oszczepu do łodzi jest przymocowany, niechybnie za sobą ją pociągają. Często spotykać można wielką liczbę Wielorybów w jednych i tychże wodach, wszakże nie łączą się w stada jak Wielogłowy i lubią życie samotne. Ojczyzną ich są morza przy biegunie północnym około Grenlandyi i Szpitzbergu; niegdyś poławiały się na brzegach Anglii i Hiszpanii. Tłustość Wielorybia zwykle *Tranem* zwana, której jedno indiwiduum do 90 beczek dostarcza, ważnym jest handlu materiałem; niemniej też *Rogowce* pod nazwiskiem *Fischbeinu* znajome, do różnych rękodziel się używają.

1669. *Balaena glacialis* (1) WIELORYB LODOWATY. . . 2

Mniejszy i wysmuklejszy; ogon i płetwy ma większe. Oczy ukośne. Kolor ciała jasno-popielaty.

Mieszka w tychże morzach co i wieloryb właściwy.

1670. *Balaena australis* (2) WIELORYB POŁUDNIOWY. . . 3

Czarny. Ziew nadzwyczaj obszerny, łukowaty. Pacierze w karku pozrastane. Żeber z obu stron po 15. Ciało z wierzchu czarne, pod spodem białe; na pysku wielka, biała cętka.

Mniejszy od właściwego Wieloryba, mieszka około Przyładka Dobrej Nadziei i w morzu Japońskiem.

1671. *Balaena antipodum* (3). 4

Ciało gładkie, krótkie, grube, gęba bardzo wielka, łu-

(1) Syn. *B. glacialis* Müll. Zoogr. Dan. prodr. Desmar. mamm. *B. islandica* Briss. Scoresby; *B. Nord Caper*. Bonnat. Lacépède Cet. tab. 2.

(2) Syn. *B. australis* Desmoul. Dict. class. Bal. antarctica Fr. Cuv. Temm. fauna Jap. T. 28, 29.

(3) Syn. *Tohora* ou *Digth*. Whale. Palach. Nouv. Zel. 1, 323. jj, 40L. *Balaena antipodum* Gray. nov. Sp; *B. mysticetus* Polack; Cuv. ossem. foss. 368 t. 25?, Os. *B. Australis* Desm. Revue Zool. 1844, p. 105;

kowata, nagle zagięta w kącie dolnym; pryskawka znajduje się w tylnej części głowy, nieco przed linią od oczu do końca obu szczęk poprowadzoną, na grzbiecie okrągławe, chropowate, wywyższenie.

Długość ciała 60', długość od głowy do kąta gęby 9'; płetwy 3½'; szerokość między płetwami na brzuchu 8' 2."

Mieszka w Nowej Hollandyi gdzie dawniejsi mieszkańcy *Tuku-peru* go zowią.

Gatunki wątpliwe.

Balaena Japonica (1).

Trzy na kształt garbów narośle, ciągną się wzdłuż pyska. Ciało czarne; spód biały. Płetwy piersiowe i ogonowa białe obrzeżone; pryskawka blisko oczu. Głowa czwartą część długości całego ciała zajmuje; płetwa ogonowa największa. Opis ten zdjęty z rysunku Japońskiego.

Balaena lunulata (2).

Szczęki zewnątrz włosami i kolcami drobnymi, czarnymi obrosłe. Głowa, ciało i płetwy licznymi białymi księżycowatymi cętkami upstrzone. Głowa długa jak w poprzedzającym gatunku. Pryskawka blisko oczu. Masę w ogólności zielonawa. Opis także z malowidła Japońskiego.

Balaena nodosa (3).

Garb grzbietowy pojedynczy, blisko ogona umieszczony; płetwy piersiowe bardzo długie, białe.

Mieszka około nowej Anglii.

(1) Syn. Lacép. Mem. du mus. IV. p. 473. Desmar. mamm. p. 528, 802. Fisch. Synop. p. 522.

(2) Syn. Lacép. Mem. du mus IV. p. 473. Desmar. mamm. p. 528, 803. Fisch. Synop. p. 523.

(3) Syn. Desmar. mamm. p. 527, 800. B. Novae Angliae Briss. Reg. an; B. gibbosa var X. Liun. Syst. Nat. et Gm. 1. p. 225; Pflöckfisch Anders Fisch. Synop. p. 523.

Balaena gibbosa (1).

Na grzbiecie garbów sześć (Rogowce białe). Postać właściwego Wieloryba.

Mieszka w Oceanie oblewającym północną Amerykę.

 PODRODZAJ 2. **Balaenoptera**. LACEP. ET AL. PODWIELORYB.
a) **Piersi gładkie.**1672. *Balaena physalus* (2), WIELORYB GRZBIETOPLETWY. 5

Ciało długie wysmukłe. Na środku głowy dwie przyskawki; na grzbiecie tłuszczowa płetwa. Szczęki prawie równe, górna cokolwiek łukowata.

Długość 100.'

Mieszka w Oceanie Europejskim. Bardzo pospolity w morzu północnym, rzadko jednak poławiany bywa, gdyż mało tranu wydaje, połów zaś jego dla nadzwyczajnej siły i gwałtownych poruszeń, bardzo jest niebezpieczny.

b) **Piersi fałdowane.**1673. *Balaena borealis* (3), WIELORYB PÓLNOČNY . . . 6

Pacierzy 54 (46—58); karkowych 7 (5.) wszystkie wolne; żeber z obu stron 14 (13.) pierwsza na końcu paacierzy dwudzielna; rogowce trójkątne; płetwy piersiowe krótkie.

Tu należą trzy następujące odmiany:

α. *Boops*; przyskawka podwójna na pysku, na końcu

(1) Syn. Linn Syst. nat. ed Gmel. 1. p. 225., 5. *B. macra* Klein; *B. bipinnis* Briss. Knotenfisch oder Knopbfisch Anders.

(2) Syn. *B. physalus* Linn. Müller Prodr. Zool. Dan. Schreb A 333; *B. gibbar* Desmar. Baleinoptère gibbar Lesson. Man. p. 426. Fisch. Synop. p. 523. Schinz Synop. 2, 521. Zool. Kuml. i Gor T. I. p. 208.

(3) Syn. *B. Boops*. Albers. Icon. ad illustr. anat. compar. Rorqual du Nord. Cuv. Ossem. foss. V. p. 564. t. 26. f. 6; Baleinoptère d'Ostende Van der Linden Not. sur. une squelette de Baleinop. exposé a Bruxelles etc. *Balaena rostrata* Rudolphi Anatom. Bemerkungen über *Balaena rostrata* in Berl. Abhandl. 1820. p. 27. t. I. Fisch. Synop. p. 524.

pyska rogowata narośl. (*Balaena hoops* Linn Syst. nat. B. tripinnis mares habens cum rostro acuto et plicis in ventre. Sibb.—Rai Syn Pisc; Briss. Reg. an p. 355, 5. *Balaenoptera jubartes* Lacép Cet. Reg. an. Virey et Desmar Nouv. Dict. III. p. 196, 2.)

β. Musculus. Pryskawka podwójna na czole, szczęka dolna daleko szersza. (*Bal musculus* Linn. Syst. nat. B. tripinnis, maxillam inferiorem rotundam et superiore multo latiore habens. Sibb.—Rai Syn. Pisc. 107, 4; Briss. Reg. an. p. 353, 6; *Balaenoptera Rorqual*. Lacépède Cet. p. 126, 3. t 1. f. 3.)

γ. Rostrata. Najmniejszy z pyskiem bardzo długim i zaostrzonym. (*Bal. rostrata* Müll. Zool. dan Prodr. p. 7, 48. Linn. Syst. nat. ed Gmel. 1. p. 226, 6. Desmar. Mamm. p. 529, 807. *Balaenoptera auctorostrata* Lacép. Cet. p. 134, 4. t 4. f. 2.)

Mieszkanie w morzach północnych.

1674. *Balaena Lalandii* (1), WIELORYB LALANDA . . . 7

Na zatyłku garbowate wywyższenie, pysk i gardziel brodawkowatemi naroślami osypane, płetwa grzbietowa bardzo długa prawie na piersiowych umieszczona; pacierze 53. Karkowe (prócz drugiego z trzecim połączonego) wolne; żeber z obu stron 14. (według Desmoulin 13); ślad ręki dwu członkowy. Ciało z wierzchu czarne, pod spodem białe, gardziel różowo marmurkowana.

Długość 50—60'.

Mieszka w morzu Japońskiem, rzadko około Przylądka Dobrej Nadziei; pływa bardzo szybko. Według Temmincka

(1) Syn. B. *Lalandii*. Rorqual du Cap de Bonne espérance; *Bal. longimana* Rudolphi Mem. der Berl. Akad. 1829. p. 133. tab. 12. Cuvier Ossem. foss. tab. 26. B. *antarctica* Temm. fauna japonica p. 21. tab. 30. u Jawańczyków Sato Kuzera Fisch Synop. p. 525. Less. Nouv. Tabl. n. 1618. Schinz Synop. 2 p. 522.

Wieloryb spostrzeżony w r. 1824. przy ujściu Elby, należał do niniejszego gatunku.

Gatunki wątpliwe.

Balaena Antiquorum (1.)

Pysk pod spodem nieco wklęsły; kości nosowe przykrótkie. Na brzegach głęboko wycięte; przedni brzeg części górnej szczęki ku oczodołom przedłużonej, wypukły; brzeg tylny kości czelnej naprzód podany.

Mieszka w morzu śródziemnym.

Balaena Quoyi (2.)

Szczeka dolna szóstą część całej długości wynosi. Rogowce trapezoidalne. Długość 53' 4", szczęki 9½', objętość ogona 13', długość płetw piersiowych 6' 3" Rogowców 2½'. Płetwa grzbietowa nad korzeniem umieszczona, księżycowata. Oczy bardzo małe zaledwo widoczne.

Mieszka w Oceanie około wysp Malwińskich.

Balaena punctulata (3.)

Garbów 5—6. na pysku podłużnie rozłożonych; płetwa grzbietowa mała; głowa, ciało i płetwy czarne, białe kropkowane. Głowa czwartą część całej długości zajmuje. Płetwa grzbietowa pośrodku między piersiową i ogonową umieszczona. Wargi, fałdy brzuchowe i kraina oczna białe. (Z malowidła Chińskiego.)

Mieszka w Oceanie spokojnym.

(1) Syn. *Balaena* Plin. Hist. nat. IX. C. 6, 7. Bellon Aquat p. 4. et 6. c. fig? Bal. Bellonii Aldrov. Pisc. p. 676. c. fig. Bellon? *Μυστίκη-τος* Arist Hist. anim. III. c. 10. n. 164. Rorqual de la mediterraneé Cuv. Ossem. foss. V. p. 370. t. 26. f. 5. (czaszka) Fisch. Synop. p. 525.

(2) Syn. *B. rostrata australis* Desmoul. Dict. class. 11. p. 164. Fisch Synop. 526. Schinz Synop. 2, 523.

(3) Syn. *Balaenoptera punctulata* Lacép in mem. du mus. IV. p. 473. Bal. punctulata Desmar. mamm. p. 529, 808. Fisch. Synop. p. 526.

Balaena nigra. (1.)

Na pysku i czole garbów 4 podłużnych. Szczęka górna wązka przed oczami na około prawie prostopadle podniesiona. Ciało czarne; płetwy i szczęki biało obrzeżone. Głowa wynosi prawie 4. część całej długości ciała.

Mieszka w morzu Japońskim. (opisana według malowidła Chińskiego.)

Balaena coerulescens (2.)

Szczęka górna wązka; przed oczami prawie prostopadle podniesiona; po obu stronach szczęki dolnej przeszło 12. rowków. Płetwa grzbietowa mała, bliższa ogonowej niż odchodka. Ciało siwe błękitnawe.

Mieszka w Oceanie Japońskim. (opisana z malowidła Chińskiego.)

Balaena maculata (3.)

Szczęka górna na końcu zaokrąglona, dolna od górnej dłuższa. Pryskawki umieszczone blisko oczu, które się znajdują niedaleko spojenia warg; płetwa grzbietowa między pierśnią i ogonową prawie pośrodku. Ciało czarniawe, po bokach rzadkimi, białymi, okrągłymi, nierównymi cętkami upstrzone.

W morzu Japońskim. (według malowidła Chińskiego)

Wieloryby opisane przez P. Chamisso według wizerunków wyrzniętych na drzewie przez Mieszkańców Wysp Aleuckich. (4.)

P. Chamisso opisał i rycinami objaśnił, gatunki Zwie-

(1) Syn. *Balaenoptera nigra* Lacép. mem. du mus. IV. p. 473. *Balaena nigra* Desmar. Mamm. p. 529, 809. Fisch Synop. p. 526.

(2) Syn. *Balaenopt. coerulescens* Lacép. in Mem. du mus IV. p. 474. *Balaena coerulescens* Desmar. Mamm. p. 530, 810. Fisch. Synop. p. 526.

(3) Syn. *Balaenoptera Maculata* Lacép. Mem. du Mus. IV. p. 474. *Balaena Maculata* Desmar Mamm. p. 530, 811. Fisch. Synop. 526.

(4) Nova acta Nat. curios XII, 1. p. 256—259.

rząd tego Rzędu znajdujące się w morzach Kameczatki według podań Aleutów. Dajemy tu wyciąg z tej ciekawej i szczególnej w swoim rodzaju pracy.

A. Wieloryby.

1.) *Kuliomoch* Aleutów; Culamak Pall. (Zoogr. 1. p. 288.)

Wiek młody nosi nazwisko *Kuliomagudoch* u Aleutów, którzy uważają gatunek ten za najpospolitszy w ich morzu. Piers jego jest gładka i naznaczona obszerną brózdą w kształcie litery S; rogowce czarnobłękitnawe, od 400—500. bardzo są wielkie; pryskawki kręte i pośrodku głowy umieszczone, a na pysku (według wizerunku) znajduje się ku końcowi narośl; piersi i płetwy piersiowe białe; na grzbiecie 6 garbów.

2.) *Abugulich.* u Aleutów *Umgullie* Pall. (Zoogr. 1. c.)

Według Aleutów, gatunek ten ma mieć 350 stop Angielskich długości; płetwa jego grzbietowa jest rozdwojona i jednakiej maści z piersiowymi; rogowce małe i do użycia niezdatne; tłustość jego ma smak przyjemny, na grzbiecie i bokach jest sama przez się, na brzuchu zaś z mięsem przerosła. Ze skórki języka robią odzienia, broń z kości a sznury ze ścięgn ogonowych.

3.) *Mangidach* Aleutów. *Bal. musculus.* Pall. 1. c.

Wizerunek tego gatunku ma ogon księżycowaty, koloru ciała, równie jak płetwy piersiowe. Zwierzę to zdaje się być nieco większe i grubsze niż następne; rogowce jego niedłuższe nad pół stopy nieprzynoszą żadnego użytku. Tłustość równie jędrna jak poprzedzającego, jednaki ma użytek; białawe mięso brzucha młodych indywidualów jest do jedzenia zdatne, starych zaś bardzo twarde. Skórka języka, kości i inne części taki dają użytek jak w gatunku *Abugulich.* Ścięgna jednego indywidualu długiego na 70, stop Angielskich wynoszą 80 do 120. funtów wagi.

4. *Agamachschnik* Aleutów. (Pall. Zoogr. 1. p. 289.)

Od poprzedzającego mniejszy i szczuplejszy; uważa się

jednak za oddzielny gatunek. Mięso jego jest jadalne; rogowce bardzo małe żadnego nieprzynoszą użytku; nigdy niebywa większy nad 28 stóp Angielskich, i gdy dójdzie tej długości mięso jego tak staje się twarde, że do jedzenia bywa niezdatne. Pallas twierdzi że ten gatunek rzadko 70 stóp angielskich przechodzi; że rogowce jego są gładkie i długie na 2 stopy; a brzuch biały, płaski i zmarszczkowany, że tłustość ma obfitą, że nakoniec błony, kiszki jego i inne części ciała do robienia odzieży są używane.

5. *Alliomoch* czyli *Aliama* Aleutów. *Allamak* Pall. Zoogr. 1. p. 288.

Młode zowią się *Aliamagadach* wzrost ich mniejszy jest niż w gatunku *Mangidach*; tłustość mają obfitą i nierównie większą; rogowce bardzo krótkie; wszystkie inne części taki mają użytek jak powyżej wzmiankowanych gatunków; nieprzechodzi prawie nigdy stóp 35. Wizerunek jego wyobraża dolną stronę ogona księżycowatego, który jest biały równie jak płetwy piersiowe. Z resztą silniejszy jest od poprzedzającego i płetwy ma dłuższe.

6. *Tschikagluh* Aleutów *Tschiekagluk* Pall. (Zoogr. 1. p. 289.)

Jest to najmniejszy z Wielorybów tych mór i równie jak *Kuliomoch* tak bardzo tłusty, iż w proporcją swej wielkości prawie zupełnie niema mięsa, tłustość ta ma być czerwona, smaczna i płynna. Rogowce jego bardzo małe wcale są bezużyteczne; kości bardziej niż innych gatunków są poszukiwane i służą zamiast siekier. Płetwa grzbietowa, ma być bardzo mała; w miejscu piersiowych fałdów znajduje się podłużne piętno, jedną tylko przerwane prążką; ogon księżycowaty równie jak płetwy piersiowe od spodu biały.

B. **Wielogłów** (*Physeter*)

1. *Agidagich* czyli *Agdagiak* Aleutów *Tschügat* Pall. Zoogr. 1. p. 287. *Physeter macrocephalus?* według Chamisso.

Długi około 107. stóp Angielskich; zęby w szczęce dolnej ma liczne i długie na 8. cali, tłuściość na grzbiecie mięsem jest przerastała, pod brzuchem sama przez się; ma własność rozwalniająca i dla tego jedynie do lamp się używa; ścięgnię jego, których waga dochodzi do 400. funtów w indywiduach o 50. stopach, bardzo są poszukiwane. Skóra, przynajmniej z części przednich ciała, służy do robienia obóvia. Kości szczęki dostarczają oszczepów.

C. Gardłożab. (Ancylydon? Illig.)

1. *Alugninch* czyli *Tschieduk* i *Agidagik* Aleutów.

Alugninch według Pallasa ma 2 zęby z przodu każdej szczęki; tłuściość jego rozwalniająca, do lamp się używa. *Tscheiduk* podług tegoż Autora ma mieć 70 stóp długości; zęby jego po dwa w każdej szczęce są długie na 9 cali; tłuściość na nic niezdatna. Nakoniec *Tschunitchugagak* jego ma przeszło 84. stopy długości. Mieszkańcy wyspy *Kagiak* twierdzą, że ciało tego wieloryba prawie z samej tłuściości się składa, a gęba 4. zębami w każdej szczęce jest uzbrojona.

Figura dana przez Chamisso według wizerunku na drzewie wyrzynanego, ma dwa tylko zęby w górze i w dole i zdaje się wyobrażać *Alugninch* lub *Tschieduk* Pallasa; pryskawki oznaczone są w pewnej od siebie odległości.

Jest to może *Delphinus diodon* Huntera?

D. D o l f i n.

1. *Aguluch* Aleut: *Kossatka* ross. *Agluk* Pallasa (*Delphinus Orca* Gm. *Epaulard* Cuvier? Chamisso?)

Długość jego wynosi 13 stóp; pryskawki są odległe; zęby liczne i małe. Żyje gromadnie i z Wielorybami właściwymi zacięte stacza boje.

Gray, w części zoologicznej opisu podróży, na Statkach Erebus i Terror odbytej (Zool. of the voy. of H. M. S. Erebus and Ferror Mannal. parts 3—5), daje następny podział familii *Wielorybów* (*Balaenidae*).

I. *Balaena* 1. *B. mysticetus*, 2. *B. japonica*, 3. *B. australis*, 4. *B. marginata*, ostatni z tych gatunków, pochodzący z Zachodniej Australii jest bardzo niepewny, polega bowiem tylko na opisie rogowców białych, czarno-obrzeżonych, samego zaś zwierzęcia dotąd niepoznano.

II. *Balaenoptera* α. (*Balaenoptera*). Płetwy piersiowa na $\frac{1}{3}$, grzbietowa zaś na $\frac{2}{3}$, długości od nosa osadzone. Pacierzy 46 lub 48. Poprzeczny wyrostek drugiego pacierza pierścieniasty; 1) *B. rostrata* Fabr. (*B. Physalus* Gray. Vangenhval Eschr. β, (*Physalus*) Płetwa piersiowa na $\frac{1}{4}$ grzbietowa $\frac{3}{4}$ długości od nosa. Grzbiet szary. Pacierzy 54; poprzeczny wyrostek pacierzy szyjowych pierścieniasty. 2. *B. antiquorum* Fisch. Rorqual de la mediterrannée Cuv; *B. musculus* Wagn.) γ. (*Rorqualus*) Płetwa piersiowa $\frac{1}{4}$, grzbietowa $\frac{3}{4}$ długości od nosa. Grzbiet czarny. Boczny wyrostek obu pacierzy szyjowych cały. Pacierzy 62, 64; 3. *B. Boops*, (*B. sulcata*, *arctica* Schl.) 4. *B. australis*.

SERYA DRUGA

Ovovivipara (1), Jajożyworodne.

Części płciowe od kanału odchodowego nieoddzielone; macica wewnątrz dwuotworowa; płód niedoskonały, zewnątrz macicy dojrzewający; cyce niewidoczne; na łonie dwie przybyszowe kostki; moszna z przodu członka samczego w tył zwróconego, umieszczona.

Zwierzęta do opisania których teraz przystępujemy, organizacją swoją od poznanych dotąd Gatunków bardzo są różne; jak o tém wyżej przytoczone cechy przekonywają. Rzadkie te i mało dotąd znajome istoty, rozmaite w Systemach Zoologicznych otrzymywały miejsca: Illiger (Prodr. 1811.) pierwszy ich oddział (Marsupialia) umieścił częścią w 6. rodzinie rzędu *Rękatych* (Pollicata), częścią w rządzie *Skaczących* (Salientia), z drugiego zaś oddziału (Monotremata) osobny rząd *Pełzających* (Reptantia) ustanowił. Jerzy Cuvier

(1) Syn. Ovovivipara Bonap. Mastodidelphiae i Ornithodelphiae Less.

(Reg. an. 1817.), *Workowate* w 4. rodzinie swojego rzędu *Drapieżnych* (Carnassiers) zawarł, a *Jednoodchodowe* (Monotremata) do *Bezzębnych* policzył. Taką klasyfikację i P. Desmarest (1820.) do swjej Mammalogii, będącej częścią Encyklopedyi Metodycznej, przyjął. Latreille (fam. nat. 1825) dla *Workowatych* rząd szósty, między *Ziemnowodnemi* i *Szczurowatemi* środkujący, dla *Jednoodchodowych* zaś osobną klasę ustanowił. Temminck (Tabl. méth. 1827.) zawarł wszystkie tej Seryi zwierzęta w 5 i 11. rządach swoich. Jan Chrzciciel Fischer (Synop. Mamm. 1830.) umieścił *Workowate* w oddziale drugim rzędu *Bestiae* bezpośrednio po *Jeżach*, *Jednoodchodowe* zaś w drugiej części rzędu *Bruta*.

Ważne prace PP. Cuvier, Geoffroy St. Hilaire, de Blainville, Carus'a, Meckel'a, Owen'a, Benetta, Laurenta, Puszcza którzy anatomią tych szczególnych istot poznać starali się, dzielnie wpłynęły na udoskonalenie później ich klasyfikacyi, i tak PP. Izidor Geoffroy St. Hilaire, Książę Karol Bonaparte (1838.) i Lesson (1840.) *Workowate* i *Jednoodchodowe* zwierzęta, od reszty zwierząt, z którymi niewłaściwie w dawniejszych systemach pomieszane były, oddzieliwszy, w osobnej Podklasie kończącej Gromadę Zwierząt Ssących, stanowiącej niejako przejście do Ptaków i Gadów, umieścili.

Podział Izydora Geoffroy St. Hilaire.

Zwierzęta Czworonogie.

(MIEDNICA DOBRZE ROZWINIĘTA). Z KOŚCJĄ PRZYBYSZOWĄ.

Rząd 1. WOKOWATE MIĘSOŻERNE (*Marsupiaux carnassiers*).

ODDZIAŁ 1.

Rły wielkie, między które- mi znajduje się.	Zębów przednich $\frac{8}{8}$ Ksiuki tylne bar- dzo mierne lub szczątkowe.	} 1. Dasyuridés.	{ Podeszwa w części włosista. <i>Thylacinus</i> . Podeszwa na- ga Ksiuki tyl- ne.	{ Szczątkowe. { mierny, Ogon . . . { w części nagi <i>Sarcophilus</i> . wyraźne. { długi kosmaty <i>Dasyurus</i> . <i>Phascogale</i> . <i>Didelphis</i> .				
					Zębów przednich $\frac{10}{8}$ Ksiuki tylne bar- dzo mierne i dobrze zwrótné.	} 2. Didelphi- des.	{ Łapy tylne nie pletwopal- cowe ogon	{ długi chwytny; worek wyraźny w miejscu worka fald w czasie no- szenia płodu. } <i>Micureus</i> . <i>Hemiusurus</i> . <i>Chironectes</i> .

ODDZIAŁ 2.

Zęby liczne; nogi tylne 4. palco- we	} 4. Myrmecobidés. Rodzaj jedyny <i>Myrmecobius</i> .
Zęby w małej liczbie. Nogi tylne 5 palcowe z Ksiukami zwrótnymi.	} 5. Tarsipedidés . . Rodzaj jedyny <i>Tarsipes</i> .

Rząd II. WORKOWATE OWOCOŻERNE (*Marsupiaux Frugivores*).

ODDZIAŁ 1. NIBYGRYZĄCE. (*Semi-Rongeurs*).

Zębów przednich w górnej szczęce 6.	Ksiuki tylne duże i zwrócone.	Ogon długi.	6. Phalangi-dés.	Skóra słabiznowa nieprzedłużona.	Ogon chwytny.	Zupełnie nagi w części końcowej	} <i>Cuscus.</i>
						Rosmaty aż do końca, wyjąwszy małą cząstkę pod spodem	
Zębów przednich w szczęce górnej 6. Ksiuki u nóg tylnych żadne. Członki tylne bardzo długie.	Ogon żaden.	7. Phascolaretidés	Skóra słabiznowa przedłużona.	Ogon niechwytny.	} w szeregu ciągłym; Rły nie dwóstronny zęby.	} <i>Acropeta.</i>	
							Rodzaj jedyny
Zębów przednich w szczęce górnej 6. Ksiuki u nóg tylnych żadne. Członki tylne bardzo długie.	Ogon żaden.	8. Macropodés	} w szczęce górnej z przodu.	} 8. Zębów, członki tylne.	} miernie długie	} <i>Dendrolagus.</i>	
							} 6. Zębów, członki tylne.
Zębów przednich w szczęce górnej 6. Ksiuki u nóg tylnych żadne. Członki tylne bardzo długie.	Ogon żaden.	9. Phascolomydés	} w szczęce górnej z przodu.	} 6. Zębów, członki tylne.	} miernie długie	} <i>Heteropus.</i>	
							} 6. Zębów, członki tylne.

ODDZIAŁ 2. GRYZĄCE. (*Rongeurs*).

W każdej szczęce z przodu 2. wielkie zęby a za nimi przedziałka.	Jedyna familia.	9. Phascolomydés	Rodzaj jedyny	<i>Phascolomys.</i>
--	-----------------	----------------------------	-------------------------	---------------------

Rząd III. JEDNOODCHODOWE (*Monotrèmes*).

Dziób rogowaty rozszerzony spłaszczony; zębów kilka	10. Ornithorhynchidés	Rodzaj jedyny	<i>Ornithorhynchus.</i>
Dziób rogowaty, przedłużony, zęby żadne.	11. Echidnidés	Rodzaj jedyny	<i>Echidna.</i>

PODKLASSA III.

Didelphia. Dwó-otworowe.

Członki cztery wyraźne; głowa od tułowia oddzielona sztywno.

RZĘD XII.

MARSUPIALIA, WORKOWATE.

Cycc Samice w podbrzuchowej torbie lub szczątkowym fałdzie skóry ukryte; zęby wrosnięte, dwójakiego lub trojakiego gatunku. *Nogi* pochodne, tylne często do rąk podobne.

Nadzwyczajne i zupełnie odmienne od reszty zwierząt Ssących, urządzenie macicy tudzież kanału moczowo-płciowego, u gatunków rząd niniejszy składających, sprawia że płód ich rodzi się w sposób jakiego dotąd niemieliśmy przykładu. Nie rozwija się on bowiem, jak zazwyczaj w macicy mówi Milne

Edwards, lecz w krótko po poczęciu wyrzucany z niej bywa i wychodzi na świat w tak niedoskonałym stanie, że porównać go można raczej do kształcącej się dopiero zawiązki. Ciało jego w ówczas jest miękkie, niekształtne i niezdolne do ruchu; składające go części prawie nierozwinięte (1); słowem istnienie Zwierząt workowatych po urodzeniu, byłoby niepodobnym; gdyby natura niezabespoczyła życia ich w sposób szczególny. Wyszędłszy z łona matki, niedołączone te istoty przyczepiają się do jej cyców i zdają się być do nich niby przyrośnięte, aby zaś mogły mieć ochronę w tej epoce swego rozwinięcia, natura opatrzyła też matkę głęboką torbą która jest przedłużeniem skóry brzuchowej od przodu piersi i służy im za ucieczkę. Ta torba czyli podbrzuchowy worek zjednała im prawie we wszystkich językach nazwisko *Workowatych* (2).

Młode workowate, kończą swoje rozwinięcie wewnątrz pomienionej torby, a każde z nich jest zawieszane na cycowym smoczku który daleko i szczelnie w otwór ich gęby zachodzi i sączy mleko do gardła. Doszedłszy pewnego wzrostu odczepiają się od cycek nieprzystając ssać w ówczas nawet gdy już wyjdą z worka i ten długo jeszcze służy im za schronienie od zimna lub w razie niebezpieczeństwa.

Niektóre *Workowate*, torby tej nieposiadają i w miejscu jej mają tylko prosty fałd skórzany; młode takich gatunków przyczepiają się pod brzuchem matki, która póki chodzić niezaczyna, na grzbiecie swém nosić je zwykła. Wszystkie bez wyjątku *Workowate* tak Samce jako też Samice mają pomiędzy

(1) Pomimo to, Dr. Meigs na mocy spostrzeżeń nad młodemi *Dydelfa* (*Dydelphis*), wnioskuje: „że młode *Dydelfy* prowadzą w worku swej matki zupełnie tak samo dowolne życie i opatrzone są całkiem temi samemi środkami do niezawisłego istnienia; układem trawienia, oddychania i nerwowym, co i młode innych zwierząt Ssących pod czas Ssania.” *Froriep not.* 1840. n. 100. *Bibl. Warsz.* 1849. *Styczeń* str. 207.

(2) Za świadectwem Grafa Derby, Samice *Workowatych* z rodzaju *Hypsiprymius*, rodzą stojąc na dwóch nogach tylnych, wydawszy zaś na świat potomstwo, przedniemi łapkami do torby brzuchowej je wkładają. (*Archiv für Naturg.* 12 Jahrg. 4. H. 1846 str. 150).

muskułami brzucha dwa wyrostki kostne, służące dla podpięcia tej części, która się zowie *Krainą cycową* (région mammaire), nadane zaś tym kościom nazwisko *torebnych* (ossa marsupialia) nie jest właściwe i lepiej będzie *podbrzuchowemi* je nazywać, niewchodzą bowiem zupełnie w skład torby cycowej. Takież kości znajdują się też w rzędzie *Jednoodchodowych* i stanowią cechę wszystkich tej Seryi Zwierząt. (1). Workowate różnią się między sobą obyczajami tudzież budową zębów i nóg. Jedne mają Ksiuki mniej więcej zwrótnie i opatrzone będąc zębami przednimi, kłami i trzonowemi, raczej sęczkowatemi niż ostro kończystemi, tworzą grupę odpowiadającą nie jako familii *malpiastych* w Seryi Zwierząt właściwie żyworodnych; inne długimi kłami opatrzone, z zębostanu podobne są gatunkom owadożernym pomienionej Seryi; są nakoniec i takie co dla braku kłów, długości zębów przednich i budowy trzonowych, które z poprzecznych listewek są złożone, zbliżają się do Zwierząt *gryzących* czyli *szczurowatych*. Takie różnice za zasadę przyjąwszy, rząd ten podzielić należy na dwie główne Sekcje:

1. *Marsupialia frugivora*. Workowate owocożerne.
2. *Marsupialia carnivora*. Workowate mięsożerne.

Do pierwszej według przyjętego przez nas układu Księcia Musignoano należą familie *Długonogich* (Halmaturidae) do ostatniej zaś familii *Dydelfiastych* (Didelphidae) i *Norowatych* (Thylacinidae.)

(1) Szczegółowe Anatomiczne opisanie kości *torebnych* tudzież aparatu cycowego i gęby młodych, Krainy mostkowo krokowej (sterno-perinéal) na ostatek części pleiowych i rodnych Zwierząt workowatych, z dołączeniem dokładnych objaśniających te części rycin, ogłosił P. Laurent Professor Anatomii w Paryżu w rozprawie pod tytułem: *Recherches Anatomiques et Zoologiques sur les Mammifères Marsupiaux* która umieszczona została w Zeszytach Magazynu Zoologicznego za rok 1837 i 1838. Niemając środków powiększać i tak już dość obszerne wydanie niniejszego dzieła, odsylamy Czytelników ciekawych bliższego poznania składu Zwierząt tego rzędu, do powyższej rozprawy.

A. Marsupialia frugivora. WOKOWATE OWOCOŻERNE.

FAMILIA I.

Halmaturidae. Długonogie.

Zęby przednie mniej lub więcej do szczurzych podobne, długie; mięsożerne żadne, trzonowe z koronami sęczkowatemi.

65. **Phascolomydina, NIEDOLAĞI.**

Zęby do szczurzych podobne, przednie przedłużone, w górze i w dole po dwa. Kły żadne, lub tylko w górze bardzo małe; trzonowe z dwoma poprzecznymi Sęczkami. Głowa duża, spłaszczona. Członki krótkie; pazury kopne. Ogon żaden.

RODZAJ I. (192).

Phascolomys (1), NIEDOLAĞ Wg.

Zęby przednie $\frac{2}{2}$ silne, grube z rzezakiem ukośnie przyciętym; w miejscu Kłów przedziątka; trzonowych $\frac{5}{5}$, początkowy z obu stron i w obu szczękach mniejszy, fałszywy; pozostałe, warstwowate, z koronami gładkimi, nieco bródowanemi.

Pysk ostry, oczy poboczne; Konchy uchowe mierne; obojczyki zupełne. Ciało grube, niezgrabne. Nogi następne, pięciopalcowe. Łapy przednie do rąk podobne z ksiukiem bardzo krótkim, bez pazurowym; palce drugi, trzeci i czwarty z sobą połączone, piąty oddzielny. Pazury szponiaste; u nóg przednich dłuższe, kopne, na ksiukach żadne. Na brzuchu Worek. Ogon bardzo krótki.

(1) Syn. *Phoscolomys* et *Vombatus* Geoff. *Amblotis* Illig. *Didelphis* Shaw.

1675. *Phascolomys Wombat* (1), NIEDOLAG WOMBAT. 1

Odzież bardzo gęsta śniada, mniej więcej żółtawa; włosy twarde przy nasadach jasno-śniade, dalej śniadawo i białawo obrączkowane na końcach śniade.

Długość ciała 2' ogona $1\frac{1}{2}$ ".

Żyje w norach podziemnych i w nich dni przesypia. Obyczaje jego bardzo są łagodne. Karmi się ciałami roślinnymi a nadewszystko korzonkami. Samica rodzi 3 lub 4 młodych, o których wielkie ma staranie.

Ojczyzną wschodnia część Nowej Hollandyi, Południowa nowa Walia, południowa Australia, Ziemia Diemen i przyległe wyspy, mianowicie Wyspa King zwana.

1676. *Phascolomys latifrons* (2), NIEDOLAG SZEROKOCZOŁY. 2

Różni się od poprzedzającego składem czaszki i zębów: ma bowiem zęby przednie najszersze z przodu, wtenczas gdy u Wombata też zęby są najszersze z boku; równie też przednie górne zęby w niniejszym gatunku są widocznie szersze od dolnych, w poprzedzającym zaś jednakową mają szerokość; nadto kości nosowe i okolica między oczodołami szersze są, ostatnia zaś ma w górze wyraźną krawędź oczodołową a z tyłu oczodołowy przyrostek których *Wombat* nieposiada. Wklęsłości skroniowe nie są jak u tamtego, dwiema prawie równoległymi i oddalonymi, podłużnymi kresami ograniczone, lecz wklęsły dość nieregularny pasek aż do wierzchu czaszki ją otacza.

Nowy ten gatunek odkryty został w południowej Australii. Anatomiczne cechy jego podał Owen, lecz opisu ubarwienia i innych powierzchniowych szczegółów, nie dołączył.

(1) Syn. Ph. *Wombatus* Leach. Zool. misc. Vol. 11. p. 102. Ph. *Phuscus*. Desm. Ph. *Bossii* Less. man. p. 229. Didel. *Ursina* Shaw. gen. Zool. *Wombatus fossor*. Geoffr. *Wombat*. Cuv. Règne. an. 1. Fisch. Synop. p. 285. Schinz Synop 1. p. 568.

(2) Syn. Ph. *Latifrons* Ann. of nat. hist. XVII p. 128 Waterh. nat. hist. of Mamm. 1. p. 252. Archiv. für Naturg. 1847—3 H. p. 18.

66. **Halmaturina** (1), KANGURY.

Zęby przednie w dole dwa długie, szerokie, ostre, w górze sześć; *Kły*, przynajmniej w dole, żadne. *Członki* przednie bardzo krótkie, *tylne* bardzo długie z dwoma palcami połączonemi; *Ksiuk* żaden. *Ogon* podpieralny.

R O D Z A J II. (193.)

Hypsiprymnus (2), TOREBNIK Jar.

Zębów przednich $\frac{6}{2}$, dwa górne dłuższe, poboczne mniejsze, dolne pochyłe. *Kły* $\frac{1-1}{0-0}$ *trzonowych* $\frac{6-6}{6-6}$, z pomiędzy nich w obu szczękach z każdej strony fałszywych 2, prawdziwych sęczkowatych 4—30.

Pysk zaostrzony, wargą rozdwojona lub wycięta; *Konchy uchowe* doskonałe. *Nogi* przednie bardzo krótkie, pięciopalcowe; palce rozdzielone, dwa zewnętrzne krótsze; nogi tylne skoczne, od przednich nierównie dłuższe; nadstopniki bardzo długie, czteropalcowe, *Ksiuki* żadne; dwa wewnętrzne palce z sobą połączone; pazury szponiaste, u nóg przednich długie, kopne. *Worek brzuchowy* Samicy z przodu otwarty; *cyc* 2—4. *Ogon* mierny lub długi, u jednych położystą *siercią* odziany u innych łuskowaty, rzadkowłosy.

Należące do tego rodzaju gatunki są mieszkańcami nowej Holandyi i wysp jej przyległych. Niektóre żyją towarzysko, inne samotnie. Skaczą wybornie. Pokarmem ich są trawy i ziola.

(1) Syn. Salientia Illig. Marsupialia Macropodineae Less. Macropodidae Schinz.

(2) Syn. Macropus Shaw. Potorus Desmar. Betongia Kanguruo-rat. Vieq-d'. azyr Gray Haukenthier niem. Potoroo fr.

G a t u n k i.

1677. *Hypsiprymnus murinus* (1), TOREBNIK MYSZY . 1

Głowa przedłużona. Konchy uchowe krótkie, okrągławe; nadstopniki krótkie; ogon długości ciała, łuskowaty, rzadko włosy. Odzież wełnista, śniada, grzbiet czarniawy, śniadawo biało upstrzony; wargi, podbródek, przód szyi, komora piersiowa, spód ciała i wewnętrzne strony członków brudno białe; nogi przednie śniade; konchy uchowe włosiste, wewnątrz blado śniade, zewnątrz szare, na końcach czarniawe. Ogon z wierzchu czarny, pod spodem i na końcu brudno biały.

Długość ciała 15", ogona 10½"

Pospolity w południowej Nowej Walii.

1678. *Hypsiprymnus micropus* (2), TOREBNIK KRÓTKO NOGI. 2

Członki krótkie; odzież twarda, włosy futra przy nasadach łupkowate na końcach rdzawo śniade; włosy dłuższe twarde, przy nasadach łupkowate, potem białawe, rdzawo pociągnięte, z czarnymi pomieszane; pod spodem przy nasadach blado szare, na końcach brudno białe; nogi śniade, w górze popielatawe; Konchy uchowe gęstwłosie, śniade z brzegami czarniawymi.

Długość ciała 15½", ogona 7'.

Mieszka w Nowej Hollandyi.

1679. *Hypsiprymnus Whitei* (3), TOREBNIK WITA. 3

Ogon i nadstopniki długie. Konchy uchowe mierne, za-

-
- (1) Syn. *Hyps. murinus* Pander et d'Alton Skelete der Beutelthiere tab 3. *Macropus Minor* Shaw. Zool. Vol. 1. tab. 2. p. 513. tab. 116. *Potoroo* or *Kangaroo-Rat*. White Journ. of. a Voy. Bot. Bay app. p. 277. *Hyps. Setosus*. Ogilb. Zool. proceed. 1831. p. 149. *H. Myosurus?* Ogilb. Proc. 1838. p. 62. *Hyps. Peronii* Quoy et Gaim Zool. de la Coqu. p. 64. *Kangurus lepturus* Quoy et Gaim Bul. des sc. nat. Fisch. Synop. p. 280. Less. nom. Tab. n. 1520, 1521, 1522. 1529.
- (2) Syn. *Hyps. micropus* Gould. M. sc. Waterh. Natur. Library Vol. XI. p. 180. Schinz Synop. 2, 540.
- (3) Syn. *Hyps. Whitti* Quoy et Gaim. *Kangurus Gaimardii* Desmar. Mamm. Suppl. *Hyps. Philippi* Ogilb. Proceed. 1838 p. 52. *Hyps. formosus* Less. Nouv. Tabl. n. 1524.

okrągłone. Odzież miękka, długa; z wierzchu siwo śniada, żółtawo powleczone, pod spodem siwawo biała, żółto pociągnięta. Ogon siercią mierną, położystą, jasno-śniadą pokryty pod spodem blado-śniady z wierzchu włosami dłuższymi śniadymi, grzebieniasto nastroszonymi porośły, z długim białym pęczlikiem na końcu.

Długość ciała 16" ogona 13".

Dość obficie znajduje się w Nowej Walii południowej. Posiada go Muzeum Paryzkie.

1680. *Hypsiprymnus penicillatus* (1), TOREBNIK PEZLIKOWATY 4

Głowa krótka; Konchy uchowe krótkie, zaokrągłone; członki przednie małe, tylne dość długie; ogon głowie i ciału prawie równy; Odzież długa, dość miękka, z wierzchu blado śniada, biało upstrzona; policzki i boki ciała żółtawo-białe, pod spodem brudno białe. Konchy uchowe włosiste, wewnątrz żółtawe, zewnątrz czerwone; ogon pod spodem blado śniadawo biały, z wierzchu ciemniejszy, z czarnym pęczlikiem na końcu.

Długość ciała 14", ogona 10½" bez pęczlika.

Ojczyzną południowa Nowa Walia.

1681. *Hypsiprymnus Gilberti* (2), TOREBNIK GILBERTA. 5

Zwierzchu popielato śniady z czarną przymieszką; przez czoło do nosa ciągnie się czarniawa linia z kolorem czoła nieco mieszając się; spód ciała szarawo biały.

Długość ciała 16" ogona 6" 3".

Mieszka przy odnodze Króla Jerzego w Nowej Hollandyi.

1682. *Hypsiprymnus Ogilbyi* (3), TOREBNIK OGILBA. . 6

Ogon mierny. Futro gęste, miękkie, długie, wełniste. Odzież z wierzchu śniada, boki twarzy i ciała żółtawo pocią-

(1) Syn. *Hyps. penicillatus* Waterh. *Bettongia penicillata* Gray. *Hyps. Murinus* Ogilby.

(2) Syn. *H. Gilberti* Gould. in *Proceed.* 1841. p. 14. *Schinz Synop.* 1. 542.

(3) Syn. *Bettongia Ogilby* Gould. *nat. libr.* Vol. XI. p. 185. *Schinz Synop.* 1, 542.

gnięte; Spód żółtawo biały; Konchy uchowe krótkie zaokrąglone. Nogi przednie blado śniade, tylne śniade; Ogon z wierzchu rdzawy pod spodem ciemniejszy, z końcem czarnym.

Długość ciała 13", ogona 10 $\frac{1}{2}$ ".

Mieszka w Zachodniej Australii.

1683. *Hypsiprymnus cuniculus* (1), TOREBNIK KRÓLIKOWATY. 7

Głowa przedłużona; Konchy uchowe mierne, zaokrąglone; nogi przednie krótkie, nadstopniki długie. Odzież długa, miernie miękka, blado szarawo śniada z przymieszką białawą; spód brudno biały; nogi śniadawo białawe; ogon włosisty, blado-śniady na końcu ciemniejszy; konchy uchowe gęstą siercią porośłe, wewnątrz białawe.

Długość ciała 17 $\frac{1}{2}$ " ogona 13".

Mieszka w południowej Nowej Walii.

1684. *Hypsiprymnus rufescens* (2), TOREBNIK CZERWONAWY. 8

Konchy uchowe dość duże, zaostrome; nogi przednie małe; nadstopniki i ogon długie; odzież długa, miękka. Grzbiet rdzawy z białawą przymieszką, boki głowy i ciała, popielato białe; podbrodek, przód szyi i spód ciała brudno białe; nadstopniki śniade; ogon brudno biały na końcu śniadawy; Konchy uchowe gęstowłose, wewnątrz złocisto żółte, zewnątrz popielato-czarne.

Długość ciała 19", ogona 14 $\frac{3}{4}$ ".

Mieszka w południowej Nowej Walii.

1685. *Hypsiprymnus Grayi* (3), TOREBNIK GRAYA. 9

Bardzo podobny poprzedzającemu gatunkowi lecz nieco mniejszy. Odzież miękka, miernie długa; na grzbiecie włosy przy nasadach szare, dalej biało i żółtawo szare, obrącz-

(1) Syn. Hyps. cuniculus Ogilb. Proceed. 1838 p. 63. Waterhouse in Natur. Libr. Vol. XI. p. 186. Schinz Synop. 1., 543, Less. Nouv. Tabl. n. 1527.

(2) Syn. Bettongia rufescens Gray Mag. of. nat. Hist. 1837. p. 584. Hyps. melanotis Ogilb. proceed. 1838. Less. Nouv. Tabl. n. 1523. Schinz Synop. 1. p. 543.

(3) Syn. H. Grayi Gould. Proceed. 1840. Schinz Synop. 1, 544.

kowane; z końcami czarnymi, spodnie części brudno-żółtawo białe. Nogi blado brunatne, spodnie strony nadstopników ciemno brunatne. Ogon z wierzchu rdzawy, nieco w żółtawo wpadający, pod spodem brunatno biały, koniec około 3" biały; Odzież na ogonie dość obfita, pęczlika wszakże niema. Uszy wewnątrz białawe, po brzegach żółtawe, zewnątrz koloru głowy.

Długość ciała 18", ogona 11".

Mieszka w Zachodniej Australii.

1686. *Hypsiprymnus campestris* (1), TOREBNIK POLNY. 10

Odzież długa, miękka; ciało z wierzchu ma podobne ubarwieniu jak u Zająca szaraka; futro gęste i miękkie, włosy przy nasadach szare, dalej brunatne, pośrodku szeroko żółto brunatno obrączkowane. Włosy twardsze są tęgie i długie, wystające końce mają brunatnawo białe, same zaś wierzchołki czarniawe. Boki ciała są brudno żółtawe, spód brudno biały; Odzież przednich części spodu ciała jest z mnóstwem ciemno-brunatnych włosów pomieszana. Uszy mierne, wewnątrz brudno białawo żółto włosiste; nadstopniki długie, wysmukłe, blado-żółtawe. Ogon tak długi jak ciało i głowa, krótka, położystą, blado rdzawo-żółtawą siercią pokryty, pod spodem i na końcu bladszy.

Długość ciała 15" ogona 14".

Ojczyzną południowa Australia.

Hypsiprymnus Lesuerii. (Quoy i Gaimard) polega na samym opisie czaszki; zwierzęcia nieznamy.

RODZAJ III. (194).

Halmaturus (2), KANGUR. Wg.

Zębów przednich $\frac{6}{2}$; Kły zupełnie żadne. w miejscu ich

(1) Syn. *Bettongia campestris* Gould. Proceed. 1843. p. 81. Schinz Synop. 2. Suppl. p. 47.

(2) Syn. *Kangurus et Macropus* Less. *Macropus Waterh. Halmaturus* Ill. *Osphrauter, Lagorchester, Petrogale, Heteropus, Gould. Didelphis*. Linn.

przedziałka, *trzonowe* przerwane, składane, sęczkowate $\frac{4-4}{4-4}$. *Pysk* zaostrowany, wargę wyciętą, włosami porośłą; rzęsówki zaledwo widoczne. *Konchy* uchove podłużne. *Ogon* ciała równy, silny, muskularny, u większych gatunków za broń lub podporę w skakaniu służący, położystą siercią odziany. *Torba* brzuchowa z przodu otwarta; *Cyce* dwie. *Nogi* skoczne, przednie bardzo krótkie, pięciopalcowe, z palcami rozdzielonemi, pazurami siluemi; tylne bardzo długie, czteropalcowe, bez ksiuków, z palcami dwoma wewnętrznymi połączonemi, średnim od reszty dłuższym, silniejszym; pazury szponiaste.

Wszystkie rodzaju tego gatunki mieszkają w Nowej Holandyi, Ziemi Van Diemen i przyległych wyspach; są to łagodne, bojaźliwe i do oswojenia łatwe Zwierzęta; po większej części żyją towarzysko.

G a t u n k i .

1687. *Halmaturus giganteus* (1) KANGUR WIELKI. . . . 1

Konchy uchove mierne; ogon mierny, bardzo silny; ciało z wierzchu śniado szare, pod spodem białawe; na podbródku poprzeczna, siwo popielata pręga; Konchy uchove z tyłu śniade, koniec pyska na końcu białawy; Ogon od ciała daleko krótszy z końcem czarnym; nogi śniade; odzież wełnista.

Długość ciała 3' 3", ogona 2' 10"; wysokość siedzącego Zwierzęcia 4' 1". Konch uchowych 4 $\frac{1}{2}$ ".

Mieszka w południowej Nowej Walii i Ziemi Van Diemen.

1688. *Halmaturus fuliginosus* (2), KANGUR OGORZALY. . . . 2

Koniec nosa siercią porośły; pysk ciemny bez białej gór-

(1) Syn. Macr. giganteus Shaw. nat. miscell. T. 33. Macr. major Shaw. gen. Zool. Vol. 1. par 2. p. 205. pl. 115. Gray in Lond. Mag. 1837. Cuv. reg. an. 1. p. 186. Didel. gigantea Linn. Kangurus libiatus Geoffr. et Desmar. Mamm. et Goldfuss Isis 1819. p. 273. Sp. 423. Kanguro géant Cuv. Fisch. Synop. p. 281. Schinz Synop I. p. 546.

(2) Syn. Kangurus fuliginosus Desm. Mam. p. 273. Fr. Cuv. dict. des sc. nat. XXIV. p. 347. Is. Geoff. dict. class IX. p. 109. Halm. griseofuscus Goldfuss. Isis 1819. p. 267. Kanguroo géant Fr. Cuv. Mammif. 1. Livr. 2. Fisch. Synop. p. 232. Less. Manuel. p. 225. sp. 602. Nouv. Tabl. n. 1531. Wagn. Forts. zu Schreber.

nej wargi; grzbiet sadzowaty, spód jasno szary; zewnętrzne strony konch uchowych rzadką siercią posiane; pysk, nogi i wierzchnia strona ogona czarniawe, spód jego ku końcowi bladzy; konchy uchowe z białą obwódką.

Długość ciała 4' 6", ogona 2' 3".

Mieszka w Nowej Hollandyi.

1689. *Halmaturus laniger* (1), KANGUR WELNISTY. . . 3

Od *Kangura wielkiego* nieco mniejszy, odzież ma krótką, wełnistą, kędzierzawą; ogon bardzo silny, rzadko-włosy. Ciało z wierzchu rdzawo czerwone, piersi i brzuch białawe. Konchy uchowe jajowate, długie, włosiste, ogon z wierzchu jednakiej z grzbietem maści.

Mieszka w południowej Nowej Walii.

1690. *Halmaturus unguifer* (2), KANGUR PAZURO OGONOWY. 4

Ciało wysmukłe; ogon bardzo długi; odzież bardzo krótka, miernie miękka, płowa, przednia część ciała i szyja białawe; głowa prawie cała, równie jak członki i spód ciała białe; na grzbiecie podłużna, śniada plama. Ogon biały, na końcu długimi śniademi włosami odziany, czarniawym wyrostkiem kształt poznogcia mającym, opatrzoney.

Długość ciała 25" ogona 26".

Mieszka w Australii.

1691. *Halmaturus fraenatus* (3), KANGUR ZAUZDANY. . . 5

Postać wysmukła i kształtna; odzież miękka, miernie długa, śniado popielata; ciało pod spodem białe; od zatyłka z obu stron przez barki ciągną się wazkie białe pręgi, opasując przestrzeń ciemną, przy zatyłku czarniawą. Ogon na końcu opatrzoney małym rogowatym sęcziem, który zakry-

(1) Syn. *Macr. lanigerus* Griff. animal Kingd. 111. p. 49. *Kangurus laniger* Quoy i Gaimard. Zool. de l' Uranie Tab. 9. Geoffr. Dict. class. IX. p. 111. *Kangurus rufus* Desmar. Mamm. Supl.

(2) Syn. *Mac. unguifer* Gould. Proceed. 1840. Waterh. nat. Library Vol. XI. p. 201. Schinz Synop. 1. p. 547.

(3) Syn. *Macr. fraenatus* Gould. Proceed. 1840. p. 92. Waterhous. natur. Libr. Vol. XI. p. 202. Schinz Synop. 1, 548.

wają włosy czarniawe; nadstopniki i członki prawie białe; palce siercią ciemną nieco posiane.

Długość ciała 23" ogona 20".

Mieszka w środkowej części południowej Nowej Walii.

1692. *Halmaturus lunatus* (1), KANGUR CĘTKOWANY. . 6

Głowa krótka; Konchy uchowe wielkie. Członki przednie krótkie, nadstopniki miernie długie i wysmukłe, popielate; szyja i barki rdzawo pociągnięte; ciało pod spodem popielato białe; po obu bokach barek, biała w kształcie półksiężycy prążka czyli cętka; na spodniej szczęce brunatna cętka a na szarym pysku ciągnie się ciemna linia, takąż niewyraźna biała przechodzi od kąta do gęby ku grzbietowi. Uszy wewnątrz białe, zewnątrz brunatne.

Długość ciała 18", ogona?

Mieszka w zachodnim brzegu Australii.

1693. *Halmaturus leporides* (2), KANGUR ZAJĘCZY. . 7

Wielkością i maścią odzieży podobny do *Zajęca Szaraka*; głowa i nogi przednie krótkie. Ogon krótki i wysmukły. Odzież czarniawo śniada, żółtawo upstrzona, na bokach i około uszu kolor blado-płowy przemaga; spód popielato biały; członki przednie przy nasadach czarne.

Długość ciała 19½" ogona 13",

Mieszka w środkowej Australii.

1694. *Halmaturus Parryi* (3), KANGUR SZEROKONOSY. . 8

Od *Kangura wielkiego* o trzecią część mniejszy. Podnosek (rhinarium) szeroki; Konchy uchowe przedłużone, prawie nagie; ogon od ciała nieco dłuższy krótką, kruchą siercią pokryty; wierzch ciała szary, spód blady; smuga na policzkach

(1) Syn. Macr. *lunatus* Gould. Proceed. 1840. p. 93. Waterh. nat. Libr. Vol. XI. p. 203. Cresecent market Kangaroo, Schinz Synop. 1. p. 548.

(2) Syn. Macr. *leporides* Gould. Proceed. 1840. p. 94. Waterh. nat. Libr. Vol. XI. p. 204. Harelike Kangaroo; Schinz Synop. 1. p. 549.

(3) Syn. Macr. *Parryi* Bennet. Proceed. 1834. p. 151. Transact. of the Zool. Soc. Vol. 1. p. 295. pl. 37. Schinz Synop. 1. 550.

i ogon po większej części białe, ten ostatni na końcu czarny.

Długość ciała 3', ogona 2' 6".

Mieszka w południowej Nowej Walii.

1695. *Halmaturus elegans* (1), KANGUR OZDOBNY. 9

Odzież srebrzysto szara. Konchy uchowe nieco przytępione.

Tyle tylko wiadomo o tym gatunku z opisu Lamberta.

Długość całkowita 6' 2".

Mieszka w południowej Nowej Walii. Zwierzę bardzo rzadkie.

1696. *Halmaturus Benneti* (2), KANGUR BENNETA. 10

Odzież dość długa i miernie miękka; najdłuższe włosy grzbietowe dochodzą 2" najkrótsze zaś 1½". Główny kolor jest ciemno brunatny, na grzbiecie prawie czarny, bladszy na bokach ciała; na potylicy, przy nasadzie uszu na zewnętrznej stronie ud, barek i około oczu odzież nabywa rdzawej barwy; niewyraźna, biaława linia rozciąga się od kąta gęby na policzki i tam nikuie; wargi brudno białe, dolna szczeka czarniawa, uszy wewnątrz brudno białe, ku końcowi brunatne, zewnątrz czarniawe. Nogi przednie i palce nóg tylnych czarne, równie jak zewnętrzna strona ostróg. Ogon jednakiej z ciałem maści, lecz włosy jego są grubsze i ku końcowi czarne, srebrzysto biało obrączkowane; sam koniec ogona czarny, pęczlikowaty; spodnia strona jego brudno biała, przy końcu brunatno biaława. Włosy wierzchnich części ciała są przy nasadach szare, dalej czarne, białe obrączkowane, na spodnich przy nasadach ołowiasto szare z końcami białymi.

Długość ciała 21" 10" ogona 21" 7".

Mieszka w Ziemi Van Diemen. Wyprawione skóry tych Zwierząt na obuwia się używają.

(1) Syn. Mac. *elegans* Lambert. Trans. of the Linne. Soc. Vol. VIII. p. 318 pl. 18. Waterh. nat. Libr. Vol. XI p. 209. Schinz Synop. 1, p. 550.

(2) Syn. Hal. *Bennetii*, Waterh. Proceed. 1837. p. 103. et nat. Libr. Vol. XI. p. 211. pl. XIX. Macr. fruticus Ogilb. Annals of nat. hist. 1838 p. 219. Schinz Synop. 1. p. 551.

Halmaturus leptonyx (Wagn. Schreb. Suppl. Beutel. p. 116, Schinz Synop. 1. p. 554.) jest odmianą niniejszego gatunku, z dłuższymi i mocniej zwięzionymi pazurami nóg tylnych. (Arch. f. Naturg. 1846—4 Heft. p. 152).

1697. *Halmaturus ruficollis* (1), KANGUR CZERWONOSZYI. 11
Główne ubarwienie na wierzchu ciała i bokach, brunatno szare. Odzież z białawo szarej, brunatnej i białej sierci złożona; tył szyi rudy; członki wewnątrz i środkowa część spodu ciała białe; ogon z wierzchu rudawo siwy, pod spodem białawy; kraina oczna ruda, gęba biała. Nogi przednie czarne, palce u nóg tylnych brunatno siwe, z przodu nieco rudawe.

Długość ciała 1' 10", ogona 1' 10".

Mieszka na wyspie Kings zwanej, przy cieśninie Bassa.

1698. *Halmaturus rufo-griseus* (2), KANGUR RUDO-SIWY. 12

Zwierzchu rudo-siwy, pod spodem jaśniejszy. Nogi i ogon śniadawe. Ogon od ciała nierównie krótszy, ku końcowi czarniawy, z wierzchu i pod spodem jednostajnej maści. Włosy grzbietowe przy nasadach rude, dalej biało obrączkowane, na końcach brunatne; białe obrączki włosów spodnich części są węższe.

Długość ciała 3' 7", ogona 24".

Mieszka w Nowej Hollandyi.

1699. *Halmaturus nemoralis* (3), KANGUR GAJOWY. 13

Zwierzchu sivo-brunatny, pod spodem blado-płowy; pysk

(1) Syn. Kan. ruficollis Desm. mamm. Macr. ruficollis Less. man. Fisch. Syn. p. 232. Sp. 6. Halm. ruficollis Goldf. Isis 1819. Kan. à cou roux, ou Kang. vineux Fr. Cuv. Diet. des sc. nat. Vol. 24 p. 348. Schinz Synop. 1. p. 552.

(2) Syn. Macr. rufo griseus Desm. mamm. p. 275. Hal. griseo rufus Goldf. Wagner. Kanguru gris roux. Fr. Cuv. Rusty Gray Kangaroo Waterh. in nat. Lib. Vol. XI. p. 217. Schinz Synop. 1. p. 552.

(3) Syn. Kangurus ualabatus Less. et Garn. Zool. de la Coquille 1. p. 63. Halm. nemoralis Wagn. Schr. Suppl. p. 114. Macr. Ualabatus Fisch Synop. p. 283. Spec. 8. Kangurus Brunii Desm. Mamm. p. 275. Sp. 429. Macr. ualabatus, Aroe Kangaroo Waterh. nat. Lib. Vol. XI. p. 219. pl. XX. Kangurus bicolor. Mus. Par. nat. Less. nouv. tabl. n. 1536 Schinz Synop. 1. p. 553.

nogi i ogon z wierzchu czarne; policzki siwe; włosy przy nasadzie konch uchowych złoto-czerwonawe z końcami czarnými; głowa mniej przedłużona niż u innych współrodzajowych, konchy uchowe krótsze.

Długość ciała 2' 9" ogona 2' 1".

Mieszka w południowej Nowej Walii. Do *Kangura Benetowego* podobny, lecz jaśniejsze ma ubarwienie.

1700. *Halmaturus Irma* (1) KANGUR IRMA. 14

Postać ciała bardzo kształtna; ogon z wierzchu siercią długą, grzebieniasto nastroszoną odziany, na końcu biały; Konchy uchowe zewnątrz z przodu śniade, z tyłu białawe, wewnątrz żółte na końcach czarne; na potylicy cętka śniada; Głowa popielata; policzki i wargi białawe, cętka na podbródku czarna; grzbiet, boki ciała i zewnętrzne strony ud żółtawo śniade; nogi żółtawe; palce śniado czarne; ogon po większej części szary, ku końcowi czarny z białą przymieszką.

Długość ciała 25" 5", ogona 24" 10".

Mieszka w Nowej Holandyi nad rzeką Łabędią.

1701. *Halmaturus Brunii* (2), KANGUR FILANDER 15

Głowa przedłużnie tępa. Odzież z wierzchu śniado szara, pod spodem szaro płowa. Członki silne; Konchy uchowe małe. Ogon od ciała nieco dłuższy, gruby, zaostrowany. Koniec pyska różowawy; oczy czerwonawo brunatne.

Długość ciała 10", ogona 12" 6".

Mieszka w Nowej Gwinei.

1702. *Halmaturus manicatus* (3) KANGUR CZARNONOGI. 16

Kolor główny górnych części ciemno szary, z czarną i białą przymieszką; piersi blado szare, spód szwy, wewnętrzne

(1) Syn. Macr. Irma Jourd. Com. rend. 1837. Annal. des sc. nat. sec. serie p. 371. Waterh. nat. Lib. p. 222. Schinz Synop. 1, 553.

(2) Syn. Did. Brunii Schreb. Säug. T. 153. Kangurus veterum Less. Zool. de la Coqu. 1. p. 163. Kangaroo Quoy et Gaimard Zool. d' Astrolabe 1. p. 116. Tab. 20. Filander Kangaroo Waterh. nat. Libr. XI. p. 227. Schinz Synop. 1. p. 553.

(3) Syn. Macrop. Manicatus Gould. Proceed. 1840. Waterh. in nat. Libr. Vol. XI. p. 223. Black Footed. Kangaroo Schinz Synop. 1. p. 555.

strony konch uchowych, spód ciała i wewnętrzne strony przednich części ud tylnych, przednie nogi i nadstopniki blado żółtawe; na boku twarzy znajduje się blada cętka rozciągająca się ku uszom: Konchy uchowe wewnątrz i zewnątrz równie jak tył głowy zupełnie czarne; przednie części wszystkich czterech nóg i koniec ogona, czarne. Wierzch głowy i dolna część spodu karku brunatno czarne; na podbródku mały, czarny strych. Futro miernie długie, i niebardzo delikatne. Na grzbiecie włosy przy nasadach ołowiasto szare, pośrodku brunatnawe, dalej biało i czarno obrączkowane; boki ciała bladsze. Włosy na ogonie są tętsze, miernie długie, ku końcowi dłuższe; kolor czarny końca ogona rozciąga się z wierzchu około na 8" pod spodem więcej jak do połowy.

Długość ciała 30" ogona 26".

Mieszka w Nowej Hollandyi nad rzeką Łabędią. Piękny ten i niedawno odkryty gatunek zbliża się do Kangura Irmy.

1703. *Halmaturus Billardieri* (1), KANGUR BILLARDIERA. 17

Wierzch ciała śniado siwy, z licznymi, czarnymi włosami pomieszany; nogi tylne i nadstopniki śniade; brzuch i spód ciała ceglaste. Konchy uchowe zewnątrz śniado czarne, wewnątrz żółtawo płowe; ogon dość krótki, z wierzchu ciemno śniady, po bokach żółtawy, pod spodem powiększej części nagi.

Długość ciała 2' ogona 1' 2".

Mieszka w Tasmanii gdzie go zowią *Uallaby*, lecz zupełnie różny jest od *Kangura Gajowego* któremu także w Nowej Hollandyi nadano nazwisko *Uallaby*.

1704. *Halmaturus dorsalis* (2), KANGUR CZARNO CĘTKOWANY. 18

Konchy uchowe mierne; ogon dłuższy od ciała, krótkowłosy; Odzież czarna, rdzawo i śniado upstrzona, na grzbie-

(1) Syn. Macr. rufiventer Ogilby Proceed. 1838. p. 23. Annals of Nat. Hist. 1838. p. 108. H. brachytarsus Wagn. Schreb. Beutelth. p. 221. Hal. Tasmaniae Gray. Ann. of Nat. Hist. Schinz Synop. 1. p. 556.

(2) Syn. Macrop. dorsalis Gray Lond. Ann. of nat. Histor. November 1837. p. 588. Waterh. in Natur. Libr. XI. p. 230. Schinz Synop. 1. p. 556.

cie podłużna, czarna pręga; dolna szczeka, komora piersiowa i wewnętrzne strony członków białe; Konchy uchowe zewnętrznie szaro śniade, nogi czarne.

Długość ciała 27", ogona 21".

Mieszka w Nowej Walii południowej.

1705. *Halmaturus Eugeniei* (1), KANGUR EUGENIUSZA. 19

Futro bardzo miękkie. Główna maść jest szaro brunatna, rdzawo pociągnięta, na barkach, spodzie karku, górnych częściach głowy i na przednich nogach; spodnie części białe, od maści boków niewyraźnie oddzielone; spód ogona czerwawo rdzawo powleczone, wierzchnia strona szaro brunatna. Włosy na grzbiecie są w większej części swej długości szare, dalej białe, brunatno i białawo obrączkowane, końce zaś mają brunatne; na barkach i spodzie karku u dołu szare, dalej rdzawo białawe, na końcach rdzawe.

Długość ciała 23" ogona 13½".

Mieszka na wyspie Eugenieusza w południowej części Nowej Hollandyi.

1706. *Halmaturus Derbianus* (2), KANGUR DŁUGOWŁOSY. 20

Konchy uchowe mierne, zaokrąglone. Ogon od ciała nieco dłuższy. Odzież bardzo długa, twardawa, ciemno-śniada, rdzawo pociągnięta; członki zewnętrznie rdzawe, nadstopniki blade; spód ciała rdzawo biały; brzuch i ogon w niższej części blade rdzawe; wargi i podbródek białawe, tył głowy czarniawy.

Długość ciała 22" ogona 17".

Mieszka w Nowej Hollandyi nad rzeką Łabędzią.

(1) Syn. Kangurus Eugeniei Desmar i Less. *Halmaturus Eugeniei* Schinz Thier. 1. p. 888. Kangaroo de l' isle Eugen. Per. et Lessueur. voy. Halmat. Thetidis Geoff. et Fr. Cuv. Mamm. Liv. 56: Das falbe Kanguru Wagu. Fort. zu Schreb. Beutelth. p. 124. H. nuchalis Wag. Less. Nouv. Tabl. n. 1552. Schinz Synop. Mamm. 1. p. 557.

(2) Syn. Halm. Derbianus Gray Mag. of Nat. Hist. new. Series Vol. 1. p. 383. Lord. Derbys Kangaroo. Waterh. in Nat. Library XI. p. 234. pl. XXI.

1707. *Halmaturus brachyurus* (1), KANGUR KRÓTKO OGONOWY. 21

Odzież z wierzchu brunatna, czaruo upstrzona, pod spodem blado żółtawa. Odzież długa, lśniąca. Konchy uchove małe, okrągławe, ogon bardzo krótki. Głowa gruba, pysk krótki, tępy, nagi; członki wysmukłe.

Długość ciała 17" 6" ogona 7" 6".

Mieszka w Australii, około portu Króla Jerzego.

1708. *Halmaturus fasciatus* (2), KANGUR PRĘGOWANY. 22

Odzież bardzo miękka i delikatna, jedwabista, włosy na grzbiecie ciemno brunatne z 12 lub 15 brunatno czerwona-wemi ukośnemi pręgami, od barków aż ku ogonowi, które jednak na boki nieprzechodzą; reszta odzieży jest zajęczo-szara; spód ciała jasno szary; twarz i nogi blado żółtawe; włosy grzbietowe są przy nasadach ciemne, ku środkowi z białą obrączką, dalej czerwonawe, na końcach brunatne. Na bokach znajdują się pojedyncze, zupełnie białe włosy. Szyja, piersi i brzuch są prawie biało szare, ogon żółtawo brunatny, koniec jego jest czarny, bardzo małowłosy i prawie nagi. Pysk krótki. Głowa nieco zaokrąglona.

Długość ciała 16" ogona 10".

Mieszka na wyspach Bernier, Dorre i Dirk Hartighs; w gęstych krzakach Mimosy, na Zachodnim brzegu Nowej Holandyi.

1709. *Halmaturus penicillatus* (3), KANGUR PEZELKOWATY. 23

Ogon długi, kiciasty osobiwie ku końcowi. Nogi gęstą siercią porośłe; pazury nóg tylnych w długich włosach ukry-

(1) Syn. Kangurus Brachyurus Quoy i Gaim. Zool. d' Astrolabe Tom. 1. p. 114. pl. 16. Kangaroo à queue courte. Short. Tailed Kangaroo Waterh. nat. Libr. Vol. XI p. 236. Schinz Synop. 1. p. 558. Setonix brachyurus Less. nouv. Tabl. n. 1546.

(2) Syn. Halm. fasciatus Per. i Lesueur Voy. 1. Tab. 27. Desmar. Mamm. p. 274. Sp. 428. Lesson. Man. Fischer Synop. p. 284. Sp. 11. Halm. elegans Cuv. reg. an. 1. Kangaroo elegans Schinz Synop. 1. p. 559.

(3) Syn. Petrogale penicillata in Lond. Mag. 1837; Griff. Anim. Ringd. V. p. 527. Wagn. Schreb. p. 125. The Rok Kangaroo Brushtailed

te. Konchy uchowe mierne. Futro dość miękkie. Główne ubarwienie ciemno-winno czerwonawe czyli purpurowo szare; przy nasadzie ogona rudawo pociągnięte; piersi purpurowo rudawo szare z białą przymieszką; dolna szczęka czysto biała. Przez przodek szyi ku piersiom ciągnie się dość szeroka pręga; podbrzusze, okolica workowa i dolna strona ogona, bladordzawo żółte. Pysk i okolice ogona czarniawe; górna warga biaława; od kąta pyska aż do oczu zajmuje szeroka czerwono biaława cętka; policzki i spód karku białawo szare; od czaszki aż do grzbietu ciągnie się prawie czarna plama. Ogon brunatno czarny, zewsząd obrosły długą grubą siercią, która na końcu trzycalową kitę tworzy. Nasada ogona taką ma odzież jak głowa. Nadstopniki brunatno czarne, palce czarne. Zewnętrzne strony ud tylnych i nóg przednich, czarne z purpurowym odcieniem; nogi przednie czarne. Konchy uchowe wewnątrz żółtawe, zewnątrz czarne, dobrze siercią porośłe; brzegi ich blado brunatne; przy nasadach ud przednich z boku widać jasno szare piętno. Włosy grzbietu są przy nasadach purpurowo czarne, ku końcowi biało lub rdzawo obrączkowane, na samych wierzchołkach czarne; włosy brzuch zarastające mają nasady blado purpurowo szare.

Długość ciała 25" ogona 22".

Mieszka w okolicach górzystych południowej Nowej Walii.

1710. *Halmaturus robustus* (1), KANGUR SILNY. . . . 24

Członki przednie wielkie i bardzo silne; odzież śniadawo

Kangaroo Waterh. Nat. Libr. Vol. XI. pl. XXII. p. 243. Schinz Synop. 1. p. 560.

Ten i trzy następujące gatunki stanowią według P. Gray rodzaj *Petrogale*, któremu pomieniony Naturalista nadał cechy następujące: Końce pyska nagi, wydatny; górne przednie zęby nierówne, początkowy bardzo długi i zakrzywiony; kątny toporkowaty na końcu szerszy, we środku zakarbowany. Ogon włosisty, na końcu porośły długą, dychtówną siercią, która niby peźlik stanowi. Do tego rodzaju Gray liczy; *Ham. penicillatus, robustus, ruficollis, brachyotis*. Jourdan przyjmuje także ten rodzaj pod nazwiskiem *Heteropus*.

(1) Syn. Macr. *robustus* Gould. Proceed. 1840. p. 22. *Petrogale robustus* Gray Strong-lined Kangaroo Waterh. in Nat. Libr. Vol. XI. p. 241. Schinz Synop. 1, 561. Less. nouv. Tabl. n. 1551.

popielata; części dolne bladsze; nadstopniki śniade, palce przednie czarne. Głowa z lekka sadzawo pociągnięta; oba policzki białawemi prążkami naznaczone; gardło i spód szyi białe; ogon z wierzchu śniady, pod spodem bladszy. Samica różni się od Samca wzrostem mniejszym, odzieżą srebrzysto popielatą, ciałem ze spodu prawie białem.

Długość ciała Samca 47", ogona 25". Samicy ciała 33", ogona 26".

Mieszka w środkowych prowincjach południowej Nowej Walii.

1711. *Halmaturus albogularis* (1), KANGUR BIAŁOGARDŁY. 25

Bardzo podobny do *Kangura pęzelkowatego* (*H. penicillatus*). Ogon przy nasadzie i na końcu jednakowo gruby, grubą siercią porośły; futro wełniste, wyjąwszy członki; na głowie podłużna brunatna pręga, podskronniki białawe; uszy zewnętrznie czarne, wewnątrz żółtawe; gardziel biała; piersi i brzuch rdzawo czerwone; szyja i wyższe części policzków szare; tylna część grzbietu i krzyżo rudawo żółte; końce członków i ogon ciemno brunatne, ostatni na końcu biały.

Długość ciała 23" ogona 22".

Mieszka w górach około Sydney.

1712. *Halmaturus brachyotis* (2), KANGUR KRÓTKOUCHY. 26

Do *Kangura pęzelkowatego* podobny lecz mniejszy; ubarwienie ma bladsze, ogon mało kiciasty; czarnej pobocznej cętki niema. Odzież krótka, gruba. Główne ubarwienie szare, nieco rdzawo powleczone, na bokach bladsze; spodnie części i wewnętrzne boki ud brudno-żółtawo białe. Nogi brunatne; nadstopniki szaro brunatne. Głowa w górze blado brunatna, tył jej ciemniejszy. Wargi górne bardzo białe, od kąta pyska aż po pod oczy ciągnie się biała pręga; przy na-

(1) Syn. *Heteropus albogularis*. Jourdan in Ann. des sc. nat. Vol. VIII. Compte rendu 1839. p. 522. Less. nouv. Tabl. n. 1550. Schinz Synop. 1. p. 561.

(2) Syn. *Petrogale brachyotis* Gould. Zool. Proceed. 1840. Waterh. nat. Libr. Vol. p. 1840. Schinz Synop. 1. p. 562.

sadzie nóg przednich znajduje się brunatna cętka. Ogon twar-
dą siercią pokryty, z wierzchu koloru ciała, pod spodem bla-
do brunatny; na końcach jego znajdują się nagie, rudawo
czarne włosy. Konchy uchowe małe i spiczaste.

Długość ciała 21", ogona 28½".

Mieszka w południowej Nowej Walii nad rzeką Łabędią.

1713. *Halmaturus agilis* (1) KANGUR WESOLY. . . . 27

Płowy, z wierzchu czarno popruszony, pod spodem bru-
dno biały; końce uszu zewnątrz i przedni brzeg ich czarne;
od oczu aż do nosa z obu stron śniadawa prążka, a pod nią
takż biała; nogi tylne prawie zupełnie białe, tylko na pal-
cach nieco włosów rudych. Ogon długi, krótką, białawą
siercią, przy nasadzie z wierzchu żółtawą, ku końcowi czar-
niawą pokryty.

Długość ciała 63" ogona 30".

Mieszka około portu Essington w nowej Hollandyi.

1714. *Halmaturus conspicillatus* (2), KANGUR OKULAROWY. 18

Odzież jak u *Zajaca Szaraka*; członki krótkie; ogon
długością prawie ciała równy. Głowa i ciało z wierzchu śnia-
dawo żółtawe, białe i czarno popruszone, spód brudno bia-
ły; boki rdzawo żółtawe; ogon siercią krótką, białą zrzad-
ka porosły; nadstopniki brudno białe; Konchy uchowe we-
wnątrz żółtawo białe; oczy siercią rdzawą obwiedzione; wło-
sy z wierzchu ciała przy nasadach czarne.

Długość ciała 32" 6", ogona 13" 6".

Mieszka na wyspie Barrów na Zachodnim wybrzeżu No-
wej Hollandyi.

1715. *Halmaturus antilopinus* (3), KANGUR ANTYLOPIASTY. 29

(1) Syn. *Halm. agilis* Gould. Proceed. 1841. p. 81. Schinz Synop. 1. p. 562.

(2) Syn. *Lagorchestes conspicillatus* Gould. Proceed. 1841. p. 82. Schinz
Synop. 1, 563.

(3) Syn. *Osphranter antilopinus* Gould. Proc. 1841. p. 80. z tego i nastę-
pującego gatunku złożył Gould. Rodzaj *Osphranter* którego główną
cechą jest szeroka gęba i rozszerzone otwory nosowe; co jednak za-
ledwo do odróżnienia gatunku, nie zaś do utworzenia nowego rodza-
ju dostatecznym być może.

Podnosek szeroki, nagi; pysk szeroki i tępy; otwory nosowe obszerne; ogon długi, silny, krótko-włosy; nadstopniki tylne mierne z palcem środkowym bardzo wielkim, poboczne małe, między sobą równe. Odzież krótka, krucha, do skóry przylegająca, ruda; członki bladsze; spód ciała, wewnętrzne strony członków, ogon przy nasadzie od spodu i Konchy uchowe wewnątrz białe, lub żółtawo białe.

Samica ma odzież żółtawą, na grzbiecie śniadawą; na głowie w górze biało poprzoną; tył głowy i Konchy uchowe zewnątrz sadzowato śniade; spód ciała żółtawo biały.

Długość ciała Samca 87" Samicy 66", ogona Samca 33", Samicy 26".

Mieszka około Port Essington w Australii.

1716. *Halmaturus isabellinus* (1), KANGUR IZABELOWY. 30

Ogólna maść odzieży rudawo żółta; futro nieco miękkie i dość krótkie; włosy jedno-kolorowe; piersi i spodnie części białe, gdzie niegdzie żółtawo pociągnięte; ogon nieco od ciała bladszy. Przednie nogi i palce brunatną siercią porośłe, palce po bokach żółtawe.

Długość ciała 26", ogona?

Mieszka na wyspie Barrow w Zachodniej stronie Nowej Hollandyi.

1717. *Halmaturus Binoe* (2), KANGUR BINOE. . . 31

Bardzo podobny do *Kangura wesolego* (*H. agilis*). Odzież ma grubą, włosy przylegające, główna maść blado brunatno żółtawa, na grzbiecie z czarną przymieszką, co z tąd pochodzi że włosy dłuższe mają czarne końce, przy nasadach zaś są brunatno szare, a włosy krótsze mają tylko same końce czarne. Boki i uda są bladsze, bez czarnej przymieszki; spodnie części brudno żółtawo białe; ogon w górze koloru grzbietu, a na końcu brunatno czarny. Górne części głowy

(1) Syn. *Osphrantër isabellinus* Gould. Proceed. 1841. p. 81. Schinz Synop. 1. p. 564.

(2) Syn. *Halm. Binoe* Gould. Proceed. 1842 p. 58. Schinz Synop. 1. p. 565.

brunatne; brunatny strych ciągnie się z każdej strony oczu aż do pyska. Uszy wewnątrz żółtawo białe, zewnątrz rdzawo żółte, wewnętrzny brzeg i końce ich są czarne.

Długość ciała 21" ogona 20".

Mieszka w Port Essington w Nowej Hollandyi.

1718. *Halmaturus concinnus* (1), KANGUR RDZAWO-BRUNATNY. 32

Ciało z wierzchu rudawe, śniado i białe popruszone, na bokach żółtawe, pod spodem białe. Ogon w drugiej połowie długą siercią porośły; sierć ta żółtawo biała, na końcach jest czarna. Nogi blado śniade brudno białą siercią posiane. Konchy uchove mierne, przy końcu nieco zwężone.

Długość ciała 14", ogona 8".

Mieszka w Australii.

1719. *Halmaturus inornatus* (2), KANGUR OZDOBNY. 33

Główny kolor odzieży piaszczysto szary, na barkach ciemniejszy, na bokach jaśniejszy; niewyraźna jasna linia przechodzi przez twarz aż po pod oczy; po za łokciem znajduje się ciemno czerwona cętka; spodnie części białawo piaskowato szare na podbrzuszu nieco czerwonawo pociągnięte. Przedramiona i nadstopniki piaskowato szare; końce palców ciemno brunatne; pierwsza połowa ogona piaskowato brunatna, reszta czarna. Uszy piaskowato szare, wąsko brunatno obrzeżone; na tyle głowy ciemna cętka, która zwężając się, na czoło w postaci prążki przechodzi.

Długość ciała 1' 11", ogona 1' 3".

Mieszka w północnej Australii.

1720. *Halmaturus melanops* (3), KANGUR CZARNOGŁOWY. 34

Odzież miękka ciemno szara; grzbiet, szyja i plama

(1) Syn. *Petrogale concinna* Gould. Proceed. 1842. p. 57. Schinz Synop. 1. p. 565.

(2) Syn. *Petrogale inornata* Gould. Proceed. 1842. p. 5. Schinz Synop. 1. p. 566.

(3) Syn. *Maer. melanops*. Gould. Proceed. 1842. p. 10. Schinz Synop. 1. p. 567.

wielka przy nasadzie uda, sadzowate; boki ciała niewyraźnie płowo pociągnięte; głowa ogorzała sadzowata; podnosek czarny. Konchy uchowe wewnątrz białą siercią porośłe, zewnątrz włosy białe, czarno poprzone przy nasadach czarne; gardziel i piersi białawe; nadstopniki i golenie śniado białe, palce czarne. Ogon silny, z wierzchu sadzowato śniady, pod spodem bledszy, w drugiej połowie czarny.

Długość ciała 33", ogona 20" 6".

Mieszka w Australii.

Gatunek wątpliwy.

Halmaturus albus (1), KANGUR BIAŁY.

Odzież gęsta, miękka, wełnista, brudno żółtawo biała; podeszwy nóg tylnych nagie, czarne. Konchy uchowe dość długie, jajowato zastrzone, wewnątrz długimi włosami porośłe, białe. Ogon silny, krótki.

Długość ciała 32" ogona 15".

Ojczyzna niewiadoma. Być może białą odmianą innego gatunku.

67. *Petaurina* (2), WORKOŁOTY.

Zęby przednie w dole dwa długie, szerokie, ostre, w górze sześć; Kły w górze długie, ostre, w dole ukryte, lub żadne. Członki równo długie z palcami dwoma połączonemi;

(1) Syn. *Macr. Albus* Gray. *Spicil. Zool. Pars. 11. p. 10.* Waterhous. in *Nat. Lib. Vol. XI. p. 214.* Schinz *Synop. 1. p. 551.*

(2) Syn. *Phalangistae, Petaurisidae* Less. *Taxidae* Waterh. *Phalangidés, Phascolarctidés, Macropodidés (partino)* Is, Geoff. S. Hil.

Ksiuk wielki, bezpazurowy, prawie w tył zwrócony. Ogon u większej liczby gatunków chwytny, niekiedy wolny, lub żaden.

R O D Z A J IV. (195.)

Phalangista (1), PALANKA Wg.

Zębów przednich $\frac{2}{2}$, w górze dwa środkowe dłuższe, węższe i silniejsze; poboczne krótsze; dolne od górnych dwa razy dłuższe, pochyłe; *Kły* $\frac{1-1}{1-1}$ lub $\frac{1-1}{0-0}$ wątpliwe; *Trzonowe* stosownie do gatunków w rozmaitej liczbie, $\frac{6-6}{3-3}$ lub $\frac{5-5}{5-5}$, początkowe zwyczajne, fałszywe, małe; kątnie 4. trące sęczkowate.

Głowa zaokrąglona; pysk ostry lub przytępiony. *Oczy* poboczne; *Konchy* uchowe krótkie lub mierne. *Nogi* pochodne, pięcio-palcowe; tylne rękami opatrzone z ksiukiem odosobnionym; palec drugi i trzeci połączone, krótsze. Pazury szponiaste długie, Ksiuków tylnych, płaskie, cienkie lub żadne. W Torbie brzuchowej Cyc 2—4. Ogon długi chwytny.

Zwierzęta tego rodzaju pokryte są wełnistym kędzierzawym, bardzo obfitym, gęstym futrem; włosy dłuższe mają grube i twarde. Chwytny ich ogon do zaczepiania się na drzewach im służy. Żołądek mają mało muskularny a kiszkę ślepą bardzo długą. Jedzą wszystko, lecz głównie i po większej części pokarm ich z owoców się składa, niektóre mają się żywić owadami. Powolne są w poruszeniach i wydają nieprzyjemny zapach, przyczyną którego jest pewna wilgoć sącząca się z gruczołów znajdujących się przy odchodku. Mięso ich jest jadalne.

(1) Syn. *Phalangista* G. Cuv. et al. *Didelphis* Spec. Pal. et al. *Philandris* Spec. Briss; ^m *alanger*. Stor; *Cuscus* Lacép. et al. *Coesoes* Dumer et al. *Biantia* I *Ceonyx*. Temm; *Petauri* Spec Fr. Cuv. *Trichosurus* Less.

Podział gatunkow.

† **Ogon chwytny, cały lub w większej części włosami pokryty; Konchy uchowe długie i proste.**

(Trichurus Lesson.)

1721. *Phalangista vulpina* (1), PALANKA LISOWATA. . 1

Z wierzchu popielato śniada; głowa i łopatki siwo płowiejące; spód siwawy. Ogon wyjawszy smugę pod spodem, od połowy do końca kudłaty, przy nasadzie jednakiej z grzbietem maści, na końcu czarny. Konchy uchowe przedłużone, z tyłu żółtą i czarną siercią porośnięte.

Dorosła większa bywa od *Szopa* (*Procyon lotor*); pysk ma ściśniony, wargę górną bardzo rozciętą; w szczęce górnej kiel wyraźny chociaż niedługi, na nim kiel fałszywy mniejszy; ząb trzonowy silny, stożkowaty, tępy i pięć trzonowych zwyczajnych, w szczęce dolnej tylko dwa małe, tępe, zaledwo widoczne zęby. Młode mają trzy małe tępe i szczątkowe zęby w szczęce dolnej, a dwa odpowiadające im w górnej nieco większe. Włosy wełniste składają prawie całą odzież; włosy zaś dłuższe bardzo są rzadkie; nasady tych wszystkich włosów są mniej więcej szare, dalej rudawe, a wierzchołki ich mają odblask srebrzysty; włosy zaś dłuższe są czarne; wargi górna i dolna, obwódki oczu i połowa ogona ku końcowi zupełnie czarne; nasada ogona kasztanowata; policzki, piersi i okolica torby brzuchowej rdzawo żółtawe, reszta dolnych części równie jak wewnętrzna strona członków, żółtawe.

- (1) Syn. *Phal. vulpina* Desmar. Mamm. p. 267. Temm. Monogr. 1. p. 5. Fr. Cuv. Dic. des sc. nat. V. 29. p. 414. Cuv. Reg. an. 1. *Didelphis vulpina et lemurina* Shaw. gen. Zool. T. 110. Le Bruno de Vicq. d' Azyr. Syst. des. an. p. 251. Wha-Tapou-Roo White. Voy. Nouv. Holl. app. p. 278. z dobrą figurą. *Vulpin Opossum* Philip. Voy. p. 150. Less. Nouv. Tabl. n. 1483. Fisch. Synop. p. 277. Schinz Synop. 1. p. 526.

Indywidualia średniego wieku mają odzież mniej ciemną od dorosłych wpadającą w popielatą lub jasno brunatną barwę; młodsze zaś są jasno szare; członki rudawe; spód ciała białawy; koniec ogona zdaje się być jednakowo czarny w każdym wieku.

Długość dorosłego Zwierzęcia 3' 5" do 6", z których ogon zajmuje 1' 5". wysokość średnia 10", odległość od przedniego brzegu oczu do końca nosa 1" 9", długość uszu 2" 1 lub 2". Bywają indywidualia o trzecią część mniejsze.

Pałanki lisowate znajdują się na wschodniem i południowem wybrzeżach Nowej Hollandyi. Przebywają zwykle na drzewach, mają jednak kryć się i w norach podziemnych. W stanie niewoli jedzą wszystko, szczególnie zaś rośliny i owoce; zanoszą pokarm do gęby łapkami na podobieństwo wiewiórki.

1722. *Phalangista Cookii* (1), PAŁANKA KUKA . . . 2

Z wierzchu śniadawo popielata; członki, twarz i konchy uchowe rude; spód ciała biały, ogon rudawy z końcem białym.

Wielkość *Tchórza* (*M. putorius*); ogon szczupły, prawie tak długi jak głowa i ciało; kosmaty, lecz sierć na nim jest krótka, a pod spodem znajduje się podłużna, bardzo wązka smuga. Konchy uchowe długie, zaokrąglone, wewnątrz nagie. Samice mają torbę zupełną. Głowa bardzo spłaszczona tak prawie jak *Lotopałanek* (*Petaurus*). Wszystkie zęby trzonowe są najeżone podwójnym rzędem spiczastych zębów. Przednie dolnej szczęki są długie, naprzód podane, delikatne, końcami zbliżone; dwa małe niewłaściwe prawie niewidoczne znajdują się w tejże szczęce. Kieł górny za ledwo od przednich pobocznych się różni; jedyny mały ząb niewłaściwy odpowiada

(1) Syn. Phal. Cookii Cuv. reg. an. 1. Desmar. mamm 268. Temm. Monogr. 1. p. 7. Ph. Banksii Gray. Ann. of. nat. hist. White tailed Opossum. Shaw. New Holland. opossum Pennant. Waterh. nat. libr. Vol. IX. pl. 25. Pseudocheirus Cookii Ogilby. Schinz Synop. 1. p. 527.

dwóm zębom szczątkowym dolnej szczęki; w górze można liczyć jednym więcej fałszywym zębem trzonowym, który zastępuje miejsce drugiego niewłaściwego zęba innych gatunków Pałanek.

Odzież wełnista podobnie jak w gatunku poprzedzającym, lecz krótsza, miększa i delikatniejsza; nasada ogona obficie siercią porośła, reszta zaś jego krótkowłosa. Wszystkie wierzchnie części ciała i członków, równie jak trzecia część ogona od nasady szaro brunatne w pewnych rzutach światła czarniawe, a w innych popielato srebrzyste. Słabizny i członki rudawe, okolica torby Samiczej rudo kasztanowata, z resztą wszystkie dolne części i wewnętrzne strony członków czysto białe; głowa płowo popielata lecz obwódki oczu są z lekka rudawo pociągnięte. Pazury żółtawe.

Wydarzają się indywidua z odzieżą rudawo cieniowana, osobliwie na policzkach słabiznach i członkach; niektóre mają białą plamkę po niżej ucha.

Długość całkowita dorosłego zwierzęcia 2' 2" — 4". Sam ogon zajmuje 12" do 13", odległość od przedniego brzegu oczu do końca nosa 1".

Mieszka w ziemi Van-Diemen w południowej części Nowej Hollandyi; znaleziona także została przez Naturalistów ekspedycyi Kapitana Freycinet na wyspie Reuwak. Obyczaje jej nie są wiadome.

1723. *Phalangista felina* (1), PAŁANKA KOCIA 3

Z wierzchu i pod spodem rdzawo-ruda, z czarną przymieszką na wierzchu; Konchy uchowe z tyłu, wargi i nogi czarniawe. Ogon walcowaty, kudłaty bardzo czarny. Głowa krótka, spiczasto wydana. Konchy uchowe długie, jajowate, wewnątrz nagie, zewnątrz gęstą siercią pokryte; ogon od ciała krótszy, długowłosa i gruby. Odzież nieco kędzierzawa,

(1) Syn. Ph. felina Wagn. Suppl. zu Schreber 111. str. 76. Schinz Synop. 1. p. 527.

gęsta, na grzbiecie z wielą dłuższymi, twardymi włosami pomięszana. Ubarwienie pięknie rdzawo rude z połyskiem, z wierzchu dłuższymi czarnymi włosami przyćmione, które obfitsze są szczególnie w okolicy krzyżowej. Nogi tylne czarniejsze od przednich. Spód ciała jednostajnie rudy. Głowa światło ruda, z czarną przymieszką. Obwódki oczu, wargi, uszy i palce czarniawo brunatne; pazury żółtawe. Rzęsówki i ogon czarne. Na krzyżach wążka cętka z szarawo białych włosów złożona.

Długość ciała 1' 9", ogona 1' 3 $\frac{3}{4}$ " bez włosów.

Mieszka w nowej Hollandyi.

W *Historii Naturalnej Zwierząt Ssących Honnegera*, wydaniu 2-m, znajduje się wizerunek (Tab. 37.) Pałanki pod nazwiskiem *Ph. fuliginosa* która wszakże zdaje się stanowić jedno z *Pałanką Kocią*. Głowa jej, środek grzbietu, okolica krzyżowa, wszystkie 4 członki i ogon długowłose, są czarne, na bokach ciała i wszystkich spodnich częściach maść ruda lub kasztanowato brunatna. Uszy wielkie, 1" 3" długie a 1" szerokie, zaokrąglone; Odzież wełnista. Długość ciała z głową 2', ogona z włosami 1' 6". Ma pochodzić z Nowej Hollandyi.

1724. *Phalangista canina* (1) PALANKA PSIA 4

Wielkość *Pałanki lisiej*. Uszy małe i zaokrąglone, górne części, głowa, grzbiet, boki i zewnętrzne strony członków, jednostajnie szaro brunatne. Szyja, piersi, brzuch, wewnętrzne strony ud, brudno popielato szare, żółtawo pociągnięte; Uszy zewnątrz ciemno kafowo brunatne, wewnątrz nagie; nos i nogi brunatne; ogon długowłose, czarny. Rzęsówki i pęczki włosów, pod i po za oczami, czarne.

Długość ciała 2' ogona 13 $\frac{1}{2}$ ".

Mieszka nad rzeką Hunter w Nowej Hollandyi.

(1) Syn. *Phal. canina* Ogilby Proceed. 1825. p. 190. Schinz Synop. 2. 528.

1725. *Phalangista Xanthopus* (1), PALANKA ŻÓŁTONOGA. 5
 Gatunek ten z białego końca ogona jest podobny do *Palanki Kuka*. Górne jej części popielato szare, czarniawo pociągnięte szczególnie na głowie i około oczu; Spód ciała żółtawo biały. Uszy długie, eliptyczne zewnątrz są jednakiej z ciałem maści, końce ich białe. Ogon krótkowłosy, nierównie krótszy niż u *Palanki Kooka*, przy nasadzie szaro popielaty, na końcu biały, w pośrodku brudno brunatny. Członki mają kolor ciała, lecz same nogi są ciemno żółte.

Wielkość *Palanki Lisiej*.

Mieszka w południowej Nowej Walii.

1726. *Phalangista viverrina* (2), PALANKA ŁASZA. 6
 Futro zupełnie wełniste jak u *Palanki Kuka*, postać też sama, ubarwienie zaś zupełnie odmienne. Wszystkie górne części są ciemno szare nieco brunatno pociągnięte; gardziel, przód szyi, środek wszystkich dolnych części i początek ud wewnątrz są brudno białe, nieco żółtawe. Uszy wewnątrz prawie nagie, małe okrągławe, zewnątrz żółtawo białe i pod samym uchem z przodu szeroka żółto biaława cętka; ogon cały włosisty, miękką siercią pokryty w dwóch częściach koloru ciała, na końcu żółtawo biały; pod spodem z wążką, nagą smużką. Nogi krótkie, pazury małe i słabe.

Długość ciała 15" ogona 13". W Muzeum Zurychskiem znajduje się Egzemplarz, którego ciało i ogon mają po 8" długości.

Mieszka w Ziemi Diemen.

1727. *Phalangista nana* (3), PALANKA KARŁOWATA. 7

- (1) Syn. Ph. *Xanthopus* Ogilby Proceed. 1831. p. 135. Schinz Synop. 2 p. 529.
- (2) Syn. Ph. *viverrina* Ogilby Proceed. 1837. Phalang. Cookii Gray annals. of nat. Hist. i mag. of Zool. and Botany; Waterh. in Natur. Libr. p. 333 pl. XXII. Schinz Synop. 1. p. 529.
- (3) Syn. Phal. *nana* Geoff. ann. du Mus. Desm. Mamm. Nouv. Dict. des sc. nat. vol. 26. p. 477. Ph. *gliriformis* Linn. Trans. XVI. p. 121. Tab. XIII. i XIV. Fisch. Synop. Suppl. p. 385? Schinz Synop. 1. p. 530. Temm. Monogr. 1. p. 9.

Wielkość *myszy domowej*; ogon bardzo szczupły, przy nasadzie bardziej niż na końcu włosisty. Zębostan nie różni się od innych gatunków tego rodzaju; w dolnej szczęce znajdują się trzy małe zęby szczątkowe i tępe. Odzież z wierzchu szara z lekka rudawo pociągnięta; warga górna, biała, oczy zaś śniadą siercią obrosłe; wszystkie dolne części są białe. Konchy uchowe zaokrąglone i siercią pokryte.

Długość ciała według Schinza $2\frac{1}{2}$ ", ogona $2\frac{1}{2}$ ". Według Fischera $7\frac{1}{2}$ ", według Temminka 5—2" 6". Różnice te zapewne z tąd wynikają, że indywidua opisywane były w rozmaitej porze wieku.

Zwierzątko nocne, łagodne, nieszkodliwe; karmią się orzechami; mieszkają w Nowej Hollandyi. Egzemplarz znajdujący się w Muzeum Paryżkiem przywieziony został z wyspy Maria przez Perona, który go nabył u jednego z dzikich, zabierającego się zabić tę Pałankę na pokarm, mięso jej bowiem w tamtych stronach jest jadalne.

1728. *Phalangista fuliginosa* (1), PAŁANKA SĄDZOWATA. 8

Wielkość i kształt konch uchowych takie jak u *Pałanki Lisowatej*; zewnętrzna strona uszu włosista, wewnątrz nagie. Maść wszędzie jednostajnie ciemno rudo brunatna; włosy nieco kędzierzawe, wszakże nie tak obfite i miękkie jak *Pałanki Lisowatej*. Ogon długi, czarny i miernie włosisty. Naga część jego równie jak nos i podeszwy cieliste. Rzęsówki długie, twarde i czarne.

Ojczyzną nowa Hollandya.

1729. *Phalangista incana* (2), PAŁANKA MYSZATA. 9

Cała myszata, takiejże maści dwie trzecie części ogona, ostatnia biała. Na piersiach między przednimi nogami, czysto biała, wielka, ukośnie czworokątna cętka.

Długość ciała 11", ogona 11".

(1) Syn. Ph. *fuliginosa* Ogilby Proceed. 1831. p. 135. Schinz Synop. 1. p. 527.

(2) Schinz Synop. 1. p. 530.

Właściwe miejsce mieszkania niewiadome.

Gatunek ten zdaje się być nowym; ma wiele wspólnego z *Palanką Laszą* (Ph. viverina), lecz różni się od niej brakiem białych cętek nad i pod oczami, i odmienną maścią spodu ciała; prócz tego wzrost ma mniejszy.

1730. *Phalangista concinna* (1), PAŁANKA OZDOBNA. 10

Różni się od *Palanki Karłowatej* (Ph. nana) większym wzrostem, wyraźnym oddzieleniem wierzchniego (jasno brunatnego) od spodniego (białego) ubarwienia, tudzież ogonem przy nasadzie nierozszerzonym.

Długość ciała $3\frac{3}{4}$ ", ogona $3\frac{1}{4}$ ".

Ojczyzną zachodnia Australia.

†† **Ogon chwytny, w znacznej części nagi i pomarszczony. Konchy uchove krótkie**

Cuscus Less. (Ceonix) Temm.

1731. *Phalangista Ursina* (2), PAŁANKA NIEDŹWIEDZIA. 11

Odzież bardzo obfita, gęsta, czarniawo płowa, czarno pociągnięta, pod spodem żółtawo płowa. Konchy uchove bardzo krótkie ukryte w sierci, obiedwie bardzo kudłate. Głowa i przyczółek na jednej linii umieszczone. Ogon długości tułowia; włosy na głowie krótkie, na uszach długie, kędzierzawe. Nagi koniec pyska, członków, pazury, tudzież część naga i pomarszczona ogona, są czarne.

Młode indywidua różnią się od starych jaśniejszą maścią odzieży, stare zaś są zupełnie czarne. Gatunek ten z łatwością rozpoznać można po uszach obficie porośniętych siercią i po odzieży bez cętek lub strychów. Futro jest fryzowane i

(1) Syn. *Dromicia concinna* Gould. an. of nat. hist. XVI. p. 49. Archiv. für. Natur. 1846—4 H. p. 152.

(2) Syn. *Phal. Ursina* Monogr. 1. Tab. 1. fig. 1—3. 11. fig. 1—5. Czaszka Tab. 4. Skielet. Lesson Cent. Zool. Tab. 10. Cuv. reg. an. Did. Orientalis Liou. Schinz Synop. 1. p. 523.

kędzierzawe w każdym wieku, lecz włosy twarde u młodych dłuższe są niż u dorosłych i przechodzą czasem długością włosy wełniste.

Długość dorosłych 3' 4—6", ogona 19—20". Wysokość średnia 9 6, lub 10".

Palanki niedzwiedziaste pospolite są w gęstych lasach wyspy Celebes, we dnie rzadko się pokazują. Mieszkańce nie rozróżniają odmian w tym gatunku; a ich mięsa na pokarm używają.

1732. *Phalangista chrysorrhos* (1), PALANKA ŻŁOCISTA. 12

Wielkość dzikiego Kota; pysk krótki; czoło na jednej linii z nosem, jak w gatunku poprzedzającym. Konchy ucho-
we bardzo krótkie, w sierci ukryte, bardzo włosiste. Ogon tak długi jak ciało i szyja; w górze przy nasadzie i po bokach na dwie trzecie części długości siercią porośły, z resztą nagi i pomarszczony. Samica ma worek bardzo obszerny. Futro na ciele krótkie, gęste i nieco kędzierzawe; włosy twarde są cokolwiek dłuższe lecz jednostajnej maści. Konchy ucho-
we wewnątrz i zewnątrz gęsto-włose. Głowa jasno popielato-szara; pęczki włosów na uszach białawe; wszystkie górne części ciała od tyłu głowy aż do krzyżów, boki i zewnętrzne strony członków szare mniej lub więcej w czarniawy kolor wpadające; okolica krzyżowa i wyższa część ogona żłocisto-czerwona-
we, żywszej barwy u dorosłych niż u młodych. Spód szyi, wewnętrzne strony członków i piersi czysto białe; kolor ten rozciąga się szerokim pasem na podbrzusze. Od szarej barwy wierzchu, biały spód, u dorosłych czarną u młodych zaś czarniawą podłużną smugą jest oddzielony. Okolica części rod-
nych u płci obojga rudawa; cztery członki żłocisto-czerwone; koniec nosa brunatny; pazury brunatno żółte; naga część ogona żółta.

(1) Syn. *Phal. chrysorrhos* Temm. Monogr. 1, p. 12. Tab. 1, f. 4. Czaszka. Cuv. Reg. an. 1, Fr. Cuv. dict. des sc. nat. T. 39, p. 415. Müller Verhandl; Fisch. Syn. p. 276. Schinz Synop. 1, p. 524.

Długość ciała 23" ogona 13".

Mieszka w Amboinie. Odkrył ją Reinwardt.

1733. *Phalangista maculata* (1), PAŁANKA CĘTKOWANA. 13

Pysk bardzo krótki; czoło i przyczółek wypukłe; Konchy uchowe okryte; kudłate; odzież bardzo gęsta, wełnista, cętkami białymi i czarnymi upstrzona. Ogon prawie tak długi jak ciało, ku końcowi nagi, żółtawy.

Młode indywidua miewają włosy twarde, bardzo długie i futro obfitsze niż u starych; pomienione twarde włosy młodych są najczęściej czarniawe na częściach białych, a białawe na brunatnych; a stąd odzież ich bardziej nieregularnie jest ubarwiona niż u dorosłych; w każdym zaś wieku ma ona mniej lub więcej liczne cętki. Bardzo młode indywidua bywają zupełnie popielate.

Długość całkowita dorosłych według Temmincka 2' 9 lub 10"; ogon zajmuje 1' 3—4".

Ojezyczną wyspy Banda i Amboina, niepostrzeżono jej na Jawie, lecz naturaliści należący do ekspedycyi Kapitana Freycinet, przywieźli z wyspy Waigion skórę z młodego indywiduum, które tam zabito. Pałanka cętkowana przebywa na drzewach; miejscowi mieszkańcy jedzą jej mięso, które ma być smaczne.

Palangista Quoyi. Z wierzchu szara pod spodem biaława, z wyższą częścią głowy płową; gardzielą i piersiami białawemi, członkami w górze śniademi, konchami uchowemi małemi, włosistemi, ogonem chwytnym łuskowatym, znajdująca się tamże, gdzie poprzedzająca; nie jest dotąd należycie poznana i najpewniej stanowi tylko odmianę płci lub wieku *Palanki cętkowanej*. (Phal. Quoyi, Quoy i Gaim. Bull. des sc. nat. 1. 1826. p. 271. Zool. de l' Uranie t. 6. Ph. Papuensis Des-

(1) Syn. Ph. maculata Temm. Monogr. 1. p. 14. Tab. 3 f. 1—6. (Czaszka). Cuscus maculatus Lesson. Zool. de la Coquille 1. Tab. 5. Phalanger male Buff. Quoy i Gaim. Zool., de l' Uranie 1. T. 7. Cuv. Reg. an. 1. Fisch. Synop. p. 275. Didelphis orientalis Linn. Phalangista maculata Geoff. Nouv. Dict. d' hist. nat. vol 25. p. 472. tab. M. 35. fig. 3.

mar. Mamm. Suppl. p. 541. 840. Cuscus Quoyi, Less. Man. p. 220. 588. Fisch. Synop. p. 275. Temminck Monogr. 1. p. 16).

1734. *Phalangista macroura* (1), PAŁANKA DŁUGOOGONOWA. 14

Odzież gęsta i gruba. Czoło i nos na jednej linii, pysk śpiczasty i zeszczuplony. Obwódki oczne, gardziel i uszy białe. Głowa czerwonawo żółta, ciało z wierzchu popielato szare z czarnymi cętkami, włosy dłuższe czarne; spodnie części białawe. Ogon nierównie dłuższy od ciała.

Długość ciała 12" 8", ogona 17".

Ojczyzną wyspa Waigiu.

1735. *Phalangista cavifrons* (2), PAŁANKA WKŁĘŚLO CZOLA. 15

Odzież białą rudawa, wzdłuż grzbietu ciemniejsza pręga; Konchy uchowe z pod odzieży wystające, wewnątrz nagie; czoło i przyczołek wklęsłe. Ogon długości tułowia.

Wielkość dorosłego Królika; Konchy uchowe widoczne, w pół okrągłe, na zewnętrznej stronie włosami porośnięte, wewnątrz nagie; przyczołek i czoło wklęsłe. Samiec czysto biały; Samica płowa z jedną pręgą na grzbiecie. Wierzch czaszki cokolwiek więcej podniesiony niż wierzchni brzeg łuków podskroniowych; przyczołek poziomy. Czoło bardzo spłaszczone tworzące wklęsłość czyli podłużny rowek pochodzący z podwyższenia brzegów podwójnych krawędzi, które powyżej oczu się wznoszą. W szczęce dolnej trzy małe, tępe, w dziąsłach ukryte zęby; jeden z każdej strony między kłębem fałszywym i wielkim trzonowym.

Odzież krótka, wełnista, gęsta. *Samiec* nawet w pierw-

(1) Syn. Cuscus Macrourus Less. et Garnot. Zool. de la Coquille 1. Tab. 6.

(2) Syn. Phal. Cavifrons Temm. Monogr. 1. p. 17. tab. 1. fig. 7, 8, 9 i tab. 2. fig. 7—10, Quoy i Gaim. Zool. de l' Astrolabe 1. Tab. 17, 18. Cuv. Reg. an. 1. Phal. alba et rufa Geoff. col. du mus; Ph. rufa Desmar. Mamm. 266. Fred. Cuv. dict. des sc. nat. 39. Cuscus albus Zool. de la Coquille 1. Tab. 7. Phalanger femelle Buff. Ph. cavifrons Fischer Synop. p. 276. Der Kapul. Wagn. Schreb. Suppl. 111. Less. Nouv. Tabl. n. 1480. Schinz Synop. 1. p. 525.

szej młodości jest wszędzie czysto biały; dorosłe mają maść żółtawą, a młode są mleczno białe. Nagie części pyska, wewnętrzne strony czterech członków, ogona i uszu białe, równie jak pazury nieco posiniałe; tęcza oczu biaława a zrzenica równowążka czarniawa. *Samicę* w każdym wieku łatwo jest odróżnić od *Samca*; u niej jedyna smuga ciągnąca się od czoła po środkowej linii potylicy i grzbietu, kończy się w pewnej odległości od Kupra; kolor włosów tworzących tę smugę zawsze jest ciemniejszy od reszty odzieży; połysk ich znaczniejszy a barwa zwykle kasztanowato brunatna; reszta odzieży bywa rozmaita, u dorosłych, od brunatno płowej do brunatno orzechowej lub szaro brunatnej mniej więcej pomieszanej z popielatą; u młodych niekiedy rudawa lub ruda z lekkim odcieniem popielatego, czasem zaś srebrzystego lub białawego kolorów. Podbródek, wszystkie dolne części ciała i zewnętrzna strona członków, w każdym wieku są białe, z lekka jasno popielatą barwą pociągnięte; okolica worka rudawa; część naga ogona jest u dorosłych żółtawa, u młodych zaś biaława.

Całkowita długość największych indywiduów *Samczych* 2' 10" rzadko 3"; ogona 14—15". Największe *Samice* mają 2' 6".

Ojczyzną wyspy Banda i Amboina.

Phalangista Bougainvillei (Cuv. reg. an. 2. ed p. 183. Fisch. Synop. Supl. p. 383). Z wierzchu popielata, pod spodem biała z drugą połową ogona czarną i tylną częścią konch uchowych białą, wielkości Wiewiórki; wymaga bliższego poznania.

RODZAJ V. (196).

Petaurus (1), LATOPALANKA Wg.

Zębów przednich $\frac{5}{2}$, z pomiędzy górnych środkowe 2

(1) Syn. *Petaurus* Shaw. et al. *Didelphis* Spec. ejusd; *Phalangista* Illig. et al. *Phalanger* Lacép. *Petaurista* et *acrobates* Desm; *Belidea* Gould *Fliegender Phalanger* niem.

większe schodzące się, zewnętrzne małe; dolne pochylone. *Kły* $\frac{1}{1}=\frac{1}{1}$, *trzonowych* $\frac{7}{7}=\frac{7}{7}$; z pomiędzy nich fałszywych z każdej strony w obu szczękach 3. stożkowatych, nierównych; trzonowych prawdziwych 4, trących, sęczkowatych.

Pysk zaostrzony; *oczy* poboczne, wydatne; *Konchy ucho-*
we mierne, włosiste. *Nogi* pięciopalcowe, kosmatą skórą po-
łączone, lotoskóra znajduje się około łędźwi i często około szyi.
Z przodu ręce, u których 2 i 3 palec są połączone; pazury
szponiaste; *ksiuki* tylne bez pazurów. W torbie brzuchowej
2—4. cyce; ogon długi, kosmaty, wolny.

Zwierzęta tego rodzaju obyczajami mało różnią się od *Pa-*
łanek; lecz za pomocą skóry między łędźwiami rozciągniętej
z łatwością z drzewa na drzewo przeskakiwać i chwilowo na-
wet w powietrzu utrzymywać się mogą.

Są to Zwierzęta nocne.

Gatunki.

1736. *Petaurus taguanoides* (1), LOTOPALANKA WIELKA. 1

Z wierzchu czarniawo popielato szara, rudawo pociągnię-
ta, lub szaro brunatna, pod spodem biaława. Futro bardzo
miękkie; ogon długowłosy, prawie walcowaty, przy nasadzie
błado brunatny.

Odmiany:

β . Z wierzchu ciemno kasztanowato śniada z połyskiem,
pod spodem biaława; ogon śniady.

γ . Jasno płowa z przymieszką śniadą; pręga grzbietowa
ciemniejsza, boki siwe, dwie podłużne cętki płowe; brzuch
białawy.

δ . Biała; grzbiet żółtawo biały; spód ciała czysto biały.

(1) Syn. Did. *petaurus* Shaw. Gen. Zool. *Petaurista taguanoides* Desm.
416. *Phalanger taguanoides* Geoff. Coll. du Mus; *Phalang. Petaurus*
Schinz *Thierr.* 1, 260. *Grand Phalanger volant.* Cuv; *Fisch. Synop.*
p. 276. *Schinz Synop.* 1. p. 531.

Długość ciała 22" ogona 20".

Mieszka w Nowej Walii około Sydney. Mieszkańcy skórek jej na futra, a mięso na pokarm używają.

1737. *Petaurus macrourus* (1). LOTOPALANKA DŁUGOOGONOWA. 2

Wierzch ciała ciemno brunatno szary; głowa i potylica białawe; od czoła do nosa ciągnie się ciemna prążka; Konchy uchowe zaokrąglone, białawe; spód ciała białawy; ogon czarniawy, prawie dwa razy tak długi jak ciało, cienki.

Wielkość szczura domowego.

Mieszka w południowej Nowej Walii.

Petaurus flaviventer. Z wierzchu kasztanowato brunatna, pod spodem płowo biaława, z ogonem od ciała nieco dłuższym, koloru grzbietu, długo 11"; zdaje się być odmianą poprzedzającej.—(Syn. Ph. flaviventer Desmar. Mamm. 364. Nouv. Dict. des sc. nat. T. XXV. Lesson Dict. class. et manuel. de mammal. p. 224. Petauriste ventre jaune; Fisch. Synop. p. 278. Schinz Synop. 1. p. 532).

1738. *Petaurus Breviceps* (2), LOTOPALANKA KRÓTKOGŁOWA. 3

Popielata; podłużna grzbietowa linia i lotoskóra poboczna, czarniawe, ostatnia po bokach biała, spód ciała brudno i blade popielaty. Ogon szczupły na końcu ogorzały. Konchy uchowe mierne.

Długość ciała 6½" ogona 7".

Mieszka w południowej Nowej Walii.

1739. *Petaurus sciureus* (3), LOTOPALANKA WIEWIORCZA. 4

(1) Syn. Didel. Macroura Shaw. Neu. Holland. Zool. Tab. 12. Gen. Zool. 1. Tab. 113. Pet. macrourus Desm. Nouv. Dict. des sc. nat. T. XXV. Fr. Cuv. Dict. des sc. nat. XXXIX. p. 418. Phalangista Macroura Schinz Reg. an. 1. p. 260. Phalanger volant à grande queue Cuv. Reg. anim 1. Fisch. Synop. p. 278. Schinz Synop. 1. p. 532. Less. Nouv. Tabl. n. 1490.

(2) Syn. P. breviceps Proceed. 1838. p. 152. Belidea breviceps Gould. Less. Nouv. Tabl. n. 1494. Schinz Synop. 1. p. 532.

(3) Syn. Ph. sciurea Khul. Beitr. p. 63. Fr. Cuv. Dict. des sc. nat. XXXIX. Did. sciurea Shaw. Zool. of New. Holl. t. 11. Gen. Zool. 419. Petaurista Sciurea Desm. Mamm. Petaurus Sciureus Nouv. Dict.

Z wierzchu popielato śniada rdzawo pociągnięta, pod spodem biaława; przez głowę od czaszki do nosa ciągnie się brunatna, przez grzbiet zaś podłużna, ruda pręga. Przy nasadzie konch uchowych cętka czarniawa. Ogon od ciała dłuższy, popielato czarny, bardzo włosisty.

Długość ciała 9" ogona 10".

Mieszka na wyspie Norfolk w Nowej Hollandyi

1740. *Petaurus Peronii* (1), LOTOPALANKA PERONA. . . . 5

Wielkość zwyczajnej Europejskiej Wiewiórki; ciało z wierzchu śniade, pod spodem białe. Lotoskóra z wierzchu śniada, siwo upstrzona; uda i nogi ciemno śniade, ogon śniady z końcem białym.

Długość ciała 8" 2", ogona 9" 6".

Mieszka w Nowej Hollandyi.

1741. *Petaurus Ariel* (2), LOTOPALANKA ARIEL. . . . 6

Wielkością wyrównywa *L. krótkogłowej* a mniejsza jest od *Wiewiórczej*, odznacza się zaś bladszem ubarwieniem, szczególniej blado żółtą maścią spodu podbrzusza. Ogon ma szerszy niż u *krótkogłowej*. Przednie i tylne nogi są u jednych indywidualów blado żółte, u innych nieco brunatnawo pociągnięte. Między oczami znajduje się czarna cętka, która na czaszkę i na cały grzbiet aż do nasady ogona się rozchodzi; oczy otoczone są brunatno czarniawą obwódką a inna takż czarna znajduje się przy nasadach uszu, pod któremi jest przzerwana. Konchy uchowe rzadką i krótką siercią porośłe, tylko przy nasadach włosy są dłuższe i tworzą część pomienionej obwódki. Na tylnym brzegu uszy są od spodu blado-żółto

XXV. Less. Dict. class. XIII. Fisch. Synop. p. 279. Less. Nouv. Tabl. n. 1493. Schinz Synop. 1. p. 533.

(1) Syn. Pet. Peronii Desmar. mamm. p. 270. Nouv. Dict. XXV. p. 404. Fr. Cuv. Dict. des sc. nat. XXXIX. p. 419. Phal. Peronii Schinz Cuv. 1. Lesson Man. p. 224. Nouv. Tabl. n. 1496. Fisch. Synop. p. 279. Schinz Synop. 1. p. 533.

(2) Syn. Belidea Ariel. Gould in Proceed. 1842. p. 14. Schinz Synop. 1. p. 534.

brunatne. Wierzch ciała bladszy jest od reszty części które są blade popielato szare, nieco żółtawo pociągnięte. Wierzchnia strona Lotoskóry, a także przedramiona czarniawe; tylne uda ciemne.

Długość ciała 6" ogona 7".

Mieszka w Port Essington.

1742. *Petaurus pygmaeus* (1), LOTOPALANKA MAŁA. . 7

Wielkości myszy domowej. Z wierzchu jednostajnie myszata, rudawo pociągnięta, pod spodem czysto biała. Odzież bardzo miękka i długowłosa; ogon regularnie dwurzędny, płaski nakszałt chorągiewki pióra. Zwierzę to na pierwszy rzut oka do *wiewiórki Amerykańskiej* bardzo jest podobne.

Długość ciała 3" 2" ogona 2½".

Mieszka w Nowej Hollandyi w Port Jackson. Pan Lesson (Nouveau Tabl. 1. str. 190.) z gatunku *Petaurista leucogenys* Temm. mieszkającego w Japonii, którego opisu nieposiadamy, utworzył Podrodzaj *Schoinobates* zwany.

RODZAJ VI. (197).

Dendrolagus (2) DRZEWISZEK n.

Zębów przednich $\frac{6}{2}$, dwa środkowe większe, silniejsze, dolne dłuższe wychylone; Kły $\frac{1-1}{0-0}$ bardzo małe, w dole w miejscu kłów przedziałka; trzonowych $\frac{5-5}{5-5}$, trące czteroszęczkowe.

Pysk zaostroszony, wystający; koniec jego wydatny. Oczy poboczne; Konchy uchowe mierne, jajowate, zaostroszone; wewnątrz i zewnątrz siercią porośłe; Nogi przednie krótsze,

(1) Syn. *Pet. pygmaea* Desmar. mamm. p. 270. *Didelph. pygmaea* Shaw. New. Holl. 1. Gen. Zool. 114. *Phal. pygmaea* Geoffr. Col. du Mus; *Acrobates pygmaeus* Desm. Nouv. Dict. XXV. *Petaurus pygmaeus* Less. Man. p. 225. Nouv. Tab. n. 1495. *Fisch. Synop.* p. 279. *Phalangiste volant nain*, Cuv. reg. an. Schreb. Tab. 144. A. Schinz Synop. 1. p. 534.

(2) Syn. *Dendrolagus* Müller. Verhandlung. Baukänguru Schinz.

pięcypalcowe, pazury silne, szponiaste, zaostrome, tylne czteropalcowe, palce pierwszy i drugi daleko krótsze, wysmuklejsze, połączone; pazury szponiaste, słabe, trzeci i czwarty silne, pazury silne; *Ogon* długi, wolny, bardzo włosisty, okrągławy.

Gatunki.

1743. *Dendrolagus ursinus* (1) DRZEWISZEK NIEDŹWIEDZIASTY. 1

Ciemno czarniano brunatny; Głowa i gardziel żółto brunatne. *Ogon* bardzo długi, krągły, brunatno czerwony. *Odzież* bardzo gęsta, włosy twardsze dość grube. Na ramionach włosy promienisto rozpołożone. Na głowie sierć krótka, wełnista. Uszy wewnątrz i zewnątrz włosami porośnięte, wewnątrz żółtawo brunatne, zewnątrz ciemno czarno brunatne.

Wielkość *Kunawca Binturonga* (gat. 605).

Mieszka w Nowej Gwinei; przebywa na drzewach.

1744. *Dendrolagus inustus* (2), DRZEWISZEK PODGORZAŁY. 2

Siwiejąco-śniado płowy; włosy żółtawe, czarno i siwo upstrzone na końcach śniade; *ogon* długi okrągławy. *Twarz*, dolne części, wewnątrz uszów blado żółte; *ogon* nieco jaśniejszy od ciała.

Wielkość poprzedzającego.

Ojczyzną Nowa Gwinea. Żywi się liśćmi i owocami drzew.

RODZAJ VII. (198).

Phascolaretos (3), KOALA.

Zębów przednich $\frac{5}{2}$, z pomiędzy górnych dwa środkowe największe, siekące, ukośnie przycięte; *poboczne* daleko mniej-

(1) Syn. *Dendrolagus ursinus* Salom. Müll. Verhandl. Zool. Liefer. 5. pl. Schinz Synop. 1. p. 535.

(2) Syn. *Dendrolagus inustus*. Sal. Müll. Verhandl. Heft. 5. pl. Schinz Synop. 1. p. 536.

(3) Syn. *Phascolaretos* Blainv. et al. Koala G. Cuv. et al. Wombat Knox; *Lipurus* Goldfuss. *Morodactylus* ejusd.

sze; dolne wielkie, ostre, pochyłe; *Kły* $\frac{1}{0} \frac{1}{0}$ górne od przednich odosobnione, stożkowate, spiczaste; w miejscu dolnych przedziątka; *trzonowych* $\frac{5}{5} \frac{5}{5}$, odosobnionych, powleczonech polewą, na każdej z koron poprzeczny, głęboki rowek i 4. sęczki. *Pysk* przytępiony. *Oczy* poboczne. *Konchy uchowe* mierne, zaostrome. *Ciało* otyłe. *Nogi* pochodne, przednie pięciopalcowe, dwa środkowe palce krótsze, trzy zewnętrzne przeciwległe, tylne czteropalcowe, palec drugi i trzeci połączone z sobą, Ksiuk bez pazura, tylko szczątkowy. Pazury nog przednich kopne. Na brzuchu *Cycowa torba* wyraźna. *Ogon* żaden.

Koale mieszkają w Australii, są to nocne, powolne, łagodnie zwierzęta; dni przepędzają ukryte między cienistymi drzewami.

G a t u n k i.

1745. *Phascogale cinereus* (1), KOALA POPIELATY. /c

Konchy uchowe szerokie, zewnątrz i wewnątrz długo-włose. Głowa krótka; pysk nagi. Odzież bardzo gęsta, wełnista; wierzchnie części popielate, nieco czerwone, na członkach w myszaty kolor przechodzą; Szyja, spód ciała, piersi, brzuch, wewnętrzne strony ud, krzyże, odchodek, żółtawo białe; Konchy uchowe okrągławe, bardzo długie i jak u Pudła długo-włose, zewnątrz czarniawo-szare, wewnątrz białe. Nos nagi, zupełnie czarny, boki nosa, obwódka oczna, wierzchnie i spodnie wargi, żółto białe. Głowa zaokrąglona, nieco od ciała jaśniejsza; przy nasadzie nóg przednich, ukośna, rudawa, pręga.

Długość ciała 25".

Mieszka w południowej Nowej Walii.

Przebywa na drzewach, karmi się ich liśćmi, pączkami i owocami.

(1) Syn. Ph. fuscus Braun? Desm. Mamm. p. 276. 430. Dict. des sc. nat. XXXIX. p. 448. Kolak Koala Blainv. Prodr. d' une nouv. distrib. System. du reg. an. p. 4. Wombat of Flinders; Knot. Fisch Syn. p. 284. Less. Nouv. Tabl. n. 1518. Schinz Synop. 1. p. 537.

Po wyjściu młodych z torby, matka na swym grzbiecie je nosi.

Ph. fuscus (1), KOALA ŚNIADY.

Ksiuk u nóg tylnych wyraźny. Odzież długa, obfita, gruba, koloru czekolady; Z postaci do niedźwiadka podobny.

Wielkość Psa miernego.

Ojczyzną nowa Hollandya. Gatunek ten bliższego wymaga poznania.

B. Marsupialia Carnivora. WORKOWATE MIĘSOŻERNE.

FAMILIA II.

Didelphidae. Dydelfiaste.

Zęby takie jak w Rzędzie *Poziomych* (Bestiae); mięsożerne żadne; trzonowe z koronami *ostro-sęczkowatemi*, w każdej szczęce po trzy.

68. Didelphina, DYDELPHY.

Członki tylne zakończone rękami, u których ksiuki zwrótnie. Ogon chwytny, w części nagi; Zębów przednich $1\frac{0}{8}$, Język szorstki.

(1) Martin, Blainville, Knox i Owen uważają gatunek ten za odmienny od poprzedzającego. Waterhouse nieprzyjmuje go i z *Koala popielatym* łączy.

R O D Z A J VIII. (199).

Didelphis (1), DYDELF.

Zębów przednich $1\frac{0}{8}$ górne małe, środkowe od pobocznych nieco dłuższe i odosobnione; dolne bardzo małe, prawie równe, nieco ściśnione, tępe. *Kły* $\frac{2}{2}$ od przednich dłuższe, ściśnione; *trzonowych* $\frac{7-7}{7-7}$ z pomiędzy nich 3 początkowe z każdej strony w obu szczękach, fałszywe, trójkątne, ściśnione, pozostałe trące z koronami ząbkowanymi i kolczastymi, ogółem 50. niekiedy 48. zębów.

Głowa wrzecionkowato zaostrzona; przyczołek i czoło tworzą linię prawie przekątną; gęba bardzo szeroka, pysk wystający głębokim rowkiem przedzielony. Obojczyki silne i doskonałe; nogi dość długie, zupełnie nastopne, wszystkie pięciopalcowe; palce nóg przednich wolne, krzywymi lecz krótkimi pazurami uzbrojone; u nóg tylnych ksiuk odosobniony, zwrótny, gruby, bez pazura; pazury pozostałych 4. palców takie jak u nóg przednich. Ogon krótki, doskonale chwytny nagi i łuskowaty w całej swej długości, wyjąwszy nasadę która jest włosami obrośnięta. Kostki torebne znajdują się u wszystkich gatunków i u płci obojga. Samice niektórych mają obszerny worek zawierający w sobie Cyce; w niej składają potomstwo swoje zaraz po urodzeniu, niewiedomo jednak jakim sposobem; tam młode zostają czas niejaki nieodłącznie, lecz i po wyjściu na świat, długo jeszcze w tymże worku ucieczki i schronienia szukać muszą. Niektóre gatunki pozbawione są worka a w miejscu jego mają fałd skórny, bez żadnego widocznego użytku; ich młode zawieszane są bezustanku przy cycach, a nabrawszy sił nieco, lecz niebędąc jeszcze, w możności obejść się bez macierzyńskiej pomocy, włożą na grzbiet

(1) Syn. *Didelphys*, Linn. et al. *Philander* Briss. et al. *Chironectes* Ill. *Lutrae* Spec. Zimmerm. et al. *Sipalus* G. Fisch; *Peromys* *Micoureus* Less. Beutelratte niem. Двухгробка ross.

matki i ogonkami swemi do jej ogona pozaczeplawszy się, nie odstępniemi jej są towarzyszami.

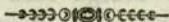
Mając wzgląd na obecność wyraźnej torby lub też tylko skórzanego fałdu, Rodzaj *Dydelfa* bardzo naturalnie podzielić można na dwa oddziały, z których ostatni z powodu pewnych w zębostanie różnic jeszcze podrozdzielić wypada. Wszystkie tu należące gatunki mają język szorstki; Konchy uchowe wielkie, nagie; żołądek prosty i mały. Kiszka ślepa mierna i nadęta jak to u *Workowatych owocożernych* naprzykład u *Kangurów* widzimy.

Dydelfy są Zwierzęta cuchnące, nocne; chód mają powolny; we dnie kryją się w gęstych zaroślach i między gałęziami drzew, gdzie też i gniazda swe zakładają; w nocy tylko na żer wychodzą; jedzą wszystko; mięso jednak i krew nad inne pokarmy przenoszą; łapią ptastwo, małe ssące zwierzątka, gady, owady, lecz i owocami nie pogardzają. Z zabitych przez się zwierząt krew nakształt Kun wysysają i równie jak one w drobiu znaczne robią szkody. Woń cuchnącą którą ciała ich są przejęte, przypisać należy wilgoci sączącej się z ich przyodchodkowych gruczołów.

Wszystkie tego rodzaju gatunki są mieszkańcami stałego lądu Ameryki; w stronach jednak południowych nierównie obficie się znajdują. Co do wzrostu bardzo między sobą się różnią, gdy bowiem jedne domowemu kotowi są równe, inne zaledwo wielkości koszatki dochodzą. Większa część nazwisk w Katalogach metodycznych umieszczonych, zasadza się na opisach młodych indywiduów lub na Egzemplarzach popsutych dawnych gabinetów Zoologicznych, a z tąd historia tego rodzaju u wszystkich Autorów bardzo jest zawikłana. Umieszczone w 13 wydaniu Systematu Linneusza gatunki: *Didelphis Marsupialis* z gatunkami *Filandra Brisóna* i *Seby Didelphis molucca* i *Orientalis*, ufundowana na opisach młodych indywiduów *Palanki Didelphis Brunii* i *gigantea* należące do *Kangurów*, nakoniec *Didelphis macrotarsus* który jest *Rękaczem*

(Tarsius) z rodziny zwierząt *malpiastych*; zupełnie z liczby Dydelfów wyłączone być powinny.

Pracom PP. Geoffroy, Cuvier, Temmincka i Owena, najwięcej winniśmy krytyczne uporządkowanie gatunków tego rodzaju.

‡. **Samice posiadają na brzuchu zupełny obszerny worek, który u indywiduów młodych mniej jest wyraźny. Odzież albo wcale krótka, wełnista, lub też z grubemi dłuższemi, twardemi włosami pomieszana.**

1746. *Didelphis virginiana* (1), DYDELF MANIKU. . . . 1

Sierć wełnista przy nasadzie biała, na końcach śniada; włosy twarde są dłuższe całe białe; głowa i szyja białawe. Konchy uchove obszerne, czarne, z końcami żółtawemi. Ogon długości tułowia, przy nasadzie włosisty, dalej nagi, białawy. Nogi czarniawo śniade.

Zwykła wielkość nieprzechodzi wzrostu Królika, lecz bywają niekiedy indywidua wyrównywające dzikiemu kotowi. Pysk długi bardzo zaostrowany; koniec nosa cielisto-żółtawy. Ciało zdaje się stanowić jedną masę z nasadami członków i ogona, gdyż te części są zakryte bardzo długą odzieżą. Sierć wełnista, długa jest prawie na półtora cala, włosy twarde są dłuższe od wełny na 3 cale a niekiedy i więcej; wzdłuż stosu grzbietowego są czysto białe, końce ich przechodzące długością wełnę która kończy się śniado, sprawiają, że cała odzież wydaje się być białą, z mniej więcej widoczną śniadą prze-

(1) Syn. *Did. virginiana* Shaw. Gener. Zool. 1. Tab. 107. Desmar. Mamm. p. 255. Temm. Monogr. 1. p. 71. Cuv. reg. an. 1. Fr. Cuv. Mamm. 1. Fisch. Synops 265. D. Marsupialis Schreb. Tab. 145. Opossum Catesby. Sarique des Illinois et à longs poils. Buff. Suppl. 7. Schinz Synop. 1. p. 497. Less. nouv. Tabl. n. 1454.

mieszka. Obwódki oczne śniade lub jasno kasztanowate; wąsy z białych i ciemno rudych włosów złożone. Indiwidua młode bielsze są od dorosłych; ostatecznie mniej też obfitą mają sierć wełnistą.

Długość całkowita 20--21", z których ogon zajmuje 8", odległość od przedniego brzegu oczu do końca nosa 1" 6". P. Temminck widział Samicę dorosłą wymierzającą tylko 17", z których ogon zajmował 7" 6",

Ojczyzną Ameryka północna od Meksyku aż do północnych prowincyi Stanów Zjednoczonych. Karmi się mięsem, owocami i korzonkami; ma wielkie robić szkody w domowém ptastwie. Mięso jego jest jadalne; dzicy ludzie wyrabiają z sierci jego pewien rodzaj tkanki, której na odzież używają.

1747. *Didelphis Azarae* (1), DYDELF GAMBA. 2

Sierć wełnista przy nasadzie biaława na końcach czarna; włosy dłuższe całe białe; pysk trzema podłużnemi śniademi pręgami niewyraźnie naznaczony. Ogon przy nasadzie siercią porośły, dalej nagi, śniady, z końcem białym.

Wielkość Królika; pysk długi; ogon tak długi jak ciało, szyja i część głowy; koniec jego sięga do oczu; przy nasadzie bardzo włosisty, okryty w nagiej swej części szorstkimi, jedna na drugie zachodzącymi łuskami, z pomiędzy których wystają rzadkie, bardzo krótkie włosy czarne, na łuskach białych; przyczolek prosty; Konchy uchove miernie długie, często przy nasadach żółtawe.

Odzież dwójakiego gatunku, spodnia jest bawełnista i krótka, wierzchnia zaś długa i twarda. Sierć wełnista jest biała lub biaława od nasady, lecz końce ma czarne; włosy długie i twarde są zupełnie białe; najliczniejsze i najdłuższe

(1) Syn. Did. Azarae Temmin. Monogr. 1. p. 30. Desm. dict. des sc. Nat. XLVII. p. 385. Rengger Paraguay p. 223. Cuv. reg. an. 1. p. 176. Martin. Proceed. 1834. anat. Fisch. Synop. p. 264. Did. marsupialis Prinz Max. Beitr. 11. p. 387. Micouré premier ou proprement dit. Azara Parag. Did. aurita Prinz Max. Beitr. Schinz Synop. 1. p. 498. Less. nouv. Tabl. 1455.

bywają na grzbiecie, potylicy i przy nasadzie ogona; na reszcie zaś ciała rzadsze są i krótsze. Około oczu i aż do wąsów odzież czarna; we wklęsłości przyczółka znajduje się inna czarna plama, która się ciągnie między uszy i rozszerza się nieco więcej aż do zatyłku, gdzie się łączy z czarną barwą potylicy, tam zaś włosy dłuższe czysto białe, zaczynają pokrywać zupełnie czarne końce sierci wełnistej. Ogół tych dłuższych czysto białych włosów sprawia, że całe ciało wydaje się czysto białe, zwłaszcza gdy zwierzę jest spokojne i sierć do ciała przylega. Nogi czarne; włosy pokrywające dłonie, przedstopniki i twarz są bardzo krótkie, równie jak u wszystkich innych tego rodzaju gatunków. Wszędzie gdzie twarz nie jest pokryta czarną wełnistą siercią, widać takąż sierć brudno żółtawą którą porasta pysk i wargi i tworzy nad oczami i przy nasadzie uszów cztery wielkie, wyraźne cętki. Nasada ogona ma jednakie z grzbietem ubarwienie; część jego pokryta jest chropowatą łuską; pierwsza jego połowa czarna, niewielką ilością takiejże bardzo krótkiej sierci rzadko porośnięta; druga biała z krótką siercią także białą. Konchy uchove wielkie i nagie, najczęściej tylko przy nasadzie żółtawe, a z resztą czarne.

Długość ciała 15", ogona 13½".

Ojczyzną południowe kraje Ameryki; w Brazylii bardzo pospolity. Według Azary przebywa w krzakach i na polach; na dzień chroni się w nory i zakąty domów. W nocy zakrada się do Kurników, zjada jaja i wysysa krew ze złapanego ptastwa; wchodzi na drzewa, je owoce, a prócz tego ma się karmić owadami i gadami.

1748. *Didelphis cancrivora* (1), DYDELF RAKOJAD. 3

- (1) Syn. marsupialis Linn. Schreb. Tab. 145. Temm. Monogr. 1. p. 34. Tab. 5. Skielet. Did. marsupialis Gmel. Linn. Syst. 1. p. 105. sp. 1. Did. cancrivora id p. 108. sp. 7. Grand Sarrigue ou crabier Buff. Suppl. Vol. 3. pl. 54. (Samiec) i Didelph. carcinophaga Bodd. (Samica); Cuv. reg. an. vol. 1. p. 173.—Geoff. Catal. p. 139. Didelph. crabier Nouv. Dict. d'hist. nat. vol. 9. p. 422. Mollucca Oposum Shaw. Gen. Zool. vol. 1. p. 2. Less. nouv. Tabl. n. 1456.

Sierć wełnista biaława, włosy twarde dłuższe przy nasadach białe, dalej czarne; Konchy uchowe jednokolorowe białe żółtawe; pysk bardzo długi; linia przyczółkowa śniada. Ogon od ciała dłuższy przy nasadzie włosisty, dalej nagi, koniec jego białawy.

Wielkość Kota; głowa i pysk bardzo znacznie przedłużone; koniec nosa czarny; między łuskami ogona, z rzadka bardzo krótkie włoski, czarne w części wyższej pokrytej łuskami czarnymi, a białe w części którą pokrywają łuski białe. Przyczółek kulisto wypukły; Konchy uchowe długie. Młode rodzą się zupełnie nagie; w czasie gdy opuszczają piersi i wychodzą z worka matki, pokryte są krótką, gładką odzieżą tylko z włosów twardych złożoną, kasztanowato-śniadą, mniej więcej jasną; sierć wełnista pokazuje się dopiero w połowie wzrostu zwierzęcia.

Długość całkowita 2' 5", z których ogon zajmuje 15", część włosista ma 2" 3", odległość od brzegu konch uchowych do końca nosa 3" 3", a od nosa do przedniego brzegu oka 1" 8"; wąsy i rzęśówki między oczami i uszami są długie na 2" 6"; długość nóg tylnych od pięt do końca pazurów 2" a przednich 1" 5". Wymiary te wzięte są przez P. Temmincka z indiwiduum w wieku podeszłym konserwowanego w spiritusie. Tenże Naturalista miał skórę Samicy bardzo starej, długą blisko na 3'.

Odzież w tym gatunku przechodzi mniej więcej z czarnego w kasztanowaty kolor. Bywają indiwidua z końcami sierci i nóg ciemno czarnymi; inne mają końce sierci kasztanowato czarniawe, a nóg czysto kasztanowate.

Ojczyzną znaczna część Ameryki południowej, nadewszystko Gujana i Brazylia w których bardzo obficie się znajduje. Łazi po drzewach, lecz biega niezręcznie. Zamieszkuje zwykle miejsca bagniste gdzie Rakami się karmi, napastuje także małe ptaszki i pożera gady i owady. Krajowcy jedzą mięso jego, które ma mieć smak do zajęczego podobny.

1749. *Didelphis Quica* (1), DYDELF KWIKA. 4

Odzież wełnista miękka, myszato popielata, pod spodem biała, cętka nad oczodołami z obu stron biaława, pysk zaostroszony. Ogon od ciała dłuższy, przy nasadzie zgrubiały, dalej czarny, z końcem białym. Samica z wierzchu płowo czarniawa, pod spodem rudawa.

Wzrost młodego *Tchórza* (*M. Putorius*); ogon Samicy mniej zgrubiały niż u Samca. *Samiec* ma wszystkie górne części ciała i członków a także prawie trzecią część ogona myszate, gdyż pojedyncze włosy są popielato i czarniawo obrączkowane; kolor czarny przemaga na ich końcach a ztąd odzież zwierzęcia widziana z przodu podobną jest odzieży myszej, lecz gdy na nią spojrzymy z boku, ma więcej podobieństwa do popieliczej; gardziel, wszystkie spodnie części i wewnętrzne strony członków są doskonale białe; każde oko otoczone jest czarną obwódką nad którą znajduje się cętka biała jak w gatunku *Opossum*; pod oczami cętka biała, biaława lub jasno rudawa; pysk i podłużna na przyczółku linia, są ciemno szare; część naga ogona w pierwszej połowie czarna, w końcowej zaś biała; Uszy wielkie, jajowate mniej więcej dwubarwne.

Samica ma wszystkie górne części ciała i nasadę ogona czarniawo płowe ze słabym srebrzystym odcieniem, według kierunku światła w jakim jest widziana; odzież jej jasno popielata na słabiznach i zewnętrznej stronie członków; podbrodek i wewnętrzne strony członków są białe; maść popielato rudawa rozchodzi się po brzuchu; cała okolica torebna jest ciemno ruda; wierzch głowy i pysk czarne lub czarniawe, a trzy wielkie cętki białe lub białawe są umieszczone nad, pod i po za oczami; które około oczodołów mają czarne obwódki.

Odzież młodych więcej jest powleczonea płową lub śniadą

(1) Syn. *Did. Quica* Natterer. Temm. Monogr. 1. p. 37. Fischer Synops. 265. 4. Schinz Synop. 1. p. 500. Less. nouv. Tab. n. 1437.

barwą; cętki ich nie tak są wyraźne jak u dorosłych; lecz ogon zawsze kończy się biało.

Długość średnia zdjęta z wielkiej liczby indywidualiów przez Temmincka, wynosi w zupełności 22" z których ogon zajmuje 11 do 12".

Kwika mieszka w Brazylii; żyje na drzewach, ściąga małe ptaszki i owady, jada także owoce, w stanie niewoli mięsem karmić go można. We dnie zwinawszy się w kłębek zasypia; w nocy tylko na żer wychodzi. Bliższą o tym gatunku wiadomość, nauka winna jest Panu Natterer uczonemu Naturaliście Wiedeńskiemu.

1750. *Didelphis myosurus* (1), DYDELF MYSZOOGONIASTY. 5

Odzież bardzo krótka, miękka, z wierzchu brunatno, po bokach glinkowato żółtawa; nad każdym okiem po jednej rudawo żółtej cętkie; na głowie trzy czarne, podłużne pręgi.

Wielkość poprzedzającego gatunku. Ogon szczurczemu podobny dwubarwny, cienki, nierównie od głowy i ciała dłuższy; tylko przy samej nasadzie nieco włosami porośły, dalej nagi. Konchy uchowe bardzo wielkie, prawie okrągłe; pysk bardzo spiczasty.

Odzież miękka gęsta, lecz bardzo krótka maści mieszanej, taka prawie jak u *Szczura wędrownego*; włosy przy nasadach popielate a na końcach ciemno brunatno i płowo rudawo upstrzone; wyrastające na środkowej linii grzbietu są ciemniejsze od odzieży słabizny i zewnętrznej strony członków; na wierzchu czaszki i od nozdrzy do nasady uszów, przechodzą trzy czarniawe przepaski, nad oczami mała rudo-żółtawa cętka się znajduje, a pod oczami druga takąż nierównie większa na kąty obu warg rozciągająca się. Słabizny, boki szyi i zewnętrzny brzeg ud, są płowo rude; niższe części białe, słabo ruda-

(1) Syn. Did. myosuros Temminck Monogr 1. p. 38. Prinz Max. Beiträge 11. p. 400. Did. nudicaudata Geoff. Desmar. Mammif p. 257. Cuv. Reg. anim. 1. Der Scheiben—Schupati. Wagn. Schreb. Suppl. Waterhouse nat. Libr. Vol. XI. p. 94. p. 12. Fisch. Synop. p. 256. Less. Nouv. Tabl. n. 1459. Schinz Synop. 1. p. 501.

wo powleczone czyli w kolor izabelowy wpadające. Konchy uchowe nagie, przy nasadach jasno żółtawe, dalej czarniawe; poza uszami, u ich nasady znajduje się mała rudawa cętka. Większe indiwidua mają na wierzchu głowy obszerną czarną łatkę, która się rozciąga od zatyłka na przyczółek. Obwódki oczne są czarne a przed oczami widać także czarną cętkę.

Długość ciała 11" ogona 11".

W Brazylii bardzo jest pospolity, w Gujanie nieco rzadszy.

1751. *Didelphis opossum* (1), DYDELPH OPOSSUM . . . 6

Rudo cyrnonowy, pod spodem żółtawo biały; nad każdym okiem cętka żółtawo biała; pysk bardzo zaostrowany; ogon prawie tak długi jak ciało, cienki, przy nasadzie włosisty na końcu biały. Młode mają odzież rudawą w miejscu jasno rudziej. Większy nieco od Wiewiórki Europejskiej, Samica zawsze przechodzi wzrostem Samca.

Długość całkowita Samca 17—18" z których ogon zajmuje 8" do 8" 6"; nasada włosista ogona długa 2", grubość jego przy nasadzie 1" 6"; odległość od przedniego brzegu oczu do końca nosa 1".

Ojczyzną południowa Ameryka; w całej Gujanie i Sorynam^o bardzo jest pospolity, w Brazylii ma być rzadszy. Karmi się zwykle mięsem.

1752. *Didelphis Philander* (2), DYDELPH FILANDER. . . 7

Pysk krótki, tępy. Odzież z wierzchu rudawa lub siwa

(1) Syn. *Did. opossum* Gmel. Syst. p. 105. sp. 3. Schreb. Saugeth. vol. 3. p. 537. tab. 146. A i B. dokładna figura Sameca i Samicy; Sarigue *opossum* Buff. Cuv. Reg. an. 1. p. 173. *Did. Sacrique* Geoff. Catal. Mamm. p. 141. sp. 3. *Molucca opossum* Shaw. Gen. Zool. vol. 1. par. 2. tab. 108. z Tekstem należącym do opisu *Did. Molucca* Linneusza. *Did. opossum* Temm. Monogr. 1. p. 41. Fisch. Synop. Lesson. Nouv. Tabl. n. 1458. Schinz Synop. 1. p. 501.

(2) Syn. *Did. Philander* Linn. Schreb. Tab. 147. Temm. Monogr. 1. p. 43. Desm. Mamm. p. 257. *D. cayopolin* Cuv. Reg. anim; *D. cayopolin* Nouv. Dict. des sc. nat. Less. nouv. Tabl. n. 1460. Schinz Synop. 1. p. 502.

wa, pod spodem żółtawo biała. Ogon od ciała nierównie dłuższy w swój nagiej części śniady, dalej biały, z wierzchu i pod spodem śniado cętkowany, z końcem długim cielisto białawym bez cętek. Twarz biała z trzema podłużnymi, rudo śniadawymi prążkami.

Wzrostem wyrównywa poprzedzającemu gatunkowi. Odzież ma bardzo miękką, wełnistą i gęstą na całym ciele i na części ogona. Konchy uchowe bardzo wielkie, bardzo odległe, w górze jajowate; nozdrza bardzo głębokim rowkiem przedzielone, mała, jasno ruda przepaska przechodzi przez przyczółek i rozszerzając się kończy się na przodku głowy; oczy otoczone małą jasno-śniado-popielatą cętką, która się ciągnie aż do nozdrzy; cały przód głowy, boki przyczółku i policzki są prawie białe; odzież na wszystkich innych częściach wierzchnich ciała i na nasadzie ogona u Samca rudawo płowa bardzo jasna, na słabiznach i części włosistej spodu ogona; żółtawo pociągnięta; wszystkie inne części dolne są białe; wąsy i długie włosy po nad oczami, ciemno rude; Konchy uchowe, nagie części nóg i część ogona rudawo śniade. Samica ma odzież płowo popielatą i rudawą; wewnątrz worka porośnięte jest lisowatą siercią a wszystkie inne dolne części są brudno białe; ćwiartka nagiej części ogona, śniada, dalej brunatno i biało marmurkowane, a reszta aż do końca biała. Samice zawsze bywają większe od Samców.

Długość całkowita Samców 13" 6", sam ogon wymierza 8" 6"; część pokryta włosami ma 1. cal 9". Całkowita długość głowy 1" 10", od końca nosa do przedniego brzegu oka 8". Samic długość ciała 22", długość ogona 13"; części okrytej siercią 2" 9", głowy 2" 3" od końca nosa do przedniego brzegu oka 10".

Ojczyzną południowa Ameryka; zdaje się znajdować w całej Gujanie; karmi się głównie mięsem.

Inne tego oddziału mniej dokładnie opisane gatunki są następujące:

1753. *Didelphis Californica* (1), DYDELF KALIFORNIYSKI. 8

Odzież wełnista z końcami sierci czarnemi, włosy dłuższe, wszystkie zupełnie białe; twarz blado brunatno czarniawa; przed oczami ciemniejsza cętką; wargi i policzki białe. Głowa bardzo przedłużona; ogon od ciała nierównie dłuższy.

Długość ciała 12" ogona 16".

Mieszka w Kalifornii i Meksyku.

1754. *Didelphis breviceps* (2), DYDELF KRÓTKO-GŁOWY. 9

Głowa nierównie krótsza niż w poprzedzającym gatunku. Odzież taka sama, tylko od nosa przechodzi przez oczy aż ku uszom czarna pręga; ogon zaś od ciała nie jest dłuższy.

Długość ciała 12" ogona 12".

Mieszka także w Kalifornii.

1755. *Didelphis pruinosa* (3), DYDELF POPRUSZONY. 10

Odzież wełnista z końcami sierci czarnemi; włosy dłuższe białe z czarnemi pomieszane. Konchy uchowe długie, wąskie, eliptyczne, bardzo czarne; nogi ciemno śniade; czoło śniade, z przymieszką rzadkich, białych włosów; wargi, policzki i części około uszów białe; między oczami i uszami, cętką śniada.

Długość ciała 12" ogona 11½".

Mieszka w Meksyku.

1756. *Didelphis aurita* (4), DYDELF DŁUGOUCHY. 11

Do Dydelfa Rakojada bardzo podobny, lecz głowę i uszy nierównie ma większe, czoło nieco wklęslejsze.

Długość ciała 15" 11", ogona 14".

Mieszka w Brazylii gdzie go Batokudowie Ntiunn-Tin zowią.

(1) Syn. *D. californica* Bennet Proceed. 1838 p. 40. Schinz Synop. 1. p. 498. Less. Nouv. Tab. n. 1469. *Micoureus californicus*.

(2) Syn. *D. breviceps* Bennet. Proceed. 1833. Less. nouv. Tab. p. 1469. *Micoureus breviceps*. Schinz Synop. 1. p. 498.

(3) Syn. *D. pruinosa* Wagner. Schreb. Suppl. 13. 111., 40 Schinz 1. p. 499.

(4) Syn. *D. aurita* Pr. Max. Beiträge B. 11. p. 395. Lund. Kon. Dansk. Verenskamp. Selsk Afh. VIII. p. 236. Schinz Synop. 1. p. 500.

1757. *Didelphis albiventris* (1), DYDELF BIAŁOBRZUCHY. 12

Głowa, szyja, cały spód ciała, nasady włosów grzbietowych, i pierwsza połowa ogona, blado izabelowe; członki, pręga przez oczy i na czole, końce włosów grzbietowych i końcowa część ogona, czarne. Konchy uchowe siwe z końcami białawymi.

Długość ciała 11" ogona 11", Konch uchwowych 2" 3".

Mieszka w prowincyi Brazylijskiej Minas.

1758. *Didelphis elegans* (2), DYDELF OZDOBNY. . . . 13

Pysk wąski i spiczasty; uszy szerokie; ogon nieco krótszy od głowy i ciała razem wziętych. Włosy długie i bardzo miękkie. Odzież z wierzchu popielato szara, brunatno pościągnięta; boki ciała, osobliwie w bliskości barków nieco żółtawe. Spodnie części policzków, piersi, niższe części ciała i nogi białe, nieco żółtawo powleczone; obwódki oczne brunatne; ta barwa rozciąga się aż do pyska. Wierzchnie części pyska i przestrzeń między oczami popielatawe. Na ogonie sierć krótka, położysta, pod spodem jego ku końcowi, znajduje się mała, naga przestrzeń; nogi i spodnie części są białe. Wszystkie włosy ciała przy nasadach ciemno szare, tylko u dołu policzek, na gardzieli, na środkowej linii szyi i piersiach jednokolorowe. Uszy brunatne, nagie.

Długość ciała 4 $\frac{1}{2}$ ", ogona 4" 4", Konch uchwowych 7 $\frac{1}{2}$ ".

Mieszka blisko Valparaiso w Chili.

1759. *Didelphis incana* (3), DYDELF JASNO SIWY. . . . 14

Z wierzchu jasno popielaty, przez oczy pręga siwawo czarna; spód ciała śnieżno biały. Ogon jasno śniady z koń-

(1) Syn. D. albiventris Lund. Kon. Dansk. Ventesk. Selske, Afb. VIII. p. 236. Carigueya Markraf. Schinz Synop. 1. p. 500.

(2) Syn. D. elegans Zool. of Beagle mamm. pl. XXXI. Micoureus elegans Less. nouv. Tabl. n. 1467. Schinz Synop. 1. p. 502.

(3) Syn. D. incana Lund. Wieg. Archiv. 1842. 131. p. 338. Schinz Synop. 1. p. 513.

cem białawym; cały nagi, Konchy uchowe popielate. Wcale różny od *Dydelfa Popielatego* (D. cinerea).

Mieszka w Minos Geraes w Brazylii.

1760. *Didelphis Derbiana* (1), DYDELF DERBIJSKI. . 15

Z wierzchu jasno rdzawo śniady, pod spodem brudno biały; wierzch głowy śniado popielaty; pręga ciemniejsza od końca pyska do potylicy pociągnięta. Od barków przechodzi srebrzysto siwa pręga aż do środka grzbietu; przednia część ud tylnych jest także srebrzysto siwa aż do kolan; nogi przednie są białe, tylne zaś czarne. Na ogonie od spodu bladszym, włosy niższe czyli wełniste brunatne; części nagie brunatne, ciemno cętkowane. Konchy uchowe brudno białe.

Długość ciała $13\frac{1}{2}$ " ogona 17".

Ojczyzna niewiadoma. Znajduje się w Muzeum Derbijskiem w Londynie.

1761. *Didelphis poecilonota* (2), DYDELF BIAŁAWY. . 16

Odzież wełnista biaława; włosy dłuższe częścią przy nasadach białe, na głowie z końcami czarnymi; częścią, bardzo rzadko, całe białe. Głowa biała, zeszczuplona, a na niej trzy wąskie pręgi. Konchy uchowe białawo cieliste, czarno cętkowane.

Wielkość *Dydelfa Rakojada*.

Ojczyzną Brazylia (Angaha).

1762. *Didelphis dichrura* (3), DYDELF RÓŻNOOGONOWY. . 17

Siwo rudawy, pod spodem białawo żółty. Ogon długości ciała, biało cielisty, z wierzchu śniado cętkowany, pod spodem i na końcu bez cętek.

Długość ciała $8\frac{1}{2}$ " ogona 9".

Mieszka w Brazylii (Ypanema).

(1) Syn. D. derbianus Waterh. natur. Libr. XI. p. 97. pl. 11. Schinz Synop. 1. p. 503.

(2) Syn. D. poecilolus Natterer. Wieg. Archiv. 1842. B. 1. Schinz Synop. 1. p. 504.

(3) Syn. D. dichrurus Natterer. Wieg. Archiv. l. c. Schinz Synop. 1. p. 504.

1763. *Didelphis ochropus* (1), DYDELF ŻÓLTONOGI. . . 18

Do *Dydelfa katoogoniastego* (*D. laniger*) podobny lecz od niego większy, bardziej rudawy; boki głowy, szyi i tułowia siwiejące. Ogon prawie do połowy nagi.

Mieszka w Brazylii (Barra).

1764. *Didelphis microtarsus* (2), DYDELF MAŁOSTOPY. . . 19

Do *Dydelfa myszatego* podobny. Konchy uchowe ma daleko dłuższe, ogon ciemno czerwono popielaty, pod spodem bardzo delikatną siercią porośnięty; nogi tylne krótkie, subtelnę.

Ojczyzną Brazylię.

1765. *Didelphis velutina* (3), DYDELF AKSAMITNY. . . 20

Górne części siwo myszate w brunatny kolor wpadające; spód białawy, od koloru wyższych części dobrze odróżniony; cały ogon, wyjąwszy nasadę jego, bardzo krótką, położystą aksamitno połyskowną, brunatną siercią odziany.

Długość ciała $3\frac{1}{4}$ " ogona $2\frac{3}{4}$ ".

Mieszka w Ypanema w Brazylii.

1766. *Didelphis unistriata* (4), DYDELF JEDNOPRĘGOWY. . . 21

Z wierzchu rdzawy z siwą siercią pomieszany, pod spodem rudawy; pręga grzbietowa ciemniejsza; ogon krótki, nieco kosmaty.

Mieszka w Brazylii.

†† W miejscu brzuchowego worka, dwa skórzane fałdy; odzież składa się z samej wełnistej sierci bez włosów dłuższych.

1767. *Didelphis affinis* (5), DYDELF POKREWNY. . . 22

-
- (1) Syn. *D. ochropus* Natterer. Wieg. Archiv. 1842. B. 1. Schinz Synop. 1. p. 504.
 (2) Syn. *D. microtarsus* Natterer. Wieg. Archiv. I. c. Schinz Synop. 1. p. 505.
 (3) Syn. *D. velutina* Natter. Wieg. 1842. B. 1. Schinz Synop. 1. p. 505.
 (4) Syn. *D. unistriata* Natter. Wieg. I. c. Schinz Synop. 1. p. 505.
 (5) Syn. *Did. affinis* Natter. Wieg. Arch. 1812. Band. 1. Schinz Synop. 1. p. 506.

Do Filandra nieco podobny, lecz niema brzuchowego wor-
ka, pod spodem żółtawo biały. Ogon od ciała cokolwiek dłuż-
szy; z wierzchu i pod spodem ku końcowi białawo cętkowany.

Długość ciała 9"—11".

Mieszka w Brazylii (Matto Grosso).

1768. *Didelphis domestica* (1), DYDELF DOMOWY. . . 23

Żółtawo szary, pod spodem blado żółtawy. Konchy
uchowe dość wielkie; głowa niepręgowana. Ogon krótki,
zgrubiły, siercią białą, bardzo krótką i rzadką odziany.

Ojczyzną Brazylią.

1769. *Didelphis lanigera* (2), DYDELF KATOOGONOWY. . . 24

Odzież miękka wełnista; na grzbiecie i udach na 1"
długa. Konchy uchowe dwa razy dłuższe niż szerokie. Ogon
trójkątny z początku kosmaty, druga część jego tylko pod
spodem, trzecia zaś całkiem bez włosa. Głowa, grzbiet, bo-
ki tułowia i włosy na ogonie jasno brunatne; obwódka koło
oczu, zewnętrzne strony szyi i czterech członków jasno ruda-
wo brunatne. Od czaszki aż do pyska ciągnie się czarna praż-
ka, wargę spodnią wąsko białą obrzeżona. Brzuch i wewnętrz-
ne strony członków czerwonawo białe; rzęśówki czarne; Ko-
niec nosa i moszna, cieliste; Uszy i podeszwy siatkowe
z szarą przymieszką; nagie części ogona rudawo białe.

Długość ciała 8" 10", ogona 14½".

Ojczyzną Missye i Villa- ricca w Paragwaju.

1770. *Didelphis cinerea* (3), DYDELF POPIELATY. . . 25

Z wierzchu rudawo popielaty; pod spodem żółtawo biały;

(1) Syn. *D. domestica* Natter. Wieg. Archiv. 1. c. Schinz Synop. 1.
p. 506.

(2) Syn. *D. lanigera*. Desm. Mamm. p. 258. Rengger Parag. p. 225.
Micouré second ou laineux Azara, die Schwarzhäutige Beutelratte
Wagn. Schreb. Suppl. die eckschwanzige Beutelratte Schinz Synop.
1. p. 507.

(3) Syn. *D. cinerea* Temn. Monogr. 1. p. 46. Sarigue Grison.—Prinz
Max. Beitr. p. 406. Desm. Diet. des sc. nat. XLVII. p. 394. Cuv.
reg. an. 1. Schinz Synop. 1. p. 507.

obwódki oczne czarniawo śniade; ogon szeroko przy nasadzie włosisty, na końcu zupełnie nagi, po połowie czarny i żółtawo biały.

Wzrostem mniejszy od *Dydelfa Opossum* czyli wielkości *szczura domowego* (*M. rattus*); głowa mała, pysk bardzo krótki; Konchy uchowe nieco przy nasadzie zwężone; ogon od ciała wraz z głową wziętego nierównie dłuższy, bardzo szczupły; przy nasadzie bardzo włosisty z resztą zupełnie nagi, bez najmniejszego śladu sierci; koniec biały zajmuje większą połowę długości.

Cała odzież jest gęsta [lecz krótka i wełnista. Samiec jasno popielato siwy, z czarniawymi końcami sierci; dolne części ciała i wewnętrzna strona członków białawe; gardziel i piersi rudawo białe; kolor włosów pokrywających głowę i pysk nie różni się od maści grzbietu; nad oczami niema najmniejszego śladu białej cętki, równie też przczołek jest bez pręgi; oczodoły ciemno czarne, lecz ich obwódki czarne są nieco szersze z przodu.

Odzież *Samicy* nieco rudawo pociągnięta a z tąd w miejscu siwej ma jasno płową barwę; odcień żółtawo płowy znajduje się około oczu i na policzkach; części dolne są mniej białe niż u Samców; okolica cyców i fałdu brzuchowego który się przedłuża aż do odchodka, jest rudawo żółta; obwódka otaczająca oczy, nie tak wyraźna jak u Samców.

Długość całkowita dorosłych 15—16", z tego ogon zajmuje 9" lub 9" 6".

Odkrył go Książę de Neuvied w Brazylii.

1771. *Didelphis dorsigera* (1), DYDELF GRZBIETONOS. 26

Odzież gęsta, miękka, żółtawo brunatna; oczy ciemno

(1) Syn. *D. dorsigera* Lin. Schr. Tab. 150. Temm. Monogr. 1. p. 48. Fisch. Synop. p. 267. Wagn. Suppl. p. 48. Schinz Synop. 1. p. 508. Die Buschratte.— W dziele P. Cuvier *Le Règne animal* tudzież w *Dykcjonarzu historii naturalnej* (*Nouveau Diction. d'histoire naturelle*), ten a równie gatunki *Cayopollin* i *Philander* mylnie w jeden złączone zostały.

śniadą obwódką otoczone; czoło, przyczoszek i spód ciała żółtawo białe.

Wzrost i postać *Szczura domowego* (M. Rattus); ogon szczipły, przechodzący na półtora cała długość ciała i głowy; części włosiste dość obszerne; część naga jednostajnie brunatna; oczy są umieszczone na przestrzeni bardzo ciemno kasztanowatej plamy, która zajmuje także część górnej wargi; linia przyczoska i czoła biało-żółtawa, takąż masę przemaga na policzkach, na zewnętrznej stronie nóg przednich i nogach tylnych. Odzież jest gęsta i delikatna, lecz krótka; włosy są dwóch kolorów; przy nasadach ciemno popielate a na końcach siwo lub płowo brunatne. Taka barwa wierzchołków włosów na częściach wyższych, nadaje odzieży masę *szczura wędrownego* i stale różni ją od odzieży *Dydelfa myszego*. (*Did. murina*). Naga część ogona nieposiada żadnego śladu włosów jest łuskowata i wszędzie brunatna.

Długość całkowita 12" 6", z których ogon zajmuje 7"; część włosista ogona długa 11", odległość od przedniego brzegu oka do nozdrzów 7".

Mieszka w Surynam. *Dydelf grzbietonos* równie jak inne gatunki których Samice niemają brzuchowej torby, potomstwo swoje na grzbiecie zwykł nosić.

1772. *Dydelphis murina* (1), DYDELF MYSZY. . . . 27

Z wierzchu płowiejący z popielatą przymieszką, pod spodem żółtawo biały; Oczy obwódką czarno-śniadą otoczone; ogon wysmukły, od ciała nieco dłuższy, przy nasadzie na małej tylko przestrzeni siercią porośły; część naga jednostajnie czerwonawo biała.

Wielkość *koszatki żołądnej*. Odzież gęsta i delikatna lecz krótsza; włosy dwubarwne; ciemno popielate przy nasadach

(1) Syn. D. *Murina* Linn. Schreb. 140. Desmar. Mamm. Temm. mono. 1. p. 50. Sarigue marmose Pr. Maxim. Beiträge 111. 414. Cuv. Reg. an. 1. Wagner. Suppl. zu Schreb 3. p. 49. Fisch. Synop. 268. Marmose. Buff. Maus-Schupati Wag. Die Maus beutelratte Schinz Synop. 1. p. 508.

a rudawo płowe lub żółtawe na końcach; niekiedy czysto rude; takie urozmaicenie pojedynczych włosów sprawia, że wierzchnie części ciała i zewnętrzne strony członków są jasno rudawo płowe, żółtawe lub jasno rude, niby z popielatą przymieszką, według tego jak te włosy są mniej lub więcej od siebie odległe; głowa jasno żółtawa, bez pręgi na przczołku; oczy umieszczone na przestrzeni kasztanowatej dość wielkiej plamy, która więcej ku pyskowi niż na tył oczu się rozciąga. Wszystkie dolne części i policzki pięknie białe, nieco żółtawe; nasada bardzo długiego ogona, jednakowe ze grzbietem ma ubarwienie; naga część jego zupełnie gładka, jednokolorowa, równie jak uszy żółtawa. Samice bywają nieco większe od Samców; młode łatwo jest odróżnić od indywiduów innych gatunków tego rodzaju; w epoce bowiem gdzie ich całkowita długość nieprzechodzi jeszcze trzech cali, to jest w krótkce po urodzeniu, już można je poznać po kasztanowatej plamie, która rozciąga się przed i po za oczy, i po kolorze ich rudawej odzieży.

Długość całkowita od 10" do 10" 2", z tego ogon zajmuje 5" 3" lub 4", część włosista nasady długa 6", odległość od przedniego brzegu oka do nozdrzy 6"; Miara ta wzięta została z trzech Samic dorosłych, przez P. Temmincka. Stare Samce bywają nieco mniejsze.

Ojczyzną Ameryka południowa, szczególnie Gujana gdzie bardzo się rozmnożył. Kopie ziemię i za pomocą ogona na gałęziach drzew się zawiesza, łapie młode ptaszki lecz i owocami się żywi.

1773. *Didelphis tricolor* (1), DYDELF TUAN. 28

Odzież z wierzchu szara z czarną pomieszana; boki rdza-

(1) Syn. D. *tricolor* Geoff. Catal. des Mamm. p. 144. sp. 7. D. *brachyura* Pallas. Act. Petrop. 1780. T. II. p. 235. Tab. 5. Le Touan Buff. *Micoure cinquième* Azara ou *Micouré à queue courte*, Fisch. Synop. p. 268. Temminck *Menogr.* 1. p. 52. Schinz *Synop.* 1. p. 509.

wo czerwonawe, spód ciała białawy. Ogon krótki, przy nasadzie bardzo zgrubiały.

Wielkość *Dydelfa Grzbietonosa*; ogon o połowę mniejszy od ciała i głowy, przy nasadzie bardzo gruby, w całej swej długości spłaszczony, pod spodem i na końcu prawie nagi, a zwierzchu włosami porośły.

Cały wierzch ciała, szyi i głowy pokryty jest czarniawą siercią której końce wpadają nieco w kolor szarawy. Takie ubarwienie przez cały grzbiet aż do słabizn się rozciągając, tworzy podłużny pas na wierzchu głowy który dochodzi aż do nozdrzy; policzki, gardziel, bok szyi, słabizny i zewnętrzna strona czterech członków mocno rude, piersi i wszystkie dolne części czysto białe; ogon którego nasada jest gruba i spłaszczona, na znacznej wierzchniej jego przestrzeni pokrywają włosy długie koloru słabizn; pod spodem jest on odziany gęstą i tak krótką siercią, że ta część równie jak koniec, wydaje się być naga. Samcy mają moszną wielką, prawie po ziemi włóczącą się; odzież ich od Samiczej w niczem się nie różni.

Długość 8" 5 do 8", z których ogon zajmuje około 3"; odległość od przedniego brzegu oka do końca nosa 7 do 8". Taka miara wzięta została przez P. Temmincka z indywiduów dorosłych; inne przez Autorów podane wymiary brane były z młodych zwierzątek.

Ojczyzną Gujana a szczególnie Kajenna. Dydelf ten przebywa w lasach i karmi się owadami. Znajduje się także w Paragwaj.

1774. *Didelphis grisea* (1), DYDELFI SZARY. . . . 29

Wierzchnie części pięknie myszato szare; policzki i dolne części białe; przez oczy ciągnie się czarna pręga aż do końca pyska; okolica nosowa biaława. Pysk bardzo spiczasty. Ogon prawie zupełnie nagi, cienki i jednostajnie czarniawy.

(1) Syn. Did. grisea Desm. Dict. des sc. nat. T. XLVII? Micuré quadréme à longue queue; Buschratte, niem.

Długość ciała 5" 9", ogona 5".

Mieszka w południowej Ameryce.

††† Na brzuchu w miejscu worka fałd skórzany; Zębów w szczęce górnej przednich 5—5; Kłów wydatnych 1—1, trzonowych fałszywych 2—2; trzonowych prawdziwych 3—3. W szczęce dolnej przednich 4—4; Kłów wydatnych 1—1; trzonowych fałszywych 3—3; trzonowych prawdziwych 4—4; wszystkie ostrokończyste—ogółem 48. *Peramys* Less.

1775. *Didelphis brachyura* (1), DYDELF KRÓTKOOGONOWY. 30

Z wierzchu szarawo żółty; policzki, obadwa boki szyi, uda i ogon przy nasadzie jasno rude; spód ciała płowiejący. Ogón krótki, tylko przy nasadzie mocniej włosisty, dalej bardzo krótką siercią porośły. Konchy uchowe mierne, okrągławe. Pysk krótki i tępy.

Długość ciała 4" 3" ogona 2" 3".

Mieszka w Gujanie, Brazylii i Paragwaju.

1776. *Didelphis crassicaudata* (2), DYDELF GRUBOOGONOWY. 31

Odzież krótka, miękka, wełnista; rzęśówki długie; Pysk, Konchy uchowe i podeszwy nagie; ogón bardzo gruby, dwie trzecie części jego bezwłose. Wierzch ciała, brunatnawo żółty, niekiedy brunatnawo rudy; nos, górna szczęka i nogi brunatne; brzuch i wewnętrzne strony członków żółtawo szare lub czerwono szare. Mała ilość włosów znajdujących się w dwóch ostatnich częściach ogona czarna, na końcu zaś ogona sierć biała.

Długość ciała 11 $\frac{1}{2}$ ", ogona 10".

Mieszka w Paragwaj, jednak niebardzo obficie.

(1) Syn. D. *brachyura* Schreb. Tab. 151. Temm. Mon. 1. p. 53. Desm. Mamm. p. 260. Fisch. Synop. 268. Sarigue *brachyure* Temminck; Schinz Synop. 1. p. 510. Lesson Nouv. Tabl. n. 1470. *Peramys brachyurus*.

(2) Syn. D. *crassicaudata* Rengg. Paragu. p. 226. Micouré troisième ou à grosse queue. Azara; Desmar. Mamm. p. 257. Der dickschwänzige Schupati Wagner. Suppl. 111. p. 16. Schinz Synop. 1. p. 506. Less. Nouv. Tabl. n. 1471. *Peramys crassicaudata*.

1777. *Didelphis tristriata* (1), DYDELF TRÓJPRĘGOWY. 32

Ogon o trzecią część od ciała krótszy; z postaci do *Dydelfa krótkoogonowego* podobny. Odzież rudawo brunatnawa, pod spodem jaśniejsza; przez grzbiet trzy podłużne, czarne pręgi.

Długość ciała 5" ogona 2".

Mieszka w Surynam.

1778. *Didelphis pusilla* (2), DYDELF MAŁY. 33

Ogon nagi, cały łuskowaty; odzież krótka i miękka. Górne części ołowiasto szare od koloru myszatego cokolwiek ciemniejsze. Obwódki oczne czarne, brwi białawe, między nimi ciemna, mało znaczna trójboczna cętka; pod oczami żółtawo biała cętka. Dolna szczeka, spód ciała i wewnętrzne strony nóg białawe, równie jak ogon.

Długość ciała 3", ogona 3" 8".

Mieszka w Paragwaj

1779. *Didelphis ornata* (3), DYDELF OZDOBNY. 34

Z wierzchu czerwonawo śniady, czarno nakrapiany, pod spodem białawy; piersi czysto białe; na międzyłopatczu, podłużna, biała cętka; na wierzchu głowy środkowa, czarna, pręga, z obu stron szaro obrzeżona. Ogon od ciała dłuższy, do połowy długości bardzo gęstą siercią porośły. Długość ciała 11" ogona 12". Samica znacznie od Samca mniejsza; ogon ma bardzo gruby i mięsisty.

1780. *Didelphis noctivaga* DYDELF NOCNY. 35

Z wierzchu brunatny, czarno nakrapiany, boki płowe,

(1) Syn. *Did. tristriata* Khul. Beiträge p. 64. *Sorex brasiliensis* Erxleb. Syst. p. 127. Schreb. 111. p. 577. *D. trilineata* Lund. Schinz Synop. 1. p. 511. Less. Nouv. Tabl. n. 1472. *Peramys tristriata*.

(2) Syn. *D. pusilla* Desm. mamm. p. 261. Desmar. diet. class. V. p. 493. *Micouré sixième* Azara; Schinz Thierr I. der Zwerg-Schupati Wagn. Schreb. Suppl. 3. p. 50. Schinz Synop. 1. p. 510. Less. Nouveau Tabl. n. 1473. *Peramys pusilla*.

(3) Tschudy Fauna Peruana. Archiv. für Naturgesch. 1846—4 Heft p. 150.

spód białawo-żółty. Ogon od ciała dłuższy, przy nasadzie krótką i rzadką siercią porośły; około oczu czarna obwódka.

Długość ciała 6" 9", ogona 7" 4".

1781. *Didelphis impavida* DYDELF ŚMIAŁY. 36

Z wierzchu brunatno czerwonawy; kuper ciemniejszy; spód biały, od oczu do końca pyska, pręga czarna. Ogon przy nasadzie włosisty, prawie tak długi jak ciało. Długość ciała 6" 3", ogona 5" 4".

Ten i dwa poprzedzające gatunki, mieszkają w Peru.

††††. Samice torbą brzuchową opatrzone. U *młodych*, zębów przednich $\frac{10}{8}$, Kłów $\frac{2}{2}$, trzonowych $\frac{5-5}{5-5}$, dwa początkowe fałszywe 42. U *dorosłych* zębostan taki jak u innych Dydelfów, mianowicie: Przednich $\frac{10}{8}$, Kłów $\frac{2}{2}$, Trzonowych fałszywych $\frac{3-3}{3-3}$, prawdziwych $\frac{4-4}{4-4}$ ogółem 50, zębów. Konchy uchowe małe. Nogi pięciopalcowe, przednie z palcami wolnymi i śladem szóstego palca; tylne płetwowe z ksiukiem wyraźnym bez pazurowym. Ogon długi, przy nasadzie włosisty, na końcu łuskowaty.

Chironectes (1), PLETWORAK. Jar.

1782. *Didelphis* (*Chironectes*) *Palmata* (2), DYDELF PLETWOREKI. 37

Konchy uchowe bardzo małe, skórkowate, jajowo zaostrome. Wierzch głowy kasztanowato brunatny; od niego ciągnie się przez cały grzbiet aż do ogona brunatna pręga, która się potem na cztery czekoladowe, lub kasztanowato-brunatne cętki

(1) Syn. *Chironectes* Illig. Schwimmhänder. niem.

(2) Syn. *Chironectes* Yapok Desm. Mamm. p. 260. Ogilby Lond. und. Ed. philos. Mag. IX. 1836. Proceed IV. p. 56. *Didelph. palmata*. Geoff. Coll. du mus; Cuv. reg. an; Griff. anim. Kingd. 111. *Petite loutre de la Gujana*; *Did. palmata* Fisch. Synop. p. 266. Less. Nouv. Tab. n. 1475. Schinz Synop. 1. p. 512. Archiv. für Naturgesch. 1846—4 Heft. p. 151.

rozdziela; między temi zaś są srebrzysto szare, buchtowato wycięte i brunatnymi pręgami grzbietu, poprzerzynane pasy. Ogon przy nasadzie zaledwo na 1", włosami gęsto porośły, dalej łuskowaty i tylko z rzadka bardzo krótkimi włoskami posiany, zupełnie taki jak u Dydelfów i według wszelkiego podobieństwa chwytny.

Długość ciała 12" 13", ogona 11".

Mieszka w Gujanie nad rzekami; pływa z łatwością.

69. *Myrmecobina* (4), MRÓWIOŻERY.

Zęby liczne; nogi tylne 4. palcowe.

RODZAJ IX. (200).

Myrmecobius (2), MRÓWIOŻER. n.

Zębów przednich $\frac{8}{8}$ małych; Kły $\frac{2}{2}$ od trzonowych nieco dłuższe; trzonowych $\frac{8-8}{9-9}$, w każdej szczęce z obu stron 3 początkowe fałszywe, reszta trące, kolczaste. Ogółem 52, zęby, wszystkie małe.

Pysk przedłużony, szczupły; Nogi przednie pięciopalcowe, palce wolne; pazury silne, prawie szponiaste; tylne czteropalcowe; ogon długi, kudłaty. Konchy uchowe wązkie, zastrzone.

1783. *Myrmecobius fasciatus* (3), MRÓWIOŻER PRĘGOWANY.

Barwa przednich części rudawo glinkowato żółta, z przymieszką białych włosów, tylne części ciała są czarno i biało

(1) *Myrmecobidés* Geoff. Classif. parallel.

(2) *Myrmecobius* Waterh. Ameisenbeutler Spitz-beutler niem.

(3) Syn. *Myrm. fasciatus* Waterhous Procced. IV. p. 69 i 131. 1836. London and Edimb. phil. Mag. IX. p. 520. Trans. of the Zool. Soc. 11. Tab. 27. 28.

poprzecznie na przemian przęgowane. Spód ciała i wewnętrzne strony przednich członków żółtawo białe, zewnętrzne uda blado żółtawe, przednia ich część biała. Podeszwy włosiste. Włosy ogona czarne z białą i glinkowato żółtą przymieszką; jeden z tych kolorów na niektórych częściach przemaga; sierć spodu ciała przy nasadach jest blada na końcach biała, z wierzchu zaś przy nasadzie czarna na końcach biała. Włosy głowy bardzo krótkie, przy nasadach białawe, na końcach brunatne. Nos i wargi czarne. Pod oczami i na bokach ogona gdzie niegdzie pojedyncze grube, szczeciaste włosy. Odzież składa się z włosów wełnistych miękkich i dłuższych twarzych, ostatnie z nich są dłuższe. Ogon kudłaty.

O sposobie życia tego zwierzęcia, a także o tém czy ma wyraźny worek na brzuchu, dotąd z pewnością niewiemy.

Długość ciała 10" ogona 7".

Mieszka w Nowej Hollandyi nad rzeką Łabędią. Waterhouse wspomina o drugim gatunku tego rodzaju (*M. diemensis*. Less. Nouv. Tabl n. 1509). Ma on być także poprzecznie paskowany, liczba jednak i kolor tych pasów są odmienne, to jest w miejscu białych, nieco żółtawe i nie tak liczne. Nie mając dokładniejszego nad ten opisu, trudno jest wyrzec z pewnością, czy zwierz ów za nowy odmienny gatunek uważany być winien.

70. **Tarsipedina** (1), **OSTRONOGIE.**

Zęby w małej liczbie. *Nogi* tylne pięciopalcowe z ksiukami zwrótnemi.

(1) Syn. *Tarsipedidés* G. Geoff. St Hil. Classif. Parallel.

R O D Z A J X. (201.)

Tarsipes (1), OSTRONÓG. n.

Zęby przednie w górze dwa w kształcie sęczków, w dole dwa nożykowate naprzód podane, ostre; Kły żadne; trzonowych w górze z obu stron trzy fałszywych, sęczkowatych, w dole z obu stron po jednym perełkowatym, w pół przezroczystym. Ogółem zębów 12. Pysk przedłużony, spiczasty jak u *Kretomyszy*. Konchy uchowe krótkie, prawie okrągłe; ogon przedłużony, włosisty, wolny; Członki długie, tylne wyraźnie dłuższe; Nogi następne, przednie pięciopalcowe z palcami krótkimi, wolnymi; u nóg tylnych ksiuk odosobniony bez pazura; palce wskazujący i średni krótkie, z sobą połączone, sztyldastymi pazurkami uzbrojone.

Gatunek jedyny.

1784. *Tarsipes rostratus* (2), OSTRONÓG DŁUGOPYSKI.

Podobny do *Kretomysza* lecz głowę ma dłuższą. Futro gęste porośnięte grubą siercią, która przy nasadach jest jasno szara, na końcach zaś blada, a ztąd powstaje blado brunatne ubarwienie odzieży; przez grzbiet przechodzi podłużna, czarna pręga, której z obu stron inna jaśniejsza płowiejąca towarzyszy nieco o podal od grzbietu są ślady niewyraźnych rudych, czarno pociągniętych smug, szczególnie na barkach, na bokach pokazuje się w pewnym kierunku światła, szarawy połysk. Spód ciała jasno płowy. Konchy uchowe krótkie,

(1) Syn. *Tarsipes*, Gervais. Fersenfuss niem.

(2) Syn. *Tarsipes rostratus* Guerin. Mag. de Zool. Livr VII. 1842. Pl. 35. 37. der Spitzmaus-artige Fersenfuss. Schinz Synop. 1. p. 513. Less. Nouv. Tab. 1. n. 1474.

zaokrąglone i nagie. Ogon tylko przy nasadzie dłuższą, wreszcie krótką siercią jak u szczura odziany.

Długość ciała 4" ogona 3".

Mieszka w nowej Hollandyi nad rzeką Łabędią.

71. *Peramelidina* (1), JAMRAJE.

Kły wielkie, między któremi znajduje się *Zębów przednich* $\frac{1}{2}$. *Członki* tylne bardzo długie z ksiukami krótkimi.

R O D Z A J XI. (202.)

Perameles (2), JAMRAJ. Wg.

Zębów przednich $\frac{1}{2}$; *Kły* $\frac{2}{2}$ odosobnionych; *trzonowych* $\frac{7}{7}$, trzy początkowe w obu szczękach z obu stron fałszywe; *trzonowe prawdziwe* o 5 szczytach, ogółem 48 zębów.

Pysk przedłużony, ostry; *oczy* poboczne; *Konchy uchowe* mierne, tępe. *Nogi* pięciopalcowe; przednie z trzema średnimi palcami dłuższymi, zewnętrznymi małymi, łukowatymi; tylne z ksiukiem bardzo krótkim palcami 2 i 3-m połączone. *Pazury* szponiaste, u nóg przednich dłuższe, kopne, na ksiukach żadne. *Ogon* mierny, lub krótki, włosisty, wolny. U Samic na brzuchu worek.

Zwierzęta do tego rodzaju policzone, kopią nory podziemne; wszystkie prawie są mieszkańcami Nowej Hollandyi. *Karmią* się owadami i korzonkami roślin. *Chod* mają skaczący.

(1) Syn. *Peramelidés* Class. parallélique de M. Is. Geoff. St Hil. 1837. retouché pour l'addition des genres nouveaux. en 1845. par J. Payer.

(2) Syn. *Perameles* Geoff. et al. *Isodon* ejusd; *Didelphis* Spec. Shaw; *Thylacis* Illig; *Bandikat* Wagn; *Beuteldachs* niem.

G a t u n k i.

1785. *Perameles nasutus* (1), JAMRAJ NOSATY. 1

Głowa bardzo przedłużona, pysk zeszczipiony; nos po za czaszkę wystający. Odzież z wierzchu brunatno żółtawo i czarno upstrzona, pod spodem brudno biaława. Ogon dość krótki, śniady, pod spodem bladszy. Konchy uchowe krótkie.

Długość ciała $14\frac{1}{2}$ " , ogona 6" .

Mieszka w Nowej Hollandyi.

1786. *Perameles obesulus* (2), JAMRAJ KRÓTKO PYSKI. 2

Głowa krótsza niż w gatunku poprzedzającym; przyczłek łukowaty. Konchy uchowe wielkie, okrągławe. Wierzch ciała żółtawo rudy, spód biały.

Długość ciała 14—15" ogona 6" .

Mieszka w południowej Nowej Walii.

1787. *Perameles doreyanus* (3), JAMRAJ KALUBU. 3

Głowa stożkowata; pysk dość gruby, chociaż na końcu spiczasty; nos po za górną szczękę wystaje, otwory nozdrzy poboczne na samym końcu umieszczone. Oczy małe, zapadnięte; Konchy uchowe szerokie zaokrąglone. Gęba szeroka, język gruby. Członki krótkie i silne. Oba sęczki które miejsce zewnętrznych palców na przednich nogach zastępują, nie mają pazurów i są stożkowato przedłużone; pozostałe pazury są silne i białawe. Odzież gruba, z wierzchu brunatno czer-

(1) Syn. *Per. nasutus*. Geoff. an. du Mus IV. tab. 44. Desmar. Mammal. p. 265. Fr. Cuv. Dict. des sc. Nat. XXXVIII. p. 416. Cuv. reg. an. 1. Griff. anim. Kingd. 111. Schreb. T. 155. A. c. *Per. Bougainvillei* Zool. de l' Uranie p. 56. tab. 5. Less. Nouv. Tabl. n. 1512. Schinz Synop. 1. p. 515.

(2) Syn. *Per. obesulus*. Geoff. annal. du Musée IV. tab. 45. Desmar. mammal. Lesson Manuel p. 217. Ogilby Proceed. 1835. p. 191. *Isodon obesula* Geoff. Desm. nouv. Dict. XVI. Fr. Cuv. dict. des sc. nat. XXXVIII. p. 416. *Didelphis obesula* Shaw. tab. 298. gen. Zool. 1, 2, p. 490. Fisch. Synop. p. 274. Less. Nouv. Tabl. n. 1513. Schinz Synop. 1. p. 516.

(3) Syn. *Peram. Doreyanus* Quoy et Gaim. Zool. de l' Astrolabe tab. 16. fig. 1—5. *Echimipera Kalubri* Less. Nouv. Tabl. n. 1517. Schinz Synop. 1. p. 516.

wonawa, pomiędzy włosami jedne są brunatno czarne, inne zaś pięknie czerwonawo żółtawe, pierwsze z nich są płaskie, lancetowate i pośrodku rynienkowate. Boki bledsze; spodnie części jasno płową delikatną siercią pokryte. Ogon krótki, prawie nagi, stożkowaty.

Długość ciała 1' 3", ogona 3".

Jest to jedyny gatunek, który prócz Nowej Hollandyi i w Nowej Gwincei się znajduje, gdzie go *Kalubu* nazywają.

1788. *Perameles Gunnii* (1), JAMRAJ BIAŁOOGONOWY. . . 4

Wielkość i postać *Jamraja nosatego*; ogon ma bardzo krótki, biały. Pysk przedłużony, stożkowato wystający, szarawo brunatny; gdzie niegdzie czarnokończystymi rzęsówkami posiany. Wargi, przód szyi, brzuch, wewnętrzne strony nóg, stopy, ogon i cztery szerokie pasy na każdej stronie tułowia, białe; pazury palców przednich długie, słabo zakrzywione, żółte. Konchy uchowe miernie wielkie, prawie nage, brunatne; Ksiuk nóg tylnych mały, bez pazura.

Długość ciała 16" ogona 4" 4".

Pospolity w Ziemi Van Diemen; przebywa w norach.

1789. *Perameles lagotis* (2), JAMRAJ DŁUGOUCHY. . . 5

Konchy uchowe długie, szerokie i jajowate, nieco do zajęczych podobne. Głowa z wierzchu, potylicy, tył szyi, grzbiet i boki jego aż do krzyżów ciemno siwe; początkowe części aż do barków czerwonawo pociągnięte, dalej stopniowo w czysto popielaty kolor przechodzą. Barki, boki ciała i przęga, która od nasady ogona do przodu na górną część ud rozciąga się, czerwonawo białe; włosy barków przy nasadach ciemno popielate na końcach jasno rudawo siwe. Zad i górną część ud, mają włosy przy nasadach białe, na końcach czerwonawe; także sierć i na bokach ciała porasta; przedramiona i dolna

(1) Syn. *Perameles Gunnii* Gray Proceed. VI. 1838. et ann. of. nat. hist. 1. p. 102 i 107. Waterhouse Natur. libr. Vol. XI. pl. XII. p. 156. Schinz Synop. 1. 517. Less. nouv. Tabl. n. 1515.

(2) Syn. *Peram. lagotis* Reid. Proceed. 1837. p. 129. Waterh. in nat. libr. Vol. XI. p. 153. pl. XV. Schinz Synop. 1. p. 518.

część ud zewnątrz popielate; wszystkie pozostałe części białe; nadstopniki nóg tylnych z tyłu rudawo szare. Ogon z wierzchu przy nasadzie rudawo szary, dalej około połowy czarny, w pozostałych trzech częściach biały. Konchy uchowe przy nasadach z przodu mają po jednej białej cętcie. Nos bardzo zaostzony, wystający. Otwór gęby biało obwiedziony. Obwódki oczne szare. Po bokach pyska 9 do 10 twardych rzęsówek wyrasta. Odzież długa i miękka; włosy ogona długie i nieco twarde.

Długość ciała 18" ogona 10" Konch uchwowych 3" 8".

Mieszka w Nowej Hollandyi nad rzeką Łabędzią tudzież w ziemi Van Diemen.

1790. *Perameles Tuckeri* (1), JAMRAJ TUKERA. . . 6

Głowa krótka, stożkowata; Konchy uchowe długie, włosiste; grzbiet takiejże barwy po brzegach czarny. Odzież miękka, śniada, czarno upstrzona, boki żółtawo śniade, spód żółtawo szary, ogon długości tułowia, ku końcowi zeszczuplony, włosami porośły, przy nasadzie z ciałem jedno-barwny, dalej czarniawy.

Długość ciała 8" ogona 5" 9".

Mieszka w Australii.

1791. *Perameles myosurus* (2), JAMRAJ MYSOOGONOWY. . . 7

Pysk długi, zeszczuplony, ostrokończysty; rzęsówki długie i niezbyt liczne. Konchy uchowe długie, bardzo obszerne; spiczaste, po brzegach delikatnie włoskami porośłe, z tyłu gęstą, wełnistą siercią odziane. Ogon krótki, cienki, ku końcowi zeszczuplony, łuskowaty, delikatną siercią posiany. Odzież gruba z obfitým futrem; z wierzchu żółtawo brunatna z czarną przymieszką, albowiem dłuższe włosy są od spodu szarawe, końce zaś mają żółtawo brunatne i czarne; boki

(1) Syn. Peram. Tuckeri. Gray. Ann. of nat. histor V. p. 150. Schinz Synop. 1. p. 518.

(2) Syn. Per. myosurus Rattenschwänziger Bandikut. Wagn. Wiegmann. Archiv. 1841. 1-ster Band S. 293. Schinz Synop. 1. p. 519.

ciała brudno brunatne, cały spód białawy. Konchy uchowe blado sadzowate, zewnątrz przy nasadzie z przodu, płowo cętkowane; Nogi białawe, pazury rogowate; Ogon sadzowaty, pod spodem brudno biały.

Długość ciała 11" ogona 3".

Ojczyzną Nowa Holandia.

1792. *Perameles macrourus* (1), JAMRAJ DŁUGOOGONOWY. 8

Odzież z wierzchu czarno i żółtawo-biało nakrapiana, pod spodem brudno biała, z włosów kruchych złożona. Ogon krótką siercią z rzadka posiany, długością połowie ciała równy; z wierzchu czarny, pod spodem śniadawo biały. Konchy uchowe mierne.

Długość ciała 16" ogona 7" 3".

Mieszka około Port-Essington w Nowej Holandyi.

1793. *Perameles Lawsonii* (2), JAMRAJ LAWSONA. . . . 9

Z wierzchu rudawo śniady pod spodem płowy.

Długość 2".

Mieszka w Nowej Holandyi po za *górami błękitnemi*.

Pomimo niedokładności powyższego opisu, opierając się na powadze znakomitych Badaczów PP. Quoy i Gaimard, gatunek ten za pewny przyjąć należy. Jedyń Egzemplarz jego zaginął przy rozbiciu Okrętu *Urania*.

Perameles Harweyi. Z odzieżą miękką, z wierzchu śniado i biało nakrapianą, pod spodem białą, ogonem długim z wierzchu śniadawym, pod spodem i na końcu białym (Waterh. Proceed 1842. p. 47.) wymaga bliższego poznania.

1794. *Perameles arenaria* (3), JAMRAJ SIODŁATY. . . . 10

Odzież twarda, szarawo brunatna z wielką ilością czarnej sierci pomieszana która na grzbiecie płamę w kształcie siodła

(1) Syn. Perm. macroura Gould. Proceed. 1842. Schinz Synop. I p. 519.

(2) Syn. P. Lawsonii Quoy i Gaimard. Zool. de l' Uranie p. 57. i 711. Lesson dict. class. XIII. p. 200. Schinz Synop. I. p. 520.

(3) Gould Ann. of nat. hist. XV. p. 130. Archiv für Naturg 1846—4 II. p. 152.

a na bokach pręgę tworzy; uszy dość długie, trójkolorowe. Długość ciała $14\frac{1}{2}$ ", ogona $4\frac{1}{4}$ ", Konch uchowych $1\frac{5}{8}$ ".

RODZAJ XII. (203.)

Choeropus. WOKUC. n.

Zębów przednich $\frac{8}{6}$, Kłów $\frac{2}{2}$; trzonowych $\frac{7}{7}$, z pomiędzy nich fałszywych $\frac{3}{3}$, prawdziwych $\frac{4}{4}$; Kły wątpliwe, małe. Ogółem zębów 46.

Pysk bardzo przedłużony, wązki, nogi przednie mają tylko dwa krótkie, równo długie palce. Głowa między uszami bardzo szeroka, nagle zeszczuplona. Nogi tylne takie jak u Jamrajów tylko bez ksiuków. Ogon włosami porośły.

Jedyny tego rodzaju gatunek mieszka w Nowej Hollandyi.

1795. *Choeropus castanotis* (1), WOKUC BRUNATNO SZARY.

Odzież z wierzchu brunatno szara, pod spodem biała; boki ciała brunatne. Ogon zgrubiały, włosami porośły, na końcu małym pęczlikiem opatrzone. Oba krótkie palce nóg przednich mają pazury silne i nieco do swinich są podobne.

Długość ciała 10" ogona $3\frac{1}{2}$ ".

Mieszka w południowej Nowej Walii w zaroślach nad brzegami rzeki Murray.

FAMILIA III.

Thylacinidae (2) Norowate.

Zęby takie jak u *Drapieżnych* (Ferae); w górze i w dole po cztery mięsożerne.

(1) Syn. *Perameles ecaudatus* Ogilby Proceed. 1838. p. 25. Mitchells austr. 11. p. 131. T. 38. Owen trans. of the Zool. Society 11. p. 320. *Choeropus castanotis* Gray annal. of nat. hist. IX. p. 41. Schinz Synop. 1. p. 521. der braun graue Stutzbeutel.

(2) Syn Thylacinidae Bonap. Dasyurideae Less.

72. **Thalacinina. NOROWCE.**

Członki tylne bez ksiuków. Ogon włosisty. Zębów 46.

Należące do tej familii gatunki, składały dawniej jeden tylko rodzaj *Dasyurus*, utworzony przez P. Geoffroy-Saint Hilaire z pewnego oddziału rodzaju *Didelphis* Shaw'a, w którym mieściły się bez porządku, różne gatunki zwierząt opatrzonych kością torebką u płci obu, których Samice mają worki brzuchowe, lub tylko ich ślady, a Samece moszny z przodu korzenia. P. Geoffroy opisał w Rocznikach Muzeum (ann. du Mus. Vol. 3. i 15) ośm gatunków, które policzył do rodzaju *Dasyurus*. Z pomiędzy tych nad pięciu osobiscie robił postrzeżenia; lecz dwa z nich nienależą do pomienionego rodzaju różniąc się kształtem i zębostanem. P. Temminck zachowawszy rodzajowe nazwisko *Dasyurus* gatunkom posiadającym cechy które pozwalają umieścić je w jednej grupie, wyłączył z pomiędzy nich dotąd niedokładnie znany *Dasyurus Taffa* i prócz tego trzy jeszcze gatunki, z których jeden stanowi jego rodzaj *Thylacinus* a dwa inne rodzaj *Phascogale*; tym sposobem dobrze poznanych i zbadanych zwierząt z rodzaju *Dasyurus* opisał cztery gatunki. Wzorem tego znakomitego Naturalisty, zaczniemy opisy gatunków tej familii od rodzaju *Phascogale*, który najwięcej ma podobieństwa z *Didelphami* nowego świata.

R O D Z A J XIII. (204.)

Phascogale (1), Myszwór. n.

Zębów przednich $\frac{8}{6}$, środkowe od innych dłuższe; *Kły* $\frac{2}{2}$, wyraźne, mierne; *trzonowych* $\frac{7-7}{6-7}$ fałszywych $\frac{3}{3}$, prawdziwych $\frac{4}{4} = 46$. Pysk spiczasty. *Nogi* pięciopalcowe; *Ksiuki*

(1) *Syn. Phascogale Temm; Dasyurus Geoff. Cuv. Ill. Desm. Didelphis Shaw; Beutelbilch Wagn; Beutelmaus Schinz.*

nóg tylnych bardzo krótkie, wyraźne. *Konchy uchowe* dość duże. *Ogon* włosisty przedłużony.

Myszowory różnią się od *Nielazów* (*Dasyurus*) 1° liczbą trzonowych zębów, których pierwsze wszędzie mają po 7 ostatnie zaś tylko po 6, tudzież jednym więcej trzonowym fałszywym zębem w obu szczękach; 2° kształtem i rozpołożeniem zębów przednich które u pierwszych składają się z dwóch gatunków nierównych między sobą, u ostatnich zaś z jednego tylko gatunku i są równym szeregiem ustawione. Prawdziwe *Nielazy* niemają ryjkowatego nosa a uszy ich siercią są porośnię; zębostan, prócz tego że przedstawia różnice co do liczby trzonowych i rozpołożenia przednich zębów; okazuje nadto, że *Nielazy* są mięsożerne a może owadożerne zwierzęta; w ówczas gdy *myszowory* których sposób życia zupełnie prawie nie jest wiadomy, sądząc z kształtu zębów, wyłącznie owadami karmić by się powinny. Zwierzęta tego rodzaju mają przebywać zwykle na drzewach i rzadko na ziemi widzieć je można: to jest wszystko co o obyczajach ich dotąd wiadomego mamy.

G a t u n k i.

1796. *Phascogale penicillata* (1), MYSZOWÓR PEZELKOWATY. 1 Ciemno popielaty, linia grzbietowa nieco ciemniejsza; podbrodek i spód ciała białawe; ogon ku końcowi, kruchą, czarną siercią porośnię.

(1) Syn. *Dasyurus penicillatus* Geoff. ann. du Mus. 111. p. 361. Kuhl. Beitr. p. 62. Schreb. Tab. 152. 13. d. Desmar. Mamm. Didelphis *Penicillata* Shaw. Gen. Zool. T. 113. *Phascog. penicillata*, *Phascogale à pinceau* Temm. Monogr. 1. p. 58. Fisch. Syn. p. 272. *Petrogale penicillata* Gray. Less. nouv. Tabl. n. 1504. Schinz Synop. 1. p. 493. Pierwszą o tym zwierzęciu wiadomość winniśmy P. Shaw, który je opisał pod nazwą *Didelphis penicillatus*, lecz w swym opisie popełnił grubą omyłkę; powiada bowiem że skóra słabiznowa jest przedłużona; wówczas gdy żaden z gatunków rodzajów *Phascogale* i *Dasyurus* niema podobnej cechy. Wizerunek dołączony do tekstu jest dokładny i niewyobraża przedłużenia pomienionej skóry. (Temm. Monogr. 1. p. 58).

Wzrost większy od najsporszego *szczura wędrownego* (*M. decumanus*). Ogon prawie tak długi jak ciało wraz z szyją, pokryty jest przy nasadzie siercią dość krótką, ku końcowi zaś bardzo długą, twardą i w pęczlik ułożoną; nos rykowaty; głowa okrągława; uszy długie i zaokrąglone; oczy w pośrodku nich umieszczone. Zęby przednie środkowe od pobocznych daleko większe.

Odzież krótka, wełnista, obfita; na ogonie twarda, długa, szczeciasta. Wąsy wargowe bliżej oczu niż nosa wyrastają; nos bardzo długi rykowaty. Wszystkie wierzchnie części ciała, głowa, słabizny, nasada ogona i zewnętrzne strony członków, ciemno siwe, nieco ciemniejszej barwy na linii grzbietowej niż na słabiznach; podbródek i wszystkie dolne części białawe; wszystkie długie szczeciny ogona, są doskonale czarne.

Długość całkowita blisko 15"; sam ogon zajmuje około 7"; odległość zewnętrznego brzegu oczu do końca nosa cal 1. wysokość średnia 3" 6". Bywają niekiedy indywiduala jeszcze większe.

Ojczyzną Nowa Holandia. Przebywa na drzewach. Obyczaje jego niewiadome.

1797. *Phascogale minima* (1), Myszowór rudy. 2

Jednostajnie rudy. Ogon od tułowia krótszy. Pysk stożkowaty; Konchy uchowe krótkie, szerokie, zaokrąglone; Ksiuki nóg tylnych stosunkowie nieco dłuższe niż w gatunku poprzedzającym. Odzież krótka i wełnista; Ogon także krótką siercią pokryty. Włosy gęste, w dotknięciu miękkie na końcach rude, przy nasadach zaś popielato czarniawe; wszystkie części ciała i członki są prawie jednostajnej barwy. Nieco mniejszy od *Koszatki żółdej* (*M. nitela*).

(1) Syn. *Phascogale minima* Temm. Monogr. 1, p. 59. Cuv. reg. an. 1.

Dasyur minimus Geoff. an. du Mus. 111. Schreb. Tab. 152 13. e.

Desmar. Mamm. p. 264. Fisch. Synop. p. 273. Less. Nouv. Tabl. n. 1505. Schinz Synop. 1. p. 495.

Długość całkowita 5" 4 lub 5", ogon zajmuje 1" 4".

Mieszka w południowych stronach ziemi Van Diemen.

Phascogale Swainsonii (Waterhouse Mag. of. nat. History. 1840 p. 229).

Z wierzchu jasno śniady, pod spodem ciemno popielaty, biało nakrapiany z nogami zewnątrz śniademi, pyszczkiem długim, spiczastym, od szczura domowego mniejszy, w ziemi Van Diemen mieszkający; według Gould'a jest tylko odmianą poprzedzającego gatunku.

1798. *Phascogale melas* (1), MYSZÓWÓR CZARNY. 3

Cały czarny; na linii środkowej grzbietu znajdują się krótkie, miękkie włoski z końcami nieco połyskującymi się; dolne części czarne bez połysku lub sadzowato czarne. Dolna strona ogona, małe, przytępione uszy i nogi, są z rzadka małymi włoskami pokryte. Oczy brunatne. Wielkość szczura.

Ojczyzną Nowa Gwinea.

1799. *Phascogale flavipes* (2), MYSZÓWÓR ŻÓLTO NOGI. 4

Odzież miernie długa, nie bardzo miękka; włosy dwójakiej długości; krótsze na grzbiecie, mają blado gliniasto żółte końce, dłuższe zaś są czarne. Na bokach ciała i na członkach przemaga barwa glinkowato żółta a czarna mniej jest obfita; spodnie części ciała są żółtawe, na piersiach i środkowej linii brzucha w białawą barwę przechodzą. Wszystkie bez wyjątku włosy są przy nasadach ciemno siwe. Sierć na głowie szara z białą pomieszana. Powieki czarne, lecz włosy bezpośrednio pod i nad oczami, na górnej wardze i pod podskronnikami, żółtawo białe. Rzęsówki miernie długie, przy nasadach czarne, na końcach szare; Kouchy uchowe mierne; krótką siercią porośłe, wewnątrz żółte. Nogi jednostajnie mocno glinkowato żółte. Ogon długości ciała, porośły krótką,

(1) Syn. Sal. Mül. Verhand. Land-und Völkerkunde neu Guineas 1. p. 20. Mamm. Schinz Synop. 1. p. 493.

(2) Syn. Ph. flavipes. Waterh. Proceed. V. p. 75. Natur. library Vol. XI. pl. IX. Lesson. Nouv. Tabl. n. 1506. Schinz Synop. 1. p. 494.

zupełnie położystą siercią, przez którą łuskowate obrączki dojrzeć można; sierć ta na końcu ogona blisko na cal 1. długości dochodzi; spód jego jest mocno rudawo żółty; wierzch czarny i żółty, koniec zaś czarny.

Długość ciała 4" 8", ogona 3" 5".

Mieszka w południowej Nowej Walii nad rzeką Hunter.

1800. *Phascogale murina* (1), MYSZOWÓR BIAŁOOGONOWY. 5

Nieco mniejszy od myszy domowej, odzież ma dość krótką i miękką, szarawo białą żółtawo pociągniętą; włosy dłuższe części górnych, są zakończone szaro, krótsze zaś, blade żółto lub mleczno białe, nogi i spodnie części białe, równie jak boki twarzy pod oczami. Wszystkie włosy ciała są przy nasadach ciemno łupkowato szare. Ogon bardzo położystą, krótką, srebrzysto-białą siercią porośły.

Długość ciała 3", ogona 2" 7".

Mieszka w południowej Nowej Walii na północnej stronie rzeki Hunter.

1801. *Phascogale albipes* (2), MYSZOWÓR BIAŁONOGI. 6

Odzież bardzo krótka i miękka; włosy z wierzchu przy nasadach łupkowato szare, dalej brunatne; ogólne ubarwienie jest mieszaniną kolorów czarnego i żółtego, gdyż włosy pojedyncze są żółto obrączkowane, a końce mają czarne. Spodnie części szarawo białe, włosy mocno szare z końcami białymi. Nogi białe. Ogon krótkowłosy, z wierzchu brunatny, pod spodem brunatno biały. Do poprzedzającego gatunku nieco podobny lecz większy i niema białego ogona.

Długość ciała 3" 9" ogona 3" 2".

Ojczyznę Nowa Hollandya.

Phascogale leucopus (Gray ann. of nat hist. X. p. 261).

Z wierzchu siwy czarniawo pociągnięty, z głową rudawą, war-

(1) Syn. Ph. murina Waterh. Proceed. V. Nat. libr. p. 138. pl. X. Less. Nouv. Tabl. n. 1507. Schinz Synop. 1. p. 494.

(2) Syn. Ph. albipes Waterh. Proceed. 1842. p. 48. Schinz Synop. 1. p. 495.

gami, podbródkiem, przodem szyi, wewnętrznymi stronami członków i nogami białymi; ogonem z wierzchu czarno śniadym, od spodu białym; uszami wielkimi. Według wszelkiego podobieństwa jest Synonimą poprzedzającego gatunku.

Phascogale apicalis (Gray ann. of nat. hist. IX. p. 518). Wielkości *Myszowora rudego* (Ph. minima), z odzieżą składającą się z włosów czarniawo-śniadych i czarnych biało zakończonych, ogonem krótkim, stożkowatym, długimi żółto kończystymi włosami obrosłym, czarnym pęczlikiem zakończonym; którego ani wielkości ani Ojczyzny nie wiemy;—jest gatunkiem wątpliwym i bliższego wymaga poznania.

1802. *Phascogale colurus* (1), Myszowór WIELKOUCHY. 7

Popielaty, spód i nogi białe, bardzo niewyraźnie żółto pociągnięte; ogon od ciała dłuższy, w połowie pierwszej od nasady, krótką, rudą, w wyższej długą, czarną siercią porośły, Konchy uchowe wielkie, przy nasadzie żółtawą siercią porośłe.

Długość ciała 5" ogona 5½".

1803. *Phascogale crassicaudata* (2), Myszowór GRUBOOGONOWY. 8

Z wierzchu popielaty żółto pociągnięty; spód ciała i nogi białe; Konchy uchowe mierne, zewnątrz czarną cętką zaznaczone; Ogon krótki, gruby. Długość ciała 3½", ogona 2" 1".

1804. *Phascogale Virginiae* (3), Myszowór WIRGIŃSKI.

Odzież szara, na grzbiecie ciemniejsza, po bokach rudawo pociągnięta. Smuga czarna wychodząca od końca pyska, ku wierzchołkowi głowy, gubi się w ciemniejszym tle grzbietu. Druga smuga, biorąca również początek przy końcu pyska, zachodzi na górną wargę, rozszerza się ku oczom i pokrywa oczodoły, odznaczając się bardzo wydatnie na jaśniejszym tle reszty twarzy. Brzegi wargi górnej, podbródek, gardziel,

(1) Gould an. of nat. hist. XV. p. 131. Archiv. für Naturg. 1846. 4. Heft. p. 150.

(2) Ib.

(3) Tarragan. Revue Zool. 1847. Juin.

spód ciała, białe. Słabizny rudawo pociągnięte, równie jak uda i ramiona. Nadstopniki i palce są pokryte delikatną, szarawą siercią. Konchy uchowe przedłużone odziewają wewnątrz białe, z wierzchu zaś szare, rzadkie włoski. Ogon porośły jest siercią delikatną, gęstą i bujną jednakiej z grzbietem maści na wierzchu, bladej pod spodem. Długość całkowita od pyska do nasady ogona około 10 Centymetrów blisko 4 cale. Ogon prawie takiejże długości.

Pan Tarragon uważa wyżej opisane zwierzę za gatunek zupełnie nowy.

R O D Z A J XIV. (205).

Thylacinus (1), NOROWIEC. Wg.

Zębów przednich $\frac{8}{8}$ równych; Kły $\frac{1}{1}$ dłuższe, silne; trzonowych $\frac{7}{7}$ z pomiędzy nich $\frac{3}{3}$ fałszywe, $\frac{4}{4}$ prawdziwe, ogółem 46. zębów.

Pysk przedłużony. Nogi przednie pięciopalcowe, tylne 4. palcowe; pazury silne. Ogon mierny, ku końcowi spłaszczone, pod spodem i po bokach nagi. Głowa szeroka, trójkątna; Konchy uchowe zaokrąglone, mierne.

Części płciowe są bardzo wydatne. Członek samczy równie jak u wszystkich innych workowatych, w tyle moszny, przy odchodku jest umieszczony, długi 5" 3"; z zołędzią rozdzieloną jak u *Dydelsów*. Moszna z wierzchu pokryta gęstą, krótką, rudawą siercią, od spodu naga; tak jest urządzoną iż może się chować w małym bezwłosym worku między udami umieszczonym.

Zwierzęta tego rodzaju jeden tylko składające gatunek, są największe ze wszystkich workowatych mięsożernych, znajdujących się w Oceanii; wzrostem bowiem Wilkowi prawie wy-

(1) Syn. *Didelphis* (Harris); *Dasyurus* (Geoff. Cuv. Desm); *Thylacinus* (Temminck); МѢШКОНОСЬ ross. Beutelhund. niem.

równywają; zdają się chodzić na palcach lecz sądząc po wazkiej i z sierci огоłóconej przestrzeni pod spodem pięty, wnosić można, że mają zwyczaj dotykać często ziemi całą podeszwą nóg tylnych.

1805. *Thylacinus Harrisii* (1), NOROWIEC WILCZY.

Odzież miękka, krótka, z wierzchu żółtawo szara, z tyłu 16 poprzecznymi czarnymi pręgami naznaczona, spód blad-szy.

Wzrost młodego Wilka; pysk długi, po bokach zgnieciony; głowa bardzo szeroka; gęba rozcięta aż pod przedni kąt oczu; Konchy uchove przy nasadzie szerokie, na końcach zaokrąglone; oczy prawie przodkowe. Ogou średniej długości, od ciała krótszy, z końcem płaskim okrągłym i tępym, tył pręgowany.

Cała odzież gładka, krótka, twarda i zupełnie bez włosów wełnistych; sierć z wierzchu głowy i szyi najdłuższa; na grzbiecie najgęściejsza a ta która dolne części porasta, delikatniejsza jest od reszty odzieży. Na częściach górnych przemaga odzież szaro brunatno żółtawa z oliwkowym odcieniem i jest mniej lub więcej czarno kropkowana, według tego jak same końce włosów są czarne lub żółtawe; na przyczołku, na wierzchu głowy i barkach, przemaga kolor czarny, na policzkach zaś, dolnej części członków i na palcach czarnych pasów któremi tył jest pręgowany; odzież więcej jest żółtawa. Na grzbiecie i przy nasadzie ogona znajduje się 16. poprzecznych czarnych pasów. Są one rozłożone tym sposobem, że pas pierwszy powstaje z tyłu barek a dwa ostatnie przykrywają nasadę ogona. Trzy lub cztery pierwsze pasy są wąskie i krótkie; następujące za niemi mają większą rozcią-głość; schodzą na słabizny i uda; czwarty, licząc od nasady

(1) Syn. Thyl. Harrisii Temm. Monogr. 1. p. 63. Tabl. 7. f. 1. Czaszka; Leßs. Cent. Zool. p. 14. Tab. 2. Didelphis cynocephala Harris Linn. trans. IV. p. 174. T. 19. fig. 1. Dasyurus cenocephalus Geoff. ann. du mus. XV. Owen ann. of Nat. histo. 1. p. 101. Schinz Synop. 1. p. 489.

ogona, tworzy na udzie zakrzywienie naprzód ku kolanom; wszystkie te poprzeczne pasy są mniej lub więcej połączone podłużną pręgą na środkowej linii grzbietu. Szczeka dolna biaława; Spód szyi, piersi, brzuch i wewnętrzne strony ud, jasno popielate, nieco ciemniejsze przy odchodku; cała okolica moszuy jest czerwonawa.

Palce pod długą, twardą żółtawo-białą siercią ukryte, silnemi, tępem i prawie prostemi pazurami uzbrojone.

Ogólne kształty tego zwierzęcia, na pierwszy rzut oka postać *Wilka* w niém przypominają, lecz nierównie bardziej zbliża się ono do *Nielazów* i *Dydelfów*, ciałem przedłużonem a nadewszystko krótkimi członkami. Ogon jego bardzo jest szczególny; naprzód bowiem zaokrąglonym będąc przy nasadzie, ku środkowi ścieśnia się a na końcu zupełnie płaskim się staje; Nasada jego obfitą siercią porasta, środek, osobliwie z wierzchu jest nagi, a koniec pęczlikiem długich i twardych włosów opatrzony. Łuki podskroniowe są bardzo oddalone a pysk nader ściśniony z przyczółkiem garbatym; podnosek podłużnym rowkiem przedzielony; nozdrze poboczne i bardzo wielkie.

Młode nie różnią się ubarwieniem od dorosłych, tylko odzież ich jest nieco dłuższa i mniej gładka.

Długość całkowita 5' 2" 5", sam ogon zajmuje 1' 7" 2".

Pierwsze odkrycie *Norowca* winniśmy P. Harris, który je znalazł w okolicach górzystych i niedostępnych południowej części ziemi Van Diemen, lecz ma mieszkać i w innych Krajach Oceanii. Według Harissa *Norowce* przebywają w jaskiniach i rozpadlinach skał nadmorskich; są drapieżne, napałdają *Kolczatki*, *Dziobaki*, *Kangury* i tym podobne zwierzęta. Obyczaje ich dotąd nie są dokładnie poznane.

RODZAJ XV. (206).

Dasyurus (1), NIELAZ. Jar.

Zębów przednich $\frac{8}{8}$ równych, w półkole porządnie ustawionych, pośrodku w obu szczękach próżną przestrzenią przedzielonych. *Kły* $\frac{2}{2}$ mierne, spiczaste. *Trzonowych* $\frac{6-6}{6-6}$ z których $\frac{2}{2}$ fałszywe a $\frac{4}{4}$ prawdziwe. Ostatnie z nich sęczkowate; kątny trzonowy górny, prawie równoważki, a trzy następne trójkątne. Ogółem 42 zęby.

Głowa stożkowata; pysk zaostroszony; nos mniej lub więcej ryjkowaty, rówkiem nieprzedzielony. *Nogi* długie, szczupłe, wszystkie pięciopalcowe, palce wolne, małe, krzywemi pazurkami zakończone; na tylnych nogach ksiuk tylko szczątkowy bez pazura, bardzo krótki, od innych palców bardzo oddalony, w kształcie sęcзка. *Ogon* niechwytny, długi i siercią porośły. *Oczy* pełne wyrazu żywości, umieszczone po bokach pośrodku między uszami. *Konchy* uchowe mierne długie, najczęściej całe lub w części siercią porośłe; gęba niezbyt szeroka. Samice mają torbę, która jednak w Egzemplarzach zasuszonych prawie jest niewidoczna.

Nielazy podobne są nieco do *Dydelfów*; równie jak tamte karmią się mięsem i owadami i mają stosowne do tego ukształcenie zębów; lecz *Dydelfy* opatrzone będąc prawdziwemi rękami na członkach tylnych, ksiukiem zwrótnym i ogonem chwytnym który im dopomaga w czepianiu się do gałęzi; przebywają zwykle na wierzchołkach drzew wysokich; gdy przeciwnie *Nielazy* mając ogon wolny i nogi tylne zaledwo śladem palca wielkiego opatrzone; do chodzenia tylko są zdolne; łązić zaś po drzewach niemogą, co też zjednało im polskie rodzajowe nazwisko. Sposobem życia zbliżają się do *Kun* i *Lisów*, gdyż we dnie kryją się w rozpadlinach skał, w nocy zaś na łowy wychodzą. Są bardzo żarłoczne. Prócz żywej zdo-

(1) Syn. *Dasyurus* Geoff. Cuv. Ill. Tiedm. Desmar. Schweifbeutel niem; Шерстоховость ross.

byczy jedzą zepsute zwłoki *Fok* i *Wielorybów* które nad brzegami morza znajdują. Niekiedy wciskają się do zagród ludzkich i duszą domowe ptastwo. P. Geoffroy mniema, że *Nielazy* i owadami nie pogardzają; zdaniu temu jednak przeciwny jest P. Temminck uważając je za wyłącznie mięsożerne; w niewoli bowiem nie prócz mięsa jeść niechęć. Wszystkie gatunki tego rodzaju zamieszkują obszerny ląd i Wyspy Oceanii.

G a t u n k i.

1806. *Dasyurus ursinus* (1), NIELAZ NIEDŹWIEDZIASTY. 1

Czarny, rzadka biało cętkowany. Konchy uchowe nagie, ogon od połowy ciała krótszy; odzież długa bardzo gęsta, włosy twarde. Wzrostem wyrównywa małemu *Borsukowi* (*Meles taxus*). Ogon pod spodem prawie nagi. Pysk krótki i tępy; wąsy bardzo długie na obu szczękach, a nad oczami rzęsówki; u nóg podeszwy nagie, pomarszczone. Odzież twarda czarna lub brunatno-czarna; Włosy dłuższe są bardzo grube. Na piersiach między przednimi nogami, pół obroża biała, bardzo wązka. (Według Harrisa białe cętki rozrzucone są tu i ówdzie na barkach, gardzieli i kuprze). Wąsy czarne na wargach górnych są długie na 4. dwa pęczliki włosów spadających od brzegu szczęki dolnej na 2. rzęsówki zaś nad oczami umieszczone, na 4 cale i 2 linie.

Długość całkowita 2 stopy 2 cale Angiel. Sam ogon zajmuje z tego 8. a głowa 6"; wysokość w barkach wynosi 9" 6".

Ojczyzną Oceania. Kolonie przestępców wysyłanych za karę w okolicach Hobart-Town, wiele ucierpiały z powodu żarłoczności tych zwierząt, które tam drób domowy znacznie wyniszczyły. *Nielazy* są to zwierzęta mięsożerne, jadają wszelkiego rodzaju mięsa, szczególnie zaś chciwe są na domowe

(1) Syn. Did. *ursinus* Harris in Linn. Trans IX. Tab. 19. fig. 2. *Dasyurus Ursinus* Geoff. Ann. du Mus; *Das. Ursinus* Temminck Monogr. 1. Tab. 8. czaszki; *Dasyure Harissi* Cuv. Reg. ann; *Sarcophilus Ursinus* Fr. Cuv. Mammif. Livr. 70. Fisch Synop. p. 271. *Diabolus ursinus* Gray; Schinz Synop. 1. p. 490.

plastwo i padlinę Morsow. Harris twierdzi, że jedząc, pokarm do gęby przedniemi łapami zanoszą. Samica rodzi 4. lub 5. młodych, które są zupełnie nagie i zaraz po wyjściu na świat kryją się w torbie, mocno do cyców przyczepione. Mięso ich ma mieć smak cielęciny i od Krajowców na pokarm jest używane.

1807. *Dasyurus macrourus* (1), NIELAZ DŁUGOOGONOWY. 2

Śniado kasztanowaty, biało cętkowany, ogon równo biało obrzeżony; brzuch białawy. Wielkość domowego kota. Ogon prawie tak długi jak ciało wraz z głową, okryty plamami mniej lub więcej licznymi. Pysk szczupły, przedłużony. Konchy uchowe krótkie; oczy bliżej uszu niż nosa umieszczone. Odzież dość twarda w dotknięciu, krótka i bardzo gęsta; włosy ogona mierne, w miarę zbliżania się ku końcowi jego coraz krótsze. Wierzch ciała śniado kasztanowaty, posiany czysto białymi cętkami rozmaitej wielkości; cętki te są z początku na grzbiecie tak małe że zaledwo rozeznac je można, dalej nieco większe i szersze, na słabiznach zaś prawie na cal szerokie. Ogon w większej połowie plamami rozmaitej wielkości upstrzony na końcu nieplamisty. Największe cętki znajdują się na słabiznach i bokach szyi; na głowie zaś są drobne. Brzuch bardzo biały; głowa rudo kasztanowata jaśniejsza od grzbietu a nogi przednie żółtawe. Konchy uchowe krótkie; pazury białawe.

Długość całkowita dorosłego indiwiduum 3' 1. lub 2", ogon zajmuje 16". Odległość od przedniego brzegu oczu do końca nosa 1" 9".

Ojczyzną Oceania. Gatunek ten znajduje się w Nowej Hollandyi; zdaje się przebywać w okolicach Sidney-Cow. Obyczaje jego nie są wiadome.

(1) Syn. D. *Macrourus* Geoff. Ann. du Mus. 111. p. 263. i 358. Fisch. Synop. p. 271. n. 2. *Viverra Maculata* Shaw. gen. Zool. 1. Temm. Monogr. 1. p. 69. 2. Schreb. Säug. Tab. 152. B. a. *Dasyure tachte* Perron. *Dasyure à longue queue* Cuv. reg. An. Schinz Synop. 1. p. 490.

1808. *Dasyurus Maugei* (1), NIEŁAZ ŁASICZY. 3

Wielkością i postacią podobny *Tchórzowi* (*M. putorius*) lecz pysk ma więcej spiczasty. Odzież oliwkowo żółtawa, na całym ciele z wierzchu i po bokach białe cętki, ogon bez cętek z białym końcem; sęczek ksiukowy żaden; brzuch szary; konchy uchove spiczaste.

Odmiana β . nieco mniejszy, czarny lub czarniawo śniady, biało cętkowany, ogon bez cętek (*D. viverrinus*).

Długość ciała 14" ogona 10".

Mieszka w Nowej Hollandyi około Port-Jackson.

1809. *Dasyurus Geoffroyi* (2), NIEŁAZ ŻOFROA. 4

Odzież z wierzchu ciała żółtawo śniada, zielonawo powleczone, biało cętkowana; warga górna, podbródek i spód ciała białe, żółto pociągnięte. Ogon długości ciała walcowaty, niecętkowany, koloru ciała, z czarną przymieszką; nogi bladsze. Konchy uchove wewnątrz białe, zewnątrz śniade, krótkowłose.

Wielkością trzyma środek między Niełazami Łasiczym i *Długoogonowym*; od pierwszego różni się małym ksiukiem nóg tylnych, a od ostatniego większym wzrostem, tudzież białymi cętkami ogona i świetlejszym ubarwieniem.

Długość ciała 16" ogona 12".

Mieszka w południowej Nowej Walii.

1810. *Dasyurus hallucatus* (3), NIEŁAZ DŁUGOPALCY. 5

Z wierzchu żółtawo-śniady, czarno plamisty i biało cętkowany; spód ciała biały. Ogon bez cętek z końcem czarnym.

(1) Syn. *D. Maugei* et *D. viverrinus* Geoff. an. du Mus. Vol. 111. Schreb. Tab. 152. B, b i B, c. Desm. p. 263. Temm. Monogr. 1. p. 71. Tab. 7. Czaszka Fred. Cuv. hist. des Mamm. 111. Fisch. Synop. p. 271. 272. n. 3 i 4. Quoy i Gaim. Zool. de Freicenet p. 54. T. 4. *Das. maculatus* Geoff. Spotted. opossum or Tapoa Tafa Philipp. Voy. White voy. Schinz Synop. 1. p. 491.

(2) Syn. *D. Geoffroyi* Gould. Proceed. 1840. Waterhouse nat. Libr. XI. p. 132. Schinz Synop. 1. p. 491.

(3) Syn. *Das. hallucatus* Gould Proceed. 1842. p. 41. Schinz Synop. 1. p. 492.

— Bardzo podobny poprzedzającemu, lecz mniejszy i odznacza się wielkością ksiuka nóg tylnych, niektóre indiwidua mają główne tło odzieży mocno czarne.

Długość całkowita 11", ogona 9" 6".

Mieszka w okolicach Port-Essington w Nowej Hollandyi.

Tapoa Tafa Whita. Z odzieżą jednostajnie śniadą, ogonem długowłosym;—długi cali 10. z którego P. Lesson osobny Rodzaj (Nouv. Tabl. str. 190. Rodz. CCXLVII.) utworzył, jest zwierzęciem mało znajomém, które według wszelkiego podobieństwa odmianę *Nielaza Łasiczego* (D. Maugei) stanowi. (Temm. Monogr. 1. p. 67. Fisch. Synop. p. 272).

RZĘD XIII.

MONOTREMATA (1), JEDNOODCHODOWE.

KANALY mieszczą w sobie organa odchodowe i rodne. Worek brzuchowy żaden. Zęby wrosnięte żadne. Nogi albo płynne, albo kopne.

Nazwisko *Jednoodchodowych* które zwierzętom tego rzędu nadajemy, bierze swój początek od szczególnego urządzenia organów rodzajno-moczowych. Kiszka ich zupełnie tak jak u Płastwa, kończy się kanałem wspólnym łączącym w sobie części moczowe i rodne; a przeto jeden tylko jest otwór zewnętrzny, przez który mocz i inne odchodzą wyrzuty. Macica skła-

(1) P. Geoffroy St. Hilaire w *Klasyfikacyi Paralelnej zwierząt* podzielił następnie Rząd Zwierząt *Jednoodchodowych*.

Dziób rogowy rozszerzony. Zęby w malej liczbie.	} <i>Ornithorhynchidés</i> —Rodzaj jedyny— <i>Ornithorhynchus</i> .
Dziób rogowy przedłużony, bez zębów.	

da się tylko z dwóch rurek, z których każda oddzielnie przez otwór podwójny otwiera się, do bardzo szerokiego moczowego odchodu połączonego z kanałem wspólnym; na ostatek między muskułami brzuchowemi znajdują się dwie kości *to-rebnemi zwane* (ossa marsupialia), które na przedniej części miednicy są oparte i których żadne ze zwierząt ssących, wyjąwszy *workowatych*, nieposiada. *Jednoodchodowe* pod brzuchowego worka są pozbawione, a chociaż mają Cyce, jednak mieszkańcy Nowej Hollandyi za jajorodne je uważają. Fakt ten godny szczególniej uwagi Badacza był przedmiotem sprzeczek między znakomitými Naturalistami PP. Geoffroy St. Hilaire i Owenem, z których pierwszy utrzymywał że zwierzęta tej Podklasy znoszą jaja, drugi zaś za żyworodne je uznał. To ostatnie mniemanie postrzeżeniami Pana Benneta potwierdzać się zdaje; tém bardziej że i sposób karmienia z ssącými żyworodnymi zwierzętami wspólny mają, gdyż P. Verreaux naoczny był świadkiem, jak młode Dziobaki mleko z piersi swej matki wysysały.

W Skelecie zwierząt tego Rzędu równie też spostrzegamy bardzo znaczne od ogólnych prawideł zboczenia. Urządzenie ich kości barkowych, bardziej zbliża się do tego jakie u Jaszczurek i ptaków widzimy, aniżeli do organizacyi podobnych części u zwierząt ssących; jedna kość, w kształcie litery Y. wspiera się na przednim końcu piersi i tworzy podobnie jak kość widełkowa ptaków dwa rozgałęzienia do obu łopatek prowadzące; dwie kosteczki które się pod nią znajdują przypominają postacią swoją kość korakoidalną (os corocoidale) właściwą ptakom i Jaszczurkom; nakoniec, sama łopatka niemając na swym końcu dołka służącego do pomieszczenia główki kości barkowej, omija ją i wprost łączy się z kością piersi. W budowie głowy są także niektóre szczególności, zbliżające się do organizacyi Ptaków; a naprzód mózg zwierząt *Jednoodchodowych* składem swym i rozpołożeniem trzyma środek między mózgiem zwierząt ssących *właściwie żyworodnych* i

Plaków (1), Konch uchowych zupełnie im brakuje: Co do zębów, jedne gatunki wcale ich niemają, u drugich zaś chociaż się znajdują, lecz są bardzo różne w składzie swoim od zębów właściwych; niewrastają bowiem w szczęki lecz jakby przylepione są do ich powierzchni i do rogu raczej niż do kości podobne. Naostatek prócz pięciu palców Samecy posiadają u każdej z nóg tylnych po jednej ostrodze, przez środek przedziurawionej, która z gruczoła wewnątrz ukrytego ma wyciskać jadowitą wilgoć.

Te podziwienią godne i niezupełnie jeszcze znajome zwierzęta, znajdują się wyłącznie w Nowej Hollandyi i dotąd wiemy tylko o dwóch gatunkach.

FAMILIA I.

Echidnidae, Koleczatkowate.

Ciało Kolczaste. Pysk walcowaty, szczupły; nogi kopne.

73. Echidnina, KOLCZATKI.

W miejscu zębów, na podniebieniu małe kolce. Język wysuwalny.

(1) Patrz: Notice sur l'Encéphale de l'Echidné comparé à celui de l'Ornithorhynque et considerations générales sur l'Encéphale des Mammifères et des Oiseaux. par Laurent et Eydoux Mag. de Zool. 1837.

RODZAJ I. (207.)

Tachyglossus (1), KOLCZATKA Jar.

Zęby żadne. Pysk przedłużony walcowaty, szczupły, cienką skórą pokryty. Ziew mały, końcowy. Język bardzo długi, glistowaty, wysuwalny. Podniebienie szorstkie twardemi, wstecz wyrastającymi brodawczkami opatrzone; *Konchy* ucho-
we żadne. *Oczy* małe. *Ciało* z wierzchu długimi kolcami, na pozostałych częściach włosami lub kolcami krótkimi, grubymi, poroście. *Nogi* wyraźne, krótkie, pięciopalcowe; palce niewyraźne; u nóg przednich prawie równe, u tylnych wewnętrzny i zewnętrzny najmniejsze z pazurami małymi, okrągławymi; na innych palcach pazury wielkie, szponiaste, prawie proste, kopne; u tylnych nóg Samca znajduje się ostroga koścista, wydrążona, na końcu przedziurawiona. *Cyce?* kanały wspólne. Ogon bardzo krótki.

1811. *Tachyglossus Hystrix* (2), KOLCZATKA NAJEŻONA.

Kolce grzbietowe mniej lub więcej długie, w rozmaitych porach mniej lub więcej ze szczecina pomieszane, białawe, czarno kończyste, bardzo ostre i silne. Kolce ogonowe krótkie, prosto stojące. Ciało pod spodem brunatną szczecina porośnięte. Czoło i wierzch głowy krótkowłose. Pazury czarne. Wielkość Jeża Europejskiego.

Ojczyzną Nowa Hollandya, mianowicie Ziemia Van-Diemen. Karmi się mrówkami i bez wątpienia innymi owadami; kopie nory podziemne. Sposób jakim się rozmnaża dotąd niewiadomy.

(1) Syn. *Tachyglossus* Illig; *Echidna* Cuv; *Ornithorhynchus* Home; Трубконось ross. Ameisenigel. niem. Nazwisko rodzajowe *Tachyglossus* lepszym jest od nazwiska *Echidna*; pod ostatniem bowiem został już opisany pewien rodzaj *Węzów*.

(2) Syn. *Echidna Hystrix* Cuv. reg. Anim. 1. p. 226. Leach. Zool. misc. 11. p. 90. tab. 90. Desmar. Desmoulius Lesson; *Echidna Australiensis* Manuel. p. 318. *Ornithorhynchus Hystrix* Home in Phil. trans. 1802. p. 348. *Tachyglossus aculeatus* Illig. Schreb. Säug. Tab. 63. B. *Tachyglossus setosus* ib. T. 63. Schinz Synop. 2. p. 329.

P. Scott główny Chirurg Kolonii Hobart-Town (na wyspie Van-Diemen), trzymał prawie przez dwa miesiące żywą Kolczatkę w klatce na 3 stopy długiej i około $2\frac{1}{2}$ szerokiej, na spodzie której na pół stopy ziemi nasypać kazał. W tém więzieniu, zwierzątko większą część czasu przepędzało w pewnym rotzaju odrętwienia, zwinięte w kłębek na podobieństwo *Jeża*. Przechodząc się po klatce, z razu dwiema przednimi nogami ziemię grzebać poczęło; przekonawszy się jednak że dla małej ilości, jamy w niej wykopać niebyło można, tej operacji zaniechało. Chód jego był ciężki i powolny. Zaczepiane precikiem, wydawało głos słaby chrząkający; gdy go głaskano, okazywało widocznie pewien rodzaj zadowolenia. Od podawanych mu przedmiotów w pierwszym poruszeniu z bojaźnią uciekało, potem jednak wyciągnawszy długi swój pyszczek ku powtórnie zbliżonemu przedmiotowi, wietrząc go, końcem miękkiego i widocznie bardzo czułego nosa, dotykało. Pomieniona Kolczatka wkrótce z braku właściwego pokarmu żyć przestała. Lecz doświadczenia PP. Quoy i Gaimard uczą, że te Zwierzątka w stanie niewoli, płynami słodkimi i mącznemi karmione być mogą. Kolczatki na zimno bardzo są niewytrzymałe i przy najmniejszym jego działaniu wpadają w stan odrętwienia.

FAMILIA II.

Ornithorhynchidae. Dziobate.

Ciało włosiste. Pysk bardzo płaski, na podobieństwo kaczego dzioba rozszerzony. Nogi płetwowe.

74. Ornithorhynchina, DZIUBAKI.

Zębów trzonowych w górze i w dole po dwa. Język szeroki, miękki, mięsisty.

R O D Z A J II. (208.)

Ornithorhynchus (1), DZIOBAK. Jar.

Zęby prawdziwe zadne; w miejscu trzonowych po $\frac{2}{2}$ przylepione, włókniste sęczki. Pysk do kaczego dzioba kształtem swym podobny, wystający, przedłużony, rogowaty, płaski, na końcu rozszerzony, zaokrąglony, tępy, po brzegach ząbkowany, przy nasadzie rąbką skórzaną opasany. Szczeka dolna od górnej daleko krótsza i węższa. Język krótki, miękki, po brzegach szorstkimi brodawczkami obrośły. Konchy uchowe zadne. Oczy bardzo małe. Ciało walcowate, futrem i dłuższymi włosami odziane. Nogi bardzo krótkie i bardzo od siebie oddalone, więcej na boki niż w dół skierowane; wszystkie pięciopalcowe. Palce nóg przednich szczupłe, prawie równe, od siebie odległe, pazurami wązkiemi i płaskiemi uzbrojone wspierają się na szerokiej błonie która łączy je i po za nie wystaje, będąc przedłużeniem skóry dłoniowej bardzo szerokiej i po brzegach nierównej; palce nóg tylnych aż do pazurów połączone i wszystkie w jednym kierunku osadzone. U Samców na wewnętrznej stronie z tyłu przedstopnika *ostroga* ostra, przedziurawiona (z gruczołem jad zawierającym? połączona). U Samic w miejscu ostrogi dołek. Na brzuchu dwie *cycowe* brodawki. Kanały połączone. *Ogon* krótki, poziomy, jajowaty, płaski.

Niektórzy Naturaliści mianowicie Peron, Leach, Illiger, Hoeven, Temminck, Ogilby, w rodzaju tym trzy mieszczą gatunki, inni zaś, jako to: Cuvier, Meckel a szczególnie obadwaj Geoffroy, zwierzęta do nich policzone za odmiany jednego gatunku uważają. Ponieważ spostrzeżone w niektórych indywidualach różnice w wielkości pyska i ostrogi tudzież w ogonie, nie są zdaniem naszym dostatecznymi do rozdzielenia

(1) Syn. *Ornithorhynchus* Blumenb. et al. *Platypus* Shaw. *Dermipus* Wiedem; Утконось ross. Schnabelthier. niem.

Dziobaków na trzy gatunki, tém bardziej, że te tak rzadkie i mało znajome istoty, w różnych płciach lub odmiennej porze wieku uważane, acz do jednego gatunku należąc, mogły wskazać w swym kształcie pewne drobnostkowe od pierwiastkowego typu zboczenia; przeto w Rodzaju tym jeden tylko dopuszczamy gatunek, z wyjaśnieniem wszakże odmian jak się w nim wydzarzają.

1812. *Ornithorhynchus paradoxus* (1), DZIOLAK NIBY SSACY.

Odzież krótka, wełnista, miękka, lśniaca; spód ciała więcej szary. Ogon grubą na wszystkie strony rozpierzchłą, krótką siercią pokryty; u starych pod spodem nagi.

Odmiiany:

α. Ornithorhynchus rufus. (Syn. *O. rufus* Leach Zool. Miscel. 111. p. 156. 2. Peron voy 1. T. 34. f. 2. Desmar. Nouv. Dict. XXIV. p. 151).

Blado rudy; pazury nóg przednich spiczaste, ostre.

β. Ornithorhynchus fuscus. (*Or. fuscus* Leach. Zool. Miscel. 11. p. 136. Tab. 111. Peron voy. 1. Tab. 34. fig. 1).

Śniady, pysk i nogi czarne; pazury nóg przednich równo wąskie, tępe.

γ. Ornithorhynchus brevirostris. (*O. brevirostris* Ogilby Proceed. 1830. p. 150).

Pysk krótki; odzież bardzo gęsta, z wierzchu śniado ruda, pod spodem biaława.

Długość ciała dwóch pierwszych odmian 20", dziobu $2\frac{1}{2}$ ", ogona $4\frac{1}{2}$ ".

Ojczyzną rzeki w bliskości Port-Jackson, na wybrzeżu Nowej Hollandyi południową Nową Galiją zwaną, mianowicie rzeka Nepean, między 33 i 34° szerokości południowej i 148 i 149° długości wschodniej.

(1) Syn. *Ornithorhynchus paradoxus* Blumenb. *Platypus anatinus* Shaw. *Dermipus anatinus* Wiedemann. *Mullington* u mieszkańców Nowej Hollandyi.

Dziobaki pływają i nurzają się dobrze. Przebywają w okolicach bagnistych nad brzegami rzek i jezior w wykopanych przez się norach mających dwa wejścia, jedno na ląd, drugie zaś pod wodę. Wyszędłszy na ziemię czołgają się raczej niż chodzą, z powodu krótkości i pobocznego umieszczenia członków. Obyczaje ich dotąd nie są dostatecznie wiadome; spostrzeżono tylko że Samce będąc rozgniewane, starają się ranić ostrogą nóg tylnych, i że rany tym sposobem zadane, bardzo bywają bolesne. Pokarmem Dziobaków są Owady wodne i ich poczwarki, których z łatwością za pomocą kaczemu podobnego dziobu, w wodzie szukać umieją.

Podziałów i gatunków w Tomie trzecim zawartych.

Blado rudy; pazury nóg przednich spiczaste, ostre.
Ornithorhynchus fuscus. (Or. fuscus Leach. Zool. Miscel. 111. p. 136. 2. Peron voy. 1. T. 34. I. 2. Denigr. Natv. Dict. XXIV. p. 131).
 Blado rudy; pazury nóg przednich spiczaste, ostre.
Ornithorhynchus fuscus. (Or. fuscus Leach. Zool. Miscel. 111. p. 136. Tab. 111. Peron voy. 1. Tab. 34. fig. 1).
 Smady, pysk i nogi czarne; pazury nóg przednich rowno-wazkie, tepe.
Ornithorhynchus brevirostris. (O. brevirostris Ogilby Proceed. 1830 p. 130).
 Pysk krotki; odziebardza gsta, z wierzebu sniade rdz. pod spodem bialawa.
 Dlugosc ciela dwuch pierwszych odnazi 20", dzialu 21", ogona 4".
 Ojrzyszna rzeki w bliskosci Port-Jackson, na wybrzezu Nowej Holandyi poludniowej Nowa Galia zwanemu, imiawowiazna rzeka Nepean, miedzy 33° i 36° szerokosci poludniowej i 148 i 149° dlugosci wschodniej.

Odnazy:

Ornithorhynchus fuscus. (Or. fuscus Leach. Zool. Miscel. 111. p. 136. 2. Peron voy. 1. T. 34. I. 2. Denigr. Natv. Dict. XXIV. p. 131).

Blado rudy; pazury nóg przednich spiczaste, ostre.

Ornithorhynchus fuscus. (Or. fuscus Leach. Zool. Miscel. 111. p. 136. Tab. 111. Peron voy. 1. Tab. 34. fig. 1).

Smady, pysk i nogi czarne; pazury nóg przednich rowno-wazkie, tepe.

Ornithorhynchus brevirostris. (O. brevirostris Ogilby Proceed. 1830 p. 130).

Pysk krotki; odziebardza gsta, z wierzebu sniade rdz. pod spodem bialawa.

Dlugosc ciela dwuch pierwszych odnazi 20", dzialu 21", ogona 4".

Ojrzyszna rzeki w bliskosci Port-Jackson, na wybrzezu Nowej Holandyi poludniowej Nowa Galia zwanemu, imiawowiazna rzeka Nepean, miedzy 33° i 36° szerokosci poludniowej i 148 i 149° dlugosci wschodniej.

[1] Syn. *Ornithorhynchus paradoxus* Blomv. *Platyphus australis* Shaw. *Dermapna australis* Wiedemann. *Hellipogon* u. *Microgale* Muhl. *Hellipogon*.

SPIS METODYCZNY

Rodzajów i gatunków w Tomie trzecim zawartych.

Str.	Str.
	RZĘD VII.
Bruta. SZCZEBATE 1	2. M. Tamaudua 10
FAMILIA I. Myrmecophagidae	a) <i>flavicans</i> —
DLUGOJĘZYKIE 4	b) <i>oeil taché</i> —
42. Manidina. ŁUSKOWCE —	c) <i>bivittata</i> —
R. Manis. ŁUSKOWIEC —	d) <i>à ventre brun</i> —
1. M. pentadactyla 5	e) <i>brunâtre</i> 11
2. — <i>Temminhii</i> —	f) <i>nigra</i> —
3. — <i>Tetradactyla</i> 6	g) <i>striata</i> —
4. — <i>Javanica</i> —	3. — <i>didactyla</i> —
5. — <i>tricuspis</i> —	
6. — <i>Dalmanni</i> 7	Gatunek wątpliwy.
7. — <i>multiscutata</i> —	<i>M. annulata</i> —
Gatunki wątpliwe 8	FAMILIA II. Dasypodidae. PAN-
<i>M. aspera</i> —	CERNE 12
<i>M. ceonyx</i> —	44. Orycteropodina. MRÓWNIKI —
43. Myrmecophagina. MRÓW-	R. Orycteropus. MRÓWNIK. —
KOJADY —	1. <i>O. capensis</i> 13
R. Myrmecophaga. MRÓW-	2. — <i>senegalensis</i> —
KOJAD 9	3. — <i>aethiopicus</i> 14
1. <i>M. jubata</i> —	45. Dasypodina. PANCERNIKI. —
	R. Dasypus. PANCERNIK —

	Str.		Str.
†. Dasypus.	15	R. Auchenia, LAMA	35
1. D. Encoubert	—	1. A. Lama	—
††. a) Tatusia.		Quaraco	—
2. D. Peba	16	Paco	36
3. — hybridus	17	Moromoro	—
4. — gymnurus	—	2. — Vicuña	—
multicinctus	—	FAMILIA II. Cervidae, JELENIA-	
quadricinctus	18	STE	37
5. minutus	—	48. Moschina, PIŻMOWCE	—
6. villosus	—	R. Moschus, PIŻMOWIEC	—
b) Apar	19	1. M. moschiferus	38
7. — Apar	—	2. — javanicus	—
8. — conurus	20	Kanchil.	39
c) Chlamyphorus.		3. — fulviverter	—
9. — truncatus	—	4. — Stanleyanus	—
d) Priodontes.		5. — meminna	40
10. — gigas	21	6. — chryso-gaster	—
Gatunek wątpliwy.		7. — leucogaster	—
D. uroceras	—	8. — saturatus	—
FAMILIA III. Bradipodidae. LE-		9. — aquaticus	41
NIWE.	22	49. Cervina, JELENIE	—
46. Bradipodina, LENIWCE.	—	R. Cervus, JELENIE	—
R. Bradypus, LENIWIEC	—	PODRÓDZAJ I. Alces	44
†. Choloepus.		1. C. alces	—
1. B. didactylus	23	2. — coronatus	45
††. Acheus.		PODRÓDZAJ 2. Rangifer	46
2. B. tridactylus	24	3. C. Tarandus	—
3. — torquatus	25	PODRÓDZAJ 3. Dama	47
4. — gularis	—	4. C. Dama	—
5. — pallidus	26	vulgaris	—
6. — infuscatus	—	leucaethiops	—
Oddział II		Maura	—
Ungulata, KOPYTOWATE.	27	PODRÓDZAJ 4. Elaphus	—
RZĘD VIII.		5. C. Elaphus	—
Pecora, BYDŁO	—	germanicus	48
FAMILIA I. Camelidae, GARBATE.	32	corsicanus	—
47. Camelina, WIELEBIADY	—	6. — canadensis	—
R. Camelus, WIELEBIAD	—	campestris	49
1. C. Bactrianus	33	Sylvestris	—
2. — Dromaderius	34	7. — occidentalis	—

	Str.		Str.
8. — Wallichii	50	32. C. muntiaek	62
— PODRÓDZAJ 5. Rusa	—	— styloceros	—
9. C. hippelaphus	—	— muntiaek Ratwa	63
— malaccensis	51	— albipes	—
10. — unicolor	—	— muntiaek	—
11. — Aristotelis	—	— Reewesii	—
12. — equinus	52	— Antisiensis	64
— Russa	—	— Sika	—
— Peronii	—	33. — philippinus	—
13. — marianus	53	34. — subcornutus	65
— Leschenaultii	—	35. — aureus	—
— niger	—	36. — moschatus	66
— PODRÓDZAJ 6. Axis	54	— labipes	—
14. C. Axis	—	FAMILIA III. Camelopardali-	—
— ceylonensis	—	dae, DRUGOSZYJE.	—
— Indicus	—	50. Camelopardalina, ŻYRAFY	—
15. — pseudaxis	—	— R. Camelopardalis, ŻYRAFA.	67
16. — nudipalpebra	55	— C. Giraffa	—
17. — porcinus	—	FAMILIA IV. Bovidae, BYCZE.	68
— pumilio	—	51. Antilopina, ANTYLOPY.	—
— guineensis	56	— R. Antilope, ANTYLOPA.	—
— PODRÓDZAJ 7. Capreolus	—	PODRÓDZAJ I. Gazella	72
18. C. Pygargus	—	1. A. Dorcas	—
19. — capreolus	—	— Corinna	—
20. — humilis	57	— Revella	—
— PODRÓDZAJ 8. Mazama.	—	2. — arabica	73
21. C. virginianus	—	— Cuvieri	—
22. — mexicanus	58	— Cora	—
— clavatus	—	— Benneti	74
23. — macrotis	59	3. — Euchore	—
24. — macrurus	—	4. — Hodgsonii	75
25. — paludosus	—	5. — subgutturosa	—
26. — campestris	60	6. — pygarga	76
27. — gymnotis	—	7. — albifrons	—
28. — Khulii	—	8. — Sömerringii	—
— PODRÓDZAJ 9. Subula	61	9. — melampus	77
29. C. rufus	—	10. — ellipsiprymna	—
30. — simplicicornis	—	— unctuosa	78
31. — nemorivagus	—	11. — Defassa	—
— PODRÓDZAJ 10. Styloceros.	62	— adenota	—

	Str.		Str.
A. forfex	79	A. grandicornis	95
— PODRÓZAJ 2. Antilope	80	— PODRÓZAJ 4. Tetracerus	—
12. A. Cervicapra	—	35. A. Chikara	—
13. — Saiga	—	36. — quadricornis	96
14. — gutturosa	81	— PODRÓZAJ 5. Tragelaphus	—
— PODRÓZAJ 3. Cephalolophus	—	37. A. Decula	—
15. A. oreotragus	—	38. — Sylvatica	97
16. — capreolus	82	39. — Scripta	—
17. — electragus	—	40. — phalerata	—
— fulvo-rufula	83	— Doria	98
— Isabellina	—	41. — strepsiceros	—
18. — Tragulus	—	— Euryceros	99
— rupestris	—	— Torlicornis	—
— rufescens	84	— PODRÓZAJ 6 Nemorhedus	—
19. — melanotis	—	42. Antilope Sumatrensis	—
20. — Scoparia	85	43. — Goral	—
21. — natalensis	—	— Duvauclii	100
22. — Sylvicultrix	—	44. — Thar	—
— Piatyotis	86	45. — crispa	—
23. — Ogilbyi	—	— PODRÓZAJ 7. Oryx	101
24. — Mergens	—	46. A. Oryx	—
— Ptox	87	47. — leucoryx	—
— Burchellii	—	— ensicornis	102
25. — pygmaea	88	— gazella	—
26. — grimmia	—	48. — Tao	—
— Maxwellii	89	49. — Beisa	—
— Philantomba	—	— Dammah	103
27. — Saltiana	—	50. — leptoceros	—
28. — quadriscopa	90	51. — Addax	—
29. — Spinigera	—	— Suturosa	104
30. — montana	—	— Tendal	—
31. — coerulea	91	— Chora	—
— perpusilla	—	52. — nasomaculata	105
32. — madoqua	—	53. — mytilopes	—
33. — Dama	92	— PODRÓZAJ 8. Aegoceros, Ko-	—
— Mhorr	93	— zioróc	106
34. — redunca	—	54. A. leucophaea	—
— Lalandii	94	55. — equina	—
— acuticornis	—	56. — nigra	107
— Subulata	—	— A. struteri	—

	Str.		Str.
— barbata	107	12. — bircus	123
— lervia	—	a) ecornis	—
PODROZAJ 9. Damalis	108	b) laniger	—
57. A. bubalis	—	c) reversus	124
58. — caama	109	d) tibetanus	—
59. — lunata	—	e) angorensis	—
PODROZAJ 10. Catoblepas.		f) indicus	—
60. A. Gnu	110	g) aegyptiacus	125
61. — gorgon	—	h) mambricus	—
taurina	111	i) arietinus	—
62. — bubalina	—	k) depressus	—
PODROZAJ 11. Portax	112	l) jamaicensis	126
63. A. picta	—	m) capricornus	—
64. — orcas	—	n) persicus	—
65. — canna	113	13. Capra, JEMLANICA	—
PODROZAJ 12. Anoa	—	14. — lyloeria	—
66. A. depressicornis	—	15. — lanigera	127
PODROZAJ 13. Rupicapra.		16. — nubiana	—
67. A. rupicapra	114	17. — Jacla	—
pyrenaica	115	18. — hispanica	128
persica	—	PODROZAJ 2. Ovis	129
PODROZAJ 14. Dicranoceros	—	19. C. Polii	—
68. A. furcifer	—	20. — montana	—
69. — palmata	116	21. — ammon	130
Mazama	—	22. — nivicola	—
Temamazama	—	23. — californiana	131
52. Bovina, WOLY	—	24. — Nahoor	—
R. Capra, KOZIEE	117	25. — Burrhel	132
PODROZAJ I. Capra	—	26. — Gmeliui	—
1. C. Ibex	—	27. — Vignei	—
2. — pyrenaica	118	28. — Musimon	133
3. — Sibirica	119	29. — Ophion	—
4. — Pallasii	—	30. — Aries	134
5. — Walie	120	a) hispanicus	—
6. — Beden	—	b) anglicus	—
7. — caucasica	121	c) rusticus	—
8. — IharaI	—	d) polyceratus	135
9. — himalayana	122	e) laticaudatus	—
10. — Falconeri	—	Stentopygus	—
11. — aegagrus	123	cecaudatus	—

	<i>Str.</i>		<i>Str.</i>
macrocerus	135	B. — abissynicus	150
bucharicus	—	— Sylvestris	—
Tibetanus	136	— Scoticus	—
e) laticaudatus ca-		10. B. Sondaicus	—
pensis.	—	PODRÓDZAJ 4. Ovibos	151
f) longicaudatus.	—	11. B. moschatus	—
g) Strepsiceros	—		
h) africanus	—	R Z E D IX.	
i) barbarus	—	Belluae, OCIEŻALE	153
k) cossus	137	FAMILIA I. Elephantidae	
l) Thebaicus	—	SŁONIOWATE 155	
m) recurvicaudus.	—	53. Hippopotamina, HIPPOPO-	
31. Capra TRAGELAPHUS	138	TAMY	—
— Guineensis	139	R. Hippopotamus, HIPPO-	
— numida	—	TAM	—
— congensis	—	1. H. amphibius	156
— angolensis	—	capensis	—
— Steatinion	—	senegalensis	—
— Pudu	140	54. Rhinocerotina, NOSOROŻ-	
— Boura	141	CE 157	
R. Bos WÓŁ	—	R. Rhinoceros, NOSOROŻEC.	
PODRÓDZAJ I. Bubalus	—	† Jednorogic.	
1 Bos caffer	142	1. R. indicus	158
Pegasus	143	2. — Sondaicus	—
2. — Bubalus	—	†† Podwójnorogic.	
Arni	144	3. — Sumatranus	159
Minor	—	4. — niger	—
3. — Brachyceros	—	5. — Camperi	160
PODRÓDZAJ 2. Bison	145	6. — Simus	—
4. B. americanus.	—	7. — Keitloa	—
5. — gaurus	—	8. — cucullatus	161
6. — grunniens	146	55. Elephantina, SŁONIE	—
7. — gavaeus	—	R. Elephas, SŁOŃ	—
PODRÓDZAJ 3. Taurus	147	1. E. indicus	164
8. B. Urus	—	2. — africanus	—
9. — Taurus	149	FAMILIA II. Suidae, WIEPRZASIE.	—
— indicus	—	56. Tapirina, TAPIRY	165
— africanus	150	R. Tapirus, TAPIR	—
— europaeus	—	1. T. Suillus	—
— Tinianensis	—	2. — villosus	166

3. — indicus	Str. 166
57. Suina, ŚWINIE	—
R. Sus, ŚWINIA	167
PODRODZAJ I. Sus	—
1. S. Scropha aper	—
vulgaris	168
turcica	169
polonica	—
Sinensis	—
Porcus	—
Mononyx	—
2. — papuensis	—
3. — larvatus	170
4. — barbatus	—
5. — indicus	171
6. — verrucosus	—
7. — celebensis	172
8. — vittatus	—
9. — timoriensis	—
PODRODZAJ 2. Phacochoerus	—
10. S. aethiopicus	173
11. — aeliani	—
PODRODZAJ 3. Babyrussa	174
12. S. Babyrussa	—
PODRODZAJ 4 Dicotyles	175
13. S. torquatus	—
14. — albifostis	—
FAMILIA III. Hyracidae, GÓ-	
RALKOWATE. 176	
58. Hyracina, GÓRALKI	—
R. Hyrax, GÓRALEK.	—
1. H. capensis	177
2. — arboreus	—
3. — Syriacus	178
4. — ruficeps	—
5. — abyssinicus	—
FAMILIA IV. Equidae, KOŃSKIE. 179	
59. Equina, KONIE	—
R. Equus, KOŃ	—

1. E. Caballus	Str. 180
ferus	—
domesticus	181
arabicus	—
Barbarus	—
Turcicus	—
tataricus	—
Hispanicus	—
Anglicus	—
Neapolitanus	182
Frisius	—
Nanus	—
2. — Hemionus	183
3. — asinus	—
domesticus	—
mulus	—
Hinnus	—
4. — quagga	—
5. — Zebra	184
6. — Burchelii	—
Gatunki wątpliwe.	
E. Khur	185
bisuleus	—
PODKLASSA II.	
Cete, WIELI RYBY	186
RZĘD X.	
Sirenia, BEZPRYSKAWKOWE. 190	
FAMILIA I Manatidae, NABRZEŻ-	
NE	—
60. Manatina, BRZEGOWCE	191
R. Manatus, BRZEGOWIEC.	—
1. M. australis	—
2. — Senegalensis	192
Gatunki wątpliwe.	
M. latirostris	—
exunguis	—
Simia	—
R. Halicore, PIERSIOPŁAW-	
KA	—

H. Dugong	Str. 193
R. Stellerus, STELLERYNA.	—
S. borealis	194

R Z E D XI.

Hydraula, PRYSKAJĄCE	195
--------------------------------	-----

FAMILIA I. Delphinidae, DELFINIASTE.	196
--------------------------------------	-----

61. Delphinina, DELFINY	—
-----------------------------------	---

R. Delphinus, DELFIN	197
--------------------------------	-----

† Delphinorhynchus.

1. D. Geoffroyi	200
2. — coronatus	—
3. — Bredaensis	—
4. — gangeticus	201
5. — micropterus	—

Gatunki wątpliwe.

— canadensis	—
— longirostris	202

†† Delphinus.

6. — Delphis	—
Pernettyi	—
Sinensis	203

7. — Boryi	—
----------------------	---

8. — crueiger	—
-------------------------	---

9. — maculatus	—
--------------------------	---

10. — Tursio	204
------------------------	-----

11. Delphinus malayanus.	—
--------------------------	---

plumbeus	—
--------------------	---

12. — fraenatus	—
---------------------------	---

13. — velox	205
-----------------------	-----

14. — Harlani	—
-------------------------	---

15. — coeruleo albus	—
--------------------------------	---

16. — abusalam	206
--------------------------	-----

17. — lunatus	—
-------------------------	---

18. — leucopleurus	—
------------------------------	---

19. — minimus	207
-------------------------	-----

Gatunki wątpliwe.

D. dubius	207
— frontalis	—
— niger	—

††† Oxypterus.

20. O. Mongitori	—
----------------------------	---

21. — Rhinoceros	208
----------------------------	-----

†††† Phocoena.

22. D. Phocoena	—
---------------------------	---

Dussumieri	—
----------------------	---

Homei	209
-----------------	-----

23. D. leucocephalus	—
--------------------------------	---

24. — bivittatus	—
----------------------------	---

25. — superciliosus	—
-------------------------------	---

albigena	210
--------------------	-----

Titzroyi	—
--------------------	---

acutus	—
------------------	---

Heavisidii	—
----------------------	---

obscurus	—
--------------------	---

26. — orca	211
----------------------	-----

27. — griseus	—
-------------------------	---

intermedius	212
-----------------------	-----

Rissoanus	—
---------------------	---

28. — globiceps	—
---------------------------	---

29. — Feres	—
-----------------------	---

Gatunek wątpliwy.

D. Commersonii	213
--------------------------	-----

††††† Delphinapterus.

30. D. leucas	—
-------------------------	---

31. — Peronii	—
-------------------------	---

Kingii	214
------------------	-----

Phocoenoides	—
------------------------	---

Senedetta	—
---------------------	---

†††††† Hyperoodon.

32. D. Dalci	215
------------------------	-----

Gatunki wątpliwe.

D. Hyperoodon	—
-------------------------	---

	<i>Str.</i>
D. Spurius	216
— epidon	—
Delphinus capensis	—
— densirostris	—
Le Dauphin Germon	217
— D. Onette	—
D. dalippus	—
R. Inia, Inia	—
I. boliviensis	218
62. Monodontina, JEDNOROŻEC. —	
— R. Monodon, NARWAŁ	—
— M. monoceros	219
FAMILIA II. Balaenidae, WIELO	
RYBIE	220
63. Physeterina, POTYSZE	—
— R. Physeter, WIELKOGŁÓW. —	
† Catodon.	222
1. P. macrocephalus	—
Trumpo	—
Catodon	—
Bertini	—
Polyciphus	223
†† Physalis, POTYSZ. —	
2. P. cylindricus	—
††† Physeterus. —	
3. P. tursio	—
Gatunki wątpliwe.	
Ph. microps	224
— orthodon	—
— sulcatus	—
64. Balaenina, WIELORYBY	—
— R. Balaena, WIELORYB	225
† Balaena.	
1. B. mysticetus	226
2. — glacialis	227
3. — australis	—
4. — antipodum	—

	<i>Str.</i>
Gatunki wątpliwe.	
B. Japonica	228
— lunulata	—
— nodosa	—
— gibbosa	229
†† Balaenoptera.	
5. B. physalus	—
6. — borealis	—
Boops	—
Musculus	230
Rostrata	—
7. Lalandii	—
Gatunki wątpliwe.	
B. antiquorum	231
— Quoyi	—
— punctulata	—
— nigra	232
— coerulescens	—
— maculata	—
Wieloryby opisane według wize-	
runków wyrzniętych na drzewie	
przez mieszkańców wysp Ale-	
uckich	—
Serya druga.	
Ovovivipara, JAJOŻYWORodne. 237	
PODKLASSA III.	
Didelphia, DWUOTWOROWE	240
RZĘD XII.	
Marsupialia, WORKOWATE	—
— A. Marsupialia frugivora. 244	
FAMILIA I. Halmaturidae, DŁU-	
GONOGIE	—
65. Phascolomydina, NIEDO-	
ŁĄGI	—
— R. Phascolomys, NIEBOLAĞ. —	
1. Ph. Wombat	245

	Str.		Str.
2. <i>Ph. latifrons</i>	245	24. <i>H. robustus</i>	260
66. Halmaturina , RANGURY	246	25. — <i>albogularis</i>	261
R. Hypsiprymnus , TOREB-		26. — <i>brachyotis</i>	—
NIK	—	27. — <i>agilis</i>	262
1. <i>H. murinus</i>	247	28. — <i>couspicillatus</i>	—
2. — <i>micropus</i>	—	29. — <i>antilopinus</i>	—
3. — <i>Whitei</i>	—	30. — <i>isabellinus</i>	263
4. — <i>penicillatus</i>	248	31. — <i>Binoe</i>	—
5. — <i>Gilberti</i>	—	32. — <i>concinus</i>	264
6. — <i>Ogilbyi</i>	—	33. — <i>inornatus</i>	—
7. — <i>cuiculus</i>	249	34. — <i>melanops</i>	—
8. — <i>rufescens</i>	—		
9. — <i>Grayi</i>	—	Gatunek wątpliwy.	
10. — <i>campestris</i>	250	Halm. ALBUS	265
<i>Lesuerii</i>	—	67. Petaurina , WORNOLOTY	—
R. Halmaturus , RANGURY	—	R. Phalangista , PALANKA	266
1. <i>H. giganteus</i>	251	PODRODZAJ I. Trichurus	267
2. — <i>fuliginosus</i>	—	1. <i>Ph. vulpina</i>	—
3. — <i>laniger</i>	252	2. — <i>Cookii</i>	268
4. — <i>unguifer</i>	—	3. — <i>felina</i>	269
5. — <i>fraenatus</i>	—	4. — <i>canina</i>	270
6. — <i>lunatus</i>	253	5. — <i>xanthopus</i>	271
7. — <i>leporides</i>	—	6. — <i>viverrina</i>	—
8. — <i>Parryi</i>	—	7. — <i>nana</i>	—
9. — <i>elegans</i>	254	8. — <i>fuliginosa</i>	272
10. — <i>Benneti</i>	—	9. — <i>incana</i>	—
<i>leptonyx</i>	255	10. — <i>concinna</i>	273
11. — <i>ruficollis</i>	—	PODRODZAJ 2. Cuscus.	—
12. — <i>rufogriseus</i>	—	11. <i>Ph. ursina</i>	—
13. — <i>nemoralis</i>	—	12. — <i>chrysorrhos</i>	274
14. — <i>Irma</i>	256	13. — <i>maculata</i>	275
15. — <i>Brunii</i>	—	<i>Quoyi</i>	—
16. — <i>manicatus</i>	—	14. — <i>macroura</i>	276
17. — <i>Billardieri</i>	257	15. — <i>cavifrons</i>	—
18. — <i>dorsalis</i>	—	<i>Bougainvillei</i>	277
19. — <i>Eugenii</i>	258	R. Petaurus , LOTOPALANKA	—
20. — <i>Derbianus</i>	—	1. <i>P. taguanoides</i>	278
21. — <i>brachyurus</i>	259	2. — <i>macrourus</i>	279
22. — <i>fasciatus</i>	—	<i>flaviventer</i>	—
23. — <i>penicillatus</i>	—	3. — <i>breviceps</i>	—

	<i>Str.</i>		<i>Str.</i>
4. <i>P. sciureus</i>	279	25. Didelphis, Cinerea	299
5. — <i>Peronii</i>	280	26. — <i>dorsigera</i>	300
6. — <i>ariel</i>	—	27. — <i>murina</i>	301
7. — <i>pygmaeus</i>	281	28. — <i>tricolor</i>	302
R. Dendrolagus, DRZEWI-		29. — <i>grisea</i>	303
SZEK	—	30. — <i>brachyura</i>	304
1. <i>D. ursinus</i>	282	31. — <i>crassicaudata</i>	—
2. — <i>inustus</i>	—	32. — <i>tristriata</i>	305
R. Phascolaretos, KOALA.	—	33. — <i>pusilla</i>	—
1. <i>Ph. cinereus</i>	283	34. — <i>ornata</i>	—
<i>fuscus</i>	284	35. — <i>noctivaga</i>	—
B. Marsupialia carnivora.	—	36. — <i>impavida</i>	306
FAMILIA II. Didelphidae, DY-		37. — <i>palmata</i> (<i>Chironectes</i>).	—
DELFIASTE	—	69. Myrmecobina, MRÓWIOŻE	
68. Didelphina, DYDELFI.	—	RY	307
R. Didelphis, DYDELF.	285	R. Myrmecobius, MRÓWIOŻER.	—
1. <i>D. virginiana</i>	287	<i>M. fasciatus</i>	—
2. — <i>Azarae</i>	288	70. Tarsipedina, OSTRONOGIE.	308
3. — <i>cancrivora</i>	289	R. Tarsipes, OSTRONÓG.	309
4. — <i>quica</i>	291	<i>T. rostratus</i>	—
5. — <i>mysurus</i>	292	71. Peramelidina, JAMRAJE.	3 0
6. — <i>opossum</i>	293	R. Perameles, JAMRAJ.	—
7. — <i>Philander</i>	—	1. <i>P. nasutus</i>	311
8. — <i>Californica</i>	295	2. — <i>obesulus</i>	—
9. — <i>breviceps</i>	—	3. — <i>doreyanus</i>	—
10. — <i>pruinosa</i>	—	4. — <i>Gunnii</i>	312
11. — <i>aurita</i>	—	5. — <i>lagotis</i>	—
12. — <i>albiventris</i>	296	6. — <i>Tuckeri</i>	313
13. — <i>elegans</i>	—	7. — <i>mysurus</i>	—
14. — <i>incana</i>	—	8. — <i>macrourus</i>	314
15. — <i>Derbiana</i>	297	9. — <i>Lawsonii</i>	—
16. — <i>poecilnota</i>	—	<i>Harveyi</i>	—
17. — <i>dichrura</i>	—	10. — <i>arenaria</i>	—
18. — <i>ochropus</i>	298	R. Chocropus, WOKRUC.	315
19. — <i>microtarsus</i>	—	<i>Ch. castanotis</i>	—
20. — <i>velutina</i>	—	FAMILIA III. Thylacinidae,	
21. — <i>unistriata</i>	—	NOROWATE	—
22. — <i>affinis</i>	—	72. Thylacinina, NOROWCE.	316
23. — <i>domestica</i>	299	R. Phascogale, MYSZOWÓR.	—
24. — <i>lanigera</i>	—	1. <i>Ph. penicillata</i>	317

	Str.
2. <i>Ph. minima</i>	318
<i>Swainsonii</i>	319
3. — <i>melas</i>	—
4. — <i>flavipes</i>	—
5. — <i>murina</i>	320
6. — <i>albipes</i>	—
— <i>leucopus</i>	—
— <i>apicalis</i>	321
7. — <i>colurus</i>	—
8. — <i>crassicaudata</i>	—
— <i>Virginiae</i>	—
R. <i>Thylacinus</i>, NOROWIEC.	322
<i>Th. Harrisii</i>	323
R. <i>Dasyurus</i>, NIELAZ	325
1. <i>D. ursinus</i>	326
2. — <i>macrourus</i>	327
3. — <i>maugei</i>	328
4. — <i>Geoffroyi</i>	—
5. — <i>hallucatus</i>	—
Тапоа, ТАФА	329

Str.

RZĘD XIII.**Monotremata, JEDNOODCHO-**

DOWE 330

FAMILIA I. Echidnidae, KOL-

CZATKOWATE. 332

73. **Echidnina, KOLCZATKI** —**R. *Tachyglossus*, KOLCZAT-**

KA 333

S. *Hystrix* —**FAMILIA II. Ornithorhynchi-**

dae, DZIOWATE 334

74. **Ornithorhynchina, DZIO-**

BAKI —

R. *Ornithorhynchus*, DZIO-

BAK 335

O. *paradoxus* 336*rufus* —*fuscus* —*brevirostris* —

SPIS ALFABETYCZNY

RZĘDÓW, FAMILIJ, RODZAJÓW I PODRODZAJÓW,

w Tomie trzecim zawartych.

	Stronice.
* <i>Acheus</i>	24
* <i>Acrobates</i> (<i>Petaurus</i>)	277
* <i>Aegionomus</i> (<i>Capra</i>)	117
<i>Aegoceros</i> , Koziorożec	106
* <i>Alcelaphus</i> (<i>Damalis</i>)	108
<i>Alces</i> , Łoś	44
* <i>Amblotis</i> (<i>Phascolomys</i>)	244
* <i>Amblychilus</i> (<i>Halicore</i>)	193
<i>Anarnacus</i> } Gardłożab	199
<i>Ancylodon</i> . }	
<i>Anoa</i> , Dzieczka	113
<i>Antilope</i> , Antylopa	68. 80
Antilopina , ANTYLOPY	—
<i>Apar</i> , Apar	19
* <i>Arctopithecus</i> (<i>Bradypus</i>)	22
<i>Auchenia</i> , Lama	35
<i>Axis</i>	54

	<i>Stronice.</i>
<i>Babirussa</i> , Babirusa	174
<i>Balaena</i> , Wieloryb	225
<i>Balaenidae</i> , Wielorybie	220
Balaenina , WIELORYBY	224
<i>Balaenoptera</i> , Podwieloryb	236 i 229
* <i>Belidea</i> (<i>Petaurus</i>)	277
BELLUAE , OCIEŻAŁE	153
* <i>Bettongia</i> , (<i>Hypsiprymnus</i>)	248
<i>Bison</i> , Bizon	145
<i>Bos</i> , Wół	141
* <i>Boselaphus</i> (<i>Catoblepas</i>) Portax.	112
<i>Bovidae</i> , Bycze	68
Bovina , WOŁY	116
<i>Bradipodidae</i> , Leniwe	22
Bradipodina , LENIWCE	—
<i>Bradypus</i> , Leniwiec	—
BRUTA , SZCZERBATE	1
<i>Bubalus</i> , Bawół	141
<i>Camelidae</i> , Garbate	32
Camelina , WIELBLADY	—
<i>Camelopardalidae</i> , Długoszyje	66
Camelopardalina , ŻYRAFY	—
<i>Camelopardalis</i> , Żyrafa	67
<i>Camelus</i> , Wielbłąd	32
<i>Capra</i> , Kozieł	117
<i>Capreolus</i> , Sarna	56
<i>Catoblepas</i> , Nizkozor	110
<i>Catodon</i> , Krytozab	222
* <i>Ceonyx</i> (<i>Phalangista</i>)	266
<i>Cephalolophus</i> , Kozoczub	81
* <i>Ceratodon</i> , (<i>Monodon</i>)	218
<i>Cervidae</i> , Jeleniaste	37
Cervina , JELENIE	41
<i>Cervus</i> , Jeleń	—
CETE , WIELORYBY	186
<i>Chironectes</i> , PŁETWORAK	285—306
<i>Chlamyphorus</i>	20
* <i>Choeropotamus</i> (<i>Hippopotamus</i>)	155
<i>Choeropus</i> , Workuc	315

	<i>Stronice.</i>
<i>Choloepus</i> , Łażęga	22 i 23
* <i>Cuscus</i> (<i>Phalangista</i>)	240 i 273
* <i>Cyclothurus</i> (<i>Myrmecophaga</i>)	9
<i>Dama</i> , Daniel	47
<i>Damalis</i> , Krowianka	408
<i>Dasypodidae</i> , Pancerne	42
Dasypodina , PANCERNIKI	44
<i>Dasypus</i> , Pancernik	45
<i>Dasyurus</i> , Niełaz	325
<i>Dendrolagus</i> , Drzewiszek	284
<i>Delphinapterus</i> , Dellinowiec	243
<i>Delphinidae</i> , Delfiniaste	196
Delphinina , DELFINY	—
<i>Delphinorhynchus</i> , Pyszczał	200
<i>Delphinus</i> , Dellin	197 i 202
* <i>Dermipus</i> (<i>Ornithorhynchus</i>)	336
<i>Dicotyles</i> , Piżmościw	175
<i>Dicranoceros</i> , Widłoróg	115
DIDELPHIA , DWUOTWOROWE	240
<i>Didelphidae</i> , Dydelfiaste	284
Didelphina , DYDELFIY	—
<i>Didelphis</i> , Dydelf	285
* <i>Diodon</i> (<i>Monodon</i>)	248
* <i>Dromicia</i> (<i>Phalangista</i>)	273
<i>Echidna</i> (<i>Tachyglossus</i>)	333
<i>Echidnidae</i> , Koleczatkowate	332
Echidnina , Koleczatki	—
<i>Elaphus</i> , Jeleń	47
<i>Elephantidae</i> , Słoniowate	155
<i>Elephas</i> , Słoń	164
* <i>Epiodon</i> (<i>Anarnacus</i>)	199
<i>Equidae</i> , Końskie	179
Equina , KONIE	—
<i>Equus</i> , Koń	—
* <i>Euphractus</i> (<i>Dasypus</i>)	44
* <i>Eureodon</i> (<i>Phacochoerus</i>)	172

<i>Gazella</i> , Gazella	72
* <i>Globicephalus</i> , * <i>Grampus</i> , (Delphinus)	197 i 198
<i>Halicore</i> , Piersioplawka	192
<i>Halmaturidae</i> , Długonogie	244
Halmaturina , KANGURY	246
<i>Halmaturus</i> , Kangur	250
* <i>Heterodon</i> (Delphinus)	199
* <i>Heteropus</i> (<i>Halmaturus</i>)	250
Hippopotamina , HIPOTAMY	155
<i>Hippopotamus</i> , Hippotam	—
<i>Hircus</i> (<i>Capra</i>)	123
HYDRAULA , PRYSKAJĄCE	195
* <i>Hydrodamalis</i> (<i>Stellerus</i>)	193
* <i>Hyemoschus</i> (<i>Moschus</i>)	41
* <i>Hyperoodon</i>	215
<i>Hypsiorymnus</i> , Torebnik	246
<i>Hyracidae</i> , Górkowate	176
Hyracina , GÓRALKI	—
<i>Hyrax</i> , Góralek	177
* <i>Ignavus</i> (<i>Bradypus</i>)	22
<i>Inia</i> , Inia	217
* <i>Isodon</i> (<i>Perameles</i>)	310
* <i>Icalus</i> (<i>Capra</i>)	317
* <i>Koala</i> (<i>Phascolarctos</i>)	282
* <i>Lagorchestes</i> (<i>Halmaturus</i>)	250
* <i>Lipurus</i> (<i>Phascolarctos</i>)	282
* <i>Mucropus</i> (<i>Halmaturus</i>)	250
Manatina , BRZEGOWCE	191
<i>Manatus</i> Brzegowiec	—
Manidina , ŁUSKOWCE	4
<i>Manis</i> , Łuskowiec	—
MARSUPIALIA , WORKOWATE	240 i 284
<i>Mazama</i> (<i>Cervus</i>)	57
* <i>Memina</i> (<i>Moschus</i>)	37

	<i>Stronice.</i>
* <i>Micoureus (Didelphis)</i>	285
Monodontina, JEDNOROŻCE	218
<i>Monodon, Narwal</i>	—
MONOTREMATA, JEDNOODCHODOWE	330
* <i>Marodactylus, (Phascolarctos)</i>	282
Moschina, PIŻMOWCE	37
<i>Moschus, Piżmowiec</i>	—
* <i>Musmon, (Capra)</i>	117
Myrmecobina, MRÓWIOŻERY	307
<i>Myrmecobius, Mrówiożer</i>	—
<i>Myrmecophaga, Mrówkojad</i>	9
<i>Myrmecophagidae, Długojęzykie</i>	4
Myrmecophagina, MRÓWKOJADY	8
<i>Myrmidon (Myrmecophaga)</i>	9
* <i>Narwahlus (Monodon)</i>	218
<i>Nemorhedus, Lasówka</i>	99
* <i>Notophorus (Dicotyles)</i>	175
* <i>Oreamnos, (Capra)</i>	117
<i>Ornithorhynchidae, Dziobate</i>	334
Ornithorhynchina, DZIUBAKI	—
<i>Ornithorhynchus, Dziobak</i>	335
Orycteropodina, MRÓWNIKI	12
<i>Orycteropus, Mrównik</i>	—
<i>Oryx, Kopaczka</i>	101
* <i>Osphranter, (Halmaturus)</i>	250
<i>Ovibos, Bykowiec</i>	151
<i>Ovis, Owca</i>	129
OVIVIPARA, JAJOŻYWORÓDNE	237
<i>Oxypterus, Dwupłetwik</i>	207
PECORA, BYDŁO	27
<i>Peremeles, Jamraj</i>	310
Peramelidina, JAMRAJE	—
* <i>Peromys (Didelphis)</i>	285
Petaurina, WOKOŁOTY	265
<i>Petaurus, Lotopałanka</i>	277
* <i>Petrogale (Halmaturus)</i>	250
<i>Phacochoerus, Guziec</i>	172

	Stronice.
<i>Phalangista</i> , Pałanka	266
<i>Phascogale</i> , Myszowor	316
<i>Phascolarctos</i> , Koala	282
Phascolomydina , NIEDOLAĞI	244
<i>Phascolomys</i> , Niedolağ	—
* <i>Philander</i> (<i>Didelphis</i>)	285
<i>Phocoena</i> , Morświn	208
<i>Physalis</i> , Potłisz	223
<i>Physeter</i> , Wielkogałw	220
Physeterina , POTFISZE	—
<i>Physeterus</i>	223
<i>Portax</i> , Antylokoz	112
* <i>Petorous</i> , (<i>Hypsiprymnus</i>)	246
* <i>Priodontes</i> (<i>Dasypus</i>)	14 i 21
* <i>Pseudocheirus</i> , (<i>Phalangista</i>)	268
<i>Rangifer</i> , Renifer	46
Rhinocerotina , NOSOROŻCE	157
<i>Rhinoceros</i> , Nosorożec	158
<i>Rupicapra</i> , Skafokoz	114
<i>Rusa</i>	50
* <i>Rytina</i> (<i>Stellerus</i>)	193
* <i>Sarcophilus</i> (<i>Dasyurus</i>)	326
* <i>Schoinobates</i> , (<i>Petaurus</i>)	281
* <i>Sipalus</i> , (<i>Didelphis</i>)	285
SIRENIA , BEZPRYSKAWKOWE	190
<i>Stellerus</i> , Stelleryna	193
<i>Stylocerus</i> , Rogaczek	62
<i>Subula</i> , Jednacek	61
<i>Suidae</i> , Wieprzaste	164
Suina , ŚWINIE	166
<i>Sus</i> , Świnia	167
<i>Tachyglossus</i> , Koleczka	333
* <i>Tamandua</i> (<i>Myrmecophaga</i>)	9
Tapirina , TAPIRY	165
<i>Tapirus</i> , Tapir	—
* <i>Tardigradus</i> , (<i>Bradypus</i>)	22
Tarsipedina , OSTRONOGIE	308

	<i>Stronice.</i>
<i>Tarsipes</i> , Ostronóg	309
* <i>Tatusia</i> (<i>Dasypus</i>)	16
<i>Taurus</i> , Tur	147
<i>Tetracerus</i> , Czwororóg	95
<i>Thylacinidae</i> , Norowate	315
Thylacinina , NOROWCE	316
<i>Thylacinus</i> , Norowiec	322
* <i>Tolypeutes</i> , (<i>Dasypus</i>)	14
<i>Tragelaphus</i> , Jeleniokoz	96 i 138
* <i>Tragulus</i> (<i>Moschus</i>)	37
* <i>Tragus</i> (<i>Capra</i>)	37 i 117
* <i>Trichosurus</i> (<i>Phalangista</i>)	266
<i>Trichurus</i>	267
 UNGULATA, KOPYTOWATE	 27
* <i>Uranodon</i> , (<i>Anarnacus</i>)	199
* <i>Uroleptes</i> , (<i>Myrmecophaga</i>)	9
 * <i>Wombat</i> , (<i>Phascolomys</i>)	 244 i 282

T O M I

DODATKI I SPROSTOWANIA

**do dwóch początkowych Tomów
Mastologii.**

Bodatki i sprostowania opisów, anatomicznych zewnętrznych części zwierząt Szarych.

Numer gromadzki
wydawn. 1864-
r. w Tomie I.

- 2. *Głowa*. Caput, cranium 4; Kopf, Schädel n. In toto fr.
Stawowi przednie części skeletu i jest osadzona na przednich wyrostkach łodzi podbrzojowych. Mózgi w zółwie Micy (encephalon), będący głównym ogniskiem systemu nerwowego, oraz oczy, uszy, nos i język.
- 3. *Skrociec*. Culva, arnium 4; Himschädel n. In crinio fr.
Gławy części wieżachia chłóg w zółwie zawierająca, zółwie szary Człowiek.
- 33. *Skrociec*. Culva, arnium 4; Ellenbogenbecker n. Olivaceus fr.
Jest to część wyzna kości łokciowej kruszawata

DODATKI I SPROSZOWANIA
do dwóch porządkowych Tomów
Wastolegii.

T O M I.

I. TERMINOLOGIA.

Dodatki i sprostowania opisów, niektórych zewnętrznych części zwierząt Ssących.

Numerą porządkowe
wyrazów technicz-
nych w Tomie I.

2. *Głowa*. Caput, cranium ł; Kopf, Schädel n. la tête fr.

Stanowi przednią część skeletu i jest osadzona na przednim wierzchołku kości pacierzowych. Mieści w sobie *Mózg* (encephalum), będący głównym ogniskiem systemu nerwowego, oraz oczy, uszy, nos i gębę.

3. *Czaszka*. Calvaria, cranium ł; Hirnschädel n. le crâne fr.

Głowy część wierzchnia mózg w sobie zawierająca, zowie się *Czaszką*.

35. *Sęczek*. Olecranon ł; Ellenbogenhöcker n. Olécrane fr.

Jest to część wyższa kości łokciowej kruczkwato za-
gięta.

46. *Jablko, Rzepka.* Patella, Rotula ł; Kniescheibe n. Rotule fr.

Kość mała, odosobniona, w połączeniu uda z gołenią na powierzchni przedniej umieszczona.

57. *Ostroga, dodać, Pięta.*

58. *Główka, dodać Kostka.* Malleolus ł; Knöchel n. Kostki znajdują się po obu stronach dolnego końca goleni i stanowią od wewnątrz *zgrubienie goleni* (condilus Tibiae) a od zewnątrz zakończenie *piszczeli* (Fibula), lub gdy tej niema, *drugie zgrubienie goleni* (Condilus tibiae externus).

62. W miejscu *ciemie*, należy czytać *wierzchołek głowy*.

81. *Kanal słuchowy zewnętrzny.* Meatus auditorius externus ł; äusserer Gehörgang n. Conduit auditif externe fr.

Otwór zewnętrzny ucha od konchy uchowej do kanału kostnego rozciągający się.

93. *Błona łączna.* Tunica conjunctiva seu adnata ł; Weisse oder verbindende Augenhaut n. la peau conjonctive fr.

Tak się nazywa błona przednia od wewnętrznej skóry powiek na gałkę oka rozciągająca się, przednią stronę tejże gałki pokrywająca, na około błony rogowej przezroczysta.

93—94. *Błona białkowa, Bialek.* Membrana albuginea ł.

Jest to błona twarda, biała, zamykająca w sobie dalsze części oka, w części przedniej posiadająca otwór w którym jest umieszczona błona rogowa, przezroczysta.

94. *Błona rogowa przezroczysta.* Tunica cornea transparens ł. Hornhaut n. la cornée transparente fr.

Błona przednia przezroczysta, otwór przedni błony białkowej wypełniająca i do niej przytwierdzona, zowie się *błoną rogową przezroczystą*.

122. *Koniec nosa.* Rhinarium ł; dodać *Podnosek*.

137. *Przyczolek.* Chanfrein fr. dodać, *Metopium* ł.

142. *Język.* Lingua. Zunge n. Langue fr.

Organ mięsisty, nerwistemi brodawczkami, zmysł

smaku w sobie zawierającemi opatrzone, przy nasadzie kością podjęzykową (osse hyoideo) podparty, w części przedniej od spodu do wędzidelka (frenulum) przyrosły, na końcu wolny.

160. *Emalia, Powłoka szklista, dodać Polewa.*

204. *Zęby płonne.* Dentes spurii ł. Unächte Zähne n. dodać Lückzähne niem.

324—325. Dwa palce kopytowe, stanowią *racice*, Ungula duplex ł.

CZEŚĆ ZOOGRAFICZNA.

Str. 132.

Troglodytes niger. LEŚNIK CZARNY.

Missyonarz angielski P. Savage, przebywający w Kap Palmas w wyższej Gwinei, dostarczył Towarzystwu Naturalistów w Bostonie, kilka indywidualiów *Leśników* rozmaitego wieku, wraz z opisaniem zewnętrznych charakterów i sposobu życia tych zwierząt. Szczegóły postrzeżeń jego są następujące. Długość dorosłego indywiduum wynosi około 5 stóp; krawędzie brewne bardzo są wydane. Stare niemogą rozkładać ręki na podobieństwo ludzkiej, palce ich bowiem nawyknięte chwycić pokarmy kurczą się i krzywiewią; ztąd wynika, że w czworonożnym chodzeniu, małpy te na główkach goleni, w miejscu dłoni się opierają a skóra części te pokrywająca bardzo jest twarda. Jamy podoczodołowe u jednych podwójne u innych zaś potrójne bywają. Pacierzy szyjowych 7. karkowych 13, lędźwiowych 4, krzyżowych zaś 9 się znajduje.

Pożywienie *Leśników* w stanie wolności składa się z owoców, w niewoli jednak chętnie jedzą mięso. Mieszkają na drzewach i na nich nie budy, jak niektórzy dawniejsi Naturaliści mylnie twierdzili, lecz raczej gniazda zakładają. Gniazda te, zwykle nie wysoko nad ziemię są

wyniesione i na gałęziach pochyło rosnących oparte; niekiedy jednak na konarach 20 do 30 stóp wysokości dochodzących się, znajdują. *Leśniki* stałego miejsca pobytu niemają i takowe, szukając pokarmu lub spoczynku, według okoliczności zmieniać zwykły. Rzadko widzieć można więcej nad jedno albo dwa gniazda na jednym drzewie lub w bliskości siebie umieszczone; Savage, raz tylko pięć gniazd obok siebie wynalazł. Nieskładają osad, jak o tém dawne bajeczne podania głosiły i parami raczej niż w stadach widzieć je można; czasem tylko dla wspólnych igraszek w większe zbierają się gromady. W stanie spoczynku zwykle siedzieć lubią; z tém wszystkiém stojące i chodzące widzieć je można, lecz gdy w takiej postawie spostrzeżone będą, natychmiast na cztery nogi spuściwszy się, uciekają. Organizacya ich niepozwała im zachowywać zupełnie wzniosłą postawę i dla tego zawsze pochyło się trzymają, dla równowagi zaś ręce na tył głowy lub na lędźwie zakładać zwykły. Na drzewa wdrapują się z łatwością i z jednego na drugie do podziwienia zręcznie przeskakiwać mogą. W bitwach, pazurów nieużywają i zdaje się że zęby jedyną są ich obroną. W gniazdach swych bardzo są nieporządne a w stanie niewoli wyrzuty nawet własne pożerają. Z tém wszystkiém okazują wysoki stopień pojętności a samice bardzo do swych dzieci są przywiązane. (Archiv für Naturgeschichte 1846. 4 Heft p. 131).

Str. 139.

Semnopithecus obscurus Reid (Syn. *S. leucomystax* Temm. *S. halonifer* Cantor).

Kudłacz kolistooki.

Opisanie tego gatunku dopełniamy następnie: Odzież popielato czarniawa lśniąca, na zatyłku czupryna siwa.

Spód ciała białawy. Ogon popielatawy. Twarz, uszy, ręce, nogi i guzy natytkowe czarne. Powieki i wargi mleczobiałymi obwódkami, nihy kołami otoczone. Pierwsze stawy palców błoną śpięte. *Młody* bladzy z czupryną popielatą, twarzą czarno-błękitną. Nowo narodzony światło-płowy. (Archiv für Naturg. 1846. 4 Heft p. 132. 1847. 3 H. p. 10).

Str. 145.

1812. *Cercopithecus melanogenys*. Graj.

Koczkodan czarnolicy.

Różni się od *Koczkodana białonosego* (*C. petaurista*) ubarwieniem podskronników które u tamtego są w górze czarne a u spodu żółtawe, u tego zaś przeciwnie u spodu czarne w górze żółtawe; powtórę nosową cętką, która w pomienionym gatunku owalna jest i podłużna, u niniejszego zaś szeroka i sercowata; potrzecie, ogólną macią odzieży; z tém wszystkiem, gdy *koczkodan białonosy* wiele miewa odmian w ubarwieniu; przeto niniejszy gatunek za zupełnie pewny przyjąć niemożna. (ib.)

* * *

Gray (Ann. of nat. hist XVI p. 212), następnie uporządkował gatunki, rodzaj *koczkodana* (*Cercopithecus*) składające:

a) Twarz cielistą, licobrody białe. *C. cynosurus*.

b) Twarz czarna, licobrody białe: α . Przepaska czelna żadna. *C. Sabaeus*; β . Przepaska czelna wyraźna, podbródek nie brodaty: *C. pygerythrus*, *C. engythithica* (!) i *C. ruber*; γ . Przepaska czelna i broda wyraźne; *C. Diana*.

c) Twarz czarna, licobrody pierścieniaste: *C. alboqu-*

laris, mona, Campbellii?, *leucocampyx, labiatus, Temminckii, Burnettii, pogonias.*

d) Nos czerwony. *C. erythrotis.*

e) Nos siny pod spodem biały. *C. cephus.*

f) Nos biały. *C. nictitans, petaurista i melanogenys.*

* * *

Blyth w Rocznikach historyi Naturalnej (Ann. of Nat. hist. XV. p. 461) opisał nowy jakby gatunek koczko-
na *Cerc. chrysurus* niewiadomej ojczyzny; który według
zdania P. Wagnera ma być identycznym z *koczko-*
dem zielonym (*C. Sabaeus*)—(Archiv für Naturg. 1846—4
H. p. 133).

Str. 159.

Gray (Ann. of Nat. hist. XVI p. 217), prócz dawniej
znanych gatunków *Wyjca* (*Mycetes*) opisał jeszcze na-
stępne nowo odkryte:

1813. *Mycetes laniger*. Gray. Wyjec wełnisty.

Maść odzieży taka jak u *Wyjca pospolitego* (*M. se-
miculus*), lecz włosy są dłuższe, bardzo miękkie i przy
nasadach ciemnobrunatne, na końcach złocisto kaszta-
nowate, z gęstą wełną pod spodem a na głowie mierną
mają długość.

Ojczyzną Kolumbia.

1814. *Mycetes bicolor*, Gray. Wyjec dwubarwny.

Czarny; włosy miernie twarde, jednostajnie czarne;
boki łędźwi żółto nakrapiane na tle czarnej maści z sze-
roka, bledszą, środkową przepaską. Ojczyzna Brazylia.

1815. *Mycetes auratus*, Gray. Wyjec złocisty.

Ciemnoczerwono-kasztanowaty. Grzbiet i boki zło-

cisto żółte. Włosy dość krótkie i twarde, przy nasadach ciemniejsze; broda ciemna.

Ojczyzną Brazylia.

1816. *Mycetes villosus*, Gray. Wyjec kudłaty.

Czarny. Włosy bardzo długie, miękkie, jednobarwne; na podskronnikach pod uszami, przy nasadach brunatne.

Ojczyzną Brazylia.

Prócz powyższych, wylicza Gray jeszcze dwa gatunki:

M. chrysurus i *M. flavicaudatus*, których nieopisał; ostatni jest odmianą *Wyjca czarnego* (*M. Caraya*).— (Ob. Mastol. T. I. str. 161).

Str. 175.

1817. *Callithrix* (*Chrysotrix*) *Nigrivittata* Wagn. *Kręłogon przepasany*.

Z wierzchu siwo oliwkowy, czarno popruszony, grzbiet mniej świetny, z obu stron uszów, z przodu i w górze, czarna przepaska; przedramiona i ręce ciemno rdzawo płowe.

1818. *Callithrix donacophilus* D' Orbigny. *Kręłogon trzciniowy*.

Twarz naga, czarniawa. Całe ciało szarawo rude, na głowie i brzuchu ciemniejsze. Włosy ciała czarno, biało i rudo obrączkowane, na ogonie jednobarwne: Mieszka nad rzekami Boliwii w krzakach i zaroślach trzciniowych.

(Archiv für Naturg. 1848—3 Heft p. 149).

Str. 179.

W rodzaju *Ponocnika* (*Nyctipithecus*) należy liczyć trzy gatunki następujące.

Nyctipithecus trivirgatus Humb.

(*N. Humboldtii* Schinz; *Noethora trivirgata* Geoff. i Fr. Cuv).

Ponocnik trójpręgowy.

Popielaty; spód ciała żółtawo rudy, na czole 3 podłużne przepaski. Długość ciała od nasady ogona do pyska 9", ogona 14"; wysokość 4". Głowa okrągława, bardzo wielka; twarz prawie naga; konchy uchove obszerne. Oczy bardzo wielkie prawie schodzące się; Nad oczami białe cętki, mieszka nad rzekami Cassiquiare i Orenoko.

Nyctipithecus vociferans. Spix.

(*N. lemurinus* Geoff.)

Ponocnik krzykliwy.

Odzież wełnista jak u *małpoźwierz*, szara; z wierzchu rudo pociągnięta; boki ciała i zewnętrzne strony członków szare, pod brzuchem i piersiami (ale nie pod szyją) pomarańczowa. Ogon czarny, mniej lub więcej z czerwonałą przymieszką, przy nasadzie od spodu czerwonałą z wierzchu czerwonałą szary. Po środku czoła, czarna, mało wydatna cętka między dwiema białymi cętkami i nieco więcej na zewnątrz, dwa czarne strychy. Pospolity w górzystych lasach nowj Grenady. (Archiv für Naturg. 1846. 4 H. p. 134).

Nyctipithecus felinus Spix.

(*Dourou-couli* Fr. Cuvier'a lecz nie Humboldta; *Miriquouina* Desm.)

Ponocnik Koci.

Prawie brodaty, licobrody dwurzędne; całe ciało wełnisto kędłate; odzież z wierzchu oliwkowo popielata, pod spodem blado gliniasta. Ogon od ciała nierównie dłuższy, przy nasadzie popielatawy, pod spodem i po bokach aż do środka czerwonałą, z resztą czarny. Od policzków ku wierzchowi głowy z każdj strony smuga czarna, z inną takż pośrodku czoła znajdującą się, po-

łączona. Nad oczami 2 białawe cętki. Długość tułowia 1' $1\frac{1}{2}$ ", głowy $2\frac{1}{3}$ ", twarzy $\frac{3}{4}$ ", ogona 1' 2". Postać ma wysmukłą; z twarzy i ruchów do kota podobny. Oczy wielkie, błyszczące. Twarz bardzo mała, policzki wydane; około nosa i oczów czarna, prawie naga; pod oczami i na wargach biało wełnista; rzęsówki długie, czarne z białymi pomieszane. Mieszka w lasach w okolicach Param, na zachodnim brzegu rzeki Paragway. (Archiv für Natur. 1846. 4. II.)

Str. 189.

1819. *Hapale* (Jacchus) *leucomerus*; Gray.

Małpeczka białobrzega.

Błado brunatna; pojedyncze włosy odzieży mają na końcach szerokie, ciemniejsze paski; tylna część ciała i członki ciemniejsze. Twarz i ogon czarne; Spód ciała jaśniejszy. Przedni brzeg ud i boki łędźwi, białe. Konchy uchowe bez pęzlików. Małpeczka ta, według zdania P. Wagnera, ma stanowić jedno z gatunkiem *Jacchus melanurus* Geoff. czyli *H. argentatus* (n. 120. Mastologü) (Archiv für Naturg. 1847—3 Heft p. 11).

Hapale Geoffroyi str. 190 Mast. T. I.

Małpeczka Zofroa. Okazała się identyczną z gatunkiem *Hapale Titi* (n. 123. Mast.), a mianowicie z odmianą którą Spix nazwał *Midas aedipus* (Mast. T. I. str. 191).

Str. 205.

1820. *Lemur chrysampyx* Schuerman.

(*Prosimia chrysampyx*.)

Małpoźwierz złotoczelny.

Z wierzchu siwo-czarniawy, z tyłu rudawo pociągnię-

ty, spód białawy; z każdej strony czoła po jednej zło-
cisto czerwonej prążce brwi naśladowującej. Ogon szczup-
ły, czarno popielaty. Długość ciała, 0^m, 39, ogona 0,
40. Ojczyzna niewiadoma. (Mém. des Savants étrang.
publiés par l' Acad. de Belgique XXII. p. 1—6, z wi-
zerunkami zwierząt i Czaszki. (Archiv für Naturg.
1848—3. H. p. 150).

Str. 210.

RODZAJ XIII. (32) *Tarsius*, RĘKACZ.

Burmeister posiadał dwa egzemplarze Samic tego ga-
tunku zachowane w spirytusie, mógł przeto robić nad
tém rzadkiem zwierzęciem nowe postrzeżenia i udzielić
uczonym, jak można najdokładniejsze opisanie szczegó-
łów jego organizaeyi. Z téj pracy ogłoszonej w Berlinie
1846 roku pod tytułem: *Beiträge zur näheren Kennt-
niss der Gattung Tarsius*, dajemy wyciąg następny: Rę-
kacz, ma cyców 4, wyższa ich para jest umieszczona
prawie w dołku podramiennika, niższa z boku i nieco
z przodu pępka. Zupełnie w témże miejscu ma brodaw-
ki cycowe *Chodonóg cejloński* (*Arachnocebus Lori* s.
Stenops tardigradus). Pan Burmeister zaprzecza pow-
szecznemu mniemaniu, jakoby u *Chodonoga*, każdy gru-
czoł mleczny miał po dwie brodawki, pod każdą bowiem
brodawką osobny gruczoł znajdował, z których niższy,
nierównie mniejszy był od wyższego. Zębostan *Rękacza*
jest następny: Zębów przednich $\frac{4}{2}$, kłów $\frac{1-1}{1-1}$, płon-
nych $\frac{1-1}{2-2}$, trzonowych fałszywych $\frac{2-2}{1-1}$, trzonowych
prawdziwych $\frac{3-3}{3-3}$. Pacierzy okazało się, szyjowych 7.
karkowych w jednym egzemplarzu 15, w drugim 14,
łędźwiowych 6, krzyżowych 3, ogonowych 31—33.
Mózg z wierzchu uważany dość był okrągły, jednak po-
za obwód jego wystawały z przodu, ostre końce nerwów

węchu, a z tyłu, robaczkowy przyrostek mózdzka. Mózdzek przechodził przez mózg jak u Małpoźwierza. Połkula wielkiego mózgu miały regularnie wypukłą, gładką powierzchnię; poprzeczna rozpadlina przedniej części, była jedynym śladem zakrętów; we wszystkich innych miejscach wcale ich niebyło.

Obecność w jednym egzemplarzu 14 par żeber, z których 8 prawdziwych, w drugim zaś tylko 13 par a między nimi 7 prawdziwych, doprowadziła P. Burmeistera do wniosku, że w tym rodzaju dwa gatunki ustanowić należy; chociaż uczony ten sam przyznaje, że powierzchowne między nimi różnice bardzo są nieznaczne. Tym sposobem oznacza nazwą *Tarsius spectrum* według Cuvier'a i Desmarest'a gatunek o 14 żebrach do którego łączy S. Daubentonii Geoffroya i Fischera. Prócz wymienionej różnicy polegającej na liczbie żeber, nadaje mu cechy następujące: Odzież żółtawo brunatno szara; na czole, grzbiecie i wierzchu ud, z lekka czerwono brunatno pociągnięta; wierzeh głowy i potylicy ciemno brunatne, piersi białawe. Koniec ogona żółtawy. Konchy uchowe większe niż w gatunku następującym; nos wyższy i bardziej zaokrąglony a oczy wydają się być większe. Skelet przedstawia wybitniejsze różnice. Pysk bowiem jest nierównie wyższy, w środku szerszy, a uważany z góry węższy i ostrzejszy; górna krawędź oczodołów mniej ostra, oczodoły szersze; kości nosowe dłuższe; czaszka wyższa i nierównie wypuklejsza; podniebienie szersze; zęby silniejsze, z pomiędzy nich środkowe, przednie górnej szczęki, przez całą długość stykają się z sobą. Z liczby 5 kości członków piersiowych, piąca jest krótsza i równie jak dwie przyległe kostki, szersza niż w następującym gatunku; przeciwnie piąta kostka jest dłuższa. Ogon składa się z 33 paciery.

Drugi gatunek nazwał Burmeister zgodnie z Desma-

restem *T. Fischeri* (*T. fuscus* s. *fusco-manus* Fischer). Prócz powyżej wykazanych różnic, odznacza się on, czerwono-szaro żółtawym ubarwieniem, na szarobrunatnym wierzchu głowy i potylicy, jasno żółtawo białą cętką po za uchem i czerwono brunatnym końcem ogona. Najcharakterystyczniejszym według Burmeistra przymiotem jest przedział jaki się znajduje między środkowymi przednimi zębami górnej szczęki, które od samej nasady począwszy przez całą długość rozchodzą się między sobą. Pacierzy ogonowych, gatunek ten tylko 31 posiada.

Str. 222.

Pteropus Edwardsii; dodać synonimy: *Pteropus as-samensis* Mc. Clell. *Pt. leucocephalus* Hodgson.

Str. 232.

Pteropus marginatus; dodać Synonimę, *Pteropus py-rivorus*. Hodgson.

Str. 235.

1821. *Pachysoma Haldemani*, Halowell.

Wonik Haldemana.

Zębów trzonowych płonnych $\frac{1-1}{2-2}$, prawdziwych $\frac{2-2}{3-3}$. Ogon żaden. Ojczyzną zachodnia Afryka. (Ann. of nat. hist. XVIII. p. 356).

Str. 240.

Noctilio affinis, w Spisie zwierząt Ssących P. Lesson umieszczony, należy uważać za jedno z odmianą *N. dorsatus*.

Str. 247.

W liczbie niedokładnie znanych zwierząt z rodzaju *Dysopes*, umieściliśmy gatunek *D. acuticaudatus*, ze wzmianką w odsyłaczu, że P. Spix utworzył z niego osobny rodzaj *Thiroptera*, a gatunkowi nadał nazwę *T. tricolor*. Później P. Cantraine w biulletenie Brukselskiej Akademii XII, 1, 1845. str. 489) podał opis drugiego gatunku Rodzaju *Thiroptera*, który nazwał 1822. *Th. bicolor*. Cechy tego nowego gatunku są następujące:

Wierzch ciała i błona lotna rdzawo brunatne, tułów od członków ciemniejszy. Spód ciała biały. Cały grzbiet nosa włosami porośnięty, tylko koniec pyska nagi. Konchy uchove szerokie; wstawa umieszczona głęboko, pokrzywiona, zastrzona i w środku dość mięsista. Na ostrodze dwa przyrostki nieco od siebie oddalone, ku brzegowi błony udowej skierowane. Zębów trzonowych z każdej strony $\frac{2+3}{3+3}$. Ojczyzną Surynam.

Str. 256.

Waterhouse (Ann. of nat. hist. XVI. p. 49) opisał sześć nowych gatunków *Nietoperzy* (*Vespertilio*) znalezionych przez Cumminga, na wyspach Filipińskich i uszykował je następująco:

1. Skrzydła aż do końca goleni przedłużone.

a. Konchy uchove mierne lub dość małe, zaokrągłone. Przyuszek dość krótki, na końcu zaokrągłony. Ostroga krótka.

1823. α . Otwory nozdrzy dość szeroką przedziałką odosobnioną i prawie z boku otwarte 1. *V. tristis*.

β . Otwory nozdrzy z wąską przedziałką i z boku prawie otwarte 2. *V. Eschscholtzii*.

b. Konchy uchove wielkie, zastrzone. Przyuszek długi, wąski, zastrzony. Ostroga długa.

1825. α . Tylna noga bardzo szeroka. 3. *V. macrotarsus*.
 1826. β . — — — szczupła. 4. *V. pellucidus*.
 II. Skrzydła aż do nasady palców przedłużone.
 a. Konchy uchowe krótkie, zaokrąglone. Wstawa
 1827. krótka 5. *V. Meyeni*.
 b. Konchy wielkie, zaostrome. Wstawa długa.
 1828. 6. *V. rufo-pictus*.

W Biuletynie Moskiewskiego Towarzystwa Naturalistów (1845 str. 489), P. Ewersmann, opisał następujący nowy gatunek Nietoperza, znaleziony w górach Uralskich:

1829. *Vespertilio Brandtii*. Nietoperz Brandta.

Zęby przednie górne dwudzielne, wewnętrzne w kierunku szczękobrzęgu umieszczone (in tomii directionem positae), zewnętrzne poprzeczne. Konchy uchowe jajowate, od głowy dłuższe. Przyuszek lancetowaty, zaostromy. Wierzch ciała rudawo śniady, spód szary. Długość ciała 1" 7", konch uchowych 7".

1830. Smith w Illustracji zoologicznej południowej Afryki, podał także za nowy gatunek *Vespertilio lanosus*, którego cechy określił następująco: Z wierzchu żółto brunatny, z przymieszką srebrzystej sierci, pod spodem rudawo biały; włosy przy nasadach czarno brunatne; konchy uchowe zewnątrz wyszczerbione. Błona między udowa w tyle rzęsowata; odzież wełnista. Długość ciała 2" 3", ogona 1" 6". Znaleziony na Przylądku o 200 mil ang. od miasta Kap. (Archiv für Naturg. 1848—3 Heft str. 152).

Str. 302.

1831. *Taphozous filippinensis*. Gacek filipiński. Nowy ten gatunek, P. Waterhouse opisał następnie: Odzież krótka śniadawa lub kasztanowata; spód ciała bladszy; włosy przy nasadach białawe. Konchy uchowe mierne. Długość ciała 3" 1 $\frac{1}{2}$ " Ojczyzną wyspy Filipińskie.

Str. 303.

Taphozous lepturus Geoffroy. Gatunek ten opisany po raz pierwszy przez Schrebera w 1 części *Historji Naturalnej zwierząt Ssących* i wyobrażony na tablicy 57 tegoż dzieła; później wcielony został przez P. Geoffroy do rodzaju *Taphozous*, w którym też Fischer, Temminck i Schinz go zachowali. Illiger tylko w swoim *Prodromus mammalium et avium*, osobny dla niego rodzaj *Sacopteryx* ustanowił; wszakże nieznając zwierzęcia w naturze, poprzestać musiał na krótkiej dyagnozie przez Schrebera podanej. Co do miejsca znajdowania się tego gatunku, Geoffroy powziął wątpliwość, którą i Temminck tém bardziej podzielił, że mimo śledzeń przez naturalistów holenderskich w Surynamie czynionych, prócz Schrebera nikt go tam do niedawna niewynalazł. Na tej zasadzie, w *Mastologii naszój*, Tomie 1^m na str. 303, gatunek ten, między wątpliwymi umieszczony został. Dopiero w r. 1846. August Kappler, dostarczył gabinetowi *Historji Naturalnej* w Stuttgardzie, dorosłe indywiduum samicy pomienionego zwierzęcia znalezione w Surynamie, które Dr. Frederyk Krauss, z dokładnością prawdziwie wzorową opisał i wizerunkiem objaśnił, w *Piśmie czasowém* wydawaném w Berlinie pod tytułem, *Archiv für Naturgeschichte*, 1846. 2 Heft p. 178. Gdy następnie, zwierzę to bliżej będąc poznane, cechami

swojami znacznie różni się od wszystkich innych gatunków rodzaju *Taphozous* Geoffroy'a; przeto P. Krauss, wrócił mu rodzajową nazwę przez Illigera nadaną, charaktery zaś następnie określił:

R O D Z A J.

Saccopteryx Illig. SKRZYDŁOWÓR *n.*

(Syn. *Vespertilio* Schreb; *Taphozous* Geoff; *Taphien* Temm.) *Zębów przednich* $\frac{2}{6}$, górne drobne, walcowate; ostre, odległe na dwóch międzyszczękowych, wązkich, łukowatych, ruchomych kostkach osadzone; dolne drobne, pałeczkowate, trójklapowe. *Kły* $\frac{1-1}{1-1}$ odznaczające się, stożkowate, z przodu i z tyłu małym przyrostkiem (stopniem) opatrzone, od przednich sześć razy dłuższe. *Trzonowych* $\frac{5}{5}$, początkowe w górze najmniejsze, gołem okiem ledwo dojrzeć się mogące, zwyczajne; drugi i dwa początkowe w dole stożkowate do kłów podobne lecz krótsze; pozostałe trące 3—5 szczytowe. *Pysk* przedłużony, tępy. *Nos bez narośli*. *Konchy uchowe* mierne, podługowate, na końcach zaokrąglone; wstawa mała, tępa. *Ciało*, lotoskórą palcową, lędźwiową i odchodkową, błoniastą, nagą, opatrzone; lotoskóra odchodkowa od tułowia krótsza, cała, w środku przycięta. Na wewnętrznej stronie lotoskóry nóg przednich, przy nasadzie przedramienia, mała, błoniasta *torebka*, wewnątrz pofałdowana a na wierzchu wązkim otworkiem opatrzona. *Ogon* od błony odchodkowej krótszy, przy nasadzie przyrosły, na końcu wolny.

Jedyny dotąd znany gatunek, *Saccopteryx lepturus* Illig, z wierzchu śniadawo popielaty, pod spodem jaśniejszy; długi od pyska do odchodka 20 linii paryz: z ogo-

nem na 6 linii, w obwodzie rozpostartych skrzydeł $7\frac{1}{2}$ cali wymierzający; mieszka w Surynamie.

Str. 319.

Rhinolophus speoris, dodać synonimę *Rh. dukhunen-*
sis Sykes, a zatem ostatni z tych gatunków na str. 321
Tomu 1° Mastologii opisany, za identyczny z pierwszym
uważać należy.

1832. *Rhinolophus aurantius* (*Rhinonycteris aurantius* Gray)
Podkowiec pomarańczowy.

Konchy uchowe mierne, nagie, na końcach nieco za-
ostrzone. Liść nosowy wielki; nadrost środkowy mały,
cokolwiek klapowaty z końcem tępym. Odzież długa,
miękką, jasno pomarańczowa; włosy grzbietowe z krót-
kiemi, brunatnymi końcami; dolna strona bledsza; twarz
ciemniejsza. Samica płowo żółta z odzieżą wierzchnią
brunatno kończystą. Błony lotne brunatne, prawie na-
gie; ogon znacznie po za błonę międzyudową przedłu-
żony. Długość ciała 1; 10; przedramienia 1, 11. Oj-
czyzną środkowa Australia. (Gray an. of nat. hist. XIX
p. 406; Archiv für Naturg. 1848—3 H. p. 151).

* * *

1833. Książę Canino, pod nazwiskiem *Artibeus Floresii*, opi-
sał następnie nowy gatunek Ssących skrzydlatych, nad-
rostami nosowemi opatrzonych:

Szarobrunatny, pod spodem bledszy z jaśniejszemi
końcami sierci; na twarzy 2 szerokie pręgi i wązka
prążka wzdłuż grzbietu, białe. Przedramię długie 1" 4";
ostrogi bardzo krótkie, drugi staw palca zeszczuplony.
Nadrost nosowy z wyraźnym po środku rowkiem. Wiel-
kości zwierzęcia niepodano. Mieszka na granicach Bra-
zylji w prowincyi Eucador.

Str. 345.

Dysopes moxensis z *Poczwarą szybką* (*D. velox* gat. 215) a *Poczwarą ziemiarka* (*D. rugosus* gat. 412) z *Poczwarą nosatą* (*D. nasutus* gat 214) są identyczne. (*D'* Orbigny. Mammif. Archiv für Natur. 1848—3 H. p. 152).

1834. *Dysopes natalensis* Smith. *Poczwarą Natalską*.

Odzież z wierzchu i pod spodem brudno brunatno ruda. Skrzydła i błona między udowa bladobrunatno rude. Twarz rzadką, kruchą siercią porośłą. Długość ciała 2", ogona 1½" Mieszka w Port Natal. (Smith. Illustr. of the Zool. of the South africa n. 26—Archiv für Naturg. 1848—3 H. p. 152).

T O M II.

RZĘD II. *Bestiae POZIOME.*

Str. 37.

Pan Peters (Bericht über die Verhand. der Berlin. Akad. d. Wissensch s. 257.) ustanowił nowy rodzaj pod nazwiskiem *Petrodomus*. *Podkamionka* (R. 209). Zwierzę tu policzone, bardzo się zbliża do *Długoszki* (*Macroscelides*), długim, ryjkowatym nosem, wielkimi uszami i długością nóg tylnych. Różni się zaś od niej tém, że nogi tylne czterema tylko opatrzone są palcami i nawet w Skelecie najmniejszego śladu piątego palca nie dostrzeżono. Zębostan taki jak w rodzaju *Długoszki*. Trzewia także podobne: wątroba wieloklapowa z małym żółciowym pęcherzykiem, żołądek pojedynczy, fasolkowaty; kiszka ślepa gruba. Długość nóg tylnych, z powodu bardziej rozwiniętej kostki przedstopnikowej, większa.

Wszystkie kości nożne oddzielne i nie tak zrosłe jak w rodzaju *Skoczka* (*Dipus*). W uchu osobna kosteczka na podobieństwo niektórych Szczurowatych i owadożer-nych mianowicie Morświnek, Jeży i t. p.

Nowo poznane zwierzątko mieszka w Tette w południowej Afryce. Długość jego 14" 3", sam ogon zajmuje 7". P. Peters nadał gatunkowi nazwisko *Petrodomus* 1835. *tetradactylus*. (*Archiv für Naturg.* 1847—3 Heft p. 14).

Tenże Autor, podał niżej opisane zwierzę za nowy rodzaj pod nazwiskiem (*R.* 210).

RHYNCHOCYON, *Peters*, DŁUGONOSEK.

Cechy jego są: Zębów przednich $\frac{0-0}{3-3}$, Kłów $\frac{1-1}{1-1}$; trzonowych $\frac{7-7}{6-6}$. Pysk w długi ryjek przedłużony. Oczy wielkie. Konchy uchove mierne. Nogi wszystkie 4 palcowe, przednie od tylnych krótsze. Pazury długie, spłaszczone. Odzież twarda; ogon krótkowłosy, obrączkowany. Postać zupełnie ma odmienną od typów rodzajów *Macroscelides* lub *Petrodomus*.

1836. Gatunek jedyny, *Rhynchocyon Cirnei*, rudawo brunatny czyli Sarnowaty z czarną przymieszką. Konchy uchove przy tyle głowy, ruda, połyskowną siercią pokryte. Wzdłuż grzbietu 2 pręgi z czysto kasztanowato brunatnych, wielkich cętek złożone, a pod niemi dwie także mniejsze. Całkowita długość 1' 7 $\frac{1}{2}$ ". Mieszka w Mozambiku. (*Monatsberichte der Berl. Acad.* s. 36.—*Archiv für Naturgesch.* 1848—3 Heft, p. 152).

Rzęd IV. *Ferae*, DRAPIEŻNE.

Str. 66.

Do Podrodzaju *Borsuka* (*Meles*), policzył Hodgson.

1837. Nowy gatunek pod nazwiskiem *Taxidea leucurus*. Cechy jego następujące: *Głowa* w górze i po bokach biaława, przez oczy czarną pręgą przedzielona. *Odzież* ciała z wierzchu i po bokach żółtawo szara na bokach blad-sza. Cały spód i członki czarne; *ogon* żółtawą z białą pomieszaną siercią porośły. *Uszy* u spodu czarne w górze białe. Długość ciała 27", ogona 10". Mieszka na równinach Tybetu. (Ann. of nat. hist. XX. p. 435. Archiv für Natur. 1848—3 H. p. 153).

Str. 74.

Tschudi w Faunie Peruwiańskiej, prócz dawniej znanych dwóch gatunków *Ostronosa* (*Nasua*), opisał jeszcze trzy następujące, które jednak bliższego rozpatrzenia wymagają:

1838. *Nasua leucorhynchus*. *Ostronos* białopyski. Pysk białły. *Ogon* długości ciała, jednakowej z ciałem maści u dorosłych. Z Brazylii środkowej.

1839. *Nasua vittata*. *Ostronos* paskowany.

Śniady. *Twarz* i *głowa* bardzo czarne; od karku do środka grzbietu pas czarny. *Ogon* paskowany. Ojczyzną Gujana.

1840. *Nasua montana*. *Ostronos* górny.

Z wierzchu rudawo śniady, czarno nakrapiany; pod spodem czarnawy. Pysk czarnawy; *twarz* szara bez cętek na oczodołach; po za uszami cętka czarna. *Gardziel* i *piersi* białawe. *Ogon* paskowany, od ciała nieco krótszy. Pochodzi z najwyższej położonych okolic lasów Peruwiańskich. Jedno tylko indywiduum dotąd widziano. (Archiv für Naturge: 1846. 4 Heft p. 144).

Str. 82.

1841. *Herpestes semitorquatus*. *Ichneumon* półobrożasty. (Gray ann. of. nat. hist. XVIII. p. 211.)

Odzież ciemnobrunatna, żółto nakrapiana. Boki i spód ciała czerwone. Nogi od reszty ciała czarniejsze, ogon jaśniejszy. Gardziel i dolna część szyi czerwone, od wyższej części szyi prostą linią wyraźnie oddzielone. Sierć miernie twarda, a pod nią miękka, brunatna wełna, Włosy dłuższe grzbietu ciemnobrunatne, z szeroką czerwono-żółtą prążką, na bokach jasno rudawobrunatne, na ogonie blado żółte, z szeroką czarną prążką i końcem żółtawym. Długość ciała $18\frac{1}{2}$ ", ogona 11". Pochodzi z wyspy Borneo.

Str 105.

1842. *Canis* (*Chryseus*) *soccatus*. *Pies obówiasty*.

Pysk ma lisiemu podobny. Z wierzchu rdzawo płowy, włosy grzbietu czarno zakończone; pod spodem płowiejący. Pysk, nos, wargi, powieki i ukośna pręga na pięściach, czarne. Ogon kudłaty jak u Lisa, na końcu czarny. Palców (5—4) w długich włosach niby w obówiu ukrytych. Podług Wagnera, nieróżni się od *Psa Buansu*. (*C. primaevus*). (Cantor Ann. XV p. 498).

Canis nigrescens. *Pies czarnawy*.

Jest to gatunek silny i krępy o sterzcących uszach i grubym pysku, przez co raczej do Psów właściwych i Szakali, niż do Lisów jest podobny. Główną odzież ma rdzawo lub wilczato żółtą, wyjąwszy jednak górną stronę szyi, ciała i ogona, które prawie zupełnie są czarne. Długość ciała $2\frac{1}{2}$ '. Mieszka w Nowej Holländyi; we dnie przesiaduje w norach lub drzewach spróchniałych; w nocy na zér wychodzi. Ma to być gatunek identyczny z *Psem Dingo* (Mast. T. 2. str. 106).—(Wagner in Schreber's Fortsetzungen Tab 87, B. Archiv für Naturgesch. 1846—4 Heft p. 148).

Gray (Ann. of nat. hist. XVII. p. 293) ustanowił nowy rodzaj Psów pod nazwiskiem *Cynalicus*, któremu nadał następną charakterystykę: *Zębów trzonowych* $\frac{5-5}{6-6}$; z tych górny mięsożerny gruby i szeroki z bardzo małym koniuszkiem ze strony wewnętrznej; ząb sęczkowaty dość wielki, podłużny, ukośny o trzech sęczkach. *Głowa* wielka, *nogi* krótkie i grube. *Ogon* dość kudłaty, aż do kolan sięgający.

1843. Jedyny tego rodzaju albo właściwiej Podrodzaju Psów gatunek, *Cynalicus melanogaster*, ma odzież płową; twarz i grzbiet z lekka czarnawo nakrapiane; piersi, dolną część boków, spód ciała, nogi i ogon czarne. Długość ciała 26", ogona 5"; mieszka w Brazylii. (Archiv für Naturgeschichte 1847—3 Heft p. 15).

Str. 146.

Odmiana czarna Jaguara (*Felis onca*) znaleziona została w Syberyi, przez P. Stubendorfa. (Bull. de l'acad. de S. Petersb. T. VII. p. 206).

Felis Charltoni. *Kot Czarltona* (Gray an. of nat. hist. XVII. p. 211). Bardzo jest podobny do *kota marmurka* (*F. marmorata*), lecz światlejszą ma odzież i ciemne cętki widocznie w odmienny sposób są rozpołożone. Pochodzi ze stałego ładu Indyi, mianowicie z Darjeeling. Nim przyjętym zostanie jako odrębny gatunek, wymaga bliższego rozpatrzenia (Archiv für Naturgesch. 1847. 3 Heft p. 17—1848—3 H. p. 154).

Str. 206.

1844. *Mustela agilis*, Tschudi. *Łasica zwinna*.

Z wierzchu rudawo siwiejąca, pod spodem biaława. Mieszka w dolinach między Kordylierami Peruwiańskimi. (Archiv für Naturg. 1846—4 Heft p. 145).

Str. 221.

1845. *Lutra montana*, Tschudi. Wydra górna.

Z wierzchu ciemno śniada, czerwonawo śniado nakrapiana; pod spodem czarna. Mieszka w Kordylierah Peruwiańskich nad rzekami, w miejscach wyniosłych na 9000 stóp nad poziom morza. (l. c.)

Str. 263.

Rodzaj *Wiewiórki* (*Sciurus*), zubożony został następującymi gatunkami:

1846. *Sciurus tricolor*; Poeppig. *Wiewiórka trójbarwna*.

Z wierzchu glinkowato, czarno nakrapiana, pod spodem czerwona. Ogon przy nasadzie czarny, na końcu czerwony. Długość ciała 12". Ojczyznę Peru (Tschudi Fauna peruviana. p. 156. tab. 11).

1847. *Sciurus rufoniger*; Pucheran. *Wiewiórka czerwono-czarna*.

Przez grzbiet podłużna, czarna pręga, boki czerwone; podbródek siwy. Spód ciała siwy żółtawo pociągnięty; piersi żółte. Ogon dwustronny, włosy jego czerwono i czarno obrączkowane, z 2 (?) białymi końcami. Ojczyznę Santa Fe de Bogota. (Pucheran Revue Zool. p. 336).

1848. *Sciurus chrysurus*. Puch. *Wiewiórka złotoogonowa*.

Mała. Uszy zaledwo na kilka linii z pod włosów głowy wystają. Wierzch ciała z odzieżą taką jak u *wiewiórki niespokojnej* (*Sc. aestuans*; Guerlinguet) lecz ciemniejszą. Ogon okrągły; przy nasadzie takiejeże maści, z resztą czerwona złocisty. Mieszka wraz z poprzedzającą (Revue Zool. p. 337).

Sciurus gilvicularis Natterera, zdaje się być identyczną z *wiewiórką czerwono-czarną* (*Sc. rufoniger*).

Str. 293.

Pteromys punctatus Gray. *Polatucha kropkowana*.

Jasno-brunatno-czerwona; grzbiet białymi cętkami upstrzony. Ojczyzną Malakka. Podług P. Wagner'a, może się uważać za odmianę *Polatuchy świetnej* (*P. nitidus*).

(Gray Ann. of nat. hist. XVIII. p. 211.—Archiv für Naturgesch. 1847—3 Heft p. 19).

Str. 326.

Myoxus muscardinus. *Koszatka Laskowa*.

W lasach koło Kamiénca Podolskiego dość jest pospolita. A niekiedy około Wilna jak świadczy Prof. Adamowicz.

Str. 326.

Myosus Dryas. *Koszatka drzewna*.

Miejsce mieszkania tej Koszatki, dotąd przez Autorów tylko nad Wołgą i w Georgyi wskazywane było. Rok temu drugi dopiero, jak ją odkrył JW. Hrabia Konstanty Tyzenhauz, w lasach swoich w Gubernii Mińskiej położonych i badania tego znakomitego Naturalisty przekonały, że to jest pospolity w Litwie gatunek, zimna się nie boi i w tęgie nawet mrozy niezasypia.

Str. 335.

1849. *Octodon Bridgesii*. *Kozatniczek Brydżesa*.

Różni się od *Kozatniczka Degu* (*O. Cummingii*) większym wzrostem, mniej świetnym ubarwieniem, dłuższym i mniej pęczlikowatym ogonem i białymi nogami. Długość ciała 8" 6", ogona 5" 8". Mieszka w prowincyi

Chilijskiej Colchagua; przesiaduje w norach, w piaszczystych pagórkach i nad brzegami rzek wykopanych. Nie tak pospolitym będąc jak Koszatniczek Degu, równie jak tamten ziołami i suchymi trawami się żywi. W zimie jada korę krzewiny *Mimosa cavenia* zwanęj. Przy pochmurnej pogodzie, dniem nawet na żer wychodzi.

(Archiv für Naturgesch. 1846—4 H. p. 154—1847—3 Heft p. 19).

Str. 352.

1850. *Spalax* (*Ctenomys*) *opimus*. Wagn. *Ślepiec długowłosy*.

Odzież obfita, długa, kędzierzawa, brudno białawo żółta. Wszystkie włosy pod spodem, są w dolnej połowie łupkowato czarne. Rzęsówki powiększej części białe. Zęby pomarańczowo żółte. Pazury brunatne biało cętkowane. Skóra na ogonie i wierzchniej części ciała, czarna. Odzież ogona brudno żółtawa z ciemnobrunatną, podłużną pręgą. Długość ciała 7" 10", ogona 2" 6". Ojczyzną Boliwia.

Ślepce magiellański i obróźasty. (*Spalax magellanicus* et *Sp. torquatus*. Mastol. T. 2. Sp. 1052 i 1053), zdają się być tylko odmianami powyższego gatunku.

(Archiv für Naturg. 1848—1 Heft p. 75—3 H. p. 156).

Ctenomys leucodon Waterhous'a, wymaga bliższego poznania; chociaż bowiem niektórymi cechami a mianowicie białością zębów, od *ślepca długowłosego* się różni, dla niedokładności jednak opisu trudno osądzić, czy istotnie osobny stanowi gatunek.

(Archiv für Naturg. 1848. 3 Heft, str. 156).

1851. *Spalax* (*Ctenomys*) *Nattereri*. Wagn. *Ślepiec Natterera*.

Odzież płowo-brunatna; wzdłuż grzbietu i wyższej części głowy czarnawobrunatna; spód ciała białemi roz-

maitej liczby i kształtu cętkami upstrzony. U jednego z opisywanych egzemplarzy (Samicy), białe upstrzenie znajduje się tylko na podbrzuszu i bardzo niewyraźnie w tyle nóg przednich; u drugiego (Samca) cętki te są większe. Długość Samicy $12\frac{1}{8}$ " z których ogon zajmuje $3\frac{1}{4}$ "; Samca 12 " a z tego $3\frac{1}{2}$ " na ogon przypada. Mieszka w Caissora (Prowincya Mato grosso w Brazylii).

Podług Prof. Wagnera, zwierzę powyższe uważać należy za odmianę *Ślepcy Brazylijskiego*. Tu także cdnosi się *Ctenomys boliviensis* Waterhous'a.

(Archiv für Naturg. 1848—1 Heft p. 72. 3 H. p. 156).

Str. 365.

RODZAJ (211).

Heliophobius, Peters. BEZUSZEK.

Zębów trzonowych wszędzie po pięć, z których początkowe są najmniejsze; krające białe, gładkie, nierozdwojone. *U nóg* przednich i tylnych po 5 palców, wszystkie płaskimi, słabemi paznogciami opatrzone. *U nóg tylnych* palec drugi najdłuższy. *Oczy* bardzo małe. *W miejscu uchowej Konchy*, nagi, nieco wypukły, mało wystający *obrąbek*. *Ogon* bardzo krótki. *Wątroba* pięcioklapowa z małym żółciowym pęcherzykiem. *Żołądek* fasolkowaty, wewnątrz na dwie części podzielony. *Postać Ślepców*.

1852. Jedyńy gatunek, *Heliophobius argenteocinereus*, wszędzie srebrzysto siwy, z nogami prawie nagiemi; nos ma szeroki, nagi. *Tęcze ocz* białe. *Długość ciała* 7". Mieszka w południowej Afryce.

(Peters. Bericht über d. Verh. d. Berl. Akad. s. 259.—Archiv für Naturg. 1847—3 Heft p. 20).

Str. 375.

Mus islandicus (Mastol. T. 2. sp. 1088) uważać należy nie za osobny gatunek, lecz za odmianę *Myszy domowej* (*M. musculus*). W całej Szwecyi jest ona pospolita.

(Archiv Skand. Beitr. 11. s. 180—Archiv für Naturg. 1848—3 Heft).

Str. 392.

W przypisku do gatunku *Myszy lisowatej* (*Mus vulpinus*) powiedzieliśmy, że PP. Bachman i Wagner ustanowili z niektórych gatunków Myszy Amerykańskich, rodzaj *Hesperomys*. Raczą Czytelnicy sprostować tę pomyłkę, gdyż pomieniony rodzaj utworzony został przez P. Waterhouse.

1853. Smith (Illustr. of the Zool. of South Africa N. 25. Tab. 47) dał wizerunek nowego gatunku Myszy który nazwał *Mus Lehocla* i następnie opisał: Z wierzchu błado ruda czarnawo nakrapiana, pod spodem rudawo biała. Konchy uchowe wielkie, prawie nagie, na zewnętrznej stronie w półkole zaokrąglone. Sierć krucha. Ogon długi, prawie nagi. Długość ciała 4" 9", ogona 5". Mieszka w Lataku.

1854. *Mus dorsalis*, jest także nowym południowo-afrykańskim gatunkiem myszy, z odzieżą wierzchnią rudawo-brunatną i ciemną pręgą na grzbiecie; spodem ciała rdzawo białym. Długość jej wynosi 4", ogona 4½". Pierwszą o niej wiadomość podał Smith w swojej Illustracyi. (Archiv für Naturg. 1846—4 H.)

Str. 410.

1855. *Mus vellerosus*. Pod tą nazwą opisał Gray (Ann. of Nat. hist. XIX. p. 351) mysz mieszkającą w Nowej Hol-

landyi między rzekami Murray i Glenelg. Zbliża się ona z wielu względów do *Myszy sniadonogiej* (*M. fuscipes*), lecz jest większa a odzież ma dłuższą i bladszą.

* * *

Tschudi w Faunie Peruwiańskiej (str. 178) ustanowił osobny rodzaj pod nazwiskiem *Drymomys* (R. 212), któremu nadał następną charakterystykę: *Postać Myszy*; pysk nieco zaostzony; Warga górna przecięta. *Konchy uchowe* wielkie. *Ogon* długi, łuskowaty, cały rzadką siercią porośły. *Zęby trzonowe* nieco mniejsze, przedłużone, rowkami wzdłuż i w poprzek poprzerzynane; pierwszy i drugi w szczęcie górnej dwuszczytowe. Zwierzęta te mają zębostan pośredni między zębostanem Myszy starego i nowego ładu.

1856. Jedyny gatunek *Drymomys parvulus*, mieszka w Peru. (Arch. für Naturg. 1846—4 H. p. 156).

* * *

1857. *Podabrus macrourus*. Zwierzętko to należy do nowo ustanowionego przez P. Gould'a rodzaju w rodzinie Myszowatych (*Murina*). Długość jego ciała wynosi 3" 9", ogona 3" 2". Odzież miękka z wierzchu popielata czarno nakrapiana, na bokach bladsza, żółtawo pociągnięta, pod spodem i na nogach także nieco żółtawa. Na wyższej części głowy podłużna, czarna pręga. *Konchy uchowe* mierne. *Ogon* przy nasadzie bardzo zgrubiał, łuskowaty, z wierzchu drobnymi, czarnymi i żółtawymi, pod spodem białawymi włoskami porośły. Ojczyzną Nowa Holandia. (Archiv für Naturg. 1846—4. H. p. 154).

* * *

Peters ustanowił dwa nowe rodzaje Gryzących z rodziny Myszowatych (Murina), a mianowicie:

R O D Z A J (213).

Saccostomus, GĘBOWOR.

Pysk tępy. *Ogon* krótki, luskowaty, rzadką siercią porośły. *Konchy uchowe* wolne. Członki krótkie pięciopalcowe. *Zęby przednie* krające, niebrózdowane. W górze i w dole 3 *zęby trzonowe* korzeniami opatrzone, pierwszy i największy o 3 warstwach polewy, ostatni o dwóch warstwach. *Żyrochowki* wewnętrzne. Wątroba bez żółciowego pęcherzyka. Żołądek wewnętrznym, wązkim fałdem na dwie części przedzielony.

1858. Jedyny gatunek *Saccostomus campestris*; ma odzież łupkowato szarą; brzuch śnieżno biały. Długość ciała 4" nie licząc ogona który wynosi $\frac{2}{3}$ długości ciała. Ojczyzną Mozambik; mieszka na polach, kopie nory o dwóch wyjściach i zakłada kamieniami. Negrowie zowią go *Psuku*. (Peters Bericht über d. Verh. der Berl. Akad. s. 258).

R O D Z A J (214).

Steatomys. NIŻNICZEK.

Pysk ostry. *Ogon* i *członki* krótkie, ostatnie o pięciu-palcach (w miejscu ksiuka sęczek). *Górne siekące zęby* raz brózdowane, z obu stron trójściskowe, korzeniami opatrzone; *zęby trzonowe* mało różnią się od myszych. *Żyrochowki* zadne. Trzewia takie jak u myszy lecz krótsze. Pęcherzyk żółciowy wyraźny. Żołądek jak w rodzaju poprzedzającym.

1859. Gatunek *Steatomys pratensis*.

Brunatny lub szaro-brunatny; brzuch biały. *Ogon* prawie nagi. Mieszka na równinach mozambickich, szcze-

gólniej na polach zbożem zasianych, gdzie kopie nory o jednem wyjściu. Z łatwością schwytać go można, gdyż z powodu krótkich nóg biega powoli. Od Kwietnia aż do żniw w wielkiem poławia się mnóstwie, jest w ówczas bardzo tłusty i jako przysmak na pokarm bardzo poszukiwany i ceniony. W mowie Negrów zowie się *Sana*. (Peters Bericht d. Verh. der Berlin. Akad. s. 258.—Archiv für Naturg. 1847—3 H. p. 22).

Str. 445.

Cricetus songarus. Skrzeczek Songarski.

Dotąd zwierzątko to znanem było w ubarwieniu grzbietu żółtawo szarém, czarno nakrapianém, z czarną podłużną pręgą, spodem ciała białym, bokami biało i śniado upstrzonymi. P. Brandt otrzymał niedawno od PP. Geblera i Karelina kilka egzemplarzy tego gatunku z ubarwieniem odmienném, odzieżą dłuższą, obfitszą i twardszą. Jeden ze trzech egzemplarzy jest śnieżno biały, wyjąwszy czarnej przedniej części uszów i słabego śladu brunatnawej smugi na przodzie stosa grzbietowego. Drugi egzemplarz posiada nie tylko jeszcze czarniejsze uszy i żółtawo brunatną, z czarném pomieszaną grzbietową pręgę, lecz nadto także na bokach szyi, od uszów aż do barek ciągnącą się, świetną czarnawo szarą, brunatno powleczoną smugę. Trzeci miał czarną przednią stronę kouch uchowych i prócz tego na barkach czarną z brunatną przymieszką cętkę, która się w tył i naprzód ku spodowi toporkowato przedłużała; grzbiet zaś był z lekka szarawo brunatno pociągnięty i nosił na sobie wyraźny ślad podłużnej pręgi, od tyłu głowy aż do środka grzbietu. Takiem ubarwieniem egzemplarz ten zbliżał się więcj od innych do opisu Skrzeczka Songarskiego, który nam podał Pallas. Z tych odmian maści, tudzież

z uwagi, że powyżej opisane egzemplarze znalezione zostały w miesiącach Październiku i Grudniu; Pan Brandt wnioskuje, że *Skrzeczek Songarski* równie jak niektóre inne północnych krajów zwierzęta, na zimę bieleje. (Archiv für Nat. 1847—3 H. s. 20).

Str. 449.

1860. *Hapalotis murinus*, Cienkouszka mysza. Odzież miękka, z wierzchu światło glinowato żółta; grzbiet czarno nakrapiany; spód biały. Konchy uchowe dość wielkie, białą siercią porośłe. Ogon krótkowłosy. Długość ciała 5" 6", ogona 3" 9". Ojczyzną Nowa Hollandya. (Gould Ann. of nat. hist. XVI. p. 425.—Archiv für Naturg. 1846—4 H. p. 154.

Str. 473.

Po rodzaju *Dipodomys*, należy umieścić nowo utworzony przez P. Wagnera rodzaj pod nazwiskiem.

R O D Z A J (215).

Macrocolus (1) SZCZUDŁONÓG.

Postać *Skoczków*. *Konchy* uchowe krótkie, okrągławe. *Nogi* tylne czteropalcowe. *Ogon* bardzo długi, włosisisty, na końcu prawie pęzlikowaty. *Zębostan* zupełnie różny niż u *Skoczków* i *Chyżoskoczków*, brzmi następnie: *Zębów* przednich $\frac{2}{2}$; *trzonowych* $\frac{4-4}{4-4}$. *Zęby* przednie są czerwonawo żółte, górne głębokim rowkiem przernięte. *Trzonowe* szczególną mają postać: są nieforemnie eliptyczne, na środku przedniego brzegu nieco spicza-

(1) Od wyrazów greckich *μακρός* długi i *κῶλον*, członek.

czasto wydane, pierwszy u dołu więcej czworokątny i z obu stron cokolwiek wycięty; wszystkie od przodu ku kątom, stopniowo coraz niższe. *Głowa* gruba i szeroka, z przodu nagle w śpiczasty pysk przechodzi. *Warga* górna cała, tylko sam koniec nosa nagi. *Wąsy* bardzo długie, najdłuższe rzęsówki koło uszów wyrastają. *Oczy* mierne. *Uszy* małe, okrągławe, wewnątrz i na zewnętrznym brzegu słabo włosiste. *Nogi* przednie krótkie, 5 palcowe; ksiuk bardzo krótki z pazurem płaskim; palce przedłużone o szponach miernych, z pomiędzy nich palec średni najdłuższy. *Podeszwa* brodawkami porośła. *Nogi* tylne są stosunkowo dłuższe i tylko 4 palcowe, bez ksiuka. *Palec* zewnętrzny najmniejszy, trzy pozostałe dość równe, jednak średni nieco dłuższy; palce tylne cokolwiek krótszemi lecz silniejszymi szponami opatrzone. *Ogon* nadzwyczajnie długi, gestowłosy; na końcu włosy dłuższe, tworzą mały pęczlik który od 5—6 linii po za ogon się przedłuża.

Jedynym gatunkiem jest:

1861. *Macrocolus halticus*, *Szczudlonóg skoczny*.

Z wierzchu płowo brunatny, pod spodem biały. *Ogon* dwubarwny. *Odzież* długa, miękka. *Ubarwienie* wiele ma podobieństwa z koloru odzieży *Skoczków*. *Wierzch* brunatno żółtawy z czarném upstrzeniem; na bokach odzież przechodzi w kolor *izabellowy*. *Spód* biały. *Ogon* dwubarwny; z wierzchu brunatny, pod spodem biały. *Odzież* bardzo długa i miękka. *Włosy* wierzchniej strony ciała, są w większej części swęj długości ciemnołupkowatej maści a tylko na końcach brunatno żółtawe, niektóre mają krótkie, czaruawe konce, inne zaś są zupełnie czarne. *Włosy* spodu jednostajnie białe. *Delikatna odzież* uszu jest na zewnętrznej stronie biaława, na przednim zaś brzegu i wewnątrz, ciemna. *Wąsy* czarne. *Pazury* jasnorogowe. *Długość* ciała 4" 6" ogona 6" 6";

ogona z pęzlikiem 7"; Konch uchowych 5". Nóg tylnych z pazurami 1" 6 $\frac{1}{2}$ ". Ojczyzną Meksyk.

(Archiv für Naturg. 1846—2 H. p. 172).

Str. 488.

1862. *Hystrix (Sphingurus) bicolor*. Tschudi. *Jeżowierz dwubarwny*.

Wierzch ciała długimi, dwubarwnymi (siarczysto żółtymi i czarnymi) kolcami odziany. Pysk rudawo śniady; Konchy uchowe czarnawe. Pod spodem ciała kolce krótkie ze szczecina pomieszane. Brzuch jasno brunatny; kraina łonowa rudawa; koniec ogona rudoczarnawy. Długość całego zwierzęcia 2' 1"; ogona 1' 1". Bardzo rzadki; mieszka w odwiecznych lasach Peru.

(Archiv für Naturg. 1846—4 Heft. p. 156)

Opisy kilku małych zwierząt Ssących z Syryi i Afryki.

Mastol. T. I. str. 315.

1863. *Rhinolophus gigas*. Podkowiec olbrzymi.

(A. Wagner in Wieg. Archiv 1848—4 H. p. 180).

Największy z pomiędzy współgatunkowych. Sadzowato-czarny; głowa, spód ciała i boki białawe; Konchy uchowe przedłużone, wąskie; ogon krótki.

Zębostan tego Podkowca nadzwyczaj silny, obok nader wielkiego rozwinięcia czaszki, uczyniłby go zwierzęciem, prawdziwie przerażającej powierzchowności, gdyby wzrost jego większych dochodził wymiarów. Długość bowiem samej czaszki wynosi 1" 5", w ówczas gdy cały stos grzbietowy tylko 2" 11" wymierza. Zębostan brzmi następnie: zębów

przednich $\frac{2}{4}$ kłów $\frac{1-1}{1-1}$; trzonowych $\frac{4-4}{5-5}$. Górne przednie zęby są bardzo małe, dolne cokolwiek większe i trójklapowe; zewnętrzna para w tył usunięta. Kły nadzwyczaj silne; górne od wewnątrz płaskie z wydatnym pośrodku podłużnym kantem; z przedniej strony głęboko wycięte, na zewnątrz wypukłe.

Pacierzy w ogóle 30, z tych 7 szyjowych, 11 grzbietowych, 6 łędźwiowych, 3 krzyżowe i 3 ogonowe.

Pysk tępy. Narośl podkowiasta wielka, z tyłu ukośnym sęczkiem ograniczona, po za którym równie szeroki, wpół jajowaty liść się podnosi; z każdej strony podkowy znajdują się 3 skórkowate, ukośne fałdy. Konchy uchowe wysokie, wąskie, podłużnie jajowate, zaostrome, nagie, w dolnej swej części po bokach wełnistą siercią odziane. Skrzydła nadzwyczaj długie. Ogon krótki. Błona udowa wązka z obu stron nieco włosista, a po za nią ogon wystaje.

Odzież z wierzchu ciemno sadzowato brunatna, na bokach i na głowie brudno szarawo-żółto biaława. Strona spodnia żółtawo biała, wzdłuż środka tyłu ciała z ciemniejszym połyskiem. Sadzowato brunatne włosy wierzchniej strony mają nasady brudno białawe. Biała sierć spodu ciała, na bokach i szyi prawie jednobarwna, wzdłuż środka tyłu z nasadami ciemniejszymi. Sierć przy końcu przodu szyi, tworzy wir. Długość ciała 4" 11", Konch uchwowych 1", ogona 1" 1". Siąg skrzydeł 23". Opisany tutaj egzemplarz, był Samcem i pochodził z Bengueli w niższej Gwinei.

Mastol. T. II-gi str. 328.

1864. *Myoxus orobinus*. Koszatka grochowa.

(A. Wagner. Wieg. Arch. 1848—4 II. p. 149).

Z wierzchu brunatno żółtawa, pod spodem żółtawo biała; włosy wszystkie dwukolorowe; cętki białe między

oczami. Ogon zewsząd kudłaty, zaokrąglony, szaro śniadawy.

Koniec pyska ostry; rzęśówki dość liczne, najdłuższe wyrastają około uszu. Konchy uchowe dość wielkie, zaokrąglone, na brzegach delikatnymi włoskami porośłe. Palec wielki nóg przednich zupełnie szczątkowy. Ogon zewsząd włosami porośły. Podeszwy nagie.

Długość ciała 4" 2".

Gatunek ten odkryty został przez P. Kotschy w Sennar. Zewnętrzniemi cechami zbliża się do *Koszatki Senegalskiej* (M. Coupei) która jednak różni się od niniejszej następującą dyagnozą: *mniejsza, z wierzchu popielata z lekka żółtawo pociągnięta; pod spodem biaława; włosy jednokolorowe. Ogon popielatawy.*

Str. 385.

1865. *Mus fuscirostris*. Mysz śniadopyska.

(A. Wagn. in Wieg. Archiv 1848—4 II. p. 185).

Z wierzchu brunatno żółtawa, czarno popruszona, pod spodem biała. Koniec nosa jednakięj z grzbietem maści. Konchy uchowe spore; ogon od ciała krótszy.

Długość ciała 6", ogona 7" 7".

Kotschy odkrył ją w Sennar. Gatunek ten wiele ma podobieństwa z myszą białonogą (M. albipes Rüpp), różni się zaś od niej krótszym ogonem i brakiem białych cętek na końcu pyska. Inny egzemplarz długi 4" 2" z ciemniejszą odzieżą, jest zapewne młodem indywiduem tego gatunku lub też może gatunkiem osobnym o którym wspomniał już Rüppel w Muzeum Senckenbergijskiem III. str. 108 jako o odmianie *Myszy białonogiej*.

1866. *Mus limbatus*. Mysz obrzeżona.

(A. Wagner in Wieg. Archiv 1848—4 II. p. 186).

Z wierzchu brunatno szara, pod spodem biaława;

pręga poboczna żółtawa, ogon od ciała krótszy. Uszy wielkie, prawie nagie, najdłuższe rzęsówki niedosięgają końca konch uchwowych. Ogon nierównie krótszy od ciała, z rzadka delikatnymi, mało znacznymi włoskami porośły. Samica ma 4 pary cyców słabiznowych. Długość ciała 5" 7", ogona 4".

I ten gatunek odkryty został w Sennar przez Kotschy. Różni się od *Myszy białopiersistej* (*M. leucosternum*) brakiem rudej sierci w ubarwieniu, żółtą pręgą oddzielającą obie maści, żółtawo białym tłem spodu ciała i nieco krótszemi rzęsówkami.

1867. *Mus maniculatus*. Mysz białostopa.

(A. Wagner in Wieg. Archiv 1848—4 p. 186).

Z wierzchu brunatno płowiejąca, czarno popruszona, pod spodem siwo biaława. Konchy uchowe krótkie, włosiste, nogi białawe, z pazurami białawo rogowego koloru. Ogon od ciała krótszy, nieco włosisty.

Mysz ta postawą swoją, krótkością odzieży, uszu i ogona, *Polniki* nam przypomina, z tém wszystkiém zębostan jej i czaszka dostatecznie przekonywają, że jest prawdziwym członkiem rodzaju *Myszy*.

Długość ciała 5" 3", ogona 4" 3".

Odkrył ją Dr. Pruner w Egipcie.

Str. 412.

1868. *Arvicola cinerascens*. Polnik popielaty.

(*Hypnaeus cinerascens* A. Wagner in Wieg. Archiv. 1848—4 Heft str. 184).

Z wierzchu popielatawy, pod spodem śnieżno biały. Konchy uchowe wystające, włosiste; nogi białe; ogon prawie nagi, czwartej części długości ciała wyrównywa.

Rzęsówki długie i liczne; konchy uchowe z pod sier-

ci wystają. Ogon bardzo krótki, delikatnymi włoskami porośły. Odzież miękka.

Długość ciała 3", ogona 8".

Chociaż *Polnik popielaty* bardzo jest podobny do *P. Syryjskiego* (*A. Syriacus* Licht.) zdaje się jednak osobny stanowić gatunek, ostatni bowiem, według Lichtensteina ma ogon prawie dwa razy dłuższy, ubarwienie ciała więcej żółte, podbrzusze zaś i nogi szarawe. Oba gatunki mieszkają w Syrii.

Str. 458.

1869. *Gerbillus myosurus*. Suwak Myszy.

(*Meriones myosurus* And. Wagner in Wiegmann Archiv. 1848—4 II. p. 183).

Z wierzchu płowiejący, cokolwiek czarno popruszony; spód białawo żółty. Ogon od ciała krótszy, nagi, łuskowaty; zęby przednie niebrózdowane.

Postać zupełnie szczurzej podobna, równie też i ogon nagi jest jak u Myszy, lecz zęby trzonowe szczęki dolnej, podobne jak u innych Suwaków, z tą tylko różnicą że ząb kątny ma dwie listewki, a zęby przednie nie tak jak u właściwych Suwaków, są rozdwojone.

Obie te cechy zdają się wskazywać w tym nowym gatunku, osobny Podrodzaj.

Konchy uchowe małe, jajowate, nagie; rzęsówki delikatne, po nad uszami niewyrastają. Ogon na końcu zeszczuplony, nagi, licznymi łuskami pokryty, między którymi pojedyncze, krótkie, małowidoczne, delikatne, brunatnawe włoski są posiane.

Długość ciała 8" 6", ogona 4" 9".

Znalazł go Kotschy w Syrii.

Opisy niektórych nowo odkrytych w Rosyji zwierząt Ssących, tudzież uwagi nad dawniej znanymi tam gatunkami.

(Wyjątek z pisma Dra Eduarda Eversmann'a „Einige Beiträge zur Mammalogie und Ornithologie des Russischen Reichs” umieszczonego w Biuletynie Moskiewskiego Towarzystwa Naturalistów, na rok 1848).

1870. *Dipus saltator*. Eversm. Chyżoskocz skoczny.

(Bull. de Moscon 1848 N. p. 188 Tab. 1. fig. 1.—
Alactaga, podr. Scirteta Brandt. Mast. T. 2).

Nogi tylne pięciopalcowe; zęby przednie górne na zewnętrznej stronie gładkie. Konchy uchowe długości głowy; nasada ogonowej chorągiewki biała, koniec jej czarny; golenie i stopy tylne czarniawe; z przedniej strony białe.

Różni się od *Chyżoskocza właściwego i drobnego* (Al. jaculus i acontion. Mastol.) na pierwszy rzut oka chorągiewką ogona, która w wyższej połowie czarna, w niższej zaś jest biała. Wzrost ma o połowę prawie większy od *Chyżoskocza drobnego*; głowę a także stopy tylne nieco dłuższe. Grzbiet brunatno żółty, mniej lub więcej bywa szarawy, według tego jak sierć mniej lub więcej jest wytarta. Poza uszami z każdej strony, po jednej wielkiej białej cętcie. Podbrzusze białe.

Znalazł go Eversmann na stepach około gór Altajskich, po nad granicą Chin.

1871. *Mus Wagneri*. Eversm. Mysz Wagnera.

(Eversm. in Bull. de Moscon 1848 N. I. p. 191.
Tab. I. f. 2).

Wierzch ciała i ogon szaro śniade; spód biały. Konchy uchowe spore; sęczek ksiuka pazurem opatrzony. Ogon od ciała krótszy.

Mysz ta ubarwienie ma podobne do ciemnych odmian

Myszy leśnej. (*M. Sylvaticus* L.) od której jednak innymi cechami znacznie się różni. Jest ona prawie cztery razy od niej mniejsza a przeto mniejsza nawet od *Myszy żniwiarki* (*M. minutus*) i najdrobniejsza ze wszystkich zwierząt Ssących. Ogon krótszy ma od ciała, uszy zaś stosunkowo dłuższe są niż u *Myszy leśnej* i lepiej włosami odziane. Ogon składa się z 19—20 pacierzy i ma na sobie około 130 łuskowatych obrączek. Pazury wszystkie są białe.

Odkrył ją w r. 1847. Prof. Wagner na stepach między niższą Wołgą i rzeką Uralem.

1872. *Gerbillus Eversmanni* Suwak Ewersmana.

(*Meriones fulvus* Eversm. in Bull. de Moscou 1848. N. I. p. 195).

Wierzch ciała i ogon całe płowe bez brunatnej przemieszki; spód i nogi czysto białe. Konchy uchowe o połowę od głowy krótsze. Pazury u wszystkich palców białe.

Od *Suwaka południowego* (*G. meridianus*) nieco mniejszy; nogi tylne ma szczuplejsze i bardziej wysmukłe, Konchy uchowe mniejsze.

Odkrył go Dr. Ewersmann w stepach Kaspjskich między niższą Wołgą i rzeką Uralem.

Bobaki w Songaryi i górach Uralskich.

Z Songaryi, mianowicie z góry Tarbagataj, P. Ewersmann otrzymał kilkanaście Egzemplarzy Swiszczów z których każdy żółto i czarno był cętkowany, i niezdawał się różnić od Uralskich, owszem spodnie wargi równie jak u tamtych białymi u nich były. Między Uralskimi Swiszczami (Bobakami) wydzarzają się indywidua zupełnie czarne, bez żadnych cętek.

Owca Songarska.

Na wysokiej górze Ala Tau zwanej w Songaryi, mieszka pewna dzika owca która do owcy *Argali* Pall. (O. Ammon Mast. T. 3. p. 130) bardzo jest podobna, z tém wszystkiém zdaje się osobny stanowić gatunek. Rogi ma nierównie mniejsze niż u *Argali*, zaledwo dwa razy większe od rogów samicy dopiero wymienionego zwierzęcia i nierównie mniej zgięte. P. Ewersmann wnosi, że indywiduum przez niego posiadane, mogło być jeszcze niedorostłem, chociaż iniejszowi górale zapewniali go, że ta owca którą oni *kuldsza* nazywają, nigdy większego nie dochodzi wzrostu. Nadto różni się ona od *Argali* tém, że ma tył równie jak całe ciało, rudawo żółty, w ówczas gdy u tamtej tył i zadnie części nóg tylnych, są białe.

Jelenie w górach Altajskich i Uralskich.

Jelenie pospolite (*C. elaphus* L.) znajdujący się w górach Altajskich gdzie go *Maral* zowią, jest olbrzymem w porównaniu z Europejskiemi, lecz prócz wielkości i szarej na zimę odzieży w niczém od niego się nie różni; równie też i w południowej części gór Uralskich znalazł Ewersmann Jelenie, których tam przed nim nikt nie spostrzegł.

Dziki koty nad morzem kaspijskiem.

Na górzystych wybrzeżach stępu (*Usturt*) między morzem Kaspijskiem i jeziorem Aral, znajdują się trzy gatunki kotów, którym liczne w owych stronach stada antylop (*A. Saiga* et *Subgutturosa* Pall.) obfitego dostarczają pożywienia. Jednym z tych jest *F. jubata* Pall. (*Gepard*. Mast. T. 2. str. 158) drugim *F. Catolinx* Pall. (*Chaus* Mast. ib. p. 166 n. 743) a trzecim, gatunek który z kotem *F. Servalina*. Jardine. (Mast. T. 2. str. 192) dość ma podobieństwa, od wszystkich zaś innych znajomych gatunków, zupełnie się różni. Dr. Ewersmann posiadał jedno dorosłe indywiduum i trzymał go żyw-

cem w klatce przez pół roku. Było to zwierzę nadzwyczaj dzikie; warczało, zgrzytało zębami, tudzież tak gwałtownie rzucało się w klatkę, że niebezpiecznie było do niej się zbliżyć. Opis jego brzmi następnie: Długość od pyska do nasady ogona około $2\frac{1}{4}$ stóp paryzkich; ogon 11 calowy. Uszy dość śpiczaste, krótkimi pęczlikami opatrzone, nie spełna na dwa cale były długie i prawie tyle szerokie. Ciało dość ogrubne; włosy odzieży 1— $1\frac{1}{4}$ cali dochodziły; ogon bardzo cienki i wysmukły.

Ciało z wierzchu brudno żółtawo szare (brudny kolor pochodził z przymieszki włosów czarnych), wszędzie niewyraźnie ograniczonemi, czarnemi lub czarniawemi, okrągławemi, podłużnemi lub poprzecznemi cętkami upstrzone. Okolica brzuchowa biaława bez cętek; szczególnież zaś gardziel, podbródek, brzeg górnej szczęki i obwódka oczna dość czysto białe. Na każdym policzku, ciągną się dwie czarne, podłużne pręgi, niższa na białem tle jest prosta do brzegu górnej szczęki równoległa, zaczyna się od skrzydełka nosowego i na $1\frac{1}{4}$ cal po za kąt gębny zachodzi; wyższa poczyna się pod tylnym kątem ocznym, zgina się nieco nadół i rozciąga prawie tak daleko jak pręga niższa. Uszy mają na stronie wewnętrznej białe włosy, na zewnętrznej żółtawe i czarne, po równej części domieszane; mały pęczlik na końcu jest czarny. Wyższa część głowy z powodu obfitej przymieszki włosów czarnych, bardzo przyćmiona. Włosy te na czaszce a bardziej na tyle głowy tworzą czarne, podłużne cętki, które na tyle szyi są wyraźniejsze i cztery niezupełnie regularne szeregi czarnych, podłużnych cętek formują. Na bokach szyi znajdują się blade, poprzeczne cętki. Na grzbiecie cętki te są podłużnie okrągławe i najwyraźniejsze; na bokach ciała znów są poprzeczne i blade, a zbliżając się ku brzuchowi, stopniowo zupełnie nikną. Na zewnętrznej stronie przednich i tylnych ud, równie też znajdują się cętki w poprzek które schodzą się poczęści w niewyraźne pasy. Na wewnętrznej stronie nóg

przednich, prawie po ich środku, przechodzi dość wyraźna, czarna, poprzeczna pręga. Podeszwy są czarniawo brunatną siercią porośnięte. Bardzo cienki ogon ma na tle żółtawym nieregularne, czarne cętki, które tu i ówdzie w niewyraźne, poprzeczne paski się schodzą, osobliwie ku końcowi.

Dany w dziele Jardin'a (The naturalists library; Mammalia Vol 11) opis gatunku *Felis Servalina* (Mastol. T. 2. str. 192) dość się zgadza z powyżej opisanym egzemplarzem; zachodzi tylko różnica w wielkości i nieco odmiennej, względem ciała, proporcji ogona. Jardine podaje Indye za ojczyznę swego kota, niniejszy, według opowiadania kirgizów, nierzadkim jest w Usturcie.

Piżmowce Altajskie.

Dr. Ewersmann wzywa uczonych wędrowników, aby Piżmowca Altajskiego ze znajdującymi się w górach Tybetańskich Piżmowcami porównać zechcieli. Według prawdopodobieństwa, są to dwa osobne gatunki; nawet piżmo altajskie pod względem medycznym, zupełnie inne ma własności od tybetańskiego.

Fig. 2. *Antelope spinigera* (*Moschus pygmaeus*)
(str. 90 n. 1306) samica.

Fig. 3. *Moschus moschiferus* (str. 38 n. 1432);
kości głowy.

Tablica II.

Fig. 1. *Hippopotamus amphibius* (str. 156. n.
1589).

a) Jego czaszka.

Fig. 2. *Phascogasterus Aeliani* (str. 173. n.
1613).

a) Czaszka jego.

b) Wątroba górnej szczęki.

WYJAŚNIENIE RYCIN.

Tablica I.

Fig. 1. *Myrmecophaga didactyla* (str. 11. n. 1408).

a) Czaszka.

Fig. 2. *Antilope spinigera* (*Moschus pygmaeus*) (str. 90. n. 1506) samica.

Fig. 3. *Moschus moschiferus* (str. 38 n. 1432);
kości głowy.

Tablica II.

Fig. 1. *Hippopotamus amphibius* (str. 156. n. 1589).

a) Jego czaszka.

Fig. 2. *Phascochaerus Aeliani* (str. 173. n. 1613).

a) Czaszka jego.

b) Wnętrze górnej szczęki.

Tablica III.

Fig. 1. *Physeter macrocephalus* (str. 222. n. 1666).

a) Jego czaszka.

Fig. 2. *Monodon monoceros* (str. 219. n. 1665).

Tablica IV.

Fig. 1. *Didelphis cancrivora* (str. 289. n. 1748).

a) Końce szczęk jego.

b) Łapa tylna.

Fig. *Tachyglossus hystrix* (str. 333. n. 1811).

Głowa wielkości naturalnej widziana z przodu, z końcem wysuniętego języka.

Tablica V.

Mylodon robustus (str. 456).

Ostrzeżenie. W tomie II-m Mastologii na tablicy V. fig. 1, w wizerunku *Ślepca ziemnego* (*Spalax typhlus*); wyobrażono oczy wyraźne. Jest to pomyłka, bo pomienione zwierzę ma oczy pod skórą ukryte.

TABLICE KLASYFIKACYI

IZYDORA GEOFFROY ST. HILAIRE,

odnoszące się do sześciu rzędów Zwierząt Ssących,
opisanych w dwóch początkowych Tomach
Mastologii.

Tablica III.

Fig. 1. *Physalis macrocephalus* (str. 222. n. 1666).

a) Jego czaszka.

Fig. 2. *Monodon monoceros* (str. 219. n. 1665).

Tablica IV.

Fig. 1. *Didelphis cancrivora* (str. 289. n. 1746).

a) Kość szczęki jego.

b) Łapa tylna.

TABLICE KLASYFIKACYI

IZYBONA GEORGY ST. HILAIRE

Tablica V.

odnoszące się do sześciu rzędów Zwierząt Szacnych

opisanych w dwóch początkowych Tomach

Ostrzeżenie.

Mastologia.

Fig. 1. w wizerunku Słonia olbrzymiego (Sphax

typus); wyrażono przy wybitnie. Jest to pa-

tyczka, do pomiaru której ma być użyta pod

skala.

										Rodzaje.																																						
Zęby trzech gatun- kow.	4. przednie ciagle, przeciwlegle, między 2 klami prostopadle- mi. Pazury jednako- we, wyjąwszy ksiuka	1. <i>Singes.</i> <i>Malpy.</i>	W pół dwunożne, w każdej szczęce z każdej strony po 5 trzonowych zębów . . . <i>Pitheciens.</i>	Kształty prawie ludzkie Ręce bardzo długie Bardzo wydatny	Natyłki bez nagniotków Natyłki z nagniotkami wielkimi Bardzo wydatny	Kształty bar- dzo subtelne wysmukłe	Ksiuk { przedni. } bardzo krótki żaden	bardzo krótki. krótki dość długi. bardzo długi.	Nosdrza pod- nosowe a nie końcowe. Nos bardzo splasz- czony. Pysk. Nosdrza podnosowe i końcowe, pysk nadzwyczajnie długi	bardzo krótki dość obszerna dość mocno chwytny nienabr- miała; ksiuk przedni. bardzo nabrzmiała długi mierny	bardzo krótki żaden Pazury ści- śnione rynienkowate	Troglodyte Orang (<i>Satyrus</i>). Gibbon (<i>Hylobates</i>). Nasique (<i>Nasalis</i>). Semnopitheque. Colobus. Miopitheque. Cercopitheque. Macaque. Magot. Cynopitheque. Theropitheque. Cynocephale. Saimiri (<i>Pithesciureus</i>). Callitriche. Nyctipitheque. Sajou (<i>Cebus</i>). Lagotriche. Eriode. Atèle. Hurleur (<i>Mycetes</i>). Saki (<i>Pithecia</i>). Brachyure. Omistiti (<i>Leontopithecus</i>). Avabi (<i>Semnocebus</i>). Propitheque. Indri (<i>Pithelemur</i>). Nyctieche. Loris. Perodictique. Cheirogale. Maki. Microcebe. Galago. Tarsier.																																				
												Zęby trzech gatun- kow.	2. lub 4. przednie zę- by górne parami; przednie i kły dolne pochyle, drugi palec tylny z pazurem szy- dlastym.	2. <i>Lenuridés.</i> <i>Malpożwierze</i>	6 zębów trzo- nowych. <i>Cé- biens</i>	Nosdrza poboczne; zęby przednie dol- ne prostopadle. Ogon	cały kosmaty. w części nagi i z na- gniotkiem. Gardziel.	mało chwytny. Czaszka dość obszerna wyraźny żaden	bardzo obszerna. dość obszerna Pazury ści- śnione rynienkowate	Szponiaste, trzonowych zębów 5 <i>Hapaliens</i>	Nosdrza poboczne; zęby przednie dolne po- chyle Ogon.	Rodzaj jedyny	bardzo wysmukłe bardzo rozwinięte nadzwyczaj rozwinięte	Eriode. Atèle. Hurleur (<i>Mycetes</i>). Saki (<i>Pithecia</i>). Brachyure. Omistiti (<i>Leontopithecus</i>). Avabi (<i>Semnocebus</i>). Propitheque. Indri (<i>Pithelemur</i>). Nyctieche. Loris. Perodictique. Cheirogale. Maki. Microcebe. Galago. Tarsier.																								
																									Zęby przednie ciagle, prostopadle; 1 para w górze bardzo wiel- ka. 2 i 3 palce nóg tyl- nych pazurami szydla- stemi opatrzone.	3. <i>Tarsidés.</i> <i>Rękate.</i>	w liczbie 2. <i>Indriens.</i>	w liczbie 4, zwyczajne. <i>Le- muriens.</i>	Głowa krótka Głowa długa	Ogon długi Ogon długi Ogon krótki	Ogon żaden. Kształty. Ogon mierny Ogon długi	zwyčajne bardzo wysmukłe bardzo rozwinięte nadzwyczaj rozwinięte	Głowa krótka Głowa długa	Ogon żaden. Kształty. Ogon mierny Ogon długi	zwyčajne bardzo wysmukłe bardzo rozwinięte nadzwyczaj rozwinięte	Eriode. Atèle. Hurleur (<i>Mycetes</i>). Saki (<i>Pithecia</i>). Brachyure. Omistiti (<i>Leontopithecus</i>). Avabi (<i>Semnocebus</i>). Propitheque. Indri (<i>Pithelemur</i>). Nyctieche. Loris. Perodictique. Cheirogale. Maki. Microcebe. Galago. Tarsier.												
																																					Zęby przednie ciagle, prostopadle; 1 para w górze bardzo wiel- ka. 2 i 3 palce nóg tyl- nych pazurami szydla- stemi opatrzone.	3. <i>Tarsidés.</i> <i>Rękate.</i>	Przednie dolne.	przedłużone— <i>Galagiens</i> —Członki tylne, oraz narzędzia słu- chu i wzroku	Rodzaj jedyny	Rodzaj jedyny	Rodzaj jedyny	Rodzaj jedyny	Rodzaj jedyny	Rodzaj jedyny	Rodzaj jedyny	Rodzaj jedyny

P. Geoffroy St Hilaire w drugim oddziale tego rzędu umieścił zwierzęta *Leniwe* (*Bradypodes*), które stosownie do przyjętego przez nas układu, policzone są do rzędu *Szczerbatych* (*Bruta*).

CHIROPTERES.

								Rodzaje.	
Poboczne rozszerzenia błony stanowią tylko spadochron		{ <i>Galeopithecidés</i>				Rodzaj jedyny		Galeopitheque (*).	
Znajduje się na palen wskazującym skrzydelka.		{ <i>Pteropodés</i> .		Skrzydła przytwierdzone na bokach grzbietu		{ <i>Ptéropodiens</i> {		O zębach przednich w górnym przedłużony { Roussete (Pteropus). Pachysome. bardzo długi { Macroglosse. Céphalote.	
				na linii środkowej grzbietu		{ <i>Hypodermiens</i>		Rodzaj jedyny	
				krótki <i>Taphozoiens</i> . Przednie górne.		{ żadac		Taphien (Taphozous).	
				długi w pół obwinięty.		{ <i>Molossiens</i> . Ogon długi, w pół wrosły.		Uszy { przedzielone { Palec tylny krótszy, nieco zwrótny { Cheiroméle. Myoptère. w nasadzie zrosłe { Molosse. Nyetinome. Dinope.	
Poboczne rozszerzenia błony stanowią prawdziwe skrzydła .		Wargi zwyczajne.		Nos prosty		Błona międzyudowa.		mało rozwinięta. Ogon.	
		{ <i>Vespertilionidés</i> .		bardzo długi.		{ <i>Vespertiliens</i>		Uszy odosobnione. Błona międzyudowa { naga { Vespertilion. Nyeticée. kosmata { Lasyure. Uszy połączone { Orcillard (Plecotus).	
Sustaw pazurówy.		Na żadnym palcu nieznajduje się.		Nos umieszczony we włosłości		{ <i>Nycteriens</i>		Rodzaj jedyny	
				Nos opatrzony nadrostem		<i>Rhinolophiens</i>		Liść bardzo mały, prosty { Rhinopome. Liść mały podkowiasty. Przyuszek żaden { Rhinolophe. Liść wielki. Przyuszek wyraźny { Megaderme. Rodzaj jedyny { Noctilion. Rodzaj jedyny { Stenoderme.	
		Przecięcie wargowe podwójne.		Nos gładki		<i>Stenodermiens</i>		Rodzaj jedyny	
				Znajduje się na środkowym palcu skrzydel.		Zęby zwyczajne.		{ <i>Vampiridés</i> .	
				Zęby górnej szczęki bardzo wielkie i mocne ściskane.		<i>Desmodidés</i>		Rodzaj jedyny	
				Nos liściasty		<i>Phyllostomiens</i> .		Pysk długi. (umieszczone parami po bokach { Glossophage. Zęby przednie zwykłym sposobem wyrastają { Vampire. Pysk krótki { Phyllostome.	

(*) Rodzaj *Galeopithecus*, według przyjętego przez nas układu Księcia Musignano, mieści się w rzędzie *Naczelných* (Primates).

Bohaja

Galactopisus	Galactopisus
Homocis (Pteropis)	Homocis (Pteropis)
Psychopis	Psychopis
Macropis	Macropis
Cephalopis	Cephalopis
Hypocis	Hypocis
Taphis (Taphos)	Taphis (Taphos)
Katholopis	Katholopis
Chironopis	Chironopis
Mysopis	Mysopis
Metopis	Metopis
Nyctopis	Nyctopis
Limopis	Limopis
Vesperiopis	Vesperiopis
Nyctopis	Nyctopis
Lycopis	Lycopis
Stylipis (Stylis)	Stylipis (Stylis)
Xylopis	Xylopis
Hirapopis	Hirapopis
Hirapopis	Hirapopis
Megapopis	Megapopis
Zoothopis	Zoothopis
Stenopopis	Stenopopis
Glossopopis	Glossopopis
Tamopis	Tamopis
Polyopopis	Polyopopis
Dromopis	Dromopis

Galactopisus	Galactopisus
Psychopis	Psychopis
Macropis	Macropis
Cephalopis	Cephalopis
Hypocis	Hypocis
Taphis (Taphos)	Taphis (Taphos)
Katholopis	Katholopis
Chironopis	Chironopis
Mysopis	Mysopis
Metopis	Metopis
Nyctopis	Nyctopis
Limopis	Limopis
Vesperiopis	Vesperiopis
Nyctopis	Nyctopis
Lycopis	Lycopis
Stylipis (Stylis)	Stylipis (Stylis)
Xylopis	Xylopis
Hirapopis	Hirapopis
Hirapopis	Hirapopis
Megapopis	Megapopis
Zoothopis	Zoothopis
Stenopopis	Stenopopis
Glossopopis	Glossopopis
Tamopis	Tamopis
Polyopopis	Polyopopis
Dromopis	Dromopis

() Bohaja Galactopisus, which persists paxx nas ulaha Reikiu. Nigunne, miedzi nie w exchais. Nuzszajek. Primus.

IV. Carnassiers. Nogi.

Niespełnane. Zęby trzonowe naprzemian ległe, z koronami przynajmniej w części ostrokończystymi. Zwinięcia mózgowo- we mniej lub więcej wydatne . . . Mięsożerne.	Palec głęboko podzie- lone } <i>Potidés</i>	Nastopne. Członki krótkie. Zęby trzonowe wszystkie sęczkowate } <i>Ursiens.</i>	Pysk przedłużony } Pysk bardzo długi, ruchomym ryjkiem zakończony; ogon długi	Rodzaj jedyny	Kinkajou (<i>Cercopithecus</i>). Ours (<i>Ursus</i>). Melours (<i>Melursus</i>). Raton. Coati (<i>Nasua</i>). Blaireau (<i>Taxus</i>). Taxidée. Mydas (<i>Helictis</i>). Thiosme. Batel. Glouton (<i>Gulo</i>). Huron. Mologale. Mouffete (<i>Mephitis</i>). Zorille. Marte. Putois (<i>Putorius</i>). Aonyx. Loutre. Lutride. Enbydre. Ictide. Paradoxure. Hemigale. Cynogale. Mangouste.
	Palec niegłęboko podzielone } <i>Fiverridés.</i>	Nastopne lub w pół palcuchodne. Członki krótkie. Ciało przedłużone. Jeden ząb trzonowy w górze sęczkowaty } <i>Musteliens.</i>	Ciało długie; podszwy nóg } Nagie; Pysk. Kosmate z tyłu; Pysk }	(A) bardzo długi i ryjkiem ruchomym zakończony } (B) dość przedłużony z małym ruchomym ryjkiem } (C) zwyczajny. Pazury } (A') bardzo długi, ruchomym ryjkiem zakończony } (C') zwyczajny; Pazury }	(A) bardzo grube. Zęby trzonowe } (D) bardzo długie, tępe } (E) mierne i ostre } (D') bardzo długie, tępe } (E') mierne i ostre } niepletwiaste } pletwiaste }
	Nastopne lub w pół palcuchodne. Członki krótkie lub mierne. Zębów trzonowych sęczkowatych $\frac{2}{2}$ } <i>Fiverriens.</i>	Podeszwy nóg nagie. Palece w liczbie } (A) pięciu wszędzie, ksiuki tylne. (B) Czterech wszędzie; pazury przednie bardzo długie, ściśnione } (C) Spore.	(A) pięciu wszędzie, ksiuki tylne. } (D) krótkie. Paznogie przednie } (B) Czterech wszędzie; pazury przednie bardzo długie, ściśnione } (C) Spore.	(C) Spore.	Dłonie prawie niewyraźne. Zęby trzonowe } Dłonie niezupełne } (D) krótkie. Paznogie przednie } (D') krótkie.
	Palecchodne. Członki mniej lub więcej przedłużone. Zębów sęczkowatych najmniej po $\frac{2}{2}$ } <i>Caniens.</i>	Podeszwy kosmate. Palece w liczbie } (A') pięciu wszędzie ksiuki tylne. } (B') Czterech z tyłu }	(A') pięciu wszędzie ksiuki tylne. } (B') Czterech z tyłu }	(D') krótkie.	Dłonie niezupełne } przedłużona } bardzo długa z ruchomym ryjkiem } długie ściśnione } (C) Spore.
	Palecchodne. Członki mniej lub więcej przedłużone. Ciało z tyłu niższe. Zęby sęczkowate żadne lub sęczkowate } <i>Hyeniens.</i>	3 zęby sęczkowate w obu szczękach } 2 zęby sęczkowate } wszędzie } 5 palców z przodu. Uszy } 4 z przodu i z tyłu } w górze, a jeden w dole } wszędzie po 4 palce } z przodu 5, z tyłu 4 palce } Pazury wółwysuwalne } Pazury zupełnie wysuwalne }	3 zęby sęczkowate w obu szczękach } 2 zęby sęczkowate } wszędzie } 5 palców z przodu. Uszy } 4 z przodu i z tyłu } w górze, a jeden w dole } wszędzie po 4 palce } z przodu 5, z tyłu 4 palce } Pazury wółwysuwalne } Pazury zupełnie wysuwalne }	(D') krótkie.	Dłonie niezupełne } przedłużona } bardzo długa z ruchomym ryjkiem } długie ściśnione } (C) Spore.
	Palecchodne. Członki mniej lub więcej przedłużone. Zęby trzonowe żadne lub tylko sęczkowate } <i>Feliens.</i>	3 zęby sęczkowate w obu szczękach } 2 zęby sęczkowate } wszędzie } 5 palców z przodu. Uszy } 4 z przodu i z tyłu } w górze, a jeden w dole } wszędzie po 4 palce } z przodu 5, z tyłu 4 palce } Pazury wółwysuwalne } Pazury zupełnie wysuwalne }	3 zęby sęczkowate w obu szczękach } 2 zęby sęczkowate } wszędzie } 5 palców z przodu. Uszy } 4 z przodu i z tyłu } w górze, a jeden w dole } wszędzie po 4 palce } z przodu 5, z tyłu 4 palce } Pazury wółwysuwalne } Pazury zupełnie wysuwalne }	(D') krótkie.	Dłonie niezupełne } przedłużona } bardzo długa z ruchomym ryjkiem } długie ściśnione } (C) Spore.
	Spętane. Zwoje mózgowo- wie mniej lub więcej rozwinięte. Ziemnowodne.	Zęby trzonowe trące, ściśnione; zęby obronne żadne. Trzonowe palcowate; w szczęce górnej dwa zęby obronne.	<i>Phocidés</i>	Konchy uchowe.	niewyraźne; Pazury } wyraźne. Zębów przednich $\frac{2}{2}$ } małe. Zębów przednich $\frac{4}{4}$ } Rodzaj jedyny.
	Niespełnane (non empétrés) Zęby trzonowe naprzemian ległe, z koronami w części ostroszczkowatymi. Kłapy mózgowo- gładkie.	Podeszwy kosmate } Podeszwy nagie. Ciało pokryte siercią. Oczy spore. Członki tylne } Podeszwy nagie. Ciało pokryte siercią. Oczy bardzo małe. Łapy przednie.	<i>Trichechidés</i> <i>Eupleridés?</i> <i>Tupaidés.</i> <i>Gymnouridés?</i> bardzo długie. <i>Macroscelidés</i>	Nogi	Rodzaj jedyny.
	Ciało pokryte kołkami } <i>Erinaccidés.</i>	do tylnych podobne. <i>Soricidés</i> } lopatkowate lub motykowate } Członki przednie	5 palcowe lopatkowate } 3 palcowe motykowate. <i>Chrysochloriens</i> }	Pysk długi i zakończony ryjkiem } przedłużeniami na około nosdrzy gwiazdkowato rozpołożonemi } Rodzaj jedyny.	Rodzaj jedyny.
	Głowa.	bardzo długa, zęby przednie } długa. Zęby przednie żadne }	bardzo długa, zęby przednie } długa. Zęby przednie żadne }	między wielkimi kłami } między małymi kłami }	Musaraigne (<i>Sorex</i>). Urotrique. Mygaline. Desman. Taupa (<i>Talpa</i>). Scalope. Condylure. Chrysochlore. Tanrec. Ericule. Hérisson (<i>Erinaceus</i>).

Rząd powyższy, według podziału P. Geoffroy St. Hilaire mieści w sobie jak widzimy i takie rodzaje, które Książę Musignano zawarł w trzech osobnych Rzędach; i tak, familia Owadożernych, Rzędowi Poziomych (Bestiae), Mięsożernych rządowi Drapieżnych (Ferae); Ziemnowodnych zaś rządowi Pletwonogich (Pinnipedia) odpowiada. <http://rcin.org.pl>

RZĘD VI. Glires. SZCZUROWATE.

Rodzaje.

Obojczyki doskonałe.

Rongeurs.

Obojczyki niepełne. Ciało pokryte.

Zębów trzonowych w górze 5.	<i>Sciuridés</i>	Członki tylne nierównie dłuższe od przednich	<i>Sciuriens</i>	Przedłużenia błoniaste poboczne	{ Ogon okrągły	Pteromys.		
				{ Przedłużenia błoniaste żadne	{ Ogon dwustronny	Polatouche.		
Zębów trzonowych najwięcej 4; Oczy.	Żyrochowki zewnątrz żadne.	Członki tylne prawie równe przednim	<i>Arctomyens</i>	Żyrochowki zewnętrzne	Żyrochowki żadne	Żyrochowki wyraźne	Tamias.	
						Żyrochowki żadne	Spermophile.	
Zębów trzonowych najwięcej 4; Oczy.	Żyrochowki zewnątrz wyrażne.	Członki tylne niewiele od przednich dłuższe	<i>Castoriens</i>	Łapy tylne zupełnie pletwowe. Ogon płaski; Zębów trzonowych 4.	Łapy tylne w części pletwowe. Ogon krągły; trzonowych 4	Łapy tylne niezupełnie pletwowe	Ogon okrągły; tylko 2 trzonowe	Hydomys.
							Ogon bardzo ściśniony; 3 zęby trzonowe	Ondatra.
Zębów trzonowych najwięcej 4; Oczy.	Żyrochowki zewnątrz wyrażne.	Członki tylne nierównie od przednich dłuższe. Pazury	<i>Muriens</i>	Łapy tylne niepletwowe	Ogon okrągły; 3 zęby trzonowe	Żyrochowki żadne	Ciało pokryte siercią	Campagnol (<i>Arvicola</i>).
								Żyrochowki wyraźne
Zębów trzonowych najwięcej 4; Oczy.	Żyrochowki zewnątrz wyrażne.	Członki tylne nierównie od przednich dłuższe. Pazury	<i>Gliriens</i>	bardzo krótkie, bardzo zakrzywione i ostre	Ogon okrągły, 4 trzonowe zęby	Pazury bardzo długie i silne	Ciało pokryte siercią	Otomys.
								Pazury dość długie i silne
Zębów trzonowych najwięcej 4; Oczy.	Żyrochowki zewnątrz wyrażne.	Członki tylne nierównie od przednich dłuższe. Pazury	<i>Dipodiens</i>	Długie, nieco zakrzywione	Ksiuk przedni wydatny	Pazury mierne	Ciało pokryte siercią	Acomys.
								Ksiuk przedni wydatny
Zębów trzonowych najwięcej 4; Oczy.	Żyrochowki zewnątrz wyrażne.	Członki tylne nierównie od przednich dłuższe. Pazury	<i>Helamyens</i>	Ksiuk przedni wydatny	Kości dłoni niespojone razem	Pazury mierne	Ciało pokryte siercią	Ctenomys.
								Kości dłoni razem spójone
Zębów trzonowych najwięcej 4; Oczy.	Żyrochowki zewnątrz wyrażne.	Członki tylne nierównie od przednich dłuższe. Pazury	<i>Pseudostomidés</i>	Ksiuk przedni wydatny	Kości dłoni razem spójone	Pazury mierne	Ciało pokryte siercią	Capromys.
								Kości dłoni razem spójone
Zębów trzonowych najwięcej 4; Oczy.	Żyrochowki zewnątrz wyrażne.	Członki tylne nierównie od przednich dłuższe. Pazury	<i>Spalacidés</i>	Ksiuk przedni wydatny	Kości dłoni razem spójone	Pazury mierne	Ciało pokryte siercią	Dactylomys.
								Kości dłoni razem spójone
Zębów trzonowych najwięcej 4; Oczy.	Żyrochowki zewnątrz wyrażne.	Członki tylne nierównie od przednich dłuższe. Pazury	<i>Hystricidés</i>	Ksiuk przedni wydatny	Kości dłoni razem spójone	Pazury mierne	Ciało pokryte siercią	Echimys.
								Kości dłoni razem spójone
Zębów trzonowych najwięcej 4; Oczy.	Żyrochowki zewnątrz wyrażne.	Członki tylne nierównie od przednich dłuższe. Pazury	<i>Leporidés</i>	Ksiuk przedni wydatny	Kości dłoni razem spójone	Pazury mierne	Ciało pokryte siercią	Gerbille.
								Kości dłoni razem spójone
Zębów trzonowych najwięcej 4; Oczy.	Żyrochowki zewnątrz wyrażne.	Członki tylne nierównie od przednich dłuższe. Pazury	<i>Visaciens</i>	Ksiuk przedni wydatny	Kości dłoni razem spójone	Pazury mierne	Ciało pokryte siercią	Gerboise.
								Kości dłoni razem spójone
Zębów trzonowych najwięcej 4; Oczy.	Żyrochowki zewnątrz wyrażne.	Członki tylne nierównie od przednich dłuższe. Pazury	<i>Caviens</i>	Ksiuk przedni wydatny	Kości dłoni razem spójone	Pazury mierne	Ciało pokryte siercią	Helamys.
								Kości dłoni razem spójone
Zębów trzonowych najwięcej 4; Oczy.	Żyrochowki zewnątrz wyrażne.	Członki tylne nierównie od przednich dłuższe. Pazury	<i>Spalacidés</i>	Ksiuk przedni wydatny	Kości dłoni razem spójone	Pazury mierne	Ciało pokryte siercią	Pseudostome.
								Kości dłoni razem spójone
Zębów trzonowych najwięcej 4; Oczy.	Żyrochowki zewnątrz wyrażne.	Członki tylne nierównie od przednich dłuższe. Pazury	<i>Spalacidés</i>	Ksiuk przedni wydatny	Kości dłoni razem spójone	Pazury mierne	Ciało pokryte siercią	Bathyergue.
								Kości dłoni razem spójone
Zębów trzonowych najwięcej 4; Oczy.	Żyrochowki zewnątrz wyrażne.	Członki tylne nierównie od przednich dłuższe. Pazury	<i>Spalacidés</i>	Ksiuk przedni wydatny	Kości dłoni razem spójone	Pazury mierne	Ciało pokryte siercią	Nyctoclepte.
								Kości dłoni razem spójone
Zębów trzonowych najwięcej 4; Oczy.	Żyrochowki zewnątrz wyrażne.	Członki tylne nierównie od przednich dłuższe. Pazury	<i>Hystricidés</i>	Ksiuk przedni wydatny	Kości dłoni razem spójone	Pazury mierne	Ciało pokryte siercią	Pore Epic (<i>Histrix</i>).
								Kości dłoni razem spójone
Zębów trzonowych najwięcej 4; Oczy.	Żyrochowki zewnątrz wyrażne.	Członki tylne nierównie od przednich dłuższe. Pazury	<i>Hystricidés</i>	Ksiuk przedni wydatny	Kości dłoni razem spójone	Pazury mierne	Ciało pokryte siercią	Atherure.
								Kości dłoni razem spójone
Zębów trzonowych najwięcej 4; Oczy.	Żyrochowki zewnątrz wyrażne.	Członki tylne nierównie od przednich dłuższe. Pazury	<i>Leporidés</i>	Ksiuk przedni wydatny	Kości dłoni razem spójone	Pazury mierne	Ciało pokryte siercią	Lièvre (<i>Lepus</i>).
								Kości dłoni razem spójone
Zębów trzonowych najwięcej 4; Oczy.	Żyrochowki zewnątrz wyrażne.	Członki tylne nierównie od przednich dłuższe. Pazury	<i>Leporidés</i>	Ksiuk przedni wydatny	Kości dłoni razem spójone	Pazury mierne	Ciało pokryte siercią	Hapalotis.
								Kości dłoni razem spójone
Zębów trzonowych najwięcej 4; Oczy.	Żyrochowki zewnątrz wyrażne.	Członki tylne nierównie od przednich dłuższe. Pazury	<i>Leporidés</i>	Ksiuk przedni wydatny	Kości dłoni razem spójone	Pazury mierne	Ciało pokryte siercią	Lagotis.
								Kości dłoni razem spójone
Zębów trzonowych najwięcej 4; Oczy.	Żyrochowki zewnątrz wyrażne.	Członki tylne nierównie od przednich dłuższe. Pazury	<i>Leporidés</i>	Ksiuk przedni wydatny	Kości dłoni razem spójone	Pazury mierne	Ciało pokryte siercią	Dolichotis.
								Kości dłoni razem spójone
Zębów trzonowych najwięcej 4; Oczy.	Żyrochowki zewnątrz wyrażne.	Członki tylne nierównie od przednich dłuższe. Pazury	<i>Leporidés</i>	Ksiuk przedni wydatny	Kości dłoni razem spójone	Pazury mierne	Ciało pokryte siercią	Cobaye.
								Kości dłoni razem spójone
Zębów trzonowych najwięcej 4; Oczy.	Żyrochowki zewnątrz wyrażne.	Członki tylne nierównie od przednich dłuższe. Pazury	<i>Leporidés</i>	Ksiuk przedni wydatny	Kości dłoni razem spójone	Pazury mierne	Ciało pokryte siercią	Cabiaj.
								Kości dłoni razem spójone

SPIS RZECZY

zawartych w Dodatku do dwóch początkowych Tomów
Mastologii.

— ❦ —

Str.	Str.
I. Dodatki i sprostowania	<i>Nyctipithecus trivirgatus</i> . . . 367
Terminologii . . . 361	— — <i>vociferans</i> . . . 368
II. Sprostowanie i dodatki w Synonimach gatunków opisanych.	— — <i>felinus</i> . . . —
<i>Hapale Geoffroyi</i> . . . 369	<i>Tarsius spectrum</i> . . . 371
<i>Pteropus Edwardsii</i> . . . 372	— <i>Fischeri</i> . . . —
<i>marginatus</i> . . . —	<i>Taphozous lepturus</i> (<i>Saccopteryx</i>
<i>Noctilio affinis</i> . . . —	<i>lepturus Illig</i>) . . . 375
<i>Rhinolophus speris</i> . . . 377	<i>Myoxus muscardinus</i> . . . 385
<i>Dysoptes velox</i> . . . 378	— <i>Dryas</i> . . . —
<i>rugosus</i> . . . —	<i>Bobaki w Songaryi</i> . . . 400
<i>nasutus</i> . . . —	<i>Mus islandicus</i> . . . 388
III. Sprostowania i dodatki w opisach zwierząt dawniej znajomych.	<i>Hesperomys</i> . . . —
<i>Troglodytes niger</i> . . . 363	<i>Cricetus Songarus</i> . . . 391
<i>Semnopithecus obscurus</i> . . . 364	<i>Jelenie w górach Altajskich i Ural-</i>
<i>Cercopithecus</i> (podział składających go gatunków) . . . 365	<i>skich</i> . . . 401
	<i>Pizumowce altajskie</i> . . . 403
	IV. Nowe gatunki rodzajów dawniejszych.
	<i>Cercopithecus melanogenys</i> . . . 365
	<i>Mycetes chrysurus?</i> . . . 367

	<i>Str.</i>		<i>Str.</i>
<i>Myetes laniger</i>	366	<i>Sciurus rufoniger</i>	384
— <i>bicolor</i>	—	— <i>chrysurus</i>	—
— <i>auratus</i>	—	<i>Pteromys punctatus</i>	385
— <i>villosus</i>	367	<i>Myoxus orobinus</i>	395
<i>Callitrix nigrivittata</i>	—	<i>Octodon Bridgesii</i>	385
— <i>donacophilus</i>	—	<i>Spalax opimus</i>	386
<i>Hapale leucomerus</i>	369	— <i>Nattereri</i>	—
<i>Lemur chrysampyx</i>	—	— <i>leucodon?</i>	—
<i>Pachyosoma Haldemani</i>	372	<i>Mus Lehoela</i>	388
<i>Thiroptera bicolor</i>	373	— <i>dorsalis</i>	—
<i>Vespertilio tristis</i>	—	— <i>vellerosus</i>	—
— <i>Eschschollzii</i>	—	— <i>fuscirostris</i>	396
— <i>macrotaurus</i>	374	— <i>limbatus</i>	—
— <i>pellucidus</i>	—	— <i>maniculatus</i>	397
— <i>Meyeni</i>	—	— <i>Wagneri</i>	399
— <i>rufopictus</i>	—	<i>Arvicola cinerascens</i>	397
— <i>Braundtii</i>	—	<i>Hapalotis murinus</i>	392
— <i>lanosus</i>	—	<i>Gerbillus myosurus</i>	398
<i>Taphozous philipensis</i>	375	— <i>fulvus</i> s. <i>Eversmani</i>	400
<i>Rhinolophus aurantius</i>	377	<i>Dipus saltator</i>	399
— <i>gigas</i>	394	<i>Hystrix bicolor</i>	394
<i>Artibeus Floresii</i>	377	<i>Owce Songarskie</i>	401
<i>Dysopes Natalensis</i>	378		
<i>Taxidea leucurus</i>	381	V. Rodzaje nowo odkryte.	
<i>Nasua leucorhynchus</i>	—	z Rzędu <i>Bestiæ</i> (Poziome).	
— <i>vittata</i>	—	<i>Petrodomus petradactylus</i>	379
— <i>montana</i>	—	<i>Rhynchocyon Cirnei</i>	380
<i>Herpestes semitorquatus</i>	—	— z Rzędu <i>Glires</i> (Szezurowate).	
<i>Canis (Chryseus) soccatus</i>	382	<i>Heliophobius argenteocinereus</i>	387
— <i>nigrescens</i>	—	<i>Drymomys parvulus</i>	389
<i>Cynalicus melanogaster</i>	383	<i>Podabrus macrourus</i>	—
<i>Felis onca</i> var. <i>nigra</i>	—	<i>Saccostomus campestris</i>	390
— <i>Charltoni</i>	—	<i>Steatomys pratensis</i>	—
— var. <i>Servalina</i>	403	<i>Macrocolus halticus</i>	393
<i>Mustela agilis</i>	383		
<i>Lutra montana</i>	384	VI. Tablice Klasyfikacyi	
<i>Sciurus tricolor</i>	—	zwierząt Ssących Izydora	
		Geoffroy St. Hilaire.	

WIADOMOŚĆ

O Szczałkach Kopalnych Zwierząt Ssących zaginionych, systema- tycznie ułożona.

Wskazywałem na to w poprzednich moich ujęciach, nazywając
 je „Szczałkami Kopalnymi Zwierząt Ssących zaginionych, systema-
 tycznie ułożona”. Z tego powodu, że w tym czasie, kiedy
 podzieliłem świat na wydziały, i dla nich dałem nazwy, nie
 miałem jeszcze sposobu, aby je ułożyć w jedną całość, która
 przed sobą, która byś mogła być zadowolona, nie była
 odpowiednią w podobnych, które według wszelkiego podobień-
 stwa, otrzymały się przy zbiegu takich okoliczności, jakie
 obrotu nie powiodło za dni naszych. Nazywamy przeto ko-
 piłkami, „ciasta” organiczne odkryte w pokładach piaskowych
 większej części Europy, bo te pokłady są wione był swój przy-
 czynom przechodzącym zakres tych jakto dzisiaj działają, rów-
 nież tak są kopalnymi, które obrotu w jakichś i obrotu
 ca (drukuję) kosztu (1) do 1000 powiększone i wielkie ra-
 lewy mogły sprawić przemiennie towarzyszących mi manifest

(1) Ostróżka, że w tym czasie, kiedy podzieliłem świat na wydziały, nie miałem jeszcze sposobu, aby je ułożyć w jedną całość, która przed sobą, która byś mogła być zadowolona, nie była odpowiednią w podobnych, które według wszelkiego podobieństwa, otrzymały się przy zbiegu takich okoliczności, jakie obrotu nie powiodło za dni naszych.

Myiagrus cinereus	366	Scirpus cespitosus	375
— bicolor	—	— corymbosus	—
— alpestris	—	Pteris aquilina	376
— alpestris	367	Myrica arbuscula	377
Callitriche vulgaris	—	Geranium pratense	378
— montana	—	Sparganium angustifolium	379
Myrica hibernica	368	— nativum	—
Lesser chrysanthemum	—	— inodorum	—
Polypodium vulgatum	371	Mn. Leucosticta	380
Thymus serpyllifolius	372	— alpestris	—
Asperula cynosuroides	—	— nemoralis	—
— hibernica	—	— alba	381
— nemoralis	373	— alba	382
— nemoralis	—	— alba	383
— nemoralis	—	— alba	384
— nemoralis	—	— alba	385
— nemoralis	—	— alba	386
— nemoralis	—	— alba	387
— nemoralis	—	— alba	388
— nemoralis	—	— alba	389
— nemoralis	—	— alba	390
— nemoralis	—	— alba	391
— nemoralis	—	— alba	392
— nemoralis	—	— alba	393
— nemoralis	—	— alba	394
— nemoralis	—	— alba	395
— nemoralis	—	— alba	396
— nemoralis	—	— alba	397
— nemoralis	—	— alba	398
— nemoralis	—	— alba	399
— nemoralis	—	— alba	400

WIA DOMOSC

O Szczęśliwym Kopalnym Złoty
Szczęśliwym Kopalnym Złoty
Szczęśliwym Kopalnym Złoty

Myrica hibernica	371	Scirpus cespitosus	375
— bicolor	—	— corymbosus	—
— alpestris	—	Pteris aquilina	376
— alpestris	367	Myrica arbuscula	377
Callitriche vulgaris	—	Geranium pratense	378
— montana	—	Sparganium angustifolium	379
Myrica hibernica	368	— nativum	—
Lesser chrysanthemum	—	— inodorum	—
Polypodium vulgatum	371	Mn. Leucosticta	380
Thymus serpyllifolius	372	— alpestris	—
Asperula cynosuroides	—	— nemoralis	—
— hibernica	—	— alba	381
— nemoralis	373	— alba	382
— nemoralis	—	— alba	383
— nemoralis	—	— alba	384
— nemoralis	—	— alba	385
— nemoralis	—	— alba	386
— nemoralis	—	— alba	387
— nemoralis	—	— alba	388
— nemoralis	—	— alba	389
— nemoralis	—	— alba	390
— nemoralis	—	— alba	391
— nemoralis	—	— alba	392
— nemoralis	—	— alba	393
— nemoralis	—	— alba	394
— nemoralis	—	— alba	395
— nemoralis	—	— alba	396
— nemoralis	—	— alba	397
— nemoralis	—	— alba	398
— nemoralis	—	— alba	399
— nemoralis	—	— alba	400

WSZYSTKIE ciała we wnętrzościach ziemi ukryte, nazywano niegdyś *kopalnemi* (Fossilia), dzielono je zaś na *właściwe* (Fossilia nativa), to jest minerały, i na *różnokształtne* (fossilia heteromorpha), do których policzone były szczątki ciał organicznych. Z postępem wiadomości, taka definicya i taki podział utrzymać się niemogły, i dziś nazwa ciał kopalnych należy wyłącznie szczątkom organicznym, złożonym w ziemi przed epoką, którą Geologowie *okresem nowym* nazwali i spoczywającym w pokładach, które według wszelkiego podobieństwa, utworzyły się przy zbiegu takich okoliczności, jakie niemogą się ponowić za dni naszych. Nazywamy przeto *kopalnemi*, ciała organiczne ukryte w pokładach piaskowych większej części Europy, bo te pokłady są winne być swój przyczynom przechodzącym zakres tych jakie dzisiaj działają, również też są *kopalnemi*, kości złożone w jaskiniach i *okrucowce* (brekeye) *kostne* (1) bo tylko powszechnie i wielkie zalewy mogły sprawić przeniesienie towarzyszących im namulów

(1) *Okrucowcami* czyli *Brekeiami Kostnemi* (Breches osseuses) nazywają się ulamki kości pozlepiane osadami wapiennymi lub piaszczystymi.

i kamieni stoczonych (1). Wyciski i ślady na skałach zostawione przez ciała niegdyś żyjące, także do kopalnych należą. A lubo niektórzy dawniejsi Naturaliści nadawali nazwisko *kopalnych*, tylko szczątkom zmienionym w chemicznym swym składzie i zupełnie *skamieniałym* (Petrefacta), ten wszakże stan ciała niema żadnej ważności naukowej; w jednakich bowiem pokładach, mogą się znajdować jednychże ciał szczątki i takie co się masą kamienną pokryły, i inne co zachowały pierwotne cechy chemiczne; dla tego wszystkie szczątki ciał organicznych złożone w ziemi przy powyżej wyszczególnionych warunkach, bez względu na to czy są lub nie skamieniałe, na nazwę *kopalnych* zasługują. Co do ciał przez niektórych autorów zwanych *Podkopalnemi* (Subfossilia) i *kopalnemi nowemi* (fossilia moderna), to takowe zupełnie z liczby kopalnych, a pomienione nazwania z rzędu wyrazów technicznych wyłączyć potrzeba, gdyż przy powyższej, jakąśmy dali, ciał kopalnych definicyi, wszelkie kości i muszle zasypane przez nowsze *zawalenia gór* (éboulements), zagrzebane w Torfowiskach i bagnach dzisiejszych, tudzież pokryte namułami rzecznyemi (alluvions modernes), do kopalnych nie należą i zachować powinny taką nazwę, jaką noszą podobne im ciała dzisiejsze.

Nauka zajmująca się historią ciał kopalnych zowie się *Paleontologią* od wyrazów Greckich *Παλαιός* dawny i *ὄν*, będący, istniejący. Głównym jej celem jest dać poznać kształty i podobieństwa zoologiczne jestestw które zamieszkiwały ziemię naszą w wiekach poprzedzających epokę teraźniejszą. Pierwsze, acz wcale niedostateczne o ciałach kopalnych wyobrażenia, sięgają czasów nader dawnych;— z początkiem XVI. wieku, większą na nie zwrócono uwagę, lecz o

(1) *Kamienie stoczone* (Cailloux roulés) powstały z oderwania przez wody cząstek skał, które przenoszone będąc na znaczną odległość i trąc się o siebie lub o inne ciała twarde, przybrały kształty zaokrąglone.

ich powstaniu, często błędne, a nawet niedorzeczne tworzone Teorye. Dopiero sławny Jerzy Cuvier, ugruntował Paleontologią na stałych zasadach; jemu to początek swój są winne wszystkie ideje, teorye i postrzeżenia które w ciągu ostatnich lat trzydziestu, przez wielu uczonych podane i rozwinięte zostały. Obszerne i ważne zastosowania do których nauka ta posłużyć i doprowadzić może, stawia ją w rzędzie najpiękniejszych i najciekawszych umiejętności. Zastosować się zaś daje dwojako: 1° do *Zoologii*, wskazując kształty zupełnie nowe i warunki istnienia takie, jakich niewidziemy dzisiaj w żyjącej naturze, tudzież naturalne między rodzajami przejścia i powinowactwa, o których dotąd niewiedziano; wpływając na ogólne prawa Anatomii porównawczej do osnowania której dzielnie się przyczyniła, nakoniec, wiążąc się ze wszystkimi zagadnieniami o początku i rozwinięciu ciał organicznych. 2° do *Geologii*, stanowiąc jedyną pewną zasadę w oznaczeniu pokładów warstwowych i wyjaśnieniu rozmaitych ważnych zagadnień względnie dawnych granic mórz i lądów.

Niemam zamiaru w tym krótkim wstępie rozszerzać się nad wykładem choćby tylko główniejszych zasad Paleontologii; rzecz ta nader ze swej treści ważna, jest przedmiotem obszernego dzieła nad którym teraz pracuję; (1) tutaj dotknę tylko w sposób najogólniejszy, niektórych wiadomości będących w nierozzerwanym związku z tém, co mam mówić niżej o szczątkach kopalnych Zwierząt Ssących.

Według mniemania najznakomitszych Geologów, skorupa naszej ziemi czterema rozmaitemi sposobami utworzona zosta-

(1) Będzie to polski przekład Paleontologii, wydanej przez P. Pictet, uczonogo Professora Akademii Genewskiej, pod tytułem: *Traité élémentaire de Paléontologie ou Histoire Naturelle des animaux Fossiles considérés dans leurs rapports Zoologiques et géologiques*. 4 Tomy 1844—1846 r. z dodatkiem opisania gatunków znajdujących się w Rosyji i Polsce, według Fischera, Eichwalda, Puscha, Andrzejewskiego, Zejschnera i innych znakomitych Naturalistów Krajowych.

ła i stosownie do tego, utwory ją składające na cztery klasy podzielić wypada. Podział ten polegając na różnicy pochodzenia utworów, jest zupełnie niezależnym od ich dawności i każda z poniżej wyliczonych klas, może zawierać pokłady współczesne tym jakie należą do trzech innych. Do pierwszej liczą się *utwory wulkaniczne* (Terrains volcaniques), to jest takie, co skutkiem działania niezmiernie podniesionej temperatury, roztopione będąc pod zwierzchnią powłoką ziemi, wyrzucone zostały w postaci lawy, popiołów i piasków i ostygły na jej powierzchni. Do drugiej *utwory plutoniczne* (Terrains plutoniques). Te równie jak poprzedzające zostały stopione przez ogień wewnętrzny, lecz ulegając przytém niezmiernemu parciu gazów podziemnych, ostygły i skryształizowały się w głębi ziemi. Skały te, do których należą Granity, mają zawsze postać krystaliczną, a twardsze są i gęstsze od poprzedzających. Do trzeciej *utwory Przeobrażone czyli Metamorficzne*. (Terrains metamorphiques), które powstały z osadów naniesionych przez wody, lecz złożone będąc w bliskości pałających jeszcze Skał Plutonicznych, uległy tak silnemu rozgrzaniu, że ich pierwiastki roztopiły się, a następnie stygnąc krystalizowały się pod równie silnym parciem. Tu należą Łupki, Gnejsy i Marmury skryształizowane. Wymienione trzy klasy, nie zawierają w sobie najmniejszego śladu szczątków organicznych; dopiero w *utworach warstwowych*, *szczątkonośnemi* zwanych (Terrains stratifiés fossilifères) stanowiących klasę czwartą, które z osadów wodnych powstały, napotykamy ślady ciał organicznych i dla tego te tylko utwory są przedmiotem badań Paleontologii. Dzielią się zaś zwykle na cztery okresy, nacechowane obecnością właściwych im szczątków kopalnych, tudzież różnaitością pokładów. Okresy te są następujące:

1. *Pierwotny* (Période primaire). Zwano go niegdyś *przechodowym* (Période de transition): kiedy bowiem mniemano, że granity mają pochodzenie wodne, uważano je za skały najdawniejsze i mianowano pierwotnemi; skały zaś niżejszego

okresu będąc z położenia swego pośrednie między niemi i skałami okresu powtórnego, otrzymały nazwę *przechodowych*. W dzisiejszym stanie nauki, ta nazwa jako dająca mylnie o rzeczy wyobrażenie, istnieć niepowinna. Okres *pierwotny* zawiera *pokłady warstwowe szczątkonośne* najdawniejszego pochodzenia i dzieli się na trzy główne gromady czyli *górutwory*, a mianowicie, *Sylurski* (Terrain silurien) zawierający piaskowce kwarcowe, wapienie zbite, utwory marmurowe i łupki szaromakowe; *Dewoński*, (Terrain dévonien) tak zwany od znajdowania się w hrabstwie Dewońskim w Anglii, w którego skład wchodzi dawny piaskowiec czerwony, różne piaskowce i łupki antracytowe; i *węglonośny* (Terrain carbonifère). Paleontologiczne cechy jego stanowią *Ryby*, kształtami swemi bardzo różne od dzisiejszych; *Skorupiaki*, wyłącznie z rodziny *Trylobitów*; niektóre mięczaki *głowopelży* (Cephalopoda) i *Ramionoplawy* (Brachiopoda). Górutwór *Sylurski* znajduje się w Inflantach, w Polsce około Kielc i gór Sto-Krzyskich, na Podolu w Kamieńcu tudzież w wielu innych miejscach po obu brzegach Dniestru aż po Raszków; *Dewoński* rozciąga się w Kurlandyi, w północnej części Gubernii Wileńskiej i przyległych jej prowincyach; *węglonośny* mało gdzie się znajduje w Rosyji, lecz w Polsce około Krakowa obfite są węgli kamiennych kopalnie.

II. *Okres powtórnny* (La période Secondaire) Jeden z najważniejszych i najdłuższych. Górutwory jego bardzo są rozmaite i często wielkiej grubości dochodzą; główne z nich są: *Peniński* czyli *Permski* (Terrain Penéen ou permien), zawierający w piątrze niższem piaskowiec czerwony nowy zwany, w wyższem zaś wapienie, zbite, magnezyowy i alpejski. W Rosyji najobficiej się znajduje między Jarosławiem, Archan-gielskiem i górami Uralskimi, szczególnie zaś koło Permy. *Trias* (Terrain triasique) który się dzieli na 3 formacye, to jest Piaskowca pstrego, muszlową i pstro-marglową. Wapien muszlowy znajduje się w Polsce około Wąchocka, Siewierza i

Olkusza, tudzież bardzo obficie na Podolu gdzie stanowi wyższą warstwę gruntu. *Jura* jeden z najważniejszych i najrozleglejszych górutworów dzieli się na dwie formacje, mianowicie, *piaskowca białego* (Lias), i *Ikrowca* (Oolith), tudzież na znaczną liczbę piąter; między nimi głównejsze są pokłady Oxfordskie, Wapień koralowy zwany Coral-rag i Pokłady Portlandzkie, czyli wierzchnie. Górutwór *Jura* osobliwie zaś jego formacje Oxfordzka i wapień Koralowy, rozciągają się w Polsce około Krakowa nad Wisłą aż do rzek Warty i Prozny. W Rosyi, wierzchnie warstwy *Jura* znajdują się w Gubernii Moskiewskiej i przyległych jej prowincjach. *Kredowy* (Terrain Cretacé) dzieli się na trzy piątra; *Neokomskie* czyli *Nejszatzelskie*, *Albijskie* i *Kredowe*. Zajmuje w Polsce dolinę między Nidą i Wisłą, znajduje się po nad Wieprzem i Bugiem i dochodzi aż do Bukowiny w Ziemi Siedmiogrodzkiej; dalej ciągnie się wzdłuż Dniestru koło Chocima aż do Jampola i Bałty w Gubernii Podolskiej; napotyka się też około Białegostoku, na Litwie ku Słoniowowi i od Pińska aż do Starego Konstantynowa na Wołyniu; w niektórych południowych Guberniach Rosyjskich, na Kaukazie i w Krymie. Pateontologiczne cechy okresu Powtórnego są: Prócz *Ryb*, znajdują się tutaj szczątki Olbrzymich *Gadów*, *Ptaków*, a nawet choć nader rzadko, Zwierząt *Ssących* z Podklasy *Dwuotworowych* (Didelphia); *Ssących* zaś *Jednootworowych* (Monodelphia) najmniejszego jeszcze śladu niedostrzegamy. *Mięczaki Głowopelzy* obficie się wówczas znajdowały, szczególnie *Belemnity* i *Amonity*.

III. *Okres Trzeciorzędowy* (La période tertiaire) Nierównie krótszym był od okresu powtórnego, górutwory też jego mniej są rozmaite. Najniższe pokłady w niektórych Krajach łączą się prawie z wyższymi pokładami kredy, a najnowsze ich formacje, zaledwo odróżnić można od górutworów okresu Diluwialnego. W okresie niniejszym mieści się tylko jeden górutwór *Trzeciorzędowy* (Terrain tertiaire) podzielony na trzy

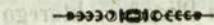
piątra z których każde zawiera osady wód morskich i słodkich, a mianowicie: Piątro niższe czyli *Eoceniczne* (étage éocène) zawierające gipsy Montmartrskie, Glinę Londyńską i t. p. Rozciąga się w Polsce około Płocka aż ku Bałtykowi; w Rosyi w Guberniach Wileńskiej, Grodzieńskiej, tudzież przez Kijów i Połtawę do Gubernii Woroneżskiej, Tambowskiej i Penzeńskiej dochodzi. Średnie czyli *Mioceniczne* (étage miocène) zawierające *Faluny Tureńskie* (1), Żwiry okolic Paryża, skałdy morskie i jeziorne, Iły solne, Gips i t. p. daje się widzieć w znacznej części Gubernii Wołyńskiej, Podolskiej, Bessarabii, tudzież w północnej stronie Gubernii Chersońskiej, i wyższe czyli *Plioceniczne* (étage Pliocène) którego utwory znajdują się w większej części Gubernii Chersońskiej, w Krymie, nad morzem Azowskiem i na Kaukazie; tu należą także wzgórza Podapenińskie, Molassy morskie Szwajcaryi (2) i t. p.—Główne Paleontologiczne cechy okresu *Trzeciorzędowego* polegają na licznych szczątkach zwierząt Ssących zupełnie różnych od dzisiejszych, jako to *Dawnoźwierzy* (Paleotherium), *Bezbrońcow* (Anoplotherium), *Ogromców Kręgoźwierz* nazwany przez Adamowicza (Dinotherium) i t. p. niektóre jednak rodzaje podobne są do teraz istniejących, a tylko różnią się gatunkami. Ptaki, Gady, Ryby i zwierzęta niższej Organizacyi tego okresu, należą w ogólności do gatunków tylko, lecz nie do rodzajów zaginionych.

IV. *Okres czwartorzędowy*, zwany także *Okresem napływów dawniejszych potopowych*, czyli *diluwialnym* (La période quaternaire ou diluvienne), gdyż górutwory które w sobie mieści, wzięły po większej części początek w czasie ostatnich zalewów naszego lądu, Potopowi Biblijnemu przypisywanych. Niektórzy Autorowie łączą go z okresem nowym, inni zaś za

(1) *Falunami* nazywają się pokłady muszli pokruszonych.

(2) Piaskowiec delikatny, zielonoziarnisty z Wapnem i ilem pomieszany, w najnowszych górutworach osadowych znajdujący się, zowie się *Molase*m.

osobny poczytują, nadając nazwę *Górutworów potopowych* tym, których istnienie musi być skutkiem przyczyn potężniejszych nad znajome obecnie. Tu więc należą wielkie pokłady Kamieni stoczonych, stoły kości w jaskiniach i brekcye kostne; one bowiem w dzisiejszym stanie globu utworzyć się niemożę; między nimi napotykamy szczątki gatunków zaginionych, częściej jednak znajdują się takie, co od dzisiejszych nie są różne.

SERYA I. **Placentalia**

Właściwie żyworodne.

PODKLASSA I. **Quadrupedia.** CZWORONOŻNE.

R Z Ę D I.

PRIMATES. NACZELNE.

1. **Hominina.**

Homo, CZŁOWIEK.

POLEGAJĄC na najwięcej uzasadnionych spostrzeżeniach, wszyscy Paleontologowie zgadzają się dzisiaj, że o istnieniu człowieka podczas okresu *trzeciorzędowego* (l' *Epoque tertiaire*) i poprzedzających go Epok, żadnych niemamy dowodów. O tém zaś czyli szczątki kości ludzkich lub ślady jego przemysłu, mogą się znajdować *w napływach dawniejszych potopowych* (diluwium), dwoją się zdania Naturalistów. Uważane bowiem

dawniej za kopalne kości ludzkie, rozmaite zgliszcza, między innymi tak zwane *homo diluvii testis* Scheuchzer'a, okazały się być kośćmi innych zwierząt; Skelety zaś znajdujące na wyspie Gwadelupie, chociaż bez wątpienia są szczątkami ciał ludzkich, z tém wszystkiém i to niemniej pewną jest rzeczą, że Skała która je mieściła jest utworem nowym, składa się bowiem ze zlepisk muszli i polipów wód sąsiednich, z których powstać mogła w krótkim przeciągu czasu.

Co do kości znalezionych przez P. Lund'a w Brazylii w jaskiniach Minas-Geraes, w Bahia i blisko Canto-Galli, tudzież przez P. Aymard w górze Wulkanicznej *Denisse* (Langwedocya), nie mniej tych które odkryto w podziemiach południowej Francyi; wszystkie te szczątki, raczej za ciała *zasypane* (*humatiles*) (1), niż za właściwie kopalne uważać należy.

FAMILIA Małp. **Simidae.**

Simiae catarrhini

MAŁPY DAWNEGO ŁĄDU.

Pithecus antiquus de Blainv. Małpa dawna.

Gatunek ten polega na szczęce dolnej znalezionej przez P. Lartet w marglach wód słodkich średniego piętra górotworu miocenicznego, w Sansans niedaleko d' Auch w Departamencie du Gers. Pomieniona szczęka długa na półtora cala, składa się z dwóch ramion połączonych pod kątem 25°, tworzy spojenie ukośne. Zęby przednie są prawie tak podniesione jak kły; te ostatnie są krótkie stożkowate, nieco zakrzywio-

(1) Nazwa *zasypanych* (*Humatiles* z łacińskiego *humatus* *pogrzebiony*), nadaje się ciałom organicznym w nowszych już czasach przypadkowo w ziemi zagrzebanym, które do kopalnych nie należą.

ne i podane naprzód. Trzeci i czwarty trzonowy, mają po pięć sęczków, a ostatni dość wielkim stopniem jest opatrzony.

Macacus eocenus Owen; Małpa eoceniczna. O istnieniu niegdyś tego gatunku świadczą zęby trzonowe znalezione przez PP. Colchester i Scarleswood w glinie Londyńskiej (eocène) w Kyson w Hrabstwie Suffolk.

W roku 1836 PP. Baker i Durand znaleźli w pagórkach podhimalajskich blisko Sutly pod 30° szer. północnej, szczękę górną z ułamkiem kości twarzowej i łuka oczodołowego, w pokładach zlepisk piasku, marglu i gliny, których wiek nie został jeszcze dokładnie oznaczony. Ułamek ten posiada cechy rodzaju *Kudlacza* (*Semnopithecus*) a indywidualum do którego należał, musiał być wielkości Orangutana.

W roku następnym PP. Cantley i Falconer odkryli dwa inne gatunki, mniejszego wzrostu, w tych samych miejscowościach. Pierwszego z nich szczęka podobna była do szczęki *Kudlacza Dziadka* (*Semnopithecus Entellus* mast. T. I. str. 136 n. 12); drugi miał prawie tę samą wielkość co dopiero wymieniona Małpa.

Simiae platyrrhini, MALPY AMERYKAŃSKIE.

Gatunki znalezione w jaskiniach Ameryki południowej przez P. Lund'a.

Cebus macrognathus. Lund. Płaksa długoszczęki.

Callithrix primaevus Lund. Krętogon pierwotny. Dwa razy był większy od dziś żyjących gatunków tego rodzaju.

RODZAJ WYGASŁY.

Protopithecus Lund. Staromałp.

Prot. brasiliensis L. Staromałp Brazylijski. Gatunek ten miał dochodzić 4 stopy wysokości.

Z oddziału *Malpeczek* (*Hapalina*) znamy dwa kopalne gatunki; które wyłącznie żyły w Ameryce.

Jednym z nich jest:

Jacchus grandis. Lund.

Dwa razy większy od dziś znajdujących się gatunków.

Drugi bardzo był podobny do *Malpeczki czarnouchej* (*Jacchus penicillatus* Geoff; Mast. T. 1. str. 188 n. 119.)

R Z Ę D II.

CHIROPTERA. SKRZYDLATE.

A. SKRZYDLATE OWADOŻERNE.

Dysopes. Poczwara. (Mastol. T. I. str. 240. Rodz. 42).
Znajdowane były w jaskiniach kostnych Brazylijskich, przez P. Lund'a.

Phyllostoma. Liścionos. (Mast. T. I. str. 308 Rodz 51).

Lund znalazł pięć gatunków tego rodzaju w wyżej wspomnianych jaskiniach. Jeden z nich podobny jest do *Liścionosa upiora* (Phyl. Spectrum. Mast. T. I. str. 311. n. 336) inne zaś zupełnie się różnią od dziś żyjących gatunków.

Rhinolophus. Podkowiec (Mastol. T. I. str. 315 Rodz. 54).
Szczałki ich według P. Schmerlinga znajdują się w jaskiniach Belgijskich, mało się różnią od *Podkowca dwustrzalego* (*Rh. ferrum equinum* v. *bihastatus*. Mast. T. I. str. 325. n. 359).

Vespertilio. Nietoperz. (Mastol. T. I. str. 256. Rodz. 45).
V. parisiensis Cuv. Nietoperz Paryzki. Znaleziony w kopalniach gipsu w Montmartre.

Drugi gatunek uważany mylnie za szczątki *Nietoperza popolitego*, odkryty został w łupkach wapiennych Eningeni-
skich (Oeningen).

P. Schmerling wspomina prócz tego, o dwóch gatunkach wykopanych w brekcyach kostnych w Leodium (Liège), lecz te niezdają się różnić od Nietoperzy *mięsnego* i *wąsatka* (*V. serotinus* i *mystacinus*. Mastol. T. I. str. 261. n. 334 i 268 n. 245).

Lund wskazał inny jeszcze gatunek w jaskiniach Brazylijskich, a Wagner w brekeyach kostnych Antybskich, ostatni bardzo się zbliża do *Karlika V. pipistrellus* (Mast. T. I. str. 269. n. 248).

Nakoniec P. Marcel de Serres odkrył szczątki Nietoperza w jaskini Kostnicowej w Bize (Aude) które zdają się należeć do *Nietoperza pospolitego*. (V. murinus Lin).

R Z Ę D III.

BESTIAE. POZIOME.

Talpa. KRET. (Mastol. T. 2. str. 3. Rodz. 63).

Talpa antiqua Bl. Kret dawny.

Z indiwiduum tego gatunku znamy tylko kości barków które znaleziono w górotworach wód słodkich w Alwerni. Kret ten był bezwątpienia zupełnie inny od dziś żyjącego.

Talpa minuta. Kret mały.

Tak nazwany dla zbyt drobnych wymiarów kościskładu, znaleziony został w Sansans.

Inne szczątki tych zwierząt wykopanych w tychże miejscowościach, niezdają się różnić od Kreta Europejskiego.

Sorex. Kretomysz. (Mastol. T. 2. str. 17. Rodz. 69).

Szczątki Kretomyszy świadczą o ich istnieniu w Europie, podczas *Epoki trzeciorzędowej*.

Książd Croizet znalazł dolną szczękę Kretomysza w Sansans blisko Auch, która według P. de Blainville ma należeć do *Kretomysza pajęczka* (S. araneus T. 2. str. 30. n. 542).

Kretomysz brekeyi kostnych Sardyńskich, nie zdaje się różnić od *Kretomysza wodnego* (S. fodiens Mast. T. 2. str. 25 n. 536.), równie też znalezione przez P. Schmerling'a szczątki dwóch gatunków w jaskiniach okolic Leodium (Liège), odnieść wypada do *Kretomyszy pajęczka i pospolitego* (S. araneus i tetragonurus Mast. T. 2. str. 19. n. 527).

Myogalea. Chochół (Rodz. 72 Mastol. T. 2. str. 40. Zwierzęta te żyły pod czas epoki trzeciorzędowej średniej. P. Lartet znalazł szczątki kości barkowej gatunku, który widocznie bardzo był podobny do *chochla Pirenejskiego* (*M. pyrenaica* Mast. T. 2. str. 41. n. 560).

Erinaceus. Jeż (Mastol. T. 2. str. 42. Rodz. 73).

Erinaceus alvernensis Blainv. *Jeż Alwernijski*.

Znaleziony w pokładzie wód słodkich w Alwernii przez P. Croizet, był o trzecią część mniejszy od dziś żyjącego gatunku..

Erinaceus soricinoides Bl. *Jeż Slepuszonkowy*.

Wykopany w sławnych składach Saksońskich blisko Auch, miał jednym więcej zębem przednim od *Jeża pospolitego*. W okresie *napływowym dawniejszym* (diluvium), Jeże zdają się ograniczać jednym tylko gatunkiem, bardzo do dzisiejszego *Jeża Europejskiego* zbliżonym.

Centetes Kretojeż (Mastol. T. 2. str. 48. Rodz. 73).

Zwierzęta te dziś wyłącznie znajdujące się tylko na wyspie Madagaskar, żyły niegdyś i na starym lądzie. Świadczy o tém część szczęki wykopana w pokładzie wód słodkich w Alwernii z zębostanem zupełnie takim jak u dzisiejszych *Kretojeży*, lecz o jednym więcej początkowym trzonowym zębem.

Jedyny gatunek na tej zasadzie ustanowiony nazwał P. Blainvil *Kretojeżem dawnym* *C. antiquus*. Wzrostem musiał być równy *Jeżowi Europejskiemu*.

R Z E D IV.

FERAE, DRAPIEŻNE.

FAMILIA Niedźwiedzi. **Ursidae.**

Ursus. NIEDŹWIEDŹ (Mastol. T. II. str. 54. Rozd. 75).

Niedźwiedzie nader obficie się znajdowały pod czas Epoki napływowej dawniejszej, jak o tém mnóstwo ich kości

w jaskiniach nagromadzonych, dostatecznie przekonywa.

Najlepiej oznaczone gatunki są następnie:

Ursus spelaeus Blum. Niedźwiedź jaskiniowy.

Ours des cavernes ou Ours à front bombé (Cuv. ossem. foss. 4. ed VII. 243. i 252). Był przynajmniej o czwartą część większy od najsporszych niedźwiedzi brunatnych dziś żyjących. Według Cuviera zęby owego gatunku ścierały się dopiero w bardzo późnym wieku, a zład wnosić można że od dzisiejszych niedźwiedzi nierównie drapieźniejszym być musiał.

Tu także policzyć należy *Niedźwiedzia pospolitemu* podobnego (*Ursus arctoides* Blum.) Cuv. ossem. foss. 4. ed VII, p. 462.) którego szczątki znalezione zostały razem z poprzedzającym w jaskiniach kostnicowych Francji, Anglii, Niemiec i Belgii równie też w okrucowcach (brekcyach) kości-
stych.

Ursus priscus. Goldfuss. Niedźwiedź pośredni.

(Goldf. Nova Acta nat. cur. X. 2 p. 259. Ours intermédiaire Cuv. (ossem foss. 4. ed VII. 265). Różni się od poprzedzającego czołem zupełnie płaskim i polega na małej bardzo liczbie szczątków znalezionych w jaskini w Gaylenreuth i w okolicach Leodium.

Ursus cultridens Cuv. Niedźwiedź Toskański.

(Ossem foss. 4e ed VII. p. 306 i 309. Ur. etruscus). Wybitnie się odróżnia kłami bardzo ściśnionemi i ostremi po brzegach. Wzrostem od Niedźwiedzia czarnego Amerykańskiego nieco większy; znaleziony w pokładach ruchomych (couches meubles) doliny Arno.

Ursus arvernensis. Niedźwiedź Alwerniński.

(Croiz i Job). Kły jego mniej są ściśnione niż w poprzedzającym gatunku; czoło prawie płaskie a pysk węższy niż u wszystkich innych kopalnych gatunków. Szczątki tego Niedźwiedzia zostały znalezione w pokładach ruchomych góry Perrier; wielkością wyrównywał Niedźwiedziowi brunatnemu.

Gatunki *Ursus Pittorii*, *Metopoleianus* i *leodiensis*. (Marcel de Serres), za wątpliwe uważać należy. Prócz Europy, ro-

dzaj ten w okresie napływowym dawniejszym, równie jak i dzisiaj i w innych częściach świata się znajdował.

P. Milne Edwards wspomina o ułamku czaszki znalezionym w okrucchowcach (brekcyach) kościстых Oranus (Algerya), lecz indywidualum do którego te szczątki należały, za nadto młode było, aby można dokładnie oznaczyć jego gatunek.

P. Lund znalazł w jaskiniach Brazylijskich inny jeszcze gatunek, który nazwał *Ursus brasiliensis*, miał on dochodzić wzrostem do dziś mieszkającego w Kordylierach Chilijskich, różnił się jednak niektórymi cechami.

Meles BORSUK. (Mastol. T. 2. str. 63. Rodz. 75).

Szczałki tych zwierząt znalezione zostały dotąd tylko w pokładach napływowych dawniejszych Europy.

Meles antediluvianus. Schmerl. Borsuk przedpotopowy.

Odkryty w jaskiniach Belgijskich, jest bardzo podobny do dziś żyjącego *Borsuka Jazwca* (*M. taxus*). Podobne szczątki znaleziono też i w jaskiniach Francyi, Anglii i Niemiec.

Gulo ROSOMAK. (Mastol. T. 2. str. 66. Rodz. 75).

Kopalne Kości Rosomaków znajdują się w Europie i Ameryce, lecz tylko w okresie diluwialnym.

Gulo spelaeus Goldf. Rosomak jaskiniowy. (Nova Acta nat. cur. IX. p. 311. Cuv. ossem. fossil. 4. ed VII. p. 500). Bardzo podobny do dziś żyjącego *Rosomaka północnego* nierównie był od niego większy; podskroniowe łuki jego więcej są oddalone, pysk krótszy w stosunku do czaszki, szczeka dolna względnie do swej długości mniej wysoka, a dziury podbródkowe dalej posunięte. Znalazł go Soemmering w jaskini Gaylenreuth, a Schmerling podobne postrzegł szczątki w jaskiniach Belgijskich.

Pusch w Paleontologii Polski (p. 167.) wspomina też o zębach Rosomaka znakomitej wielkości, (ib. Tab. XV. fig. 3).

Gulo diaphorus Kaup. (początkowie nazwany *G. antediluvianus*) którego szczątki wykopano z piasków trzeciorzędowych Eppelshejskich, nienależy do Rosomaków i P. de Blainville liczy go do poniżej opisanego rodzaju *Amphicyon*.

RODZAJ WYGASLY.

Amphiarctos, SIWALURA.

Zębów trzonowych $\frac{5}{2}$, mianowicie: początkowych $\frac{2}{3}$, mięsożernych $\frac{1}{2}$, sęczkowatych $\frac{2}{2}$; a więc różni się od Niedźwiedzia mniej jednym trzonowym sęczkowatym. *Kanal podoczodołowy* kończy się powyżej mięsożernego zęba, trzema bardzo zbliżonemi dziurami jedna po nad drugą umieszczonemi; podniebienie rozciąga się zaledwo po za ostatni ząb trzonowy, wówczas gdy u Niedźwiedzia nierównie jest dłuższe.

Jedyny tego rodzaju gatunek znaleziony przez PP. Cautley i Falconer w górach Sivalik (Indye wschodnie), nazwany przez nich został *Amphiarctos sivalensis*. Wielkością zbliża się do *Niedźwiedzia jaskiniowego* (Ur. Spelaeus) lecz z zębostanu widać że był więcej drapieżny.

R. W. (1).

Taxotherium Blainv. BORSUKOWIEC.

Zębów trzonowych $\frac{6}{2}$ rozpołożonych następnie: początkowych $\frac{3}{2}$, mięsożernych $\frac{1}{2}$, sęczkowatych $\frac{2}{2}$; Zęby te, z których ostatnie, tylko z korzeni są znajome, wiele mają podobieństwa z Borsuczemi. Krawędzie ścienne i zatyłkowe bardzo są wydatne.

Taxotherium parisiense. Bl. Borsukowiec Paryżki.

Jedynym jest gatunkiem i ten żył podczas okresu trzeciorzędowego dawnego (eocène).

R. W.

Palaeyon Blainv. DAWNIK.

Pysk krótki niby przecięty. Zębostan jego znamy tylko w górnej szczęce, w której znajdują 3 zęby trzonowe po-

(1) Rodzaje zupełnie *wygasłe*, w dalszym ciągu tekstu, oznaczać będzie my literami R. W.

czątkowe, 1. mięsożerny ze stopniem wielkim i 3. sęczkowate wielkie do niedźwiedzi podobne. Grube i krótkie kości członków wskazują równie analogią tego rodzaju z niedźwiedziami. Według P. de Blainville dziś żyjący rodzaj Chwytyacza. (*Cercoleptes Illig.*) najwięcej zbliża się do *Dawnika*.

Dawniki były jak się zdaje Zwierzętami wodnymi, wszystko lub mięsożerami; ciało miały krępe i nisko na nogach osadzone.

Palaecyon primaevus Bl. Dawnik pierwotny. Jest jedyny gatunek znaleziony w pokładach trzeciorzędowych dawnych, w okolicach La Fère we Francji.

R. W.

Amphicyon. Lartet. NIEDŹWOPIES.

Zębostan: *Trzonowych* $\frac{7}{7}$ rozłożonych następnie; początkowych $\frac{3}{3}$, mięsożerny $\frac{1}{1}$, sęczkowatych $\frac{3}{3}$. Mięsożerne i dwa pierwsze sęczkowate zupełnie do psich są podobne tak ze kształtu jak z wielkości. Trzeci sęczkowaty mały, stanowi cechę zbliżającą rodzaj ten do Niedźwiedzi.

Niedźwopies był zwierzęciem drapieżnym wielkiego wzrostu, które obok podobnego Psiemu zębostanu, miało głowę mniej przedłużoną, ciało ociężałe i chód podobny jak u Niedźwiedzi. Przedramię jego także było ruchome; nogi pięciopalcowe. Ogon długi i silny.

P. de Blainville, któremu nauka winna jest opisanie szczątków tego zwierzęcia mniema, że *Niedźwopsa* z postaci najtrafniej porównać by można z dziś żyjącym rodzajem *Kunawców* (*Arctictis v. Ictides Mastol.* Tom. 2. str. 70.) od którego wszakże był większy.

Dwa dobrze znane gatunki liczą do tego Rodzaju: *Amphicyon major*. Niedźwopies większy. Znaleziony przez P. Lartet w Sansans, blisko Auch.

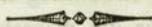
Amphicyon minor. Niedźwopies mniejszy. (Blainv. Ostéogr p. 91).

Jednaką ma liczbę zębów lecz nieco odmienne ich wymiary. Wzrostem o 3 część większy był od *Borsuka Jazwca*. Szczątki te znaleziono także w Sansons.

Według P. de Blainville, do tego rodzaju a mianowicie do pierwszego gatunku, odnieść należy ząb odkopany blisko Beaugency (Loiret we Francji) który P. Cuvier przypisywał wielkiemu gatunkowi Wilka. Następnie potrzeba uważać za Synonimę *Niedzwopsa większego*, szczątki znajome dotąd pod nazwą *Chien fossille gigantesque* (Cuv. oss. foss. 4. ed; VII., 481).

Tu policzyć należy ustanowiony przez P. Kaup rodzaj *Agnotherium* polegający na jednym tylko zębie, znalezionym w pokładach trzeciorzędowych Eppelshejmskich.

Gulo diaphorus tegoż autora i w témże miejscu odkopany niczém więcej nie jest jak tylko gatunkiem rodzaju *Amphicyon*; i żadną miarą do *Rosomaków* (*Gulo*), zaliczonym być niemoże.

FAMILIA Wiwerr. **Viverrina.**

Viverra. ŁASZA. (Mastol. T. 2. str. 76. Rodz. 82).

Kopalne gatunki tego rodzaju, jak wnosić można z wydobywanych szczątek, nieliczne były w Europie podczas okresu trzeciorzędowego a bardziej jeszcze w czasach diluwialnych. Gatunki te są następujące:

†. **Z y b e t y.**

Viverra antiqua Blainv. Łasza Alwernijska.

Książd Croiset znalazł w Alwernii dwa ułamki szczęki tego zwierzęcia, które musiało być wzrostu Łaszy Zybety. (Mastol. T. 2. str. 77. n. 611).

Viverra zibetoides Blainv. Łasza Sansańska.

Jeszcze bardziej do zybety zbliżona. Znalazł ją P. Lartet w pokładach trzeciorzędowych Sansańskich.

††. **Żenety.**

Viverra parisiensis. Łasza Paryzka.

Miała być podobna do Łaszy Fossany (V. Fossan. Mast. 2. str. 80. n. 619) i mała co większa od Łaszy Żenety (Mast. 2. str. 80. n. 620).

Viverra exilis Bl. Łasza szczupła.

Długa około 4. decimetrów. Jej szczątki odkopano w Sansan.

Mangusta, SZCZURNIK. (Mastol. T. 2. str. 82. Rodz. 83).

Tu należy jeden tylko gatunek który P. de Blainville nazwał Łaszą Olbrzymią (*Viverra gigantea*). Wzrost jego wyrównywał Hyenie jak świadczą szczątki znalezione w pokładach wód słodkich Soassońskich.

FAMILIA Psów. Canina.

Canis, PIES. (Mastol. T. 2. str. 105. Rodz. 92).

W pokładach trzeciorzędowych dawnych znaleziono następujące Psę gatunki:

Canis parisiensis, (Cuv. ossem foss. 4. ed V. p. 486).

Pies Paryzki.

Gatunek ten polega na ułamku szczęki, a według P. de Blainville można go uważać za jedno z *Psem Izatisem* (C. Lagopus Mast. 2. str. 128 n. 696). Szczątki te znalezione zostały w kopalniach Montmartskich.

Canis gypсорum (Cuv. oss. f. 4. ed V. p. 514).

Pies gipsowy.

Gatunek ten ulega wątpliwości, i jedynie kość dłoniowa odkopana w Montmartre o istnieniu jego poświadcza. Musiało to być zwierzę od powyższego nierównie większe.

Canis viverroides (Cuv. oss. f. 4. ed. V. p. 496).

Pies wiwerrowy.

Stanowi przejście od Psów rodzaju do *Łaszy*; gdy bliżej poznany będzie, może stanie się typem osobnego rodzaju. Szczątki jego znaleziono także wraz z poprzedzającymi.

Szczałki postrzeżone w pokładach trzeciorzędowych nowych, dla niedokładności opisów, pod wątpieniem tylko mogą być odniesione do gatunków nowych. Takiemi są:

Canis propagator (Kaup. Isis 1834. p. 535).

Pies Krzewiciel.

Polegający na jednej szczęce znalezionej w wodach Renu; tudzież szczątki odkopane w łupkach Euingeńskich (pokłady trzeciorzędowe plioceniczne), które według PP. Murchison'a i Mantell'a mają należeć do *Lisa pospolitego* (*C. vulpes*); a według P. de Blainville zupełnie są od niego różne.

Pokłady trzeciorzędowe wyższe Alwernijskie, zawierają także szczątki rozmaitych Psa gatunków, które zdają się różnić od psów dziś żyjących. Badaniem ich zajmowali się PP. Croizet i Sobert; nie są jednak dokładnie porównane i czasowie tylko mogą być przyjęte jak następuje:

Canis brevirostris (Croizet Bull. soc. geol. de France IV, 25. Blainv. Osteogr. chiens p. 122).

Pies krótkopyski.

Oblicze jego w stosunku do objętości czaszkowej krótsze jest niż u wszystkich innych żyjących psa gatunków. Ta cecha według P. de Blainville zbliża go do *Szopa Rakojada* (*Procyon Cancriyorus* Mast. T. 2. str. 62. n. 593). Pies ten dochodził wielkości Szakala, a szczątki jego dobyte zostały w pokładach ruchomych (terrains Meubles) Gergowi (Depart. Pui-de Dôme we Francyi).

Canis issiodoriensis Croizet (Blainv. Ost. id p. 123).

Pies Issiodoryjski.

Głowa jego zbliża się więcej do dziś żyjących gatunków, niemoże jednak do żadnego z nich być odniesioną. Pies ten

jednakowej z poprzedzającymi wielkości, znaleziony został w górze St. Géran.

Canis neschersensis. Croizet (Blainv. id. p. 125).

Pies wilkowaty.

Dość podobny do Wilka. Polega na znalezionej szczęce dolnej—P. de Blainville uważa go za jedno z *wilkiem czarnym* (C. Lycaon Mast. 2. str. 117).

Do tych trzech gatunków zdaje się że potrzeba dołączyć jeszcze niektóre inne odkryte przez P. Braward w pokładach ruchomych Alwernii, mianowicie w Juvillac i Arle; takimi są:

Canis juvillaceus.

Canis medius.

Canis borbonidus; ostatni ma stanowić jedno z gatunkiem *Canis Megamastoides* Pomel (Bull. Soc géol. XIV. pl. 1. p. 40): wszystkie trzy mogą być tylko Synonimami tych które ustanowił Książd Croizet.—W ogólności, szczątki kopalne Psów wymagają nowego ściślejszego badania, a gdy to nastąpi w ten czas dopiero można będzie ostatecznie przyjąć pewną liczbę gatunków tego rodzaju.

Podczas epoki diluwialnej żyły następne gatunki, których szczątki dotąd znajdujemy w różnych jaskiniach Europy.

Canis familiaris fossilis (Blainv. Osteogr Chiens. p. 131).

Pies Kopalny.

Miał on być pierwotnym typem Psa domowego. Kości jego odkopywane bywają w jaskiniach Francyi, Belgii i Niemiec.

Canis spelaeus Goldf. (Cuv. ossem foss. 4. ed. VII. p. 465).

Pies jaskiniowy.

Podobny ze swych kształtów do Wilka, nazywany też niekiedy bywa, *Wilkiem Kopalnym*. Znajduje się w brekejach kościstych Sardynii i Francyi, a według wszelkiego podobieństwa w pokładach napływowych dawniejszych doliny Arno.

Canis lupus spelaeus minor (Wagner Isis tome IV. p. 986, 1829).

Pies jaskiniowy mniejszy.

Polega tylko na zębie znalezionym we Włoszech i według

P. de Blainville powinien być wyłączony z listy Psów kopalnych.

Canis vulpes spelaeus (Cuv. ossem. foss. 4. ed. VII. p. 471).

Lis Jaskiniowy.

O tyle jest podobny do *Lisa* o ile pies jaskiniowy. (*C. spelaeus*) do *Wilka*. Szczątki jego znalezione zostały w jednychże miejscowościach.

Rodzaj *Psa* w czasie Epoki trzeciorzędowej znajdował się prócz Europy i w innych częściach ziemi: PP. Cautley i Falconer odkryli w pokładach trzeciorzędowych Himalajskich szczątki niewątpliwie należące do tego rodzaju, chociaż dotąd niemożna było z pewnością oznaczyć ich Gatunku.

W Ameryce wydobyto następuje:

Canis protalopez. Lund. (Ac de Copenhague VIII, 1841).

Pies Kamieniowęglarz.

Zbliżający się kształtem do *Psa Azary* (*C. Azarae*).

Canis troglodytes Lund. (id) *Pies podziemny*. Polega tylko na średnim palcu nogi przedniej i zdaje się być wielkości *Wilka*.

Trzeci gatunek Lund'a (id) znajomy także tylko z palca, zbliża się do *Psa grzywiastego* (*C. jubatus* Mastol. T. 1. str. 118. n. 673).

Te trzy gatunki znalezione zostały w jaskiniach Brazylii; czwarty *Canis incertus* d' Orb. (Voyage, Paleontologie p. 141. pl. IX. fig. 5) ustanowiony z ułamka szczęki dolnej odkopanej na brzegach Parana, musiał być wzrostu młodego *Lisa*.

R. W.

Speothos Lund. PAKOŻER.

Zęby więcej zbliżone, pysk mniej przedłużony niż u *Psa*, od którego głównie się różni brakiem ostatniego sęczkowatego zęba. P. Lund w Pamiętnikach Akademii Kopenhageńskiej (Tom VII. tab. XIX. fig. 1 i 2) dał wizerunek całkowitej głowy tego rodzaju, prócz dolnej szczęki.

Jedyny gatunek *Speothos pacivora*, mniej był zapewne wszystkożerny niż Psy dzisiejsze, miał bowiem jeden tylko trzonowy ząb sęczkowaty. P. Lund nazwał go *Pakożerem* gdyż szczątki jego znalazł w jaskiniach Brazylijskich, wespół z wielką liczbą kości *Pak*, które według podobieństwa stanowiły główny pokarm tego zwierzęcia.

R. W.

Hyaenodon HYENOZAB.

Bardzo odznaczającą się cechą tego rodzaju, który polega na samym tylko Skelecie szczęk, są trzy zęby trzonowe sęczkowane; ostatni z nich jest największy i przypomina swym kształtem ząb mięsożerny Hyeny. Prócz niego, znajduje się 1 mięsożerny i 3 fałszywe trzonowe. W ogólności zębostan tego rodzaju ułożyć można następnie: Zębów przednich $\frac{3}{2}$, Kłów $\frac{1}{2}$, trzonowych fałszywych $\frac{3}{2}$, mięsożernych $\frac{1}{2}$, sęczkowatych $\frac{2}{2}$.

Hyenozęby były widocznie w wysokim stopniu do życia mięsożernego usposobione i stanowiły niejaki przejście do Rodzaju Hyen. Bez wątpienia mniej niż Psy wszystkożernymi były, a długość górnej ich szczęki dowodzi iż nieposiadały siły Hyen lub wielkich gatunków Kota.

W rodzaju tym poznano dwa gatunki:

Hyaenodon leptorhynchus Laiser et Parieu.

(Comptes rendus, Institut VII. p. 1004 i de Blainville Osteographie, Chiens p. 111).

Hyenoząb szczupłopyski.

Znaleziony w pokładach trzeciorzędowych w Georgovii (Alwernia).

Hyaenodon brachyrhynchus de Blainv.

(Ostéogr. Chiens p. 113. Comptes rendus X, 134).

Hyenoząb grubopyski. Polega na głowie nieuszkodzonej zgnieceniem i pozbawionej części kości zatyłkowych i podskroniowych. Zwierzę to miało zęby silniejsze i bardziej ściśnio-

ne niż w poprzedzającym gatunku; szczęki silniejsze i krótsze. Pomieniona głowa odkopana została nad brzegami rzeki Tarna i przechowuje się w Muzeum Tuluzkiem.

Hyaena. Hyena. (Mastol. T 2. str. 133 Rodz. 93).

Hyeny których szczątki zostały wydobyte w pokładach trzeciorzędowych, są następujące:

Jedna znaleziona w pokładzie trzeciorzędowym Velajskim (Velay), druga zaś w takimże pokładzie wierzchnim okolic Montpellier. Oba odniesione zostały pod wątpieniem do *Hyeny jaskiniowej* (*Hyaena Spelaea*);

Odkopano także szczątki Hyen w Molossach góry De-la-Molière blisko jeziora Nejszatel, które dotąd nie zostały zaderminowane.

Pokłady trzeciorzędowe wierzchnie Alwernii, zawierają także kości tych zwierząt, które PP. Croizet i Jobert uważają za dowód istnienia innych jeszcze gatunków nad te które żyły w jaskiniach. Wymienieni Badacze wyliczają następujące:

Hyaena Perrieri Croizet i Jobert.

(Rech. sur. les ossem. foss. du Pui-de-Dôme p. 169).

Hyena Perriera. Kształtem mięsożerznego zęba o stopniu dwuklapowym, różni się od wszystkich żyjących i kopalnych gatunków.

Hyaena Arvernensis. Cr. i Job. (id.)

Hyaena Alwernijska. Najpodobniejsza do *Hyeny właściwej* (*Hyaena rayée*), lecz różni się od niej kształtem górnego mięsożerznego zęba i drugim trzonowym dolnym, równie też wzrostem który wyrównywał *Hyenie cętkowanej*.

Hyaena dubia Cr. i Job. (id.)

Hyena wątpliwa. Znajoma tylko z jednego fałszywego trzonowego zęba, nie jest jeszcze dotąd ostatecznie przyjęta.

W jaskiniach końcowych znaleziono jeszcze niektóre gatunki, a mianowicie:

Hyaena spelaea. Goldf.

(Cuv. ossem. foss. 4. ed VII. p. 334).

Hyaena jaskiniowa, kształtem i zębami do *Hyeny cętkowanej* bardzo podobna.

Hyaena spelaea major Goldfussa. Jest według Wagnera starą postacią poprzedzającą gatunku.

Hyaena prisca Marcel de Serres.

Hyena dawna. Zbliża się więcej niż poprzedzająca do *Hyeny Cętkowanej*.

Hyaena intermedia. Mar. de Serres.

Hyena pośrednia. Znaleziona w jaskiniach Lunel-Viel, jest gatunkiem bardzo wątpliwym.

Hyaena neogaea. Lund.

Hyena Nowoziemka. Znajdowała się w Ameryce w Epoce diluwialnej, miała wyrównywać wzrostem, największym żyjącym gatunkom, była wszakże mniejsza od *Hyeny jaskiniowej*.

Szczałki kopalne Hyen Indyjskich dotąd niezostały zadeterminowane. PP. Cautley i Falconer znaleźli je w wyższych piątrach pokładów trzeciorzędowych Himalajskich (Ann. des sc. nat. 2. Serie VII. p. 61).

FAMILIA Kotow, **Felina**.

Felis. Kot. (Mast. T. 2. str. 136 Rodzaj 95).

Szczałki kopalne Kotów nie w samej tylko Europie wydobyte zostały. Pokłady ziem Indyi i Ameryki mieszczą w sobie liczne ich zabytki, i zdaje się że w Epokach poprzedzających naszą, geograficzne rozpołożenie gatunków tego rodzaju, było równie rozciągłym jak dzisiaj.

a). Gatunki pokładów trzeciorzędowych Europy. P. Lartet odkrył dwa gatunki w Sausans.

Inne wydobyte zostały z piasków Eppelshejskich.

P. Kaup namienia o trzech gatunkach, których nieliczne szczątki, dotąd należycie zadeterminowane niezostały. Takimi są *Felis aphanistes*, *F. ogygia*, *F. prisca*.

PP. Croizet i Jobert opisali następane gatunki znalezione w Alwernii, w pokładach trzeciorzędowych wierzchnich Puy-de-Dôme.

Felis arvernensis. Cr. i Job.

(Rech. sur les Ossem. foss. du Puy-de-Dôme p. 196).

Kot alwernijski. Wielkości *Jaguara* Samca; układem trzonowych zębów różni się od wszystkich żywych i kopalnych kota gatunków.

Felis pardinensis. Cr. i Job. (id).

Kot pardowy. Wielkości *Kota Pумы*, wiele ma podobieństwa do tego gatunku.

Felis brevirostris. Cr. i Job. (id).

Kot krótkopyski. Wielkości *Rysia Europejskiego*, miał pysk bardzo krótki, i tém zdaje się różnić od wszystkich innych gatunków.

Felis issiodorensis. Croizet i Jobert.

(Recher. sur les oss. foss. du Puy-la-Dôme p. 196).

Kot issiodoryjski. O czwartą część od poprzedzającego mniejszy.

Felis megarcton. Bravard. (Monogr. de deux Felis, 141).

Kot Wielkozęby. Odznacza się trzecim przednim zębem większym niż u wszystkich innych gatunków *Kota*, który zdaje się zastępować miejsce kła wewnętrznego; Podbródkiem przedłużonym i podbródkową dziurą niżej umieszczoną. Ze wzrostu równy był *Tygrysowi*, lecz szczuplejszym być musiał i postacią najbardziej do *Geparda* się zbliżał. P. Bravard utworzył z niego nowy rodzaj pod nazwiskiem *Stenodon*. (1).

Felis cultridens. Brav. i *Felis gigantea* Cr. i Job. są gatunkami wątpliwymi; i szczątki tu policzone zdają się należeć do *Niedźwiedzia* nazwanego *Ursus cultridens issiodorensis*.

(1) P. Kaup na zasadzie podobnych zębów zamierzał utworzyć rodzaj *Machairodus*. Według domysłów P. de Blainville, szczątki nazwą *Felis Megarcton* oznaczone, mają należeć do pewnego gatunku *Foki* (Comptes rendus de l'Institut, 1838. 2-e Serie p. 105).

b). Gatunki pokładów napływowych dawniejszych.

Felis spelaea Goldf.

(Cuv. ossem. foss. 4. ed. VII. p. 454).

Kot jaskiniowy. Kształtem do Lwa podobny lecz większy; pysk miał więcej nabrzmiąły, czoło szerokie i płaskie. Szczątki jego znajdują się w wielu jaskiniach Europy.

Felis antiqua Cuv. (id).

Kot dawny. Postacią i innymi cechami zbliżał się do Tygrysa wschodnio-Indyjskiego.

Do Kotów jaskiniowych dołączyć jeszcze należy:

Trzeci gatunek bardzo podobny do *Lamparta*. (Marcel de Serres Cavernes de Lunel-Viel p. 112).

Czwarty nieco większy od *Serwala* lecz kształtem do niego podobny. (Marcel de Serres id p. 115).

Piąty bardzo podobny do dzikiego Kota z postaci i wzrostu. (Mar. de Serres id p. 119).

c). W pokładach trzeciorzędowych Indyi, mianowicie w górach Sivalik znaleziono dotąd jeden tylko gatunek, króry PP. Cautlej i Falconer nazwali *Felis cristata*. Miał on podobieństwo do Tygrysa, lecz załytkowe jego krawędzie wydatniejsze były. (Ann. des Sc. Nat. 2-e Serie XI. p. 128).

d). Gatunki pokładów napływowych dawniejszych odkryte przez P. Lund'a w jaskiniach Brazylijskich.

Felis protopanther Lund.

(Ann. des Sc. nat. Nouv. Ser. XI. p. 332. i XIII str. 32).

Kot panterowy. Wielkości Jaguara.

Drugi gatunek (Lund id). Kształtem do Jaguara podobny, lecz od niego większy.

Trzeci gatunek (Lund id). Kształtem i wielkością bardzo zbliżający się do *Kota Pumpy*.

Czwarty gatunek (Lund id). Który zdaje się być bardzo podobnym do *Kota długoogoniastego*. (F. macroura Mast. T. 2. str. 154. n. 729).

Piąty Felis exilis Lund (id).

Nakoniec *Szósty* gatunek. Mniejszy od domowego Kota,

odznacza się od innych zupełnym brakiem wewnętrznego stopnia przy zębie górnym mięsożernym. Wagler utworzył z niego osobny podrodzaj pod nazwiskiem *Cynailurus* a Lund, nazwał gatunek *Cynailurus minutus*.

FAMILIA Łasic. **Mustelina.**

Mephitis. SMIERDZIEL (Mast. T. 2. str. 199. Rodz. 97).

W rodzaju tym jeden tylko znany gatunek Kopalny odkryty przez P. Lund'a w jaskiniach Brazylijskich.

Mustela ŁASICA. (T. 2. str. 206. Rodz. 98).

Dwa gatunki kopalne tego rodzaju, znajdują się w pokładach trzeciorzędowych południowej i środkowej Francji, temi są:

Mustela plesictis De Lays et de Parieu. (Mag. de Zool. de Guerin 1839).

Lasica przechodnia. Kształtem głowy i jedynym trzonowym sęczkowatym zębem, zdaje się stanowić przejście do rodzaju *Laszy*.

Mustela genetoides de Blainv.

(Ostéogr. Martes p. 61).

Lasica Żenetowa. Nieco większa od Kuny Kamionki, a dziury podbródkowe bardzo oddalone, nadają pyskowi jej kształt właściwy Żenetom, Szczałki jej znalazł P. Lartet w Sansans.

Do powyższych dwóch gatunków, zdaje się że należy dodać trzeci, znaleziony w pokładach trzeciorzędowych jeziornych w Georges-Gmünd (Bawaryja), o którym namienia Hrabia de Münster.

Mustela (putcrius) Antiquus. Herm. v. Mayer.

(Palaeologica p. 54).

Lasica Tchórz Kopalny. Bardzo podobny do zwyczajne-

go Tchorza, znalezione w jaskiniach wielu prowincyi Francuzkich, mianowicie w pokładach dyluwalnych Avray, w jaskiniach Leodium (Liege) i Kirkdalskich.

W tychże miejscowościach odkopany został gatunek do *Lasicy pospolitej* (*M. vulgaris* Lin) podobny.

Lutra. WYDRA, (Mastol. T. 2. str. 221).

Dotąd poznano następane Kopalne gatunki Wyder:

Lutra Valletoni Geoff. St. Hilaire.

Wydra Valletona. Według zdania pomienionego Autora powinien stanowić nowy rodzaj *Potamotherium*, którego jednak cechy nie są jeszcze dokładnie określone. Szczałki te wydobyto z wapienia wód słodkich w St. Géran (Allier.)

Lutra clermontensis. Croizet.

Wydra Klermontska. Ząb jej znaleziony został przez Księdza Croizet w pokładach trzeciorzędowych Alwernii.

Lutra dubia. Lartet.

Wydra wątpliwa. Odkrył ją P. Lartet w Sansans; lecz dotąd nie jest dostatecznie zbadana.

Do powyższych, zdaje się że należy dołączyć jeszcze jeden gatunek wydobyty w pokładach trzeciorzędowych Niemiec.

Pokłady napływowe dawniejsze zawierają w sobie także kości Wyder pod wielu względami do gatunku *Wydry pospolitej* podobne.

Lutra antiqua Herm. v. Mayer.

(Palaeol. p. 55).

Wydra jaskiniowa. Jest nieco większego wzrostu i według P. Marcel de Serres jej trzonowe fałszywe zęby, osobliwie drugi, miały być ukośne.

R Z E D V.

PINNIPEDIA. PLETWONOGIE.

Phoca. FOKA. (Mastol. T. 2. str. 232 Rodzaj 102).

Pierwszą dokładniejszą wiadomość o szczątkach Fok Kopalnych, nauka winna jest sławnemu Cuvier (Ossem. foss. 4. éd. VIII, 1. p. 452.) który znalezione blisko Angers ułamki kości barkowej, przypisał gatunkowi Fok dość podobnemu do Foki *cielęciami morskimi* (Ph. vitulina) zwanej. Z tem wszystkiem P. de Blainville uważa je za kości zwierzęcia z oddziału Wielorybów *ziolożernych*.

P. Hermann de Mayer (Graf zu Münster. Beitr. zur Petref. Kund. 111. p. 1. pl. 7.) opisał zęby i kości pacierzowe, znalezione w marglach trzeciorzędowych w Osnabruck, które odnosi do nowego gatunku *Phoca ambigua* odznaczającego się szczególniejszym zębostanem i wyrównywającego wzrostem *Foce białobrzuchej* (Ph. monachus).

Inne mniej dokładne spostrzeżenia świadczą o istnieniu Fok w wielu częściach Europy i nad brzegami morza śródziemnego; lecz gatunki ich dotąd nie zostały oznaczone. Miejscowości zaś w których je znajdowano są następujące: Westfalia, Akwisgran, Islandya, dolina Dunaju, pewne przestrzenie pokładów trzeciorzędowych okolic Paryża, Egipt, i t. d.

Trichecus. MORS. (Mast. T. 2. str. 251. Rodz. 104).

Morsy w stanie Kopalnym rzadsze są niż Foki, istniały zaś pod czas epoki trzeciorzędowej.

Cuvier (Oss. foss. 4 éd. VIII. 1. p. 458.) namienia o kościach Morsów znalezionych w Rosyji, które badał P. Georgi i twierdzi że kości wydobyte blisko Angers we Francyi, były także szczątkami tych zwierząt.

Niektórzy Autorowie robią także wzmiankę o znajdowaniu szczątków Morsów w Dax, wśród piaszczystych stepów Gaskonii, a według P. Mitschill, ułamki ich czaszek i zęby, odkopano w pokładach trzeciorzędowych Wirginii.

R Z E D VI.**GLIRES. SZCZUROWATE.****FAMILIA Wiewiórek. Sciurina.**

Sciurus. WIEWIÓRKA. (Mast. T. 2. str. 261. Rodz. 106.)

W kopalniach gipsu w Montmartre, znajdują się szczątki pewnego gatunku Wiewiórek, tak źle zachowane, że niepodobna dokładnie je oznaczyć; z tém wszystkiem widocznie należeć musiały do gatunku bardzo blizkiego *wiewiórcie pospolitej*. (Cuv. ossem. foss. 4. éd. V. p. 548). Znaleziono też zgłiszczą Wiewiórek w niektórych jaskiniach.

FAMILIA Swiszczow. Arctomydina.

Arctomys. Swiszcz. (Mastol. T. 2. str. 301. Rodz. 108.)

Rzadko znajduwany bywa w stanie kopalnym, dotąd poznano tylko jeden gatunek.

Arctomys superciliaris. Kaup.

Swiszcz brewny. Wydobyty w pokładach trzeciorzędowych Eppelshejmskich.

FAMILIA Koszatek. Myoxina.

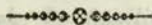
Myoxus, KOSZATKA. (Mastol. T. 2. str. 324. Rodz. 110.)

W gipsie Montmartskim odkopano dwa gatunki Koszatek. Pierwszy polega na Skelecie doskonale zachowanym, dochodził wzrostu *Koszatki laskowej* (*M. Muscardinus*) lecz z zębostanu i postaci był raczej podobny do *Koszatki Polchy* (*M. glis*) (Cuv. ossem. foss. 4. éd. V. p. 541).

Drugi (Cuv. id p. 547.) nieco większy, znajomy tylko ze szczęki dolnej, której trzonowe zęby nie tak są pożałowane jak Koszatek żyjących.

Dołączyć tu należy i *trzeci* gatunek znaleziony w Eppelsheim w pokładach trzeciorzędowych, a tym jest:

Myoxus primigenius Herm. v. May. *Arctomys primigenia* Kaup.

FAMILIA Zająco-myszy. **Lagostomurina.**

Lagostomus, ZAJĄCOMYSZ. (Mastol. T. 2. str. 333. Podrodz. 3.)

Jak za dni naszych, gatunki Rodzaj ten składające mieszkały w Ameryce południowej; tak też równie i kopalne szczątki tych zwierząt tam tylko znaleźć można.

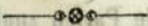
P. Lund odkrył w jaskiniach Brazylijskich gatunek nazwany *Lagostomus brasiliensis* który znacznie różni się od teraz żyjącej *Wiskaszy* (*Lagostomus Viscacha*).

R. W.

Megamys. D' Orb. WIELKOMYSZ.

P. D' Orbigny (Voyage Pal. p. 110. pl. XII. fig. 4 i 5.) ze znalezionych w piaskowcach formacji trzeciorzędowych Patagońskich, Kości, Goleni i Jabłka, utworzył rodzaj niniejszy. Porównanie tych szczątków z odpowiednimi częściami rozmaitych zwierząt Szczurowatych, zdaje się wskazywać zwierzę bliskie z postaci do Zająco-mysza, lecz większego wzrostu.

Jedyny tego rodzaju gatunek *Megamys potagonensis* był największym z pomiędzy dotąd znajomych zwierząt szczurowatych, gdyż goleń jego miała prawie stopę długości.

FAMILIA Grzebinorkow. **Psammoryctina.**

Większa część gatunków tego oddziału zamieszkuje dzisiaj Amerykę. Podczas Epoki diluwialnej, poprzedziły je tam zwierzęta dość liczne, których szczątki odnieść można do jednego oddziału a często nawet do dziś istnących rodzajów.

R. W.

Archaeomys de Lays. et de Parieu (Palaeomys) *Dawnomysz.*

Ogólnym kształtem i zębostanem zdaje się stanowić przejście od *Zajacomyszy* do *Myszoświnków* (*Capromys* Mast. T. 2. str. 336).

Jedyny znany gatunek znaleziony został w pokładach trzeciorzędowych wód słodkich Alwernii (*Comptes rendus* X. p. 925).

Aulacodus. SZCZECINIEC. (*Mastol.* T. 2. str. 339. Rodz. 116).

P. Lund odkrył w jaskiniach Brazylijskich gatunek bardzo podobny do *Szczecińca Temminkowego*, tegoż Autora, pierwiastkowo nazwany *Nelomys Sulcidens*.

W pokładach trzeciorzędowych Eppelshejmskich znalezione zostały przez P. Kaupa szczątki, które tenże Badacz uważał pierwiej za należące do powyższego rodzaju i oznaczył nazwaniem *Aulacodon typus*, a później utworzył z nich rodzaj *Chelodus*; według wszelkiego podobieństwa nie tu, lecz do Familii *Bobrowatych* należący.

Loncheres. KOLCZAK. (*Mastol.* T. 2. str. 340. Rodz. 117).

Dotąd wynalezione gatunki są następujące:

Loncheres (Nelomys) Antricola w jaskiniach Brazylijskich.

Drugi gatunek razem z pierwszym przez P. Lund'a odkryty bardzo jest podobny do żyjącego po dziś dzień w Brazylii, *Echimys elegans* Lund.

PP. de Layser et de Parieu znaleźli w pokładach trzecio-

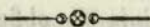
rzędowych wód słodkich, w Alwernii, gatunek należący do tego rodzaju, który wprzód *Echimys curvistriatus* potem *Ech. breviceps* nazwali.

P. Lund ustanowił nowy Rodzaj dla Szczurowatych kopalnych podobnych *kolczakom*, które zapewne równie jak dziś żyjące, kolcami były uzbrojone.

Rodzajem tym jest:

Leucophorus Lund. *Kolconosz*.

Jedyny tylko gatunek *L. fossilis* znaleziony został w jaskiniach Brazylijskich.

FAMILIA Slepcom. **Cunicularia.**

Spalax, SLEPIEC. (Mastol. T. 2. str. 352. Rodz. 119).

Tu należą dwa kopalne gatunki z podrodzaju *Ctenomys*:

Ctenomys priscus. Slepiec dawny.

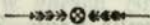
(Owen, Voy. du Beagle p. 109).

Znajomy z odłamka szczęki i z tylnej nogi.

Ctenomys bonariensis D' Orb. Slepiec Bonarejski.

(Voyage Paleont. p. 142).

Szczątki jego nader uszkodzone, dotąd niemogły być dokładnie zadeterminowane.

FAMILIA Myszy. **Murina.**

Mus, Mysz. (Mastol. T. 2. str. 366. Rodz. 125).

Z pomiędzy wielu szczątków zwierząt tego rodzaju, Autorowie wspominają szczególnie o trzech gatunkach; jednym wielkości *Szczura*, drugim nieco większym od *Polnika*, trzecim zaś który do *myszy domowej* miał być podobny.

Mus musculus fossilis znaleziona w łupkach Eningeńskich, wymaga bliższego poznania.

Myszy kopalne dobyto także w Indyach. PP. Cautley i Falconer wzmiankują o gatunkach nieoznaczonych, które wynalezione zostały w pokładach trzeciorzędowych podhimalajskich.

Ameryka południowa zawiera także liczne ich ostatki. P. Lund odkrył dwanaście gatunków w jaskiniach Brazylij-
skich. Z tej liczby osm z trudnością rozróżnić można od
dziś żyjących, cztery zaś, mianowicie *Mus robustus*, *debilis*,
orycter i *talpinus* są zupełnie nowe.

Arvicola, POLNIK. (Mastol. T. 2. str. 412. Rodz. 126).

Polniki kopalne znajdują się obficie w pokładach napły-
wowych dawniejszych i trzeciorzędowych wyższych Europy.
Lepiej poznane gatunki odkryte w jaskiniach Francji, Anglii,
Niemiec, i Belgii są następujące:

Le Campagnol des Cavernes Cuv.

(Ossem. foss. 4. éd. VIII. p. 105).

Polnik jaskiniowy, wielkości szczura wędrownego.

Le petit Campagnol des Cavernes. Cuv.

(Ossem. foss. 4. éd. VIII. p. 106).

Wielkości *polnika zwyczajnego* (*Ar. arvalis*). Prócz tych
P. Schmerling wspomina o dwóch lub trzech gatunkach nie-
dokładnie oznaczonych.

Cricetus, SKRZECZEK. (Mast. T. 2. str. 443. Rodz. 134).

Cricetus vulgaris fossilis Kaup. Znaleziony został w pias-
kach trzeciorzędowych Eppelshejmskich.

FAMILIA Skoczkw. **Dipodidae.**

Dipus, SKOCZEK. (Mastol. T. 2. str. 467. Rodz. 147).

Skoczki mało jeszcze są znane w stanie kopalnym. Nie-
które gatunki dotąd z pewnością nieoznaczone, znaleziono
w pokładach trzeciorzędowych Rosyi i Niemiec.

FAMILIA Bobrowatych. **Castoridae.**

Castor, BÓBR. (Mast. T. 2. str. 482. Rodz. 153).

Pokłady epoki diluwialnej zawierają liczne ich szczątki. Nienależy jednak uważać za kopalne, Bobry znalezione w torfowiskach północnej części Europy; gdyż ich kości, jednaki z kośćmi dziś żyjących, już w nowszych czasach zagrzebane zostały. Jaskinie jednak i pokłady ruchome zawierają szczątki bardziej zajmujące.

Le Castor des cavernes. Bóbr jaskiniowy.

Zdaje się być bardzo podobnym do dziś znajdującego się nad brzegami Dunaju, tudzież pewnych rzek Francyi i Polski. Niektórzy jednak Autorowie uważają go za zupełnie odmienny i już zaginiony gatunek *Castor spelaeus*.

P. Fischer opisał pod nazwą *Trogonotherium* kości, które mają wszystkie cechy wspólne z Bobrami a przeto niemogą składać osobnego rodzaju.

Z tém wszystkiem *Trogonotherium Cuvieri*. (Cuv. Ossem. foss. 4. éd, VIII. p. 116.) jest gatunkiem wygasłym i powinien przybrać nazwę *Bobra Kiuwierowego Castor Cuvieri* lub *Castor trogonotherium*. *Trogonotherium Veneri* jest zapewne pospolitym Bobrem.

P. Cautley znalazł w górach Sivalik, kopalnego Bobra, który z pewnych względów różni się od indywidualów Europejskich i Kanadyjskich.

Myopotamus. RZECZNIK. (Mast. T. 2. str. 485. Rodz. 154.)

Jedyny tego rodzaju kopalny gatunek, znaleziony został przez P. Lund'a w jaskiniach Brazylijskich i nazwany *Myopotamus antiquus*.

W tém miejscu najwłaściwiej będzie wspomnieć o ni-których kopalnych Rodzajach jeszcze dokładnie niepoznanych, a mianowicie:

R. W.

Steneofiber Geoffr. NIEDOBÓBR.

Został ustanowiony na zasadzie czaszki znalezionej w pokładach trzeciorzędowych średnich Alwernii. Zdaje się wskazywać kształty pośrednie między *Bobrem* i *Pizmoszczurem* (Revue encyclopedique. Lipiec 1833).

R. W.

Palaeomys Kaup. STAREK.

Zębostanem zbliża się do Bobrów, znacznie jednak różni się od tego Rodzaju. Znamy tylko jedną dolną jego szczękę znalezionej w Eppelsheim. (Kaup. Isis 1832. p. 992).

Palaeomys castoroides. Starek bobrowaty.

Nieco mniejszy od pospolitego Bobra, jest jedynym w tym rodzaju gatunkiem.

R. W.

Chalicomys Kaup. BOBROMYSZ.

Różni się od Bobrów korzeniami zębów, i składami warstw polewy. Rodzaj ten ustanowiony został ze szczątków szczęki, znalezionej także w Eppelsheim.

Jedyny gatunek *Chalicomys Jaegeri* był nieco większy od Bobra.

R. W.

Chelodus Kaup. KOLCOBÓBR.

Znajomy jeszcze z mniejszych ułamków szczęki a mianowicie z kilku kłów wykazujących kształty pośrednie między *Jeżowierzami* i *Bobrami*.

Znajomy gatunek w jednej z powyższych znalezionej miejscowości, nosi nazwę *Chelodus typus*.

FAMILIA Jeżozwierzy. **Hystričina.**

Hystrix, JEŻOZWIERZ. (Mast. T. 2. str. 488. Rodz. 157).

O istnieniu gatunków tego rodzaju w Europie podczas Epoki napływowej dawniejszej bardzo mała ilość szczątków kopalnych poświadcza.

Z pomiędzy nich przytoczyć można, żąb znaleziony w dolinie Arno. (Cuv. Ossem. foss. 4. éd VIII. p. 128).

PP. Cautley i Falconer wzmiankują także o gatunku dotąd niezadeterminowanym w pokładach trzeciorzędowych wyższych Himalajskich.

P. Lund odróżnia dwa gatunki Jeżozwierzy z oddziału *chwytnoogoniastych*, (*Synetheres* Cuv.) pochodzących z jaskiń Brazylii którym nadał nazwiska *Synetheres magna* i *S. Dubia*. Pierwszy z nich wyrównywał wielkością *Piżmoświnowi*.

Do familii Jeżozwierzy policzyć należy.

R. W.

Theridomys Jourdan. JEŻOMYSZ.

Znaleziony w Alwernii w wapieniu wód słodkich należącym do pokładów trzeciorzędowych. Trzonowemi zębami zbliża się do *Jeżozwierzy* a prócz tego ma niektóre cechy *Kolczaków*. Jego podskroniowe łuki są bardzo rozwinięte.

Jedyny gatunek wielkości *Szczura wędrownego* (*Mus decumanus*), musiał mieć nogi kopne (Comptes rendus de l'Institut X. p. 925).

FAMILIA Świnkowatych. **Cavidae.**

Cavia, MORŚWINKA. (Mastol. T. 2. str. 494. Rodzaj 158).

Dwa gatunki tego rodzaju znajdowały się w Ameryce podczas Epoki dyluwialnej, których szczątki odkryto w jaskiniach Brazylijskich. Takimi są:

Anaema robusta i *gracilis*. Lund.

Niektórzy odnoszą do tego rodzaju kości skamieniałe w łupkach Euingeńskich pod nazwą *Anaema oeningensis* (Cuv. oss. foss. 4. éd VIII., 119.); lecz niema jeszcze dostatecznych dowodów aby do rodzaju Morświnki rzeczywiście należały.

Hydrochoerus WODOŚWINKA. (Mastol. T. 2. str. 498. Rodz. 159).

Kopalne szczątki *Wodoświnek* znajdują się tylko w Ameryce. P. Lund odkrył ich dwa gatunki w jaskiniach Brazylijskich.

Kerodon bilobidens Lund. *Podświnka Klapozęba*.

Zdaje się być gatunkiem zaginionym, acz dość blizkim gatunkowi dziś żyjącemu, który tenże Autor nazwał *Kerodon saxatilis*.

Kerodon antiquum D' Orb. (Voyage Pal. p. 142).

Wodoświnka Starożytna. Mała liczba i to bardzo źle zachowanych szczątków, niepozwała z pewnością wyrzec, czy kości te do osobnego lub też do dziś żyjącego w Patagonii gatunku należą.

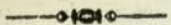
Tu także odnieść wypada gatunek nazwany przez P. Lund'a *Hydro Sulcidens* i drugi podobny do *Kapibary*.

Dasyprocta, AGUTI. (Mastol. T. 2. str. 499. Rodz. 160).

Kopalne kości tych zwierząt znajdują się w jaskiniach Brazylijskich. P. Lund oznaczył ich dwa gatunki, mianowicie: *Chloromys capreolus* Lund. i drugi podobny do dziś żyjącego nowo odkrytego gatunku *C. caudata* Lund.

Coelogenys, KALETNIK. (Mastol. T. 2. str. 503. Rodz. 161).

Kaletniki żyły w Ameryce podczas Epoki napływowej dawniejszej. P. Lund przyjmuje dwa kopalne ich gatunki, które niemożna z dziś żyjącymi połączyć. Takimi są: *Coelogenys laticeps* i *major*, ostatni z nich dochodził wielkości *Wodoświnki Kapibary*.

FAMILIA Zajęcy. **Leporina.**

Lepus, ZAJĄC. (Mastol. T. 2. str. 505. Rodz. 162).

Znamy dotąd w Europie trzy gatunki kopalne, które mało się różnią od dziś żyjących Zajęcy, temi są:

Lepus diluvianus Cuv. (Ossem. foss. 4e, éd. VIII. p. 107.)
bardzo podobny do zająca pospolitego.

Drugi gatunek bliski *Królikowi*. (*L. cuniculus*) znaleziony w jaskiniach Leodium (Liège) i we Francyi. (Marcel de Serres, Cav. de Lunel Viel. p. 130).

Trzeci do poprzedzającego podobny lecz mniejszego wzrostu. (Marcel de Serres ib. p. 132).

Brekye kościste zawierają szczątki gatunku jeszcze mniejszego które Cuvier nazwał *Lepus priscus*.

W jaskiniach Brazylijskich mieszczą się też ułamki Skeletu Zająca bardzo podobnego do Zająca Brazylijskiego (*Lepus brasiliensis*) który dotąd obficie znajduje się w Brazylii.

Lagomys, SZCZEKUSZKA. (Mast. T. 2. str. 520. Rodz. 163).

Podczas Epoki napływowej nowszej zwierzęta te pospolite były w całej południowej Europie, gdy przeciwnie teraz mieszkają wyłącznie w Syberyi. Pomiędzy kopalnemi ich szczątkami Naturaliści rozróżniają następane gatunki:

Lagomys Corsicanus Bourdet. *Szczekuszka Korsykańska* (Cuv. Ossem. foss. 4. ed. VI. p. 396).

Podobna do *Szczekuszki górnej*. (*L. alpinus*) lecz większa i nieco odmienna.

Lagomys Sardus Wagner. *Szczekuszka Sardyńska* (Cuv. id).

Nieco mniejsza od *szczekuszki górnej*. Znaleziona w brekyach kościstych Sardynii.

Jaskinie Kośnicowe Francyi południowej zawierają trzeci gatunek który dotąd oznaczony nie został; pochodzi on z jaskini Miolet (Cewenny), był nieco większy i szczuplejszy od obu poprzedzających.

R Z Ę D VII.

BRUTA. SZCZORBATE.

Myrmecophagina. MRÓWKOJADY.

W tym oddziale znamy dotąd jeden tylko rodzaj kopalny należący do okresu trzeciorzędowego, a tym jest:

Macrotherium Lartet. Wielkomrów.

Główną cechę jego stanowią, staw pazurowy palca podobny jak u *Łuskowców* i zęby takie jak w rodzaju *Leniwców*, bez korzeni i polewy.

Jedyny gatunek *Macrotherium giganteum*, *Pangolin gigantesque*. Cuv. znajdował w Niemczech i Francji.

Ameryka południowa zawiera także szczątki kopalne Mrówkojadów.

P. Lund odkrył kości zwierzęcia które wprzód nazwał *Mrówkojadem Olbrzymim* (*Myrmecophaga gigantea*), później zaś utworzył z nich nowy rodzaj *Platyonyx*.

Orycteropodina. MRÓWNIKI.

Orycteropus. MRÓWNIK. (Mast. T. 3. str. 12. Rodz. 166).

Mrówniki których jeden tylko gatunek znajduje się dzisiaj w okolicach Przylądka Dobrej Nadziei, mieszkały w Ameryce podczas epoki diluwialnej. P. D'Orbigny (Voy. Pal. p. 146.) odnosi do tego rodzaju szczątki znalezione w Pampasach Brazylijskich.

R. W.

Glossotherium Owen. JEZOMRÓW.

P. Owen któremu nauka winna liczne i ważne badania szczątków kopalnych, wykazał, że w tym rodzaju Język bardzo był rozwinięty i według wszelkiego podobieństwa, do jednego co u *Mrówkojadów* służył użytku. Obszerność zaś Muskulu czelnego i siła podskroniowego łuka świadczą, że zwierzę mogło żuć i posiadało zęby trzonowe. Z tego wszystkie-

go P. Owen wnosi, że gatunek zaginiony był podobny do *Mrówników*. Mniemanie to wymaga stwierdzenia nowemi odkryciami. Ułamek nad którym P. Owen robił postrzeżenia, znaleziony został we wschodniej Banda (Oven. Voy. du Beagle p. 57).

Dasypodina. PANCERNIKI.

RODZAJE ZAGINIONE.

Glyptodon Owen. GŁADKOZĄB.

Zębów trzonowych $\frac{8}{8}$ które budową swoją zębom *Pancerników* są podobne, a dwoma głębokimi rówkami przerzynającymi zewnętrzną ich powierzchnię, stanowią przejście do zwierząt *Gruboskórnych*. Nogi grube, silne, mają stawy pazurkowe krótkie i ściśnione.

Jedyny w tym rodzaju gatunek mieszkał w północnej Ameryce. O trzecią część mniejszy był od *Wielkożwierza* (*Megatherium*). Paleontologowie nazwali go *Gładkozębem palkonogim* (*Glyptodon clavipes*) (Trans. Geol. Soc. VI. p. 81).

Hoplophorus. Lund. ZBRÓJNIK.

Nogi jego krótkie są równie jak w rodzaju poprzedzającym, a trzonowe w pół składane przypominają zęby niektórych *Szczurowatych*. Ciało jego było pokryte pancerzem z tarcz sześciobocznych złożonym.

P. Lund znalazł trzy gatunki tych zwierząt w jaskiniach Brazylijskich, mianowicie: *Hoplophorus euphractus*, *Hoplophorus Selloy* który dochodził wielkości wołu, i *Hoplophorus minor* który był nieco mniejszy.

Pachytherium Lund. WOLEŃ.

Znajomy tylko z niektórych kości nóg, miał zapewne postać jeszcze niezgrabniejszą i o ciężalszą niż zwierzęta do rodzaju poprzedzającego policzone.

Nienadano mu dotąd w Systemacie stałego miejsca. Zna-

my tylko jeden gatunek *Pachytherium magnum*, nieco większy od wołu, zabytki jego znalazł Lund w jaskiniach Brazylijskich.

Chlamydotherium. OPOŃCZYK.

Kościokład i pancerz zbliżają go do *Pancernika szczeciastego* (D. Encoubert), nogi zaś do *długoogoniastego* (D. Peba). Zębostan bardzo ma szczególny: Łączy bowiem do małych przednich zębów *Pancernika szczeciastego*, trzonowe, które przypominają *Leniwców* i *Wielkoźwierzy*.

P. Lund znalazł w jaskiniach Brazylijskich dwa gatunki:

Chlamydotherium Humboldtii wielkości Tapira, i

Chlamydotherium gigas wyrównywający największym Nosorożcom.

Dasypus. PANCERNIK. (Mastol. T. 3. str. 14. Rodz. 167).

Szczałki kopalne, świadczą o znajdowaniu się zwierząt tego rodzaju w różnych miejscowościach, na znaczną rozległość geograficzną. Autorowie wspominają o dwóch wielkich gatunkach Ameryki północnej, któremi są *Dasypus maximus*, i *antiquus* (Jeżeli jednak te gatunki nie są Synonimami niektórych wyżej opisanych rodzajów).

P. Lund znalazł w jaskiniach Brazylii znaczną ilość kości *Pancerników*.

Dwa z pomiędzy nich Skelety odnieść można do podrodzaju właściwych *Pancerników*, a mianowicie:

Dasypus punctatus. *Pancernik kropkowany* z tarczycami pancerza głęboko kropkowanemi.

Gatunek podobny do dziś żyjącego *Pancernika długoogoniastego* (D. octocinctus v. Peba); lecz z pyskiem krótszym.

Inny nakoniec należy do podrodzaju *Xenurus* Wagl; i ma podobieństwo z żyjącym gatunkiem *X. nudicaudis*.

Obok *Pancerników* umieścić należy następne kopalne rodzaje ustanowione przez P. Lund'a.

Euryodon. SZEROKOZAB.

Główną jego cechą są zęby poprzecznie ściśnione. Pozna-
no tylko jeden gatunek wielkości świni, tym jest: *Euryodon*
brasiliensis Lund.

Heterodon Lund. RÓŻNOZAB.

Zęby ma bardzo różne, tak ze kształtu jako też i z wiel-
kości. Znajdujące się na przodzie i po kątach są małe, szczu-
płe, walcowate; dwa zaś przed niemi umieszczone, bardzo wiel-
kie. Początkowy ma poprzeczne nacięcie jajowate; kątny zaś
jest w kształcie serea.

Heterodon brasiliensis Lund. Wielkości Królika; jest je-
dynym tego rodzaju gatunkiem.

Bradipodina. LENIWE.

Należących do tego oddziału Szczątków kopalnych dotąd
nieznaleziono.

Megathéroidea. WIELKOZWIERZE.

Policzone tutaj Rodzaje nie mają przedstawicieli swoich
w Szeregu istot dziś żyjących. Główną zaś ich charakterysty-
kę stanowi połączenie cech zwierząt *Leniowych* z cechami po-
przedzających Familij. Zęby ich równie jak u pierwszych
składają się z wydrążonych cylindrów i są utworzone tylko
z kościanu i powłoki kostnej bez polewy; kościan stanowi rur-
kę, którą wypełnia bardziej dziurkowata massa. Znaczny też
mają z *Leniwemi* związek w kształcie krótkiej i niby prze-
ciętej głowy, lecz wielki i na dół schodzący wyrostek pod-
skroniowej kości, stanowi cechę jakiej u żadnego ze zwie-
rząt Ssących nieznajdujemy. Skelty ich bardzo są do siebie
podobne, szczególnież w kościach łopatkowych, których akromion
i część korakoidalna łączą się z sobą. Co do reszty kształtów
nierównie więcej zbliżają się do innych familii zwierząt Szczeb-
banych. Postać ich jest ociężała, nogi równe lub prawie rów-
ne, z których przednie mają 4 lub 5 palców, a tylne 3, lub

4., palce zewnętrzne bez pazurów, ogon długi i bardzo silny, do Pancerników i Mrówkojadów podobnemi ich czynią. *Wielkoźwierze* więc stanowią przejście od *Leniwych* do *Szczerbanych długogłowych*, a łącząc te dwa typy pośrednimi cechami, dowodzą, że wraz z niemi do jednego naturalnego rzędu należały.

R. W.

Megatherium Cuv. WIELKOŹWIERZ. Kumel.

Zębów $\frac{5}{4}$ czworokątnych z koronami poprzecznie brózdowanymi; piszczele z golenią po obu końcach zrosłe. Nogi przednie 4, tylne 3 palcowe, z pomiędzy palców dwa zewnętrzne bez pazurów, inne zaś mają stawy pazurowe wielkie, rozmaite; staw palca średniego bardzo wielki.

Jedynym w tym rodzaju gatunkiem jest: *Megatherium Cuvieri*. (Cuv. Ossem. foss. 4. éd. VIII., 331. Buckland Bridgewater Treatise, trad. franc. par Dayère p. 121.). Pierwszy jego Skelet znaleziony został w r. 1789. nad brzegami rzeki Luxan niedaleko Buenos-Ayres, drugi w 1795 w Linaea, a trzeci w Paragway; odtąd, szczątki mniej lub więcej zupełne znajdowane były w rozmaitych częściach Ameryki. Zwierzę to miało być wielkości Słonia średniego wzrostu i przewyższało Nosorożca. O sposobie życia jego różne są domysły. Jedni mniemali że mając nogi kopne, żyło w norach na podobieństwo niektórych gatunków Zwierząt Gryzących; lecz ten domysł najmniej jest do prawdy podobny. Inni wnoszą, że mogąc wylazić na drzewa jak Leniwce, karmiło się liśćmi i owocami; że miało ogon chwytny, a nogi przednie tak zwrótnie, iż za ich pomocą z łatwością chwyciło się gałęzi drzew. Dopuszczano także, że *Wielkoźwierze* karmiły się Owadami i że szponów swoich używały głównie do ich odkopywania; kształt jednak zębów tego rodzaju niepotwierdza podobnego wniosku. Nakoniec i czwarte jest mniemanie, najmniej zarzutem ulegające, a mianowicie: że *Wielkoźwierze*

wyrywając z korzeniami drzewa karmiły się ich liśćmi. Rzeczywiście mogły one za pomocą nóg przednich przecinać korzenie drzew, potem zaś chwytając je w swe objęcia obalać siłą ze znacznym ciężarem ciała połączoną. Podobne domysły zastosować też można i do reszty rodzajów tej familii, które, sądząc po kształtach ich szczątków, jednaki sposób życia mieć musiały.

R. W.

Megalomys. Jefferson WIELKOSZPON.

Zębów przednich $\frac{5-6}{4}$? prawie eliptycznych, których korony są pośrodku wydrążone, a brzegi mają wystające. Członki przednie nieco od tylnych są dłuższe, przez co więcej niż *Wielkoźwierze* do *Leniwców* się zbliżają. Piszczele i goleń odosobnione, nogi tylne spojone ukośnie. Ostroga długa, ściśniona i podniesiona, stawy pazurowe wielkie i wąskie. Ogon gruby i silny. W ogólności kształty ciała mniej niezgrabne niż u *Wielkoźwierzy*. Obyczaję ich najpewniej były jednaki.

R. W.

Megalomys Jeffersonii. (Cuv. ossem. foss.) WIELKOSZPON
Jeffersona.

Jest jedynym w tym rodzaju gatunkiem. Był wzrostu wielkiego Wołu. Szczątki jego odkryte zostały po raz pierwszy w 1797. r. w jednej z jaskiń Wirginii i opisane przez Jeffersona który je pociętał mylnie za zgliszcze Zwierzęcia drapieżnego i dopiero Cuvier błąd ten sprostował. Według Owena gatunek ten znaleziono także w cieśninie Magellańskiej. PP. Lund i d'Orbigny, szczątki *Wielkoszponów* dobyte w Ameryce południowej, odnoszą do nowych gatunków, którym nadali nazwiska: *Megalomys Jeffersonii* i *M. Kaupii*.

R. W.

Myiodon. Owen. TRZONOZAB.

Rodzaj ten obok ogromnych kształtów *Wielkoźwierzy*, po-

siada zębostan wcale odmienny. Trzonowe zęby jego w liczbie $\frac{5-5}{4-4}$, ścierały się przez użycie na powierzchniach płaskich. W Szczęce górnej ząb pierwszy jest prawie eliptyczny, drugi eliptyczny a inne trójkątne na wewnętrznej stronie rowkiem przerzniete. W szczęce dolnej ząb pierwszy jest eliptyczny, przedostatni czworokątny a ostatni wielki, dwuklapowy. Głowa ze kształtu do głowy *Wielkoźwierza* podobna. Nogi wszystkie równe, przednie 5, tylne 4 palcowe, palce zewnętrzne bez pazurów, pozostałe zaś mają wielkie stawy pazurów w pół stożkowate i nie jednakowe. Łopatka, równie jak u *Wielkoźwierzy* ma kolec połączony z przyrostkiem korakoidalnym, promień może się obracać na kości łokciowej; goleń i piszczele są oddzielne; ostroga długa i gruba.

Rodzaj *Trzonozęba* mieszkał w Ameryce podczas Epoki napływowej dawniejszej. Poznano ich dotąd trzy gatunki.

Myiodon Darwinii. Owen. (Voy. du Beagle). *Trzonozęb Darwiniego*.

Spojenie dolnej jego szczęki jest długie i wąskie, drugi ząb trzonowy prawie eliptyczny a ostatni o dwóch rowkach z których wewnętrzny jest kąłowaty.

Myiodon Harlani. Owen. (Edimb. new. phil. jour. n. 70). T. Harlana.

Spojenie szczęki dolnej krótkie i szerokie, drugi trzonowy ząb czworokątny a ostatni o trzech rowkach z których wewnętrzny jest trójkątny. Gatunek ten znaleziono w jednej z jaskiń Kentucky. Do niego odnieść należy *Megalonyx laqueatus* Harl. i *Orycterotherium missouriense* tegoż Autora.

Myiodon robustus. Owen. TRZONOZĄB wielki.

Odznacza się także spojeniem szczęki dolnej krótkim i szerokim; lecz drugi ząb trzonowy ma prawie trójkątny, a ostatni o trzech rowkach, z których wewnętrzny zaokrąglony. Piękny i prawie zupełny Skelet tego gatunku odkryty w r. 1841-niedaleko Buenos-Ayres, znajduje się teraz w Kollegium Chirurgów w Londynie. Rysunek jego z opisem P. Owen, u-

mieszczony został w Tomie XIX. Roczników Historii Naturalnej na str. 22 w Seryi 2-jej. (Annales des sciences Naturelles).

R. W.

Scelidotherium Owen. NOGOSIL.

Wielkie miał podobieństwo z *Trzonozębem*. Zębów trzonowych posiadał także $\frac{5}{4}$. Górne wszystkie i dolny początkowy były trójkątne; drugi i trzeci nieco ściśnione a czwarty wielki i dwu-klapowy. Postać *Nogosilów* musiała być ogromna i ociążała, zupełnego jednak skeletu dotąd nie znaleziono. Zwierzęta te żyły w Ameryce południowej, podczas epoki diluwialnej. Liczymy ich *cztery* gatunki.

Scelidotherium leptcephalum. Owen (Voy. du Beagle p. 73).

Nogosil szczupłogłowy. Zwierzę wielkiego wzrostu; żyło w najbardziej południowej części lądu Amerykańskiego.

Scelidotherium Bucklandii. (Megatherium Bucklandii Lund).

Nogosil Bucklanda. Był wielkości *Wielkoszpona*. Znaleziono go w jaskiniach Brazylijskich.

Scelidotherium Cuvieri (Megatherium Cuvieri Lund).

Nogosil Cuvier'a. Znajdował się także w Ameryce. Był nieco mniejszy; wyrównywał wołowi.

Scelidotherium minutum (Megatherium minutum Lund).

Nogosil drobny. Dobyty także w jaskiniach Brazylijskich nie przechodził wielkością świni.

Inne mniej znajome rodzaje téj familii są następujące:

R. W.

Caelodon Lund. GRUBOZĄB.

Zębów trzonowych miał tylko $\frac{4}{3}$, palce krótkie i nierówne, pazury ściśnione, nogi ukośne a ogon jak u *Wielkoszpona*.

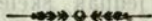
Jedyny tego rodzaju gatunek odkryty przez Lunda w jaskiniach Brazylijskich, był wzrostu Tapira i nazwany został *Caelodon Maquinense*.

R. W.

Sphaenodon Lund. ŁUPKOZAB.

Miał także $\frac{4}{3}$ trzonowe stożkowate zęby, które ścierając się przez użycie, przybierały kształt walcowaty. Jedynym gatunkiem wielkości świni, jest *Sphaenodon Brasiliensis* Lund.

Platyonyx Lund'a dotąd niedostatecznie poznany, czy osobny rodzaj stanowić powinien, czy do rodziny *Pancerników*, lub też do rodzaju *Scelidotherium* należeć; tę kwestyę bliższe tylko badania rozstrzygnąć mogą.

R Z Ę D VIII.

PECORA. BYDŁO.

Camelina. WIELBLĄDY.

Camelus, WIELBLĄD. (Mastol. T. 3. str. 32. Rodz. 169).

Kopalne szczątki *Wielblądów* dotąd nie zostały znalezione w Europie, lecz PP. Cautley i Falconer, wymieniają dwa gatunki odkopane w górach Siwalik, to jest w pokładach trzecio-rzędowych nowszych podhimalajskich.

Pierwszym jest *Camelus sivalensis* (Asiatic researches t. XIX). zbliżający się do *Drabarza*.

Drugim mniejszy *Camelus antiquus* (éd.)

Znaleziono także szczątki *Wielblądów* na Zachodnich brzegach morza Czerwonego; lecz nie wiadomo z pewnością czy zawierające je pokłady, do epoki geologicznej należały.

R. W.

Merycotherium, BOJANUS. WIELBLĄDOWIEC.

Rodzaj ten utworzony został na zasadzie kilku trzonowych górnych zębów mających niejaki podobieństwo z zębami *Wielblądów*.

Jedyny gatunek *Merycotherium sibiricum*.

(Bojanus Nov. Act. Ac. cur. XII. p. 263). Znaleziony został w Syberyi.

Auchenia, LAMA. (Mastol. T. 3. str. 35. Rodz. 170).

Lamy równie jak dzisiaj, mieszkają w Ameryce Południowej podczas epoki diluwialnej. P. Lund znalazł ich dwa gatunki w jaskiniach Brazylijskich; z których jeden większy był od konia.

Moschina. PIŻMOWCE.

Moschus, PIŻMOWIEC. (Mastol. T. 3. str. 37. Rodz. 171).

Kopalne szczątki *Piżmowców* dobyto w Indjach, dzisiejszej ich ojczyźnie; mają się także znajdować w pokładach trzeciorzędowych Europy.

Gatunkiem indyjskim jest:

Moschus bengalensis Pentland. (Geol. trans. 2. Serie 11).

Gatunki europejskie bardzo są niepewne, gdyż *Moschus Pratti* z wyspy Uayt (Wight.) według P. Owen powinien być policzony do rodzaju *Dichobune*.

W pokładach trzeciorzędowych Eppelshejmskich, odkryto kości gatunku nazwanego *Moschus antiquus* Kaup, który najpewniej jest Synonimą niżej opisanych szczątek, *Dorcatherium Navi*.

Po Piżmowcach, należy wspomnieć o rodzaju *Dremotherium* Geoff. ugruntowanym na niektórych kościach znalezionych w pokładach trzeciorzędowych Alwernii. P. Geoffroy policzył tu dwa gatunki: *Dremotherium Feignouxii* i *Dremotherium nanum*.

Cervina. JELEŃ.

Cervus, JELEŃ. (Mast. T. 3. str. 41. Rodz. 172).

Wielka ilość gatunków składających ten rodzaj, utrudnia ich rozpoznanie, tém bardziej, że szczątki na mocy których ustanowione zostały, nie zawsze porównane być mogą. Jedne

znamy tylko z ułamków szczęk, inne z rogów często w rozmaitym wieku, inne nakoniec z kości. Zład wnosić można, że w liczbie 50—60. katalogami objętych gatunków, wiele dwuwykładnych się znajduje, które po bliższem rozpatrzeniu połączyć z sobą wypadnie. Nie wątpliwą jednak jest rzeczą, że jelenie od połowy trzecio-rzędowego okresu obficie znajdowały się w Europie. Gatunki których szczątki w pokładach trzecio-rzędowych wyższych, spoczywają, najpewniej zniszczone zostały przez katastrofę która zakończyła ten okres. Podczas okresu napływów potopowych dawniejszych, znajdowały się także liczne gatunki jeleni, te jednak więcej zbliżają się do dzisiejszych i niektóre z nich mogą być uważane za pierwotne rasy, żyjących dzisiaj w krajach naszych gatunków.

Najdawniejsze jakie dotąd poznano gatunki znajdują się w pokładach trzecio-rzędowych średnich Francyi. Sławny pokład w Sansans niedaleko Auch (Dt. du Gers) rozmaite ich ułamki zawiera. Jeden z nich posłużył P. Lartet do utworzenia podrodzaju *Dicrocerus* zwanego.

Pokłady trzeciorzędowe wyższe Niemiec i Francyi przechowały szczątki nierównie liczniejsze. Niektóre różnią się od innych jeleni, wielą szczegółami zębostanu i z tych utworzono dwa następujące podrodzaje:

1. *Dorcatherium*. Maja $\frac{7}{7}$ zębów trzonowych; w brew ogólnemu charakterowi wszystkich przeżuwających, które ich mają tylko po $\frac{6}{6}$.

Do tego podrodzaju odnieść można:

Cervus Navi Kaup. (H. v. Mayer Georgensgmünd) z pokładów trzeciorzędowych Eppelshejmskich, *Cervus aurelianensis* (Chevreuil de Montabuzard. Cuv. Oss. foss. 4. éd. VI. p. 209.) z pokładów trzeciorzędowych średnich Orleańskich.

2. *Palaeomeryx*. (H. v. M.), którego charaktery zawierają się w rozmaitych fałdach polewy zębnej. Tu należy pięć gatunków.

Cervus Bojani (Herm. v. Meyer) z pokładów jeziornych okolic Georgens-Gmünd.

Cervus Kaupii (id.) z tejże miejscowości.

Cervus pygmaeus (id. ib.)

Cervus minor (id.) z molassów Arauskich.

Cervus Scheuzeri (id.) z molassów Szwajcarskich i brzegów Renu.

Inne kopalne gatunki pokładów trzeciorzędowych, do podrodzaju *właściwych Jeleni* należą.

Piaski Eppelshejmskie zawierają według P. Kaup, następne gatunki, których cechy zależą głównie na zębostanie.

Cervus Bertholdi Kaup. (Descr. des Oss. du Mus. de Darmstadt), wielkości właściwego Jelenia, zębami więcj do Sarny się zbliża.

Cervus nanus. Kaup. (id.). Wielkości Sarny, z zębami trzonowemi węższemi.

Cervus Partschii Kaup. (id.). Wielkości małej *Antylopy ozdobnej* (Ant. Saltiana) jest najmniejszym z pomiędzy znanych dotąd Jeleni.

Cervus anocerus, Kaup. (id.). Podobny do *Jelenia muntia*. Rogi jego nie mają rosochy głównej (maitre andauiller) a krótkie porostki, dwoma ostrzami się kończą.

Cervus dicranocerus Kaup. (id.), ma rogi od poprzedzającego większe.

Cervus curtocerus Kaup. (id.). Dość podobny do Jelenia pospolitego, lecz z rosochą główną szczupłą, umieszczoną przy nasadzie obrączki.

Pokłady piaszczyste okolic Puy-de-Dôme mieszczą w sobie także liczne szczątki Jeleni, z których PP. Croizet i Jobert ustanowili wiele gatunków. Gdy te reszty porównane zostaną ze szczątkami odkopaniami w Eppelshejm, zapewne niektóre z nich w jedno połączyć wypadnie. Lepiej znajome są:

1. O dwóch rosochach, z których pierwsza bezpośrednio nad obrączką jest umieszczona,

Cervus etuarium Cr. et Job.—*Cervus pardinensis* id. *Cervus arvernensis*, id.

2. *Cervus cuzanus* C. i J. Rogi tego gatunku bardzo są podobne do rogów sarny Europejskiej.

3. O wielu rosochach, z których pierwsza wyrasta ponad obrączką.

Cervus ardens. C. i J. którego porostki, z początku w tył są zgięte, potem podnoszą się oddalając od siebie i kończą się rozszerzeniem dłoniastém, najmniej o trzech ostrzach.

Cervus ramosus (C. i J.). Z rogami spłaszczonemi, z początku na zewnątrz, potem do wewnątrz prawie owalnie zagiętymi; rosoch 5—6.

4. O dwóch rosochach z ostrzem końcowém dwuwidlastém.

Cervus issiodorensis (C. i J.). Rogi gładkie.

Cervus perrieri (C. i J.). Rogi głęboko rowkowane.

Oprócz powyższych gatunków opartych na istotnych różnicach, P. Croizet pouadawał wiele jeszcze nazwisk kopalnym szczątkom Jeleni, które wymagają bliższego poznania.

Znaczniejsze z pomiędzy tych tymczasowych nazwisk, są: *C. borbonicus*, *C. neschersensis*, *C. Croizeti*, *C. Regardi*, *C. C. Vialelli*, *C. Privati*.

Do nich należy jeszcze dodać Jelenie znalezione w Alweronii, jeżeli istotnie stanowią oddzielne gatunki:

Cervus solilhacus Rob. (Mem. soc. du Puy-en-Velay 1829) który dochodził wielkością Łosia, i którego rogi dwie tylko miały rosochy.

Cervus Dama Polignacus (id.). Jednej z poprzedzającym wielkości, z rogami podobnemi rogom Daniela. P. Marcel de Serres podaje za nowe, (Ann. des sc. nat. 2e Série IX. p. 284) następne gatunki:

Jeden wielkości *Jelenia Destrema*. (C. Destremii M. S.) o którym namienimy niżej.

Drugi, *Cervus capreolus australis* wielkości *Jelenia* pospolitego.

Trzeci z rogami prostými i bardzo wielką obrączką.

Czwarty wielkości sarny i Szósty jeszcze mniejszy.

Pokłady napływowe dawne nie mniejszą zawierają ilość ko-

palnych gatunków Jeleni, lecz ich kształty zbliżają się już więcej do gatunków teraźniejszego świata. Wiele z nich jak już powiedzieliśmy wyżej, przeżywszy zniszczenie potopowe, mogą być uważane za pierwotne szczepy gatunków zamieszkujących dzisiaj Europę.

Cervus eurycerus Ald. (*C. giganteus* Goldf. *C. magaceros* Hart. Le Cerf á bois gigantesques Cuv. ossem. foss.

Jeleń wielkorogi, jest najznakomitszym gatunkiem ze wzrostu i nadzwyczajnego rozwinięcia rogów, które mają przeszło 8 stóp obwodu (3 metry), szczątki jego znajdują w znacznej części Europy; szczególnie zaś w torfowiskach Irlandyi, odkopywane bywają dobrze przechowane skelety.

Cervus alces fossilis (H. v. M. Nov. net. nat. cur. XVI. p. 2).

Łoś kopalny. Niekiedy mylnie poczytywany za jedno z poprzedzającym. Znajduje się w pokładach napływowych dawniejszych Włoch, wyższej Szwajcaryi i niektórych północnych krajów, między innymi w Norwegii. Gatunek ten różnił się od dzisiejszego Łosia kształtem czoła.

Cervus tarandus priscus. (*Cervus* Guetardi, *Cervus palaeodama*, Renne d'Etampes (Cuv. ossem. foss. 4. ed. VI. p. 180).

Ren kopalny. Szczątki jego znalezione zostały w gładach piaszczystych w Etampes i w jaskiniach Brengskich (Brengues Dep. du Lot) w górach kruszconosnych Uralskich, w torfowiskach Norwegii, tudzież w Litwie około Białego-Stoku. (Eichwald die Urwelt Russlands. 2. Heft p. 162. i 3. Heft p. 144. Zool. spec. T. 3. p. 348).

Cervus dama giganteus. (Daim de la Somme, Daim gigantesque Cuv. id. VI. p. 191).

Daniel olbrzymi. Z rogów do Daniela nieco podobny, lecz nierównie większego wzrostu; znaleziony w torfowiskach Abwilskich, w piaskach na brzegach Sommy i niektórych miejscach Niemiec.

Cervus primigenius. (*Elaphus fossilis*, Cerf. fossile, Cuv. ossem. foss. VI. p. 198).

Jeleni pierwotny. Różni się od pospolitego Jelenia tylko wzrostem nierównie większym. Kości jego znajdowane bywają w pokładach piasku, w jaskiniach i torfowiskach większej części Europy. O szczątkach jego znalezionych na Wołyniu tudzież w Norwegii, wspomina Eichwald (Urwelt Russlands 3. Heft. p. 144; Naturch. Skizze p. 241). W Królestwie Polskiem około Czarkowa nad Nidą, odkopano też kilka zębów jelenim podobnych których wizerunki dał Pusch w dziele pod tytułem: *Polens Paleontologie* Tab. XIV. fig. 6 i 7.

Następujące gatunki bardzo zbliżają się do Jeleni właściwych:

Cervus Elaphus Reboulii. (Christol. Mar. de Serres Geogn. des terr. tertiaires p. XVI). z jaskiń południowej Francyi.

Cervus Destreimii. Mar. de Serres; nadzwyczaj wielkiego wzrostu z jaskiń Bizskich, (Bize).

Cervus Dumasii. Mar. de Serres et Pitt. z jaskini Sallelskiej (Salleles).

Niżej poszczególnione gatunki łatwiej rozróżnić można od pospolitego Jelenia. Szczątki ich znaleziono w jaskini Lunel-Viel.

Cervus intermedius Mar. de Serres. Którego rogi są pośrednie między rogami Jeleni pospolitego i Kanadyjskiego.

Cervus coronatus. Mar. de Serres.

Cervus antiquus. Mar. de Serres, którego ostatni ząb trzonowy dolny, jest dwustożkowy.

Cervus pseudovirginius. Mar. de Serres. Ma nasady rogów i gałęzie płaskie.

Jelenie podobne do naszej dzisiejszej sarny, składały także kilka gatunków:

Cervus capreolus fossilis (Chevreuil fossile, Chevreuil des tourbières Cuv. id VI. p. 213), w niczem nie zdaje się różnić od dzisiejszej Sarny.

Cervus capreolus Tournalii i

Cervus capreolus Leufroyi. Christol. Znalezione zostały w jaskini Sallelskiej i bardzo poprzedzajacemu są podobne.

Cervus capreolus Cuvieri, Christol. Z okolic Montpellier, także bardzo podobny do sarny, jednego z nią był wzrostu.

Cervus capreolus Tolozani Christol. Z tychże miejscowości; był nieco mniejszy.

Znaleziono także liczne szczątki kopalne Jeleni na stałym lądzie Azji, lecz gatunków ich dokładnie nieoznaczono.

PP. Cautley i Falconer odkryli wiele gatunków w pokładach trzeciorzędowych wyższych Himalajskich. Znaczna między nimi zachodzi różnica co do wzrostu; gdy bowiem jeden wyrównywał Łosiowi, inny zaledwo większy był od Zająca.

Na brzegach Irawadi w kraju Birmanów, dobyto także kopalne kości Jeleni. Ameryka równie posiada ich zgłiszczą, między innymi *Cervus americanus fossilis* Harlan (Phys. et nat. Res.) Znaleziony nad brzegami Ohio, bardzo jest podobny do Jelenia Kanadyjskiego. Prócz tego P. Lund znalazł dwa gatunki Jeleni, w jaskiniach Brazylii.

Camelopardalina. ŻYRAFY.

Camelopardalis, ŻYRAFA. (Mastol. T. 3. str. 67. Rozdz. 173).

Szczególny ten rodzaj, który dziś wyłącznie mieszka w Afryce, został ostatniemi czasy znaleziony w stanie kopalnym, we Francyi. Szczęgę dowodzącą o istnieniu tam niegdyś tego zwierzęcia, odkopano na wyspie Issoudun. P. Duvernoy (Comptes rendus de l'Institut 29 Mai 1843) bardzo dokładnie ją opisał i wykazał, że gatunek do którego należała, pod wielą względami różnił się od Żyrafy Afrykańskiej i był o szóstą część od niej mniejszym. Nadano mu nazwę *Giraffe du Berri*, *Camelopardalis biturigum*.

W tym miejscu najwłaściwiej położyć można, pośredni między Żyrafami i Antylopami rodzaj.

Sivatherium Cautley i Falc. WIELKOSZYI.

Są to najwięcej odznaczające się i najosobliwsze w całym niniejszym rzędzie szczątki kopalne. Poznano dotąd głowę

zwierzęcia znalezionej w dolinie Markanda u podnoża gór niższych Himalajskich, Sivalik zwanych. Kształt jej bardzo jest szczególny: wielkością wyrównywa prawie głowie Słonia, a ztąd wnosić można, że *Wielkoszyj* miał szyję silniejszą i krótszą niż Żyrafy. Tylna okolica czaszki począwszy od oczodołów, bardzo jest rozwinięta i bez wątpienia tworzyła wypukłości komórkowate podobne do tych, jakie u Słonia widziemy. Twarz zaś przeciwnie jest krótka, a kości nosowe w sposób szczególny wznoszą się i przedłużają tworząc sklepienie spiczaste ponad zewnętrznemi nozdrzami. Położenie bardzo pochyłe czoła i twarzy względnie do powierzchni trącej zębów, nadawały zwierzęciu nader dziwną fizyonomią, a dwa rogi powstające ze brwi, między oczodołami i nawzajem od siebie oddalone, powiększały jeszcze tę powierzchowność szczególną, tém więcej że wypukłości tylne, jak się zdaje były także nasadami innych krótkich i grubych rogów. Zęby trzonowe górne, dotąd poznane, są w liczbie 6, i zupełnie takie mają charakter jak u zwierząt *Przeżuwających*.

Jedyny gatunek *Sivatherium giganteum*, musiał wyrównywać Słoniowi w objętości a wzrostem zapewne go przewyższał.

Antilopina. ANTYLOPY.

Antilope, ANTYLOPA. (Mastol. T. 3. str. 68. Rodz. 174).

Rodzaj *Antylop* dzisiaj tak obfity w gatunki, niewiele po sobie zostawił śladów w epokach dawniejszych. Zdaje się nawet, że zwierzęta nie zamieszkiwały Europy przed połową okresu trzeciorzędowego, gdyż szczątki ich napotyamy dopiero w pokładach trzeciorzędowych średnich i wyższych.

P. Marcel de Serres znalazł w okolicach Montpellier gatunek który nazwał *Antylopą prostorogą* *Antilope recticornis*.

Molassy góry de la Molière zawierają także szczątki zwierząt tego rodzaju. P. Lartet odkrył w Sansans ślady dwóch dotąd nieopisanych gatunków. Antylopy znajdują się równie w pokładach napływowych dawniejszych, a szczególnie w ja-

skiniach. Większa część tych wydrażeń południowej Francyi, Belgii i Anglii, przechowują kości należące do zwierząt mniejszego lub *Owiec* rodzaju.

P. Marcel de Serres wymienia gatunek pod nazwą *Antilope Christolii* (Journal de Geol. III. p. 260) z jaskiń Bizkich i Sallelskich.

Znajdują się jeszcze i inne: Muzeum Żenewskie posiada najmniej trzy odrębne gatunki z jaskini Mialet w Cewennach.

Prócz tego, odkopywane bywają w brekcyach kostnych Nicei, Hiszpanii etc. w Rosyi w górach kruszconosnych Uralskich, Karpiński znalazł kości Suhaka (A. Saiga), o których namienia Prof. Eichwald w dziele *die Urwelt Ruslands* (11. Heft. p. 162). Domyślać się należy, że pokłady nowe Azji mieszczą w sobie liczne ich szczątki. PP. Cautley i Falconer znaleźli niektóre w górach Siwalik (Himalaya), lecz te dotąd nie zostały należycie poznane. Więcej znaczącym faktem jest odkrycie szczątków Antylop w Ameryce południowej, gdzie rodzaj ten nie znajduje się dzisiaj. P. Lund dobył z jaskiń Brazylijskich gatunek nazwany *Antilope Maquinensis*.

Tenże naturalista ustanowił pod nazwiskiem:

Leptotherium Lund. SZCZUPŁOKOZ.

Nowy rodzaj zawierający dwa gatunki znalezione w jaskiniach Brazylijskich. Stosownie do różnicy wzrostu nazwano je *Leptotherium majus* i *L. minus*.

Bovina. WOLASTE.

Capra, KOZIEL. (Mastol. T. 3, str. 117. Rodz. 175).

Rodzaj ten zawierający w sobie *Kozy* i *Owce* bardzo trudno od Antylop rozróżnić nie widząc czaszki, a przynajmniej rogów zwierzęcia. Znajdowane w wielu jaskiniach Europy szczątki, już to do jednego już do drugiego z tych rodzajów odnoszono.

P. Marcel de Serres wspomina o *Kozie kopalnej* dobytej w pokładach trzeciorzędowych wyższych Montpelierskich.

Bos, Wól. (Mastol. T. 3. str. 141. Rodz. 176).

Najdawniejsze szczątki kopalne Wołów, znalezione zostały w pokładach trzeciorzędowych wyższych w Georgens-Gmünd, Montpellier i Puy-de-Dôme; lecz szczególnież pokłady diluwialne przechowały najliczniejsze ich ułamki

Z pomiędzy pewniejszych wyliczymy następane gatunki:

Bos primigenius Bojanus. Aurochs fossile Cuv. (Os. foss. 3. éd. VI. p. 281). *Bos latifrons* Fischer. *Wól szerokoczoły*.

Wól ten ma wszystkie cechy Żubra, a w szczególności czoło szerokie i kulisto-wypukłe, a nogi szczupłe. Znajdowany bywa w pokładach napływowym dawniejszych całej prawie Europy. Eichwald wspomina o szczątkach jego odkopanych w Litwie niedaleko Święcian, tudzież w Syberyi i Norwegii. (Zool. Specialis T. 3. p. 343. Urwelt Russland. 3. Heft p. 136).

Wierzchnią część czaszki tego gatunku z rogami, odkopano nad rzeką Narwią w Królestwie Polskiem w Województwie, dziś Gubernii Augustowskiej. Szczątki te znajdują się w Gabinetzie Zool. Warszawskim. (Pusch. Polens Pal. p. 212. Tab. XIV. fig. 6).

Bos trochocerus. Herm. de Mayer. Znaleziony we Włoszech, ma także osobny stanowić gatunek.

Bos priscus Bojanus. *Boeuf fossile* Cuv. (id. p. 300).

Wól kopalny. Ma być szczepem naszych domowych Wołów. Wzrost miał większy od ras dziś żyjących i nogi stosunkowie silniejsze. Szczątki czaszki tego zwierzęcia z rogami, znaleziono w górach kruszczośnych Uralskich (die Urwelt Russlands 11. Heft p. 184 w przypisku), a podłużnie odłamana połowę czaszki, odkopano około Czerniakowa pod Warszawą w pokładzie diluwialnym. (Pusch. Pol. Pal. p. 213. Tab. XV. fig. 2).

Bawołów nie znaleziono dotąd w stanie kopalnym, a kości które im przypisywano, należały zapewne do Wołów *pierwotnego* i *dawnego* (*B. primigenius* et *priscus*).

Bos intermedius. Mar. de Serres.

Wół pośredni, jest gatunkiem wątpliwym.

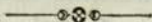
Bos veluanus. Robert (ann. soc. Puy-en-Velay). Znaleziony w Cussac (Wyższa Loara) nie zdaje się różnić od kopalnego Żubra.

Nie można także przyjąć bez nowych badań szczątki znalezione przez P. Croizet w pokładach Puy-de-Dôme, które nazwano *Bos elatus* i *Bos giganteus*.

Nieco pewniejszym gatunkiem jest:

Bos Pallasii Kay, do którego może odnieść należyć nazwę, *Bos canaliculatus* (Fischer, Buffle musqué fossile Cuv. ossem. foss. 4. ed. VI. p. 311). Ma on rogi zbliżone na czole jak u wołu piżmowego *Kanadyjskiego* (boeuf musqué du Canada). Znaleziony został w Syberyi i w północnej Ameryce.

Prócz poprzedzającego gatunku, dobyto wiele kopalnych kości w północnej Ameryce, a P. Harlan ustanowił dwa gatunki, które nazwał *Wółami Wypukłoczolym* i *szerekoczolym* (*B. bombifrons* i *latifrons*), na zasadzie dwóch ułamków znalezionych w Kentucky. P. Smith odkrył w Afryce nad brzegiem jednej z rzek wpadających do rzeki *pomarańczowej*, część głowy zwierzęcia tego rodzaju. (Proc. geol. soc. III. p. 152). Naostatek PP. Cautley i Falconer wspominają o wielu gatunkach znalezionych w górach Siwalik z których według mniemania pomienionych Naturalistów należałoby osobny ustawić oddział.

R Z E D IX.

BELLUAE. OCIEŻALE.

Hippopotamina, HIPPOPOTAMY.

Hippopotamus, HIPPOPOTAM. (Mastol. T. 3. str. 155. rodz. 177).

Z pomiędzy gatunków zaginionych czyli Europejskich o 4. przednich zębach można rozróżnić następujące:

Hippopotamus major Cuv. (ossem. foss. 4. ed. II. p. 448).

Hippopotam wielki. Bardzo podobny do dziś żyjącego lecz większego był wzrostu i znacznie się różnił kościskładem.

Gatunek ten znaleziony został w pokładach trzeciorzędowych wyższych w Pay-de-Dôme i pokładach napływowych dawniejszych doliny Arno, tudzież w Anglii, Włoszech, Sycylii, Francyi i t. d.

Hippopotamus minutus Cuv. (id. p. 474).

Hippopotam mały nie przechodził wzrostem Dzika; znaleziony w brekecyach kościstych między Dax i Tartas (Landes).

Hippopotamus medius, Cuv. (ossem. foss. 4. éd. II. p. 492). Uznany został za szczątki zwierzęcia należącego do oddziału Wielorybów roślinożernych.

W Indjach znaleziono gatunki o $\frac{2}{3}$ zębach przednich. PP. Cautley i Falconer ustanowili z nich podrodzaj *Hexapotodon*, takimi są:

Hippopotamus Sivalensis. Cautl. i Falc. Znaleziony w górach Siwalik.

Hippopotamus dissimilis id. Dobyty tamże lecz mniejszy od poprzedzającego.

P. Clift odkrył kości kopalne Hippopotamów mniejszych od tych które dziś żyją, nad brzegami Irawadi w kraju Birmanów. (Trans. of the. geol. soc. 2. Serie 2. p. 373 i 377).

R. W.

Potamohippus Jäger. WODOKOŃ.

Nowy ten i dotąd mało jeszcze znany rodzaj, ustanowiony został przez P. Jäger (Säuget. Würt 1. p. 41). na mocy znalezionych w Niemczech kilku zębów kopalnych, które bardzo są podobne do kłów górnych i przednich wewnętrznych mlecznych zębów Hippopotama, z tą jednak różnicą, że nie mają rowka na stronie wewnętrznej.

Rhinocerotina. NOSOROŻEC.

Rhinoceros, NOSOROŻEC. (Mastol. T. 3. str. 157. rodz. 178)

Gatunki najdawniej znajome znajdują się w pokładach napływowych dawniejszych (diluvians).

Rhinoceros tichorhinus Cuv. Ossem. foss. 4. ed III. p. 126; Rh. antiquitatis Blum; Rh. Pallasii Desm; Rh. fossile à narines cloisonnées Cuv.

Nosorożec twardonosy. Pallas pierwszy odkrył całkowite prawie zwłoki tego gatunku, nad rzeką Leną w Syberji, pod 64° szer. północnej. Pojedyncze kości jego, znajdują się także w pokładach diluwialnych, wielu krajów Europy.

Nosorożec ten różni się od wszystkich innych żyjących i kopalnych gatunków, szczególną organizacją pyska. Jego nosowe kości, zaginają się z przodu nosa i łączą ze szczęką, a przegródka nosowa, nie chrząstkowata jak zwykle, lecz prawie całkiem jest koścista. Czy niniejszy gatunek posiadał zęby przednie lub nie, dwoją się zdania naturalistów; uliki jednak w szczękach, a nawet ciało kościste do szczątków zęba przedniego podobne, przez PP. Brandta i Boryssjaka w nich znalezione (1); zdają się za obecnością tych zębów przemawiać.

Nosorożec ten żył zapewne przez cały okres diluwialny w Syberji i Europie. Szczątki jego znajdują się nie tylko w pokładach dawnych piasku, lecz nawet w wielu jaskiniach i brekcyach kościstych. W górach kruszonośnych Uralskich odkopano ułamki jego kości barkowych; zęby zaś na Wołyniu i w Litwie znajdowane były (Eichw.)

Rodzaj *Caelodonta* Bronn. zdaje się polegać na młódem indywiduum powyższego gatunku.

Cuvier odróżnia drugi gatunek pod nazwą *Rhinoceros leptorhinus* (Ossem. foss. 4 éd. III. p. 136). Nadając za cechę rozeznawczą, nozdrza nie przedzielone, brak zębów prze-

(1) Brandt Bull. de l'Acad. de Pétersb. T. VII. p. 309. — Borissiak. Bull. de Moscou. 1848 n. 2.

dnich i kształty ciała wysmuklejsze. Istnienie tego gatunku polega na jedynym exemplarzu głowy z uszkodzonym nosem, którą znaleziono niedaleko Florencyi. Według P. Christol gło-
wa ta ma należeć do *Nosorożca twardonosego*.

Trzeci gatunek z pokładów diluwialnych, jeszcze wątpliwszy; PP. Croizet i Jobert nazwali *Rhin. elatus*; miał on być większy od poprzedzającego z kuprem bardziej podniesionym.

Rhinoceros minutus (Cuv. Ossem. foss. 4. ed. III. p. 167).

Nosorożec mały. Odznacza się mniejszym wzrostem. Znaleziono go w Departamencie Tarn i Garonne przy kopaniu studni a później w wielu jaskiniach południowej Francyi.

(Marcel de Serres Cavernes de Lunel-Viel. p. 142).

Nosorożce pokładów trzeciorzędowych, zdają się także składać kilka gatunków. Zwykle spoczywają w pokładach trzeciorzędowych średnich (miocene); a osobliwie w piątrze górnem sławnej miejscowości Eppelshejmskiej. Do pewniejszych policzyć można:

Rhinoceros Schleiermachi Kaup. (Lethea geogn. p. 1209).

Rh. pachyrhinus Kaup?

Nosorożec Szleiermachera. Bardzo podobny do Nosorożca Sumatranckiego, miał równie jak tamten dwa nosowe rogi i zęby przednie trwałe. Różnił się zaś, większym wzrostem, czaszką szeroką i grubą, kośćmi nosowymi krótkimi i tępymi, wklęsłościami czelnymi o krawędziach wydatnych.

Gatunek ten znajduje się w Eppelshejm i Georgens-Gmünd.

Drugi odznacza się bardzo wydatnemi cętkami, a mianowicie, ma nogi przednie czteropalcowe i kości nosowe szczupłe, które dowodzą że zwierze niemusiło mieć rogów na nosie. Obie te okoliczności tak go oddzielają od gatunków dziś żyjących że P. Kaup zamierzył utworzyć z niego nowy rodzaj pod nazwiskiem *Acerotherium*.

Pomieniony gatunek nazwany został przez P. Cuvier *Nosorożcem przedniozębym*; (Rh. incisivus) jest to *Acerotherium*

incisivum Kaup'a, do którego dołączyć należy *Rh. hypselorhinus* Kaup. Znaleziono go w rozmaitych trzeciorzędowych pokładach Francyi i Niemiec.

Tu także zapewne odnieść należy szczątki znalezione przez P. Lartet w Sansans i opisane (Bull. de la Soc. geol. de France VII. p. 218.) pod nazwiskami *Rh. tetradactylus longimaxillaris* i *Rh. tetradactylus brevimaxillaris*. Zwierzęta te miały zęby przednie szerokie i śpiczaste, czwarty zaś palec ich nóg przednich równie jak u Tapirów, niedotykał się ziemi.

Inne z imion tylko znajome gatunki, są: *Rh. Goldfusii* Kaup. *Rh. leptodon* Kaup. *Rh. pygmaeus* Münster, *Rh. molassicus*, *Rh. Steinheimensis* Jäger.

Nosorożce znajdowały się na lądzie Azyatyckim podczas okresów trzeciorzędowego i diluwialnego. Szczątki ich odkopano na brzegach Irawadi a PP. Caultey i Falconer wskazują w pokładach trzeciorzędowych Himalajskich dwa gatunki, z których jeden dotąd oznaczony nie został, a drugiemu nadano nazwę *Rh. Angustirictus*.

Rhinoceros Alleghanensis. Znaleziony w Ameryce północnej, bliższego wymaga poznania.

R. W.

Elasmotherium Fischer. PŁASKOZAR.

Rodzaj ten odkryty i opisany został po raz pierwszy przez sławnego Fischera de Waldheim (Mem. d. l. soc. Nat. de Moscou II. p. 255. Cuv. Ossem. fos. 4. ed. III. p. 187). Dotąd ułamek tylko szczęki jego poznano. Trzonowe zęby ma podobne jak u Nosorożca, lecz warstwa ich polewy bardziej jest pofałdowana na kształt zębów Końskich, a miejscami wydatnie falisto zwinięta, czem przypomina wstęgi polewy w zębach Słoniów. Kształt zębów pryzmatyczno podłużny i podziaty ich na korzenie tylko przy końcach, stanowią także niejaką Analogią z zębami Końskimi. Zresztą kształt, wielkość i grubość tej szczęki, każą się domyslać, że Zwierzę do które-

go należała, było ociążałe, zapewne z postaci do Nosorożca podobne i wyrównywające największym jego gatunkom. Obyczajami także zbliżyć się do nich musiało, a zęby trzonowe świadczą, że pokarm jego był wyłącznie roślinny.

Liczymy tu dwa gatunki:

Elasmotherium Fischeri (Mém. d. l. Soc. de Moscou II p. 225, 1809. Cuv. ossem. foss. 4. ed. III. p. 187.) wykopany w Syberji.

Elasmotherium Keiserlingii. Fisch. (Bull. d. l. soc. de Moscou XV. 1842. Tabl. III). Znajomy tylko z zęba opisanego przez P. Keiserlinga. Ząb ten znaleziony został w Surico na brzegach morza Kaspijskiego.

Elephantina. SŁONIE.

Elephas. SŁOŃ. (Mastol. 3. str. 161. Rodz. 179).

Elephas primigenius Blum. le Mamouth. *Elephas* Mamonteus (Cuv. Ossem. foss. 4-e ed II. p. 1.)

Słoń pierwotny czyli Mamut jest jednym z najlepiej poznanych i najobficiej znajdujących się gatunków kopalnych. Zbliża się bardzo do Słonia Indyjskiego a daleko więcej od Afrykańskiego się różni. Ma równie jak pierwszy warstwy polewy zębów trzonowych prawie równoległe ułożone; lecz bardziej do siebie zbliżone, cieńsze i mniej pozwijane; Zęby te są stosunkowie szersze, a zęby obronne często bardzo zakrzywione, i tak wielkie jak u Słonia Afrykańskiego. Główną cechą jest długość ulików zębów obronnych, przez co głowa więcej naprzód przedłużona będąc, stanowiła silniejszą podstawę trąby, którą Słoń pierwotny grubszą miał zapewne przy nasadzie, niż Słonie dzisiejsze. Musiał on dorastać 15 do 16 stóp wysokości w kłębach, a zatem wyższym był nieco od Słonia Indyjskiego. Członki stosunkowie miał silniejsze; Ciało pokryte długą i grubą nakształt włosieni końskiej, brunatną siercią, z włosami krótszemi i jaśniejszemi, a także z obfitą i dość delikatną wełną pomieszana. Całkowite zwłoki te-

go Słonia znalezione zostały wraz ze skórą i siercią w Syberyi nad rzeką Leną, a jego szczątki dobywane bywają tak w Syberyi i Kamczatce, jak równie w wielu miejscach Europy w pokładach napływowych dawniejszych; między innymi w Litwie (1), na Podolu i Wołyniu.

Elephas priscus Goldf. (Nowa acta nat. cur. 10. 2. p. 485. *E. africanus fossilis*).

Słoń kopalny Znaleziony w pokładach napływowych dawniejszych Renu i Wittenbergu miał warstwy polewy zębnej jak u Słonia Afrykańskiego, romboidalnie ułożone.

P. Fischer (Bull. de la Soc. de Moscou) wylicza jeszcze 5 gatunków Słoni z pokładów napływowych dawniejszych Rosyi które wymagają bliższego rozpatrzenia. Takimi są:

Elephas panicus, *E. Kameńskii*, *E. Kompylotes*, *E. periboletes* i *E. pygmaeus*.

Szcątki dwóch ostatnich znalazł Eichwald w okolicach Wilna nad rzeką Wilią, tudzież na Podolu. (Naturh: Skizze p. 240).

Elephas meridionalis. Nesti.

Słoń południowy, którego szczątki znaleziono w pokładach nowszych doliny Arno i Puy-de-Dôme; jest gatunkiem wątpliwym.

Słonie kopalne znajdują się także w Algeryi, w pokładach trzeciorzędowych gór Himalajskich i w Ameryce północnej.

R. W.

Mastodon. MAMUT.

Zwierzęta te dziś zupełnie zaginione, z ogólnych swych kształtów, czaszki kulistej i komórkowatej, tudzież wielkich obronnych zębów w szczęce górnej, bardzo do Słoniów były podobne, a ponieważ szczątki ich świadczą o budowie ogromnej ciała, tudzież o silném złożeniu kości nosowych, przeto wnosić z tąd można niechybnie, że chód ich równie jak Słoniów ociężały być musiał, a głowa długą miała trąbę.

(1) Ob. *Adamowicza*, o zębie mamutowym znalezionym blisko Wilna. 1846. Wilno. Glücksberg 8. str. 13.

Różniły się zaś od Słoniów głównie zębami trzonowemi, na koronach których znajdowały się stożkowate sęczki w połączeniu swoim poprzeczne wywyższenia stanowiące. Prócz tego za ważną w rodzaju tym uważać należy cechę dwa małe, proste i krótkie obronne zęby, które u młodych tylko indywiduów w szczęce dolnej się znajdują.

Na tej zasadzie P. Godmann, utworzył nienależycie rodzaj *Tetracaulodon*.

Lepiej znajome gatunki Mamutów są następujące:

Mastodon giganteum (Cuv. ossem. foss. 4. ed. II., 247).

Mamouth ohioiticum Blumb. *Harpagmotherium canadense* Fischer, *Elephas carnivorus* Hunter. *Tetracaulodon Mastodontoides* Godm.

Mamut olbrzymi. Dość długie trzonowe zęby, po starciu przez użycie, nabywają na swęj powierzchni nacięć romboidalnych. Szczątki jego znaleziono w rozmaitych miejscach północnej Ameryki. Pallas opisał dwa trzonowe zęby *Mamuta* wykopane w górach kruszconośnych Uralskich (Act. Petrop. T. II. par. II., 1777 p. 213. — a na Podolu znaleziono także szczękę i pojedyncze trzonowe jego zęby, o których wspomina Eichwald (Zool. Spec. T. 3. str. 360; Natur. Skizze p. 239).

Mastodon angustidens (Cuv. oss. foss. 4. ed 10. p. 327).

Mamut wązkozęby Miał zęby węższe, które na powierzchni startej przedstawiają kręgi w kształcie żołądki. Był o trzecią część mniejszy od poprzedzającego i niższe miał nogi. Gatunek ten znajdowany bywa w stanie kopalnym w pokładach trzeciorzędowych nowszych znacznej części Europy i w pokładach napływowych dawniejszych doliny Arno. Według postrzeżeń PP. Humboldta, d'Orbigny i innych, miał zamieszkiwać Amerykę południową.

Mastodon longirostris Kaup.

Mamut długopyski. Trzonowe zęby są jeszcze niższe niż u poprzedzającego, znaleziono go w pokładach trzeciorzędowych wyższych Eppelshejskich.

Mniej pewnemi gatunkami są:

Mastodon turicensis Schinz. Podobny do *Mamuta wązkózębego*, znalezione w lignitach okolic Zurich.

Mastodon arvernensis Croiz. i Job.

Znalezione w pokładach piasku w Alwernii. Najpewniej musi być młodym indywiduum gatunku *Longirostris*.

Mastodon minutus. Cuv. (Ossem. foss.)

Znalezione w Bawaryi i Saksonii, mniejszy od poprzedzających.

Mastodon tapiroides Cuv. (id. p. 371).

Znalezione w Montbutard; zęby jego mają poprzeczne wywyższenia nakształt tych jakie spostrzegamy na zębach *Tapira*.

Mamuty mieszkały też na stałym lądzie Azji podczas Epoki diluwialnej. P. Clift znalazł nad brzegami Irawadi w Birmanii dwa gatunki znacznie różniące się od Europejskich, takimi są:

Mastodon latidens (Trans of. the. geol. soc. 2. ser. 2, p. 371).

Mamut szerokozęby. Z zębami trzonowemi bardzo szerokimi na końcach zaokrąglonemi i podwyższonemi, z podniebieniem bardzo wązkim. Wzrostem wyrównywał największym *Słoniom*.

Mastodon elephantoides. (id.)

Mamut Słoniozęby. Był mniejszy i odznaczył się zębami trzonowemi o sęczkach licznych i spłaszczonych, które szczególnie wtenczas gdy są nieco zużyte, wiele mają podobieństwa ze *Słoniowemi*.

Mamuty żyły także w Ameryce południowej; gdzie prócz wspomnianego wyżej *Słoniowca wązkózębego*, znalezione jeszcze dwa inne gatunki, a mianowicie:

Mastodon Andium Cuv. ossem. foss. 4. éd 11. p. 368.

Mamut Kordylierski. Był nadzwyczaj wielkiego wzrostu.

Mastodon Humboldtii. Cuv. (id.)

Mamut Humboldta. O trzecią część mniejszy, miał zęby czworokątne. Szczątki jego dobyto w Chili.

Mastodon intermedius. Eichw.

Mamut pośredni. Ułamek górnej szczęki tego gatunku odkopany został na Wołyniu i znajdował się w Gabinecie b. Liceum Krzemienieckiego, miał on stopę długości i dwoma trzonowemi zębami był opatrzony, z których dalszy prawie na 6 cali był długi, a na 2 cale szeroki, 5 rzędami poprzecznych, mniej lub więcej przypartych sęczków opatrzony; ząb zaś przodkowy dwa tylko stare sęcunki posiadał. (Zool. spec. T. 3. p. 362).

Tapirina. TAPIRY.

Tapirus. TAPIR. (Mastol. T. 3. str. 165 Rodz. 180).

Gatunki Amerykańskie Tapirów kopalnych znajdowane bywają w pokładach napływowych dawniejszych; takimi są:

Tapirus Suinus. Lund.

Tapir Świni. Dożyty z jaskiń Brazylijskich wielkością za ledwo wyrównywał Świni.

Drugi gatunek znaleziony tamże podobniejszy był do Tapira Amerykańskiego.

Tapir mastodontoides. Harlan (Medic. et phys. Res. p. 265).

Tapir mamutowy. Jest znajomy tylko z jednego trzonowego zęba znalezionego w Kentucky, który według Harlana, bez wątpienia do Tapira należał.

Łądy Azji przechowały też niektóre szczątki Tapirów; jeden gatunek odkopano nad brzegami Irawadii w Birmanii.

W Europie poznano następane:

Tapirus priscus. Kaup.

Tapir dawny. Znaleziony w piaskach Eppelshejmskich.

Tapirus arvernensis. Croiz i Iob.

Tapir Alwernijski. Pochodzi z pokładów trzeciorzędowych nowszych Alwernii; bardzo był podobny do dziś żyjącego Tapira Indyjskiego.

Tapirus giganteus. (Eichw. Zool. Spec. T. 3. p. 353).

Tapir Olbrzymi. Bardzo podobny do Słonia, na 18 stóp długi blisko 11. wysoki. Znaleziony w napływach potopowych nówszych Francyi.

Tapirus proavus. (Eichw. Zool. Spec. T. 3. p. 353).

Tapir wielki. Trzonowe zęby tego gatunku znalezione na Podolu w Powiecie Jampolskim około Wsi Rachnów lasowych, opisał Professor Eichwald. Korony ich miały do $3\frac{1}{2}$ cali długości, a przeszło 2 cale i 3. linie były szerokie, ztąd wnosić można o ogromnych wymiarach zwierzęcia.

Poniżej umieszczone wygasłe rodzaje, oddalają się mniej lub więcej od wszystkich dziś żyjących *Ocieżałych zwierząt*. Liczne ich niegdyś gatunki stanowią część kopalności pokładów trzeciorzędowych Europy i wydatnie je charakteryzują.

R. W.

Lophiodon. Cuv. TAPIROWIEC.

Zębów w każdej szczęce przednich po 6. i Kłów po 2, równie jak u Tapirów; z pomiędzy trzonowych większa liczba także poprzecznymi sęczkami jest opatrzona. Zęby te, od Tapirowych tém się różnią, że początkowe trzonowe w górze mają tylko po jednym sęczku, że sęczki na wszystkich zębach bardzo są ukośne i że trzonowe kątnie, w miejscu dwóch mają po 3. pagórki.

Pewniejsze tego rodzaju gatunki znalezione w pokładach trzeciorzędowych średnich są:

Lophiodon isselense. (Cuv. ossem. foss. 4. ed. III. p. 343).

Tapirowiec Isselski. Znaleziony w Issel, Argenton i Soissons. Wzrostem przynajmniej o trzecią część przewyższał Tapira Indyjskiego i zbliżał się do mniejszych gatunków Nosorożca

Lophiodon giganteum. (Cuv. id. III. p. 404. i 414).

Tapirowiec Olbrzymi. Jednakiej prawie z poprzedzającym wielkości; różni się od niego zębostanem. Znajduje się

we Francyi około Montabuzard w pokładach napływowych dawniejszych.

Lophiodon tapiroides. (Cuv. id. III. p. 376 i 400).

Tapirowiec Buchsweilerski. Przewyższa czwartą częścią *Tapira Indyjskiego* i był bardzo podobny do *Tapirowca Is-selskiego*, od którego różnił się zewnętrzną stroną dłuższych trzonowych zębów i grubszymi kłami. Dobyty w Buchsweiler (Bas-Rhin); zęby jego znalazł na Podolu Pr. Eichwald. (Naturch. Skizze p. 239).

Lophiodon Monspessulanum (Cuv. id. III. p. 410).

Tapirowiec Montpelierski. Znajomy tylko z kilku trzonowych zębów, znaleziony w Boutonnet blisko Montpellier, wzrostem zapewne poprzedzającemu wyrównywał.

Lophiodon buxovillianum (Cuv. id. III. p. 391).

Tapirowiec Buchsweillerski. Niewiele był większy od *Tapira Indyjskiego*.

Lophiodon du Laonnais (Cuv. id. III. p. 411).

Tapirowiec Lański. Tylko kości jego członków są znajome. Wzrost miał jednakowy z poprzedzającym.

Lophiodon Medium (Cuv. id. III. p. 411).

Tapirowiec średni. Był wzrostu Indyjskiego *Tapira*.

Lophiodon tapirotherium (Cuv. oss. foss. id. III. p. 331).

Tapirowiec mały. Wyrównywał *Tapirowi Amerykańskiemu*.

Lophiodon Aureliense. (Cuv. id. III. p. 407).

Tapirowiec Orleański. Bardzo mało różnił się od poprzedzającego gatunku.

Lophiodon occitanicum. (Cuv. id. III. p. 342).

Dochodził blisko $\frac{2}{3}$ wzrostu *Tapira Amerykańskiego*.

Lophiodon minutum. (Cuv. id. III. p. 358).

Tapirowiec drobny. Po porównaniu przez P. Cuvier ze Skeletem młodego Amerykańskiego *Tapira*, okazał się być do niego w stosunku 2. do 3.

Lophiodon minimum (Cuv. id. III. p. 360).

Tapirowiec najmniejszy. W témże porównaniu wyraża stosunek 2 do 5.

Lophiodon Sibericum. (Fischer, Act. de Moscou VII).

Tapirowiec Syberyjski. Znaleziony w wapieniu Orenburskim; którego dawność z pewnością nieoznaczona. Gatunek ten musiał być olbrzymiej wielkości, gdyż według P. Fischera kły jego były długie na 3 cale i 2 linie.

Rodzaj ustanowiony przez P. Jäger (Würtemb. Saügeth 1. p. 40.) pod nazwiskiem *Tapiroporeus* polega tylko na dwóch kłach szczęki dolnej bardzo podobnych do kłów gatunku *Lophiodon tapiroides*, lecz mniejszych i bez obwódki, która w pomienionym rodzaju otacza nasadę korony. Zęby te były zużyte jak u Nosorożców i Słoni.

R. W.

Palaeotherium Cuv. DAWNOŻWIERZ.

Zębów 44. mianowicie: $\frac{6}{8}$ przednich; $\frac{1}{2}$ Kły ostre i nieco dłuższe od przednich; i $\frac{7}{7}$ trzonowych, z których górne są czworoboczne a dolne z dwóch półksiężycowatych sztuk złożone. Kości nosowe będąc podniesione jak u Tapira, wskazują, że pysk *Dawnożwierz*, małą giętą trąbką był opatrzony. Nogi wszystkie trójpalcowe. Powierzchnowy kształt przypomina postać Tapirów.

Gatunki tego Rodzaju znalezione w kopalniach gipsu w Montmartre bardzo są do siebie podobne i jedynie wzrostem lub proporcją członków odróżnione być mogą. Takimi są:

Palaeotherium magnum (Cuv. ossem. foss. 4. ed. V. p. 431).

Dawnożwierz wielki. Wielkości Konia.

Pal. medium. (Cuv. id.)

Dawnożwierz średni. Ma kość nosową krótszą, nogi węższe i dość przedłużone; nieco mniejszy od miernej Świni.

Pal. crassum (Cuv. id.)

D. Gruby. Kość nosowa dłuższa, nogi szerokie i krótkie; jednakowej wielkości z poprzedzającym.

Pal. latum (Cuv. id.)

D. Szeroki. Z nogami jeszcze krótszemi i szerszemi; wielkość jednaka z obu poprzedzającemi.

Palaeotherium curtum (Cuv. id.)

Dawnoźwierz krótki. Którego nogi były jeszcze krótsze i szersze. Wielkość Barana.

Pal. minus (Cuv. id.)

Dawnoźwierz mniejszy. Z nogami wązkiemi i palcami pobocznemi krótszemi; nieco mniejszy od poprzedzającego.

Pal. minimum (Cuv. id.)

Dawnoźwierz najmniejszy. Z nogami wązkiemi; wzrostu Zająca.

Dawnoźwierze innych okolic Francyi były zwykle znajdowane w pokładach trzeciorzędowych średnich i odznaczają się od gatunków Montmartskich pewnemi cechami ważniejszemi od tych które różnią pomienione gatunki pomiędzy sobą.

Palaeotherium aurelianense (Cuv. id. V. p. 438).

Dawnoźwierz Orleański. Łuki jego zębów trzonowych dolnych tworzą w swém połączeniu dwa ostrza, w miejscu jednego i prócz tego różnią się nieco od górnych w fałdach polewy. Wzrost jego był mniejszy od Dawnoźwierza grubego.

Gatunek ten znaleziono w Montabuzard blisko Orleanu, w Montpellier i Georgens-Gmünd.

Palaeotherium isselanum. (Cuv. id. p. 444).

Dawnoźwierz Isselski. Zębostanem nie różni się od poprzedzającego, wzrost zaś miał jeduaki z *Dawnoźwierzem krótkim.* Znaleziony w Issel.

Pal. velaunum. Cuv. (id. p. 436).

Dawnoźwierz Welajski. Jest gatunkiem wątpliwym, bardziej zbliżonym do Dawnoźwierzy Montmarskich. Znaleziono go około Puy, w Welaj.

P. Lartet, znaleziony w Sansans (Dep. du Gers) gatunek, zbliżający się kształtem do Konia, a zębostanem do *Dawnoźwierza Orleańskiego*, nazwał *Palaeotherium equinum*, *Dawnoźwierzem Końskim.* (Bulet. d. l. Soc. géol. de France VII. p. 219).

Prócz powyższych dobywane bywają szczątki nieoznaczo-

nych dotąd gatunków w Molassach Dordońskich (Francya) i Curychskich (Szwajcarya).

R. W.

Chalicotherium Kaup. SKALNIK.

Rodzaj ten ustanowiony został na zasadzie kilku trzonowych zębów bardzo podobnych do zębów *Bezbrońca* (*Anaplotherium*), które według P. Kaup. kształtem swoim robią przejście do *Tapirowców* (*Lophiodon*) i *Tapirow*. Znamy ich dotąd dwa gatunki.

Chalicotherium Goldfusii. Kaup. (Descr des Mamm. du Musée de Darmstadt).

Dochodził wielkością Nosorożca Jawańskiego, znaleziono go w pokładach trzeciorzędowych Eppelshejmskich.

Chalicotherium antiquum. Kaup (id.)

Był wielkości Nosorożca Sumatrańskiego, szczątki jego znaleziono razem z poprzedzającym.

R. W.

Anoplotherium Cuv. BEZBRONIEC.

Według Cuvier'a, *Bezbrońce* w kształcie swoim mają niejaki związek z Nosorożcami, koźmi, Hippopotamami, Świńmi i Wielbładami. Żyły wyłącznie w okresie trzeciorzędowym dawnym. Szczątki ich znajdowano obficie wraz ze szczątkami *Dawnoźwierzy* w gipsach Montmartrskich, później w pokładach eocenicznym wyspy Uayt (Wight.) i w niektórych innych części Anglii.

Zębów mają 44. ustawionych w szeregu ciągłym bez wszelkiej przerwy, co jedynie w rodzaju człowieka i małp widzimy. W powyższej liczbie znajduje się przednich $\frac{6}{6}$, kłów $\frac{1}{1}$ które nie przewyższają przednich i kształtem są do nich podobne; trzonowych $\frac{7}{7}$, z których początkowe są ściśnione, a kątnie w szczęce górnej czworograniaste, w dolnej zaś półksiężycowe. Wszystkie nogi mają tylko po dwa dobrze ukształcone palce

jak u Zwierząt Przeżuwających; w niektórych tylko gatunkach znajdują się małe podniesione palce, kości dłoni i przedstopniaka równie jak u innych *Ociężałych* są zawsze odosobnione.

Bezbrońce dzielą się na trzy podrodzaje; przez niektórych Naturalistów za osobne Rodzaje uważane.

a) *Anoplotherii proprie sic dicti*. BEZBRŃCE WŁAŚCIWE.

Zawierają gatunki silne, ciężkie, opatrzone długim i grubym ogonem, podobnym do ogona Wydry; zkład wnosić można, że te Zwierzęta mogły się zanurzać i prowadziły sposób życia podobny Hippopotamom.

Gipsy Montmartskie mieszczą w sobie dwa gatunki tego podrodzaju:

Anoplotherium commune (Cuv. Ossem. foss. 4. ed. V. p. 403).

Bezbroniec pospolity. Był wielkości małego Osła. Znaleziony na wyspie Uayt (Wight.)

Anoplotherium secundarium. (Cuv. id.)

Bezbroniec powtórny. Takież same miał kształty, a wzrostem równy był Świni.

Gatunek ten istniał zapewne na stałym lądzie Azji podczas okresu trzeciorzędowego.

Prócz powyższych, PP. Falconer i Cautley znaleźli w górach Sivalik, szczątki pewnego gatunku *Bezbronców*, który nazywali *Bezbroncem późniejszym*. (*Anoplotherium posterogenium*).

b) *Xiphodon* Cuv. MIECZOZAB.

Tu należą *Bezbrońce* kształtów lekkich i wysmukłych, które zapewne do Antylop były podobne. Ogony miały szczupłe i krótkie. Znajomy tylko jeden gatunek, a tym jest:

Xiphodon gracile (*Anoplotherium gracile* Cuv.)

Bezbroniec zgrabny. Wzrostu Giemzy. Szczątki jego znaleziono w gipsach Montmartskich.

c) *Dichobune* Cuv. ZAJĘCZNIK.

Posiadają wszystkie główne cechy którymi odznaczają się

Bezbrońce, lecz wzrostem nie przechodzą Zajęcy, a mając nogi przednie krótsze od tylnych, podobny też do zajęczego chód mieć musiały.

Dichobune Leporina. Cuv.

Wielkość Zająca; palce poboczne tego gatunku wyrównywały prawie długością palcom głównym.

Dichobune murina. Cuv.

Wielkości Morswinki. Znamy tylko samą szczękę.

Dichobune obliqua. Cuv.

Takiejże wielkości. Znajomy ze szczęki bardziej ukośnej.

Dichobune cervina. Owen.

Nieco od poprzedzającego większy. Szczęka jego znaleziona została przez P. Pratt, w pokładach eocenicznych Anglii.

R. W.

Oplotherium de Layser i Parieu. OBRONIEC.

Różni się od poprzedzającego rodzaju bardzo wydatną cechą, a mianowicie, że kły jego nie są równe zębom przednim, lecz przeciwnie tak są wystające i łukowate jak u *Tapirów* i *Dawnoźwierzy*. Półksiężycowate płaszczyzny koron zębów trzonowych kątnych, są obrócone w stronę przeciwną tej, ku której u innych sąsiednich rodzajów tego rzędu, są skierowane.

W pokładach trzeciorzędowych Departamentu Allier we Francji, znaleziono dwa gatunki które różnią się między sobą w wymiarach.

Oplotherium laticurvatum de Layser i Parieu (Ann. des sc. nat. 2. Série X. p. 335).

Obroniec krzywy. Wielkość Królika.

Oplotherium leptognathum de L. et de P. (id.) *Obroniec szczupły*. Był nieco mniejszy.

R. W.

Adapis, Cuv. GOŁONÓG.

Zęby przednie takie jak u *Bezbrońca*, kły wystające jak u

Obrońca i niektórych sąsiednich Rodzajów, a trzonowe przypominając nieco zęby *Bezbrońców* robią jednak przejście do *Tapiarów*, gdyż niektóre z nich poprzecznymi sęczkami są opatrzone.

Jedynym w tym rodzaju gatunkiem z głowy tylko znajomym, jest *Golonóg Paryski*, *Adapis Parisiensis* (Cuv. ossem. foss. 4. ed. V. p. 460). Znaleziony w kopalniach gipsu w Montmartre.

Rodzaje, *Cainotherium* Bravard'a znalezione w pokładach trzeciorzędowych Alwernii i *Choerotherium* Caut. i Falconer, odkopany w pokładach Podhimalajskich w Azji; nie mogą być z pewnością uklassyfikowane bez poprzedniczego bliższego zbadania szczątków, na mocy których ustanowione zostały.

Prócz *Bezbrońców* i podobnych im rodzajów, robią przejście od *Ocieężałych* do rzędu *Bydła*, zwierzęta zaginione których szczątki napotykaemy w pokładach napływowych dawniejszych Południowej Ameryki. Takim jest:

Macrauchenia, Owen. WIELBLĄDOZWIERZ.

Szczególne to zwierzę, kształtem swym do *Wielbłąda* a razem i do *Dawnozwierza* było podobne. Ponieważ głowy jego nieznaleziono dotąd, przeto nie można z pewnością naznaczyć miejsca jakie mu w systemacie należy; liczne jednak pacierze czyli kręgi i kości członków, dają choć ogólne, prawdopodobne pojęcie, o kształtach jego skeletu.

Pacierze a w szczególności szyjowe, bardzo są podobne do pacierzy *Lamy*; równie jak u niej przedłużone będąc, nadawały zapewne szyi *wielbłądozwierza* kształt szczupły i wysmukły, unosząc głowę lekką i bez trąby. Członki mają w wyższych swych częściach, podobieństwo z członkami zwierząt *Przeżuwiających*, gdyż kość promieniowa ich jest spojona bezpośrednio z kością łokciową, a piszczele połączone z golenią; lecz same nogi posiadają przeciwnie wszystkie cechy nóg zwierząt *ocieężałych*, kości bowiem dłoni są oddzielne, trzy palce prawie równe,

małemi, okrągławemi kopytkami zakończone i ze składu zupełnie do nóg Tapirów i Dawnozwierzy podobne.

Jedyny znany gatunek, *Macrauchenia patagonica* Owen (Voy. du Beagle p. 35), znaleziony został przez P. Darwin w Patagonii, w piaskach położonych na południowej stronie Port. St-Julien. Zwierzę to wyrównywało wielkością teraźniejszym Nosorożcom i Hippopotamom.

R. W.

Toxodon Owen. ŁUKOZAB.

Dotąd poznano tylko głowę tego zwierzęcia. Najważniejszymi jej cechami jest spłaszczenie czaszki, szczególnie w części zatyłkowej, wydrążenie mozgowe małe, łuki podskroniowe wielkie i silne, dołek glenoidalny poprzeczny. Zębostan szczęki górnej składa się z trzonowych i przednich zębów. Trzonowe są w liczbie 7 z każdej strony, wrosnięte w szczękę w kierunku wstecznym położeniu zębów zwierząt *Szczurowatych*, to jest z wypukłością obróconą na zewnątrz. Zęby te są długie, łukowate, bez korzeni; polewa tworzy rurkę pryzmatyczną, nieregularną z kilką bruzdami. Przednie w liczbie 4. są podobne ze składu swego do zębów Zwierząt *Szczurowatych* i musiały się ścierać ukośnie; z pomiędzy nich środkowe są małe, zewnętrzne zaś większe.

Znaleziono też i dolną szczękę, która gdyby należała rzeczywiście do tego rodzaju uzupełniłaby jego zębostan; w ówczas należałoby do powyższego opisanie, dodać w szczękę dolnej zębów trzonowych 7, a przednich 6. w półkole ustawionych.

Rodzaj ten ma powinowactwo z wielą familiami Zwierząt ssących: zbliża się do *Szczurowatych* składem zębów przednich (ale nie liczbą ich); różni się zaś od nich kształtem czaszki i dołkiem glenoidalnym poprzecznym. Ma podobieństwo do *Wielorybów* zatyłkiem spłaszczonym, małą objętością mózgu dowodzącą słabego instyktu i nosem jak u Brzegowców, u spodu szeroko otwartym; oddala się zaś od nich szerokością zatok czelnych (sinus frontales) i przednimi zębami.

Ociężałe kształty jego i skład zębów trzonowych, mogą go też zbliżać do pewnych Zwierząt *Szczerbatych* olbrzymiego wzrostu; lecz obecność zębów przednich, nie pozwala go umieścić w ich rzędzie. Nakoniec liczba zębów trzonowych przednich i kształty skeletu w liczbie zwierząt *ociężałych* go mieszczą, dopóty przynajmniej, dopóki nowe odkrycia dawszy poznać resztę jego części, pewną wskażą mu posadę. Jedynym dobrze znajomym gatunkiem jest:

Toxodon platensis Owen. (Voy. du Beagle).

Łukoząb Plateński. Nad brzegami Rio Negro o 120 mil na północo-Zachód od Montevideo, znaleziono głowę jego w ziemi gliniastej. Głowa ta miała długości 2' 4". Szczeka dolna którą mu przypisują dobytą została w Bahia-bianca.— P. d'Orbigny w podróży swój do Ameryki (Paleont. p. 112) odnosi pod wątpieniem do tego rodzaju, znalezioną kość karkową, która w takim razie należałaby do drugiego gatunku *Toxodon paranaensis*; lecz ten wniosek wymaga sprawdzenia.

Suina. ŚWINIE.

Sus, ŚWINIA. (Mastol. T. 3. str. 167. Rodz. 181).

Kopalne szczątki Świń dobywane bywają w pokładach trzeciorzędowych nowszych Niemiec i Francyi. P. Kaup opisał ich trzy gatunki pochodzące z piasków Eppelshejmskich (Foss. du Musée de Darmstadt). Takiemi są:

Sus antiquus Kaup.

Swinia dawna. Różni się od dzisiejszego *Dzika* dolną szczęką daleko większą i mającą skład nieco odmienny.

Sus palaeochaerus Kaup.

Świnia starożytna. Znajoma także tylko z dolnej szczęki; była zapewne większego wzrostu od dzisiejszego *Dzika*; ramiona téj szczęki są ściśnione i daleko wyższe.

Sus antediluvianus. Kaup.

Świnia przedpotopowa. Jednakowego prawie wzrostu z *Babirusą*; dotąd znamy tylko dwa jej zęby trzonowe. Pokłady trzeciorzędowe wyższe w Puy-de-Dôme, zawierają także nie-

które świń szczątki. PP. Croizet i Jobert odnoszą je do nowego gatunku:

Sus arvenensis. Croiz. i Job.

Świnia Alwernijska. Zdaje się różnić twarzą krótszą od dzisiejszego Dzika, a raczej zbliża się do *Świni Syamskiej*.

W składach jaskiń znajdują się zabytki kopalne odnoszone przez Autorów do 3 lub 4 gatunków Świń, a mianowicie:

Sus Scrofa fossilis. Herm. v. Mayer (Palaeolog. p. 80).

Świnia kopalna. Zdaje się nieróżnić od dziś żyjącej. Znalaziona w jaskiniach Anglii, Francji, Belgii i Frankonii.

Sus priscus Golf. (Herm. v. May. ib.)

Świnia stara. Miała pysk dłuższy i nieco węższy. Znalaziona w jaskini Lundwich. Niektóre kości odkopane zostały w Litwie (Eichwald).

Sus priscus Marcel de Serres (Cavernes de Lunel-Viel p. 134), zdaje się być odmiennym od powyższej gatunkiem. Wzrost miała wielki, a kształt jej czaszki wskazuje według tego autora więcej podobieństwa do *Świni zamaskowanej* niż do zwyczajnej.

Czwarty gatunek wymieniony przez P. Schmerling był daleko mniejszy od poprzedzających, znaleziony został w jaskiniach okolic Leodium (Liège). Odkopano także niektóre inne szczątki dowodzące o znajdowaniu się świń podczas okresów trzeciorzędowego i diluwialnego na stałym lądzie Azji. Pewien gatunek odkryty został przez P. Cliff na brzegach Irawadi w kraju Birmanów.

PP. Cautley i Falconer dobyli szczątki kopalnych kości w pokładach trzeciorzędowych Himalajskich. Szczątki te, według pomienionych Naturalistów, wskazując niektóre różnice od zgliszcz świń dzisiejszych mają być oddzielone pod rodzajem nazwiskiem *Chaerotherium* (Journal de la Soc. As. de Calcutta Tome 5).

Nakoniec P. Harlan mówi o szczęce dolnej *Świni* znalezionej w południowej Ameryce. Na zasadzie tej szczęki utworzono nowy gatunek pod nazwiskiem:

Sus americanus. Harlan. Odkopano go przy robotach około kanału Brunświh w Georgii, wraz z zębami *Mamutów* (*Mastodon*) *Słoni* i *Wielkoszponów* (*megalonyx*) w pokładach nowego utworu.

Dicotyles, Prżmoświń. (Mastol. T. 3. str. 175. Podr. 4).

Zwierzęta do tego Podrodzaju należące, dziś mieszkają w Ameryce, równie też i podczas okresu diluwialnego tam żyć musiały, gdyż dotąd w tej tylko części świata znaleziono ich szczątki kopalne. Lecz gatunki ich były niegdyś nierównie liczniejsze niż dzisiaj; gdy bowiem Ameryka terazniejsza dwa ich tylko posiada, P. Lund oznaczył dotąd pięć gatunków *Piżmoświni* w jaskiniach Brazylii, z których dwa szczególnie, nierównie były większe od terazniejszych.

R. W.

Chaeropotamus, Cuv. SWINOPOTAM.

Zębów trzonowych $\frac{7}{6} = \frac{7}{6}$, kształtem swym między zębami *Piżmoświni*, i *Hipopotamów* środkujących. Trzonowe kątnie szczęki górnej opatrzone są stożkowatemi sęczkami, z których cztery główne są tępe a dwa mniejsze, w środku zaś znajduje się rozdwojone wywyższenie. Każdy ząb wyraźną i sęczkowatą obwódka jest otoczony. Na szczęce dolnej wyrastają kły krótkie jak u *Piżmoświni* lecz bardzo spłaszczone i dość podobne do łów zwierząt drapieżnych.

Gatunki:

Chaeropotamus Cuvieri. Owen. C. gypsurum Desm. (Cuv. Ossem foss. 4. éd. V. p. 452).

Swinopotam Cuviera. Znaleziony w gipsach Montmartrskich i pokładach trzeciorzędowych eoceńskich Anglii. Jest to gatunek najdawniej poznany.

Chaeropotamus Meissneri (H. v. Mayer Palaeolog. p. 81).

Swinopotam Meissnera. Znaleziony w Molassach Szwajcarskich.

P. Cliff dobył nad brzegami Irawadi w kraju Birmanów, szczątki kopalne które pod wątpieniem do tego rodzaju odnosi,

R. W.

Hyotherium H. v. Meyer. OSTROZAB.

Trzonowe zęby tego rodzaju różnią się od zębów *Swinopotamów* liczbą sęczków, tudzież tém, że brzeg wewnętrzny mają ostry i obszerniej są rozmieszczone, do świnich podobne lecz mniejsze od nich i silniejsze. Jedynym tego rodzaju gatunkiem jest:

Hyotherium Soemmeringii (H. v. Mayer Lethaea Geogn. p. 1222. *Chaeropotamus Soemmeringii* H. v. Mayer). Znaleziony w pokładach trzeciorzędowych w Georgens-Gmünd.

R. W.

Hyracotherium Owen. GÓRALKOŚWIŃ.

Zębostan ma bardzo podobny do zębostanu *Swinopotama*. Trzy główne trzonowe zęby jego są prawie takież, cztery trzonowe początkowe stosunkowie, daleko są większe i więcej złożone. Kły zbliżają się do kłów Piżmoswina. Czaszka ze swego składu trzyma środek między czaszką *Góralka* i *Swini*. Lecz najbardziej uderzającą cechą jest obszerność oczodołów, podobnie jak u *Zajęcy*. Mały wzrost jego i kształty do *Góralka* podobne, zjednały mu nazwisko *Hyracotherium*.

Dotąd poznano dwa gatunki *Góralkoświnów* oba w pokładach trzeciorzędowych Anglii, a mianowicie:

Hyracotherium leporinum i *Hyracotherium cuniculus* (Annals of nat. hist. VIII. p. 1).

R. W.

Anthracotherium Cuv. ŚWINOPLÓT.

Rodzaj ten łączy *Świnopotamy* a następnie *Świnie* z *Bezbroncami* (*Anoplotherium*). Podobny będąc do ostatnich z trzonowych górnych zębów, zbliża się oraz do pierwszych zębami

szczęki dolnej. Dotąd znaleziono niektóre tylko ich ułamki, tak, że niepodobna było całowity ułożyć skelet. Z tego co dotąd poznano widać, że *Swinoploty* miały zębów trzonowych w górze i dole po 7; dolne sęczkami stożkowatemi, przytępionemi, lecz na wierzchołkach niezaokrąglonemi najeżone. Górne miały korony czworoboczne złożone z czterech piramid wydatnych lecz przytępionych. Kły dość podobne do Tapirowych. Zęby przednie w dole 4, na przód jak u Świń wychylone.

Autorowie podają następane gatunki:

Anthracotherium magnum. Cuv. Ossem foss. 4. éd. V. p. 467). Znaleziony w lignitach Kadibony blisko Savonny (w Piemoncie) a także w Marglach Alwernii (Limagne).

Ant. minus. (Cuv. id p. 475), o połowę mniejszy, znaleziony także w Kadybonie.

Ant. minimum. (Cuv. id p. 478). Z pokładów Depart. Lot i Garonne.

Antr. alsaticum. (Cuv. id p. 482). Którego wzrost był $\frac{3}{4}$ pierwszego gatunku, szczątki jego znaleziono w Alzacyi.

Do tych można dodać jeszcze dwa gatunki odkopane w Puy-en Velay. (Cuv. id. p. 480).

P. Pentland znalazł w pokładach trzeciorzędowych Bengalu. (Geol. trans. 2, 11. t. 45. f. 2—5), gatunek od Europejskich różny i od najmniejszych z pomiędzy nich jeszcze o 3 część mniejszy, któremu nadał nazwisko *Anthracotherium Silistrense*.

Equina. KONIE.

Equus, Koń. (Mastol. T. 3. str. 179. Rodz. 183).

Prawdziwe konie kopalne Europejskie, wszystkie prawie z pokładów napływowych dawnych pochodzą. Znamy ich cztery gatunki, któremi są:

Equus fossilis (Eq. adamiticus Schlot) (Cuv. ossem foss. 4. éd. III. p. 212).

Koń Adama. Podobny bardzo do Konia dzisiejszego; liczne jego szczątki znaleziono w pokładach piaszczystych większej

części Europy i Azji pomieszane zwykle z kośćmi Nosorożców i Słoni. Większe jaskinie Francyi i brekcy kościste brzegów morza Śródziemnego zawierają także kości tych Zwierząt. W górach kruszconośnych Uralskich, tudzież w stepach Astrachańskich, w piaskach między jeziorem Alton i Manyczem, w Litwie na Podolu i w Bessarabii znajdują się kości i zęby koni. (Bullet de l'Acad. des Sc. de Petersb. T. V. str. 283. Die Umwelt Russlands v. Eichwald 2. sc. str. 161. Naturhist. Skizze p. 238).

Equus asinus fossilis. Osioł kopalny.

Znaleziony został w niektórych jaskiniach Belgii i Francyi. (Schmerling, Cav. de Liège).

Trzeci gatunek mniejszym jest od osła jaskiń Belgijskich. (Schmerling id.)

Equus brevirostris Kaup (Jahrb. f. Miner 1833. p. 327).

Koń krótkopyski. Z napływów nowszych naniesionych Renu.

Konie pokładów trzeciorzędowych nie zostały dotąd dostatecznie zbadane. Wymieniają niektóre ich szczątki w pokładach wyższych Montpelierskich i Niemieckich. Być może, że większa część przypisywanych im kości, należy do rodzaju następującego.

Azja przechowuje także kości Koni.

Equus fossilis. Znajduje się w pokładach napływowych dawniejszych, a PP. Cautley i Falconer oznaczyli w pokładach trzeciorzędowych wyższych Himalajskich gatunek, któremu nadali nazwę *Equus Sivalensis*.

W północnej części Ameryki znaleziono niektóre szczątki kości. Lecz gatunkiem najznakomitszym jest ten, który odkryty został przez Lunda w Brazylii. (An. des Sc. nat. 2. Serie XIII. p. 319).

Gatunek ten znaleziony w brekcy kościstej nazywa się *Equus neogaeus*. Członki jego szersze były niż u Koni dzisiejszych.

R. W.

Hippotherium Kaup. KONIOZWIERZ.

Rodzaj ten obejmuje większą część szczątków znajdujących się w pokładach trzeciorzędowych Europy, które dawniej uważano za kości koni podobnych do naszych. Szczególniej ten rodzaj tém się odznacza, że warstwa polewy jego zębów trzonowych bardziej jest powikłana niż w zębach koni, i tworzy liczne fałdy w zygzag. Zdaje się prócz tego robić przejście do *Bydła właściwego*, gdyż przednie nogi noszą na sobie ślady czwartego palca. Tym sposobem, rodzaj ten zapełnia niejako przerwę, za naszych czasów istnącą, między końmi i rodzajami bardziej ociążałymi zwierząt. *Konio-zwierzy* dotąd, dwa znamy gatunki:

Hippotherium gracile. Kaup. (Nova acta nat. an. XVII. tome I. p. 173). *Equus mulus primigenius* Herm. v. Mayer id XVI. p. 2).

Koniozwierz wysmukły. Wielkości konia średniego wzrostu. Znalezione w pokładach trzeciorzędowych wyższych Eppelshejmskich.

Hippotherium nanum. (Kaup id.) *Equus asinus primigenius* H. v. Mayer id. *Eq. angustidens* H. v. May. Zeit. f. Min. 1829. p. 280).

Koniozwierz karłowaty. Nieco mniejszy od osła, znalezione został tamże.

PODKLASSA II. Cete. WIELORYBY.

R Z E D X.**SIRENIA. BEZPRYSKAWKOWE.****Manatina, BRZEGOWCE.**

R. W.

Dinotherium Kaup. OGROMIEC.

Kolosalna głowa tego zwierzęcia nacechowana jest bardzo

spłaszczonym zatyłkiem, dziurami nosowymi szerokimi i otwartymi z wierzchu, tudzież wielkimi dziurami podoczodołowymi, które obok kształtu nosa, każą się domyslać, że musiał być opatrzony trąbą. Dolna szczęka kończy się dwoma ogromnemi, wystającemi, w dół zwróconemi kłami. Zęby trzonowe w liczbie $\frac{5}{2}$ przypominają zęby Tapirów i Brzegowców.

Paleontologowie dotąd różnią się w zdaniach, jakie naznaczyć miejsce *Ogromcowi* w szeregu Zwierząt Ssących i jakie istotnie były kształty jego ciała. PP. Kaup. i Owen mniemają, że do rzędu *Ociężałych* należał, a do *Słoniowców* (*Mastodon*) i *Tapirów* miał być podobny. Rzeczywiście trzonowe jego zęby między zębami obu tych rodzajów niejako środek trzymają; odkrycie zaś zrobione w Nowej Hollandyi przekonywa, że młode *Słoniowce* mają w dolnej szczęce dwa kły na przód i nieco ku dołowi skierowane, co tém bardziej zdaje się potwierdzać naturalne między obu rodzajami podobieństwo.

Inni Naturaliści a w tej liczbie P. de Blainville i Pictet przeciwnie utrzymują, że *Ogromce* powinny być umieszczone obok *Brzegowców*. Zasady zaś na których wspiera się to mniemanie, są następujące: 1) Spłaszczenie kości zatyłkowej jakiego dotąd między Zwierzętami *Ociężałymi* niespostrzeżono, a które w rodzaju *Brzegowca* ma miejsce. 2) Szerokość otworów nosowych. 3) Obecność u młodego *Brzegowca* w szczęce dolnej dwóch małych zębów na przód i w dół skierowanych; i 4) Kształt dziur ocznych i skroniowych. Co do zębów trzonowych, to te podobnemu zbliżeniu zupełnie nie przeszkadzają, gdyż w równym stopniu tak do zębów *Brzegowca* jak i do *Tapira* są podobne. Na takich zasadach P. Pictet twierdzi, że *Ogromiec* był zwierzęciem wodnym roślino-żernym; że przebywając przy ujściach rzek używał wielkich swych zębów do wykopywania podwodnych roślin, których miękkie części pokarm jego stanowiły. *Ogromce* pokazały się dopiero w środku trzeciorzędowego okresu i z końcem jego wygasły. Szczątki ich znaleziono w pokładach trzecio-rzędowych środkowych i wyższych Francji, tudzież trzecio-rzędowych wyższych Niemiec,

Szwajcaryi i t. d. Jak dotąd można rozróżnić cztery ich gatunki:

Dinotherium giganteum. (Tapir gigantesque Cuv. Ossem. foss. 4. éd. III. p. 308).

Ogromiec olbrzymi. Znaleziony we Francyi, w Eppelshejm etc. Do niego należy piękny exemplarz głowy odkryty przez P. Klipstein.

Dinotherium bavaricum. Herm. v. May. (Nova acta ac. nat. cur. XVI. p. 2). D. *Cuvieri* Kaup.

Ogromiec Bawarski. Dobyty tamże; był nieco mniejszy.

Dinotherium medium. Kaup.

Ogromiec średni. Znaleziony w Eppelshejmskiem.

Dinotherium proavum Eichwald (die Urwelt Russlands I. Heft p. 48).

Ogromiec stary. Szczątki jego znalazł Professor Eichwald na Podolu.

Manatus, BRZEGOWIEC. (Mastol. T. 3. str. 191. Rodz. 184).

Policzone tu przez niektórych Autorów gatunki kopalne, jedne zupełnie z niniejszego rodzaju wyłączyć należy, inne zaś tak są wątpliwe, że na wzmiankę nie zasługują, jak np. *Manatus fossilis* Cuv. Ossem. foss. 4. ed. VIII. 2. par p. 63), który powinien być umieszczony w poniżej opisanym rodzaju *Metaxytherium*.

To samo powiedzieć można o Rodzaju *Halicore*.

Rodzaje kopalne *Halitherium* i *Pugmodon* Kaup'a, dotąd bardzo mało są znajome i dla tego niewiadomo gdzie najwłaściwiej umieścić je wypadnie.

R. W.

Metaxytherium. Christol. POŚREDKA.

Rodzaj ten ma zupełnie jednaki skład kostny z *Piersio-pławkami*, i równie jak tamte, kły ogromne posiada, lecz trzonowe zęby, są podobne do zębów Brzegowca. Polega na rozmaitych szczątkach kopalnych znalezionych w pokładach trze-

ciorzędowych środkowych i wyższych Francyi, i do niego to najwłaściwiej odnieść należy, ułamki kości przypisywane przez Cuvier'a zwierzętom różnych Rodzajów, a mianowicie:

Zęby trzonowe górne przypisywane przez Cuvier'a *Hippopotamowi wątpliwemu* (Hip. dubius). Ossem. foss. 4. ed. II. p. 495).

Trzonowe dolne odnoszone przez tegoż Naturalistę do *Hippopotama średniego* (Hip. medius) (id. II. p. 492).

Kości barku według Cuvier'a do Fok należące (id VIII).

Czaszkę znalezioną w Angers, którą Cuvier przyznał *Brzegowcowi kopalnemu* (id VIII. 2. p. 63).

Nakoniec przedramię tegoż zwierzęcia (id.), znalezione także w Angers.

Pośredki żyły zapewne na brzegach mórz i przy ujściach rzek, tak jak dziś *Brzegowce* i *Piersioplawki*. Według wszelkiego podobieństwa było ich dwa gatunki. Większy pochodzi z pokładów trzeciorzędowych średnich Charentu, tudzież Maine i Loir, mniejszy z pokładu trzeciorzędowego wierzchniego Montpellier. Całkowity Skelet ostatniego z nich, znaleziony został w Beaucaire we Francyi. (Ann. des sc. nat. 2. Série XVI. p. 14).

R. W.

Zeuglodon. Owen. KRĄGŁOZĄB.

Rodzaj ten po raz pierwszy opisany przez P. Harlan pod nazwą *Basilosaurus*, mieszczony był przedtém w Klasyfikacji Gądów, lecz P. Owen po zbadaniu mikroskopicznego składu zębów, tudzież osady ich w oddzielnych ulikach, policzył go do Rzędu *Wielorybów*. Główną jego cechą stanowią trzonowe zęby, które po środku są wgniecone i jakby z dwóch połów się składają. Szczeka dolna jest wewnątrz jak u *Wielkogłowów* wydrażona, członki zaś są krótkie i spłaszczone, co dowodzi, że krągłożęby z postaci do *Wielorybów* były podobne.

Jedyny gatunek *Zeuglodon cetoides* Owen, znaleziony został w pokładach trzeciorzędowych Alabamy w Stanach Zjednoczonych.

R Z Ę D XI.

HYDRAULA. PRYSKAJĄCE.

Delphinina. DELFINY.

Delphinus. DELFIN. (Mastol. T. 3. str. 197. Rodz. 187).

Delfiny zamieszkiwały morza okresu trzeciorzędowego, wiele ich liczono gatunków; z tych jedno mało się różni od dziś żyjących, inne zaś zupełnie były odmienne.

Delphinus Cortesii (Cuv. ossem. foss. 4. ed. VIII, 2, p. 153).

Delfin Korteza. Znaleziony przez P. Cortesi we wzgórzach Apennińskich na południu Fiorenzuoli. Głowę miał długą 0,620 a każda szczeka 14 zębami z każdej strony uzbrojona była. Wiele ma podobieństwa z dzisiejszymi gatunkami *Delph. epaulard* i *globiceps*, z tém wszystkiém niemoże być z niemi uważany za jedno.

Delphinus macrogenius (Dauph. fossile de Sert à longue Symphyse Cuv. id. p. 159).

Delfin długolicy. Znaleziony w Sert w Departamencie Landes, w warstwach pewnego gatunku Falunow, a następnie w pokładach trzeciorzędowych miocenicznych.

Delphinus longirostris (Dauph. à longue musean Cuv. id. p. 168).

Delfin długopyski. Znaleziony w wapieniu gruboziarnistym Departamentu Maine i Loir. Odznacza się przedłużeniem pyska.

Delphinus Karstenii. (Ac. des sc. de Berl. 19. Decembr. 1839).

Delfin Karstena. Znaleziony przez P. Olfers w Prussach, stanowi przejście od Delfina kulisto-głowego (*globiceps*) do rodzaju *Ziphius*.

Monodon. LIN. NARWAŁ. (Mastol. T. 3. str. 415. Rodz. 189).

Szczałki Zwierząt tego rodzaju znajduwane bywają w sta-

nie Kopalnym. Georgi w opisie Rossyi, wspomina o kopalnym zębie *Narwala* pochodzącym z Syberyi, który się konserwuje w Gabinecie Peterzburskim, i o innych ułamkach także w Syberyi odkopanych. Parkinson, mówi także o szczątkach znalezionych w Essex, a Cuvier sam widział kawałek kości *Narwala* w Muzeum Lugduńskim (Lyon). Z tém wszystkiém ściślejszych jeszcze potrzeba badań aby ostatecznie przyznać, że te szczątki, do prawdziwie kopalnych należą.

R. W.

Ziphius Cuv. ZYFIA.

Rodzaj ten zupełnie dzisiaj wygasły, ustanowiony został przez P. Cuvier na zasadzie kości wskazujących, że zwierzę do którego należały, między *Delfinami* i *Wielkogłowami* srodek trzymało. Głowa *Zyfi* zbliża się nadewszystko do głowy *Delfina Dała* (*D. hyperodon?*) różni się od niej tém, że kości szczękowe, nie są ku bokom pyska w kształcie prostopadłych przegródek skierowane, i że pewien rodzaj Seianki umieszczonej w tyle nozdry, tworzy nad niemi półkuliste sklepienie.

Poznano dotąd cztery gatunki:

Ziphius cavirostris (Cuv. Ossem. foss. 4 ed. VIII., 2. p. 233).

Zyfia wklęstopyska. Znaleziona w Departamencie Bouches-du Rhône, w bliskości morza.

Ziphius planirostris Cuv. (id. p. 237).

Zyfia płaskopyska. Znaleziona przy robotach około kanału w Anvers.

Ziphius longirostris (Cuv. id p. 245).

Miejsce odkrycia jej niewiadome.

Ziphius priscus. Eichw. (die Urwelt Russl. 1. Heft. str. 25).

Zyfia dawna. Ułamki tego gatunku, mianowicie kawałek szczęki dolnej, dwie pacierzowe kostki, część kości nożnej i zebra znalezione w Krymie w pokładach trzeciorzędowych, opisał Professor Eichwald w wyżej zacytowaném dziele.

Physeterina, POTFISZE.

Physeter. WIELKOGŁÓW. (Mastol. T. 3. str. 220. Rodz. 190).

Według P. Marcel de Serres szczątki tego zwierzęcia znalezione zostały w pokładach trzeciorzędowych wierzchnich okolic Montpellier. Miało ich być wiele gatunków i z nich niektóre odznaczały się znakomitą wielkością.

Balaenina, WIELORYBY.

Balaena. WIELORYB. (Mastol. T. 3. str. 225. Rodz. 191).

Szczałki kopalne *Wielorybów* znajdują się tylko w pokładach trzeciorzędowych wyższych i diluwialnych; najczęściej w ułamkach z których trudno zadeterminować gatunek.

P. Marcel de Serres wskazuje w pokładach trzeciorzędowych wyższych Montpelierskich wiele dotąd nieoznaczonych, które już do *Wielorybów* właściwych już do *Podwielorybów* są nieco podobne. Inne ułamki dobyte zostały w Anglii, Szkocji i t. d. kości zaś znalezione w pokładach wód słodkich okolic Renu, zdają się świadczyć, że niektóre gatunki przedpotopowych *Wielorybów*, niekiedy do rzek zapływały, jak to dziś czynią zwierzęta wodne *Bezpryskawkowe*.

a). **Balaenae, WIELORYBY.**

Balaena Lamanonii. (Cuv. ossem foss. 4. ed. VIII. 2. p. 315).

Wieloryb Lamanona. W r. 1779. Winiarz pewien mieszkający na Ulicy *Dauphine* w Paryżu, znalazł w piwnicy swojej szczątki tego zwierzęcia; lecz niechcąc zadać sobie pracy w staranném ich wydobyciu, złamawszy dostrzeżoną sztukę kości wyjął tylko cząstkę ważącą 227 funtów, którą pokazywał wielu ciekawym. Lamanon pierwszy z Naturalistów dowiedział się o tém i ogłosił jej opis w Dzienniku Fizycznym (*Journal de Physique*) na Maj 1781. r., Cuvier zaś przyznał, że kość pomieniona jest częścią czaszki *Wieloryba*, którego długość do 55 stóp dochodzić musiała. Skroniowe jej części

mniej były ukośne, a wklęsłość stawowata (*cavité articulaire*) nie tak rozciągała jak u Wieloryba właściwego. Według P. Pictet *Balaena macrocephala* Desm. i *arcuata* Boit. są Synonimami *Zyfi* wklęsłopyskiej i płaskopyskiej. *Ziphius cavirostris* et *planirostris* Cuv.

b). **Balaenopterae.** PODWIELORYBY.

Balaena Cuvieri Desmoul (Cuv. ossem. foss 4. ed. VIII, 2. p. 309).

Wieloryb Cuviera. Szczątki tego Wieloryba znalazł P. Cortesi w Lombardyi w pokładach pochodzenia morskiego. Niemał on więcej nad 21 stóp długości; odznaczał się spłaszczeniem głowy i wielkością wklęsłości skroniowych; Pyskawka była prawie pozioma, a szczęka dolna od górnej dłuższa.

Balaena Cortesii. Desmoul.

Wieloryb Korteza. Dobyty także przez P. Cortesi w bliskości rzeki Padu. Wszystkie cechy znalezionych kości świadczą, że zwierzę było w wieku dojrzałym, długość jednak ciała nie wynosiła nad stóp 12. Gatunek ten bardzo do poprzedzającego podobny, różnił się od niego tylko wzrostem.

O znalezionych szczątkach Zwierząt tego rodzaju w Rosyi okolicach Kerczy i na półwyspie Taman, wspomina Eichwald w dziele pod tytułem *die Urwelt Russlands 1. Heft. p. 49.*

Tenże Naturalista na inném miejscu wymienionego dzieła, mówi o szczęce dolnej Wieloryba, znalezionej w Szwecyi niedaleko Skary w znacznej odległości od morza.

Pusch opisał także, z dołączeniem wizerunku, Pacierzowe kości Zwierząt Wielorybowych znalezione w Królestwie Polskiem około *Inowlodza* w wapniarce zwanj *Piekło*. Pusch. *Polens Paleont. p. 167. Tab. XV. fig. 4).*

SERYA II. **Ovovivipara.** Jajożywo- rodne.

PODKLASSA III. **Didelphia.** DWU-OTWOROWE.

R Z Ę D XII.

MARSUPIALIA. WORKOWATE.

A). **Marsupialia frugivora,** OWOCOŻERNE.

Phascolomys. NIEDOLAĞ (Mast. T. 3. str. 244. Rodz. 192).

Niektóre kopalne zabytki tego Zwierzęcia znalezione w brekcyach kościstych Australii.

Hypsiprimnus. Ill. TOREBNIK. (Mast. T. 3. str. 246. Rodz. 193).

Tu należy jeden gatunek kopalny w brekcyach wapniastych rzeki Hunter na północo-wschodzie Nowej Hollandyi.

Halmaturus. KANGUR. (Mastol. T. 3. str. 250. Rodz. 194).

Gatunki tego rodzaju za dni naszych obficie się znajdują w Nowej Hollandyi; równie też musiały być dość liczne w okresach poprzedzających naszą Epokę. Dotąd jednak znalezione w jaskiniach i brekcyach kościstych zaledwo dwa lub trzy źle oznaczone gatunki, dla których z czasem może nowy rodzaj ustanowić wypadnie.

Phalangista. PALANKA. (Mastol. T. 3. str. 266. Rodz. 195).

Niektóre tylko ich ułamki kopalne znalezione w brekcyach Nowej Gallii południowej.

B). **Marsupialia Carnivora,** WOKOWATE MIĘSOŻERNE.

R. W.

Thylacotherium. OWEN. NOKOŹWIERZ.

Różnił się od *Dydelsów* zębami trzonowemi liczniejszymi

i mniejszemi, a od *Mrówiożerów* tém, że też zęby miał od nich nieco większe. Dolną tylko szczękę jego poznano, w której 6 zębów przednich obszernie osadzonych, jeden kieł mierny, 6 trzonowych fałszywych i 6 trzonowych prawdziwych, trójszczątkowych się znajduje.

Thylacotherium Prevostii. Cuv. (Ossem. foss. 4. ed. X, 197. Owen. Trans. of the géol. soc. of Lond. 2. ser. VI. p. 47. pl. V.

Noroźwierz Prewota. Wzrostem nieprzechodził Szczura.

Thylacotherium Broderipii (id. pl. VI).

Noroźwierz Broderypa. Miał szczękę nieco dłuższą i szczuplejszą.

Wszystkie te szczątki znalezione w łupkach Stonsfieldskich, PP. Grant i Blainville przypisywali Gadam, później jednak PP. Valenciennes, Dumeril i Owen dowiedli, że do Zwierząt *Workowatych* należą.

R. W.

Phascolotherium. Broderip. NIEDOLAŹNIK.

Rodzaj ten bardziej jeszcze zbliżał się do *Dydelfów*, gdyż miał tylko 3. fałszywe trzonowe zęby, a 4. prawdziwe. Jedy-
nym dotąd poznany gatunkiem jest:

Phascolotherium Bucklandii. Broderip. (Owen id. pl. VI).

Nieco większy od obu gatunków *Noroźwierz*a, wraz z niemi znaleziony został w łupkach Stonsfieldskich.

Didelphis. DYDELF. (Mast. T. 3. str. 285. Rodz. 199).

Didelphis Cuvieri. *Sarique fossile* Cuv.

Dydelf Kopalny. Znaleziony w Montmartre. Był prawie wielkości *Dydelfa myszego*. (*Didelphis murinus*) lecz kształtem się różnił.

W gipsach Montmartskich dobyto także szczękę, która zapewne do osobnego gatunku *Dydelfa* lub też *Nielaza* należała. Niemniej odkryto niektóre kopalne szczątki *Dydelfów*

w Kyson w hrabstwie Suffolk, które opisał P. Owen (Annals of nat. hist. IV. p. 192).

Pokłady napływowe dawniejsze Ameryki zawierają w sobie wiele szczątków kopalnych Dydelfów. P. Lund wymienia ich siedm gatunków, z których sześć bardzo są podobne do dziś żyjących.

Tenże Naturalista znalazł w jaskiniach Brazylijskich żab trzonowy który dowodzi że niegdyś istniało zwierzę z cech rodzajowych do Dydelfów podobne, lecz równe wzrostem Jaguarowi. Miał on z niego utworzyć nowy rodzaj *Thylacotherium*, lecz później cofnął tę nazwę już przedtém szczątkom Stonsfieldskim nadaną.

Thylacinus, NOROWIEC. (Mastol. T. 3. str. 322. Rodz. 205).

Pozostałości jednego gatunku, znaleziono w pokładach napływowych dawniejszych Nowej Hollandyi.

Dasyurus, NIELAZ. (Mastol. T. 3. str. 325. Rodz. 206).

Nielazy znajdują się w stanie kopalnym w brekcyach kościstych nowej Hollandyi.

Dostrzeżone w pokładach należących do początków okresu powtórnego różnych Krajów Europy, bardzo wyraźne ślady nóg, niektórzy Autorowie Zwierzętom Workowatym przypisują. Ślady te widocznie zostawione były przez Zwierzę chodzące po pewnej warstwie ziemi przed zupełnem jej stwardnieniem. Dostrzedz u nich można, że to zwierzę miało tylne nogi o pięciu palcach, z których cztery początkowe były dość grubemi pazurami opatrzone, palec zaś wielki odosobniony i na bok zwrócony, był bez pazura; przednie miały także pięć palców, lecz ksiuk był mały i zbliżony. Podobny rozkład palców przypomina nogi Dydelfów i na mocy téj Analogii ustanowiono Rodzaj *Chirotherium* Kaup, który jeżeli rzeczywiście należy do Zwierząt Ssących workowatych, posłużyłby za dowód, że te jestestwa ukazały się w początkach pokładów powtórných. Z tém wszystkiém są to tylko domysły pewnemi dowodami niewsparte.

Po raz pierwszy spostrzeżono podobne ślady blisko Hildburghauzen w Turyngii na warstwach piaskowca pstrego, a że obok wielkich i mniejsze się znajdowały, to ztąd urósł wniosek o istnieniu dwóch gatunków, a mianowicie: *Chirotherium majus* Sickler; którego tylne nogi miały przeszło 8. cali długości (230 milim.) i *Chirotherium minus* Sickler, którego wzrost zaledwo połowie pierwszego wyrównywał.

W roku 1838. P. Buckland wskazał także ślady w Anglii w Storetonhill, w piaskowcu czerwonym nowotnym (pokład peniński).

W r. 1839. P. Fischer de Waldheim opisał i dał wizerunek podobnychże śladów, w piaskowcu czerwonym Infant-skim. (Rech. Sur les Ossem. foss. de la Russie n. 3).

SPIS METODYCZNY.

Rodzajów i gatunków Zwierząt Ssących zaginionych.

	<i>Str.</i>		<i>Str.</i>
WSTĘP	409	RZĘD II.	
SERYA I. Placentalia	417	Chiroptera, SKRZYDLATE	420
PODKLASA I. Quadrupedia,		7. <i>Dysopes</i>	—
CZWOROŃŹNE	—	8. <i>Phyllostoma</i>	—
RZĘD I.		9. <i>Rhinolophus</i>	—
Primates. NACZELNE	—	10. <i>Vespertilio parisiensis</i>	—
Hominina	—	RZĘD III.	
Homo	—	Bestiae, POZIOME	421
Simidae	418	11. <i>Talpa antiqua</i>	—
1. <i>Pithecus antiquus</i>	—	12. — <i>minuta</i>	—
2. <i>Macacus eocenus</i>	419	13. <i>Sorex</i>	—
3. <i>Cebus macrognathus</i>	—	14. <i>Myogalea</i>	422
4. <i>Callitrix primaevus</i>	—	15. <i>Erinaceus arvernensis</i>	—
R. W.		16. — <i>soricinoides</i>	—
Protopithecus	—	17. <i>Centetes antiquus</i>	—
5. <i>P. brasiliensis</i>	—	RZĘD IV.	
6. <i>Jacchus grandis</i>	420	Ferae, DRAPIEŻNE	—

	Str.		Str.
Ursina	422	42. Canis juvillaceus	430
18. Ursus spelaeus	423	43. — medius	—
19. — arctoideus	—	44. — borbonidus	—
20. — priscus	—	45. — familiaris fossilis	—
21. — cultridens	—	46. — Spelaeus	—
22. — arvernensis	—	47. — lupus spelaeus	431
23. Meles antediluvianus	424	48. — vulpes spelaeus	—
24. Gulo spelaeus	—	49. — protalopex	—
		50. — troglodytes	—
		51. — incertus	—
	R. W.		
Amphiarctos, SIWALURA	425		R. W.
25. A. sivalensis	—		
	R. W.	Speothos, PAROZER	—
		52. S. pacivorus	432
Taxotherium, BORSUKOWIEC	—		R. W.
26. T. parisiense	—		
	R. W.	Hyaenodon, HYENOZAB	—
Palaeocyon, DAWNIE	—	53. H. leptorhynchus	—
27. P. Primaevus	426	54. — brachyrhynchus	—
	R. W.	55. Hyaena Perrieri	433
		56. — arvernensis	—
Amphicyon, NIEDZWOPIES	—	57. — dubia	—
28. A. major	—	58. — Spelaea	—
29. — minor	—	59. — Spelaea major	434
30. — diaphorus	427	60. — prisca	—
Viverrina	—	61. — intermedia	—
31. Viverra antiqua	—	62. — neogaea	—
32. — zibetoides	—		
33. — parisiensis	428		Felina
34. — gigantea	—	63. Felis arvernensis	435
		64. — pardinensis	—
		65. — brevisrostris	—
		66. — issiodoriensis	—
		67. — megantereon	—
Canina	—	68. — cultridens	—
35. Canis parisiensis	—	69. — spelaea	436
36. — gyporum	—	70. — antiqua	—
37. — viverroides	429	71. — cristata	—
38. — propagator	—	72. — prothopanter	—
39. — brevisrostris	—		
40. — issiodoriensis	—		
41. — neschersensis	430		

	Str.
Mustelina. . . .	437
73. Mephitis . . .	—
74. Mustela plesictis . . .	—
75. — genettoides . . .	—
76. — antiquus . . .	—
77. Lutra Valletoni . . .	438
78. — clermontensis . . .	—
79. — dubia . . .	—
80. — antiqua . . .	—

R Z Ę D V.

Pinnipedia, PLETWONOGIE.	439
81. Phoca ambigua . . .	—
82. Trichecus . . .	—

R Z Ę D VI.

Glires, SZCZUROWATE.	440
Sciurina . . .	—
83. Sciurus . . .	—
Arctomydina.	—
84. Arctomys superciliaris . . .	—
Myoxina.	—
85. Myoxus . . .	—
Lagostomurina.	—
86. Lagostomus brasiliensis . . .	441

R. W.

Megamys, WIELKOMYSZ	—
87. M. patagonensis . . .	—

Psammoryctina.	442
-----------------------	-----

R. W.

88. Archaeomys, DAWNOMYSZ.	—
89. Aulacodus . . .	—
90. Loncheres antricola . . .	—
91. Echimys curvistriatus . . .	443

R. W.

Leucophorus, KOLCONOSZ.	—
92. L. fossilis . . .	—

	Str.
Cunicularia. . . .	443
93. Ctenomys priscus . . .	—
94. — bonariensis . . .	—
Murina. . . .	—
95. Mus musculus fossilis . . .	—
96. Le Campagnol des Cavernes.	444
97. Le petit Camp. des Cavernes.	—
98. Cricetus vulgaris fossilis . . .	—
Dipodina. . . .	—
99. Dipus . . .	—

Castoridae.	—
--------------------	---

100. Castor spelaeus . . .	445
101. — Cuvieri v. Trogontherium.	—
102. Myopotamus antiquus . . .	—

R. W.

103. Steneofiber, NIEDOBÓBR.	446
-------------------------------------	-----

R. W.

Palaeomys, STABEK	—
104. P. Castoroides . . .	—

R. W.

Chalicomys, BOBRONYSZ	—
105. Ch. Jaegeri . . .	—

R. W.

Chelodus, KOLCÓBÓBR	—
106. Ch. typus . . .	—

Hystricina.	—
--------------------	---

107. Hystrix . . .	447
--------------------	-----

R. W.

108. Theridomys, JEZOMYSZ	—
----------------------------------	---

Cavina.	—
----------------	---

109. Cavia . . .	—
110. Anaema robusta . . .	448
111. — gracilis . . .	—
112. Kerodon bilobidens . . .	—
113. — antiquum . . .	—

	<i>Str.</i>		<i>Str.</i>
114. <i>Chloromys capreolus</i>	448	R. W.	
115. — <i>caudata</i>	—	Chlamydotherium	452
116. <i>Coelogenys laticeps</i>	—	130. <i>Chl. Humboldtii</i>	—
117. — <i>major</i>	—	131. — <i>gigas</i>	—
Leporina.		132. <i>Dasybus punctatus</i>	—
118. <i>Lepus diluvianus</i>	449	133. — <i>octocinctus</i>	—
119. <i>Lagomys corsicanus</i>	—	R. W.	
120. — <i>Sardus</i>	—	Euryodon, SZEROKOZĄB	453
R Z Ę D VII.		134. <i>E. brasiliensis</i>	—
Bruta, SZCZERBATE	450	R. W.	
Myrmecophagina.		Heterodon, RÓŻNOZĄB	—
R. W.		135. <i>H. brasiliensis</i>	—
Macrotherium, WIELKO-		Bradipodina	—
MRÓW	—	Megatherioidea	—
121. <i>M. giganteum</i>	—	R. W.	
122. <i>Myrmecophaga gigantea</i>	—	Megatherium, WIELKO-	
Orycteropodina.		ŻWIERZ	454
123. <i>Orycteropus</i>	—	136. <i>M. Cuvieri</i>	—
R. W.		R. W.	
124. Glossotherium, JEZO-		Megalonyx, WIELKOSZPON.	455
MRÓW	—	137. <i>M. Jeffersonii</i>	—
Dasypodina.	451	R. W.	
R. W.		Mylodon, TRZONOZĄB	455
Glyptodon, GŁADKOZĄB	—	138. <i>M. Darwinii</i>	456
125. <i>G. clavipes</i>	—	139. — <i>Harlani</i>	—
R. W.		140. — <i>robustus</i>	—
Hoplophorus, ZBROJNIK	—	R. W.	
126. <i>H. euphractus</i>	—	Scelidotherium, NOGOSIE.	457
127. — <i>Selloy</i>	—	141. <i>S. leptocephalum</i>	—
128. — <i>minor</i>	—	142. — <i>Bucklandii</i>	—
R. W.		143. — <i>Cuvieri</i>	—
Pachytherium, WOLEN	—	144. — <i>minutum</i>	—
129. <i>P. magnum</i>	452	R. W.	
		Caclodon, GRUBOZĄB	—

	Str.		Str.
145. <i>C. maquinense</i>	457	171. <i>Cervus ramosus</i>	462
R. W.		172. — <i>issiodoriensis</i>	—
Sphaenodon, ŁUKOZAR	458	173. — <i>solilhaeus</i>	—
146. <i>Sph. brasiliensis</i>	—	174. — <i>Dama Polignacus</i>	—
147. <i>Platyonyx</i>	—	175. — <i>Eurycerus</i>	463
R Z Ę D VIII.		176. — <i>Alces fossilis</i>	—
Pecora, BYDŁO	—	177. — <i>Tarandus [priseus</i>	—
Camelina,	—	178. — <i>Dama giganteus</i>	—
148. <i>Camelus sivalensis</i>	—	179. — <i>primigenius</i>	—
189 — <i>antiquus</i>	—	180. — <i>Elaphus Rebonlii</i>	464
R. W.		181. — <i>Destreimii</i>	—
Merycotherium	—	182. — <i>Dumasii</i>	—
150. <i>M. Sibiricum</i>	—	183. — <i>intermedius</i>	—
151. <i>Auchenia</i>	459	184. — <i>coronatus</i>	—
152. <i>Moschus bengalensis</i>	—	185. — <i>antiquus</i>	—
R. W.		186. — <i>pseudovirginius</i>	—
Dremotherium	—	187. — <i>Capreolus fossilis</i>	—
153. <i>D. Feignouxii</i>	—	188. — — <i>Tournalii</i>	—
154. — <i>nanum</i>	—	189. — — <i>Leufroyi</i>	—
Cervina	—	190. — — <i>Cuvieri</i>	465
155. <i>Cervus Navi</i>	460	191. — — <i>Tolozani</i>	—
156. — <i>aurelianusensis</i>	—	192. — <i>americanus fossilis</i>	—
157. — <i>Bojani</i>	—	Camelopardalina.	
158. — <i>Kaupii</i>	461	193. <i>Camelopardalis biturigum</i>	—
159. — <i>pygmaeus</i>	—	R. W.	
160. — <i>minor</i>	—	Sivatherium, WIELKOSZYJ.	—
161. — <i>Scheuzeri</i>	—	194. <i>S. giganteum</i>	466
162. — <i>Bertholdi</i>	—	Antilopina.	
163. — <i>nanus</i>	—	195. <i>Antilope recticornis</i>	—
164. — <i>Partschii</i>	—	196. — <i>Christolii</i>	467
165. — <i>anocerus</i>	—	R. W.	
166. — <i>dicranocerus</i>	—	Leptopherium, SZCZUPŁOKOZ.	—
167. — <i>curtocerus</i>	—	197. <i>L. majus</i>	—
168. — <i>etuarium</i>	—	198. — <i>minus</i>	—
169. — <i>cuzanus</i>	462	Bovina.	
170. — <i>ardens</i>	—	199. <i>Capra</i>	—
		200. <i>Bos primigenius</i>	468
		201. — <i>trochocerus</i>	—
		202. — <i>priseus</i>	—

	Str.		Str.
203. <i>Bos intermedius</i>	469	231. <i>M. giganteum</i>	476
204. — <i>velanus</i>	—	232. — <i>angustidens</i>	—
205. — <i>elatus</i>	—	233. — <i>longirostris</i>	—
206. — <i>giganteus</i>	—	234. — <i>turicensis</i>	477
207. — <i>Pallasii</i>	—	235. — <i>arvernensis</i>	—
208. — <i>Bombifrons</i>	—	236. — <i>minutus</i>	—
209. — <i>latifrons</i>	—	237. — <i>tapiroides</i>	—
R Z E D IX.			
— Belluae, OCIEŻALE	—	238. — <i>latidens</i>	—
— Hippopotamina	—	239. — <i>elephantoides</i>	—
210. <i>Hippopotamus major</i>	470	240. — <i>andium</i>	—
211. — <i>minutus</i>	—	241. — <i>Humboldtii</i>	—
212. — <i>medius</i>	—	242. — <i>intermedius</i>	478
213. — <i>sivalensis</i>	—	Tapirina.	
214. — <i>dissimilis</i>	—	243. <i>Tapirus Suinus</i>	—
R. W.			
215. Potamohippus, WODOKÓŻ.	—	244. — <i>mastodontoides</i>	—
— Rhinocerontina	471	245. — <i>priscus</i>	—
216. <i>Rhinoceros tichorhinus</i>	—	246. — <i>arvernensis</i>	—
217. — <i>leptorhinus?</i>	—	247. — <i>giganteus</i>	479
218. — <i>elatus?</i>	472	248. — <i>proavus</i>	—
219. — <i>minutus</i>	—	R. W.	
220. — <i>Schleiermacheri</i>	—	— Lophiodon, TAPIROWIEC	—
221. — <i>incisivus</i>	—	249. <i>L. isselense</i>	—
222. — <i>tetradactylus longimaxillaris</i>	473	250. — <i>giganteum</i>	—
223. — <i>tetradactylus brevimaxillaris</i>	—	251. — <i>tapiroides</i>	480
224. — <i>angustirictus</i>	—	252. — <i>monspeulanum</i>	—
225. — <i>alleganeensis?</i>	—	253. — <i>buxovillianum</i>	—
R. W.			
— Elasmotherium, PŁASKOZĄB.	—	254. — <i>du Laonnais</i>	—
226. <i>E. Fischeri</i>	474	255. — <i>medium</i>	—
227. — <i>Keiserlingii</i>	—	256. — <i>tapirotherium</i>	—
Elephantina.			
228. <i>Elephas primigenius</i>	—	257. — <i>aureliense</i>	—
229. — <i>priscus</i>	475	258. — <i>occitanicum</i>	—
230. — <i>meridionalis</i>	—	259. — <i>minutum</i>	—
R. W.			
— Mastodon, MAMUT	—	260. — <i>minimum</i>	—
		261. — <i>sibiricum</i>	481
		R. W.	
		— Palaeotherium, DAWNO-	—
		ŻWIERZ	—
		262. <i>P. magnum</i>	—
		263. — <i>medium</i>	—
		264. — <i>crassum</i>	—

	<i>Str.</i>		<i>Str.</i>
265. <i>P. latum</i>	481	291. <i>Sus arvernensis</i>	489
266. — <i>curtum</i>	482	292. — <i>Scrofa fossilis</i>	—
267. — <i>minus</i>	—	293. — <i>priscus</i>	—
268. — <i>minimum</i>	—	294. — <i>americanus</i>	490
269. — <i>aurelianense</i>	—	295. <i>Dicotyles</i>	—
270. — <i>Isselanum</i>	—	R. W.	
271. — <i>velanum</i>	—	Chaeropotamus , SWINOPO-	
272. — <i>equinum</i>	—	TAM.	—
R. W.		296. <i>Ch. Cuvieri</i>	—
Chalicotherium , SKALNIK. 483		297. — <i>Meissneri</i>	—
273. <i>Ch. Goldfussii</i>	—	R. W.	
274. — <i>antiquum</i>	—	Hyotherium , OSTROZĄB. . 491	
R. W.		298. <i>H. Soemeringii</i>	—
Anoplotherium , BEZBRONIEC. —		R. W.	
275. <i>A. commune</i>	484	Hyracotherium , GÓRALEO-	
276. — <i>secundarium</i>	—	ŚWIŃ	—
277. — <i>posterogenium</i>	—	299. <i>H. leporinum</i>	—
278. <i>Xiphodon gracile</i>	—	R. W.	
279. <i>Dichobune leporina</i>	—	Anthracotherium , SWINO-	
280. — <i>murina</i>	485	PLOT	—
281. — <i>obliqua</i>	—	300. <i>A. magnum</i>	492
282. — <i>cervina</i>	—	301. — <i>minus</i>	—
R. W.		302. — <i>minimum</i>	—
Oplotherium , OBRONIEC. —		303. — <i>alsaticum</i>	—
283. <i>O. laticurvatum</i>	—	304. — <i>silistrense</i>	—
284. — <i>leptognathum</i>	—	Equina.	
R. W.		305. <i>Equus fossilis</i>	—
Adapis , GOŁONÓG	—	306. — <i>asinus fossilis</i>	493
285. <i>A. parisiensis</i>	486	307. — <i>brevirostris</i>	—
R. W.		308. — <i>sivalensis</i>	—
Macrauchenia , WIELBLĄDO-		309. — <i>neogaeus</i>	—
ZWIERZ	—	R. W.	
286. <i>M. patagonica</i>	487	Hippotherium , KONIOZWIERZ 494	
R. W.		310. <i>H. gracile</i>	—
Toxodon , ŁUKOZĄB	—	311. — <i>nanum</i>	—
287. <i>T. platensis</i>	488	Podklasa II.	
Suina.		Cete , WIELORYBY	—
288. <i>Sus antiquus</i>	—	R Z Ę D X.	
289. — <i>palaeochaerus</i>	—	Sercenia , BEZPRYSKAWKOWE. —	
290. — <i>antediluvianus</i>	—	Manatina	—

SPROSTOWANIA

Do Tomu II-go.

Stron.	Numer Wiersz.	Zamiast.	Czytaj.
222	— 1	— Łapy pletwowe, pazury paznogiemi opatrzone	— Łapy pletwowe palce paznogiemi opatrzone.
569	— 4 z dołu.	— Ogon bardzo krótki kiciastą klapką pokryty (*).	— Ogon bardzo krótki kościstą klapką pokryty.

Do Tomu III-go.

30	—	14 — (Biscula)	— (Bisulca)
53	—	7 — lecz równie więcej z dołu. sęczkowate.	— lecz równie sęczkowate
58	—	1 — wyrastają	— wystają
62	—	1 — Nogi	— Rogi
71	Podrodzaj.	12 — Auva	— Auoa
83	—	11 — naostrzone	— nastroszone
110	—	6 — kaczkwatém	— kaczkwatém
117	w przypisku.	1 — Stircus	— Hircus
126	1559	3 — w największej	— w najwyższej
126	1560	— C. hyloeria	— C. hyloceria
147	—	3 — Bos Krus	— Bos Urus
—	—	5 —	—
—	w przypisku	—	—
—	w przypisku	—	—
157	—	8 — Arch. für Naturg. 1817	— Arch. für Naturg 1847
158	1591	— Rh. Sandaicus	— Rh. Sondaicus
159	1593	6 — Zaledwo 1½'	— zaledwo 1½ cala
160	1594	7 i 8 — długość przodu 1' 7", tyłu 6½"	— długość przedniego rogu 1' 7", tylnego 6½"
180	—	2 — gdzie tudzież przed z dołu Hiszpanów	— gdzie przed najściem Hiszpanów
189	Rzęd 2	— Cetacés	— Cetacés
197	—	14 — Przysadka (wing) Szczęka w dół skierowana	— Przysadka skrzydełkowa szczęk, w dół skierowana
200	—	2 — Pan Breda	— Van Breda
203	1639	5 — Przyładkiem Hora	— Przyładkiem Horn
217	—	14 — Le Dauphin Onette	— Le Dauphin Onette
219	—	2 — zaledwo 2' wysokie	— zaledwo 2 cale wysokie
234	5	5 — większą	— miększą
231	—	2 — Ferror Mannual	— Terror Mamm.
236	—	17 — aretica	— aretica

(*) Str. 569 Tomu 2 go Mastologii została przedrukowana już po wyjściu z prasy tegoż Tomu; niektóre przeto egzemplarze wprzód rozprzedane, mieszczą w sobie powyższą pomyłkę.

Stron.	Num.	Wiersz.	Zamiast.	Czytaj.
239	w cechach familii:			
	1.	<i>Dasyuridés</i>	} —Ksiuki tylne bardzo mienne	} —Ksiuki tylne mienne
	2.	<i>Didelphidés</i>		
243	—	3 z dolu	—należą familie	—należy familia
—	—	2 z dolu	—familii	—familia
245	—	5 z dolu	—ją otacza	—je otacza
247	—	4 z dolu	—ogona 7'	—ogona 7"
254	—	8 —	—6' 2"	—62"
256	1701	2 —	—głowa przedłużnie tępa	—głowa podłużnie tępa
267	—	9 —	—na nim Kiel fałszywy	—za nim Kiel fałszywy
282	Rodz. VII.	— —	—Phascolaretos	—Phascolaretos
296	1758	— —	—Dydelf ozdoby	—Dydelf wązkopyski
306	—	12	—42	—ogółem 42
311	—	3	—Nos po za czaszkę wy- stający.	—Nos po za szczękę wy- stający
316	—	—	—Thalacinina	—Thylacinina
323	—	23	—na palcach	—na polach
336	—	6	—jak się	—jakie się
345	Kolumna 2, ostatni	—	—Haicore	—Halicore
346	Kolum 2,	16	—Titzroyi	—Fitzroyi
384	1847	6	—z 2 (?) białemi Końca- mi	—z dwiema białemi krop- kami
385	—	12	—Myosus Dryas	—Myoxus Dryas
393	1861	4	—z koloru	—z kolorem.

Dalsze SPROSTOWANIA

Do Tomu III-go.

Stron.	Wiersz.	Zamiast.	Czytaj.
413	8—9	—Szaromakowa	—Szarowakowa.
414	4	—Piaskowca (Lias)	—Liasu.
415	19	—Kręgoźwierz nazwany	—Kręgoźwierzami na- zwanych.
429	19	—Sobert	—Jobert.
450	22	—Jeżomrów	—Jeżomrów.
455	22	—Megalomyx	—Megalonyx.
—	9		
—	20		
—	30		
469	30—1	—zaginionych czyli Eu- ropejskich o 4 przed- nich zębach.	—zaginionych Europej- skich czyli o 4 przed- nich zębach.
472	28	—cętkami	—cechami.
478	9	—przypartych	—przytartych.
—	10	—Stare	—Starte.
480	15	—Tapirowiec Buchsweij- lerski	—Tapirowiec Buchsweij- lerski mniejszy.
481	7	—Tapiroporeus	—Tapiroporeus.
496	12	—w Eppelsbejmskiem	—w Eppelsheim.
504	24	— u nich	—w nich.
511	kolum. 2. w. 32	—Leptopherium	—Leptotherium.
514	kolum. 2. w. 7	—Podklasa 122	—Podklasa III.

Sprostowanie. W Tomie 3-cim Mastologii na str. 475 i następnych, tudzież w Spisie na str. 512; rodzaj wygasły *Mastodon*, nazwano *Mamutem*. Raczą Czytelnicy sprostować tę pomyłkę i nazwę *Mamuta* odnosić wyłącznie do powyżej opisanego na str. 474 gatunku *Elephas primigenius*, Rodzajowi *Mastodon*, można by nadać polskie nazwisko *Stoniowca*.

SPROSTOWANIA

Do Tomu III-go.

Strona	Numer	Opis
413	9	Sztosowa
414	4	Wiosna
445	10	Wiosna (Lata)
450	10	Wiosna
450	22	Wiosna
452	22	Wiosna
—	20	Wiosna
—	20	Wiosna
460	30-1	Wiosna
460	38	Wiosna
478	0	Wiosna
—	10	Wiosna
480	15	Wiosna
481	7	Wiosna
486	12	Wiosna
501	21	Wiosna
511	32	Wiosna
514	7	Wiosna

Sprostowania. W Tomie 3-cim (Miejscu) na str. 173 i nastę-
 pnie. Wskazano w Spisie na str. 512; kolumny wyciągi z
 nazwanego Mianem. Wskazano w Spisie Sprostowania to
 nazwy Mianem odnieść wyciągi do powyższych opisanego na str.
 173 kolumny 1-3. Wskazano w Spisie Sprostowania, mo-
 ży być także posiadać nazwiska Sprostowania.

Tab I.

Fig 1

Fig 5

Myrmecophaga didactyla

M. maschiferus (skulet glony)

Fig 2

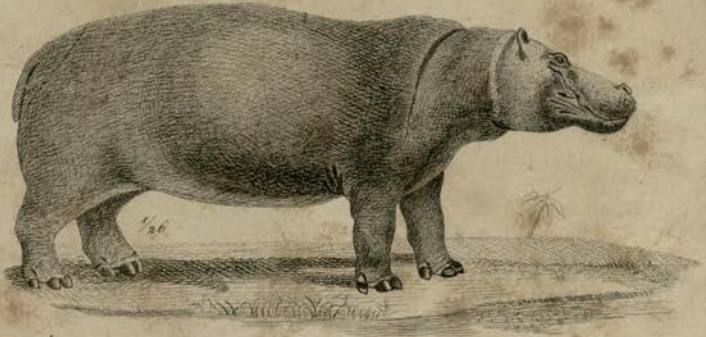
Moschus pygmaeus

Lith. I. C. Wallner & Kieff.

Tab II.

Fig 1

Hippopotamus amphibius

1. a.

Fig 2

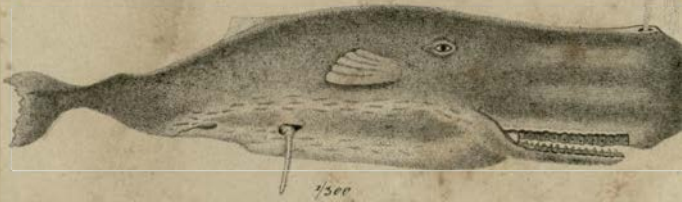

Phacochoerus delianus

Tab. III.

Fig 2

Physeter macrocephalus!

2. a. c.

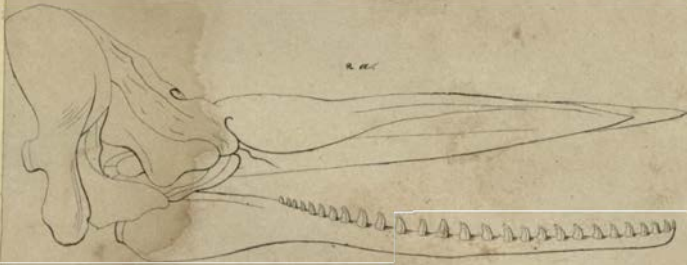

Fig 1

Monodon monoceros!

Lith. I. C. Wallner & Kieff.

Tab. IV.

Fig 1

Didelphis conarivora

1. b.

Fig 2.

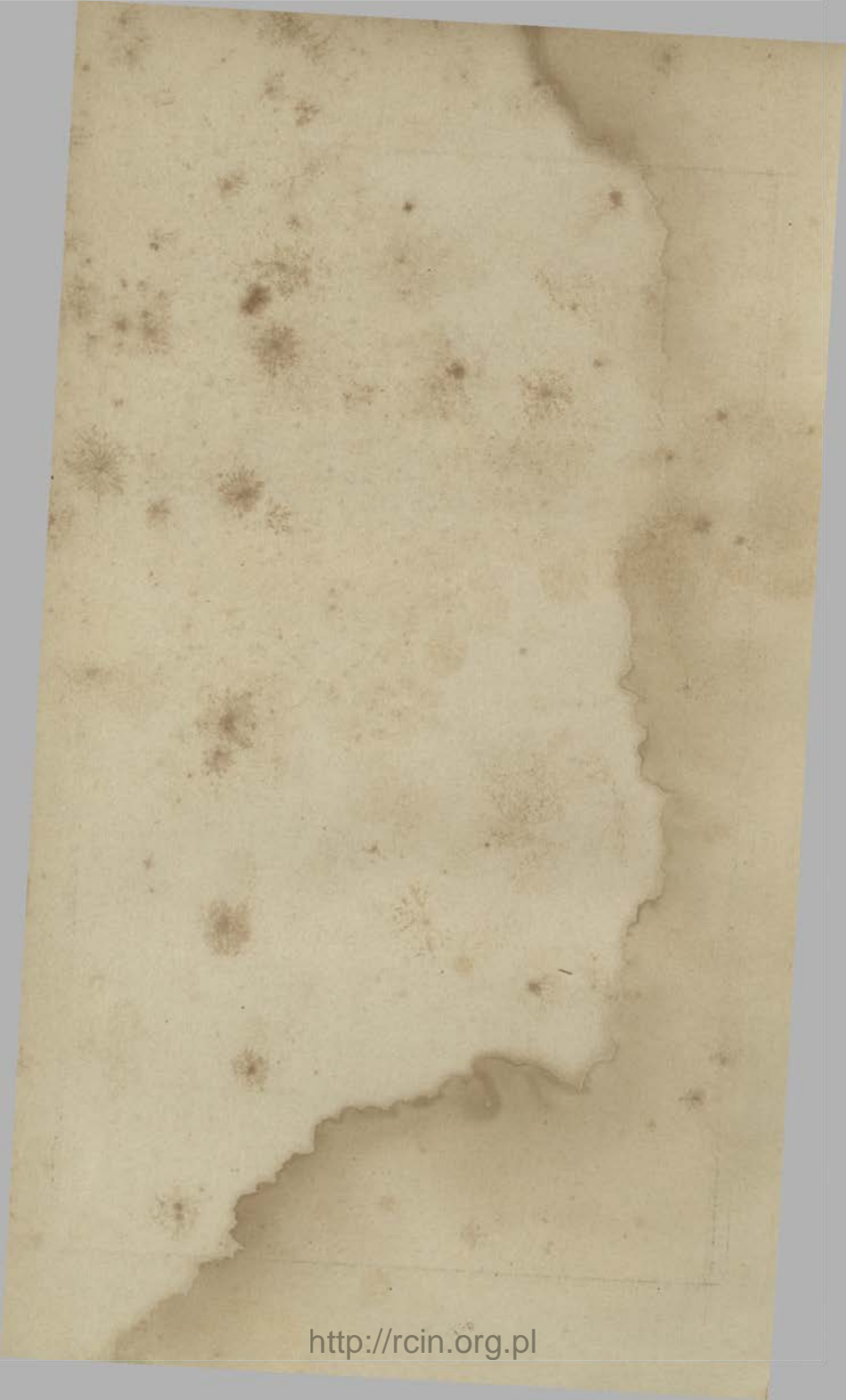
1. a.

Tachyglossus

Hystrix (glomulata)

Lith. J.C. Wallner & Kieff.

Tab. V.

Mylodon robustus (det. step 9)

PAŃSTWOWE
MUZEUM ETNOLOGICZNE
BIBLIOTEKA

<http://oim.org.pl>

Inst. Zool. PAN
Biblioteka

K. 6585